

JACK LONDON

MARTIN EDEN

CAPITOLUL I.

Cel din frunte deschise ușa cu cheia și păși înăuntru, urmat de un tânăr care-și scoase stingherit șapca de pe cap. Era îmbrăcat în haine ponosite ce miroseau a mare și se vedea cât de colo că nu-i este deloc la îndemână în holul spațios, unde se trezea acum. Nu știa cam ce ar putea face cu șapca și tocmai și-o îndesa în buzunarul hainei, când celălalt i-o luă din mână. Gestul fusese domol și firesc, iar tânărul cel neîndemânatic îl întâmpină cu recunoștință. „Înțelege cum stau lucrurile, se gândi el. O să aibă grijă să mă îndrume”.

Mergea la un pas în urma celuilalt, unduindu-și umerii, și fără să vrea călca mereu cu picioarele depărtate, de parcă podeaua netedă s-ar fi înălțat și ar fi coborât, urmând mișcarea valurilor mării. Camerele vaste păreau prea neîncăpătoare pentru mersul său legănat, și-l stăpânea o teamă cumplită ca nu cumva umerii lui largi să lovească tocurile ușilor sau să răstoarne statuetele de pe consola joasă a căminului. Zvâcnea când într-o parte, când în alta, ca să se ferească de noianul acela de lucruri, înmulțind astfel primejdiile ce nu existau de fapt decât în mintea lui. Între un pian masiv și o masă de mijloc încărcată cu mormane de cărți era loc de trecere pentru șase oameni deodată, dar el nu s-a strecurat pe acolo decât cu mare grijă. Brațele grele îi atârnavă moi de-a lungul trupului. Nu știa ce să facă nici cu brațele și nici cu mâinile, dar când în închipuirea lui înfierbântată i s-a părut că-i gata să atingă cu cotul cărțile de pe masă, a sărit în lături ca un cal speriat, și puțin a lipsit să nu răstoarne taburetul din fața pianului. A observat felul degajat în care pășea cel din fața lui, și pentru prima oară și-a dat seama că mersul său era deosebit de-al celorlalți oameni. O clipă l-a săgetat dureros rușinea pentru acel mers de om necioplit. Sudoarea a țâșnit prin piele în broboane mici care i-au acoperit fruntea, iar el s-a oprit și și-a șters cu batista fața bronzată.

— Ia stai puțin, Arthur, băiatule, a zis el încercând să-și ascundă zbuciumul sub masca unei glume. E cam prea mult pentru mandea. Las' mă puținel să-m' mai viu în fire. Ții minte că eu n-am vrut să viu, ș-apăi zic că nici a tăi nu prea se dă de ceasul morții ca să mă vadă.

— Bine, se auzi răspunsul liniștitor. Să nu-ți fie teamă de noi. Suntem oameni de treabă... A, uite o scrisoare pentru mine.

S-a întors spre masă, a deschis plicul și a început să citească scrisoarea, dându-i străinului răgaz să-și vina în fire. Iar străinul a priceput și i-a fost recunoscător. Era un om dăruit cu putere de înțelegere și cu dragoste pentru semeni; sub zbuciumata lui înfățișare exterioară dragostea pentru oameni începu să lucreze. Și-a șters bine fruntea și s-a uitat în jur, cu chipul de astă dată senin, deși în priviri îi mai stăruia o licărire ca cea din ochii animalelor sălbatice care simt primejdia capcanei. Era înconjurat de necunoscut, se temea de ce urma să i se întâmple, nu știa ce ar fi trebuit să facă, își dădea seama că umblă și se poartă foarte stângaci și-i era tare teamă ca nu cumva orice însușire sau merit al lui să fie atins de aceeași meteahnă. Era un om deosebit de simțitor, cu un spirit critic cumplit de ascuțit și privirea amuzată pe care celălalt o furișă pe deasupra scrisorii îl duru ca o lovitură de pumnal. A prins acea privire, dar n-a lăsat să se observe nimic, fiindcă printre lucrurile pe care le învățase se număra și disciplina. Dar lovitura de pumnal i-a rănit și mândria. S-a blestemat în gând pentru că venise acolo, însă totodată a hotărât că, orice s-ar întâmpla, de vreme ce venise trebuia să meargă până la capăt. Trăsăturile feței i s-au încordat și în ochi i s-a ivit o lucire bătaioasă. A privit în jur mai degajat, cu multă luare-aminte, și fiecare detaliu al interiorului foarte atrăgător i s-a întipărit în creier. Era cu ochii în patru: nimic nu-i mai scăpa; iar pe măsură ce privirile i se cufundau în frumusețile din jur, lucirea bătaioasă din ochi se topea și în locul ei se arăta o lumină senină și caldă. Frumusețea îl impresiona, și în locul unde se afla existau destule lucruri care să-l impresioneze.

Un tablou în ulei îi atrase privirile și i le reținu. Valuri furioase se năpusteau asupra unei stânci semețe; nori amenințători și joși acopereau cerul; și, nu departe de țărm, cu pânzele strânse, un schooner aplecat atât de tare, încât i se vedea puntea întregă, sălta peste valuri proiectat pe-un cer dușmănos și înroșit de soarele ce stătea să apună. Tabloul era frumos și-l atrase cu o putere căreia nu-i putea rezista. Uită de mersu-i stângaci și se dădu aproape de tablou, foarte aproape. Frumusețea dispăru de pe pânză. Pe chipul lui se arată uimirea. Se uită la ceea ce părea a fi mângălitură făcută la întâmplare, apoi se trase îndărăt. Și dintr-o dată toată frumusețea se revărsă iarăși pe pânză. „Un tablou de păcăleală”, își zise el în clipa când încetă să-l mai privească, deși prin vălmășagul nenumăratelor impresii culese găsi și prilejul de-a încerca o tresărire de indignare la gândul că atâta frumusețe e risipită pentru o păcăleală. Nu știa ce e aceea pictură. Văzuse numai cromolitografiile și litografiile care-s totdeauna limpezi și clare, indiferent dacă-s privite de aproape sau de departe. E adevărat, văzuse și picturi, prin vitrinele magazinelor, dar geamurile vitrinelor nu îngăduiseră ochilor lui flămânzi să vină prea aproape.

Privi către prietenul lui care citea scrisoarea și văzu cărțile de pe masă. În ochi îi țâșni deodată o dorință și o jinduire, tot așa de iute cum țâșnește dorința și jindul în ochii unui om lihnit de foame când dă cu privirea de bucate. Un pas hotărât, cu o unduire a umerilor spre dreapta și alta spre stânga, îl duse lângă masă, și aici începu să ia cărțile în mână, cu necuprinsă duioșie. Se uită la

titluri și la numele autorilor și citi unele fragmente mângâind volumele cu ochii și cu palmele, apoi deodată recunosc o carte pe care o citise. Celelalte erau pentru el cărți străine și autori necunoscuți. Luă la întâmplare un volum de Swinburne și, uitând unde se află, se cufundă în lectură, cu chipul inundat de lumină. De două ori a închis cartea, ținând arătătorul drept semn, și s-a uitat la numele autorului, Swinburne! O să-i țină minte numele. Avusese ochi omul acela și fără îndoială că văzuse culorile și strălucirea luminii. Dar cine era Swinburne? Oare murise și el acum vreo sută de ani, ca mai toți poeții? Ori mai trăia și mai scria încă? S-a uitat pe prima pagina... da, mai scrisese și alte cărți; bine, atunci primul lucru pe care îl va face mâine dimineată va fi să se ducă la biblioteca publică și să încerce, poate mai găsește și alte cărți de Swinburne. Deschise din nou cartea și se cufundă în paginile ei. Nici n-a prins de veste că în încăperea a intrat o tânără fată. Și-a revenit de-abia când a auzit cuvintele lui Arthur:

— Ruth, dă-mi voie să ți-l prezint pe domnul Eden.

Cartea se închise peste degetul lui arătător și, înainte ca el să apuce să se răsucescă în loc, fu cutremurat de o senzație nouă, pricinuită nu atât de apariția fetei, cât de vorbele fratelui ei. Sub învelișul trupului muscular, întreaga-i făptură era o masă de sensibilitate încordată. La cea mai ușoară impresie venită de la lumea din afară, gândurile, simțămintele și emoțiile lui țâșneau și începeau să joace ca o flacăra în bătaia vântului. Era cum nu se poate mai receptiv și mai sensibil, iar imaginația lui veșnic neastâmpărată stabila fără încetare relații de asemănare sau deosebire între lucruri. Ceea ce îl cutremurase fuseseră vorbele acestea: „Domnul Eden”, vorbele acestea adresate lui, căruia toată viața nu i se spusese decât „Eden”, sau „Martin Eden”, ori pur și simplu „Martin”. Iar acum – Domnul! „Asta fără îndoială că înseamnă ceva”, își zice el în gând. Mentea păru că i se transformă în aceeași clipă într-o imensă cameră obscură și văzu cum de jur-împrejurul conștiinței se rânduiesc nesfârșite imagini din viața sa: fochist în măruntaiele vapoarelor, ceasuri petrecute în teugă, tabere de corturi prin preri și pe țărmul mării, pușcării și taverne infecte, spitale și străzi murdare prin cartiere rău famate îi veneau în minte chemate de felul cum fusese strigat în fiecare loc.

Apoi se întoarse și dădu cu ochii de fată. La vederea ei toate nălucirile îi pieriră din minte. Era o ființă palidă, vaporeasă, cu păr bogat și auriu, cu ochi mari, inteligenți și albaștri. Nu-și putea da seama cum anume este îmbrăcată, dar vedea că îmbrăcămintea nu era deloc mai puțin minunată decât ea. O asemănă unei palide flori de aur pe-o gingașă tulpină. Dar nu! Era o vedenie, o zână, o frumusețe atât de aleasă nu putea fi pământeană. Sau poate că cele scrise prin cărți erau adevărate, și printre oamenii de sus se aflau multe frumuseți asemenea fetei din fața lui. O astfel de frumusețe ar putea foarte bine fi cântată de acel Swinburne. Poate că tocmai la o asemenea făptură îi erau gândurile când a descris-o pe fata aceea, pe Isolda, din cartea de pe masă. Toată această năvală de imagini, simțăminte și gânduri l-a copleșit deodată. În jocul realităților ce-l înconjurau nu exista nici o clipă de răgaz. Văzu cum mâna

ei se întinde către a sa, și fata îl privi drept în ochi când îi strânse degetele deschis, bărbătește. Femeile pe care le cunoscuse el nu dădeau mâna în felul acela. De altminteri, cele mai multe nu dădeau mâna deloc. Un noian de asociații, imagini ale feluritelor chipuri în care cunoscuse femeile, i se revărsă deodată în cuget și simți că e gata să-și piardă mințile. Dar le alungă pe toate și se uită la fată. Niciodată nu mai văzuse o asemenea femeie. Femeile pe oare le cunoscuse el! În aceeași secundă, alături de fata din fața lui se înșiruiră, la dreapta și în stânga, femeile pe care le cunoscuse. Pentru o clipă lungă cât o veșnicie rămase în mijlocul unei galerii de portrete în care fata din fața lui ocupa locul de cinste, iar în jurul ei stăteau înșiruite mulțime de femei, și toate urmau să fie cântărite și prețuite dintr-o singură privire, fata fiind măsura greutateii și a prețului. Văzu chipurile trase și bolnăvicioase ale lucrătoarelor din fabrici, înfățișarea fetelor zâmbărețe și gălăgioase de prin mahalalele orașului San Francisco. Îi apărură în fața ochilor femeile păzitorilor de vite și chipurile negricioase ale mexicanelor totdeauna cu țigara în gură. În locul lor se iviră japonezele, cu înfățișare de păpuși care calcă afectate pe încălțările de lemn; apoi eurasiaticelE. Cu trupuri plâpânde apăsate de stigmatul degenerării; trupeșele femei de prin insulele mărilor Sudului, cu piele întunecată și coronite de flori în jurul capului. Și toate astea au fost alungate de-o ceata grotescă, de-o cumplită viziune de coșmar – căzăturile împruțite care-și târâie pașii pe trotuarele din Whitechapel, babornițele buhăite de beție și de boli și toată liota nesfârșită de harpii ale infernului, jechoase și spurcate la gură, scursura porturilor, drojdia și scârboșenia celei mai înfiorătoare decăderi umane, care sub masca unei monstruoase înfățișări de femelă tabăra asupra marinarilor.

— Luați loc, vă rog, domnule Eden, spuse fata. Doream foarte mult să vă cunosc încă de când ne-a povestit Arthur. A fost un gest de mare curaj din partea dumneavoastră...

El dădu din mână disprețuitor și spuse încurcat că ceea ce făcuse nu era nici un fel de ispravă și oricare altul ar fi făcut la fel. Fata băgă de seamă că mâna pe care tocmai o mișcase era acoperită de rosături proaspete, pe cale de vindecare, iar când se uită și la mâna cealaltă văzu că și aceea se găsea într-o stare identică. Totodată, dintr-o căutătură iute și cercetătoare, observă o cicatrice pe obraz, o alta care se arăta de sub părul de pe frunte și o alta ce cobora și dispărea sub gulerul scrobbit. De-abia își reținu zâmbetul când zări dunga roșie lăsată de marginea aspră a gulerului scrobbit, pe gâtul bronzat. Se vedea cât de colo că tânărul nu era obișnuit cu gulerele scrobite. În același fel ochiul ei de femeie îi cercetă hainele observând croiala comună și lipsită de frumusețe, cuta făcută de sacou de-a lungul umerilor și mulțimea de cute mai mici ce acopereau mânecile, trădând mărimea bicepsilor.

În timp ce dădea disprețuitor din mână și mormăia că nu făcuse nimic deosebit, se supunea poruncii primite încercând să se așeze pe un scaun. Găsi răgazul să admire ușurința cu care ea se așeza, apoi se prăvăli către un scaun din fața ei, copleșit de conștiința întregă a stângăciei tuturor gesturilor sale. Pentru el era o experiență cu totul nouă. În toată viața lui de până atunci nu-și

dăduse niciodată seama dacă faptele îi sunt stângace ori pline de grație. Asemenea gânduri despre sine însuși nu-i trecuseră niciodată prin minte. Cu sufletul la gură se așeză pe marginea scaunului, foarte încurcat că nu știa ce să facă atunci cu mâinile. Îl stinghereau, oriunde le-ar fi ținut. Arthur tocmai ieșea din încăpere și Martin Eden îl urmări cu priviri încărcate de grijă. Se simțea pierdut și singur în camera aceea, alături de femeia palidă ce părea a fi doar un duh. Nu exista nici un barman căruia să-i ceară de băut, nici un puști pe care să-l trimită până după colț să aducă o cană de bere ca să pună temelul unei înțelegeri și să poată netezi calea către prietenie.

— Ce cicatrice ai pe gât, domnule Eden? spunea fata. Cum s-a întâmplat? Sunt sigură că a fost o aventură grozavă.

— Un mexican a dat cu cuțitul, domnișoară, răspunse el umezindu-și buzele uscate și tușind ușurel ca să-și curețe gâtulejul. O încăierare... După ce i-am smuls cuțitul din mână, a-ncercat să-mi muște nasu'.

Deși vorbise cum nu se poate mai simplu, în fața ochilor îi stăruia imaginea acelei nopți zăpușitoare și înstelate de la Salina Cruz, peticul alb de plajă, luminile vapoarelor din port, glasurile depărtate ale marinarilor beți, zarva hamalilor, ura arzătoare de pe chipul mexicanului, sclipirile ochilor lui de fiară în lumina stelelor, săgetarea oțelului ce i s-a înfipt în gât și revărsarea sângelui, mulțimea și țipetele din jur, apoi cele două trupuri, al lui și al mexicanului, rostogolindu-se mereu, încleștate, scormonind nisipul, iar undeva, departe, melodia suavă a unei chitare. Aceste lucruri le vedea, iar amintirea lor îl făcu să se cutremure și să se întrebe dacă omul care pictase schooner-ul din tabloul de pe perete ar fi putut să le zugrăvească. Socotea că plaja albă, stelele, luminile vapoarelor ar fi minunat de frumoase, iar în mijloc, pe nisip, ar fi trebuit să apară grupul întunecat al celor ce stăteau roată în jurul luptătorilor. Hotărî că, neapărat, cuțitul ar trebui să ocupe un loc de seamă și că ar fi arătat tare frumos, dacă pe el s-ar fi răsrânt lucirea stelelor. Dar din toate acestea nimic nu străbătu în vorbele lui.

— A încercat să-mi muște nasu', încheie el

— O! rosti fata cu glas stins și parcă venit de departe, iar el băgă de seamă emoția zugrăvită pe chipul ei delicat.

El însuși se simți copleșit de emoție și obrajii lui arși de soare roșiră abia perceptibil, și îi simțea pârjoliți ca de dogoarea cuptoarelor deschise din sala cazanelor de pe vapoare. De bună seamă că asemenea lucruri înspăimântătoare, cum erau bătăile dintre cuțitari, nu puteau fi subiecte potrivite în conversația cu o doamnă. În cărți, oamenii de seamă ei nu discutau astfel de lucruri – poate că nici nu aflaseră de existența lor.

În conversația pe care se străduiau s-o înfiripe se ivi o scurtă pauză. Pe urmă ea îl întrebă cam într-o doară despre cicatricea de pe obraz. Încă pe când fata își rostea întrebarea, el își dădu seama că se silește să găsească subiecte pe măsura priceperii lui, și atunci se hotărî să lase departe toate astea și să găsească vreunul dintre subiectele pe care era dânsa obișnuită să le discute.

— Asta-i dintr-un accident, zise el ducându-și mâna la obraz. Într-o seară, când ședeam în port și marea se umflase, s-a desprins funga velei mari, iar pe urmă balansina. Balansina era de sârmă și se zvârcolea pe sus cu un șarpe. Cu toții am sărit să le prindem la loc, dar eu n-am avut distanță și-am luat-o peste muie.

— Aha, zise fata, de astă dată având în glas o notă de înțelegere, cu toate că de fapt cele mai multe vorbe ale lui îi păreau un fel de păsărească și habar n-avea cam ce-ar putea fi aceea balansina și ce-o fi însemnând muie.

— Și Swineburne ăsta, începu tânărul căutând să-și pună planul în aplicare.

— Cine?

— Swineburne, repetă el pronunțând din nou greșit. Poetul.

— A, Swinburne, corectă fata.

— Da, ăsta-i, îngăimă el cu obrazii din nou în flăcări. E mult de când a murit?

— Dar de ce, nu știu să fi murit. Fata se uită la el nedumerită. Unde l-ai cunoscut?

— N-am dat niciodată ochii cu el, răspunse Martin. Dar am citit câteva poezii d-ale lui din cartea aceea de pe masă, chiar înainte de venirea dumitale. Cum îți plac poeziile lui?

Din clipa aceea Ruth începu să vorbească repede și fără nici o efortare despre subiectul propus de el. Martin se simți mai în largul său și se trase ușor către fundul scaunului, încleștându-și mâinile pe brațele lui, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu fugă de sub el și să-l răstoarne pe dușumea. Izbutise: o făcuse să vorbească despre lucruri de-ale ei și în vreme ce fata continua să-i explice, el se chinua să-i urmărească gândurile, minunându-se de câte cunoștințe stăteau îngrămădite în capul acela fermecător și sorbindu-i frumusețea pală a chipului. O urmări îndeaproape, deși îl stânjeneau cuvintele necunoscute ce-i curgeau lin de pe buze, ca și judecățile de valoare și însuși procesul de gândire străin cugetării lui, dar toate acestea îi ațâțau mintea și i-o scoteau din amortire. Își spuse că asta era viața intelectuală și că în ea se afla frumusețe, căldură și asemenea minunății cum el nu crezuse că se află pe lume. Uită cu totul de sine și o privi cu ochi înfomețați. Iată deci lucruri pentru care merita să trăiești, să le cucerești, să te lupți – da, și chiar să-ți jerfești viața. Cărțile spuneau adevărul. Pe lume existau și astfel de femei. Iar ea era una dintre acelea. Femeia din fața lui îi înaripa imaginația și necuprinse pânze luminoase i se desfășurau înaintea ochilor, iar pe ele se arătau, abia deslușite, încântătoare scene de dragoste și pasiune, mărețe fapte de eroism închinatelor femeii – unei femei palide la chip, unei flori cu petale de aur. Și prin această fugară și tremurătoare nălucire, ca printr-un abur ușor în care dansau zâne, privea către femeia cea adevărată și o vedea cum stă acolo în fața lui și vorbește despre literatură și despre artă. Asculta cu încordare, dar mai ales privea și nu-și dădea seama cât de fixă îi este privirea și nici că tot ce era bărbătesc în ființa lui îi strălucea atunci în ochi. Dar ei, care, femeie fiind, cunoștea foarte puțin

universul bărbaților, nu-i scăpau defel privirile lui arzătoare. Bărbații nu se mai uitaseră niciodată la ea în felul acesta, și se simți stânjenită. Se încurcă în cuvinte și tăcu. Gândurile i se învălmășiră. Bărbatul care se uita acum la ea o înspăimânta, însă în același timp își dădea seama că e un lucru straniu, dar foarte plăcut, ca cineva să te privească astfel. Educația primită o prevenea că se află în fața unei primejdii și a unei chemări amăgitoare, subtilă și încărcată de taine: dar totodată instinctul striga în gura mare în întraga-i făptură, îndemnând-o să treacă peste stavilele de castă și situație socială și să-l cucerească pe-acest drumeț de pe alte tărâmurii, pe-acest flăcău necioplit cu mâini pline de răni și cu o dungă roșie trasă pe gât de gulerul cămășii, cu care nu era deprins, pe-acest tânăr fără nici o îndoială întinat și păcătoșit de-o existență degradantă. Ea era însă curată, și curățenia ei se răzvrăti; dar era femeie și de-abia începea să afle tainele paradoxului feminin.

— Și după cum spuneam... dar oare ce spuneam?

Se opri deodată și răsese veselă, amuzată de propria-i încurcătură.

— Cum spuneți că Swinburne acela n-a putut să fie un mare poet pentru că... și aicea v-ați oprit, domnișoară, răspunse el cu grăbire, simțind deodată cum îl chinuie foamea și un fior minunat îi alunecă pe șira spinării la auzul râsului ei.

„Ca argintul, își spuse el în gând, parcă-i clinchetul unor clopoței de argint”; iar în clipa și numai pentru clipa aceea se văzu pe un tărâm depărtat, întins sub cireși încărcăți de flori roșietice, fumând o țigară și ascultând cum clopotele pagodei țuguiate cheamă la rugăciune credincioșii încălțați cu sandale din pai.

— A, da, mulțumesc, zise fata. Swinburne nu izbutește să ne câștige pe deplin, la urma urmei, pentru că de fapt e lipsit de delicatețe. Multe dintre poemele lui n-ar trebui citite niciodată. Fiecare vers al unui poet într-adevăr mare este plin de adevăruri încântătoare și se adresează către tot ce este mai înalt și mai nobil în om. Nici un vers al marilor poeți nu poate fi dat la o parte fără a sărăci universul.

— Mie mi s-a părut frumos puținul cât l-am citit din cartea asta, răspunse el șovăitor. Nici prin cap nu, mi-a trecut că-i un asemenea... coțcar. Poate că asta se vede mai bine în celelalte cărți ale lui.

— Sunt multe versuri care ar putea să lipsească din cartea pe care ai citit-o, zise ea ritos, cu convingere și pe un ton ce nu admitea replică.

— Probabil că nu le-am băgat eu de seamă. Ce-am citit era cu adevărat frumos. Totul arunca în jur lumina și strălucire și parcă simțeam cum lumina aceea mi se răspândea în întreg trupul și mă lumina pe dinăuntru, așa cum luminează soarele ori un reflector puternic. Eu așa am simțit, dar probabil că nu prea mă pricep la poezie, domnișoară.

Tăcu, stânjenit. Se simțea foarte încurcat și-și dădea cu durere seama că nu-i în stare să se exprime cum trebuie. Sesizase măreția și frumusețea din rândurile pe care le citise, dar cuvintele lui nu erau în stare să le arate. Nu se pricepea să dea glas simțămintelor, și în sinea lui se asemui unui marinar care,

în bezna nopții, dibuie pe un vas necunoscut, încurcându-se în cordaj. Atunci hotărî că are datoria să se familiarizeze cu această lume nouă. Nu i se întâmplase niciodată să nu poată face o treabă atunci când voise neapărat s-o facă, iar acum sosise vremea să vrea să învețe cum poate spune lucrurile pe care le avea în minte în așa fel, încât ea să-l înțeleagă. Ea îi acoperea acum întreg orizontul.

— Longfellow, de pildă... spunea fata.

— Da, l-am citit, o întrerupse el brusc, vrând cu tot dinadinsul să-și arate și să utilizeze cât mai deplin cele câteva cunoștințe pe care le avea despre cărți, și să-i dovedească ei că nu era doar un prostânac și un neisprăvit. Psalmul vieții, Excelsior și... cred că asta-i tot.

Fata dădu din cap și surâse, iar el simți că surâsul acela arăta doar îngăduință, o dureroasă îngăduință. Era o prostie din partea lui să ridice asemenea pretenții. Mai mult decât sigur că acel Longfellow scrisese nenumărate cărți de poezie.

— Domnișoară, vă rog să mă iertați că mă amestec unde nu-mi fierbe oala. De fapt, lucrurile astea e pentru mine aproape cu totul necunoscute și asta-i adevărul. Nu mă pricep. Dar am să fac în așa fel ca să mă pricep.

Părea o amenințare. Glasul îi era neînduplecat, ochii îi aruncau scânteii și trăsăturile feței i se înăspriseră. Ei i se păru că până și unghiul fălcilor s-a schimbat: bărbia îi era acum supărător de agresivă. În același timp din ființa lui parcă se revărsa un val de bărbăție intensă care o impresionă.

— Cred că ai să ajungi să... să te pricepi, încheie ea izbucnind în râs. Ești un om foarte tare.

Privirea îi zăbovi o clipă pe gâtul muscular și puternic, aproape ca de taur, pârlit de soare și plin de sănătate și de forță. Cu toate că stătea acolo, umil și rușinat, femeia se simți din nou atrasă către el. Se trezi deodată că un gând năstrușnic îi trece prin minte. I se părea că, dacă ar putea pune amândouă mâinile pe gâtul acela, toată vigoarea și forța ar trece în ființa ei. Gândul acesta o uluia. Avea impresia că scoate la iveală o stricăciune ascunsă în ființa ei și la care nici măcar nu visase până atunci. Pe lângă asta, forța fizică i se părea ceva grosolan și, brutal. Idealul ei de frumusețe masculină fusese totdeauna delicatețea și grația. Dar cu toate acestea gândul cel năstrușnic nu-i pierdea din minte. Nu era cu nici un chip în stare să priceapă cum de avea dorința să-și pună mâinile pe gâtul acela ars de soare. Adevărul este că ea era departe de a fi o ființă robustă, ceea ce lipsea trupului și minții ei fiind tocmai forța. Dar ea nu-și dădea seama. Știa doar că niciodată până atunci un bărbat nu o impresionase atât de puternic ca acela pe care-l avea acum în față și care din când în când o uluia cu îngrozitoarele lui greșeli de gramatică.

— Da, nu-s chiar rebegit, spuse el. Dacă-i la o adică, pot să înghit și sârmă ghimpată, numa' acuma s-ar spune că m-am îmbolnăvit la stomac, dacă cele mai multe dintre lucrurile pe care mi le spui dumneata nu izbutesc cu nici un chip să le înghit. Știi, nu-s dedat la treburi dintr-astea. Îmi place și cărțile și poezia și ori de câte ori am avut răgaz am citit de toate, da' niciodată nu m-am

gândit la ele așa cum te gândești ' mneata. De asta nu-s în stare să vorbesc despre ele. Sunt un marinăr care plutește în voia vântului pe-o mare necunoscută, fără hartă și fără compas. Acum însă vreau să știu precis cum stau. Poate c-ai fi bună să-mi dai vreo povață. Unde-ai învățat toate astea despre care mi-ai vorbit?

— Cred că la școală, probabil, și... citind, răspunse fata.

— La școală am fost și eu când eram țânc, încercă tânărul să-și arate nedumerirea.

— Da. Numai că eu mă refeream la liceu și la universitate.

— Dumneata ai umblat la universitate? întrebă el sincer uluit. Simțea că parcă acum se depărtase de el cu cel puțin un milion de kilometri.

— Acum sunt la universitate. Sunt studentă la engleză.

El nu știa ce înseamnă „la engleză”, dar își notă în gând că nici asta nu știe și trecu mai departe.

— Cât ar trebui să învăț pân' s-ajung la universitate? întrebă el iar.

Fata zâmbi încurajator când văzu ce anume voia celălalt să afle și răspunse:

— Asta depinde de cât ai învățat până acum. La liceu n-ai urmat deloc? Bineînțeles că nu. Dar școala elementară ai terminat-o?

— Mai aveam încă două clase când m-am lăsat păgubaș, da' totdeauna am trecut clasa foarte bine.

În clipa următoare însă, furios din pricina laudei acesteia, strânse atât de cumplit brațele scaunului, încât îi amorțiră degetele. În același moment își dădu seama că o altă femeie intrase în încăpere. Văzu cum fata se ridică de pe scaun și aleargă iute în întâmpinarea nou venitei. Se sărutară și, ținându-se amândouă înlănțuite pe după mijloc, veniră către el. „Asta trebuie să fie maicăsa”, își spuse tânărul. Era o femeie înaltă, blondă, subțirică, impunătoare și frumoasă. Rochia de pe dânsa era tocmai așa cum se aștepta că trebuie să fie rochiile în asemenea case. Croiala grațioasă îi desfăta privirile. Și ea însăși, și îmbrăcămintea îi aminteau de femeile văzute la teatru. Pe urmă îi veni în gând că mai zărise astfel de cucoane mari și astfel de rochii la intrările teatrelor din Londra, când stătea deoparte și se uita, iar după asta veneau sergenții de stradă și-l goneau de sub portal, silindu-l să se retragă în ploaie. Îndată gândurile îi săriră tocmai la vestitul Grand Hotel din Yokohama, unde de asemenea văzuse de pe trotuar cucoane dintr-astea mari. Apoi orașul și portul din Yokohama începură să-i joace înaintea ochilor în mii de imagini. Dar alungă degrabă toate aducerile-aminte, chemat fiind cu strășnicie de cele din jur. Știa că trebuie să se scoale în picioare ca să fie prezentat, și cu mare greutate izbuti să se ridice rămânând nemișcat cu pantalonii gheboșați în dreptul genunchilor, cu brațele atârând caraghios de-a lungul trupului și chipul încruntat, în așteptarea calvarului ce avea să înceapă.

CAPITOLUL.

II.

Drumul până în sufragerie a fost pentru el un adevărat coșmar. Se oprea ori se împiedica, se smucea înainte sau era gata să se prăvălească pe-o parte și i se părea că niciodată n-are să mai ajungă acolo unde trebuie. Totuși în cele din urmă ajunsese și fu poftit să se așeze alături de Ea. Rânduiala cuțitelor și furculițelor îl înspăimânta. Avea impresia că în ele se ascund primejdii necunoscute, și le privi lung, fascinat, până când strălucirea lor deveni un fundal pe care porniră să alunece imagini din teugă. Se vedea pe sine și pe tovarășii săi tăind cu cuțitele scoase de la brâu bucăți de carne uscată pe care le îndesau cu mâna în gură, sau amestecând cu lingurile de fier supa deasă de mazăre din castroanele de tinichea. Duhoarea cărnii alterate îi stăruia încă în nări, iar în urechi îi răsuna clefăitul zgomotos al mesenilor, acompaniat de scârțăitul greementului și mugetul valurilor. Se uită la ei cum mănâncă și-și spuse că mănâncă chiar ca porcii. Dar el, aici, va lua seama. N-o să facă nici un zgomot. Toată vremea o să fie cu cea mai mare luare-aminte la felul cum se poartă.

Privi de jur-împrejurul mesei. În fața lui stăteau Anthur și fratele său, Norman. Își aminti că amândoi erau frații ei, și-atunci simți cum în suflet îi crește simpatia pentru cei doi. Cât de mult se iubeau oamenii din familia asta! În minte îi răsări deodată imaginea mamei, îmbrățișarea dintre mamă și fiică și-apoi le văzu pe amândouă cum înaintează către el, înlănțuite. În lumea lui, asemenea dovezi de dragoste între părinți și copii nu puteau fi văzute niciodată. Pentru el asta era o revelație a culmilor pe care poate urca viața oamenilor din lumea mare. Era de altminteri și lucrul cel mai minunat pe care-l zărise cu prilejul acestei priviri fugare asupra lumii bune. Întreaga lui ființă era plină de admirație și inima i se topea de duioșie. Toată viața tânjise după dragoste. Sufletul îi era însetat de dragoste. Dorea dragostea dintr-o cerință organică a făpturii lui. Cu toate astea niciodată n-o avusese și inima i se împietrise. Nu știuse că tânjește după dragoste. Nici acum n-o știa. Vedea dragostea doar în manifestările ei, iar asta îl cutremura, îl făcea s-o socotească un lucru ales, minunat și superb.

Îi părea bine că domnul Morse nu se află de față. Era de-ajuns de greu s-o cunoști pe ea, pe maică-sa și pe frate-său Norman. Pe Arthur îl cunoștea într-o oarecare măsură. Simțea fără nici o umbră de îndoială că prezența tatălui n-ar mai fi putut-o îndura. I se părea că niciodată în viață, nu muncise așa din greu. Cea mai cumplită dintre munci ar fi fost doar un joc de copii pe lângă cea de acum. Din pricina eforturilor depuse pentru a face deodată atâtea lucruri cu care nu era obișnuit, fruntea i se acoperise cu broboane mici de sudoare, iar cămașa îi era udă learcă. Trebuia să mănânce așa cum nu mai mâncase niciodată, să folosească unelte necunoscute, să privească pe furis în jur și să învețe cum anume trebuie îndeplinit fiecare lucru nou; să primească valul de impresii ce se revărsa asupra-i, să le păstreze și să le rânduiască în minte; să-și dea seama de acel impuls ce-l mâna către ea și-l răscolea sub înfățișarea unui neastâmpăr profund și dureros; să simtă cum îl împunge dorința de a răzbate până la felul ei de viață și să-și strângă gândurile care mereu și mereu o luau

razna, făcând planuri încurcate și cătând drumul ce l-ar putea duce către ea. În același timp, de câte ori privirile-i furișe i se îndreptau spre Norman sau spre altcineva, ca să vadă ce cuțit ori furculiță se cade să folosească în anume împrejurare, mintea lui reținea trăsăturile aceluia și se chinuia să le înțeleagă și să le explice – totdeauna asemuindu-le cu ale ei. Pe urmă mai trebuia și să vorbească, să asculte ce i se spunea și tot ce vorbeau ceilalți între dâșii, să răspundă de câte ori se cădea s-o facă. El, cel învățat să tot dea drumul gurii – iar asta îl obliga să se supravegheze cu cea mai strașnică luare-aminte. Apoi, ca și cum atâtea și atâtea lucruri n-ar fi fost de ajuns, se mai adăugă și valetul, o primejdie necurmată ce i se ivea pe nesimțite alături, sfinx îngrozitor ce iscodea fără încetare ghicitori și taine care trebuia de îndată dezlegate. În tot timpul mesei l-a torturat gândul la vasele în care urma să-și spele degetele. Pe neașteptate, mereu și mereu, de nenumărate ori se întrebă când oare aveau să fie aduseși cum anume or fi arătând. Auzise vorbindu-se despre asemenea lucruri, iar acum, din moment în moment, peste câteva clipe, avea să le vadă, chiar aici unde stătea la masă cu făpturile astea alese care se pricepeau să le folosească – da, și o să le folosească și el. Dar lucrul cel mai de seamă ascuns în adâncul cugetului său și totuși mereu prezent era felul cum trebuia să se poarte cu oamenii aceia. Ce atitudine să ia? Problema asta îl chinuia fără încetare. Câteodată îi veneau în minte gânduri lașe și ar fi vrut să-și dea aere, să se prefacă a fi în largul său; dar atunci veneau alte gânduri și mai lașe, care-l preveneau că n-ar fi izbutit, că firea lui nu se potrivea cu astfel de minciuni și s-ar fi făcut de râs.

În prima parte a mesei, atâtea vreme cât se frământa ca să hotărască ce atitudine ar fi trebuit să ia, a fost foarte liniștit. Nu știa că liniștea și cumiștenia lui contraziceau ceea ce afirmase Arthur în ajun, când îi vestise că avea să aducă la masă un sălbatic, dar că ei n-aveau de ce să se sperie, fiindcă vor vedea că e un sălbatic interesant. În clipele acelea Martin Eden n-ar fi putut pentru nimic în lume bănuși că fratele ei era în stare de-o asemenea trădare – mai cu seamă când el fusese cel care-l scosese pe acest frate dintr-o încurcătură tare neplăcută. Așa că rămase mai departe la masă, stingherit de propria-i stângăcie și în același timp încântat de cele ce se petreceau în jurul lui. Pentru prima dată își dădea seama că mâncatul nu este numai o funcție utilitară. Habar n-avea ce anume mănâncă. Știa doar că e mâncare. Înainte de toate își satisfăcea dragostea de frumos, la masa aceasta unde mâncatul devenise o funcție estetică. Și nu numai estetică, ci și intelectuală totodată. Mintea i se afla într-o permanentă stare de agitație. Auzea în discuțiile celorlalți cuvinte pentru el lipsite de orice înțeles sau altele întâlnite numai prin cărți și pe care nimeni dintre cunoștințele lui – bărbat ori femeie – n-ar fi fost îndeajuns de bogat la minte ca să le poată rosti. De câte ori auzea un asemenea cuvânt pornind cum nu se poate mai firesc de pe buzele vreunui membru al acestei extraordinare familii – familia ei —, un fior nespus de plăcut îi străbătea întreaga ființă. Toată acea lume de vis, de frumusețe și de splendidă vigoare, întâlnită doar în cărți, devenea acum realitate. Se afla în starea deosebită de

mare fericire, la care poate ajunge un om doar atunci când își vede visele desprinzându-se de pe tărâmurile închipuirii și devenind fapte împlinite.

Niciodată nu călcase pe asemenea piscuri ale vieții și se ținea puțin mai retras ascultând, observând și bucurându-se, răspunzând doar în cuvinte scurte: „da, dom’șoară” și „nu, dom’șoară” la întrebările fetei, sau „da, doamnă” și „nu, doamnă” când răspundea mamei. Cu destulă greutate izbutea să-și înfrângă pornirea de a răspunde fraților ei „da, să trăiți” sau „nu, să trăiți”, așa cum fusese învățat în viața lui de marinar. Simțea că ar fi un lucru cu totul nelalocul lui și ar însemna să se așeze singur pe o poziție de inferioritate – ceea ce nu trebuia cu nici un preț să facă, dacă voia să se ridice până la ea. Și mai era totodată și o poruncă a mândriei lui. „Fir-ar să fie – își zise în sinea lui, cu toată convingerea – nu sunt cu nimic mai prost decât ăștia, iar dacă ei știe o mulțime de lucruri despre care eu habar n-am, este în schimb și multe altele pe care le-ar învăța ei de la mine!” Dar îndată după aceea, când ori ea ori maică-sa i se adresă cu „domniile Eden”, toate gândurile de trufie bătaioasă dispărură și deveni dintr-o dată senin, cu sufletul plin de-o fericire caldă și bună. De fapt era un om subțire, da, asta era. Și stătea aici la masă, cot la cot cu oameni despre care citise prin cărți. El însuși devenise un personaj din cărți și hoinărea acum prin paginile tipărite ale unor volume frumos legate.

În vremea asta, pe când dezmințea toate vorbele lui Arthur arătându-se mai mult mieluşel decât sălbatic nedomolit, își tot chinuia creierii ca să afle în ce chip ar fi trebuit să treacă la fapte. Căci era departe de a fi un mieluşel blând și un rol de mâna a doua nu se potrivea cu nici un chip firii lui mândre și dornice să domine. Nu vorbea decât dacă era neapărată nevoie și atunci vorba lui amintea de felul cum mersese către masă, opintindu-se și oprindu-se ca să caute în vocabularul său poliglot vorba potrivită, ezitând la cuvintele pe care le știa potrivite dar temându-se că nu va fi în stare să le pronunțe corect, sau înlăturând pe altele ce i se păreau că nu vor fi înțelese ori că sunt urâte și aspre. În permanență era însă torturat de conștiința faptului că grija cu care-și alege cuvintele îl face să apară drept un prostănac și-l împiedică să exprime exact tot ce avea în minte. De asemenea, dragostea lui de libertate se ridica împotriva constrângerii pe care n-o putea suferi, cam tot așa cum gâtul nu putea să îndure chinga aspră a gulerului scrobit. Și, de altminteri, era incredințat ca n-o să se poată stăpâni multă vreme. Natura îl înzestrase cu o mare putere de judecată și, cu aleasă sensibilitate, iar spiritul lui creator se dovedise întotdeauna neastâmpărat și dornic de fapte. Ideile și simțămintele care se zbăteau ca în durerile facerii, dând să iasă din cuget și să capete expresie și formă, puseră repede stăpânire pe toată ființa lui și atunci uită ce-i cu el și unde se află, iar cuvintele bătrâne – unelte ale vorbirii cu care se obișnuise – izbucniră la suprafață.

Și iată-l că o dată, când valetul îl întrerupea și-l tot sâcâia stându-i lângă umăr, refuză rostind scurt și tare:

— Pow!

Într-o clipă toți mesenii ridicară privirile și se uitară lung la el, parcă așteptându-l să mai spună ceva, valetul de-abia își stăpâni marea bucurie, iar el se cufundă într-o cumplită rușine. Dar își reveni repede și explică:

— E-un cuvânt al băștinașilor de prin Noua Caledonie și înseamnă „sfârșit”. Nici eu nu-mi dau seama cum de mi-a venit în gând. Se scrie p-o-w.

Observă atunci privirile cercetătoare și interesate ale fetei îndreptate către mâinile lui și, cum era dispus să dea orice fel de lămuriri, spuse:

— De-abia m-am întors cu un cargobot de pe Pacific. Întârzasem tare și prin porturile din Puget Sound am muncit în disperare, ca niște negri, la aranjat încărcătura – încărcătură arnestecată, dacă știți cumva ce-nseamnă asta. Atunci mi s-a dus naibii pielea de pe mâini,

— O, dar nu de asta mă uitam, se grăbi fata să explice. Mi se pare numai ca mâinile dumitale sunt prea mici față de trup.

Obrajii îi ardeau ca focul. Socoti vorba asta o dojană pentru vreo altă gafă de-a lui.

— Da, răspuse el ca și cum și-ar fi cerut iertare. Îs prea mici ca să pot face vreo scofală cu ele. Dacă ar fi după umeri și brațe, aș putea să dau cu ele ca un catâr cu copita. Umerii și brațele mi-s prea puternice, și dacă îl dilesc pe vreunul de-i rup gura, apăi îmi fărâm și eu pumnii.

Cuvintele rostite nu-i pricinuiau nici un fel de bucurie. Îi era o teribilă scârbă de sine. Îl luase gura pe dinainte și vorbise despre lucruri urâte.

— A fost foarte frumos din partea dumitale că ai sărit în ajutorul lui Arthur, așa cum ai sărit, deși nici nu-l cunoșteai, spuse Ruth cu foarte mult tact, dându-și seama de stânjeneala lui, dar fără să-i înțeleagă și pricinile.

În schimb el înțelese ce anume urmărise fata și, din pricina valului fierbinte de recunoștință care-i năpădi inima, uită să-și mai cântărească vorbele.

— Aiurea, n-a fost nici o brânză. Orice om cu vână ar fi făcut la fel. Adunătura aceea de haidamaci era puși pe scandal, și Arthur nu se amestecase deloc în ciorba lor. Dacă-am văzut că-s gata de mardeală, am sărit și eu și le-am opintit vreo câteva zvasturi. S-a încins hora și-atuncea mi s-a dus mie ceva pelișoară de pe degete și și-au mai numărat gearabeții vreo câteva măsele. Nici n-aș fi putut să rnă țin doparte. Eu dacă văd...

Se opri deodată, cu gura căscată, simțind că-i gata să se prăbușească în prăpastia nimicniciei și ticăloșiei lui, care-l făcea nedemn să respire același aer ca și ea. Iar în vreme ce Arthur relua povestea, pentru a suta oară, spunând ce era să i se întâmple cu derbedei aceia beți de pe feribot și cum năvălise Martin Eden în mijlocul lor și-l scosese din încurcătură, salvatorul stătea cu sprâncenele încruntate, se gândea la halul în care se făcuse de râs și-și frământa și mai cumplit creierii ca să afle cum s-ar putea apropia de oamenii aceia. Fără nici o îndoială că până acum nu reușise. Își spunea că nu face parte din lumea lor și nu le înțelege graiul în privința asta nu putea să se prefacă. Înșelătoria s-ar vedea de departe și, de altminteri, așa ceva nu se potrivea în nici un chip cu firea lui. În cugetul său nu-și puteau găsi loc nici impostura,

nici prefăcătoria. Orice s-ar fi întâmplat, trebuia să rămână el însuși, în clipa de față nu era în stare să vorbească pe limba lor, dar cu timpul ar putea s-o facă. În privința asta hotărârea era luată. Dar până atunci va trebui totuși să vorbească și să vorbească pe limba lui, deși mai domolită, bineînțeles, ca s-o poată și ei înțelege și să nu-i sperie chiar din cale-afară. Și mai mult decât atât: nu va lăsa defel să se înțeleagă, fie și numai prin tăcere, că i-ar fi foarte cunoscute lucruri pe care nu le cunoștea. Urmând această hotărâre, când cei doi frați folosiră în discuțiile lor despre cursurile de la universitate de mai multe ori cuvântul „trig”, Martin Eden întrebă:

— Ce-i aceea trig?

— Trigonometrie, răspunse Norman. O treaptă superioară de „mat”.

— Dar mat ce mai este? urmă imediat întrebarea care-l făcu pe Norman aproape să izbucnească în râs.

— Matematici... aritmetică, fu răspunsul.

Martin Eden încuviință din cap. Aruncase o privire peste aparent nesfârșitele meleaguri ale cunoașterii. Și tot ce vedea deveni deodată pipăibil. Puterea excepțională a imaginației sale dădu abstracțiunilor formă concretă. În alchimia creierului său, trigonometria și matematicile și tot întinsul științelor pe care de-abia îl bănuia se transformară în nenumărate peisaje. Iar peisajele ce i se perindau acum prin fața ochilor erau pline cu întinsuri de verdeață și luminișuri în mijloc de pădure, toate înecate de lumină dulce ori străpunse de dăre luminoase. În depărtare, un vâl de ceață purpurie acoperea zarea, dar dincolo de acel vâl – o știa el bine – se ascundeau încântarea necunoscutului și chemarea desfătărilor. Îl cuprindea beția. Aici afla aventura, ceva de făcut cu capul și cu mâinile, o lume de cucerit – iar din străfundurile conștiinței țâșni gândul cuceririi, al străbaterii până la ea, până la zâna aceea palidă ca un crin, care-i ședea alături.

Nălucirea abia zărită fu alungată și împrăștiată de Arthur, care toată seara încercase să scoată la iveală sălbaticul cunoscut de el. Martin Eden își aminti de hotărârea luată. Pentru prima dată deveni el însuși, la început cu voință și cu bună știință, dar curând furat de bucuria creației, de dorința de a le arăta ascultătorilor viața așa cum o vedea el. Făcuse parte din echipajul schooner-ului Halcyon, al cărui căpitan se ocupa cu contrabanda, și acolo îi prinsese un cutter al serviciului vamal. Privise totul cu ochii mari deschiși și se pricepea să spună ce văzuse. Aduse în fața ascultătorilor valurile frământate ale mării și oamenii și corăbiile de pe ele. Le împrumută puterea închipuirii sale așa fel, încât ei văzură tot ce văzuse el atunci. Cu măiestria unui artist, alese din noianul de amănunte tot ce era mai de seamă, alcătuiind fragmente de viață strălucitoare și îmbibate de lumină și culoare, imprimând totul o mișcare ce-i făcu pe ascultători să se lase furați împreună cu el de valul irezistibil al entuziasmului și elocinței lui năvalnice. Din când în când îi mai făcea să tresară zguduiți de vigoarea povestirii sau de unele cuvinte, dar frumusețea urma îndeaproape violențele și jalea era înlăturată de haz, de felul cum apăreau lucrurile trecute prin înțelegerea marinarilor.

Și în vreme ce el vorbea, fata îl cerceta cu ochi mirați. Focul lui interior o încălzea. Se întreba dacă nu cumva toată viața ei fusese o ființă rece ca de piatră. Voia să se apropie de bărbatul acela arzător și înflăcărat, care, asemeni unui vulcan, arunca în jur forță, vigoare și sănătate. Simțea că trebuie să se apropie de el, și se sforța să reziste. Exista însă, de asemenea, și pornirea de a se îndepărta. O alungau mâinile acoperite de răni murdărite de muncă în așa hal, încât însuși gunoiul vieții îi pătrunsese în carne, dunga roșie a rosăturii făcute de guler și mușchii aceia cât niște odgoane. Brutalitatea lui o înfricoșa. Orice asprime în vorbă era o insultă adusă auzului, orice împrejurare mai neplăcută din viața lui, o jignire împotriva sensibilității ei. Și cu toate acestea se simțea neîncetat atrasă către el, până ce ajunsese să creadă că nu putea fi decât un om rău, de vreme ce avea atâta putere asupra-i. Tot ce i se păruse până în ceasul acela mai temeinic așezat și mai trainic începea să se clatine. Nimbul de romantism și aventurile lui nu se împăcau defel cu regulile stabilite ale vieții cunoscute de ea până atunci. În fața ușurinței cu care privea primejdiile și a veseliei lui veșnic gata să izbucnească, viața nu mai părea efort continuu și stăpânire de sine, ci doar o jucărie menită să slujească un timp pentru joacă, la întâmplare și după bunul-plac, să fie trăită cu cuget senin, să te bucuri de ea cât poți și pe urmă s-o arunci cât colo, plin de nepăsare. În toată ființa ei răsună un singur strigăt: „Atunci, avântă-te în joaca asta! Apleacă-te către el, dacă așa îți place, și pune-ți amândouă mâinile pe gâtul lui!” Îndrăzneala unui asemenea gând o făcu aproape să țipe, și zadarnic chemă în ajutor întreaga-i curățenie sufletească, dimpreună cu tot ce-i dăduse cultura, zadarnic puse ceea ce era ea împotriva a tot ce-i era străin. Privi în jur și-i văzu pe ceilalți cum se uită la el ca vrăjiți; și ar fi cuprins-o deznădejdea dacă n-ar fi zărit spaima din ochii mamei-sii – spaimă pricinuită de încântare, e drept, dar totuși spaimă. Omul acesta venit din întunecimi străine era o primejdie. Mamă-sa vedea primejdia și nu se înșela. Se va bizui și se va încrede în judecata aceasta a mamei-sii, așa cum făcuse totdeauna, până atunci, în toate privințele. Flacăra din ființa acelui bărbat își pierdu căldura, și teama pe care i-o insuflă își tocî ascuțișul.

Mai târziu, când s-a așezat la pian, a cântat pentru el și împotriva lui, sfidându-l, cu pornire, cu răutate, cu dorința nelămurită de a-i arăta cât mai limpede adâncimea prăpastiei care-i despărțea. Muzica ei era un fel de bătă cu care îl lovea fără milă în moalele capului; dar pe el, cu toate că-l uluia și-l doboră la pământ, muzica aceea îl și ațâța. Se uita la ea, beat de admirație, în mintea lui, ca și într-a ei, prăpastia s-a lărgit și mai tare, dar mult mai repede decât se lărgea prăpastia, se-avânta pe deasupra-i, durând punte, hotărârea lui de a o trece. Ființa sa era însă un prea complicat mănunchi de simțăminte pentru a putea sta să privească o seară întreagă în adâncurile unei prăpastii, mai ales dacă trebuia să asculte și muzică. Muzica îl tulbura mai mult decât orice. Era pentru el ca o băutură tare ce-l îmboldea către simțăminte avântate, temerare, ca o licoare ce pune stăpânire pe imaginația lui și-o înălța până dincolo de nori, în slăvile cerului. Alunga lucrurile mărunte și murdare; îi

revărsa în cuget numai frumuseți și dădea aripi visurilor lui celor mai îndrăznețe. Nu înțelegea muzica pe care o cânta ea. Nu era muzica pianelor hodorogite ori a orchestrelor care te asurzeau cu țipetele alămurilor și pe care le ascultase el prin sălile de dans. Dar aflase din cărți câte ceva despre astfel de muzică și-i admira cu convingere felul cum cânta mai mult fiindcă avea încredere în ea, așteptând la început cu răbdare măsurile vesele și ritmul simplu și limpede, mirat mai apoi când vedea că acele măsuri și ritmuri sunt repede părăsite. De îndată ce le prindea în auz și tresărea, iar imaginația pornea în zbor împreună cu ele, muzica aceea pieria într-un vălmășag haotic de sunete ce nu-i spuneau nimic, dar îi înlănțuiau gândurile și le țintuiau la pământ ca un plumb turnat în aripi.

O clipă i-a trecut prin minte că toate astea erau anume aranjate pentru a face haz pe socoteala lui. Simțise ostilitatea fetei și acum se chinuia să afle mesajul pe care degetele ei îl incredințau clapelor. Mai apoi însă a părăsit gândul acesta, socotindu-l nedemn și imposibil, și s-a lăsat cu totul în voia muzicii. L-a cuprins din nou vechea stare de înaltă bucurie. Picioarele nu-i mai erau de lut, iar carnea i se preschimbă în spirit; în fața și în adâncul ochilor lui strălucea o lumină triumfală; apoi scena din fața ochilor lui dispăru și se văzu departe, plutind pe deasupra lumii, a unei lumi care-i era nespus de dragă. Cele cunoscute și cele necunoscute se amestecau laolaltă în lumea de vis a nălucirilor lui. Pătrundea prin porturi ciudate de pe țărmuri scăldate în soare și hoinărea prin piețele și târgurile unor popoare barbare, nevăzute încă de ochi omenesc. Mireasma insulelor cu mirodenii îi stăruia în nări, așa cum o simțise în nopțile fierbinți și înăbușitoare petrecute pe mare; rămânea în bătaia alizeului de sud-est în lungi zile tropicale, și în urma-i mici insule de coral împodobite de frunze de palmier se cufundau în marea de peruzea, iar înaintea lui alte insulițe de coral împodobite cu frunze de palmier răsăreau din aceeași mare de peruzea. Toate vedeniile acestea veneau și dispăreau repede ca gândul. Pentru o clipă se văzu călare pe un cal sălbatic, alergând ca vântul printre dunele viu colorate din Painted Desert; dar în secunda următoare privea în jos către adâncul fierbinte și tremurător, în mormântul albit din Death Valley, sau vâslea pe-un ocean înghețat, printre insule uriașe de gheață care străluceau în bătaia razelor soarelui. Stătea întins pe-o plajă de coral pe care cocotierii creșteau până aproape de locul unde mureau lin-cântătoarele valuri ale mării. Epava uitată de vreme a unui vapor scufundat ardea cu flăcări verzui la lumina cărora femeile dansau hula în ritmul melodiei chemărilor sălbatice de dragoste ale cântăreților ce cântau din ukulele și loveau tam-tam-urile răpăitoare. Era o noapte senzuală, o noapte ca la tropice. Puțin mai în fund, silueta unui crater de vulcan se-nălța printre stele. În înălțimi aluneca o semilună palidă iar Crucea Sudului ardea la poalele cerului.

Era aidoma unei harpe; toate faptele vieții lui trecute, câte îi mai rămăseseră în minte, întruchipau strunele; iar valurile de muzică alcătuiau un vânt ușor ce adia printre acele strune făcându-le să murmure visuri și aduceri-aminte. Toate acestea nu erau simple senzații. Căpătau ele singure formă,

culoare și strălucire, iar îndrăznelile închipuirii se obiectivau într-un chip magic și de necrezut. Trecutul, prezentul și viitorul erau una; iar el pășea clătînându-se de-a lungul acestei lumi vaste și pline de căldură, și prin curajul și isprăvile lui mărețe ajungea la Ea – da, era alături de ea, o, cucerea, o cuprindea pe după umeri și-o însoțea în zbor prin necuprinsa împărăție a gândurilor lui.

La rândul ei, privindu-l peste umăr, fata îi citi pe chip ceva din toate acestea. Părea transfigurat, ochii mari și strălucitori ai străinului priveau dincolo de vălul sunetelor și vedeau în spatele lui avântul și pulsul vieții, dimpreună cu giganticele spectre ale închipuirii. O trecură florii. Țopârlanul necioplit și stângaci dispăruse. Hainele prost croite, mâinile bătătorite și chipul ars de soare rămâneau; dar acum i se păreau doar gratiile temniței printre care putea să vadă un suflet mare, plin de înalte năzuințe ce rămâneau mute și necunoscute din pricina acelor buze firave, incapabile să le dea glas. Numai o clipă l-a văzut astfel; pe urmă țopârlanul s-a întors, iar ea a răs de năzdrăvăniile proprii închipuirii. Impresia acelei viziuni fugare dăinuia însă chiar și când a venit vremea ca el să se retragă, cu tot atâta stângăcie ca și la sosire, iar atunci i-a împrumutat volumul lui Swinburne și un altul al lui Browning căci pe Browning îl studia în timpul acela la unul dintre cursurile de literatură engleză. Semăna așa de mult cu un adolescent, în vreme ce mulțumea roșindu-se până în vârfurile urechilor, că Ruth simți cum o cuprinde un simțământ de milă mai mult matern. Nu-și mai aduse aminte de acel nătăflet, nici de sufletul întemnițat, nici de bărbatul care o privise cu toată masculinitatea din el, desfătând-o și înfricoșând-o. Nu mai vedea înaintea ei decât un adolescent care-i strângea mâna zgâriindu-i pielea cu palma lui bătătorită ca o răzătoare, și-i spunea, vorbind sacadat:

— A fost clipele cele mai plăcute din viața mea. Știți, nu-s obișnuit cu asemenea lucruri... Apoi privi încurcat în jurul său. Nu-s învățat cu astfel de oameni și astfel de case. E ceva cu totul nou pentru mine și ceva care-mi place.

— Sper c-o să mai treceți pe la noi, îi spuse Ruth, în vreme ce el își lua rămas-bun de la frații ei.

Musafîrul își îndesă șapca pe cap, păși repede peste prag și dispăru.

— Ei, ce spuneți de omul meu? întrebă Arthur.

— E un om foarte interesant, ca o adiere de ozon, răspunse soră-sa. Câți ani are?

— Douăzeci... aproape douăzeci și unu. Azi după masă l-am întrebat. Nu credeam că-i așa de tânăr.

„Sunt cu trei ani mai mare decât el”, se gândea Ruth în vreme ce-și săruta frații, urându-le noapte bună.

CAPITOLUL

III.

Pe când cobora scările, fără să-și dea seama ce face, Martin Eden vârî mâna în buzunarul hainei. O scoase de acolo cu o foița cenușie și câteva fire de tutun mexican, din care răsuci cu dibăcie o țigară. Trase primul fum până în

adâncul plămânilor și-l aruncă afară într-o răsuflare lungă și domoală. „Dumnezeule!” spuse el tare, cu un glas plin de admirație și de mirare. „Dumnezeule!” rosti încă o dată. Și totuși murmură din nou: „Dumnezeule!” Apoi mâna i se ridică până la gulerul pe care-l desprinse de cămașă și-l îndesă în buzunar. Cernea ca prin sită o ploaie rece, dar el se descoperi ca să primească toată burnița, și-și descheie haina mergând mai departe cu totul nepăsător. Aproape nici nu-și dădea seama că plouă. Pășea ca vrăjit, cufundat în visare și realcătuiind scenele abia trăite.

În sfârșit întâlnește femeia – femeia la care prea puțin se gândise, fiindcă nu avea obiceiul să se gândească la așa ceva, dar pe care totuși, în chip nu prea lămurit, se așteptase s-o întâlnească odată. Stătuse la masă alături de ea. Îi simțise mâna în palma lui, o privise în ochi și zărise acolo licăriri ale unui suflet minunat de frumos – dar nu mai frumos decât ochii prin care își arunca strălucirea, nici decât trupul ce-i dădea formă și expresie. Nu se gândea la trupul ei ca trup – și asta era ceva nou pentru el, căci la femeile pe care le cunoscuse până atunci nu luase în seamă decât trupul. Trupul femeii de acum era ceva deosebit. Nu credea că trupul acesta poate fi la fel cu celelalte, supus rețelilor și slăbiciunilor trupești. Trupul ei era mai mult decât lăcașul sufletului. Era o emanație a sufletului, o întruchipare curată și grațioasă a esenței ei dumnezeiești. Gândul la dumnezeire îi dădu fior. Îl smulse din visare și-l readuse la gândirea trează. Până atunci nu ajunsese la el nici un cuvânt, nici un semn și nici o chemare a divinității. Niciodată nu crezuse în Dumnezeu. N-avusese niciodată nimic de-a face cu religia și râdea din toată inima de popi și de viața lor de apoi. Era incredințat că nu există viață de apoi; viața era aici și acum, iar după aceea venea întunericul fără sfârșit. Dar în ochii ei văzuse suflet, altceva nu putea fi – suflet nemuritor, care niciodată nu poate să piară. Nici un bărbat cunoscut până atunci și nici o femeie nu-i dăduseră veste despre nemurire. Dar ea îi dăduse îi șoptise vestea aceasta din prima clipă când s-a uitat la el. Chipul ei strălucea și acum dinaintea ochilor lui – palid și serios, drăgălaș și sensibil, surâzând cu înțelegerea și duiosia cu care numai un spirit poate surâde, și par așa cum el niciodată nu visase că poate exista puritate. Puritatea ei îl lovi ca o izbitură de pumn. Îl făcu să tresară. Până atunci cunoscuse binele și răul, dar puritatea, ca un atribut al existenței, nu apăruse niciodată în conștiința sa. Iar acum, în ființa ei, cunoștea puritatea ca fiind gradul cel mai înalt de bunătate și gradul cel mai înalt de curățenie, care amândouă laolaltă alcătuiau viața veșnică.

Și deodată ambiția îl îndemnă să se ridice până la viața veșnică. Nu merita nici măcar să-i curețe praful de pe încălțăminte, știa asta; numai un noroc nemaivăzut și o întâmplare dintre cele mai fantastice îi îngăduiseră s-o vadă în seara aceea, să stea alături de ea și să-i vorbească. Era o simplă întâmplare. El nu avea nici un fel de merit. Nu merita un astfel de noroc. În sufletul lui stăpâna simțământul religios. Era umil și cuminte, rușinat și plin de smerenie. În astfel de stare sufletească vin păcătoșii la spovedanie. Era incredințat că are de dat seamă pentru păcate grele. Și după cum pocăiții și

smeriții ce merg la spovedanie întrezăresc crâmpoșele minunate din slăvită lor viață viitoare, tot astfel întrezărea și el clipe fericite din starea la care va ajunge cucerind femeia aceea. Dar o astfel de cucerire era depărtată și ascunsă ca într-o ceață și cu totul deosebită de cuceririle făcute până atunci. Ambiția i se avânta pe aripi nestăpânite și se văzu deodată urcând cu ea pe înălțimi, împărtășindu-și unul altuia gândurile, bucurându-se laolaltă de lucrurile nobile și frumoase. Visa la o cucerire spirituală, străină de orice grosolanie, o comunitate spirituală cu totul descătușată, pe care nu izbutea s-o cuprindă prea bine în gând. Nu se gândea la asta. De altminteri nu se gândea la nimic. Senzațiile alungaseră gândurile și acum se vedea tremurând și înfiorându-se de atingerea unor emoții necunoscute până atunci, plutind vrăjit pe-o mare de sensibilitate în care simțurile înseși erau încordate și spiritualizate și se avântau dincolo de piscurile cele mai înalte ale vieții.

Merse mai departe, împleticindu-se ca un om beat și mormăind înfrigorat, cu glas tare: „Dumnezeule! O, Dumnezeule!”

La un colț îl zări un sergent de stradă care se uită la el bănuitor, dar îi observă mersul de marinar și-l întrebă:

— Unde-ai tras-o, nenicule?

Martin Eden coborî pe pământ. Organismul lui era ager, ușor adaptabil, în stare să facă față deîndată oricăror împrejurări. De cum auzi întrebarea polițistului își reveni în fire, deveni iarăși Martin Eden din toate zilele și înțelese imediat cum stau lucrurile.

— Îi zic frumos, nu-i așa? răspunse el râzând. Nici nu știam că vorbesc atât de tare.

— Mai ai puțin și-o să-ncepi să cânti, își dădu cu părerea sergentul.

— Nu, n-o să cânt. Daoă ești bun să-mi dai un foc, o să iau primul tramvai către casă.

Își aprinse țigara, spuse seară bună și-și văzu de drum.

— Ei, ce zici? Nu-ți vine s-o dai dracului? bodogăni el cu jumătate de glas. Curcanul ăsta zice că-s beat. Zâmbi mai mult în inima lui și căzu pe gânduri. Și cred că și eram, cugetă el. Dar nu-mi închipuiam ca chipul unei femei poate face asemenea ispravă.

De pe Telegraph Avenue luă tramvaiul către Berkeley. Vagonul era plin de tineret, studenți care cântau întruna și din vreme în vreme urlau în cor strigătul de luptă al echipei universitare. Îi cercetă cu interes. Toți erau studenți învățau la aceeași universitate ca și ea, făceau parte din clasa ei socială, puteau s-o cunoască, puteau, dacă ar fi vrut, s-o vadă în fiecare zi. Se-ntreba chiar cum de nu voiau, cum de fuseseră în stare să iasă cu toții și să se veselească, în loc să stea cu ea toată seara, să-i vorbească, să se strângă roată în jurul ei, s-o adore și s-o venereze. Și gândurile îi rătăceau mai departe.

Băgase de seamă că unul dintre ei avea ochi mici și buze groase. Hotărî atunci că tânărul acela era un ticălos. Pe bordul unui vas un astfel de om ar fi fost un spion printre tovarășii lui, o caiafă și un smiorcăit. El, Martin Eden, era un om mult mai de ispravă decât acela. Gândul îl umplu de voie bună. I se

părea că-l împinge mai aproape de Ea. Începu să se compare cu studenții aceia. Își dădu seama de mecanismul muscular al trupului său și rămase incredințat că fizicește era stăpânul lor, al tuturor. Dar capetele acelora erau pline de gânduri care le îngăduiau să vorbească la fel ca ea – iar asta îl amări cumplit. Dar oare ce rost are creierul? se întrebă el înfrigurat. Ce-au făcut ei, putea să facă și el. Ei au învățat despre viață din cărți, în vreme ce el n-a avut vreme pentru așa ceva, fiind ocupat să trăiască viața. Minteia lui era tot atât de plină de cunoștințe ca și a lor, deși cunoștințe cu totul de alt soi. Câți dintre ei ar fi fost în stare să facă un nod de scotă, să țină strâns în mână timona unei corăbii ori să stea de veghe la gabie? Toată viața i se desfășură înaintea ochilor sub forma unui șir de tablouri în care se întruchipau primejdia și îndrăzneala, greutatea și strădaniile. Își aduse aminte de toate insuccesele și suferințele încercate în vremea uceniciei. Oricum, cel puțin în privința asta, era mai presus de ei. De-abia de-acum încolo tinerii aceia trebuia să înceapă a trăi viața și să ia în piept toate greutatea și necazurile pe care le învinsese el. Foarte bine! În vremea cât ei vor fi prinși în treaba asta, el o să poată învăța din cărți cealaltă parte a vieții.

Pe când tramvaiul străbătea cartierul de locuințe sărăcicioase care desparte Oakland de Berkeley, Martiri Eden căuta din ochi o casă cunoscută, cu etaj. De-a lungul fațadei căreia stătea scris: „Băcănia Higginbotham”. După ce o zări, coborî la primul colț de stradă. Stătu pe loc o clipă și privi firma. Lui îi spunea mai mult decât arătau literele. Îi dezvăluia o făptură plămădită doar din micime și egoism, iar coțcăriile meschine păreau că-și scot capul din dosul acelor litere.

Bernard Higginbotham era bărbatul surorii lui și ajunsese să-l cunoască foarte bine. Deschise ușa cu cheia, pătrunse înăuntru și începu să urce scările către etaj. Acolo locuia cumnatu-său. Băcănia era jos. În aer stăruia un miros de legume veștejite. Trecând prin coridor se împiedică de un cărucior, lăsat acolo de vreunul dintre numeroșii lui nepoți și nepoate, și se izbi cu zgomot mare de o ușă. „Calicul! gândi el. Nu se-ndură să ardă gaz de doi cenți, și puțin îi pasă dacă or să-și frângă chiriașii gâtul.”

Căută clanța băjbâind și pătrunse într-o cameră luminată unde se aflau soră-sa și Bernard Higginbotham. Femeia cârpea o pereche de pantaloni ai bărbatului, iar acesta stătea întins cât era de lung pe două scaune, și picioarele vârâte în niște papuci de pâslă ferfenițiți îi atârnav pe marginea celui de-al doilea. Privi peste jurnalul pe care-l citea, arătând o pereche de ochi negri, înșelători și tăioși. De câte ori se uita la el, Martin încerca un simțământ de repulsie. Niciodată nu putuse pricepe ce-o fi găsit soră-sa la omul acela. El totdeauna avea senzația că în fața lui se află un vierme, pe care de-abia se stăpânea să nu-l strivească sub talpă. „într-o bună zi tot am să-i sfărâm eu măselele”, își spunea Martin adesea, consolându-se astfel pentru efortul pe care o făcea ca să-l suporte. Ochii aceia, neîndurători și cruzi ca de nevăstuică, îl priveau cu reproș.

— Ei, ce s-a întâmplat? întrebă Martin.

— De-abia săptămâna trecută am vopsit ușa aceea, de care te-ai lovit, zise domnul Higginbotham cu glas pe jumătate gemut și pe jumătate răcnit. Știi doar ce mari sunt prețurile fixate de syndicate. Ai putea să umbli mai cu băgare de seamă.

Martin avusese de gând să-l pună la punct, dar se stăpâni, dându-și seama că totul ar fi fost zadarnic. Trecu peste o atât de cumplită micime sufletească și privi la o cromolitografie de pe perete. Rămase înmărmurit. Până atunci îi plăcuse totdeauna, dar acum avea impresia că o vede pentru prima oară. Era un lucru de duzină, un lucru ieftin, ca tot ce se afla în casa aceea. Gândul i se duse îndărăt la casa din care tocmai plecase, iar acolo zări mai întâi tablourile și apoi o văzu pe Ea, o văzu cum se uită la el având în priviri o dulceață care-ți topește inima și cum îi strânge mâna, la despărțire. Uită cu totul unde se află și uită de existența lui Bernard Higginbotham, până în clipa când domnul Higginbotham îl întrebă:

— Ce, ai văzut cumva vreo stafie?

Martin își veni în fire și-l privi în ochii mărunței, batjocoritori, dușmănoși și lași, apoi deodată îi apărură înainte, ca pe un ecran, aceiași ochi așa curn arătau când stăpânul lor vindea zarzavat în prăvălioara de desubt – ochi supuși, împăcați, mieroși și lingușitori,

— Da, răspunse Martin. Am văzut o stafie. Noapte bună. Noapte bună, Gertrude.

Se răsuci în loc ca să iasă din cameră, dar se-mpiedică într-o ruptură a covorului flenduros.

— Să nu trântești ușa, îi puse în vedere domnul Higginbotham.

Simți cum îi fierbe sângele în vine, dar se stăpâni și trase binișor ușa în urma lui.

Domnul Higginbotham se uită triumfător la nevastă-sa.

— A băut, anunță ei răutăcios. Ți-am spus c-așa o să faci.

Femeia încuviință din cap, resemnată.

— Îi străluceau grozav ochii, mărturisi ea. Și nici nu mai avea guler, cu toate că plecase cu el la gât. O fi băut și el un pahar sau două.

— Nici nu se mai ținea pe picioare, spuse bărbatul. M-am uitat bine la el. N-a fost în stare să meargă nici până la ușă, fără să se clatine. Ai auzit și tu că era cât p-aci să cadă pe coridor.

— Cred că s-a împiedilcat de căruciorul lui Alice. N-avea cum să-l vadă pe întuneric.

Glasul domnului Higginbotham începu să crească o dată cu mânia. Toată ziua se supunea altora, cât stătea în prăvălie, păstrându-și pentru seara, când se afla în sânul familiei, privilegiul de a fi el însuși.

— Îți spun eu, comoara de frate-tău era beat turtă.

Glasul îi era înghețat, tăios și neîndurător, iar buzele pronunțau răspicat fiecare cuvânt, cu forța neînduplecată a unei mașinării. Femeia oftă și nu mai scoase nici o vorbă. Era înaltă și voinică, totdeauna neîngrijit îmbrăcată și veșnic obosită din pricina propriului trup, a muncii și a bărbatului.

— Boala asta e în el, ascultă-mă pe mine, a moștenit-o de la taică-său, urmă mai departe domnul Higgin botham, cu glas acuzator. Tot în șanț o să crape și asta. Știi tu cum.

Femeia încuviință din cap, suspină și-și văzu mai departe de cusut. Se înțeleseseră: Martin venise acasă beat. În sufletul lor nu exista puterea de a cunoaște frumusețea, căci altminteri ar fi înțeles că ochii aceia scânteietori și chipul plin de strălucire vesteau cea dintâi întâlnire a unui tânăr cu dragostea.

— Frumos exemplu le mai dă copiilor, izbucni pe neașteptate domnul Higginbotham, spărgând tăcerea păstrată de nevastă-sa spre marea lui nemulțumire. Câteodată ajungea chiar să dorească mai multă împotrivire din partea soției. Dacă mai face o dată așa, să-și ia catrafusele. Ai înțeles? Doar n-o sa las copiii ăștia nevinovați să dea ochi cu depravările lui de stricat și de bețiv. Domnului Higginbotham îi plăcea foarte mult vorba asta – depravări – întâlnită într-un articol de ziar și cu care de puțină vreme își îmbogățise vocabularul. Asta e depravări, altfel n-ai cum să-i spui.

Femeia mai oftă o dată, dădu cu durere din cap și continuă să coasă. Domnul Higginbotham se întoarse iar la lectura ziarului.

— Și-a plătit întreținerea pe săptămâna trecută? strigă el pe deasupra ziarului.

Nevasta iarăși încuviință din cap și adăugă:

— Mai are încă ceva gologani.

— Când pleacă iar pe mare?

— Cred că după ce-o cheltui toți banii câștigați în ultima cursă, răspunse ea. A fost ieri la San Francisco să caute alt vapor. Numai că atâta vreme cât mai are bani, face mofturi, nici un vapor nu-i mai este pe plac, așa că încă n-a iscălit nici un angajament.

— Nu-i stă bine unui freacă-punte ca el să mai facă și nazuri, bufni domnul Higginbotham. Auzi! Mai are și pretenții!

— L-am auzit spunând ceva despre un schooner care se pregătește să plece undeva într-un loc depărtat să caute nu știu ce comori ascunse, și pe asta ar vrea să se imbarce, dacă termină gologanii.

— De-ar fi om cu scaun la cap i-aș face eu un rost, l-aș angaja să umble cu camionul, spuse bărbatul, dar nici o urmă de bunăvoință nu i se făcea simțită în glas. Tom o să plece.

Nevasta se uită la el întrebătoare și speriată.

— Pleacă în noaptea asta. Se angajează la Carruthers. Aia o să-i plătească mai mult decât aș putea eu să-i dau.

— Ți-am spus c-o să-l pierzi, strigă ea. Merită mult mai mult decât îi plătești tu.

— Ascultă aicea, femeie, se răsti Higginbotham. De-o mie de ori ți-am spus să nu-ți bagi nasul în treburile negoțului. De-acuma n-o să-ți mai spun nimic.

— N-ai decât, i-o întoarse ea. Tom era un băiat tare bun.

Bărbatu-său o privi lung. Asta era o sfidare nemaipomenită.

— Dacă ar fi ceva de capul prăpăditului de frate-tău, ar putea să ia el camionul în primire, zise Higginbotham furios.

— Numai că el își plătește regulat întreținerea, ca oricare altul, îl înfruntă femeia. Pe urmă nu uita că e frate cu mine și că atâta vreme cât nu-ți datorează nici un ban n-ai dreptul să te legi toată vremea de el. Am și eu un suflet de om, măcar că-s măritată cu tine de șapte ani.

— I-ai spus c-o să-i pui gazul la socoteală dacă o să tot stea să citească în pat? întrebă Higginbotham.

Femeia nu răspunse nimic. Dorința de răzvrătire îi pieri și în trupul vlăguit de trudă se topi toată energia. Bărbatul era din nou triumfător. Învinsese. Ochii îi luciră răzbunători și urechile i se desfătară la auzul molcomelor ei sughituri de plâns. Era în culmea fericirii de câte ori izbutea s-o facă să plângă, și în vremea din urmă plângea destul de lesne, cu toate că lucrurile merseseră altfel în primii ani de căsnicie, înainte ca droaia de copii și necurmata lui cicăleală să-i nimicească orice voință.

— Bine, atunci ai să-i spui chiar mâine dimineață, să n-avem vorbă, mai zise bărbatul. Și uite, vreau numai să-ți spun, ca să nu cumva să uit, c-ai face bine să trimiți mâine după Mariana, să vină să aibă grijă de copii. Dacă pleacă Tom n-o să am încotro și-o să trebuiască să plec cu camionul, așa c-ai face foarte bine să te hotărăști și să cobori, să stai în prăvălie.

— Dar mâine am de spălat, protestă ea fără vigoare.

— Atuncea scoală-te mai de dimineață și termină întâi cu spălatul. Eu o să plec de-abia pe la zece.

Desfăcu nervos ziarul și se apucă iar de citit.

CAPITOLUL.

IV.

Încă furios din pricina discuției cu cumnatu-său, Martin Eden merse bâjbâind până în fundul coridorului și pătrunse în odaia lui – un fel de chiliuța în care de-abia încăpeau un pat, un lavoar și un scaun. Domnul Higginbotham era un om mult prea cumpătat ca să mai plătească și servitoare când nevastă-sa putea să facă toată treaba. Pe lângă asta, camera servitoarei îi dădea puțința să țină în pensiune două persoane și nu numai una singură. Martin puse pe scaun cele două volume de versuri – Browning și Swinburne —, își scoase haina și se așeză pe pat. Țipătul ascuțit al unor droturi astmatice îi întâmpină greutatea corpului însă el nu le auzi. Începu să-și descheie pantofii, dar rămase cu ochii ațintiți la peretele alb din fața lui, vrăstat cu lungi pâraie de murdărie cenușie prin locurile pe unde se scursesese apa strecurată prin acoperiș. Pe fundalul acestei jalnice priveliști începură să alunece plâsmuiri înflăcărate. Uită de pantofi și rămase cu ochii ficși și privirile pierdute, până când buzele începură să i se miște, murmurând: „Ruth!” „Ruth!” Nu bănuise niciodată că un simplu sunet ar putea fi atât de frumos. Îi încânta auzul și-l repetă de nenumărate ori, până ce ajunsese într-o stare de beție. „Ruth!” Era un talisman, un cuvânt magic, care făcea vrăji. De câte ori îl murmură, chipul fetei strălucea în fața ochilor lui, răspândind pe peretele murdar o lumină de aur. Iar lumina

aceasta nu se oprea pe perete. Se lărgea la nesfârșit și pe undele-i aurii sufletul său pornea să rătăcească în căutarea sufletului ei. Tot ce era mai bun în ființa lui se revărsa într-un torent superb. Numai gândul la ea și era de-ajuns pentru a-l înnobila și purifica, pentru a-l face mai bun și a-l face să dorească să fie mai bun. Toate astea le simțea pentru prima oară. Niciodată nu cunoscuse femeii în stare să-l facă mai bun. Prezența lor avusese totdeauna efectul contrar, și-l transformaseră în bestie, iar el nu știa că, pentru a-l face mai bun, multe dintre acele femei depuseseră toate eforturile de care erau în stare, deși ajunseseră la un rezultat jalnic. Cum niciodată nu avusese conștiința propriei personalități, nu știa că în făptura lui exista darul acela care stârnește dragostea în sufletul femeilor și care era pricina dorinței lor de a-i cuceri farmecul tinereții. Cu toate că adeseori îl plictisiseră cu stăruințele lor nu izbutiseră niciodată să-l tulbure; și nici măcar nu visase c-ar putea exista femeii care să fi devenit mai bune datorită lui. Totdeauna, până în clipa de față, trăise într-o splendidă nepăsare, iar acum i se părea că de fie ce dată femeile porniseră către el și ajunseseră până în preajma lui cu mâinile întinate. Și asta nu din vina lui, și nici dintr-a lor. Dar el, care pentru prima dată ajunsesese să-și dea seama de starea lui însuși, era cel mai puțin pregătit să înțeleagă cum stau de fapt lucrurile și-l mistuiau flăcările rușinii acum, când avea în fața ochilor imaginea propriei turpitudini.

Sări deodată în picioare și încercă să se privească în oglinda murdară de deasupra lavoarului. Șterse oglinda cu un prosop și se uită din nou, îndelung și cu luare-aminte. Pentru întâia oară se vedea într-adevăr pe sine. Ochii lui erau făcuți să vadă, dar până în clipa aceea fuseseră obloniți de veșnic schimbătoarea panoramă a lumii, și tot privind fără încetare la aceasta nu mai putuse afla răgaz să se uite și la sine. Văzu capul și chipul unui flăcău de douăzeci de ani, dar, nefiind obișnuit să judece asemenea lucruri, nu avea cum să-și prețuiască tinerețea. Deasupra unei frunți pătrate și boltite văzu un smoc de păr castaniu, ca frunza de nuc pălită, vălurit către frunte și cârlionțat, răsucit în inele care stârneau admirația oricărei femei, trimițându-i fiori în palmele ce-ar fi dorit să le mângâie și furnicături în degetele dornice să se strecoare printre ele. Dar părăsi repede toate astea, socotindu-le lipsite de orice merit în fața Ei, stăruind însă mult și cu mare grijă asupra frunții înalte și pătrate – străduindu-se să pătrundă dincolo de ea și să afle prețul celor ascunse acolo. Ce fel de creier se afla în spatele acelei frunți? – iată întrebarea pe care și-o repeta întruna. De ce era în stare? Unde anume putea să-l ducă? Oare îl putea duce până la Ea?

Se-ntreba dacă se arata cumva sufletul în ochii aceia de oțel adeseori pe deplin albaștri și ațâțați de briza sărată a adierilor de pe țărături veșnic înSORITE. Se întreba, de asemenea, ce impresie făcuseră ochii aceștia asupra fetei. Încercă să-și închipuie că se află în locul ei, dar jongleria asta nu-i reuși. Ar fi putut destul de ușor să se pună în locul altora și să-și închipuie că gândește cu mintea lor, dar era nevoie ca aceia să fi-e oameni care să trăiască și să gândească la fel ca el. Viața și felul ei de a gândi îi erau necunoscute. Era

întreagă numai minune și taină și cum ar fi putut el ghici fie și doar un singur gând de-al acelei ființe? În orice caz erau ochi cinstiți, hotărî el, și în ei nu se arăta nici micime, nici meschinărie. Bronzul chipului ars de soare îi pricinui mirare. Nici prin gând nu-i trecuse că ar fi atât de smolîT. Își răsuci mâneca și compară albul părții interioare a brațului cu pielea întunecată a chipului. Da, la urma urmei rămânea totuși un om de rasă albă. Dar și brațele îi erau la fel de întunecatE. Îndoi brațul, își răsuci bicepsul cu mâna cealaltă și se uită pe partea dinăuntru, unde era mai puțin ars de soare. Avea pielea albă de tot. Râse către chipul bronzat din oglindă, când se gândi că și chipul acela fusese tot așa alb ca partea dinăuntru a brațelor; nici prin minte nu-i trecu atunci că pe lume se aflau puține femei, care, deși parcă plămădite din spumă, s-ar fi putut fâli cu o piele mai albă și mai catifelată decât a lui – mai albă decât în locurile unde fusese ferită de pârjolul soarelui.

Despre gura lui s-ar fi putut spune că e îngerească, dacă nu s-ar fi întâmplat ca în clipele de încordare buzele groase și senzuale să se întindă prea apăsător peste dinți. Uneori se întindeau chiar atât de tare, încât gura devenea aspră și ursuză, ascetică parcă. Buzele acelea erau buze de luptător și de ibovnic. Puteau gusta cu desfătare dulceața vieții, după cum puteau da la o parte dulceața asta ca să supună viața sub porunca lor. Obrazul și bărbia, puternice și vag conturate în pătrat, arătau agresivitate și ajutau buzelor să ia viața în stăpânire și să poruncească. Forța compensa senzualitatea și avea asupra ei un efect întăritor, obligându-l să iubească frumusețea care era și sănătate, îngăduindu-i să vibreze la senzațiile cele mai curate. Iar între buze se arătau dinți care nu cunoscuseră și nici nu avuseseră nevoie de îngrijirea dentistului. Sunt albi și puternici și regulați, își zise el, privindu-i. Dar în clipa aceea fu cuprins de neliniște. Undeva, retras în cutele cele mai ferite ale minții, stătea ascuns și începea să se arate, încă nedeslușit, gândul că existau oameni care se spălau pe dinți în fiecare zi. Oamenii aceia erau oameni din lumea înalta – oameni din lumea ei. Desigur că și ea se spală pe dinți: în fiecare zi, bineînțeles. Oare ce-ar spune de-ar afla că de când era pe lume nu se spălase nici măcar o singură dată pe dinți? Hotărî că trebuia să facă rost de o periută de dinți și să se obișnuiască să se spele zilnic. Va începe de îndată, chiar mâine. Numai prin fapte mari n-ar fi putut niciodată ajunge până la ea. Trebuia să se schimbe el însuși în toate privințele, chiar și în privința spălatului pe dinți și a gulerului tare, cu toate că gulerul scrobitea și se părea un soi de renunțare la propria-i libertate.

Ridică mâna și-și plimbă degetul mare peste palma bătătorită, apoi se uită la murdăria care pătrunsese până-n carne, de unde nici un fel de perie n-ar mai fi putut-o îndepărta. Cât de deosebită era palma ei. Numai amintirea și îl făcu să se-nfioare de plăcere. Ca o petală de trandafir, își spuse el; proaspătă și moale ca un fulg de zăpadă. Nu crezuse niciodată că o simpla mână de femeie poate fi atât de încântător de catifelată. Se trezi că fuge cu gândul la minunea unei mângâieri aduse de o asemenea mână și roși vinovat. Era un gând prea grosolan pentru a putea fi îndreptat către ea. Ar fi însemnat oarecum să pui la

îndoială înalta ei spiritualitate. Iar ea nu era decât un spirit palid și gingaș, care plutea departe deasupra cărnii; și cu toate astea delicatețea mâinii ei nu-i ieșea din minte. Era obișnuit cu bătăturile aspre ale lucrătoarelor din fabrici și ale femeilor obligate să muncească. Cunoștea prea bine pricina asprimii acelor mâini; dar mâinile ei... Erau moi fiindcă niciodată nu muncise cu ele. La gândul înspăimântător că se află cineva care nu trebuie să muncească pentru a putea trăi, prăpastia dintre el și ea se adânci și mai mult. Dintr-o dată înțelese că aristocrația era alcătuită tocmai din oameni care nu munceau. Și imaginea acelor oameni îi apărură înaintea ochilor, pe perete, sub forma unui chip săpat în bronz, sfidător și puternic. El muncise: primele-i amintiri erau tot de muncă legate, și toți ai săi munciseră. Iat-o de pildă pe Gertrude. Când mâinile nu-i erau asprite de nesfârșitele treburi ale gospodăriei, erau umflate și roșii ca o bucată de carne fiartă, din pricina pliatului rufelor. Și pe urmă mai era și sorăsa Mariana. Vara trecută muncise într-o fabrică de conserve și mâinile-i delicate și frumoase se-acoperiseră peste tot cu zgârieturi făcute de cuțitele cu care tăia pătlăgelele roșii. În afară de asta, vârfurile a două degete îi rămăseseră în mașina de stanțat a fabricii de cartonaje, unde lucrase iarna trecută. Își aduse aminte cât de aspre erau palmele mamei lui, când stătea încinsă în coșciug. Și taică-său muncise până în clipa în care își dăduse ultima suflare: când a murit, bătăturile din palmele sale erau mai groase de un deget. Dar mâinile ei erau moi, moi ca și ale maică-sii ca și ale celor doi frați. Gândul acesta din urma i se ivi în minte ca ceva neașteptat; îi arăta înfricoșător de limpede la ce mare înălțime se afla lumea ei și cât de uriașă era distanța ce se întindea între ea și el răsând amar se-așeză la loc pe pat și-și scoase pantofii. Era un prost. Se lăsase îmbătat de chipul și de mâinile moi și albe ale unei femei. Atunci, dirtr-o dată pe peretele murdar din fața sa îi apărură o vedenie. Parca se afla în fața unei case de raport, mari și întunecate. Era noaptea, la Londra, în East End și în fața lui stătea Margey, o fată de vreo cincisprezece ani muncitoare în fabrică. O condusesese acasă, de la un fel de serbare. Locuia în casa aceea întunecoasă, care nici pentru porci n-ar fi fost potrivita. Întinsese mâna către mâinile ei, să-și ia rămas-bun. Fata oferise buzele ca fie sărutată, dar el n-avea de gând s-o sărute. Nu știa de ce, însă îi era într-un fel frică de ea. Deodată mâna ei o prinse pe a lui și o strânse cu înfrigurare. Simți bătăturile apăsându-l și zgâriindu-l și atunci un val de milă i se revărsă în suflet. Îi văzu ochii învăpăiați, flămânzi și formele neîmplinite de femeie prost hrănită și împinsă încă din copilărie într-o maturitate înfricoșătoare și sălbatică; atunci, plin de îngăduință o cuprinsese în brațe, se aplecase și îi sărutase buzele. Îi răsuna și acum în urechi stinsul ei țipăt de bucurie și o simțea cum se cațără pe el ca o pisică. Sărmana ființă înfometată! Privi mai departe la năluca celor petrecute cu mult în urma. Carnea i se înfiora așa cum se înfiorase și în noaptea aceea, când fata se prinsese de el, iar inima i se încălzise la flacăra milei. Totul în jur era cenușiu, cenușiu și neguros, iar din negură se cernea ploaia pe pietrele pavajului. Și deodată, pe perete izbucni o lumină strălucitoare, care străbătu prin cealaltă vedenie și o alungă, iar în

mijlocul acelei lumini se arată chipul Ei palid, așezat sub cununa părului de aur, Ea – depărtată și inaccesibilă ca o stea din înaltul cerului.

Luă de pe scaun cele două cărți, versurile lui Browning și ale lui Swinburne, și le sărută. „Și totuși, se gândi el, mi-a spus să mai trec pe la ei.” Se privi încă o dată în oglindă și spuse cu glas tare și foarte solemn:

— Martin Eden! Primul lucru pe care-l faci mâine dimineată e să te duci la biblioteca publică și să citești despre bunele maniere. Ai înțeles?

Stinse lumina, și droturile țipară sub greutatea lui.

— Și o să trebuiască să te lași de înjurat, Martin băiatule; neapărat să te dezbari de înjurat, spuse el cu glas tare.

Apoi ațipi și se lăsă în voia somnului, a somnului și a viselor care, în ce privește nebunia și îndrăzneala, se puteau lua la întrecere cu ale unui fumător de opiu.

CAPITOLUL.

V.

A doua zi dimineata se deșteptă din lumea fermecată a visului trezindu-se într-o atmosferă plină de aburi, grea de mirosul clubucului de săpun și al rufelor murdare, încărcată de necazurile certurilor fără sfârșit care umplu viețile chinuite. De îndată ce ieși din cameră, auzi clipocitul apei un strigăt enervat și o palmă răsunătoare prin care soră-sa își manifesta supărarea împotriva uneia dintre numeroasele ei progenituri. Vaietul copilului îl străbătu ca tăișul unui cuțit. Își dădea prea bine seama că tot ce avea în jur, însuși aerul pe care-l respira, era dezgustător și meschin. Cât de lungă era calea – gândi el – până la ambianța de frumusețe și liniște din casa unde trăia Ruth. Acolo totul părea spiritualizat. Aici totul era material, material în sensul cel mai josnic.

— Hai, vino încoace, Alfred, îi strigă el băiețelului care plângea și, în același timp, băgă mâna în buzunarul pantalonilor unde-și ținea mărunțișul cu veșnica nepăsare cu care trata viața în general. Îi dădu micuțului un ban de douăzeci și cinci de cenți și-i luă în brațe o clipă, ca să-i aline plânsul. Ei, acumă dă fuga și cumpără bomboane, da nu uita să le dai și frățiorilor și surioarelor. Vezi să nu pierzi banul și cumpără dintr-acelea care țin cel mai mult.

Soră-sa își ridică de deasupra albiei de rufe fața congestionată și se uită la el.

— Îi ajungeau și cinci cenți, îi zise ea. Da așa ești tu, nu știi să prețuiești banul. Acuma au să mănânce la bomboane până le-o veni rău.

— Nu-i nimic, surioară, răspunse Martin voios. Las' că știu eu ce fac cu banii. Dacă n-ai avea atâta treabă, te-aș săruta în semn de bună dimineată.

Dorea din toată inima să fie atent cu soră-sa care era bună la suflet și care – știa el bine – în felul ei îl iubea. Dar, într-un fel sau altul, pe măsura ce treceau anii, soră-sa semăna din ce în ce mai puțin cu ea însăși, purtarea ei devenea din ce în ce mai greu de înțeles. În cele din urma, Martin își spuse că munca istovitoare, mulțimea copiilor și cicăleala bărbatului izbutiseră s-o

schimbe, O clipă îi trecu prin minte că începea să se asemene legumelor veștede, mirosului de clăbuc și gologanilor de cinci, de zece și de douăzeci și cinci pe care-i primea peste tejgheaua din prăvălie.

— Du-te de mănâncă, spuse ea supărată, dar în sufletul ei destul de bucuroasă. Dintre toți frații astăzi hoinari prin lume, avusese totdeauna slăbiciune pentru Martin. Uite, eu am să te sărut totuși, îl vesti ea cu o neașteptată tresărire a inimii.

Cu arătătorul și degetul mare își șterse clăbucui mai întâi de pe o mână, pe urmă de pe cealaltă. Martin o cuprinse pe după talia mult îngroșată și-i sărută buzele umezite de abur. Ochii femeii se umplură de lacrimi – nu atât din pricina strânsorii ori a emoției, cât din cauza slăbiciunii lăsate de îndelungata muncă peste puteri. Își împinse repede fratele la o parte, dar nu mai înainte ca el să-i poată zări ochii scâlțați în lacrimi.

— Ți-am pus mâncarea în cuptor, zise ea repede. Acuma trebuie să se scoale și Jim. Eu m-am sculat mai de dimineață fiindcă aveam de spălat. Tu vezi ce faci și pleacă de-acasă cât mai iute. Azi n-o să fie prea frumos la noi. Tom ne-a lăsat și Bernard trebuie să umble cu camionul.

Martin intră în bucătărie cu inima grea. Căci imaginea, obrazului congestionat al surorii și toată făptura ei neîngrijită își săpau drum ca un acid prin creierul său. Poate că l-ar fi iubit, de-ar fi avut răgaz pentru așa ceva, își spuse el. Dar era totdeauna trudită de moarte. Bernard Higginbotham era o brută, dacă o muncea în halul ăsta. Pe de altă parte, nu putea să nu-și dea seama că în sărutul ei nu existase nimic frumos. Ce-i drept, fusese un sărut cu totul neobișnuit. Ani de-a rândul nu-l sărutase decât atunci când pleca ori se întorcea dintr-o călătorie. Dar sărutul de-adineauri avea gust de săpun și buzele ei – băgase de seamă asta – erau fleșcăite. Nu simțise nici urmă de apăsare iute și puternică a buzelor, așa cum trebuie să fie în orice sărut. Sărutul ei era sărutul unei femei obosite, care de-atât de lungă vreme ajunsese la capătul puterilor, încât uitase să mai sărute. Și-o aduse aminte cum arata ca fata, înainte de a se mărita, când, după o zi întreagă de trudă într-o spălătorie, era în stare să danseze toată noaptea cu cei mai infocați dansatori, fără să-i pese că după bal trebuia să înceapă o nouă zi de muncă istovitoare. Apoi gândul îi fugi la Ruth și la dulcea proșteime care de bună seamă se ascundea în buzele ei ca și în întreaga-i făptură. De bună seamă că sărutul ei trebuie să fie asemănător cu felul cum strânge mâna sau se uită la cineva: ferm și sincer. Îndrăzni să se avânte cu gândul până la a-și închipui că buzele ei se-mpreună cu ale sale, iar gândul acesta căpătă pentru el atâta viață, încât îl cuprinse amețea și i se păru că plutește printre nori de petale trandafirii ce-și revărsau mireasma în sufletul lui.

În bucătărie dădu peste Jim, celălalt client al pensiunii, care mesteca alene un terci, cu privirile obosite pierdute undeva departe. Jim era ucenic la un instalator și bărbia-i lipsită de vigoare, dimpreună cu firea-i prea înclinată spre plăceri și o oarecare sărăcie cu duhul nu făgăduiau să-l ducă prea departe în lupta pentru existență.

— De ce nu mănânci? întrebă el când îl văzu pe Martin că-și înfige cu silă lingura în fiertura de fulgi de ovăz, rece și nu îndeajuns de fiartă. Iar te-ai îmbătat aseară?

Martin clătină din cap. Îl apăsă cumplit teribila josnicie a tot ce-l înconjura. Ruth Morse i se părea mai depărtată decât oricând.

— Eu m-am îmbătat, urmă Jim râzând încetișor, nervos și cu un soi de fală. Fleoarcă m-am îmbătat. Și-am fost și cu un bobocel de fată. Billy m-a adus acasă.

Martin dădu din cap, în semn c-a auzit – obiceiul de-a asculta pe oricine i-ar fi vorbit ținea oarecum de firea lui —, și-și turnă o ceașcă de cafea calduță.

— Mergi diseară la balul de la Lotus Club? întrebă Jim. O să aibă bere și dacă or veni și-ai lui Temescal iese un hai ce nu s-a pomenit. Da' mie nu-mi pasă. Oricum, eu tot mă duc cu dudușta mea. Măi, al dracului, da am o amăreală-n gură!

Se strâmbă cumplit și încercă să-și spele amăreala cu o ceașcă de cafea.

— O știi pe Julia?

Martin clatină din cap.

— Ea-i dudușta mea, il lamuri Jim și-i o fata clasa una. Te-aș prezenta și pe tine, nurna' că tu mi-o sufli. Nu știi ce dracu găsește femeile la tine, zău ca habar n-am, da' îți stă mintea când vezi cum le sufli fetele geanabeților.

— Ție nu ți-am luat nici o fată, răspunse Martin plictisit. N-avea încotro, de mâncat tot trebuia să mănânce.

— Ba mi-ai luat și mie, riposta celălalt cu înfocare. Ce, ai uitat-o pe Maggie?

— N-am avut nimic cu ea. N-am dansat cu ea decât în seara aceea.

— Da, și nici n-a mai trebuit altceva! strigă Jim. A fost de-ajuns să dansezi cu ea, să i te uiți în ochi și gata socoteala! Bineînțeles că tu n-ai făcut-o înadins, da' eu m-am lins pe bot pentru vecie. Nici nu s-a mai uitat la mine. Li ardeau călcâiele după tine. Puteai s-o joci cum îți plăcea, dac-ai fi vrut.

— Numa' că n-am vrut.

— Ei, și ce folos? Eu tot am rămas de căruță, răspunse Jim uitându-se plin de admirație la celălalt. Cum naiba faci, zău, Martin?

— Nici nu mă uit la ele, fu răspunsul.

— Adică, vrei să spui tu, te prefaci că nici nu-ți pasă de ele, insistă Jim cu aprindere.

Martin stătu o clipă pe gânduri, apoi răspunse:

— Poate că și asta ar fi destul, da' cred că alta e pricina. Niciodată nu m-au interesat... prea mult. Da' dacă tu te poți preface, cred că e foarte bine.

— Păcat că n-ai fost aseară la salon la Riley, spuse Jim sărind de la una la alta. S-a boxat. Era acolo un tip din West Oakland. Îi spuneau „Șobolanul”. Grozav tip! Nimeni n-a avut curaj să boxeze cu el. Toți am fi vrut să fii tu pe acolo. Da' unde naiba ai fost?

— La Oakland.

— La v' un spectacol?

Martin împinse la o parte farfuria și se ridică.

— Vii la dans în seara asta? strigă celălalt în urma lui.

— Nu, nu cred.

Coborî scările și ieși în stradă trăgând adânc aerul în piept. Se sufocase în atmosfera dinăuntru și în vremea asta îl mai și scosese din fire ucenicul, cu flecăreala lui. De multe ori numai cu mare greutate se stăpânise să nu se-ntindă peste masă și să-l îndese pe Jim cu mutra în farfuria de fiertură. Cu cât celălalt flecărea mai mult, cu atât mai depărtată i se părea Ruth. Cum va putea deveni vreodată demn de ea, dacă trăiește amestecat într-o asemenea turmă? îl cuprindea spaima de câte ori se gândea la greutatea pe care le va avea de învins și se simțea prea împovărat de faptul că făcea parte din clasa muncitoare. Toate se năpusteau asupra-i pentru a-l trânti la pământ – soră-sa, casa și familia soră-sii, Jim ucenicul, toți oamenii pe care-i cunoștea și toate legăturile lui cu viața. Universul întreg îi lăsa un gust amar în gură. Până atunci îl acceptase așa cum se găsea, îl socotise un lucru bun și trăise în bună înțelegere cu tot ce-l înconjură. Întrebări nu adresase niciodată lumii înconjurătoare, de la regula asta abătându-se doar când zăbovea pe filele cărților; dar atunci nu avea de-a face decât cu cărți, cu povești minunate despre o lume mai luminoasă și cu neputință de înfăptuit. Numai că acum văzuse acea lume, văzuse că există, că poate fi înfăptuită și că în mijlocul ei se află o floare cu chip de femeie și cu numele de Ruth care șade în miezul ei cel mai luminos, și din pricina asta el trebuia să guste din toate amărăciunile, să fie chinuit de doruri usturătoare și de deznădejdi, care-i pârjoleau inima măcinându-i speranțele.

Stătuse în cumpănă dacă să aleagă biblioteca publică din Berkeley ori pe cea din Oakland și în cele din urmă se hotărî pentru ultima, fiindcă acolo locuia Ruth. Mai știi? – biblioteca era un loc cum nu se poate mai potrivit pentru ea și s-ar putea întâmpla s-o întâlnească. Nu știa cum merg treburile pe la biblioteci și rătăci printre nenumărate rafturi cu romane, până când fata aceea gingașă, cu înfățișare de franțuzoaică și care părea a fi atunci de serviciu, îi spuse că sala cataloagelor se află la etaj. Nu s-a priceput nici să-l întrebe pe custodele de la birou, așa că aventurile lui au început în raionul de filosofie. Aflase din cărți despre existența filosofiei, dar nu-și închipuise că s-a scris atât de mult despre ea. Rafturile înalte, pline de tomuri masive, îl umileau dar în același timp îl și ațâțau. Aici era o treabă la care își putea încerca vigoarea minții. Găsi cărți de trigonometrie la secția de matematici, le răsfoi și privi îndelung la formulele și figurile pentru el lipsite de orice înțeles. Știa să citească englezește, dar acolo avea de-a face cu o limbă care-i era străină. Norman și Arthur știau limba asta. Îi auzise vorbind-o. Și amândoi erau frații ei. Plecă din secția de matematici, cuprins de deznădejde. I se părea că din toate părțile fel de fel de cărți se prăvălesc peste el și-l strivesc. Nici nu visase că tezaurul cunoștințelor omenești este atât de uriaș. Îl cuprinsese spaima. Cum va izbuti vreodată creierul lui să le stăpânească pe toate? De-abia pe urmă își aduse aminte că existaseră și alți oameni, mulți la număr, care le stăpâniseră pe

toate; iar atunci murmură un jurământ fierbinte, un jurământ cumplit, rostit în șoaptă, făcând legământ că mintea sa va fi în stare să împlinească tot ce împlinise mintea altora.

Și așa rătăci mai departe, pendulând între disperare și triumf, tot cercetând rafturile încărcate cu înțelepciune. Într-o secție de miscelanee dădu peste Norrie's Epitome. O răsfoi cu venerație. I se părea că vorbește o limbă oarecum asemănătoare cu a lui. Amândoi, și el și cartea, aparțineau mării. Pe urmă găsi un Bowditch cărți de Leckey și Marshall. Găsise soluția: avea să învețe marinăria. Se va lăsa de băutură, va munci cu înverșunare și va ajunge căpitan. În clipa aceea i se părea că Ruth e foarte aproape de el. Căpitan fiind, ar putea să se însoare cu ea (dacă și Ruth ar fi ținut la el). Iar dacă n-ar fi ținut, oricum, tot ar fi trăit o viață omenească – asta numai datorită ei – și în orice caz s-ar fi lăsat de băutură. Apoi își aduse aminte de armatori și de societățile de asigurare, cei doi stăpâni cu interese diametral opuse, cărora orice căpitan trebuie să li se supună, pentru că de ei atârnă soarta căpitanilor. Își roti ochii jur-împrejurul încăperii și-și lăsă pleoapele peste imaginea a zece mii de cărți. Nu, nu va mai avea nimic de-a face cu marea. În toată mulțimea asta de cărți zăcea puterea, iar dacă era sortit să săvârșească isprăvi minunate, atunci va trebui să le săvârșească pe uscat. Înainte de toate, căpitanilor nu le era îngăduit să-și ia nevestele cu ei pe mare.

Veni vremea amiezii și apoi ceasurile dinspre seară. Uită de prânz și porni să caute cărți despre bunele maniere; căci, în afară de problemele legate de carieră, cugetul îi mai era preocupat și de o chestiune cum nu se poate mai practică: Dacă ți se întâmplă să cunoști o domnișoară care te invită să-i faci o vizită, la câta vreme după asta se cade să faci vizita? Cam în felul acesta o formula el. Dar chiar când ajunse la raionul respectiv, zadarnic căută răspuns. Mulțimea regulilor de bună-cuviință reuși să-l sperie, și se rătăci cu totul în labirintul regulilor după care oamenii subțiri trebuia să-și trimită reciproc cărți de vizită. Se lăsă păgubaș. Nu găsise ceea ce căuta, deși aflase că pentru a fi politicos un om trebuie să-și risipească tot timpul, iar el, pentru a învăța cum să fie manierat, ar mai avea nevoie de încă o viață.

— Ați găsit ce căutați? îl întrebă la plecare custodele.

— Da, domnule, răspunse Martin. Aveți o bibliotecă foarte frumoasă, Custodele încuviință din cap, zicând:

— Am fi bucuroși dacă ați veni cât mai des pe la noi. Sunteți marinar?

— Da, domnule. Și o să mai vin.

„De unde o fi știut că sunt marinar?” se întrebă Martin în vreme ce cobora scările.

Apoi, pe stradă, se sforță la început să pășească țeapăn și drept, dar o făcea cu stângăcie, până când îl furară gândurile și din nou păși legănându-se cu grație, ca de obicei.

CAPITOLUL.

VI.

O agitație cumplită, un fel de foame sufletească, puse stăpânire pe Martin Eden. Ca un înfometat dorea să zărească fata aceea ale cărei mâini firave îi înșfăcaseră viața cu o putere de uriaș. Nu era în stare să-și ia inima în dinți și să se ducă la ea. Îi era o teamă cumplită ca nu cumva să se ducă prea curând și să se facă astfel vinovat de încălcarea legilor neîndurătoare care se numeau legi ale buneii-cuviințe. Petrecu nenumărate ceasuri în bibliotecile din Oakland și Berkeley. Completă, formulare și scoase permise pentru el, pentru soră-sa Gertrude și soră-sa Mariana, ba chiar și pentru Jim, al cărui consimțământ îl câștigase cu câteva pahare de bere. Având patru permise pe baza cărora putea împrumuta cărți, ținea lumina aprinsă până târziu noaptea, iar domnul Higginbotham îi adăuga la cont cate cincizeci de cenți pe săptămână pentru gaz.

Mulțimea cărților citite nu făcea decât să-i ațâțe neliniștea. Fiece pagină a fiecărui volum citit nu era decât o mică ferestruică deschisă asupra împărăției cunoașterii. Foamea lui se hrănea din lectură și devenea din ce în ce mai nepotolită. De asemenea, nu știa de unde ar trebui să înceapă și în permanență simțea că-i lipsește pregătirea. Orice referință, la o chestiune fie ea oricât de elementară, pe care vedea bine că ultimul cititor este de presupus că o înțelege, pentru el era o problemă de nedezlegat. La fel se petreceau lucrurile și cu versurile pe care le citea și care-i umpleau sufletul de o desfătare nebună. Citi din Swinburne mai multe bucăți decât cele cuprinse în volumul împrumutat de Ruth: Dolores se dovedi a fi întru totul pe înțelesul său. Dar de bună seamă că Ruth n-avea cum pricepe bucată asta, hotărî el. Cum ar fi putut-o pricepe, când trăia o viață atât de rafinată? Pe urmă se întâmplă să-i cadă în mână poemele lui Kipling și fu de-a dreptul uluit de armonia, gingășia și farmecul cu care erau înzestrate lucrurile cele mai obișnuite. Îl încânta dragostea de viață a acestui om, ca și finețea și înclinația lui către psihologie. Psihologia era un cuvânt nou în vocabularul lui Martin. Își cumpăraseră un dicționar, faptă care avusese darul de a-i împrumuta banii și de a aduce mult mai aproape ziua când trebuia să se imbarce din nou, pentru a face rost de alții. Tot prin fapta asta izbutise să-l înfurie și pe domnul Higginbotham, căci dânsul ar fi fost mult mai bucuros ca Martin să-i dea lui banii aceia în contul pensiunii.

În timpul zilei nu îndrăznea să vină în apropierea casei unde locuia familia Morse, dar noaptea îl afla dând târcoale prin preajmă, ca un hoț, și aruncând ochede furișe către ferestre, cu inima plină de dragoste până și pentru pereții care o adăposteau. De mai multe ori era cât p-aci să fie surprins de frații ei, iar o dată îl urmărise pe domnul Morse până în oraș și-i cercetase chipul la lumina felinarelor de pe străzi, dorind cu aprindere să se ivească vreo primejdie de moarte în fața căreia să se arunce pieptiș, ca să salveze viața bătrânului. Într-altă noapte străjuirea îi fu răsplătită prin apariția de o clipă a siluetei ei la o fereastră de la etaj. Nu-i zări decât capul și umerii și mâinile ridicate ca să-și aranjeze părul în fața oglinzii. Totul n-a durat decât o clipă, dar pentru el a fost o clipă lungă, în cursul căreia sângele i s-a prefăcut în vin și a început să-i cânte prin trup. După asta Ruth a lăsat storurile. Dar știa acum că

aceea este camera ei; și de-atunci rătăcea adesea pe-acolo, se ascundea sub un copac umbros de pe cealaltă parte a străzii și fuma țigări fără număr. Într-o după-amiază o văzu pe doamna Morse ieșind de la o bancă, iar întâmplarea asta fu pentru el o nouă dovadă a enormei distanțe care-l despărțea de Ruth. Făcea deci parte dintre acei oameni care au de-a face cu băncile.

De când era el pe lume nu fusese niciodată la vreo bancă, și era încredințat că într-o asemenea instituție nu intră decât cei foarte bogați și foarte puternici.

Într-un anumit sens, trecuse printr-o adevărată revoluție de ordin moral. Curățenia și puritatea ei îl influențaseră și simțea în adâncul ființei o imperioasă nevoie de a fi curat. Dacă într-adevăr voia să ajungă vreodată demn de a respira același aer ca și ea, atunci trebuia să fie curat. Se spăla pe dinți și-și freca mâinile cu peria aspră de bucătărie, până când văzu în vitrina unei drogherii o perie de unghii și-i bănuî rostul. Când intra s-o cumpere, negustorul îi zări unghiile și-i recomandă o pilă, și astfel Martin ajunsese în posesia încă unui articol de toaletă. La bibliotecă răsfoi o carte despre îngrijirea corpului și de îndată prinse gust pentru cate o baie rece în fiecare dimineață, spre spaima lui Jim și stupoarea domnului Higginbotham, care nu prea se împaca ușor cu astfel de inovații rafinate și stătu mult în cumpănă dacă se cade ori nu să-i pretindă un spor pentru apa consumată. O altă cotitură o făcu Martin în privința dungii de la pantaloni. De îndată ce începu să se orienteze mai lesne în astfel de lucruri, băgă ușor seamă deosebirea dintre pantalonii burlan și cu mingi la genunchi ai muncitorilor și linia dreaptă ca lumânarea, de la genunchi până la pantof, a pantalonilor purtați de cei din clasele situate deasupra oamenilor care muncesc. Aflând de unde venea deosebirea, năvăli peste soră-sa în bucătărie, căutând fier și scândură pentru călcat. La început i se întâmplă o nenorocire, își arse o pereche de pantaloni și trebui să-și cumpere alții, lucru care aduse și mai aproape ziua când avea să fie silit să se îmbarce.

Transformările meraseră însă mult mai adânc, mult dincolo de aparențele exterioare. Mai fuma încă, dar de băut nu mai bea deloc. Până atunci credea că băutura este lucru de fală pentru un bărbat și era foarte mândru de neobișnuita lui rezistență la beție, care îi îngăduia să-i bage mai pe toți sub masă. De câte ori se întâlnea întâmplător cu vreun fost camarad de echipaj, destui în San Francisco, făcea cinste și se lăsa și el cinstit, dar bea numai bere slabă ori limonada, îndurând cu multă voie bună ironiile celorlalți. Pe urmă îi vedea cum devin sentimentali și smiorcăiți, observa atent cum se trezește fiara din ei și cum îi ia în stăpânire, și mulțu mea lui Dumnezeu ca nu mai este asemenea lor. Uitau că sunt slabi și nepricepuți și, după ce se îmbătau, în mintea lor înnegurată și diriguată apărea impresia ca sunt niște adevărați zei și fiecare era deplin stăpân în paradisul dorințelor lui demente. Martin nu mai simți niciodată dorința de a bea băuturi tari. Se îmbăta într-un fel nou și mult mai profund – îl îmbăta Ruth, care aprinsese în sufletul lui dragostea și pentru o clipă îl lăsase să privească un crâmpei dintr-o viață mai înaltă, din veșnicie; îl

îmbătau cărțile care-i vârâseră în cap miliardele de dorințe ce-i colcăiau în creier; apoi îl îmbăta simțul curățeniei personale pe care o desăvârșea treptat și care îi dăruia încă și mai multă sănătate și superbă vigoare, făcând ca întreaga lui făptură să emane forță și bunăstare fizică.

Într-o seară se duse la teatru, nădăjduind așa, într-o doară, că poate o va zări acolo, și de la balconul al doilea, unde se afla, într-adevăr a văzut-o. A văzut-o înaintând pe culoarul dintre fotolii împreună cu Arthur și cu un străin care purta ochelari și avea păr zbârlit și țepos, dar când dădu cu ochii de el simți cum îl înjunghie grija și gelozia. A văzut-o așezându-se într-un fotoliu în primele rânduri, și în afară de ea puține alte lucruri a mai văzut în seara aceea – doi umeri albi și delicați și o revărsare de păr auriu, umbrit din pricina depărtării. Dar acolo se aflau și alții care aveau ochi să vadă și, de câteva ori, privind în jurul său, observă că două fete așezate la balcon cu câteva rânduri mai în față se tot întorceau și-i zâmbeau pline de îndrăzneală. În privința asta fusese totdeauna băiat de treabă. Nu era omul care să poată respinge pe cineva. Mai de mult ar fi zâmbit și el, ba chiar nu s-ar fi mulțumit numai cu atâta și le-ar fi încurajat. Dar acum lucrurile se schimbaseră. De zâmbit zâmbi, dar pe urmă privi în altă parte și hotărî să nu se mai uite la ele. De mai multe ori însă, când uita de existența celor două fete, privirile îi rătăciră într-acolo și le observă zâmbetul. Nu putea să se transforme chiar cu totul, într-o singură zi, și nici nu-și putea călca în picioare inima plină de bunătațe; de aceea le zâmbi și el fetelor cu prietenia și bunăvoința unui suflet cald. Nu pentru prima oară i se întâmpla un asemenea lucru. Știa că întind către el, chemătoare, brațele lor de femeie. Dar acum era altceva. Departe, jos, la fotoliul de orchestră, se afla singura femeie de pe lumea asta, o femeie atât de deosebită, atât de înfricoșător de deosebită de cele două fete care făceau parte din clasa lui socială, încât pentru ele nu mai putea să aibă decât milă și compătimire. Le dorea și lor să poată căpăta, într-o cât de slabă măsură, ceva din bunătațe și strălucirea acelei femei – dar asta numai fiindcă așa era firea lui. Pentru nimic în lume n-ar fi fost în stare să le jighească din pricină că-l chemau. Chemările lor nu-l măguleau; ba se simțea chiar puțințel rușinat din pricina josniciei lui, care-l îndemna să îngăduie acest joc. Știa foarte bine că, dacă el ar fi făcut parte din clasa socială a lui Ruth, fetele acelea n-ar fi îndrăznit cu nici un chip să-i facă astfel de avansuri: și cu fiecare otheadă pe care i-o aruncau, simțea cum mâinile propriei clase îl înșfacă și-l țintuiesc locului.

Își părăsi locul mai înainte de-a se lăsa cortina peste cel din urmă act, cu nădejdea că o va zări la ieșire. Acolo erau totdeauna bărbați care așteptau, iar el ar putea să-și tragă șapca pe ochi și să se țină mai în spatele cuiva, în așa fel ca să nu fie văzut. Ieși din teatru cu cele dintâi grupuri de spectatori; dar de-abia își alesese locul la marginea trotuarului, că și apărură cele două fete. Îl căutau, o știa; și pentru o clipă fu gata să blesteme în cuvinte urâte acea însușire a făpturii lui care avea darul de a atrage femeile. Fără o țintă precisă, purtate de mulțime, cele două fete străbătură trotuarul către bordură și de-abia când le văzu că se apropie de el își dădu Martin seama că acolo unde se afla ar

putea fi descoperit. Când ajunseră în preajma lui mergeau încet și înghesuite în masa de oameni. Una dintre ele se lovi de el, prefăcându-se că atunci îl vede prima oară. Era o fată subțiratică, brunetă, cu ochi negri și sfidători. Dar ochii aceia îi zâmbiră și el le răspunse cu un surâs.

— Hello! o salută Martin.

Fusese un gest automat; îl mai făcuse de atâtea ori și în împrejurări asemănătoare, cu prilejul primelor întâlniri. De altminteri nici nu s-ar fi putut să n-o facă. În firea lui exista acea largă simpatie și îngăduință față de oameni, care nu l-ar fi lăsat să se poarte altfel. Fata cea brună zâmbi recunoscătoare și veselă, arătând că ar fi dispusă să se oprească, în vreme ce însoțitoarea ei, care-o ținea de braț, răsă încetișor dând semn și ea că e gata să stea pe loc. Se gândi repede. Ar fi ceva cu totul nepotrivit ca Ea să iasă și să-l vadă vorbind cu aceste două fete. Cu un gest foarte firesc, ca de la sine înțeles, se întoarse în loc, venind alături de fata brună, și pășiră, împreună mai departe pe trotuar. Nu era defel intimidat și limba era departe de a-i fi legată. Se simțea întru totul în largul său și-și arată marea-i măiestrie la vorbă, folosind în chip scânteietor argoul și cuvintele de haz totdeauna bine venite în asemenea idile care se înfiripau cât ai clipi. La primul colț, acolo unde mulțimea continua să se, scurgă mai departe, el încercă să apuce pe o stradă laterală. Dar fata cu ochii negri îl apucă de braț, trăgându-și după ea și însoțitoarea și-i strigă:

— Ia stai încet, Bill! Unde alergi așa? Doar n-oi fi vrând să ne lași mască chiar de-acuma?

Martin se opri râzând și se întoarse către ele. Peste umerii lor putea să vadă valul mișcător de oameni trecând pe sub felinarele de pe stradă. Acolo unde se afla nu era prea multă lumină și prin urmare, rămânând nevăzut, s-ar putea s-o vadă pe Ea trecând. Fără nici o îndoială că va trece, fiindcă pe acolo era drumul spre casă.

— Cum o cheamă? întrebă el adresându-se fetei care râdea încetișor și arătând cu capul către cea brună.

— Întreab-o, veni răspunsul cam răstit.

— Bine. Cum te cheamă, fetițo? zise Martin, întorcându-se către cealaltă, plin de voioșie.

— Încă nu mi-ai spus cum te cheamă pe tine, răspunse fata.

— Fiindcă nu m-ați întrebat, zise el surâzând. De altminteri, ați nimerit-o. Bill. E-n regulă, gata.

— Hai, lasă-te de goange! I se uita drept în ochi, cu ochii ei pătrunzători, pățimași și rugători. Ia spune drept, cum te cheamă?

Din nou se uită în ochii lui. Toate femeile din veacuri de când s-au ivit pe pământ, strigau prin ochii ei. Iar el o cerceta cu priviri indiferente, știind prea bine că, dacă va continua să se arate îndrăzneț și mândru, ea va da înapoi, blândă și sfioasă, dar totdeauna gata să inverseze rolurile, dacă el s-ar arăta slab de înger. Om fiind, nu putea să nu simtă chemarea femeii, iar ființa lui n-avea cum să se ferească de trufia pe care i-o trezea purtarea ei. O, știa prea bine jocul și treburile acestea le cunoștea de minune, de la A până la Z. Erau

fete bune, după măsura cu care se poate socoti bunătatea în lumea lor, munceau din greu pentru un salariu mizerabil și disprețuiau vânzarea propriilor ființe ca mijloc spre a putea păși pe cărări mai lesnicioase; doreau cu aprindere să culeagă câteva boabe de bucurie în jalnicul pustiu al vieții, dar aveau în față doar un viitor mărginit de urâtenia trudei fără sfârșit și de prăpastia neagră a unei și mai cumplite prăbușiri către care drumul era mai scurt, deși mai bine plătit.

— Bill, rosti el, încuviințând și din cap. Sigur că da. Bill și-atâta.

— Serios? stăruie fata.

— Aiurea! Nu-l cheamă Bill deloc, sări cealaltă.

— De unde știi? întrebă Martin. Doar nu m-ai mai văzut de când ești.

— Nu-i nevoie să te mai fi văzut, ca să știu că minți.

— Hai, zău, Bill, spune, cum te cheamă? întrebă cea dintâi.

— Lasă că-i bun și Bill, spune-mi așa, mărturisi el.

Fata îl apucă de braț și-l scutură în joacă.

— Știam că spui minciuni, zise ea, dar află că și așa îmi plac.

Martin apucă mâna care i se oferea singură și simți în palmă, semnele și deformațiile cunoscute.

— Când ați plecat de la fabrica de conserve? întrebă el.

— Da' de unde știi? Ia te uită, dom'le, oi fi v'un ghicitor, strigară amândouă deodată.

Și în vreme ce schimba cu fetele acelea toate prostiile care umblă prin capetele proaste, Martin vedea cu ochii minții mulțimea rafturilor din bibliotecă, pline cu cărți în care era adunată toată înțelepciunea veacurilor. La gândul acesta zâmbi amar și căzu din nou pradă îndoielilor. Dar printre imaginile ce i se perindau în minte și fleacurile pe care le rostea, găsi timp să cerceteze mulțimea ce se scurgea pe ușa de ieșire a teatrului. Și deodată o zări pe Ea, la lumina felinarelor, între frate-său și tânărul necunoscut care purta ochelari, iar în clipa aceea i se păru că inima i s-a oprit în loc. Îndelung așteptase acea secundă unică. Avu timp să observe că ceva ușor și pufos îi ascundea capul de crăiasă, splendidele trăsături ale chipului înfășurat în vâl, grația mersului și a gestului cu care își ridica ușor fusta; apoi imaginea asta dispăru și rămase să privească mai departe la cele două lucrătoare de la fabrica de conserve, la jalnicele lor încercări de-a afișa o eleganță de prost-gust, la tragicele strădanii de a părea curate și puse la punct, la veșmintele ieftine, la panglicile proaste și la inelele de tinichea de pe degetele lor. Simți că cineva îl strânge de braț și auzi un glas care rostea:

— Hei, Bill, trezește-te! Ce-i cu tine?

— Ce spuneai? întrebă el.

— Oh... nimic, răspunse bruneta, clătinând din cap enervată. Mă gândeam numai că...

— La ce te gândeam?

— Ei, spuneam așa, în șoaptă, c-ar fi bine dac-ai putea chema un prieten... pentru ea făcu semn către fata cealaltă, pe urmă am putea merge undeva să luăm o înghețată, o cafea ori altceva.

Îl cuprinse dintr-o dată o cumplită greață spirituală. Trecerea de la Ruth la ele se făcuse prea brusc. Alături de ochii vioi și provocatori ai fetei din fața lui, văzu deodată ochii luminoși și divini ai lui Ruth, privindu-l din necuprinse adâncimi de puritate. Și, într-un fel de care nu-și putea da prea bine seama, simți cum se naște în ființa lui o mare putere. Era mai bun decât ele. Pentru el viața însemna altceva decât pentru aceste două fete, ale căror gânduri nu puteau merge mai departe de înghețată și bărbați. Își aduse aminte că în cugetul lui | totdeauna dusese o viață ascunsă. Nu o dată încercase să împărtășească și altora gândurile lui, dar niciodată nu găsisese o femeie capabilă să le înțeleagă – și nici un bărbat în stare de așa ceva. De multe ori încercase, dar nu izbutise decât să trezească nedumerire în cugetele ascultătorilor. Și întrucât gândurile lui fuseseră mai presus de ei, își spunea acum, însemna că le este superior. Simți cum în ființa lui crește puterea aceea, și strânse pumnii. Dacă pentru el viața însemna mai mult, atunci avea tot dreptul să pretindă mai mult de la viață; dar nu putea cere mai mult de la oameni ca aceia în mijlocul cărora se afla acum. Ochii aceia negri și îndrăzneți nu aveau ce oferi. Cunoștea toate gândurile ascunse în spatele lor – înghețată și încă ceva. Dar ochii aceia de înger care se arătaseră alături – aceia puteau oferi tot ce știa el și chiar lucruri la care el nici măcar nu visa. Ofereau cărți și tablouri, frumusețe și tihnă și toată splendida eleganță a unei vieți alese. Cunoștea orice proces de gândire s-ar fi putut petrece în spatele acestor ochi negri. Era un fel de mecanism, ca de ceasornic. El avea putința să vadă în ce fel se mișcă fiecare roțiță. Nu urmăreau decât plăcerile ieftine, strâmte ca un mormânt, care te secătuiau și la capătul cărora nu se afla decât mormântul. În ochii divini se ascundeau însă taine, minuni neînchipuite și veșnicie. În ei zărise în unele clipe frânturi de suflet, ba chiar și frânturi din propriul său suflet.

— Un singur cusur are programul ăsta, spuse el cu glas tare. Am o întâlnire.

Scânteierea din ochii fetei arată cât de mare îi era deziluzia.

— Pesemne trebuie să stai la căpătâiul vreunui prieten bolnav, nu-i așa? încercă fata să-l ia peste picior.

— Nu, vorbesc serios, am întâlnire cu... glasul i se stinse. Cu o fată.

— Vrei să mă duci? întrebă ea enervată.

Martin o privi drept în ochi și-i spuse:

— Asta-i adevărul curat. Dar de ce nu vrei să ne întâlnim altă dată? încă nu mi-ai spus nici măcar cum te cheamă. Și unde stai?

— Lizzie, rosti fata înclinându-se către el, strângându-l de braț și rezemându-se de trupul lui. Lizzie Connolly. Și stau pe Fifth Street, colț cu Market Street.

A mai vorbit cu ele câteva minute, și pe urmă și-a luat rămas-bun. Nu se duse direct acasă; iar când ajunse sub copacul unde stătea de strajă, își înălță privirile către o anumită fereastră și șopti:

— Cu tine aveam întâlnire, Ruth. Iată, am venit.

CAPITOLUL.

VII.

O săptămână întreagă de lectură încordată trecu din seara când o văzuse prima oară pe Ruth Morse, și tot nu îndrăznea să-i facă o vizită. De nenumărate ori se hotărâse să se ducă, dar, în fața îndoielilor care dădeau iureș asupra-i, nu găsea tăria trebuitoare. Nu știa cam la ce oră ar fi fost potrivit să facă această vizită, nici n-avea pe cine să întrebe, și-i era teamă să nu comită o gafă ireparabilă. După ce își părăsise vechii prieteni și vechiul fel de viață, nu mai avea nici un fel de legături cu nimeni și nu-i mai rămânea decât să citească, îndeletnicire căreia îi consacra un număr atât de mare de ceasuri, că ar fi izbutit să vlăguiască zece perechi de ochi obișnuiți. Dar avea ochi ageri și tari, susținuți de-un trup neobișnuit de viguros. Pe lângă asta, mintea lui era un ogor întelenit. Întelenită rămăsese toată viața, în ceea ce privește ideile abstracte culese de prin cărți, iar acum se arăta însetată să primească sămânța. Nu fusese niciodată vlăguită de învățatură și acum mușca din cunoștințele ascunse în cărți cu dinți ascuțiți, care nu lăsau să le scape nimic.

Către sfârșitul săptămânii avea impresia că trăise veacuri întregi, atât de departe în urmă rămăseseră viața și obiceiurile din trecut. Întâmpina multe neajunsuri din pricina lipsei de pregătire. Uneori încerca să citească și cărți pentru care s-ar fi cerut ani de specializare prealabilă. Într-o zi îi cădea în mână o carte de filosofie veche, pentru ca în cea următoare să dea peste una ultramodernă, și atunci, în fața atâtor idei care se băteau cap în cap, totul începea să i se învârtă în minte, ca un vârtej. Tot așa pățea și cu cărțile de economie politică. Într-un raft al bibliotecii dădu peste lucrările lui Karl Marx, Ricardo, Adam Smith și Mill, și formulele lor, pe care cu greu le putea pătrunde, nu îi păreau contradictorii. Rămânea nedumerit, totuși dorea să afle cât mai multe. I se întâmpla ca într-o singură zi să ia cunoștință de probleme de economie, de industrie și de politică. Trecând o dată prin City Hall Park, observă un grup de oameni iar în mijloc vreo cinci sau șase care, pățimași și aprinși la față, discutau cu glas tare. Se amestecă printre ascultători și din gura acelor filosofi populari auzi o limbă cu totul nouă. Unul dintre ei era vagabond, altul agitator sindicalist, altul student în drept iar ceilalți muncitori vorbăreți. Atunci auzi pentru prima oară despre socialism, anarhism și impozit unic, de-abia atunci află că existau pe lume filosofii sociale vrăjmașe. Auzi sute de termeni tehnici, cu totul noi pentru el, aparținând unor domenii ale gândirii niciodată atinse în puținele lui lecturi. Din pricina asta nu avea cum urmări prea îndeaproape argumentațiile și nu putea decât bănuși sau presupune ideile învăluite în astfel de expresii ciudate. Tot acolo se mai afla un chelner cu ochii negri care era teozof, un muncitor bătrân sindicalist care se arăta a fi agnostic

convins, un bătrân care îi punea pe toți în încurcătură, susținând o ciudată filosofie potrivit căreia tot ce există este bine alcătuit, și un alt bătrân care sporovăia întruna despre cosmos și despre atomul-tată și atomul-mamă.

Peste câteva ceasuri, când plecă de acolo, lui Martin Eden îi vuia capul și se grăbi către bibliotecă vrând să afle neapărat sensul a cel puțin vreo zece termeni necunoscuți. Iar când a părăsit biblioteca, purta sub braț patru volume: Doctrina secretă a doamnei Blavatsky, Progres și sărăcie, Chintesența socialismului și Lupta dintre religie și știință. Din nefericire începu cu Doctrina secretă. Fiecare rând era înțesat de cuvinte foarte lungi, pe care nu le înțelegea. Stătea în pat, în capul oaselor, și citea mai mult din dicționar decât din carte. Trebuia să caute atât de multe cuvinte, încât, dacă se întâmpla să întâlnească unul pentru a doua oară, între timp îi uita sensul și se vedea silit să-l mai caute o dată. Își puse în gând să le treacă într-un carnet, și în felul asta umplu nenumărate pagini. Dar totuși nu izbutea să înțeleagă. Citi până la trei dimineața, până simți că-i crapă capul și totuși nu ajunsese să găsească în paginile acelea nici o idee de bază. Ridică privirile în tavan și avu impresia că odaia se ridică, se clatină și coboară ca un vapor pe mare. După aceea zvârli cât colo Doctrina secretă însoțind-o de nenumărate blesteme, stinse lumina și se vâri în pat. Nici cu celelalte trei cărți nu făcu vreo scofală. Nu fiindcă ar fi fost incapabil ori prea slab de minte; mintea lui ar fi putut foarte bine lucra cu asemenea idei, dacă ar fi avut obișnuința de a gândi și dacă nu i-ar fi lipsit uneltele trebuitoare. Într-o măsură chiar își dădea seama de lucrul acesta și o vreme se gândi să nu mai citească decât dicționarul, până va ajunge să stăpânească înțelesul fiecărui cuvânt.

În schimb își găsea consolarea în poezie. Citea multe versuri și cea mai mare desfătare o afla la poezii simpli, mai lesne de înțeles. Iubea frumusețea și acolo o găsea din belșug. Ca și muzica, poezia îi răscolea sufletul și, cu toate că nu-i pătrunsese încă tainele, își pregătea mintea pentru încercările mai grele care aveau să urmeze. Paginile minții lui erau imaculate și, fără nici un efort, multe dintre versurile pe care le citea și-i plăceau se imprimau strofă cu strofă pe acele pagini albe în așa fel, încât, nu după multă vreme, fu în stare să trăiască bucurii dintre cele mai alese, reproducând cu voce tare ori în șoaptă armonia și frumusețea cuvintelor scrise în cărți. După aceea căzu peste Mitologia clasică a lui Gayley și Epoca fabulelor de Bullfinch, așezate una lângă alta într-un raft al bibliotecii. Asta a însemnat într-adevăr lumină, o strălucire mare în bezna neștiinței lui și după aceea a citit poezie cu o sete mai nepotolită decât oricând.

Custodele bibliotecii îl văzuse atât de des pe Martin, încât îi devenise foarte apropiat și-l întâmpina totdeauna cu un zâmbet și o înclinare din cap, când îl vedea intrând pe ușă. Așa se explică îndrăzneala de care dădu dovadă Martin. După ce-și alegea câteva cărți din raft și în vreme ce custodele completa fișele, Martin, rosti pe neașteptate:

— Știți ce, aș vrea să vă întreb ceva.

Omul de la birou zâmbi și se uită la el cu bunăvoință și interes.

— Dacă faci cunoștință cu o domnișoară și te invită să mai treci pe la ea, la câtă vreme poți să te duci?

Martin simți cămașa lipindu-i-se grea de umeri, în așa hal îl trecuseră sudorile din pricina efortului.

— De, cred că oricând vrei, răspunse omul de la birou.

— Da, numai că aici e o situație specială, observă Martin. Ea... eu... știți, cum să vă spun... s-ar putea să n-o găsesc totuși acasă. E uneori plecată la universitate.

— Atunci mai treci și altă dată.

— Știți, nu m-am exprimat prea lămurit, mărturisi Martin cu oarecare ezitare în timp ce luă hotărârea de a se lăsa cu totul la voia celui alt. Sunt un om cam din topor și nu mă pricep deloc cum trebuie să te porți în lumea bună. Fata asta e tot ce nu sunt eu, iar eu nu-s nimic din ce este ea. Credeți cumva că fac pe nebunul? Întrebă el deodată.

— Nu, nici nu mă gândesc, te rog să mă crezi, protestă celălalt. Ceea ce mi ceri dumneata n-are prea mare legătură cu atribuțiile mele la bibliotecă, dar așa fi cum nu se poate mai bucuros să te pot ajuta.

Martin se uită la el copleșit de admirație.

— Dacă m-aș pricepe la toate daravelile astea, poate c-aș izbuti să ies din încurcătură.

— Poftim?

— Vreau să spun că dacă m-aș pricepe și eu să vorbesc așa, atât de frumos... și atâtea altele.

— Aha, răspunse celălalt cu multă înțelegere.

— Care e ora cea mai potrivită? După-amiază? Nu prea curând după ora prânzului? Ori seara? Sau mai bine duminică?

— Îți spun eu cum să procedezi, zise bibliotecarul cu chipul strălucind de satisfacție. O chemi la telefon și afli numaidecât.

— Așa am să fac, conveni Martin.

Pe urmă își luă cărțile și se-ndreptă spre ieșire. Dar se întoarse îndărăt și întrebă din nou:

— Dacă vorbești cu o domnișoară... să zicem, de pildă, domnișoara Lizzie Smith... cum îi spui? Domnișoara Lizzie, ori domnișoara Smith?

— Spune-i domnișoară Smith, declară bibliotecarul plin de importanță. Îi spui totdeauna domnișoară Smith... până ce ajungi s-o cunoști mai bine.

În felul acesta a găsit Martin dezlegarea problemei.

— Poți să vii la orice oră vrei; sunt acasă toată după-masa, îi răspunse Ruth când auzi la telefon întrebarea lui cam încurcată, cu privire la felul cum ar putea să-i restituie cele două cărți împrumutate.

Îi deschise chiar Ruth și ochiul ei de femeie observă numaidecât și pantalonii călcați și o anumită schimbare în bine, ușoară dar neîndoielnică, petrecută în făptura lui. Iar chipul tânărului îi stârni mirare. Sănătatea lui era oarecum prea țipătoare și părea că se revarsă și ajunge până la dansa ca niște efluvii de forță. Din nou simți cum i se trezește dorința de a se apropia de el

spre a găsi căldură și din nou se minună văzând ce efecte are asupra-i prezența lui. La rândul său, simțind atingerea mâinii ei când îi ură bun-sosit, Martin încercă încă o dată senzația aceea de amețitoare bucurie. Deosebirea dintre ei stătea în faptul că ea rămăsese liniștită și stăpână pe sine, în vreme ce el roși până în albul ochilor. Păși în urma ei legănându-se, cu vechea-i stângăcie, iar umerii se clătinară și săltară la fel de primejdios.

De îndată ce ajunseră în salon și se așezară, Martin începu să se simtă mult mai în largul său – cu mult mai liber decât se așteptase. În privința asta îl ajută și ea; iar bunăvoința pe care i-o arătă cu acest prilej îl făcu s-o iubească mai nebunește decât oricând. Mai întâi au discutat despre cărțile împrumutate, despre Swinburne, care îl încânta nespus, și despre Browning, pe care nu-l înțelegea; iar ea conduse conversația de la un subiect la altul, în vreme ce se gândea cum ar putea să-i fie de vreun ajutor. După prima lor întâlnire se gândise adeseori la asta. Voia să-l ajute. Omul acesta izbutise să-i trezească mila și afecțiunea într-un fel în care nimeni nu mai izbutise până atunci, nu atât datorită milei inspirate de el, cât simțămintelor materne din sufletul ei. De bună seamă că mila aceasta nu mai putea fi o milă obișnuită, de vreme ce omul care o pricinuia se arătase a fi atât de bărbat, încât îi trezise în suflet temeri feciorelnice și-i înfiorase întreaga ființă cu gânduri și simțăminte stranii. Vechea fascinație provocată de gâtul lui se arătase iarăși, iar gândul că ar putea să-și așeze acolo amândouă mâinile ascundea în el o dulceață nespusă. Încă i se părea o pornire foarte nelalocul ei, dar acum era mult mai obișnuită cu ea. Nici prin minte nu-i trecea că în astfel de ascunzișuri se poate refugia dragostea nou-născută și nici nu bănuia că simțământul pe care i-l trezea în suflet era dragoste. Socotea că bărbatul acela o interesează numai ca un tip foarte deosebit, care dispune de excelente calități ascunse și avea chiar impresia că purtarea ei pornește din mărinimie.

Nu știa că-l dorește; dar cu el lucrurile stăteau altfel. El știa că o iubește și o dorea așa cum nu mai dorise nimic altceva; în toată viața lui. Iubise poezia din dragoste pentru, frumos; dar după ce o întâlnise pe Ruth, porțile ce dădeau către vasta împărăție a iubirii poetice i se deschiseseră larg înaintea ochilor. Ruth îl făcuse să înțeleagă mult mai multe lucruri decât îi arătaseră vreodată Gayley și Bullfinch. Găsise prin cărțile acelea o frază căreia cu o săptămână mai înainte nu i-ar fi dat nici o atenție – „Cel nebun din dragoste, gata să moară pentru un sărut” – dar care acuma nu-i mai ieșea din minte. Îl uluiau minunăția și adevărul cuprinse în vorbele acelea, iar când o privea pe Ruth înțelegea că ar fi în stare să moară bucuros pentru un sărut. Simțea că el este acel nebun din dragoste și nici un titlu de noblețe de pe lumea asta nu l-ar fi putut face să se simtă atât de mândru. În sfârșit, aflase înțelesul vieții și rostul ivirii lui sub soare.

Privind-o și ascultându-i vorbele, gândurile îi deveniră îndrăznețe. Simți din nou și în întregime neasemuita desfătare prilejuită de strângerea de mână cu care îl întâmpinase, și dori cu înfocare să mai trăiască o dată clipa aceea. Privirile îi rătăciră adesea pe buzele ei, și tânji după ele cu disperare. Dar în

toate astea nu exista nimic grosolan și nimic pământesc. Încearca bucurii sublime numai urmărindu-i mișcările și jocul buzelor, în timpul cât dădeau formă cuvintelor pe care le rostea; dar nu erau buze obișnuite, ca ale tuturor bărbaților și tuturor femeilor de pe lume. Nu erau plămădite din lut omenesc. Erau buze de spirit pur, iar dorința care-l mâna către ele era cu totul diferită de cea care-l mânase către buzele altor femei. Ar fi putut să le sărute, să-și odihnească buzele pe buzele ei, dar ar fi făcut-o cu înfrigurarea înălțătoare și pioasă cu care cineva sărută poalele veșmintelor lui Dumnezeu. Nu era conștient de transmutația de valori petrecută în ființa lui și nu-și dădea seama că lumina ce-i strălucea în ochi atunci când o privea era întru totul aidoma luminii ce strălucește în ochii oricărui bărbat aflat sub stăpânirea dorințelor stârnite de dragoste. Nici nu visa cât de arzătoare și masculine îi erau privirile și nici că flacăra lor fierbinte influența alchimia ei sufletească. Făptura ei atât de feciorelnică ațâța și transfigura propriile lui emoții, înălțându-i gândurile până pe cele mai senine culmi ale castității, și ar fi fost cum nu se poate mai mirat să afle că în ochi îi stăruia acea strălucire asemănătoare unor valuri fierbinți care treceau prin întreaga ei ființă, trezindu-i în suflet o flacără de același fel. Flacăra aceea o tulbura în chip subtil și nu numai o dată – fără ca ea să înțeleagă cum se petrece asta – îi rupse firul gândurilor, strecurându-i-se dulce în cuget, și o sili să bâjbâie după restul ideilor doar în parte exprimate. Totdeauna se exprima cu multă ușurință și ezitări de acum ar fi pus-o pe gânduri dacă n-ar fi fost convinsă că toate se întâmplau din pricină că el era un exemplar uman cu totul remarcabil. La drept vorbind, cum ea era o fire foarte impresionabilă, nu exista nimic ciudat în faptul că aureola lui de călător venit de pe alte tărâmuri o tulbura atât de adânc.

Întrebarea care stăruia mereu în adâncul conștiinței ei era cum ar fi putut să-l ajute, așa că îndreptă discuția în această direcție. Primul care vorbi despre asta fu însă Martin,

— Aș vrea să știu dacă nu mi-ați putea cumva da un sfat, începu el și fu întâmpinat cu o bunăvoință ce făcu să-i tresalte inima în piept. V-aduceți aminte că data cealaltă când am fost aici spuneam că nu pot vorbi despre cărți și despre lucruri dintr-astea fiindcă nu mă pricep? Așa... ei, de-atunci am stat și m-am mai gândit. Am zăbovit multă vreme pe la biblioteci, da' multora dintre cărțile care mi-a căzut în mână n-am putut să le prind firul. Poate ar fi mai bine s-o iau de la capăt. Nimeni nu mi-a dat niciodată vreo mână de ajutor. Am muncit al dracului, încă de când eram țânc, iar acuma, când m-am dus la bibliotecă și m-am uitat cu ochi noi la cărți noi, de-abia am ajuns la părerea că nu citisem ce trebuia. Vă închipuiți doar că pe la cirezile de vite și pe bordul vapoarelor nu se află cărțile pe care le aveți dumneavoastră aici în casă, ca să spunem așa. Ei, și, vasăzică, vedeți, cam cu așa cărți am fost eu obișnuit. Da' cu toate astea – și nu vă spun ca să mă laud – am fost totdeauna puțin mai deosebit decât cei cu care am stat laolaltă. Nu c-aș fi cumva mai de ispravă decât marinarii și cowboy-ii cu care am stat împreună – știți, am fost și cowboy oleacă de vreme – dar totdeauna mi-a plăcut cărțile, am citit tot ce mi-a venit la

îndemână, și... cum să spun... cred că gândesc altfel decât cei mai mulți dintre ei. Ei, și-acum să vin acolo unde voiam să ajung. N-am mai călcat niciodată într-o casă ea asta. Când am venit acum o săptămână și am dat cu ochii de toate astea, te-am văzut pe dumneata, pe mama dumitale, frații și toate celelalte... cum să spun... mi-au plăcut. Am auzit despre lucruri dintr-astea și am citit despre ele în unele cărți, iar când mi-am rotit ochii prin casa dumneavoastră, știți, atunci cele citite în cărți mi s-a arătat a fi adevărate. Dar ce vreau să zic e că mi-a plăcut. Am vrut și pentru mine așa ceva. Vreau și acum. Vreau să respir un aer ca cel pe care-l respirați dumneavoastră în casa asta – un aer încărcat cu mireasmă, de cărți, cu tablouri și tot felul de lucruri frumoase, unde omul vorbește încet și e curat și are gânduri curate. Aerul pe care l-am respirat eu a fost totdeauna încărcat cu miros greu, de cameră mizeră dată cu chirie, de resturi de mâncare și de pileală, iar oamenii de pe-acolo tot numai despre asta vorbeau. Ei, când te-am văzut pe dumneata străbătând camera ca să-ți întâmpini mama și s-o îmbrățișezi, mi-am spus că ăsta-i cel mai frumos lucru din câte am văzut eu pe lume. Am văzut multe în viața mea, și într-o anumită privință am văzut mult mai multe decât alții care a stat alături de mine. Îmi place să văd, și vreau să văd mereu mai multe lucruri și să le văd într-un chip deosebit. Da' încă tot n-am ajuns să va spun ce am pe suflet. Iată co anume vreau să spun. Vreau să-mi croiesc drum către țelul de viața pe care îl duceți dumneavoastră în casa asta. În viața există și alte lucruri, nu numai pileală munca pe spetite și hoinăreală dintr-un loc în altul. Ei, cum voi ajunge acolo? Pe unde să apuc și de unde să încep? Vreau să muncesc pentru asta, să știți, și pot să-i las pe mulți cu gura căscată când e vorba de munca, pe spetite. Dacă-apuc să-ncep, voi munci zi și noapte. Socotiți poate că-i caraghios să vă întreb toate astea. Știu că sunteți ultimul om de pe lume căruia ar trebui să-i pun o astfel de întrebare, dar nu cunosc pe nimeni altcineva în stare să-mi dea un răspuns... poate afară de Arthur. Poate c-ar trebui să-l întreb pe dânsul. Dacă așa fi...

Glasul i se stinse. Toate planurile atât de bine ticluite i se năruiră în fața înfricoșătoarei perspective de a fi comis o gafă teribilă neîntrebându-l pe Arthur. Ruth nu răspunse imediat. Era prea adânc cufundată în strădaniile de a împăca vorbele acelea întortocheate, gramatica adesea violentată și simplitatea gândurilor ce se ascundea îndărătul lor cu ceea ce vedea reflectându-se pe chipul lui. Nu privise niciodată ochi oare să fi exprimat o mai mare forță. Avea în fața ei un om care ar fi putut face orice – acesta era mesajul ce i-l citise pe chip – și care nu se potrivea defel cu șubrezenia gândurilor exprimate prin grai. Din pricina asta și mintea ei fu atât de tulburată și se văzu silită să judece atât de repede, încât nu mai fu în stare să acorde simplității respectul cuvenit. Dar chiar în aceste zvârcoliri ale minții ei, putea recunoaște existența forței emanate din fapta acelui om. Avea impresia că vede un uriaș care se zbate și se încordează ca să-și rupă cătușele ce-l țin legat de pământ. Când vorbi, pe chip nu i se putea citi decât simpatie:

— Știi și dumneata singur ce-ți lipsește: trebuie să înveți. Trebuie să te întorci la școală, s-o termini și pe urmă să treci la liceu și la universitate.

— Dar pentru asta e nevoie de bani, o întrerupse el.

— O! La asta nu m-am gândit. Dar la urma urmei ai rude, poți găsi pe cineva care să te ajute.

Martin clatină din cap.

— Tata și mama e morți. Am două surori, una măritată și alta care cred c-o sa se mărite în curând. În afară de ele mai am droaie de frați eu sunt cel mai mic dintre ei – darăștia n-a ajutat niciodată pe nimeni. A hoinărit prin toată lumea și n-a avut grijă decât de pielicica lor. Cel mai mare a murit în India. Doi sunt acum în Africa de Sud și altul e îmbarcat pe un vas care vânează balene iar încă unul umblă cu un circ – lucrează la trapez. După câte înțeleg și eu sunt la fel ca ei. M-am întreținut singur de la unsprezece ani – atâta aveam când a murit mama. Vasăzică mi se pare că va trebui să învăț singur, și aș vrea să știu de unde să-ncep,

— Cred că primul lucru pe care ar trebui să-l faci e să-ți procuri o gramatică. Gramatica dumitale...fusesse gata să spună „este îngrozitoare”, dar o mai îndulci și zise: nu-i prea corectă.

El se înroși și-l trecură sudorile.

— Știi că probabil vorbesc de multe ori urât și rostesc cuvinte pe care dumneata nu le pricepi. Dar astea sunt singurele pe care știu... să le folosesc. Am în mintea mea și alte cuvinte, culese de prin cărți, dar nu sunt în stare să le pronunț, așa că nu le folosesc.

Nu-i vorba, atât de ce spui, ci mai ales de cum spui. N-o să te superi dacă-ți vorbesc deschis, nu-i așa? N-aș vrea deloc să te jignesc.

— Nu, nici gând de așa ceva, strigă el și în sinea sa o binecuvântă pentru bunătatea pe care i-o arăta. Dă-i drumul. Trebuie să știu, și de la dumneata voi afla mult mai repede decât de la oricare altul.

— Bine. Uite, de pildă, dumneata spui; cele citite în cărți mi s-a arătat, când ar trebui să spui mi s-au arătat. Și faci o mulțime de alte greșeli. Așa, de pildă, de ce nu spui niciodată dar și pronunți numai da'? Ai să-ți dai foarte bine seama de ele după ce o să te uiți prin gramatică. De gramatică ai nevoie în primul rând și cu ea trebuie să începi. Uite, am să-ți aduc o carte de gramatică și am să te-ajut la început.

Când Ruth se ridică în picioare, lui Martin îi trecu prin minte ceva ce citise în cărțile de maniere elegante și se sculă și el de pe scaun, stingherit, neștiind dacă într-adevăr se purta așa cum trebuie și temându-se ca nu cumva statul lui în picioare să fie interpretat ca semn că vrea să plece.

— Domnule Eden, strigă Ruth când tocmai era gata să iasă din cameră, fii bun și spune-mi: ce-i aceea pileală? Ai folosit cuvântul ăsta de mai multe ori, îți amintești?

— A, pileală, râse el. E un cuvânt mai din topor și înseamnă whisky, bere – orice băutură care te îmbată.

Ea râse și ieși din cameră. Se întoarse cu o carte de gramatică și-și trase scaunul lângă al lui – Martin se întrebă dacă ar fi trebuit ori nu să-i țină scaunul când se așezase —, apoi se așeză foarte aproape de el. Începură să răsfoiască prin carte și capetele lor stăteau aplecate unul către celălalt. Era atât de tulburat și vrăjit de apropierea ei, încât de-abia dacă auzea îndrumările cu privire la strădaniile ce-l așteptau de acum încolo. Dar în clipa când începu să-i explice importanța conjugării, uită cu totul de prezența ei. Nu mai auzise niciodată despre conjugare, iar privirea pe care o arunca acum asupra legilor de bază ale vorbirii îl fascina. Se aplecă și mai mult asupra paginii și părul fetei îi mângâie obraji. O singură dată în viață mai leșinase și avu senzația că o să leșine și acum. De-abia mai putea să respire, iar inima îi bătea cu furie și-i împingea tot sângele în gâtlee, sufocându-l. Niciodată nu i se păruse că e atât de ușor să ajungă până la ea. În clipa aceea peste prăpastia necuprinsă care-i despărțea se așternu o punte. Dar simțămintele lui pentru Ruth nu pierduseră nimic din cereasca lor curățenie. Ea rămânea mai departe pe aceleași culmi ameitoare. El fusese luat de jos, înălțat în slăvi și ridicat până la ea. Smerenia pe care-o arăta în fața ei era plămădită din același aluat cu teama și venerația religioasă. I se părea că profanase cele mai sfințite lucruri sfinte de pe lume și încetișor, cu grijă, își îndepărtă capul, eliberându-l de atingerea care-l zguduise ca un șoc electric, dar care, pentru ea, trecuse cu totul neluată în seamă.

CAPITOLUL.

VIII.

Trecură mai multe săptămâni în cursul cărora Martin Eden studie gramatica, reciti codul manierelor elegante și devoră toate cărțile ce-i mai căzură în mână. Cu tot ce ținea de lumea lui trecută nu mai avea nici o legătură. Fetele de la Lotus Club se întrebau ce s-o fi întâmplat cu el și-l necăjeau pe Jim cu tot felul de întrebări, iar unii dintre cei care obișnuiau să boxeze la Riley erau foarte mulțumiți că; Martin nu mai dădea pe acolo.

La bibliotecă descoperi o altă comoară. Așa după cum gramatica îi arătase legile de bază ale vorbirii, cartea de acum îl iniția în legile cele mai importante ale poeziei și din ea începu să învețe despre măsură, ritm și imagini, trăind astfel bucuria de a afla, sub învelișul frumuseții, izvoarele și tainele acestei frumuseți. O altă carte destul de nouă care îi căzu în mână trata despre poezie ca reprezentare realistă a vieții, întreprinzând în această direcție o cercetare exhaustivă cu numeroase citate din cele mai vestite opere literare. Nu citise niciodată vreun roman cu interesul și atenția cu care studia aceste lucrări. Și mintea lui plină de proșteime, vreme de douăzeci de ani nesupusă la eforturi, iar acum ațâțată de dorințe arzătoare, asimila tot ce citea, cu o vigoare nicicând întâlnită la studenții obișnuși.

Când de la înălțimea unde se ridicase privea acum îndărăt către vechea lume cunoscută cândva, lumea uscatului, a mării și a corăbiilor, a marinarilor și a femeilor de prin porturi i se părea teribil de strâmtă; și totuși lumea cea veche parcă se revărsa și se amesteca treptat cu cea nouă, Mintea lui căuta unitatea și fu surprins când observă prima oară puncte de contact între cele

două lumi. În același timp se simțea înobilat de minunăția gândurilor și de frumusețea aflată în cărți. Toate acestea îl făcuseră să creadă cu mai multă convingere decât oricând că în societatea înaltă, în societatea din care făceau parte Ruth și familia ei, toți bărbații și toate femeile nutreau și trăiau numai astfel de gânduri. Aici jos, unde se afla el, stăpâna ticăloșia, iar el voia să se dezbrace de ticăloșia ce-i murdărise toată viața de până atunci și să se înalțe către regatul sublim în care trăiau clasele sus-puse. Întreaga copilărie și tinerețea îi fuseseră tulburate de o vagă neliniște; niciodată nu știuse ce anume vrea, dar năzuise către un lucru după care zadarnic alergase, până în clipa când o întâlnise pe Ruth. Acum neliniștea aceea devenise apăsătoare și dureroasă dar în sfârșit știa, limpede și fără putință de îndoială, că de frumusețe, de cultură și de dragoste era însetat.

În aceste câteva săptămâni o văzuse pe Ruth de cinci sau șase ori și de fiecare dată plecase de la ea îmbogățit. Îl ajuta la studiile de gramatică, îl învăța cum să pronunțe corect și-l inițiaseră în cele dintâi taine ale matematicilor. Dar relațiile lor nu se limitau numai la studiile elementare. Martin văzuse prea multe în viață și mintea îi era prea matură pentru a fi întru totul mulțumită cu fracții, rădăcini cubice, analiză sintactică și morfologică; de aceea uneori discuția lor aluneca spre alte subiecte – ultimele poezii citite de el ori cel din urmă poet pe care ea îl studiase. Iar când Ruth îi citea cu voce tare pasajele favorite, el simțea că se ridică pe cele mai înalte piscuri ale desfătării. Niciodată, la niciuna dintre femeile pe care le cunoscuse, nu mai auzise o astfel de voce. Până și cel mai neînsemnat sunet ieșit de pe buzele ei îi ațâța dragostea, iar fiecare cuvânt pe care-l rostea îl înfiora și-l făcea să se cutremure. Timbrul glasului ei, virtuțile-i alinătoare, modulațiile armonioase – toate erau produsul gingaș, bogat și indefinibil al culturii și al unui suflet ales. În vreme ce o asculta vorbind, îl furau aducerile-aminte și în urechi îi răsunau țipetele stridente ale femeilor sălbatice și vrăjitoarelor din insulele depărtate, dimpreună cu cele, ceva mai puțin supărătoare dar tot aspre, ale muncitoarelor și ale fetelor din lumea lui. Apoi forțele interioare ale închipuirii începeau să lucreze și toate îi treceau, ca la paradă, pe dinaintea ochilor minții, fiecare din ele măbind prin contrast strălucirea lui Ruth. După aceea bucuria îi deveni și mai covârșitoare la gândul că mintea ei pricepe tot ce citește și se înfiora de plăcere în fața frumuseții gândurilor scrise. Ruth îi citi mult din Prințesa și atât de delicat era simțul ei estetic, încât Martin o surprinse de mai multe ori cu ochii înotând în lacrimi. În astfel de clipe emoțiile ei îl ridicau până la înălțimea unui zeu și, pe când o privea și-i sorbea cuvintele, i se părea că privește în față însăși viața, pătrunzându-i cele mai ascunse taine. Apoi, dându-și seama la ce înălțimi de aleasă sensibilitate se ridicase, fu convins că asta înseamnă dragostea, și dragostea este cel mai mare lucru de pe lume. Și iarăși treceau, ca la paradă, pe potecile aducerii-aminte, toate emoțiile și pasiunile trăite până atunci – beția dată de vin, mângâierile femeilor, brutalitatea meciurilor de box – și toate i se păreau triviale și josnice față de sublimul avânt pe care i-l dădea fericirea de acum.

Pentru Ruth, situația era mult mai puțin limpede. Nu iubise niciodată. Tot ce știa în privința asta aflate din cărți și acolo faptele vieții de toate zilele erau transpuse de imaginație într-o lume de visuri și închipuire; nu-și dădea deloc seama că acest marinar necioplit se strecura în inima ei și strângea acolo forțe care într-o bună zi aveau să izbucnească și să i se răspândească în toată ființa ca niște unde de foc. N-o pârjoliseră niciodată flăcările dragostei. Cunoștințele ei despre dragoste erau numai teoretice și și-o închipuia ca pe o flacără domoală, gingașă ca și căderea boabelor de rouă, potolită ca undele unei ape liniștite și răcoroasă ca amurgul catifelat al serilor de vară. În mintea ei dragostea era mai mult o afecțiune calmă, închinată celui drag într-o atmosferă de liniște eterică, îmbălsămată de mirosul florilor și păstrată într-o lumină discretă. Nici nu visa la zbuciumul vulcanic al dragostei, la dogoarea-i pârjolitoare și la pustiirile ce nu lasă în urmă decât scrum. Nu cunoștea nici posibilitățile ei și nici pe ale lumii din jur; iar străfundurile vieții erau pentru ea oceane de iluzii. Afecțiunea conjugală dintre tatăl și mama ei devenise pentru Ruth idealul în dragoste și aștepta să vină o zi în care, fără greutate și emoții, va trece și ea în aceeași dulce seninătate a vieții, alături de bărbatul iubit.

Asta era pricina pentru care Martin Eden i se părea ceva cu totul nou, un individ straniu, și de aceea făcea greșeala de a identifica efectele pe care prezența lui le avea asupra-i cu noutatea și impresia de straniu. Era și firesc să se întâmple așa, Aceleași simțăminte neobișnuite le încercase atunci când privise animalele sălbatice la menajerie, când avusese prilej să vadă o vijelie ori să se sperie de panglica orbitoare a fulgerelor. În astfel de lucruri se ascundeau puteri cosmice, și o putere tot cosmică parcă că sălășluiește și în el. Venise către ea aducând chemarea văzduhurilor și ispita spațiilor necuprinse. Pe chipul lui se arăta strălucirea soarelui tropical iar mușchii umflați și elastici nu erau decât forța primordială a vieții. Purta semnele misterioasei lumi a oamenilor aspri și a faptelor și mai aspre, o lume ale cărei fortărețe începeau dincolo de orizonturile ei. Era necioplit, sălbatic și pe căi tainice vanitatea ei ajungea la măgulire atunci când îl vedea supunându-i-se atât de ascultător. De asemenea era împinsă și de dorința firească de a domestici un animal sălbatic. Tot inconștientă și foarte depărtată de gândurile ei era și dorința de a-l transforma cu totul, de al modela după chipul și asemănarea tatălui ei, pe care îl socotea făptura cea mai reușită de pe lume. De altminteri nici nu exista vreo cale – în universul experienței ei pe care ar fi putut ajunge să înțeleagă că senzația apropierei de o forță cosmică, pe care o încerca în prezența lui, era într-adevăr cel mai cosmic dintre lucruri, dragostea, care cu aceeași putere strânge laolaltă peste tot întinsul lumii bărbatul și femeia, silește cerbii să se ucidă unii pe alții în perioadele de împreunare și împinge cu forță irezistibilă către unire până și elementele naturii.

Rapida lui transformare era și un izvor de mirare și de interes. Descoperea în el calități nebănuite care păreau să se dezvolte zi de zi, ca o floare pe pământ prielnic, Îi citea cu voce tare versuri din Browning și adesea rămânea surprinsă de ciudata interpretare pe care el o dădea pasajelor

obscură. Nu stătea în puterea ei să-și dea seama că, datorită îndelungii experiențe care-i îngăduia să cunoască bărbații, femeile și viața el avea toate șansele să găsească mult mai adesea decât ea interpretările corecte. Ideile acestui om i se păreau naive, cu toate că nu de puține ori rămânea înmărmurită la vederea îndrăznețelor avânturi ale înțelegerii lui care se ridica pe piscuri atât de ametoare, încât ea nu le mai putea urmări și nu-i rămânea decât să se-nfioare în fața dovezilor puterii sale nesăbuite. Pe urmă îi cântă la pian – de astă dată fără a-l mai sfida – și-l puse la încercare cu o muzică ce depășea chiar și puterea ei de înțelegere. La auzul muzicii ființa lui se deschise ca o floare în bătaia soarelui și trecerea de la muzica sincopată și sunetele discordante ascultate de oamenii din clasa lui socială până la bucățile clasice, pe care ea le cunoștea aproape pe de rost, se făcu foarte repede. Totuși arată o foarte democratică admirație pentru Wagner și, după ce ea îi explică în ce fel trebuie înțeleasă uvertura la Tannhäuser bucată aceasta îi plăcu mai mult decât tot ce-i căutase până atunci. Muzica aceasta întruchipa viața lui. Întregul său trecut era cuprins în motivul „Venusberg”, în vreme ce Ruth îi părea oarecum identificată cu motivul „Corului pelerinilor”; iar din starea de exaltare la care îl ridica muzica el înainta și se înălța în acel regat al umbrelor și al spiritelor rătăcitoare în care binele și răul sunt pe veci încleștate în luptă.

Uneori îi puna întrebări ce-i stârneau în minte vremelnice îndoieli cu privire la temeinicia propriilor ei definiții și idei privitoare la muzică. Dar despre felul cum cânta ea, nu puna niciodată întrebări. Prea era cuprinsă în cântecul acela întreaga-i făpturi iar armonia divină a vocii ei de soprană îl lăsa întotdeauna înmărmurit. Și nu se putea opri să nu compare vocea aceasta cu slabele piuituri, cu trilurile stridente ale lucrătoarelor din fabrici, prost hrănite și neexersate, cu behăielile sparte ieșite din gâtlejurile arse de alcool ale femeilor de prin porturi. Îi făcea și ei plăcere să cânte pentru el la pian sau din gură. Adevărul e că pentru prima oară se întâmpla să aibă un suflet omenesc cu care să se joace și era o adevărată desfătare să modolezi pasta atât de supusă a sufletului unui astfel de om; căci ea își închipuia că-l modelează, iar intențiile îi erau cum nu se poate mai bune. Dar afară de toate acestea, tovărășia lui era totdeauna foarte plăcută. N-o mai înfricoșa. Primul simțământ de oarecare repulsie nu fusese de fapt decât teama inspirată de neașteptata descoperire a propriei personalități, dar teama aceea pierise. Deși nu-și dădea seama, încerca față de el un fel de simțământ de proprietate. La rândul lui, avea asupra ei o influență întremătoare. Muncea foarte mult la universitate, dar după aceea s-ar fi zis că găsește vigoarea de a se smulge dintre hârtoagele prăfuite ca să îngăduie sufletului proaspăt al personalității lui să adie în jurul ei. Vigoare! Tocmai de vigoare avea ea trebuință, iar el i-o puna la îndemână cu toată generozitatea. A sta în aceeași încăpere cu el ori a-l întâmpina la intrare însemna a căpăta o nouă doză de curaj. Iar după ce el pleca, Ruth se întorcea la cărțile ei cu și mai multă ardoare și cu noi provizii de energie.

Cunoștea foarte bine opera lui Browning, dar niciodată nu înțelesese că jocul cu sufletele este o treabă delicată. Pe măsură ce-i creștea interesul față de Martin, dorința de a-i schimba viața deveni pentru ea o pasiune.

— Uite, să-l luăm, de pildă, pe domnul Butler, zise ea într-o după-amiază, când gramatica, aritmetica și poezia fură date la o parte. La început se părea că n-ar avea cine știe ce perspective. Tatăl său a fost casier la o bancă, dar ani întregi a zăcut bolnav și în cele din urmă a murit de tuberculoză în Arizona, iar după moartea tatălui său, domnul Butler, Charles Butler îl cheamă, s-a trezit singur pe lume. Bătrânul Butler venise din Australia și deci tânărul nostru nu avea nici un fel de rude aici, în California. A început să muncească la o tipografie – de-atâtea ori am ascultat povestea asta – unde câștiga trei dolari pe săptămână. Astăzi are un venit de cel puțin treizeci de mii de dolari pe an. Cum a ajuns aici? A fost cinstit, supus, harnic și econom. S-a lipsit(de plăcerile după care aleargă cei mai mulți băieți. A luat hotărârea să economisească o sumă fixă în fiecare săptămână, indiferent de privațiunile la care trebuia să se supună. Bineînțeles că după oarecare vreme a început să câștige mai mult de trei dolari pe săptămână, iar pe măsură ce-i creștea salariul creștea și suma pe care o punea deoparte. Ziua muncea și noaptea urma la școala serală.

Rămânea mereu eu ochii ațintiți către viitor. Mai târziu a făcut și liceul, tot la cursul seral. La șaptesprezece ani câștiga foarte bine ca zețar, dar era un tip ambițios. Voia să facă neapărat carieră, nu numai să aibă cu ce trăi, și era foarte fericit când putea să se priveze de ceva pentru a-și asigura drumul către țelul final. Hotărî să studieze dreptul și se angajă la biroul tatei ca simplu băiat de serviciu – bagă de seamă! – cu numai patru dolari pe săptămână. Dar acum știa cum se strâng banii și chiar din acești patru dolari făcu economii.

Se opri ca să mai răsufle și să vadă cum reacționează Martin. Pe fața lui se citea limpede interesul stârnit de lupta din tinerețe a domnului Butler, dar nu mai puțin limpede se vedea și că se încruntase.

— Cred c-a dus o viață foarte grea pentru un tânăr, observă Martin. Patru dolari pe săptămână! Cum putea trăi cu banii ăștia? Mai mult ca sigur că n-avea nici un tel de bucurie. Uite, eu plătesc acum cinci dolari pe săptămână pentru casă și masă și nu o duc deloc bine, te rog să mă crezi. Trebuie c-a dus o viață de câine. Mâncarea lui...

— Își gătea singur – pe o lampă cu gaz – îl întrerupse ea.

— Mâncarea lui era probabil mai proastă decât mâncarea ce i se dă unui marinar pe cele mai prăpădite corăbii de pe ocean și-i nespus de greu să-ți poți închipui mâncare mai scârboasă.

— Da, dar ia uită-te unde a ajuns, strigă ea plină de entuziasm. Ia gândește câte își poate îngădui astăzi cu un asemenea venit. Privațiunile din tinerețe îi sunt acum răsplătite înmiit.

Martin îi aruncă o privire pătrunzătoare.

— Aș putea să-ți garantez un lucru, zise el, și anume că domnul Butler nu-ncearcă nici un fel de bucurie acum, cu toată îmbelșugarea în care trăiește.

Ani și ani de-a rândul s-a hrănit așa cum am văzut, în vremea când avea un stomac de fier, și pun rămășag c-azi stomacul lui nu mai e bun de nimic.

Neputând înfrunța privirile-i pătrunzătoare, Ruth coborî ochii.

— Pun rămășag că acum suferă de stomac! urmă Martin.

— Da, e-adevărat, mărturisi ea. Dar...

— Și aș mai putea pune rămășag, urmă Martin, că e grav și încruntat ca o bufniță bătrână și nici prin cap nu-i trece c-ar putea să se veselească vreodată, cu toți cei treizeci de mii de dolari ai lui. La fel de sigur sunt că nici nu e prea încântat când îi vede pe alții petrecând. N-am dreptate?

Ruth încuviință din cap și se grăbi să explice:

— Ei dar lui nu-i plac lucrurile astea. E din fire un om cumpătat și serios. Așa a fost toată viața.

— Mai mult ca sigur c-așa a fost, afirmă Martin. Trei dolari pe săptămână, patru dolari pe săptămână, un băiat tânăr care-și gătește singur pe o lampă cu gaz și pune bani deoparte, care muncește toată ziua și-nvață toată noaptea, muncește fără încetare și niciodată nu se joacă, niciodată nu petrece – nu-ncape nici o îndoială că cei treizeci de mii de dolari au venit prea târziu.

Bunătatea lui sufletească îi ajuta să-și imagineze miile de amănunte ale existenței duse de acel băiat și ale mărginitei lui dezvoltări spirituale pentru a ajunge un om cu un venit de treizeci de mii de dolari pe an. Într-o clipită, întreaga viață a lui Charles Butler fu proiectată în închipuirea lui.

— Știi, adăugă el, îmi este tare milă de domnul Butler. Era prea tânăr ca să poată înțelege atunci, dar și-a furat singur viața de dragul celor treizeci de mii de dolari care în mâna lui sunt pur și simplu fără rost. Știi de ce? Pentru că treizeci de mii de dolari grămadă nu i-ar mai putea oferi astăzi ce i-ar fi putut oferi în copilărie zece cenți economisiți, cu care și-ar fi cumpărat acadele, poame ori un bilet la galerie.

Tocmai aceste păreri originale o surprindeau pe Ruth. Nu numai că pentru ea erau cu totul noi și potrivnice propriilor ei păreri, dar totdeauna simțea în ele sămânța adevărului care amenința să-i clatine ori chiar să-i schimbe convingerile. Dacă ar fi avut paisprezece și nu douăzeci și patru de ani, poate că aceste adevăruri ar fi putut-o schimba; dar avea douăzeci și patru de ani, era conservatoare din fire și prin educație și se și închistase în cercul strâmt unde se născuse și crescuse. E-adevărat, raționamentele acestea bizare o tulburau în clipa când erau formulate, dar le trecea pe seama originalității lui ca om și a vieții curioase pe care o trăise, pentru ca de îndată să le dea uitării. Cu toate acestea, deși nu era de acord cu ele, forța cu care își formula argumentele, strălucirea din ochi și înfrigurarea zugrăvită pe fața lui în clipele acelea o tulburau totdeauna și o împingeau către el. Niciodată n-ar fi bănuț în aceste clipe că omul venit de dincolo de marginile orizontului ei o depășea cu mult prin măreția și adâncimea ideilor. Limitele ei erau limitele propriei puteri de înțelegere; dar mințile limitate nu-și pot da, seama decât de limitele altora. De aceea socotea că puterea ei de înțelegere era într-adevăr foarte largă și ideile lui nu veneau în conflict cu ale ei decât în punctele peste care el nu mai era în

stare să pășească; visa deci să ajute să vadă la fel ca ea, să-i lărgască orizontul până ce va ajunge să se identifice cu al ei.

— Dar n-am terminat încă povestea, zise Ruth. Tata spune că a muncit mai mult decât toți băieții de serviciu pe care i-a avut vreodată la birou. Domnul Butler eră săritor și iute la treabă. N-a întârziat niciodată și în fiecare zi venea cu câteva minute mai înainte de ora convenită. Și totuși nu-și risipea timpul. Orice clipă liberă o consacra studiului. A învățat contabilitatea și dactilografia și-și plătea lecțiile de stenografie dictând în timpul nopții unui reporter de la cronică judiciară, care avea nevoie de practică. Repede a ajuns funcționar și a știut să se facă indispensabil. Tata îl aprecia mult și și-a dat seama că avea să se ridice. Tocmai la propunerea tatei s-a înscris la Facultatea de drept. A ajuns avocat și nici nu se întorsese bine la birou când tata l-a luat ca asociat. E un om mare. De mai multe ori a refuzat să-și pună candidatura pentru senatul Statelor Unite, iar tata spune că, dacă ar vrea, ar putea ajunge judecător la Curtea Supremă de îndată ce s-ar ivi un loc liber. O astfel de viață e un exemplu pentru noi toți. O asemenea viață ne dovedește că un om care are voință se poate ridica deasupra celor din jur.

— Da, e un om mare, spuse Martin cu sinceritate.

I se părea însă că în toată povestea asta există ceva care nu se împacă deloc cu ceea ce simțea el că trebuie să fie frumosul și viața. Nu era în stare să găsească o justificare pentru viața de trudă și lipsuri a domnului Butler. Dacă ar fi făcut-o din dragoste pentru o femeie ori spre a se putea înălța până la frumusețe, Martin l-ar fi înțeles. Cel nebun din dragoste e gata să moară pentru un sărut, dar nu pentru treizeci de mii de dolari pe an. Nu-l mulțumea deloc cariera domnului Butler. La drept vorbind, exista aici ceva cumplit de meschin. Treizeci de mii de dolari pe an nu erau de lepădat, dar boala de stomac și neputința de a fi fericit ca om răpeau acestui venit princiar orice valoare.

Se strădui să-i explice lui Ruth multe dintre gândurile acestea, dar nu izbuti decât s-o umple de mirare și s-o convingă că mai avea încă mult de lucru până să-l modeleze chiar așa cum trebuie. Suferea și ea de acea foarte răspândită meteahnă a minții care îi face pe oameni să creadă că culoarea pielii lor, credințele și convingerile lor sunt cele mai bune și mai drepte, iar toți ceilalți oameni risipiți pe fața pământului sunt mai puțin fericiți decât ei. Este aceeași meteahnă a minții care l-a îndemnat pe iudeul din vechime să mulțumească lui Dumnezeu că nu l-a făcut femeie și care i-a împins pe misionarii moderni până la marginile pământului pentru a impune popoarelor Dumnezeu și religia lor; aceeași meteahnă o făcea acum pe Ruth să dorească a-l schimba pe acest om cu alte vederi despre viață, pentru a-l potrivi pe calapodul celor ce vedeau viața cu aceiași ochi ca și ea.

CAPITOLUL.

IX.

Martin Eden s-a întors de pe mare, venind către California cu nerăbdarea unui îndrăgostit. Când i se terminaseră banii, se înrolase ca matelot pe schooner-ul care pleca în căutarea unor comori; după opt luni de căutări

zadarnice, expediția se destrămase pe insulele Solomon. Echipajul își primise apoi plata în Australia, iar Martin se îmbarcase imediat pe un pachetot cu destinația San Francisco. Bani câștigați în aceste, opt luni îi îngăduiau să rămână pe uscat multe săptămâni, și afară de asta avusese posibilitatea de a se ocupa intens cu studiul și lectura în tot timpul călătoriei.

Era, e drept, setos de învățatură, dar îi venea într-ajutor și firea-i neîmblânzită dimpreună cu dragostea pentru Ruth. Luase cu el gramatica și o studiasse de mai multe ori de la un capăt la celălalt, până când mintea lui viguroasă și odihnită ajunsese s-o stăpânească. Observase cu atenție toate greșelile de gramatică făcute de camarazii lui de pe bord și se obișnuise să îndrepte în minte toate frazele incorecte și să înlocuiască expresiile vulgare. Cu mare satisfacție băgă de seamă că urechea îi devenea sensibilă și că începea să capete simț gramatical. O construcție greșită îl supăra la fel ca și o lipsă de acord, dar, adeseori, din lipsă de exercițiu, chiar el era cel care își pricinuia supărări de acest fel, pentru că limba refuza să învețe de la o zi la alta un nou sistem de vorbire.

După ce a luat de mai multe ori gramatica de la început, s-a apucat să studieze cu ajutorul dicționarului, îmbogățindu-și vocabularul cu câte douăzeci de cuvinte pe zi. Își dădu repede seama că nu e vorba de o treabă prea ușoară și, stând la timonă ori de strajă în gabie, repeta cu încăpățănare lista din ce în ce mai lungă de pronunțări și definiții și totdeauna se chinuia să le învețe pe dinafară, până în clipa când îl doboră somnul. Repeta mai ales frazele pe care până atunci le folosisse ori pronunțase incorect, ca să-și obișnuiască astfel limba să vorbească așa cum vorbea Ruth. Cuvintele pe care până atunci le stâlcise le repeta acum de mii de ori și, spre surprinderea lui, într-o bună zi își dădu seama că începe să vorbească o engleză mai curată și mai corectă chiar decât cea a ofițerilor și a domnilor de la cabine, care finanțaseră expediția.

Căpitanul, un norvegian, cu ochi ca de pește, ajunsese prin cine știe ce întâmplare să aibă un Shakespeare complet pe care nu-l citea niciodată, iar Martin îi spăla rufele, căpătând în schimb permisiunea de a cerceta prețioasele volume. Pentru o vreme se cufundă atât de adânc în lectura pieselor și mai ales a pasajelor favorite care i se întipăreau în minte aproape fără nici un efort, încât toată lumea păru a se transforma, îmbrăcând forma tragediei și comediei elizabetane, iar el însuși nu mai gândea decât în versuri albe. Asta i-a educat urechea și i-a trezit o deosebită admirație pentru engleza distinsă; în același timp însă i-a vârat în minte și multe cuvinte ori expresii arhaice și desuete.

Cele opt luni fuseseră petrecute cu folos și, pe lângă ceea ce învățase cu privire la vorbirea corectă și la gândirea înaltă, mai aflase și o mulțime de lucruri despre sine însuși. Alături de smerenia pricinuită de puținătatea cunoștințelor, se trezise în el și conștiința fermă a forței proprii. Simțea că între el și camarazii lui de pe bord existau mari deosebiri, dar era îndeajuns de înțelept ca să-și dea seama că aceste deosebiri țineau mai mult de domeniul posibilităților decât de cel al înfăptuirii. Ceea ce putea face el puteau și ei; dar simțea că în ființa lui se află un ferment difuz care începuse să lucreze și-i

arăta că în el se ascundeau posibilități mult mai mari decât cele ce se transformaseră până atunci în fapte. Îl chinuia minunata frumusețe a lumii și ar fi dorit să fie și Ruth acolo, să se bucure împreună cu el. Hotărî atunci că îi va descrie cât mai-multe dintre splendorile mărilor Sudului. Spiritul lui creator se-nflăcăra la gândul acesta, îndemnându-l să recreeze pomenitele frumuseți pentru mai multă lume și nu numai pentru Ruth. Și atunci, cu slavă și mărire, veni marea idee. Avea să scrie. Va fi unul dintre ochii cu care oamenii văd, una dintre urechile cu care aud, una din inimile cu care simt. Va scrie – va scrie de toate – poezie și proză, romane și cărți de călătorie și piese ca Shakespeare. Astfel va face carieră și va afla calea ce-l va duce către Ruth. Scriitorii erau uriașii lumii și după înțelegerea lui erau cu mult mai valoroși decât alde domnul Butler, care câștigă treizeci de mii de dolari pe an și pot ajunge judecători la Curtea Supremă, dacă vor.

De îndată ce a încolțit, gândul acesta a pus stăpânire pe el, iar toată călătoria de înapoiere către San Francisco a fost ca un vis. Îl îmbătau puteri nebănuite și simțea că ar fi în stare să ducă la bun sfârșit orice și-ar pune în gând. În mijlocul mării imense și singuratice, căpătă puțința de a privi în perspectivă. Pentru prima oară o văzu limpede pe Ruth și lumea ei. În mintea lui lumea întregă luase formă concretă, o putea cuprinde în cele două mâini ale sale și o putea răsuci în fel și chip, ca s-o cerceteze. Existau multe lucruri întunecate și neguroase în lumea aceea, dar el o vedea ca pe un întreg și nu în părțile, așa după cum tot atunci vedea și mijlocul de a o stăpâni. Să scrie! Gândul acesta ardea în el ca focul. Va începe de îndată ce va ajunge acasă. Primul lucru pe care-l va face va fi să descrie peripețiile din călătoria căutătorilor de comori. Va vinde apoi reportajul unui ziar din San Francisco. Lui Ruth nu-i va spune nimic, iar ea va fi surprinsă și încântată când îi va vedea numele tipărit. Deși ocupat cu scrisul, va putea să-și continue studiile. Doar fiecare zi avea nu mai puțin de douăzeci și patru de ceasuri. Iar el era de neînving. Știa să muncească și cetățile aveau să se prăbușească sfărâmate în fața lui. Niciodată nu va mai trebui să plece pe mare – ca matelot; iar pentru o clipă prin fața ochilor lui alunecă un iaht cu motor puternic. Mai existau scriitori care aveau iaht. Bineînțeles – încercă el singur să se mai domolească – la început succesele nu vor veni prea iute și pentru o vreme se va mulțumi să câștige cu scrisul atât cât îi va trebui să-și continue studiile. Iar mai pe urmă, după oarecare timp – un timp foarte nedeterminat – după ce va învăța și se va pregăti, va scrie operele lui cele mari și numele lui va fi pe buzele tuturor. Dar mai presus de asta, cu mult mai presus de orice, avea să se dovedească vrednic de Ruth. Și faima era ceva de preț, dar aceste grandioase visuri înfloreau doar de dragul lui Ruth. Nu era unul dintre cei care aleargă după glorie, ci doar un nebun din dragoste.

De îndată ce sosi la Oakland, având în buzunar salariul primit, se instala în vechea-i odaie de la Bernard Higginbotham și se așternu pe scris. Nici măcar n-o vesti pe Ruth că se întorsese. Avea să se ducă s-o vadă de-abia după ce va termina reportajul despre călătoria căutătorilor de comori. Cu atâta dogoare

ardea în el focul creației, încât renunță cu destulă ușurință s-o vadă. De altminteri chiar paginile pe care le scria acum aveau s-o aducă mai aproape de el. Nu știa cât de lung ar trebui să fie reportajul lui, dar numără cuvintele unui articol de două pagini din suplimentul de duminică al lui San Francisco Examiner și se orientă după asta. În trei zile de muncă titanică, își încheie povestirea; dar după ce o copie cu grijă, cu litere cât mai mari, ca să fie ușor descifrabile, dintr-un manual de compoziție găsit la bibliotecă află despre existența unor lucruri noi, cum ar fi paragrafele și ghilimelele. Niciodată până atunci nu se gândise la așa ceva; dar de îndată se apucă de lucru și transcrie din nou tot articolul, urmărind pas cu pas și cele scrise în cartea de retorică și ajungând să învețe astfel despre compoziție, într-o singură zi, cât învață un școlar într-un an întreg. După ce transcrie reportajul a doua oară și-l strânse sul cu cât mai mare grijă, citi într-un jurnal câteva îndrumări date începătorilor și descoperi că manuscrisele nu trebuie niciodată făcute sul și nu pot fi scrise decât pe o singură față a hârtiei. El încălcase regula în ambele privințe. Tot de acolo mai află că ziarele cele mai mari plăteau cel puțin zece dolari de coloană. Așa că, în vreme ce copia manuscrisul pentru a treia oară, se consola înmulțind zece coloane cu zece dolari. Produsul era totdeauna același – o sută de dolari – și atunci hotărî că totuși avea să ia mai mult decât ar fi câștigat pe mare. Dacă n-ar fi făcut toate greșelile acelea, ar fi terminat articolul în trei zile. O sută de dolari în trei zile! Ar fi trebuit să stea pe mare trei luni sau chiar mai mult ca să câștige o asemenea sumă. Trebuie să fie cineva nebun ca să plece pe mare când e în stare să scrie, hotărî el, deși nu acorda banilor nici un fel de valoare în sine. Toată valoarea lor stătea în libertatea pe care puteau să i-o înlesnească, în îmbrăcămintea prezentabilă pe care puteau să i-o ofere, acestea neavând altă menire decât aceea de a-l aduce, de a-l aduce repede, cât mai aproape de fata firavă și palidă care-i schimbasese complet viața și-i arătase ce înseamnă inspirație.

Puse manuscrisul într-un plic mare și-l adresă redacției ziarului San Francisco Examiner. Avea credința că orice material acceptat de ziar era publicat de îndată, și cum trimisese manuscrisul vineri, se aștepta să-l vadă apărut în duminica următoare. După părerea lui, apariția articolului era un mijloc minunat de a o vesti pe Ruth că se înapoiase. Pe urmă, duminică după-masă, avea să se ducă s-o vadă. Între timp îi venise în minte o altă idee, o idee de care era foarte mândru și pe care o socotea cum nu se poate mai înțeleaptă, mai cuminte și mai practică. Va scrie o nuvelă de aventuri pentru tineret și o va trimite revistei Youth's Companion. Se duse la casa populară de lectură și răsfoi câteva numere din Youth's Companion. Văzu că în fiecare săptămână revista publica povestiri care continuau în câte cinci numere consecutive, fiecare fragment având aproximativ trei mii de cuvinte. Găsi și un număr de povestiri care apăruseră treptat în șapte numere consecutive și se hotărî să scrie o bucată cam tot atât de lungă.

Se înrolase cândva pentru o vânătoare de balene în Arctica – o expediție care trebuia să dureze trei ani, dar se încheiase cu un naufragiu după numai

șase luni. Deși avea o imaginație foarte bogată, chiar fantastică uneori, exista totuși în firea lui o trainică dragoste pentru realitate, care îl obliga oarecum să scrie despre lucruri pe care le cunoștea. Meșteșugul vânătorii de balene îi era cunoscut și, pe baza faptelor reale trăite, porni la plâsmuirea aventurilor închipuite ale celor doi băieți sortiți de el să fie eroii povestirii. Sâmbătă seara hotărî că era treabă ușoară. Chiar în ziua aceea terminase primul fragment de trei mii de cuvinte – stârnind marea bucurie a lui Jim și batjocura directă a domnului Higginbotham, care în tot cursul mesei pufni în răs pomenind de „cărturăreasca” persoană descoperită în familia lor.

Martin se consola imaginându-și surpriza pe care o va avea cumnatul lui duminică dimineața când va deschide Examiner și va da peste articolul despre căutătorii de comori. Foarte devreme în dimineața de duminică se afla și el în fața ușii de la intrare și căuta cu înfrigurare printre nenumăratele pagini ale ziarului. Îl răsfoi a doua oară, cu răbdare, pe urmă îl împături la loc și-l lasă acolo de unde îl luase. Îi părea foarte bine că nu vorbise cu nimeni despre articolul acela. Îndată după asta se gândi că probabil se înșelase în privința vitezei cu care materialele ajung să-și găsească locul în coloanele ziarelor. Pe de altă parte, articolul lui nici nu cuprindea informații de prea mare actualitate și probabil că redacția avea să intre în corespondență cu el înainte de a-i publica articolul.

După masa de dimineață continuă să scrie la povestirea de aventuri. Cuvintele se înșirau lin în vârful peniței, cu toate că se oprea adeseori ca să caute un cuvânt în dicționar sau să consulte manualul de compoziție. Adeseori, în câte o astfel de pauză, citea ori recita vreun capitol; și se consola spunându-și că deși nu scria marile opere pe care le simțea zăcând în el, în orice caz învăța să compună și se obișnuia să-și formuleze și să-și exprime în scris gândurile. Lucra la povestirea aceea până se lăsă noaptea și pe urmă se duse în sala de lectură unde cercetă reviste și săptămânale și nu plecă decât la închidere, adică la ora zece. Respectă programul asta vreme de o săptămână. În fiecare zi scria trei mii de cuvinte și în fiecare seară cerceta revistele, observând cam ce fel de nuvele, articole și poeme erau socotite de redacții ca vrednice de a vedea lumina tiparului. Un lucru era sigur: ce puteau face atâția și atâția scriitori putea face și el și nu peste mult timp avea să scrie și opere de care ei n-ar fi fost în stare. Fu foarte fericit să afle, citind în Book News o notiță privitoare la onorariile scriitorilor care publicau în reviste, nu atât că Rudyard Kipling primea un dolar de cuvânt, cât să descopere că cele mai mici drepturi plătite de revistele de mâna întâi erau de doi cenți cuvântul. Youth's Companion era fără îndoială o revistă de mâna întâi și la prețul arătat cele trei mii de cuvinte pe care le scrisese în ziua aceea îi vor aduce șaiszeci de dolari – salariul pe două luni al unui matelot!

Vineri seara termină nuvela de aventuri care avea douăzeci și una de mii de cuvinte. Socoti că, la doi cenți cuvântul, avea să primească patru sute și douăzeci de dolari. Nu era prea rău, pentru o săptămână de lucru. Niciodată nu avusese atâția bani deodată. Nici nu știa pe ce să-i cheltuiască. Dăduse peste o

mină de aur. Și din mina asta putea scoate mereu mai mult. Își puse în gând să-și mai facă niște haine, să se aboneze la mai multe reviste și să-și cumpere câteva dicționare pe care acum, dacă voia să le consulte, era obligat să se ducă la biblioteci. Dar chiar după toate astea, rămânea necheltuită încă o bună parte din cei patru sute de dolari. Problema asta l-a urmărit până în clipa când i-a trecut prin gând să angajeze o servitoare pentru Gertrude și să-i cumpere o bicicletă Marianei.

Trimise manuscrisul voluminos la Youth's Companion și sâmbătă după-masă, după ce plănuse să scrie ceva despre pescuitorii de perle, se duse s-o vadă pe Ruth. Dăduse mai întâi telefon, așa că veni chiar ea să-i deschidă. Din făptura lui emana vechea și binecunoscuta strălucire a sănătății, care acum o impresionă și mai adânc. Părea că-i pătrunde în tot trupul și-i aleargă prin vine ca o lumină lichidă, făcând-o să tremure din pricina forței pe care i-o împrumuta. Martin se înroși până-n vârful urechilor când îi luă mâna într-a lui și o privi în adâncul ochilor albaștri, dar bronzul proaspăt al celor opt luni de soare arzător îi ascunse roșeața, cu toate că nu-i putea ocroti gâtul de asprimea gulerului scrobit. Ea observă linia roșie a rosăturii și se înveseli, dar veselia făcu loc mirării când îi văzu hainele. Îi veneau într-adevăr bine – erau primele lui haine de comandă – și în ele părea mai zvelt și mai bine proporționat. Pe lângă asta șapca de stofă fusese înlocuită de o pălărie moale, pe care ea îl rugă să și-o pună pe cap, iar pe urmă îi făcu o serie de complimente cu privire la noua lui înfățișare. Nu-și aducea aminte de când nu mai fusese atât de fericită. Toate schimbările astea erau opera ei; era mândră de ce izbutise să facă și simțea o tot mai arzătoare dorință de a-l ajuta mai departe.

Dar schimbarea cea mai evidentă dintre toate, și care îi făcu cea mai vie plăcere, se petrecuse în felul lui de a vorbi. Nu numai că vorbea mult mai corect, dar vorbea cu mai multă ușurință, iar în vocabularul lui existau o mulțime de cuvinte noi. Când se enerva ori se înflăcăra, revenea totuși la vechiul lui fel de a pronunța incorect și de a înghiți silabe întregi câteodată. De asemenea mai era perceptibilă, din vreme în vreme, câte o ezitare stângace, mai ales atunci când se pregătea să folosească vreunul dintre cuvintele de curând învățate. Pe de altă parte însă alături de ușurința în exprimare, se mai făcea simțit și un fel zglobiu și spiritual de a gândi, care îi plăcea nespus. Tocmai înclinația aceasta către umor și ușurința cu care știa să discute în chipul cel mai plăcut despre tot felul de lucruri îl făcuseră cândva un răsfățat printre cei din lumea lui de-atunci, dar până în clipa de față nu-și putuse arăta aceste calități în prezența lui Ruth, fiindcă îi lipsiseră cuvintele și obișnuința. De-abia începea să se orienteze și să-și dea seama că nu mai este un simplu nechemat între oamenii aceștia. Se simțea ispitit, cu oarecare superioritate chiar, s-o lase pe Ruth să dea măsura sprintenelii și tonului conversației, mergea mereu în pas cu ea, dar niciodată nu îndrăznea să i-o ia înainte.

Îi povesti ce făcuse până atunci, despre proiectele de a trăi din scris și de a-și continua studiile. Fu însă dezamăgit de faptul că ea nu prea se arăta de aceeași părere. Ba chiar nu era deloc încântată de planurile lui.

— Știi – îi spuse ea deschis, scrisul trebuie să fie și el o meserie ca oricare alta. Bineînțeles, nu pretind că aș ști foarte multe despre meseria asta. Judec doar ca un om de pe stradă. Nu poți ajunge fierar fără să faci trei ani de ucenicie – sau poate chiar cinci. Scriitorii câștigă însă mult mai bine decât fierarii și de aceea probabil că sunt mult mai mulți acei care ar vrea să scrie, care... mai bine zis... încearcă să scrie.

— Și nu s-ar putea ca eu să fiu deosebit de înzestrat pentru scris? întrebă el foarte mulțumit de limbajul, pe care-l folosea, în vreme ce imaginația lui atât de vie proiecta toată scena pe un vast ecran unde se alătura altor mii și mii de scene din viața-i trecută – scene năprasnice și cumplite, grosolane și sălbatic.

Toată viziunea aceasta complicată îi trecu prin minte cu iuțeala fulgerului, fără să pricinuiască vreo pauză în conversație și fără să-i întrerupă șirul domol al gândurilor. Pe ecranul închipuirii apăru atunci el însuși împreună cu fata aceasta gingașă și frumoasă; stăteau unul în fața celuilalt și vorbeau într-o englezească minunată, iar încăperea în care se aflau era încărcată de cărți și tablouri, de armonie și rafinement, peste care se revărsa o lumină caldă și strălucitoare. În vremea asta la marginile cele mai de departe ale ecranului se arătau, nelămurite și încețoșate, scene cu totul diferite, fiecare din ele fiind un tablou, iar el un simplu privitor liber să zăbovească mai mult acolo unde ar fi vrut. Toate scenele acestea le vedea ca printr-o perdea de aburi și prin vârtejuri de negură străbătute de razele pătrunzătoare ale unei lumini roșiatice. Văzu câțiva cowboy așezați la un bar și bând whisky tare ca focul, simți atmosfera încărcată de obscenitate și vorbe porcoase și se văzu pe sine acolo, bând și înjurând cu turbare, ori stând cu ei la o masă, în lumina spălăcită a unei lămpi de gaz care scotea fum, în clinchetul banilor aruncați pe masă și lipăitul cărților împărțite între jucători. Se văzu pe puntea vasului Susquehanna, gol până la brâu, cu mâinile goale și pumnii strânși, încleștat în luptă turbată cu Roșcatul din Liverpool; văzu băltoacele de sânge de pe puntea lui John Rogers în dimineața aceea plumburie a, încercării de răscoală, pe secund zbatându-se în spasmele morții, în mâna căpitanului revolverul care scuipa foc și fum, împrejurul lui mateloții cu chipuri schimonosite de ură, prăbușindu-se scrâșnind înjurături cumplite – apoi se întoarse la scena centrală, liniștită, curată și scăldată în lumină dulce, unde ședea Ruth de vorbă cu el, iar în jur nu erau decât cărți și tablouri; pe urmă văzu pianul cel mare la care în curând Ruth avea să cânte pentru el; și auzi ecoul cuvintelor lui alese și frumos pronunțate: „Și nu s-ar putea ca eu să fiu deosebit de înzestrat pentru scris?”

— Dar oricât de înzestrat ar fi un om pentru meseria de fierar râse ea – n-am auzit încă să fi ajuns cineva meșter fără să fi făcut mai întâi ucenicie.

— Și atunci nu m-ai sfătui? întrebă el. Dar nu uita că simt în mine puțința de a scrie... n-am cum să explic... simt numai că zace în mine puterea asta.

— Mai întâi trebuie să-ți completezi educația și studiile – i se răspunse – indiferent dacă în cele din urmă ai să ajungi sau nu scriitor. Studiile sunt indispensabile pentru orice carieră ți-ai alege și trebuie să-ți întregesci o educație serioasă și temeinică. Ar trebui să te înscrii la liceu.

— Da... începuse el, dar Ruth îl întrerupse dând glas unui gând care-i trecu atunci prin, minte.

— Bineînțeles că între timp poți să te ocupi și de scris.

— Asta neapărat, zise Martin îmbufnat.

— Cum adică? replică ea privindu-l cu destulă mirare, fiindcă nu prea îi era pe plac tăria cu care se agăța de ideea aceea a lui.

— Dacă n-o să scriu, n-o să pot face nici un fel de liceu. Doar trebuie să trăiesc, să-mi cumpăr cărți și haine, nu-i așa?

— Am uitat de asta, răspunse ea râzând. De ce Dumnezeu nu te-ai născut cu ceva venituri?

— Prefer să am sănătate și imaginație, zise el. Venitul pot să-l dau dracului, pe câtă vreme fără celelalte n-aș putea niciodată ajunge... Era cât p-aci să spună „până la dumneata”, dar se opri și spuse: la nimic.

— Nu mai vorbi așa, se răsti ea surâzând. E tare urât.

Se roși tot și îngăimă:

— Ai dreptate și te-aș ruga foarte mult să mă corectezi de fiecare dată.

— Da... cu plăcere... zise ea, ezitând puțin. Ești înzestrat cu atât de multe calități, încât vreau să te văd perfect.

De îndată deveni o pastă în mâinile ei, dorind să se lase modelat, cu aceeași ardoare cu care ea voia să-l retopească și să-l toarne în formele ce i se păreau a fi întruchiparea bărbatului ideal. Iar când ea îi arătă că ar trebuie să profite de prilej, pentru că examenele de admitere la liceu începeau luna următoare, el se declară imediat gata să se prezinte.

Pe urmă îi cântă din gură și la pian, iar el o privi cu arzătoare dorință, sorbindu-i prin toți porii drăgălășenia și minunându-se că nu se află de față o sută de admiratori, care s-o asculte și să tânjească după ea, așa cum tânjea și cum asculta el.

CAPITOLUL.

X.

În seara aceea rămase la cină și, spre marea bucurie a lui Ruth, făcu o bună impresie asupra domnului Morse. Au discutat despre marină, subiect care era cum nu se poate mai la îndemâna lui Martin, iar după aceea domnul Morse a mărturisit că tânărul i se pare foarte ager la minte. Martin nu se repezea deloc la vorbă, rostea cuvintele rar și răspicat, ferindu-se de expresiile din topor și căutând cuvinte cât mai alese, fapt care îi îngăduia să folosească cele mai frumoase gânduri din mintea lui. Se simțea mult mai la largul său decât în acea primă seară când rămăsese la cină – trecuse aproape un an de atunci – iar sfiala și modestia îl înălțară și în ochii doamnei Morse, plăcut impresionată de evidentele lui progrese.

— E cel dintâi bărbat asupra căruia s-au oprit o clipă privirile lui Ruth, îi spuse dânsa domnului Morse. Părea atât de stângace și lipsită de interes în ce privește bărbații, încât, îți spun drept, eram tare îngrijorată.

Domnul Morse se uită intrigat către nevastă-sa.

— Și ai cumva de gând să te folosești de tânărul marinăr ca s-o faci să-și vină în fire? întrebă el.

— Mă gândesc numai că doar n-o să moară fată bătrână, dacă în privința asta am și eu un cuvânt de spus. Iar dacă tânărul Eden este în stare să-i trezească interesul pentru bărbați în general, asta nu poate fi decât o treabă bună.

— Grozav de bună, aprecie domnul Morse. Dar ia presupune – și uneori, draga mea, trebuie să mai facem și presupuneri – presupune că tânărul acesta izbuteste să-i trezească interesul mai ales în ce privește persoana lui.

— Așa ceva nu este cu puțință, răspunse doamna Morse izbucnind în răs. Ruth e cu trei ani mai mare decât el și... de altminteri... dar e imposibil. N-o să se întâmple niciodată un asemenea lucru. Lasă asta în grija mea.

Și astfel fu fixat rolul pe oare avea să-l joace Martin, în vreme ce el, stârnit fiind de Arthur și Norman, se gândea la o mică nebunie. Cei doi spusese că aveau să se ducă duminică dimineața să facă o plimbare cu bicicletele, printre dealuri, ceea ce nu-i trezi lui Martin nici un fel de interes, până în clipa când află că și Ruth știa să meargă pe bicicletă și urma să-i însoțească în plimbarea plănuită pentru duminică. Nu știa să meargă pe bicicletă, și nici bicicletă n-avea, dar dacă Ruth știa, înseamnă – hotărî Martin – că și el trebuie să învețe. Așa că, după ce își luă rămas-bun, se opri la un magazin și dădu patruzeci de dolari, pe o bicicletă. Era mai mult decât leafa lui greu muncită pe o lună întreagă și-i îpuțina resursele într-un chip amețitor; dar când adună cei o sută de dolari pe care avea să-i primească de la Examiner cu cei, patru sute douăzeci pe care în cel mai rău caz trebuia să i-i plătească Youth's Companion, băgă de seamă că impresia produsă asupra-i de cheltuirea unei sume atât de importante se șterge în bună parte. De asemenea nu se sinchisi de faptul că, încercând încă pe drumul către casă să învețe cum să meargă pe bicicletă, își strica hainele de pe el. În aceeași seară telefonă croitorului, chiar din prăvălia domnului Higginbotham, și-și comandă un alt costum. Pe urmă își luă în spinare bicicleta și urcă pe scara îngustă din spatele casei, iar după ce trase patul de la perete văzu că în cămăruță nu mai încap decât el și bicicleta.

Avusese de gând ca duminica s-o consacre pregătirii examenului de admitere, dar povestirea despre pescuitorii de perle îl fură cu totul și petrecu toată ziua în frigurile creației, zugrăvind frumusețea și vraja care ardeau în sufletul lui. Faptul că Examiner apăruse din nou fără a publica articolul lui despre căutătorii de comori nu-l descurajă. Gândurile îi hoinăreau la înălțimi prea mari ca să mai poată lua în seamă nimicurile și, rămânând surd la repetatele chemări ale surorii lui, se lipsi și de îmbelșugatul prânz de duminică, totdeauna aflat la mare cinste în casa domnului Higginbotham. Pentru

stăpânul casei acest prânz era un semn al prosperității și succeselor sale, și-l folosea totdeauna drept prilej pentru a ține predici anoste, pline, de banalități, despre instituțiile americane și despre marile posibilități de a se ridica pe care aceste instituții le acordau oricărui om într-adevăr muncitor. Nu uita niciodată să sublinieze că în ceea ce-l privește această ridicare era evidentă, căci, pornind ca un simplu băiat de prăvălie, ajunsese la starea sa actuală de proprietar al „Băcăniei Higginbotham”.

Luni dimineața, Martin Eden privi oftând la povestirea Pescuitorii de perle încă ne terminată și se urcă în tramvaiul de Oakland, ca să ajungă din timp la examen. Iar peste câteva zile, când se duse să afle rezultatul, văzu că luase note proaste la toate materiile în afară de gramatică,

— Cunoștințele dumitale de gramatică sunt excelente, îi spuse profesorul Hilton privindu-l prin lentilele groase ale ochelarilor, dar ești nul, cu desăvârșire nul, la celelalte materii și în special ignoranța dumitale în ceea ce privește istoria Statelor Unite este îngrozitoare altfel nu poate fi calificată: îngrozitoare. Sfatul meu ar fi să...

Profesorul, Hilton se opri și se uită la el fără pic de simpatie și fără nici un fel de înțelegere, ca la una dintre eprubetele lui. Era profesor de fizică la liceu, părintele unei familii numeroase, avea un salariu ca vai de el și posedea un fond de cunoștințe alese, învățate papagalicește.

— Da, domnule profesor, spuse Martin cu umilință, dorind în chip nelămurit ca în locul profesorului Hilton să se afle custodele bibliotecii.

— Și te-aș mai sfătui să repeți cel puțin ultimele două clase ale școlii elementare. Bună ziua.

Pe Martin nu l-a necăjit prea mult căderea la examen, deși l-a mirat expresia de surprindere zugrăvită pe chipul lui Ruth în; clipa când i-a repetat sfaturile profesorului Hilton. Dezamăgirea ei era atât de evidentă, încât i-a părut foarte rău că nu reușise la examen, dar mai mult din pricină c-o vedea supărată.

— Prin urmare vezi c-am avut dreptate, zise ea. Știi mult mai multe lucruri decât orice elev de liceu, și cu toate astea nu poți reuși la examen. Asta din pricină că educația dumitale, atâta câtă ai, e fragmentară și superficială. Ai nevoie de disciplina studiului, de o disciplină pe care numai un profesor cu pregătire ți-o poate da. Trebuie să-ți formezi o bază serioasă. Profesorul Hilton are dreptate și dacă aș fi în locul dumitale m-aș înscrie la școala serală. Într-un an și jumătate poate c-ai reuși să dai două clase și să câștigi astfel șase luni. Afară de asta, ziua ți-ar rămâne liberă pentru scris, sau, dacă nu izbutești să te întreții cu scrisul, ai putea să iei o slujbă oarecare.

„Dar dacă ziua am să mă duc la slujbă iar seara la școală, când am să te mai văd?” fu cel dintâi gând care trecu prin mintea lui Martin, dar se stăpâni și nu-i dădu glas. În loc de asta, spuse:

— Mi se pare ceva atât de copilăresc dusul ăsta la școală serală. Aș trece totuși peste astfel de gânduri, dacă aș socoti că mi-ar putea fi de vreun folos. Cred însă că nu mi-ar folosi deloc. Pot învăța mult mai repede decât poate

preda un profesor. N-ar fi decât o pierdere de vreme – se gândi atunci la ea și la dorința lui de a o cuceri – și n-am timp pentru asemenea lucruri. Adevărul e că n-am timp de pierdut.

— E vorba numai de timpul strict necesar. Îl privi duios, iar el simți că e o brută, dacă-i în stare să n-o asculte. De pildă, fizica și chimia... nu poți învăța așa ceva fără laborator. Pe urmă îți vei da seama că la algebră și geometrie nu poți face nici măcar un pas fără profesor. Ai nevoie de profesori pricepuți, specializați în arta pedagogică.

Martin tăcu o clipă, străduindu-se să găsească un mod de exprimare care să nu pară vanitos.

— Te rog să nu crezi că sunt un înfumurat, începu el. Departe de mine gândul de-a mă umfla în pene. Dar am convingerea că sunt ceea ce s-ar putea numi un om făcut ca să învețe. Pot învăța singur. Mă simt bine când învăț, mă simt în elementul meu, ca rața pe lac. Vezi doar și dumneata ce-am reușit să fac cu gramatica. Și am mai învățat multe alte lucruri – nici nu-ți închipui dumneata câte. Iar asta e de-abia începutul. Așteaptă numai să prind... Se gândi o clipă, ca să fie sigur că va pronunța corect, apoi rosti: elan: De-abia acum încep să deschid cu adevărat ochii asupra lumii De-abia acum am început să prind șpilul...

— Te rog, nu vorbi așa, îl întrerupse ea.

— Să văd cum stau, se corectă Martin în grabă.

— Într-o limbă corectă, asta nu înseamnă nimic. Martin se încurcă-și mai tare. Ce vreau să zic e că încep să mă orientez.

Din milă pentru el, Ruth nu mai interveni și-i îngădui să continue.

Știința mi se pare asemenea cabinei de comandă de pe un vapor, unde se află hărțile. De câte ori intru în bibliotecă, am impresia asta. Rolul profesorilor e să explice sistematic elevilor tot ce se află în cabina de comandă. Profesorii sunt numai niște călăuze și atâta tot. Nu e vorba de ceva scos atunci din capul lor. Ei nu construiesc cabina asta nu creează. În cabină există totul mai înainte de venirea lor și ei știu cum să umble cu aparatele, iar treaba lor e să-i inițieze pe neștiutorii care altminteri s-ar rătăci. Numai că eu nu mă rătăcesc ușor. Am simțul orientării. Miroso imediat unde...

Ce-am mai greșit?

N-ai de ce folosi aici verbul „a miroso”.

— Ai dreptate, spuse el cu recunoștință. Îmi dau seama imediat unde mă aflu. Dar unde mă aflam? A, da, în cabina de comandă. Ei, există tipi...

— Oameni, îl corectă ea.

— Există oameni care au nevoie de călăuză, și cu cei mai mulți așa se întâmplă; dar eu cred că mă pot descurca și fără călăuză. Am petrecut ceva vreme în cabina de comandă și aproape am ajuns în stare să-mi găsesc singur drumul, știu la ce hărți să mă uit și știu spre ce țărături vreau să mă îndrept. Iar în felul cum am eu de gând să procedez, dacă mă duc singur voi ajunge să cercetez mult mai multe ținuturi. După cum știi, viteza unei flote este viteza vasului celui mai leneș, iar viteza profesorilor se stabilește în același fel. Nu pot

să meargă în nici un caz mai repede decât elevii cei mai slabi, iar eu pot merge cu o viteză mult mai mare decât cea cu care pot mîna ei o clasă întregă.

Cine vrea s-ajungă-ndată Singur drumul să-l străbată.

„Dar cu tine aş merge încă şi mai repede”, voi el să strige, căci înaintea ochilor îi apărură o lume nesfârşită de ţarmuri însorite şi bolţi înstelate, printre care aluneca alături de Ruth, cu braţul petrecut pe după mijlocu-i subţire, cu chipul dezmiertat de firele mătaşoase ale părului ei de aur. În acea clipă era deplin conştient de jalnica neputinţă a graiului. Dumnezeuule! Cum de nu poate aşeza cuvintele aşa fel încât să vadă şi ea ce vede el acum! Şi simţea în inimă, ca o săgetare a unei chinuitoare dorinţe, îndemnul de a zugrăvi acele nechemate vedenii ce i se perindau în oglinda minţii. O! Asta era! Pătrunsese în adâncul tainei. Tocmai asta făceau marii scriitori şi poeţi ai lumii. De aceea erau nişte giganţi. Ştia cum să pună în cuvinte ceea ce gîndeau, simţeau şi vedeau. Căinii, care dorm la soare, scheaună şi latră adeseori prin somn, dar nu sunt în stare să spună ce vedenie i-a făcut să latre şi să scheaune. De multe ori se întrebă ce anume era el. Şi iată tot ce era; un câine care dormea la soare. Avea vedenii frumoase şi înălţătoare, dar nu era în stare decât să scheaune şi să latre la Ruth. Dar nu va mai dormi la soare. Se va trezi, va deschide ochii şi va lupta, va munci şi va învăţa până în clipa când, cu ochi care văd şi limbă care vorbeşte, va fi în stare să-i împărtăşească şi ei comoara acelor vedenii. Alţi oameni aflaseră meşteşugul exprimării, al preschimbării vorbelor în slugi ascultătoare şi al alcătuirii unor combinaţii de cuvinte care să spună mai mult decât suma înţelesurilor acestor cuvinte luate în parte. Fu adânc răscolită de dezgolirea, ca într-o scăpărare de fulger, a acestei taine, apoi din nou se cufundă în vedenia ţarmurilor însorite şi a boitelor înstelate... până în clipa când îşi dădu seama că tăcerea din jur e prea adâncă şi o văzu pe Ruth uitându-se la el înveselită şi cu ochii plini de zâmbet.

— O vedenie minunată mi s-a arătat, spuse el şi, când în auz îi răsunară propriile-i cuvinte, inima îi zvâcni. De unde ieşiseră vorbele astea? Înfăţişau în chip potrivit pricina tăcerii care întrerupsese discuţia lor. Era o minune. Niciodată nu mai exprimase un gând mareţ într-un chip atât de elegant. Dar niciodată nu încercase să exprime în vorbe gânduri mareţe. Asta era. Aici se ascundea explicaţia. Niciodată nu încercase. Dar Swinburne încercase, la fel ca Tennyson, la fel ca Kipling şi ca toţi ceilalţi poeţi. Gândurile îi fugiră fulgerător la Pescuitorii de perle. Niciodată nu îndrăznise să dea glas lucrurilor mari, să lase frâu liber avântului frumuseţii care-i clocotea în suflet. Când o va termina, povestirea aceea va fi ceva deosebit. Era înspăimântat de imensa frumuseţea subiectului şi din nou gândurile i se înflăcărară şi-i izbucniră nestăpânite iar el se întrebă de ce n-ar putea cânta în falnice versuri o astfel de frumuseţe, aşa precum făcuseră marii poeţi. Dar în afară de asta, pe lume se mai aflau necuprinsele desfătări şi dumnezeiasca minune a dragostei lui pentru Ruth. De ce oare n-ar putea-o cânta, aşa cum au făcut poeţii? Poeţii au cântat dragostea. Aşa va face şi el. Dumnezeuul mă...

În urechile-i înfricoșate răsună deodată această exclamație. Furat de gânduri, o rostise cu glas tare. Sângele îi năvăli în obraji, val după val, alungând bronzul de pe chip, până ce roșeața se-ntinse de la rosătura făcută de guler până la rădăcina părului.

— Vă... vă... vă rog să mă iertați, se bâlbâi el. Mă gândeam.

— Aș fi zis mai degrabă că te rugai, zise ea plină de curaj, dar în adâncul sufletului se simțea rănită și îndurerată.

Pentru prima oară auzea o înjurătură pornită de pe buzele unui om cunoscut și era foarte tulburată, nu numai fiindcă fusese martora unui lucru nepotrivit ca principiile și educația ei, dar mai ales fiindcă sufletul îi fusese zguduit de această brutală izbucnire de viață în grădina bine împrejmuită a vieții ei de fată.

Dar iertă, și fu surprinsă de ușurința cu care putu să ierte. Fără să știe de ce, i se părea că nu cu prea mare greutate i-ar fi putut ierta orice. N-avusese norocul să fie asemenea celorlalți bărbați cunoscuți de ea, dar se chinuia atât de mult – și nu fără roade – ca să ajungă la fel ca ei. Nici o singură clipă nu-i trecu prin minte că ar mai putea exista vreo altă pricină a bunăvoinței atât de mărinimoase pe care o avea față de acest om. Era o bunăvoință foarte duioasă, dar ea nu o știa. Nici n-avea cum s-o cunoască. Seninul echilibru al celor douăzeci și patru de ani în care nu iubise niciodată n-o putea înarma cu o prea pătrunzătoare înțelegere a propriilor simțăminte; pentru că nu se părjolisese niciodată la flacăra dragostei adevărate, n-avea de unde ști că acum începea să-i simtă căldura.

CAPITOLUL.

XI.

Martin lucra mai departe la povestirea despre pescuitorii de perle, pe care ar fi terminat-o, mult mai curând dacă nu s-ar fi întrerupt mereu, încercând să scrie versuri. Poeziile lui erau poezii de dragoste, inspirate de Ruth, dar pe niciuna n-o duse până la capăt. N-avea cum să învețe într-o singură zi meșteșugul versurilor. Rima, măsura și ritmul erau ele singure treburi destul de grele, dar dincolo și mai presus de ele exista ceva insesizabil și vag, un lucru pe care îl intuia în orice poezie cu adevărat mare, dar pe care nu-l putea prinde și închide în propriile-i versuri. Ceea ce intuia și căuta el fără a izbuti să prindă era tocmai spiritul veșnic viu și neastâmpărat al poeziei. I se părea că gonește după o strălucire amăgitoare, după un abur nestatornic ce nu se lăsa niciodată atins, cu toate că uneori îi răsplătea goana cu subțiri șuvițe destrămate din trupu-i învălurat, care ori se lăsau țesute în fraze ce-i sunau în minte cu tonuri tulburătoare, ori se strecurau în vedeniile lui ca niște umbre de ne pătrunsă frumusețe. Îl cuprindea deznădejdea. Ardea de dorința de a spune ceva și nu izbutea decât să bolborosească vorbe prozaice, așa cum ar fi putut îndruga oricine. Citea cu voce tare unele fragmente. Măsura se desfășura fără greș iar rima puncta un ritm unduitor și la fel de desăvârșit, dar strălucirea și înflăcărea dinăuntrul său nu se arătau nicăieri în vers. Nu mai înțelegea

nimic și de nenumărate ori – desperat, învins și demoralizat – se întorcea la Pescuitorii de perle. Fără îndoială că proza era o cale mai lesnicioasă.

După Pescuitorii de perle scrise un articol despre meșteșugul marinăresc, un altul despre vânătoarea de broaște țestoase și un al treilea despre alizeele emisferei boreale. Pe urmă încercă, numai din curiozitate, să scrie o schiță și, dintr-o singură zvâcnire, scrise nu mai puțin de șase, pe care le trimise la diferite reviste. Scria cu spor, încordat, de dimineața până seara și până noaptea târziu și nu se întrerupea decât atunci când se ducea la sala de lectură, la bibliotecă, spre a împrumuta cărți, sau în vizită la Ruth. Era în culmea fericirii. Trăia o viață intensă. Înfrigurarea nu-l părăsea nici o clipă. Cunoscu bucuria creației, care, se zice, ar aparține numai zeilor. Toată lumea înconjurătoare – mirosul legumelor veștede și al clăbucului de săpun, înfățișarea neîngrijită a surorii lui, mutra batjocoritoare a domnului Higginbotham – nu era decât vis. Lumea adevărată se afla în cugetul său, iar lucrurile pe care le scria erau tot atâtea frânturi de realitate ieșite din mintea lui.

Zilele i se păreau prea scurte. Existau atâtea lucruri pe care voia să învețe. Își reduse somnul la cinci ceasuri și văzu că se descurcă și așa. Încercă să doarmă numai patru ceasuri și jumătate, dar cu durere trebui să revină la cinci. Ar fi fost foarte bucuros să-și poată consacra toate orele de trezie unei singure preocupări. Numai cu părere de rău lăsa scrisul ca să se apuce de învățat, părăsea învățătura ca să se ducă la bibliotecă, se smulgea din cabina, de comandă care era știința, ori se despărțea de revistele din sala de lectură, pline de secretele scriitorilor ce izbutiseră să-și vândă marfa. I se rupea inima de câte ori trebuia să se ridice și să-și ia rămas-bun de la Ruth; apoi pedala cu disperare pe străzile întunecoase, ca să ajungă cât mai repede la cărțile lui de acasă. Dar mai greu decât toate era să închidă cartea de algebră ori de fizică, să pună deoparte caietul și creionul și să închidă ochii obosiți, ca să doarmă. Îi era nesuferit gândul de a înceta să trăiască, chiar și pentru un interval atât de scurt, iar singura-i mângâiere venea de la deșteptătorul care avea să sune peste cinci ore. În orice caz, nu urma să piardă decât cinci ore, iar după aceea zbârnâitul strident îl va smulge din somn și va avea din nou în fața lui o altă luminoasă zi de nouăsprezece ore.

Între timp, săptămânile treceau, banii i se împruștau și nu primea de nicăieri nici un cent. La o lună după ce-l trimisese, manuscrisul povestirii de aventuri destinată să apară în mai multe numere consecutive ale revistei Youth's Companion îi fu restituit. Adresa prin care-l se aducea la cunoștința că manuscrisul nu poate fi reținut era atât de dibaci concepută, încât Martin fu într-o măsură chiar recunoscător redacției. Nu tot aceleași simțăminte le încercă însă pentru cei de la San Francisco Examiner. După ce așteptă două săptămâni încheiate, le făcu o scrisoare. După altă săptămână le scrise din nou. Când se împlini luna, plecă la San Francisco și se duse personal să stea de vorbă cu directorul. Dar nu reuși să dea ochi cu înaltul personaj din pricina unui cerber care, sub înfățișarea unui băiat de serviciu cu părul roșu, păzea la

intrare. Către sfârșitul celei de a cincea săptămâni, manuscrisul îi fu înapoiat cu poșta, fără nici un fel de comentariu. Nu exista nici adresă, nici o notiță, nimic. În același fel i se întoarseră, de la principalele publicații din San Francisco, și celelalte manuscrise. După ce le strânse pe toate, începu să le trimită pe la revistele de pe coasta Atlanticului, de unde i se întoarseră mult mai repede și totdeauna însoțite de formularul tipărit al adresei de respingere.

Schițele îi fură refuzate în același fel. Le citi și le reciti de nenumărate ori și îi plăcură atât de mult, încât îi fu cu neputință să priceapă cauza respingerii, până când, într-o bună zi, citi într-un ziar că toate manuscrisele trebuie scrise la mașină. Aici era explicația. Bineînțeles că redacțiile erau atât de aglomerate încât nu aveau vreme de pierdut și energie de risipit cu descifrarea materialelor scrise de mână. Martin închirie atunci o mașină de scris și bătu o zi întreagă. În fiecare zi dactilografia tot ce izbutea să compună, iar manuscrisele mai vechi le dactilografia pe măsură ce se întorceau. Fu surprins când și cele dactilografiate începură să se întoarcă înapoi. Fâlcile i se încleștară, bărbia i se proiectă înainte, agresivă; trimise din nou manuscrisele, altor reviste.

Îi veni în gând că poate nu era un bun judecător al propriei lui creații. Făcu deci o încercare cu Gertrude. Îi citi cu glas tare câteva bucăți. Ochii femeii licăriră și-l privi cu nespusă mândrie, spunându-i:

— Ia uite, dom' le! Tu ai scris istoriile astea?

— Da, eu, răspunse el nerăbdător. Dar ia spune: cum ți-au plăcut?

— Lucru mare! Grozav! Și-nduioșător. Mi-au plăcut, tare mult.

Se vedea bine că în mintea ei exista o nelămurire. Nedumerirea i se citea limpede pe față. Martin așteptă.

— Da' ia spune-mi, Mart, vorbi ea după o pauză lungă, cum s-a terminat cu cei doi? A luat-o pe fată tânărul acela care vorbea așa de frumos?

Iar după ce i-a explicat sfârșitul, pe care socotea că artisticește îl conturase foarte lămurit, Gertrude a mai spus:

— Asta eram doritoare să știu. De ce n-ai scris tot așa și-n povestire?

După ce i-a citit mai multe bucăți, află un lucru de seamă și anume că îi plăceau bucățile care se sfârșeau cu bine

— Istoria asta a fost grozavă, îi spuse ea ridicându-se de deasupra albiei cu rufe, uitându-se la el cu priviri obosite și ștergându-și sudoarea de pe frunte cu o mână roșie și aburindă, da'mă-ntristează, îmi vine să plâng. Și făr' asta sunt prea multe lucruri triste pe lume. Dacă mă gândesc la lucruri vesele, parcă mă simt mai fericită. Ei, dacă s-ar fi însurat cu ea și... Nu te superi, Mart, nu-i așa? întrebă ea sfioasă. Cred c-am ajuns să nu mai pot îndura lucrurile triste pentru că sunt prea obosită. Dar istorioara-i grozavă și-așa, într-adevăr grozavă. Cui ai să i-o vinzi?

— Asta-i altă căciulă, râse Martin.

— Dar dac-ai vinde-o, cât crezi că ți-ar da pe ea?

— Ei, vreo sută de dolari. O sută de dolari cel puțin, după cum se plătește de obicei.

— Aoleu! Ar fi tare bine s-o poți vinde.

— Bani câștigați ușor, nu-i așa? Pe urmă adăugă, cu mândrie: Am scris-o în două zile. Asta înseamnă cincizeci de dolari pe zi.

Ardea de nerăbdare să i le citească lui Ruth, dar nu îndrăznea. Hotărî deci să aștepte până i se publică vreo bucată, fiindcă atunci avea să înțeleagă și ea la ce anume lucrase. Între timp muncea mai departe. Niciodată înnașcutul lui spirit de aventură nu-l răscolise mai adânc decât în cursul acestor uluitoare explorări în domeniul cuceririlor minții omenești. Își cumpără manualele de fizică și chimie, apoi îl adăugă pe cel de algebră și începu să se ocupe de rezolvarea problemelor și deslușirea demonstrațiilor. Luă drept bune rezultatele experiențelor așa cum erau trecute în manuale, iar imaginația lui înaripată îi dădu puțința sa vadă reacțiile chimice într-un chip mult mai plastic și mai concludent decât le putea vedea în laborator un elev obișnuit. Parcurgea sutele de pagini, copleșit de toate câte începea să afle despre esența lumii. Până atunci privise lumea ca pe o realitate a cărei existență o constați și treci mai departe, dar acum începea să-i înțeleagă sistemul de organizare, legăturile și interacțiunea dintre energie și materie. Neconținut îi răsăreau spontan în minte răspunsurile la vechi probleme nedezlegate. Pârghiile și mecanisme îl fascinau și gândurile îi fugeau numaidecât la scripetii, la mașinăriile și la tot aparatajul folosit pe bordul unei corăbii. Știința navigației, care dădea vaselor puțința să meargă la țintă, fără să se rătăcească pe întinsul fără poteci al oceanelor, devenea acum limpede pentru el. Acum i se dezvăluiau tainele furtunilor, ale ploilor și ale mareelor, iar explicația originii alizeelor îl făcu să se întrebe dacă nu cumva se grăbise scriind articolul despre alizee. În orice caz, știa că acum ar scrie mult mai bine articolul acela. Într-o după-amiază se duse împreună cu Arthur la Universitatea California și, cu respirația oprită și sufletul cutremurat de venerație religioasă, trecu prin laboratoare, asistă la experiențe și ascultă prelegerea unui profesor de fizică.

Cu toate acestea nu neglija scrisul. Un val de schițe ieșiră de sub condeiul lui, și încercă să scrie versuri mai ușoare – ca acelea pe care le văzuse tipărite prin reviste – deși tot în vremea asta făcu greșeala de a pierde două săptămâni întregi cu o tragedie în versuri albe, a cărei promptă respingere de către mai multe reviste la rând îl nedumeri profund. Nu după multă vreme îl descoperi pe Henley și scrise o serie de poeme după modelul Schițelor din spital. Erau poeme simple, poeme pline de culoare, de lumină, de vis și de vraja. Le intitula Poeme marine și rămase cu convingerea că erau cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Erau treizeci la număr și le terminase într-o singură lună, scriind câte una în fiecare zi, după ce-și încheia ziua de muncă la lucrările în proză, iar ziua asta de muncă era egală cu munca dintr-o săptămână a unui scriitor de mare succes. Pentru el munca nu însemna mai nimic. Nu era vorba de trudă. Începea să-și găsească graiul, și toate splendorile și minunățiile închise vreme de ani îndelungați îndărătul buzelor lui imobile curgeau acum într-un torent sălbatic și nestăvilit.

Poemele marine nu le arată nimănui, nici măcar redacțiilor. Ajunsese să nu mai aibă nici un fel de încredere în oamenii de pe la reviste. Dar nu

neîncrederea îl oprise să propună Poemele pentru publicare. I se păreau atât de frumoase, încât era ispitit să le păstreze ca să se bucure de ele cu Ruth în ziua aceea slăvită dar foarte depărtată în care va cuteza să-i citească ce scrisese. Pentru vremea de atunci le păstra, le citea cu glas tare și de atâtea ori, până ce ajunse să le știe pe de rost.

Trăia fiecă clipă a ceasurilor de veghe și trăia în timpul somnului, căci mintea lui se-nverșuna și în somn împotriva gândurilor și întâmplărilor de peste zi, învălmășindu-le în chipuri groțesti și imposibile. Adevărul este că nu cunoștea clipe de tihnă, și un trup mai firav sau un creier mai puțin solid construit s-ar fi, năruit cu totul. O vizita mult mai rar pe Ruth în ceasurile târzii ale după-amiezilor, fiindcă nu mai era mult până în iunie, când ea trebuia să-și dea licența și deci să încheie studiile universitare. Licențiată în litere! Când se gândea la titlul acesta, parcă o vedea zburând înaintea lui mult mai repede decât ar fi putut-o el urma.

Îi acorda o după-amiază pe săptămână, și cum de obicei venea mai târziu, rămânea la cină și pe urmă asculta muzică; Erau zilele lui de Sărbătoare. Atmosfera din casa aceea, atât de deosebită de cea în care trăia el, și însăși apropierea de Ruth îl ațâtau de fiecare dată și-i întăreau și mai strașnic crâncena hotărâre de a se ridica. În ciuda frumuseților care-i umpleau sufletul, în ciuda chinuitoarei dorințe de a crea, Ruth era pricina înverșunatelor, lui strădaniei. În primul rând și mai presus de orice, era un îndrăgostit. Pentru el toate rămâneau subordonate dragostei. Mai fantastică decât aventura în lumea gândului, era aventura de pe tărâmurile dragostei. Lumea devenea atât de minunată, nu din pricina moleculelor și atomilor supuși unor forțe irezistibile din care era alcătuită; ceea ce o făcea cu adevărat minunată era faptul că Ruth trăia în mijlocul ei. Ea era lucrul cel mai minunat pe care îl văzuse, pe care îl visase ori îl întrezărise vreodată.

Tot îl mai chinuia însă distanța uriașă care îi despărțea. Era atât de departe, iar el se pricepea așa de puțin să afle calea de apropiere! Cu fetele și femeile din clasa lui socială avusese totdeauna succes, dar pe niciuna nu o iubise; pe Ruth însă o iubea și, afară de asta, deosebirea nu stătea numai în faptul că ea făcea parte dintr-o altă clasă. Însăși dragostea lui o înălța deasupra tuturor claselor. Era o ființă deosebită, atât de deosebită încât nu știa în ce chip să se apropie de ea așa cum se apropie un îndrăgostit. Ce-i drept, se apropia totuși din ce în ce mai mult, pe măsură ce se instruia și învăța să vorbească limba ei, descoperind idei și bucurii pe care le puteau gusta împreună; dar asta nu putea satisface năzuințele lui de îndrăgostit. Imaginația lui înfierbântată de dragoste o sanctificase, transformând-o într-o făptură prea serafică, prea spiritualizată pentru a putea avea cu ea vreo legătură trupească. Ceea ce o depărta de Ruth și-i crea impresia că nu va putea ajunge niciodată până la ea era tocmai dragostea lui. Dragostea îl lipsea chiar de bunul pe care ea însăși, dragostea, îl dorea cel mai mult pe lume.

Și iată că într-o bună zi, cu totul fără de veste, peste prăpastia dintre ei s-a aruncat un pod de o clipă, iar după aceea prăpastia a dăinuit mai departe,

dar mult micșorată. Mâncaseră cireșe – niște cireșe negre, lucioase, mari și pline de suc gros, ca vinul negru și vechi. Ceva mai târziu, pe când Ruth citea cu glas tare din Prințesa, el observă din întâmplare pata lăsată de cireșe pe buzele ei. În clipa aceea, divinitatea fetei dispăru. Era lut, la urma urmei, numai lut, supus legilor de rând ale lutului, ca și el și orice alt muritor. Buzele ei erau de carne ca și ale lui, iar cireșele lăsau pe ele urme, la fel cum lăsau și pe ale lui. Iar dacă așa se întâmpla cu buzele, însemna că la fel stăteau lucrurile cu întreaga-i ființă. Era femeie, femeie din creștet până-n tălpi, femeie la fel ca toate femeile. A înțeles ca într-o sclipire de fulger. Dezvăluirea acestui adevăr l-a buimăcit. Era ca și cum ar fi văzut soarele căzând de pe cer, sau un lucru venerat doborât în țărână.

Apoi, înțelese întreaga semnificație a întâmplării, iar inima începu să-i zvâcnească în piept îndemnându-i să se poarte cu această femeie așa cum se poartă un îndrăgostit, căci nu era un duh de pe alte țărâmurii ci o femeie ca toate femeile, cu buze pe care cireșele pot lăsa o pată. Îndrăzneala unui asemenea gând îl făcea să tremure, dar tot sufletul îi era numai cântec iar judecata, într-un chiot triumfător, îi strigă că nu se înșală. Ceva din schimbarea petrecută în el a ajuns de bună seamă până la Ruth, căci s-a oprit clin citit, l-a privit și a surâs. Privirile bărbatului s-au desprins din ochii ei albaștri și au coborât către buze, iar vederea petelor l-a scos din minți. Brațele lui fură gata să se întindă către ea și s-o cuprindă, după cunoscutul și vechiul lor obicei din zilele ce nu cunoșteau zbuiciul. I se păru că ea se înclină către el, că așteaptă, și numai încordarea întregii lui voințe fu în stare să-l rețină.

— N-ai ascultat nici măcar un cuvânt, îi spuse ea încruntându-se ușor.

Pe urmă râse, bucurându-se de tulburarea lui, iar când Martin privi în ochii ei atât de sinceri și-și dădu seama că dansa nu ghicise nimic din furtuna ce-l răscolea sufletul, se simți rușinat. Într-adevăr, îndrăznise să meargă cu gândul prea departe. Dintre toate femeile pe care le cunoscuse el nu exista nici măcar una care n-ar fi ghicit – niciuna, în afară de ea. Iar ea nu ghicise. În asta stătea deosebirea. Prin urmare ea nu era ca toate celelalte. Îl înfricoșa propria-i grosolanie, se prosterna în fața nevinovăției ei și din nou o văzu de cealaltă parte a prăpastiei. Podul se năruise.

Dar cu toate astea, întâmplarea îl adusese mai aproape de ea. Amintirea întâmplării dăinuia, iar în clipele când era mai abătut, o retrăia cu desfătare. Prăpastia nu i se mai arăta niciodată a fi atât de adâncă. Străbătuse o distanță mult mai mare decât cea pe care o poate crea o licență în litere sau chiar zece licențe. E-adevărat, Ruth rămânea o ființă pură, de o puritate cum nici nu visase el că poate exista; dar cireșele îi pătasera buzele. Era supusă legilor ce cârmuiau lumea, în chip la fel de implacabil ca și el. Trebuia să mănânce ca să poată trăi, și făcea guturai dacă o prindea umezeala la picioare. Dar nu asta era important. Dacă simțea foamea și setea, dacă simțea frigul și căldura, înseamnă că putea simți și dragostea – dragoste pentru un bărbat. Da, iar el era bărbat. Și de ce oare n-ar fi putut să fie el bărbatul? Depinde numai de

mine”, avea să murmure el adesea.,Eu voi fi bărbatul. Voi face în așa fel ca eu să fiu bărbatul. Și-am să fiu!”

CAPITOLUL.

XII.

Într-o seară, devreme, pe când se lupta cu un sonet care schimonosise cumplit frumusețea și gândurile ce-i pluteau prin minte ca un abur de lumină, Martin fu chemat la telefon.

— E o voce de cucoană, de cucoană mare, chicoti domnul Higginbotham când veni să-l cheme.

Martin se duse la telefonul agățat în colțul camerei și când auzi vocea lui Ruth simți cum îl străbate un val de fierbințeală. În încleștarea cu sonetul, uitase de existența ei, dar auzindu-i glasul dragostea izbucni iar la suprafață, zguduindu-l. Ce voce minunată! Gingașă și plăcută, ca o melodie suavă venită de departe, sau mai degrabă ca un clopoțel de argint cu sunet duios și limpede ca de cristal. O femeie obișnuită nu putea să aibă un astfel de glas. În glasul ei răsuna ceva ceresc ceva venit de pe alte tărâmurii. Era atât de fermecat încât numai cu mare greutate o auzea ce spunea, deși făcea eforturi disperate să-și ascundă tulburarea, știind că ochii de nevăstuică ai domnului Higginbotham stau, ațintiți asupra-i.

Ruth n-avea prea multe de spus – atâta doar că Norman trebuia s-o însoțească în seara aceea la o conferință dar îl apucase o durere de cap înfiorătoare, că ea luase biletele și ar fi fost tare amărâtă dacă nu s-ar fi putut duce; iar în cazul când el nu avea altă treabă, n-ar vrea să fie așa de bun s-o întovărășească?

Firește că voia! Se strădui din răspuțeri să-și stăpânească tremurul din glas. Era uluitor! Totdeauna o văzuse numai acasă la dânsa. Niciodată nu îndrăznise s-o roage să iasă undeva cu el. Ca din senin, pe când se afla la telefon și discuta cu Ruth, simți deodată că întreaga lui ființă nu dorește decât să moară pentru ea, și năluciri pline de sacrificii eroice îi năvăliră în creierul tulburat, destrămându-se pe dată. O iubea atât de mult, atât de înspăimântător de mult și cu atâta deznădejde. În acel moment de nebună bucurie, când află că vrea să iasă cu el, să meargă cu el la o conferință – cu el, Martin Eden – Ruth se ridicase la asemenea înălțime, încât i se păru că nu-i rămâne nimic altceva de făcut decât să moară pentru ea. Nu exista alt mijloc potrivit pentru a-și arăta năprasnicele și amețitoare simțăminte pe care le nutrea pentru ea. Era sublima lepădare de sine izvorâtă din dragostea adevărată care pune stăpânire pe toți îndrăgostiții, iar pe el îi cuprinsese atunci, la telefon, într-un vârtej de pasiune și fericire; a muri pentru ea i se părea că înseamnă a trăi și a iubi așa cum se cuvine. Avea doar douăzeci și unu de ani și iubea pentru prima oară.

Când agăță receptorul la loc, mâna îi tremura și era vlăguit de furtuna care-i bătuse în suflet. Ochii îi străluceau ca ochii îngerilor iar chipul îi era cu totul transfigurat, curățit de orice zgură pământescă, sfânt și neprihănit.

— Vasăzică îți dai întâlniri în oraș, bodogăni cumnatu-său batjocoritor. Cred că știi ce înseamnă asta. Repede și degrabă ai s-ajungi la răcoare.

Dar Martin nu putea să coboare din înălțimile la care plutea. Nici măcar căinoșenia unei asemenea prevestiri nu era în stare să-l readucă pe pământ. Mânia și durerea erau mai prejos de el. Avusese o vedenie minunată și era asemenea unui zeu, astfel că față de un biet vierme nu putea să încerce decât adâncă și sfâșietoare milă. Ochii îi alunecară pe deasupra lui, dar fără să-l privească și fără să-l vadă. Și ca purtat de un vis trecu pragul camerei, ducându-se să se îmbrace. De-abia când se afla în cameră la el și-și înnodea cravata, percepse un sunet care-i zumzăia neplăcut în urechi. Luând aminte la acest zumzăit își dădu seama că era vorba de ultima pufnitură oțărâtă a domnului Higginbotham; până în acea clipă nu izbutise să-i pătrundă în cuget.

După ce ușa casei lui Ruth se închise în urma lor și coborâră amândoi scările, o nouă neliniște puse stăpânire pe Martin. Nu știa ce anume s-ar fi convenit să facă. Văzuse pe stradă că cei din clasa ei merg adeseori la braț. Dar îi văzuse și altfel, așa că acum se întreba dacă numai seara bărbații oferă brațul femeilor, dacă nu cumva numai soții și rudele se cade să meargă la braț.

Când mai avea un pas până să calce pe trotuar, își aduse aminte de Minnie. Fata asta făcuse totdeauna mare caz de etichetă. Chiar de-a doua oară când ieșise cu el în oraș, îl certase pentru că mersese pe partea dinăuntru a trotuarului și-i pusese în vedere că ori de câte ori însoțește o femeie, bărbatul trebuie să meargă totdeauna pe partea dinspre stradă. Ba chiar luase obiceiul de-a rămâne puțin în urmă, de fiecare dată când traversau o stradă, ca să-i amintească pe ce parte a trotuarului avea datoria să meargă. Se întreba și acum de unde aflase ea regula aceasta, dacă o aflase într-adevăr de la clasele de sus și dacă o înțelesese bine.

Când ajunseră la trotuar hotărî că n-avea ce să piardă dacă încerca; trecu deci pe la spatele lui Ruth și ocupă locul dinspre stradă. Dar acum se cerea rezolvată cealaltă problemă. Oare să-i ofere brațul? Niciodată în viața nu mai făcuse un asemenea gest. Fetele pe care le cunoscuse el nu mergeau niciodată la brațul bărbaților. La primele întâlniri mergeau liberi, unul lângă celălalt, iar după aceea începeau să se plimbe cuprinși pe după mijloc și, când treceau pe străzi mai slab luminate, fata își culca încet capul pe umărul lui. Dar acum era vorba de cu totul altceva. Ruth nu era o fată dintre acelea. Trebuia să facă într-un fel. Îndoi brațul dinspre partea pe unde mergea Ruth – îl îndoi foarte ușor, pe nesimțite, nu ca un gest de invitație ci în chip cât mai firesc, silindu-se să dea impresia că așa merge el de obicei. Iar pe urmă s-a petrecut lucrul acela minunat. I-a simțit mâna pe brațul lui. Fiori de desfătare i-au străbătut trupul când a simțit atingerea și pentru câteva clipe minunate i s-a părut că a părăsit pământul și zboară cu ea prin văzduh. Dar iute și-a venit în fire, tulburat de o nouă complicație. Tocmai traversau strada. Acum trecea el pe partea dinăuntru a trotuarului. Trebuia oare să-i lase brațul și să treacă pe partea cealaltă? Iar dacă făcea așa, va fi silit să repete manevra și la viitoarea traversare? Și așa mereu? Exista în toată treabă asta ceva care nu-i ora defel pe

plac, așa că se hotărî s-o facă pe prostul și să nu tot țopăie de colo-colo. Dar nici hotărârea de acum nu avu darul să-l mulțumească pe deplin și când ajunse să meargă pe partea dinăuntru începu să vorbească repede și cu aprindere, lăsând să se vadă cât mai limpede că e cu totul furat de ce spune, în așa fel încât dacă cumva greșea neschimbând locurile, entuziasmul de care se arăta cuprins să poată trece drept pricina neatentei.

Tocmai când traversau Broadway-ul, se ivi o altă problemă a cărei rezolvare nu îngăduia întârziere. În cercul de lumină al felinarului electric o zări pe Lizzie Connolly împreună; cu prietena ei care chicotea veșnic. N-avu decât o clipă de ezitare, apoi înălță mâna și-și ridică pălăria. Nu putea fi neloial față de cei de o seamă cu el; salutând-o pe Lizzie Connolly, îi saluta pe toți ai săi. Fata înclină din cap și îl privi tăios, nu cu ochi gingași și mângâietori ca ai lui Ruth, ci cu ochi frumoși și pătrunzători, ale căror priviri trecură apoi asupra femeii ce-l însoțea, cercetându-i amănunțit chipul și îmbrăcămintea și situația socială. Își dădu seama că și Ruth o cercetează pe cealaltă cu priviri iuți, pornite din ochi sfioși și blânzi ca de porumbiță, dar în stare să vadă dintr-o fulgerare fata aceea muncitoare gătită cu lucruri ieftine și care purta pe cap o pălărie ciudată, pe atunci, la, modă printre femeile simple.

— Ce fată frumoasă! spuse Ruth peste câteva clipe.

Martin ar fi fost gata s-o binecuvânteze pentru vorbele rostite și cu toate astea, răspunse:

— Nu știu, poate e o chestie de gust, dar mie nu mi se pare chiar așa de frumoasă.

— Cum să nu. Din zece mii de femei, dacă ai să găsești una cu trăsături atât de regulate. Are niște trăsături minunate. Limpezi ca de camee. Și are ochi atât de frumoși!

— Așa ți se pare? întrebă Martin distrat, căci pentru el nu exista decât o singură femeie frumoasă pe lume, și aceea se afla alături, cu mâna pe brațul lui.

— Mi se pare? Dacă fata aceea ar avea posibilitatea să se îmbrace și dacă ar învăța-o cineva cum să meargă și cum să se poarte, ai rămâne vrăjit când ai vedea-o – domnule Eden dumneata și toți bărbații.

— Înainte de toate ar trebui s-o învețe cum să vorbească, lămuri Martin căci altminteri cea mai mare parte din bărbați nu s-ar putea înțelege cu în vorbă ea. Sunt sigur că n-ai pricepe nici un sfert din ce ți-ar spune, dacă ar vorbi cum vorbește în mod obișnuit.

— Ei, asta-i! Ești tot atât de încăpățânat ca și Arthur, când apuci să susții ceva.

— Ai uitat pesemne cum mă exprimam eu când m-ai cunoscut. De atunci am învățat să vorbesc cu totul alta limbă. Înainte vorbeam și eu cum vorbește fata aceea acum. Astăzi sunt în stare să mă exprim destul de corect pe limba dumitale pentru a-ți explica îndeajuns de convingător că nu cunoști limba fetei aceleia. Și știi de ce merge așa cum ai văzut? Abia acum am început să mă

gândesc la lucrurile astea, cu toate că până astăzi nu aveam obiceiul s-o fac și sunt pe cale să înțeleg... multe.

— Și de ce umblă așa?

— Ani în șir a lucrat ceasuri îndelungate la mașini. Trupul tânăr e foarte maleabil, iar munca istovitoare îl modelează ca pe o pastă. Pot să-ți spun dintr-o singură privire ce meserie au mulți dintre muncitorii pe care-i întâlnesc pe stradă. Uită-te la mine. De ce mă legăn întruna? Din pricina anilor petrecuți pe mare. Dacă în toți anii aceia aș fi fost păzitor de vite, pe vremea când trupul îmi era tânăr și maleabil, acum nu m-aș mai legăna ci aș avea picioarele ca niște paranteze. La fel stau lucrurile și cu fata aceea. Ai băgat de seamă că ochii îi erau, cum să spun, foarte tăioși? Nimeni n-a ocrotit-o, niciodată. A trebuit să se apere totdeauna singură, și nu se poate ca o fată tânără să se apere veșnic singură și să-și păstreze totuși ochii gingași și mângâietori ca... ca ai dumitale, de pildă.

— Cred că ai dreptate, spuse Ruth cu glas stins. Și e mare păcat. E așa de frumoasă!

Martin se uită la ea și văzu cum în ochi îi strălucește compătimirea. Apoi își aduse aminte că o iubește și din nou îl cuprinse uimirea, când se gândi la norocul care-i îngăduia s-o iubească și să meargă cu ea de braț la o conferință.

„Cine ești tu, Martin Eden?” se întrebă el privindu-se în oglindă, când ajunsese acasă în noaptea aceea. Se privi îndelung și plin de curiozitate. „Cine ești? Ce ești? Din ce lume faci parte? De drept, locul tău în lumea fetelor ca Lizzie Connolly. Faci parte din mulțimile sortite trudei, din lumea a tot ce e umil și lipsit de frumusețe. Locul tău este lângă vitele de muncă și robii care trăiesc în murdărie și duhoare. Iată, ai în preajmă legumele veștede. Cartofii s-au împuțit, Miroase-i, fir-ai să fii! Miroase-i! Și totuși mai ai îndrăzneala să pui mâna pe cărți, să ascuți muzică aleasă, te-nveți a îndrăgi pictura frumoasă, să vorbești corect englezește, să ai gânduri pe care nimeni dintre cei de o seamă cu tine nu le-a avut, să te îndepărtezi de animalele de povară și de alde Lizzie Connolly și să te îndrăgostești de-o femeie ca un duh palid, care e cu o mie de leghe mai presus de tine și trăiește printre stele! Cine ești? și ce ești? Fir-ai să fii! Ai să izbutești?”

Se amenință cu pumnii în oglindă și se așeză pe marginea patului, visând o vreme cu ochii mari deschiși. Apoi scoase caietul de note și manualul de algebra și se cufundă în rezolvarea unor ecuații de gradul doi. Ceasurile se scurseră domol, stelele păliră și zorile argintii năvăliră pe fereastră.

CAPITOLUL.

XIII.

Răspunderea pentru marea descoperire o poartă cei câțiva specialiști limbuți și filosofi ieșiți din rândurile clasei muncitoare, care se adunau în City Hall Park în după-amiezile calde. O dată sau de două ori pe lună când trecea prin parc în drum spre bibliotecă, Martin descăleca de pe bicicletă și asculta, și de fiecare dată numai cu mare greutate izbutea să se rupă de acolo. Nivelul discuțiilor era mult mai scăzut decât al celor de la masa domnului Morse.

Oamenii nu erau solemn și încorsetați. Își pierdeau repede cumpătul, se insultau unii pe alții, iar înjurăturile și aluziile obscene le reveneau adesea pe buze. O dată sau de două ori îi văzu chiar luându-se la bătaie. Și cu toate astea, fără ca să-și poată da seama din ce pricină, avea impresia că în ideile învălmășite ale acestor oameni există totuși ceva de importantă vitală. Controversele lor erau mult mai înviorătoare pentru spiritul lui decât dogmatismul rece și întepenit al domnului Morse. Oamenii aceștia stâlceau îngrozitor engleza, gesticulau ca niște apucați, luptau cu o furie primitivă pentru ideile lor dar i se păreau totuși mai vii decât domnul Morse și prietenul său, domnul Butler.

În City Hall Park, Martin auzise de mai multe ori pomenindu-se numele lui Herbert Spencer, dar într-o după-amiază a apărut în parc un înflăcărat discipol al filosofului, un vagabond sfrijit, îmbrăcat într-o haină murdară închisă până la gât, ca să nu se bage de seamă lipsa cămășii. Se încinse o discuție aprinsă, punctată de nenumărate țigări și de dese expectorații bogate în zeamă de tutun, în care vagabondul le ținu piept tuturor, chiar și atunci când un muncitor socialist rosti, sarcastic: „Nu există alt dumnezeu afară de Incognoscibil și Herbert Spencer e profetul său. Martin n-a reușit niciodată să înțeleagă despre ce, anume se discuta acolo, dar când porni pedalând spre bibliotecă nutrea un interes viu față de Herbert Spencer și întrucât vagabondul pomenise de nenumărate ori despre Primele principii, ceru acest volum.

Așa a început marea descoperire. Mai încercase o dată să-l citească pe Spencer dar, alegând pentru început Principiile psihologiei, dăduse greș într-un mod tot atât de rușinos ca și cu doamna Blavatsky. Nu reușise să înțeleagă nimic din cartea lui Spencer și deci o restituise, necitită. În noaptea aceea însă, după lecțiile de algebră și fizică și după încercarea de a înjgheba un sonet, se vâri în pat și deschise Primele principii. Zorile îl prinseră tot cu cartea în mână. Îi era cu neputință să mai doarmă. Și nici nu mai putu scrie în ziua aceea. Stătu întins în pat până ce amorți, apoi se întinse pe dușumeaua tare, culcat pe spate și cu cartea ridicată în aer, sau întorcându-se când pe o parte, când pe cealaltă. Dormi toată noaptea următoare și scrise în cursul dimineții, dar după asta cartea îl ispiti din nou, iar el cedă și citi în cursul întregii după-amiezi, uitând de toate, chiar și de faptul că aceea era după-amiaza pe care Ruth i-o rezerva lui. Primul contact cu lumea din jur îl luă de-abia atunci când domnul Higginbotham deschise brusc ușa și îl întrebă dacă își închipuise cumva că ei țin restaurant.

Martin Eden fusese toată viața lui un om stăpânit de curiozitate. Voia să știe, și tocmai dorința asta îl împinsese să cutreiere lumea în lung și-n lat. Acum însă afla de la Spencer că niciodată nu știuse nimic și niciodată n-ar fi putut ști ceva, chiar de-ar fi continuat să colinde, mările și să hoinărească până-n, vecii-vecilor. Nu făcuse decât s-alunece la suprafața lucrurilor, să observe fenomene disparate, să adune frânturi de fapte și să treacă la mărunte generalizări superficiale – totul și fiecare lucru în parte fiind luat izolat într-o lume fantezistă și dezordonată, stăpânită de capriciu și întâmplare. Așa, de

pildă, mecanismul zborului păsărilor îi atrăsese atenția; cugetase asupra lui și îl înțelesese; dar niciodată nu-i trecuse prin minte să caute o explicație a procesului prin care păsările, privite ca mecanisme vii de zbor, s-au dezvoltat pentru a ajunge la stadiul lor actual. Nici măcar nu visase despre existența unui astfel de proces. Nu bănuise niciodată că păsările ar fi evoluat și s-ar fi transformat. Pentru el existau de când lumea. Existau pur și simplu.

Exemplul cu păsările putea fi extins în toate domeniile, încercările lui de a cocheta cu filosofia nu-l putuseră duce la nici un fel de rezultat, din pricina ignoranței și lipsei de pregătire. Metafizica medievală a lui Kant îi pusese la îndemână o cheie care nu se potrivea la nici un soi de broască și de fapt avusese un singur rezultat: acela de a-l face să se îndoiască de propriile lui forțe intelectuale. Într-un fel oarecum asemănător, încercările lui de a studia teoria evoluției speciilor se mărginiseră la un volum de date seci și mai mult tehnice, ai lui Romanes. Nu înțelesese nimic și singura impresie pe care și-o putuse forma fusese aceea că evoluționismul nu era decât o teorie aridă și seacă, susținută de niște oameni mărunți, care dispuneau de un vocabular vast însă cu totul ininteligibil. Își dădu seama acum că evoluționismul nu era doar o teorie, ci un proces de dezvoltare unanim acceptat și că în zilele noastre savanții nu-l mai contestă, discuțiile lor purtându-se doar asupra, modalităților ei.

Și iată că acum omul acesta cu numele de Herbert Spencer venea și sistematiza pentru el întregul tezaur al cunoștințelor omenești, reducând totul la unitate, ajungând la realitățile fundamentale și înfățișând privirilor lui înmărmurite un univers atât de tangibil, încât îi amintea de corăbiile în miniatura pe care marinarii le fac și le vâra în sticle. Nu rămânea loc pentru nici un fel de capriciu, pentru nici un soi de întâmplare. Totul era determinat de legi. Păsările zburau supunându-se legilor firii și, în virtutea acelorași legi, clisa dospită s-a răsucit și s-a ghemuit până a scos picioare și aripi și s-a făcut pasăre.

În dezvoltarea lui intelectuală, Martin urcase din creastă în creastă, dar acum i se părea că se află pe piscuri mai înalte decât oricând. Tainele cele mai ascunse i se descopereau. Era beat de cunoaștere. Noaptea, în somn, trăia alături de zei, în coșmaruri gigantice; iar ziua, treaz, rătăcea ca un somnambul, cu privirile pierdute, dar ațintite doar asupra lumii pe care de-abia o descoperise. Când se afla la masă, nu auzea discuțiile privitoare la lucruri meschine și josnice, căci mintea lui neastâmpărată căuta fără încetare și urmărea cauzele și efectele tuturor lucrurilor din jur. În bucata de carne din farfurie descoperea soarele strălucitor și urmărea șirul tuturor transformărilor prin care trecuse energia pornită din izvorul aflat la sute de milioane de kilometri depărtare, sau îi vedea viitoarele întruchipări în mușchii mobili ai brațelor, ce-i dădeau putința să taie bucata de carne, și în creierul cu care porunca mușchilor să se miște și să taie carnea până când, în cele din urmă, dinaintea ochilor minții îi apărea același soare strălucitor, sub forma propriului său creier. Lumina înțelegerii îl aruncase în extaz și nu-l auzi pe Jim

murmurând „Are o păsărică, săracul!”, nu văzu figura îngrijorată a soră-sii și nici mișcarea de rotație a degetului domnului Higginbotham, care voia să sugereze învârtirea unor roțițe în capul cumnatului.

Ceea ce, într-un anume fel, îl impresiona cel mai adânc pe Martin era strânsa legătură dintre toate elementele cunoașterii – ale întregii cunoașteri. Fusese totdeauna doritor de cunoaștere și tot ce dobânda în acest domeniu depozita în câte un compartiment separat al minții, în felul acesta adunase despre meșteșugul marinăresc o cantitate uriașă de date. Despre femei avea de asemenea suficient de largi cunoștințe, Dar între aceste două compartimente ale memoriei nu exista nici un fel de corelație. Cele două domenii rămăneau complet separate. Gândul ca în marele proces al elaborării cunoașterii ar putea exista vreo corelație între o femeie cu nevricale și un schooner lăsat în voia valurilor pe vreme de furtună i s-ar fi părut ridicol și imposibil. Dar Herbert Spencer îi arătase nu numai că nu e ridicol, ei că este cu neputință ca între ele să nu existe corelații. Orice lucru era legat de toate celelalte, de la cea mai depărtată stea pierdută în nemărginirea spațiului și până la miile de miliarde de atomi ai firului de nisip de sub talpă.

Această nouă concepție era pentru Martin un nesecat izvor de uimire și se surprindea în permanență căutând cu aprindere legăturile dintre cele mai diferite lucruri aflătoare sub soare ori deasupra soarelui. Alcătui liste ale celor mai deosebite obiecte și fenomene și era un om cu adevărat torturat până în clipa când izbutea să le găsească vreo înrudire – înrudiri între dragoste, poezie, cutremure de pământ, foc, șerpi cu clopoței, curcubeu, pietre prețioase, monștri, apusul soarelui, răgetul leilor, gazul aerian, canibalism, frumusețe, crimă, pârghii și puncte de sprijin și tutun. În felul ăsta unifica universul și-l lua în mână, îl cerceta ori rătăcea pe cărările, pe aleile și prin junglele lui, nu ca un drumeț înspăimântat pierdut în mulțimea tainelor și umblând după o țintă necunoscută, ci observând, clasificând și devenind din ce în ce mai apropiat de tot ce avea de cunoscut. Și cu cât știa mai multe, cu atât mai adânc admira universul și viața și propria lui viață în mijlocul tuturor acestor fenomene.

— Caraghiosule! strigă Martin către imaginea răsfrântă în oglindă. Ai vrut să scrii și ai încercat să scrii, dar n-aveai în capul tău nimic, nici un lucru despre care să scrii. Ce aveai în cap? Câteva noțiuni copilărești, o mână de sentimente căldicele, un pumn de frumusețe insuficient asimilată, un munte de neagră ignoranță, o inimă care stătea gata să crape de dragoste și o ambiție tot atât de mare ca și dragostea și la fel de trufașă, ca și ignoranța. Și voiai să scrii! Dar de-abia acum poți începe să-ți vâri în cap ceva despre care să scrii. Voiai să crezi frumusețe, dar cum ai fi putut-o face când nu știai nimic despre esența frumosului? Voiai să scrii despre viață, când nu-i cunoșteai nici măcar cele mai fundamentale caracteristici. Voiai să scrii despre lume și despre viață, când lumea era pentru tine o taină nepătrunsă și în tot ce-ai fi putut scrie n-ai fi avut cum vorbi despre altceva decât despre ceea ce nu știai. Dar bucură-te, Martin băiatule. Ai să scrii totuși. Știi ceva – puțin, foarte puțin – însa te afli pe

drumul bun pe care poți ajunge să cunoști mai mult. Dacă ai noroc, într-o bună zi s-ar putea să ajungi foarte aproape de cunoașterea a tot ce poate fi cunoscut. Iar atunci, ai să scrii.

Îi prezentă și lui Ruth marea descoperire pe care o făcuse, împărtășindu-i întreaga sa bucurie și uimire. Dar ea nu păru chiar așa de entuziasmată. Primi vestea fără s-o comenteze și s-ar fi zis că într-o anumită măsură cunoaște toate astea din propriile ei studii. Nu o tulbura tot atât de adânc ca pe el și Martin ar fi fost fără îndoială surprins, dacă nu și-ar fi spus că pentru Ruth lucrurile nu erau atât de noi și neobișnuite cum erau pentru el. Nu mult după asta văzu că Arthur și Norman credeau în evoluție și-l citiseră pe Spencer, care însă s-ar fi spus ca nu făcuse asupra lor o impresie hotărâtoare, în vreme ce tânărul cu ochelari și cu părul vâlvoi – pe care-l chema Will Olney – când auzi de Spencer strâmbă din nas și repetă sarcastic zicala: „Nu există alt dumnezeu afară de Incognoscibil și Herbert Spencer e profetul său”.

Dar Martin îi iertă strâmbătura, fiindcă descoperise că Olney nu era îndrăgostit de Ruth. Mai târziu rămase trăsniț când înțelese, din tot felul de chestiuni și întâmplări mânuite, nu numai că Olney n-o iubește, dar că de-a dreptul n-o poate suferi. Pentru el lucrul acesta rămânea cu totul de neînțeles. Era un fenomen pe care nu-l putea pune în corelație cu niciunul dintre toate celelalte fenomene ale universului. În orice caz îl compătinea din suflet pe bietul tânăr atât de crunt vitregit de natura care îl lipsise de puțința de a aprecia după cum se cuvine delicatetea și frumusețea lui Ruth. În mai multe duminici s-au dus cu toții la plimbare pe dealuri, cu bicicletele, iar Martin a avut nenumărate prilejuri ca să observe armistițiul intervenit în războiul dintre Ruth și Olney. Tânărul se înțelegea foarte bine cu Norman, lăsându-l pe Arthur și pe Martin să-i țină tovărășie lui Ruth. Lucru pentru care Martin îi era mai mult decât recunoscător.

Pentru Martin duminicile acelea erau zile cu adevărat mari. Grozav de mari – în primul rând – fiindcă se afla alături de Ruth și mari – de asemenea – pentru că îl așezau din ce în ce mai ferm pe o treaptă de egalitate cu tinerii din clasa ei socială. În ciuda îndelungilor ani de educație ordonată pe care cei trei o primiseră în școli, Martin se simțea egalul lor din punct de vedere intelectual, iar în plus orele de conversație cu ei erau tot atâtea ore de aplicare practică a gramaticii, cu învățarea căreia se chinuise atât de greu. Lăsase la o parte codul manierelor elegante, bizuindu-se, în ce privește deprinderea bunelor maniere, numai pe observație. Cu excepția clipelor când nu-și mai putea stăpâni entuziasmul, era totdeauna atent, le urmărea cu luare-aminte toate mișcărilor și învăța de la ei mici gesturi curtenitoare și rafinate.

Faptul că Spencer era foarte puțin citit a fost o vreme pricină de mare surprindere pentru Martin. Herbert Spencer – spuse custodele bibliotecii – da, e o minte uriașă”. Dar nu părea să știe nimic despre ce anume crease mintea aceea. Într-o seară, la cină când se afla și domnul Butler de față, Martin aduse vorba despre Spencer. Domnul Morse condamnă cu vehemența agnosticismul filosofului englez, dar recunoscă deschis că nu citise Primele principii; domnul

Butler declara că nu are răbdare să-l citească pe Spencer, ca nu citise nici măcar un rând scris de el, dar că își dăduse toată silința să aranjeze lucrurile așa fel încât să se descurce foarte bine și fără Spencer. În mintea lui Martin începură să se ivească îndoieli și dacă ar fi fost un om cu o personalitate ceva mai ștearsă, ar fi acceptat pararea celorlalți și s-ar fi lepădat de Spencer. Dar nu era și, deoarece găsea explicațiile lui Spencer foarte convingătoare, el spunea că a se lipsi de Spencer ar fi un act echivalent cu al marinarului care și-ar arunca peste bord compasul și cronometrul. Așa ca Martin continua să studieze foarte temeinic evoluționismul, stăpânindu-l din ce în ce mai desăvârșit și convingându-se de temeinicia tezelor lui și cu ajutorul mărturiilor a numeroși alți scriitori. Pe măsură ce progresa în acest mediu, noi perspective i se deschideau asupra unor până atunci necunoscute domenii ale cunoașterii, iar regretul că zilele aveau numai douăzeci și patru de ore deveni și mai adânc.

Din pricina scurtimii zilelor, hotărî să renunțe la algebră și la geometrie. De trigonometrie încă nici nu se apucase. Apoi elimină și chimia din programa de studii, păstrând doar fizica.

— Nu sunt un specialist, îi spuse el lui Ruth, încercând să se justifice. Nici n-am de gând să devin. Sunt prea multe specialități pentru ca cineva să poată stăpâni fie și numai a zecea parte din ele într-o viață de om. Trebuie deci să mă preocup de aspectele generale. Dacă voi avea nevoie de luminile specialiștilor, n-am decât să caut în cărțile lor.

— Da, dar asta nu-i totuna cu a ști tu însuși lucrurile de care ai nevoie, protestă Ruth.

— Dar nu e nevoie să le știu. E de ajuns să te slujești de lucrările specialiștilor. Țasta e și rostul existenței lor. Venind încoace am zărit hornarii pe casă. Iată, ei sunt niște specialiști. După ce-și vor fi făcut treaba, o să vă folosiți de hornurile curate fără să știți nimic despre construcția lor.

— Mi-e teamă că analogia e puțin cam forțată. Ruth se uită la el într-un chip cam straniu și Martin simți reproșul din privirile și atitudinea ei. Era însă pe deplin convins că are dreptate.

— Toți gânditorii care s-au ocupat de legile generale ale lumii, de fapt cele mai luminate minți ce-au existat vreodată, s-au bazat pe specialiști. Herbert Spencer așa a făcut. A descoperit legile generale pe baza rezultatelor obținute de mii de cercetători. Dacă ar fi trebuit să facă el totul, ar fi avut nevoie de o mie de vieți. La fel și Darwin. S-a folosit de tot ce putuseră afla florarii și crescătorii de animale.

— Ai dreptate, Martin, spuse Olney. Tu știi ce vrei și Ruth nu știe. Nu știe ce vrea nici măcar cu privire la ea însăși... Da, desigur, se grăbi Olney să continue, fără să aștepte riposta lui Ruth. Știu că tu numești asta cultură generală. Dar dacă dorești să-ți formezi o cultură generală, n-are nici o importanță ce anume studiezi. Poți învăța franțuzește, sau poți învăța germana, după cum te poți lepăda de amândouă și să te ocupi de esperanto. În toate cazurile vei căpăta ceea ce s-ar putea numi strălucirea dată de cultură. Poți studia latina ori elina, cu același scop și aceleași rezultate, deși nu-ți vor fi

niciodată de nici un folos practic. Totuși îți vei însuși ceea ce se cheamă cultură. Iată, de pildă Ruth a învățat saxona și a făcut până acum progrese serioase – asta s-a întâmplat acum doi ani – dar tot ce-și mai aduce astăzi aminte din saxonă este: Whan that sweet Aprilie with his shoures soote – nu așa se spune? Totuși ți-a dat strălucirea culturii, răsese el, luând-o iarăși înaintea eventualului răspuns. Știu toate astea fiindcă am urmat aceleași cursuri.

— Dar vorbești despre cultură ca și cum ai socoti-o un mijloc pentru atingerea unui anumit scop, strigă Ruth. Ochii ei aruncau fulgere iar obrazii se îmbujorară. Cultura este un scop în sine.

— Dar Martin nu de așa ceva are nevoie.

— De unde știi?

— Martin, ce anume dorești? întrebă Olney, întorcându-se spre el. Martin fu grozav de încurcat și se uită rugător înspre Ruth.

— Da, ce dorești de fapt? întrebă Ruth. Răspunsul rezolvă întreaga problemă.

— Da, bineînțeles, de cultură am nevoie, îngăimă Martin. Iubesc frumosul, iar cultura îmi va îngădui să-l înțeleg și să-l judec mai bine.

Ruth dădu din cap și privi în jur, triumfătoare.

— Astea-s fleacuri și știți foarte bine că e așa, observă Olney. Martin dorește carieră și nu cultură. E o simplă întâmplare că în cazul lui cultura are o legătură directă cu cariera. Dacă ar fi vrut să se facă chimist, n-avea nevoie de cultură. Martin vrea să scrie, dar n-are curaj s-o spună fiindcă atunci ar dovedi că nu ai dreptate. Și de ce vrea Martin să scrie? urmă el. Pentru că nu e plin de bani. De ce îți împuiezi tu capul cu saxonă și cultură generală? Pentru că nu ești silită să-ți croiești un drum în viață. De treaba asta se îngrijește taică-tău. El îți plătește îmbrăcămintea și toate celelalte. La ce naiba slujește învățătura și educația noastră, a ta, a mea, a lui Arthur și a lui Norman? Suntem toba de cultură generală, iar dacă părinții noștri s-ar ruina peste noapte nu ne-ar mai rămâne decât să ne prezentăm la un examen de profesor și să ocupăm o catedră. Cea mai acătării slujbă pe care ai putea s-o capeți, Ruth, ar fi o catedră la o școală din provincie sau un post de profesoară de pian într-un pension de fete.

— Și tu, mă rog, ce-ai face?

N-aș face nici o ispravă. Aș câștiga un dolar și jumătate pe zi, făcând o treabă oarecare, sau poate aș izbuti să intru ca meditator la școala preparatorie Hanley – băgați de seamă că spun, poate aș izbuti”, fiindcă n-ar fi exclus ca la sfârșitul primei săptămâni să fiu poftit afară pentru incapacitate.

Martin urmărea discuția cu foarte mare atenție și, cu toate că era convins de dreptatea lui Olney, regreta felul cam prea necavaleresc în care se purtase față de Ruth. Pe când asculta, în mintea lui se închea o nouă concepție despre dragoste. Rațiunea nu avea nimic de-a face cu dragostea. Nu avea nici o importanță dacă femeia pe care o iubea raționează corect ori greșit. Dragostea e mai presus de rațiune. Dacă se întâmplă cumva ca ea să nu aibă o părere prea

bună despre nevoia lui de a-și asigura o carieră, asta nu însemna că ar fi cu ceva mai puțin demnă de dragoste. Era într-adevăr încântătoare iar ceea ce gândea n-avea nici o legătură cu farmecele ei.

— Ce-ați spus? răspuse el la o întrebare cu care Olney îi rupsese firul gândurilor.

— Spuneam că aș dori să nu fii atât de cu capul în nori, încât să te apuci de latină.

— Dar latina e mai mult decât cultură, izbucni Ruth. E un fel de înarmare a spiritului.

— Ei, și vrei să te-apuci să-nveți latinește? insistă Olney.

Martin nu mai știa ce să facă. Vedea bine că Ruth așteaptă cu mare nerăbdare răspunsul lui.

— Mi-e teamă că n-o să am timp, spuse el în cele din urmă. Aș vrea s-o fac, dar mi-e teamă că n-o să am timp.

— Prin urmare vezi că nu cultura îl interesează pe Martin, observă Olney triumfător, încearcă numai să atingă un anumit țel, să realizeze un anumit lucru.

— Dar nu pricepi că e vorba de un fel de antrenament al minții, o disciplinare a judecății? Numai așa se ajunge la disciplină și limpezime în judecată. Ruth se uită nerăbdătoare la Martin, ca și cum ar fi așteptat să-și schimbe părerile. După cum știi și tu, jucătorii de fotbal trebuie să se antreneze înaintea unei partide decisive. Tocmai asta e și latina pentru un gânditor. Un antrenament.

— Astea-s numai fleacuri și aiureli! Povești de adormit copiii. Numai că atunci mai era încă un singur lucru pe care nu ni-l spuneau. Ne lăsau s-o aflăm singuri și pe pielea noastră, ceva mai târziu. Olney făcu o pauză, ca să-și pregătească mai bine efectul argumentului hotărâtor, apoi adăugă: Iar lucrul pe, care nu ni-l spuneau era că orice om bine trebuie să învețe latinește, dar nimeni n-are nevoie să și știe latinește.

— Asta nu-i frumos, strigă Ruth. Bănuiam eu că vrei să abați discuția în așa fel ca să ajungem undeva unde voiai tu neapărat să ajungem.

— Încercarea mea e foarte iscusită, răspuse Olney, dar e în același timp și foarte corectă. Singurii oameni care mai știu ceva latinește sunt farmaciștii, avocații și profesorii de latină. Iar dacă Martin vrea să ajungă așa ceva, înseamnă că n-am dreptate. Dar ce legătură poate fi între toată povestea asta și Herbert Spencer? Martin l-a descoperit de curând pe Spencer și e entuziasmat. De ce? Fiindcă Spencer îl poate duce la o soluție. Pe mine sau pe tine Spencer nu ne poate duce nicăieri. De altminteri nici nu vrem să ajungem undeva. Într-o bună zi tu ai să te măriți, iar eu nu o să am niciodată altă treabă decât să-i supraveghez pe avocații și oamenii de afaceri care au să se îngrijească de administrarea banilor ce-mi vor rămâne de la tata.

Olney se ridică să plece, dar la ușă se mai întoarse o dată spre ei și le strigă, ca pentru despărțire:

— Să-l lași în pace pe Martin, Ruth. Știe foarte bine de ce anume are nevoie. Ia seama la câte a realizat încă de pe acum. Câteodată mă face să mă simt prost... da, mă face să mă simt prost și să-mi fie rușine de mine însumi. A ajuns să știe despre lume, despre viață, despre rostul oamenilor pe pământ și despre toate celelalte mult mai multe decât Arthur, sau Norman, sau eu, ori tu însăși, cu toată latina, franțuzeasca, saxona și cultura noastră.

— Dar Ruth este învățătorul meu, răspunse Martin plin de cavalerism. Ei îi datoresc tot puținul pe care am ajuns să-l învăț.

— Aiurea! Olney aruncă înspre Ruth o privire răutăcioasă. Ai să-mi spui probabil că l-ai citit pe Spencer din îndemnul ei – numai ca asta nu-i adevărat. Ruth știe despre Darwin și evoluționism exact atâta cât știu eu despre minele de aur ale regelui Solomon. Care era definiția aceea înfiorătoare despre nu mai știu ce, definiția aceea dată de Spencer, pe care ne-ai spus-o ieri – fraza aceea lungă, încurcată și incoerentă despre omogenitate? Ia spune-i-o, să vezi dacă pricepe vreo iotă. Vezi? Asta nu-i cultură. Pa! Tra-la-la! Și să știi, Martin, dacă aud că te-ai apucat de latină, îmi pierd orice iluzie despre tine.

În toată vremea asta, deși era captivat de discuție, Martin își dădea seama că există totuși în ea ceva stingheritor. Se vorbea despre studii și despre învățământ, erau chemate în sprijin elementele de bază ale cunoașterii, dar tonul școlăresc al conversației contrasta puternic cu marile probleme care-l frământau pe el – cu dorința de a lua în stăpânire viața, dorință atât de puternică încât chiar în clipa aceea degetele i se încordau ca niște gheare de vultur, cu înfiorările cosmice care-i provocau dureri fizice și cu conștiința incipientă a stării lui de stăpân peste toate acestea. Se asemuia pe sine cu un poet naufragiat pe țărmurile unei lumi străine, un poet care rătăcea, cu sufletul încărcat de frumusețe, dar bodogănind și bâlbâindu-se în zadarnicele-i încercări de a cânta în graiul aspru al fraților lui din lumea aceea străină. Așa pățea și el. Era preocupat, preocupat în chip dureros de toate marile probleme ale universului și totuși se vedea silit să-și piardă vremea învățând materii de școală elementară și discutând îndelung dacă trebuia ori nu să învețe latinește.

„Ce amestec poate avea latina aici? se întrebă el în noaptea aceea, stând dinaintea oglinzii. Aș dori foarte mult ca morții să rămână mai departe acolo unde se află. Ce rost ar avea să mă amestec printre morți, eu și toate frumusețile din mine? Frumusețea este vie și nepieritoare. Graiurile vin și se duc. Ele sunt cenușa morților.

Următorul gând care-i trecu prin cap fu că își formulase ideile într-un chip foarte fericit și se culcă întrebându-se oare din ce pricină când se afla alături de Ruth nu era în stare să vorbească la fel. De față cu ea nu mai era decât un școlar, cu gânduri și limbă de școlar.

— Dați-mi timp, rosti el cu glas tare. Numai timp dați-mi!

Timp! timp! timp! Asta-i era veșnica rugă.

CAPITOLUL.

XIV.

Nu din pricina lui Olney, dar în ciuda dorinței lui Ruth și a dragostei sale pentru ea, Martin hotărî să nu învețe latinește. Pentru el timpul însemna totul. Existau atâtea alte lucruri mult mai importante decât latina, atât de multe alte discipline care-l chemau cu glas poruncitor. Apoi mai trebuia să și scrie. Trebuia să câștige bani. Până acum nu i se primise nici măcar un articol. Peste patruzeci de manuscrise alergau de colo până colo, de la o revistă la alta. Oare cum procedau ceilalți? Petrecea ceasuri îndelungi în sala de lectură citind ce scriseseră alții, cercetându-le curios și atent scrierile, comparându-le cu ale lui și continuând să se întrebe fără încetare ce anume chițibuș găsiseră pentru a reuși să-și publice scrierile.

Îl înspăimânta uriașa cantitate de fleacuri care nu aveau în ele nimic viabil și totuși erau tipărite. Prin paginile acelea nu întrezărea nici o licărire de viață, de lumină ori de culoare. Nu aveau în ele nimic și totuși se vindeau cu doi cenți cuvântul, douăzeci de dolari mia de cuvinte – cel puțin așa citise în acea notiță din ziar. Nu mai puțin mirat fu de mulțimea fără număr a schițelor scrise – recunoștea și el – într-un mod plăcut și inteligent, dar fără forță și fără a se apropia de realitățile adânci. Viața este atât de stranie și, de minunată, înțesată cu nenumărate probleme, visuri și isprăvi eroice, dar cu toate astea schițele pe care le citise nu se ocupau decât de aspectele cele mai comune ale vieții. El însă simțea din plin vigoarea și încordarea vieții îi trăia fiorii, chinurile și sălbaticile-i izbucniri – și fără îndoială că despre asta ar fi trebuit să se scrie. Ar fi dorit să înalțe osanele celor ce alergau după nădejdi pierdute, celor înnebuniți de dragoste, uriașilor care luptau copleșiți de vrăjmășie și greutate, în mijlocul tragediilor și spaimelor, prin lupta și sacrificiile lor izbutind totuși să aprindă scânteia vieții. Cu toate acestea, fleacurile tipărite în reviste păreau a nu avea altă țintă decât glorificarea celor de teapa domnului Butler, a vânătorilor de dolari, și a măruntelor și banalelor povești de dragoste ale unor bărbați și femei banali și fără chemare. Toate astea se petreceau oare din pricină că și mai-marii revistelor erau oameni banali? se întreba Martin. Ori poate tuturor – scriitori, directori de reviste și cititori – le era teamă de adevărurile vieții?

Ceea ce îl neliniștea însă cel mai mult era faptul că nu cunoștea nici un director de revistă și nici un scriitor. Nu numai că nu cunoștea nici un scriitor, dar nu cunoștea nici măcar pe cineva care mai încercase să scrie. Nu avea în preajmă pe nimeni în stare să-i spună ceva, să-i atragă atenția asupra unui lucru ori să-i poată da cea mai neînsemnată povață. Uneori ajungea să se îndoiască de faptul că acești directori de reviste erau oameni în carne și oase. Păreau a fi doar roțițele unei mașinării. Fiindcă despre asta era vorba, despre o mașinărie. El își turna sufletul în aceste povestiri, nuvele, articole și poeme pe care după aceea le încredința mașinii. Le împacheta frumos, le pune în plicurile prelungi, împreună cu timbrele convenite, lipea plicul, pune și pe el timbrele de cuviință și-l arunca în cutia de poștă. Pachetul călătorea de-a lungul, și de-a latul continentului, iar după o oarecare trecere de timp factorul îi aducea îndărăt manuscrisul, într-un alt plic pe care stăteau lipite timbrele

puse de el înăuntrul celuiilalt. La destinație, în redacția revistei nu se afla un om, ci o simplă mașină cu roțițele aranjate în așa fel, încât să schimbe manuscrisul dintr-un plic în altul și să lipească mărcile respective. Mașina asta se arăta a fi foarte asemănătoare cu automatele în care introduci o monedă, iar după o clipă de așteptare auzi uruitul metalic al unei mașinării și primești un pachetel cu gumă de mestecat ori un baton de ciocolată. Automatul îl alegeai după cum voiai să primești ciocolată ori gumă de mestecat. Tot așa se petreceau lucrurile și în presă. Unul dintre automate dădea cecuri iar celălalt note de respingere. Până acum nu nimerise decât la automatul cu note de respingere.

Tocmai notele de respingere sugerau paralelismul monstruos dintre procesul de muncă al redacțiilor și cel al automatelor. Toate notele de respingere erau tipărite pe formulare identice și strânsese sute de astfel de, exemplare – uneori câte douăsprezece sau chiar mai multe pentru fiecare dintre manuscrisele mai vechi. Dacă ar fi primit un singur rând, un singur rând scris anume pentru el, în loc de toate acele sute de formulare, ar fi fost bucuros. Dar nici un director de revistă, nu-i dăduse o astfel de dovadă de existență. Prin urmare n-avea cum să tragă altă concluzie și putea crede doar că la capătul celălalt nu exista nici o ființă de carne și sânge, ci numai roțițe, roțițe bine unse care acționau fără greș automatul.

Era un luptător de nădejde, încăpățânat, și hotărât și ar fi fost mulțumit să continue a alimenta mașina aceea ani în șir; dar sângera din greu, sângera de moarte și rezultatul înclăștării avea să se hotărască nu în ani, ci în săptămâni. Cu fiecare săptămână, plata chiriei și pensiunii îl aducea tot mai aproape de prăpastie, iar timbrele poștale pentru cele patruzeci de manuscrise îl sleiau la fel de necruțător. Nu mai cumpăra nici un fel de cărți și făcea economii la lucruri mărunte, încercând să mai amâne sfârșitul care totuși nu putea fi înlăturat; cu toate astea nu se pricepea deloc să facă economie și-și apropie sfârșitul cu o săptămână dând soră-sii Mariana cinci dolari pentru o rochie.

Lupta legat la ochi, fără nici un sfat, fără nici o încurajare și mereu în pragul deznădejzii. Până și Gertrude începu să se uite chiorăș la el. Mai întâi primise cu înțelegere de soră ceea ce socotea a fi o scrânteală de-a lui; dar acum, tot din dragoste de soră, începea să se îngrijoreze. Pentru ea, ceea ce fusese scrânteală devenea curată nebunie. Martin știa și suferea din pricina asta mult mai mult decât din pricina disprețului fățiș și permanent al lui Bernard Higginbootham. Avea încredere în sine, clar nimeni nu mai împărtășea această încredere. Nici măcar Ruth, care ar fi vrut ca el să se consacre studiului și, cu toate că nu se împotrivi pe față hotărârii lui de a se ocupa cu scrisul, nici n-o aprobase. Niciodată Martin nu-i propusese să-i citească ceva din scrierile lui. Îl oprise un exces de delicatețe. Pe lângă asta, în ultima vreme Ruth muncise foarte mult la universitate și el n-ar fi vrut cu nici un chip să-i răpească timpul. Dar după ce-și dădu examenul de licență, îl rugă chiar ea să-i arate ceva din ce scrisese. Martin fu încântat, dar și puțin neliniștit. Ruth era

un adevărat cunoscător, era licențiată, în litere. Studiase literatura cu profesori dintre cei mai pricepuți. Poate că și redactorii revistelor erau judecători competenți, dar ea va fi altfel decât ei. Ruth nu avea să-i trimită un simplu formular șapirografiat pentru respingere, nici să-i comunice că, chiar dacă preferă lucrările altora, asta nu înseamnă numaidecât că ale lui ar fi lipsite de valoare. Ruth avea să vorbească, așa cum vorbește o făptură omenească, în felul ei grăbit și vioi și – înainte de toate – îl va avea în fața ochilor pe Martin Eden în carne și oase. În scrierile acelea avea să întrevadă cum erau alcătuite sufletul și inima lui și va ajunge să înțeleagă ceva, foarte puțin, din lumea visurilor și din tăria puterilor lui.

Adună copiile dactilografiate ale câtorva schițe, stătu o clipă pe gânduri, apoi luă și Poemele marine. Într-o după-amiază de iunie se urcară pe biciclete și plecară spre dealuri. Pentru a doua oară ieșea singur cu ea și pe când străbăteau aerul încropit și înmiresmat, mângâiați de adierea răcoroasă a brizei oceanului, Martin fu adânc impresionat de faptul că lumea aceasta este foarte frumoasă și bine orânduită și că e o fericire să trăiești și să iubești. Își lăsară bicicletele la marginea drumului și urcară în vârful unui delușor rotund și fără copaci, unde iarba pârjolită de soare mirosea odihnită a grâne coapte și pometuri dulci date în pârg.

— Și-a împlinit menirea, spuse Martin pe când se așezau, ea pe haina lui, iar el întins de-a dreptul pe pământul cald. Miroși cu încântare dulceața ierbii pârjolite, iar mireasma aceea îi pătrunse în minte și gândurile îi porniră în vârtej amețitor de la amănunte către tot ce era mai general. Și-a împlinit întreg rostul existenței, continuă el mângâind cu dragoste firele uscate. A tremurat de ambiție sub cumplitele revărsări ale iernii trecute, a luptat cu îndârjire din primele clipe ale primăverii celei mai timpurii, a înflorit încântând găzele și albinele, și-a împrăștiat semințele, și-a încheiat socotelile cu îndatoririle pe care le avea și cu tot restul lumii, apoi...

— De ce privești totdeauna lucrurile mai ales sub aspectul lor practic? îl întrerupse Ruth.

— Probabil fiindcă de curând am studiat evoluționismul. Ca să spun tot adevărul, de-abia de puțină vreme am început să văd cu adevărat.

— Am însă impresia că devenind așa de practic ai pierdut posibilitatea de a vedea și frumusețea, că distrugi frumusețea așa cum fac copiii care prind fluturi și le scutură pulberea de pe frumoasele lor aripi.

Martin clătina din cap.

— Frumusețea are și o anumită noimă, dar până acum nu mi-am dat niciodată seama de lucrul acesta.

Socoteam frumosul vo categorie lipsită de semnificație, ceva care era pur și simplu frumos, fără cap și fără coadă. Nu știam încă nimic despre frumos. Dar acum știu, sau mai bine zis de-abia încep să aflu. Iarba aceasta mi se pare mult mai frumoasă astăzi, când știu care îi este rostul și cunosc toată ascunsă înlănțuire de prefaceri ce înmănușează laolaltă soarele, ploaia și țărâna pentru a face din ele iarbă. Nu vezi câtă frumusețe ca de basm există în

povestea vieții unui fir de iarbă, nu vezi câtă frumusețe și cât spirit de aventură se ascunde aici? Numai gândul la toate astea îmi dă fiori. Când mă gândesc la jocul dintre energie și materie și la toată teribila încleștare dintre ele, mi se pare că aș fi în stare să scriu o epopee a firului de iarbă.

— Cât de bine te pricepi să vorbești! spuse Ruth pierdută în gânduri și Martin bagă de seamă că-l privește cercetător.

În clipa aceea se fâstăci cu totul și-și pierdu firea, iar sângele dădu navală, înroșindu-i ca focul fruntea și gâtul.

Nădăjduiesc că încep a învăța cum să vorbesc, îngăimă el. Mi se pare că sunt în mine atâtea și atâtea lucruri care se cer spuse. Și totul este atât de uriaș! Și nu găsesc mijlocul nimerit pentru a exprima ceea ce într-adevăr se află în mine. Câteodată mi se pare că întreg universul, tot ce este viață, totul și-a făcut sălaş înăuntrul ființei mele și-mi cere cu glas mare ca eu să fiu cel care le va îmbrăca în cuvânt. Simt – O! dar mi-e cu neputință să descriu – simt măreția întreagă a acestor lucruri, însă, când încep să vorbesc, văd că de-abia pot găngăvi ca un copil. Este cumplit de grea sarcina asta de a transpune simțirea și senzațiile într-un grai, scris ori vorbit, care la rândul lui să se transmute din nou, în sufletul celui care citește ori ascultă, simțăminte și senzații identice cu cele dintâi. Este o sarcină grandioasă. Iată, îmi cufund fața în iarbă, iar mireasma ce-mi pătrunde prin nări mă face să mă cutremur de miile de gânduri și închipuiri care îmi trec prin minte. Am tras în mine respirația universului. Dintr-o dată știu cântece și vorbe de haz, cunosc ce înseamnă izbânda și durerea și lupta și moartea; și în minte îmi apar vedenii, care nu știu în ce fel s-au trezit din mireasma ierbii și pe care aș vrea cu toată tăria să ți le arăt și ție, ție și lumii întregi. Dar cum să fac? Limba îmi e împiedicată. Am încercat prin grai, chiar adineăuri, și am vrut să-ți descriu efectul pe care l-a avut asupra-mi mireasma ierbii. N-am reușit. N-a fost decât o încercare exprimată în cuvinte stângace. Propriile-mi cuvinte mi se par o jalnică bolboroseală. Și totuși ard de dorința de a spune. Oh!

— Martin își aruncă brațele în sus, Într-un gest de deznădejde – este cu neputință! E de neînțeles! Nu poate fi împărtășit!

— Dar vorbești foarte bine, insista Ruth. Gândește-te numai câte progrese ai făcut în răstimpul așa de scurt de când te cunosc eu. Domnul Butler este un foarte apreciat orator. Comitetul din care face parte îl roagă totdeauna să ia cât mai des cuvântul la întruniri, în timpul campaniilor electorale, Cu toate astea ieri-seară la masă ai vorbit tot atât de bine ca și el. Doar că el a fost mai stăpân pe sine. Tu te-ai înflăcărat prea tare; dar cu timpul, datorită exercițiului, ai să treci și peste neajunsul ăsta. Ascultă-mă pe mine: ai să ajungi un foarte bun orator. Poți ajunge departe... dacă vrei. Ai stofă de conducător. Sunt sigură că știi să conduci oamenii și nu există nici un motiv să nu reușești. În orice treabă te-ai angaja, exact așa cum ai reușit pe deplin cu gramatica. Ai putea fi un foarte bun avocat. În politică ai putea avea succese strălucite. Nimic nu te poate împiedica să ai tot atâta succes cât a avut și domnul Butler. Minus dispepsia, adăugă ea cu un zâmbet.

Au mai vorbit multă vreme. În felul ei blând dar totuși stăruitor revenea mereu la necesitatea unei baze solide pentru educația oricărui om și la avantajele pe care le prezenta limba latină, ca element constitutiv al acestei baze, pentru orice carieră. Schiță portretul bărbatului ideal care izbutea în viață – așa cum îl vedea ea – și portretul acesta aducea foarte mult cu tatăl ei, având și câteva evidente trăsături și pete de culoare proprii persoanei domnului Butler. El o ascultă cu încordare, cu urechile deschise numai către acele vorbe, stând întins pe spate și bucurându-se de fiecă mișcare făcută de buzele ei în vreme ce vorbea. Dar mintea lui n-o asculta. În vorbele ei nu exista nimic în stare să-i rețină atenția, nimic de seamă în imaginile pe care le schița, iar Martin simțea durerea surdă a dezamăgirii dimpreună cu o și mai arzătoare dragoste pentru ea. În tot ce spunea nu se arăta nici cea mai slabă aluzie la scrisul lui și manuscriselor aduse ca să fie citite, zăceau în iarbă de nimeni luate în seamă.

În cele din urmă, într-o clipă de răgaz, Martin se uită la soare ca să vadă cât mai are până la linia orizontului și atrase atenția asupra manuscriselor prin simpla lor ridicare de jos.

— Am uitat, zise ea repede. Și-s atât de nerăbdătoare să le ascult.

Îi citi mai întâi o nuvelă, una dintre bucățile cu care el se mândrea cel mai mult, socotind-o printre cele mai reușite. O intitulase Vinul vieții, iar emoția care-i stăpânea ființa atunci când o scrisese îi apăru și acum în suflet, în vreme ce citea. Pusese la baza ei o concepție foarte personală și întreaga bucată răspânda un fel de vrajă pe care o întărise și mai mult prin farmecul frazelor și adevărul emoției. Toată căldura și patima cu care o scrisese îi năvăleau din nou în suflet, îl furau și-l duceau pe alte tărâmurii, așa încât nu putea fi decât orb și surd la greșelile și slăbiciunile nuvelei. Dar nu tot așa se petreceau lucrurile cu Ruth. Urechea ei exersată prinse slăbiciunile și exagerările, emfaza nestăpânită a începătorului și tresări la fiecă abatere de la ritmul și turnura firească a frazei. De altminteri, de ritm nici nu prea își dădea seama decât atunci când era prea solemn și, în clipele acelea, pentru ea devenea evidentă și supărătoare nota de diletantism de care nuvela nu izbutea să se elibereze. Asta fu și opinia ei finală asupra întregii nuvele: operă de diletant – deși nu i-o spuse și lui. Lui Martin, când termină de citit, îi arătă numai pasajele mai slane și-i spuse că nuvela i-a plăcut.

Dar el fu totuși dezamăgit! Părerile ei erau întemeiate. O recunoștea, dar în același timp avea senzația că el nu-i împărtășește roadele muncii sale decât cu scopul de prilejui observații și îndreptări, ca în clasele primare. Amănunțele nu aveau nici o importanță. Puteau fi foarte ușor lăsate la o parte. Le putea îndrepta sau putea învăța să le îndrepte. Din imensitatea vieții prinsese ceva care lui i se părea lucru de seamă și încercase să-l ferece în nuvelă. Acel lucru de seamă, rupt din viață, încercase el să i-l transmită citindu-i nuvela, și nu o înșiruire de fraze întretăiate când și când prin puncte și virgule. Ar fi dorit ca Ruth să simtă împreună cu el acel lucru de seamă asupra căruia se oprise, pe care-l văzuse cu propriii lui ochi, îl încleștase în strânsoarea minții, și cu

măinile lui îl așternuse în cuvinte pe paginile citite. Da, dăduse greș – asta fu hotărârea lui tainică. Poate că redacțiile aveau dreptate. Simțise acel lucru de seamă, dar nu izbutise să-l transpună în vorbe. Își ascunse dezamăgirea și atât de lesne se declară de acord cu opiniile ei critice, încât Ruth nu-și putu da seama că în adâncul ființei lui clocotea un vijelios torent de împotrăvire.

— Pe astălaltă am intitulat-o Cazanul, spuse el, despăturind manuscrisul. Până acum mi-a fost respinsă de patru sau cinci reviste, dar continui să cred că e un lucru bun. La drept vorbind, nici eu nu prea știu ce să spun despre ea, afară de faptul că aici am izbutit să prind ceva. Poate că n-o să te impresioneze așa cum mă impresionează pe mine. E scurtă: numai două mii de cuvinte.

— E îngrozitor! strigă ea când Martin termină lectura. E oribil, de-a dreptul oribil!

Cu bucurie ascunsă, Martin îi observă chipul palid, ochii dilatați, și privirile încordate, pumnii încheștați. Izbândise. Îi comunicase mănunchiul de închipuiri și simțăminte care-i năpădiseră mintea atunci când scrisese nuvela. Își atinsese ținta. Indiferent dacă nuvela îi plăcuse ori nu, el o prinsese în pumn și o stăpânise, o ținuse ținută pe loc și o făcuse să asculte și să scape din vedere amănuntele.

— Asta e viața, spuse el, Și viața nu e totdeauna frumoasă. Totuși, probabil fiindcă sunt eu alcătuit într-un chip mai ciudat, găsesc și aici o fărâmă de frumusețe. Mi se pare chiar că aici frumusețea este de zece ori mai strălucitoare fiindcă...

Cum de n-a putut biata femeie să... izbucni ea deodată, fără să ia aminte la vorbele lui Martin. Dar lasă neexprimată furia gândurilor și strigă: O! E degradant! N-are nici un pic de frumusețe! E degradant!

Pentru o clipă Martin avu impresia că i-a stat inima. Degradant! Nici nu visase la un astfel de lucru. Nu-l urmărise. Toată schița îi juca în fața ochilor, scrisă cu litere de foc și, chiar la o atât de limpede lumină, zadarnic căută ceva degradant. Apoi inima începu din nou să-i zvâcnească. El nu avea nici o vină.

— De ce nu ți-ai ales un subiect frumos? spunea Ruth. Știm cu toții că există pe lume lucruri degradante, dar asta nu înseamnă că trebuie...

Continuă să vorbească mai departe cu aceeași indignare, dar Martin nu o mai urmărea. Zâmbea numai pentru sine și-i privea deschis nevinovatul chip feciorelnic, atât de nevinovat încât puritatea lui părea că-i pătrunde totdeauna ființa întregă, spălând-o de orice necurățenii și cufundând-o într-o baie de strălucire eterică, răcoroasă, alinătoare și catifelată ca lumina stelelor. Știm cu toții că există pe lume lucruri degradante! Pretenția ei de a ști așa ceva i se părea o glumă. Cum nu se poate mai reușită și făcu haz de ea că de o glumă nevinovată, pornită din dragoste. În clipa următoare prin fața ochilor i se perindă, ca într-o scăpărare, cohorta nesfârșită a amănuntelor degradante și văzu tot oceanul de urățenie al vieții pe care el îl cunoscuse și pe care navigase în lung și-n lat, iar atunci o iertă pentru vina de a nu-i fi înțeles schița. Nu era vina ei că nu putea înțelege. Îi mulțumi lui Dumnezeu că o făcuse să se nască

și să rămână mereu la adăpostul unei astfel de nevinovății. El însă cunoștea viața, îi știa și mizeriile și frumusețea, îi cunoștea măreția în ciuda drojdiei care-o tulbura și – pentru numele lui Dumnezeu! – trebuia să o strige în fața întregii lumi. Sfinții din ceruri – da! – aceia nu puteau fi decât neîntinați și scâldați în lumină. N-aveau totuși de ce să se mândrească. Dar sfinții din mocirlă – asta va fi o minune veșnică! Tocmai de asta viața merită să fie trăită. Ca să poți vedea curățenia morală ridicându-se din cloaca nedreptăților; ca să te poți înălța și să zărești pentru prima oară frumusețea, depărtată și cețoasă, cu ochii de pe care se scurg picăturile grele de noroi; ca să vezi cum din becisnicie, din slăbiciune, din viciu și din cele mai înfricoșătoare străfunduri de animalitate se înalță puterea și adevărul și cele mai alese însușiri ale spiritului...

Atunci prinse în auz câteva fraze stinghere din cele rostite de Ruth.

— Chiar tonul la care e scrisă toată bucată e josnic. Iar pe lume există atâtea lucruri înălțătoare. Ia gândește-te de pildă la In Memoriam.

Fu ispitit să pomenească de Locksley Hall și-ar fi făcut-o, dacă vedeniile n-ar fi pus din nou stăpânire pe el și nu l-ar fi lăsat cu ochii ațintiți la Ruth, femela din aceeași speță cu el, care pornind din fermentul primordial se târâse și se cățărâse pe nesfârșita scară a vieții vreme de mii și mii de veacuri, până ce ajunsese pe treapta cea mai de sus și devenise Ruth aceasta de aici, atât de curată și de frumoasă, atât de dumnezeiască ființă în stare a-l face pe el să cunoască dragostea și să năzuiască spre puritate și spre dumnezeire – pe el, Martin Eden, care de asemenea se înălțase într-un chip minunat din băltoacele, noroaiele și din șirul nenumăratelor greșeli și înfrângerii de pe nesfârșitul lanț al creației. Câtă vrajă, ce minuni și ce strălucire! Despre astea toate se cădea să scrie, dacă ar fi izbutit să-și găsească graiul. Pe toți sfinții din ceruri! – dar aceia nu erau decât sfinți și nu erau în stare să-și ajute nici măcar lor înșiși. Dar el era om.

— Ai forță, o auzi el pe Ruth spunând, dar e o forță lipsită de îndrumare.

— Parc-aș fi un taur într-un magazin de bibelouri, sugeră el și fu răsplătit cu un surâs.

— Trebuie mai ales să-ți dezvolti discernământul. Nu trebuie să neglijezi bunul-gust, finețea și armonia.

— Sunt prea îndrăzneț, murmură Martin.

Ea îi zâmbi aprobator și se pregăti să asculte încă o bucată.

— Din asta nu știi ce ai s-alegi, îi spuse el ca un fel de scuză. E ceva foarte curios. Mi-e teamă că am încercat un lucru mai presus de puterile mele, dar, oricum, am fost mânat de cele mai bune intenții. Nu te opri la amănunte. Caută numai să vezi dacă simți ceva din tâlcul adânc al bucății. E vorba de ceva măreț și adevărat, dar există, multe șanse să nu fi izbutit să mă exprim în așa fel, încât să mă fac înțeles.

Începu să citească și în timp ce citea îi și urmărea reacțiile. I se păru că în sfârșit izbutise s-o impresioneze. Rămăsese nemișcată, cu ochii ațintiți asupra lui, abia respirând, cucerită și stăpânită – își zicea Martin – de vraja pe

care reușise el s-o creeze. Dăduse nuvelei titlul Aventura și era o preamărire a spiritului de aventură – nu a aventurilor din romanele de duzina, ci a adevăratului spirit de aventură, a acelui tiran sălbatic, înfricoșător la osândă și înfricoșător la răsplată, nestatornic și năzuros, care pretinde îndelungă răbdare și istovitoare zile și nopți de trudă, oferind în schimb glorie nepieritoare și ca soarele de luminoasă, ori moarte cumplită la capătul chinurilor foamei și setei, sau nesfârșitul chin și sfâșietorul delir al frigurilor, care, printr-un lung lanț de încercări dezgustătoare și mârșave, prin sânge, sudoare și mușcăturile veninoase ale insectelor, te înalță până la urmă pe culmile împărătești ale izbânzilor depline.

Acestea toate și mai multe altele le pusese în nuvelă și era încredințat că tocmai aceste lucruri o copleșeau în vreme ce stătea nemișcată și asculta. Ochii îi erau dilatați, obrații palizi i se îmbujoraseră, iar când fu aproape să termine lectura, Martin avu impresia că Ruth respira sacadat. Într-adevăr, era emoționată, dar nu din pricina nuvelei, ci din pricina lui. Nuvela nu-i plăcuse prea mult; ceea ce o înfricoșa era teribila forță a lui Martin, vechea revărsare de energie care părea că pornește din ființa lui și năvălește asupra-i, copleșind-o. Ciudățenia stătea în faptul că tocmai în nuvelă era concentrată întreaga lui forță și că în clipa aceea nuvela era canalul prin care forța lui se scurgea către ea. Ruth însă nu-și dădea seama decât de existența forței, nu și de calea prin care îi era comunicată, iar în clipele când părea mai deplin cucerită de ce i se citea, de fapt era stăpânită de ceva cu totul străin scrisului lui Martin de un gând, un gând groaznic și primejdios, care i se ivise în minte nechemat de nimeni și de nimic. Se surprinsese gândindu-se la căsătorie, iar când își dădu seama de îndărătnicia și avântul acelui gând, se înspăimântă. Nu era un gând potrivit pentru o fată. Nici cu firea ei nu era potrivit. Condiția ei de femeie nu-i crease niciodată probleme și trăise netulburată în lumea de vis a poeziei tennysoniene, dar fără să poată pătrunde până la adâncă semnificație a grațioaselor aluzii făcute de acest delicat scriitor cu privire la unele întâmplări mai lipsite de finețe, care intervin în relațiile dintre regine și nobilii cavaleri. Fusese totdeauna adormită și acum iată că viața îi bătea cu furie la toate porțile. Intrase în panică și mintea îi spunea să pună zăvoarele și să ferece încuietorile, în vreme ce instinctele dezlănțuite îi porunceau să deschidă larg ușile și să poftească înăuntru pe fermecătorul oaspete străin.

Plin de mulțumire, Martin îi aștepta verdictul. N-avea nici o îndoială asupra acelui verdict și rămase uimit când o auzi ca spune:

— E frumos.

După o clipă de tăcere, ea repetă cu emfază:

— E foarte frumos.

De bună seamă că bucata aceea era frumoasă; dar în ea se afla ceva mai mult decât simpla frumusețe, un lucru încărcat de orbitoare strălucire și care supusese frumusețea și o silise să dea ascultare. Fără să spună un cuvânt, se întinse cu totul pe iarbă, privind cum i se înalță în fața ochilor matahala

neguroasă a unei mari îndoieli. Dăduse greș. Era un mut. Văzuse unul dintre cele mai minunate lucruri de pe lume și nu fusese în stare să-i dea glas.

— Dar ce crezi despre... Ezită, emoționat de prima lui încercare de a folosi un cuvânt străin. Ce crezi despre ceea ce francezii numesc le motif? Ce crezi despre tema nuvelei? întrebă el.

— Nu e prea limpede, răspunse Ruth. În linii mari asta e singura observație critică pe care pot s-o fac. Am ascultat bucata cu mare atenție, dar pare prea încărcată. Prea multă vorbărie. Îngreuezi acțiunea, introducând prea mult material străin.

— Asta a fost tema majoră, lămuri el cu grabă – marea temă oarecum voalată, problema cosmică și universală. Am încercat s-o fac să țină pasul cu povestea în sine, care la urma urmei nu-i decât foarte superficială. Am mers pe calea cea bună, dar bănuiesc că am mers împleticindu-mă. N-am izbutit să arăt lucrul pe care-l aveam în cap. Dar cu timpul am să învăț și asta.

Ruth nu-l asculta. Era licențiată în litere, dar Martin depășise cu mult limitele puterii ei de înțelegere. Ea însă nu înțelegea acest adevăr și punea tot ce nu pricepea pe seama incoerenței lui.

— Este cam declamator, zise ea. Dar are unele pasaje frumoase.

Martin îi auzi glasul ca venit de la mari depărtări, fiindcă atunci se întreba dacă să-i citească Poemele marine. Zăcea cufundat în deznădejde mută iar ea îl privea cercetător, luptând iarăși împotriva nedoritelor dar îndărătnicelor gânduri despre căsătorie.

— Vrei să ajungi celebru? îl întrebă ea pe neașteptate.

— Într-o oarecare măsură da, mărturisi Martin. Face și asta parte din aventură. Nu celebritatea interesează, ci felul cum ajungi până acolo. Iar la drept vorbind celebritatea n-ar fi, pentru mine, decât un mijloc pentru a ajunge la altceva. Doresc foarte mult să ajung celebru numai și numai din pricina asta.

„Pentru tine”, fu el gata să adauge și poate că ar fi rostit și aceste cuvinte, dacă ea s-ar fi arătat încântată de ce îi citise.

Era însă prea ocupată cu aflarea unei cariere pentru Martin, care să fie cel puțin de domeniul posibilului, pentru a mai avea răgaz să întrebe ce anume era acel „altceva” ultima țintă a dorințelor lui. În literatură nu avea cum să reușească. Era profund incredințată. I-o dovedise chiar el, nu mai departe decât astăzi, cu scrierile lui de tânăr diletant. Vorbea frumos, dar nu era în stare să se exprime cu mijloace literare. Îl compară în gând cu Tennyson, cu Browning și cu marii prozatori preferați de ea, iar rezultatul comparației ieși cu totul în defavoarea, lui. Dar cu toate astea nu-și dădu pe față părerea întreagă. Straniul interes pe care i-l purta o făcu să mai amâne. La urma urmei dorința lui de a scrie nu era decât o mică slăbiciune, o toană de care se va lecu cu timpul. Iar după aceea se va consacra cu totul celor mai serioase probleme ridicate de viață. Și atunci va izbândi. O știa prea bine. Era atât de puternic încât nu putea să dea greș... cu condiția să se lase de scris.

— Aș vrea să-mi arăți tot ce scrii, domnule Eden, îi spuse ea.

Martin roși de bucurie. O interesa scrisul lui, nu mai încăpea nici o îndoială. Și, în orice caz, nu-i înmânase o notă de respingere. Spusese că unele pasaje din scrierile lui sunt frumoase și asta reprezenta cea dintâi încurajare primită din partea cuiva.

— O să-ți arăt, spuse el cu patimă. Și-ți făgăduiesc, domnișoară Morse, că am să mă descurc. Am străbătut cale lungă, o știu; și mai am încă drum lung de străbătut, dar îl voi străbate, chiar de-ar fi să merg în patru labe. Ridică de jos un sul de foi dactilografiate. Iată, aici sunt Poemele marine. Când ajungem acasă o să ți le dau să le citești în liniște. Va trebui însă să te hotărăști să-mi spui deschis ce crezi despre ele. După cum vezi, lucrul de care am cea mai mare nevoie acum este critica. Așa că te rog, te rog foarte mult, spune-mi deschis ce crezi.

— O să-ți spun absolut deschis, îi făgădui Ruth cu convingerea supărătoare că nu fusese sinceră față de el și îndoindu-se că va izbuti să fie cu totul sinceră data viitoare.

CAPITOLUL.

XV

„Prima bătălie s-a încheiat, își spuse Martin în oglindă, peste zece zile. Dar vă veni o a doua, și pe urmă a treia și tot așa până în ziua de apoi, dacă nu cumva...”

Nu-și sfârși fraza, ci privi prin odaia mică și sărăcăcioasă, zăbovind cu tristețe asupra unui teanc de manuscrise restituite, rămase încă în plicurile lor lungi și aruncate într-un colț, pe jos. Nu mai avea bani de timbre ca să le poată trimite să-și continue călătoria și de o săptămână se-ngrămădeau acolo, în vrafuri. Altele aveau să sosească mâine, altele în ziua următoare și în cealaltă, până când toate se vor întoarce acasă. Și nu va mai avea cu ce le trimite mai departe, Datora chiria, pe o lună pentru mașina de scris și n-avea cu ce s-o plătească, abia încropise plata pentru casă și masă pe săptămâna în curs și pentru taxa la oficiul de plasare.

Se așeză și, cufundat în gânduri, privi spre masă. Era toată plină cu pete de cerneală și deodată își dădu seama că masa asta îi era tare dragă.

„Draga mea bătrânică – murmură el – am petrecut împreună ceasuri foarte plăcute, și, dacă stau să mă gândesc, văd că mi-ai fost un prieten tare de nădejde. Niciodată nu te-ai răzvrătit, niciodată nu mi-ai înmânat o diplomă de incapacitate sub forma unei note de respingere și nici măcar o dată nu te-ai plâns de prea multă trudă.”

Își puse palmele pe masă și-și îngropă fața în ele. În gât i se urcase un nod dureros și-i venea să plângă. Își aduse aminte de prima împrejurare în care se bătuse cu cineva și parcă se vedea cu lacrimile șiroind pe obraji, dar lovind încă pe cât îl țineau puterile, în vreme ce celălalt băiat, cu doi ani mai mare decât el, îl lovea și-l trântea fără milă, ca să stoarcă toată vlaga din el. Văzu copiii strânși roată în jur și strigând ca niște sălbatici, când în cele din urmă el se prăbuși la pământ, chinuit de o greață cumplită, cu nasul șiroind de sânge și lacrimile curgând val din ochii învinețiți.

„Sărmane puștan, murmură el. Și acum ești la fel de cotonogit. Ești bătut măr, frânt. Ai căzut în bot și s-a terminat cu tine.”

Dar imaginea încăierării dintâi încă îi mai pălpâia sub pleoape și cercetând-o o văzu cum pierde ca să se înfățișeze apoi sub chipul șirului de bătaii care urmaseră. Peste cam șase luni, Brânzosu (așa îi spuneau celuilalt băiat) îl bătu din nou. Dar de data asta îi învineți și el Brânzosului un ochi. Era totuși ceva! Și văzu toate încăierările astea, una după alta, el totdeauna la pământ și Brânzosu deasupra, fălos nevoie mare. Dar niciodată nu părăsise câmpul de luptă. Amintirea acestui lucru parcă îi dădea și acum tărie. Totdeauna rămăsese pe loc și-și încasase porția. Brânzosu se arătase a fi o mică fiară și niciodată nu-i arătase nici cea mai mică îndurare. Dar el rămăsese pe loc! Ținuse piept!

Îndată după aceea văzu o alee îngustă mărginită pe amândouă laturile de case ruinate. La capăt, aleea era înfundată de o clădire cu un singur etaj și cu ziduri de cărămidă netencuită din care răzbătea duduitul ritmic al mașinilor tipografice ce pregăteau prima ediție din Enquirer. El avea unsprezece ani, Brânzosu, treisprezece și amândoi vindeau ziare pe stradă. De asta se aflau acolo: așteptau să se împartă ziarele. Bineînțeles că Brânzosu iar se legă de el și începu altă bătaie, care însă rămase nedecisă, fiindcă la patru fără un sfert porțile se deschiseră și toată liota de băieți dădu năvală să ia ziarele.

— Ți-arăt eu ție mâine, îl auzise el pe Brânzosu amenințându-l; apoi își auzi propriul glas, pițigăiat și slab din pricina efortului de a-și stăpâni lacrimile, fâgăduind că are să se afle în același loc a doua zi.

Iar a doua zi s-a înfățișat. A venit în goană de la școală ca să ajungă acolo cel dintâi și a sosit cu două minute înaintea lui Brânzosu. Ceilalți băieți îl încurajau și-i dădeau tot soiul de sfaturi, arătându-i ce greșeli făcea în încăierare și asigurându-l că avea să învingă dacă asculta povețele lor. Aceiași băieți îi dădeau sfaturi și-l încurajau și pe Brânzosu. Ce mare bucurie le prileguiseră încăierările acelea! Își opri puțin gândurile în loc ca să simtă cum îi pizmuia pentru spectacolul pe care el și Brânzosu li-l oferiseră atunci. Pe urmă a început lupta și a durat, fără nici un fel de pauză, vreme de o jumătate de ceas, până s-au deschis porțile tipografiei.

Parcă avea și acum în fața ochilor înfățișarea lui tinerească din vremea aceea, când zi după zi se grăbea de la școală către aleea unde-și avea sediul ziarul Enquirer. Nu mai putea să meargă prea repede. Era țeapăn și schilodit din pricina luptelor nesfârșite. Brațele îi erau negre și vinete de la încheieturi și până la coate din cauza nenumăratelor lovituri parate și din loc în loc în carnea chinuită începuseră să apară răni deschise. Capul îl durea, brațele și umerii de asemenea, îl dureau șalele – îl durea tot trupul și-și simțea creierii grei și mintea năucă. La școală nu se mai juca și nici nu învăța. Chiar și numai statul o zi întregă în bancă, așa cum era silit să stea, ajunsese o caznă cumplită. I se părea că veacuri s-au scurs de când începuse să se bată în fiecare zi și timpul se desfășura înaintea lui ca un coșmar și un șir neîntrerupt de lupte zilnice. Oare de ce nu putea să-l zdrobească pe Brânzosu? se gândea el adesea. Astă l-

ar scoate și pe el, Martin, dintr-o atât de îngrozitoare cumpănă. Dar nici măcar o singură dată nu i-a trecut prin cap să părăsească lupta, să se dea bătut în fața lui Brânzosu. Și așa, cu sufletul și trupul bolnave, dar învățând ce înseamnă acea răbdare necurmată, se târa până la aleea unde se împărțeau ziarele, ca să dea piept cu veșnicul lui vrăjmaș, Brânzosu, la fel de sleit ca și el, dar aproape gata să părăsească lupta, dacă nu s-ar fi aflat de față șleahta vânzătorilor de ziare care făceau ca mândria să fie costisitoare, însă neapărat trebuincioasă. Într-o după-amiază, la capătul a douăzeci de minute de deznădăjduite eforturi, pentru a se doborî unul pe celălalt, într-o încăierare ce trebuia să respecte anumite reguli care nu îngăduiau loviturile cu piciorul, loviturile sub centură sau lovirea adversarului trântit la pământ, cu răsufierea tăiată și clătinându-se pe picioare, Brânzosu propuse să se socotească răfuiți. Iar Martin, cu capul îngropat în palme, se înfioră la vederea propriei imagini ce-i apărea acum în fața ochilor: era el, în după-amiaza aceea de demult, când se clătina pe picioare, de-abia mai găfâia și se îneca din pricina sângelui care-i curgea în gură și pe gât din buzele sfârtecate, când se apropie împleticindu-se de Brânzosu și scuipe o gură sânge ca să poată vorbi și să-i strige că niciodată nu va face una ca asta, dar că el, Brân-zosu, n-avea decât să se dea bătut, dacă așa-i plăcea. Dar Brânzosu nu se dădu bătut și lupta continuă.

A doua zi, ziua următoare și alte zile fără sfârșit fură martorele luptelor de după-amiază. În fiecare zi, când întindea mâinile ca să pornească lupta, îl săgetau dureri înfiorătoare iar cele dintâi lovituri, date sau primite, îi sfâșiau sufletul; mai pe urmă parcă îl cuprindea o amorțeală și continua să se bată în neștire, zărind ca prin vis cum îi saltă și dansează prin fața ochilor chipul lătăreț al lui Brânzosu și ochii lui arzători, aprinși, ca de fiarĂ. Își aținti toate puterile asupra chipului aceluia; totul în jur i se părea gol. Pe lume nu mai exista nimic în afară de chipul acela și el nu va ști niciodată ce e odihna, binecuvântata odihnă, până nu va izbi cu pumnii însângerați în acel chip atâta cât era nevoie pentru a-l preface în carne vie, sau până când pumnii însângerați, ce păreau a aparține chipului ce-i stăruia înaintea ochilor, nu-l vor preface pe el într-o masă de carne vie. De-abia atunci, într-un fel ori într-altul, va avea odihnă. Dar a părăsi lupta – pentru el, Martin —, a părăsi lupta era cu neputință.

Veni și ziua când el se târi până în aleea unde se distribuia Enquirer, dar Brânzosu nu se afla acolo. Și nici nu veni. Băieții l-au felicitat și i-au spus că l-a dat gata pe Brânzosu. Dar Martin nu era mulțumit. Nu-l doborâse pe Brânzosu și nici Brânzosu nu-l doborâse pe el. Întrebarea nu-și aflase răspunsul. De-abia mai târziu au aflat cu toții că tatăl lui Brânzosu murise subit în chiar ziua aceea.

Martin lunecă peste ani până în seara când se afla la galeria Auditorium-ului. Avea șaptesprezece ani și de-abia se întorsese de pe mare. Se iscă o învălmășeală. Cineva se legase de un spectator și Martin interveni, dar se trezi deodată că înfruntă privirile aprinse ale lui Brânzosu.

— Te-aranjez eu după spectacol, șuieră vechiul lui vrăjmaș.

Martin încuviință din cap. Supraveghetorul tocmai venea să vadă ce se întâmplase.

— Ne-ntâlnim afară după ultimul act, șopti Martin cu toată atenția concentrată asupra spectacolului care de-abia începea.

Supraveghetorul privi puțin în jur, apoi își văzu de treabă.

Ești cu banda? îl întrebă el pe Brânzosu în antract.

— Te cred.

— Atunci am să-mi strâng și eu ceva amici, îl vesti Martin.

În antracte îi alese pe cei care trebuia să-l însoțească – trei inși pe care-i cunoscuse la fabrica de cuie, un fochist de locomotivă, vreo șase inși din gașca teatrului și încă pe atâția din temuta gașcă de pe Eighteenth Street, colț cu Market Street.

La ieșirea din teatru, cele două bande s-au strecurat neobservate, fiecare pe alt trotuar al străzii. Când au ajuns într-un ungher mai retras, s-au strâns laolaltă și au ținut un consiliu de război.

— Cel mai dibaci e pe podul de pe Eighth Street, spuse un flăcău cu părul roșu din banda lui Brânzosu. Vă bateți în mijlocul podului, sub lumina electrică și, pe la orice capăt ar veni curcanii, o întindem pe partea cealaltă.

— S-a făcut, anunță Martin, după ce se sfătui puțin cu conducătorii bandei lui.

Podul de pe Eighth Street, care trecea peste un braț al estuarului San Antonio, era lung cam cât trei blocuri de pe străzile principale ale orașului. La mijloc și către cele două capete se afla câte un lampadar electric. Nici un polițist n-ar fi putut trece neobservat pe sub lampadarele de la capete. Arena de luptă se arătă, întocmai așa cum fusese odinioară, sub pleoapele închise ale lui Martin. Vedea și cele două bande, bătaioase și încruntate, ținându-se cu grijă de o parte și de cealaltă și încurajându-și reprezentantul; și se văzu pe sine și pe Brânzosu, goi până la brâu. Ceva mai departe fură așezați oamenii de strajă, care aveau sarcina de a supraveghea capetele luminate ale podului. Unul ținea haina, cămașa și șapca lui Martin, gata să fugă cu ele la loc sigur, dacă s-ar fi arătat poliția. Martin se privi pe sine pășind către mijloc, în întâmpinarea lui Brânzosu, și se auzi spunând, după ce mai întâi înălțase mâna că să se facă tăcere:

— De astă dată nu e locul pentru străngeri de mână. Înțeles? Luptăm până la capăt. Fără cruțare. Avem o răfuială veche și mergem până-n pânzele albe. S-a priceput? Unul dintre noi trebuie să rămână lat.

Brânzosu ar fi vrut să dea înapoi – Martin vedea limpede asta – dar vechea și primejdioasa lui mândrie se trezi în fața celor două bande care-i priveau.

— Hai, dă-i drumul, răspunse el. Ce-i tot trași cu iordanul? Ai de-a face cu mandea până la finit.

Apoi s-au aruncat unul asupra celuilalt, ca doi tauri tineri, cu toată vigoarea și strălucirea tinereții, cu pumnii goi, cu ură, cu sete de a lovi, de a schilodi și de a sfărâma. Tot ce câștigase omul, prin eforturile disperate din

atâtea mii de ani în care a urcat pe scara creației, dispăruse. Nu rămăsese decât lumina electrică de deasupra: o piatră de hotar pe cărarea uluitoarei aventuri umane. Martin și Brânzosu nu mai erau decât doi sălbatici din epoca de piatră, din vremea mersului de-a bușilea și a adăposturilor în vârf de copac. Se scufundaseră din ce în ce mai adânc în genunea întunericului, se-ntorseseră în drojdiile celor dintâi începuturi ale vieții, zvârcolindu-se orbește și mânați numai de forțe chimice, așa cum se zvârcolește pulberea stelelor din ceruri și cum se zvârcolesc atomii ciocnindu-se, regroupându-se și ciocnindu-se iarăși și iarăși, până la sfârșitul veacurilor.

— Dumnezeule! Eram niște animale... fiare sălbatice, rosti Martin cu glas tare, dar cu privirile ațintite mereu asupra luptei. Lui, care era înzestrat cu acea minunată putere de reprezentare ce-i îngăduia să vadă totul ca aieva, i se părea că privește printr-un kinetoscop. Era spectator și participant totodată. Lunile lungi de învățătură, de cultură și de rafinament îl făcură să se cutremure la vederea aceluia spectacol, dar prezentul fu repede gonit din conștiința, lui, strigoii trecutului îl luară din nou în stăpânire și deveni iarăși Martin Eden cel de-abia întors de pe mare și încleștat în luptă cu Brânzosu, pe podul de pe Eighth Street. Suferea, se încorda? asuda și sângera și-i venea să chiuie de bucurie când pumnii lui goi izbeau în plin.

Erau două gemene vârtejuri de ură care alergau înnebunite unul în jurul celuilalt. Timpul trecu și cele două bande dușmane încremeniră pe loc. Niciodată nu mai văzuseră o asemenea revărsare de sălbăticie, și asta le lua graiul. Cei doi luptători erau niște fiare mai sângeroase decât ei. Primul avânt pornit din splendoarea tinereții și din vigoarea fizică trecu, iar după aceea începură să se lupte mai cu grijă și mai cu prevedere. Niciunul nu se arătase a fi mai tare. „În bătaia asta nu învinge nimeni”, îl auzi Martin pe unul dintre cei din jur. În clipa aceea izbi cu stânga și pe urmă cu dreapta, primi o ripostă cumplită și simți cum obrazul i se crapă până la os. Așa ceva nu se putea face cu pumnul gol. Auzi exclamațiile de mirare ale celor din jur, pricinuite de vederea urmărilor loviturii, și se văzu scaldat în propriul lui sânge. Nu spuse nimic. Își încordă însă toată atenția căci cunoștea foarte bine dibăcia mârșavă și respingătoarele josnicii de care erau în stare cei de teapa lui. Așteptă și pândi până în clipa când se feri de o lovitură formidabilă, pe care o opri la jumătatea drumului, căci zărise sclipirea metalului.

— Măinile sus! urlă el. Ai un box și ai dat cu el!

Amândouă bandele năvăliră, mormăind și înjurând.

Într-o secundă avea să înceapă o încăierare generală și atunci va fi lipsit de putința de a se răzbuna. Își ieșise din fire.

— Toată lumea la o parte! urlă el cu turbare. Ați auzit? La o parte toată lumea!

Și toți s-au dat deoparte. Erau niște brute, dar el era mult mai brută decât ei, o ființă înspăimântătoare care se afla mai presus de ei și de aceea îi dădură ascultare.

— Aici am eu de încheiat anume socoteli și nimeni să nu se amestece. Fă-ncoa boxul!

Dezmeticit și puțin speriat, Brânzosu predase arma mișelească.

— Tu i l-ai dat, tu, manglitorul ăla roșcat care te tragi la dos, spuse Martin aruncând, boxul în apă. Te-am ginit și m-am întrebat de-atuncea ce-nvârteai pe lângă el. Dacă mai încerci o dată să faci una ca asta, să știi că-ți scot beregățile. M-ai înțeles?

Și au continuat să se bată, până la sleire și dincolo de sleire, până la o epuizare nemărginită și de neînchipuit, până ce adunătura de brute, potolindu-și setea de sânge, îngroziți de ce vedeau, începură să-i roage pe amândoi să înceteze. Iar Brânzosu, gata-gata să se prăbușească își să-și dea ultima suflare, ori să rămână în picioare și totuși să-și dea sufletul, o matahală informă din trăsăturile căreia orice asemănare cu Brânzosu fusese izgonită cu pumnul, se clătină și stătu la gânduri; dar Martin se-aruncă din nou asupra lui, lovindu-l fără încetare.

Mai pe urmă, după un răstimp cât un veac, când Brânzosu slăbise văzând cu ochii, într-un schimb de lovituri se auzi deodată o trosnitură puternică și brațul drept al lui Martin căzu moale pe lângă trup. Se rupseseră osul. Toți au auzit și, toți au, știut ce se întâmplase; Brânzosu băgă și el de seamă și se aruncă turbat, ca un tigrul, în dreapta celui alt, dând lovitură după lovitură. Gașca lui Martin dădu fuga, vrând să intervină. Deși buimăcit de ploaia de lovituri, Martin strigă la ei să se, retragă, îi înjură și-i blestemă cumplit, icnind și gemând în cul mea deznădejdi.

Continuă să lovească numai cu stânga și în timp ce izbea cu îndărătnicie, pe jumătate inconștient, auzi ca de la mare depărtare murmurele de teamă ale celor strânși în jur și pe cineva care spunea, cu glas tremurător:

— Asta nu-i bătaie, fraților. Asta-i moarte de om și ar trebui s-o oprim odată.

Dar nimeni n-o opri și Martin fu fericit și continuă să lovească obosit dar fără încetare cu singura-i mână, țintind întruna către o masă sângerândă pe care o vedea înaintea lui și care nu era un chip de om, ci un lucru insuportabil, ceva mort, dezgustător, amestecat și inform, un lucru ce rămânea mereu în vedeniile lui tremurătoare și nu voia cu nici un chip să piară. Izbi mereu și mereu, din ce în ce mai rar, cu cele de pe urmă puteri, care repede i se scurgeau din trup, prin veacuri, veșnicii, milenii, până ce își dădu seama ca prin vis că lucrul acela inform se scufundă, se scufundă încetișor pe planșeul de scânduri al podului. În clipa următoare stătea deasupra aceluia lucru, clătinându-se pe picioarele-i tremurătoare, căutând cu mâna sprijin prin aer ca să nu se prăbușească și rostind cu o voce pe care nu și-o mai recunoștea:

— Mai vrei... zi... mai vrei?... încă mai repeta vorbele astea, mereu și mereu – întrebător, încurajator, amenințător, dorind cu ardoare să afle dacă într-adevăr mai voia – când își, dădu seama că cei din banda lui pun mâinile pe el, îl bat pe spate și încearcă să-l îmbrace cu haina. Apoi căzu într-o prăpastie de întuneric și uitare.

Ceasornicul deșteptător se afla pe masă și-și continua tic-tacul, dar Martin Eden, cu capul îngropat în palme, nu-l auzea. Nici nu gândea. Cu atâta intensitate re trăise întâmplarea de odinioară, încât leșinase, exact așa cum leșinase cu ani mai înainte pe podul de pe Eighth Street. Un minut întreg rămase în lumea întunericului și a uitării. Apoi, ca un sculat din morți, sări în picioare, cu ochii în flăcări, cu sudoarea curgându-i șiroaie pe față, și strigă:

— Te-am zdrobit, Brânzosule! Unsprezece, ani mi-au trebuit, dar până la urmă tot te-am învins!

Genunchii îi tremurau, îi venea să leșine și se împletici până la pat, se așeză și rămase pe marginea lui. Era încă sub stăpânirea trecutului. Privi prin cameră buimăcit, speriat, neștiind unde se află, până ce dădu cu ochii peste mormanul de manuscrise din colțul odăii. Pe urmă roțițele memoriei se-nvârtiră trecând peste un răstimp de patru ani și Martin reveni în prezent, la cărțile pe care le deschisese și la universul cucerit din paginile lor, la visurile și năzuințele lui, la dragostea pentru o femeie palidă ca o fantomă, sensibilă, gingașă și eterată care ar muri pe dată, dacă ar vedea, măcar într-o fărâmă de secundă, ceva din ceea ce trăise, el adineauri, dacă ar întrezări, măcar o clipă, guoaiile vieții prin care se târâse.

Se ridică în picioare și se privi în oglindă.

— După cum vezi, Martin Eden, din mocirlă te ridici, zise el cu gravitate. Îți limpezești vederile într-o strălucire necuprinsă, îți înalți umerii până la stele și repeți istoria întregii omeniri pe pământ, lăsând în urmă maimuța și fiara, și smulgând tăriilor bunurile cele mai de preț.

Se privi cu și mai multă încordare și izbucni în râs.

— Puțină isterie și cam tot atâta melodramă, nu-i așa? Iasă, nu-i nimic. L-ai cotonogit pe Brânzосу și ai să-i cotonogesti și pe domnii directori de reviste, chiar dacă pentru asta o să-ți trebuiască de două ori câte unsprezece ani. Nu te poți opri aici. Trebuie să mergi mai departe. Doar știi că trebuie să mergi până la capăt.

CAPITOLUL.

XVI.

Deșteptătorul sună, smulgându-l pe Martin din somn cu o bruschete care i-ar fi dat dureri de cap unui om mai puțin bine clădit. Deși dormea adânc, se deștepta dintr-o dată, ca pisicile, și din prima clipă era plin de vioiciune și bucuos că trecuseră cele cinci ceasuri de neștire. Ura negura asta a uitării, care te învăluie în timpul somnului. Erau pe lume prea multe lucruri de făcut și prea multă viață de trăit. I se rupea inima pentru fiecă clipă de viață pe care i-o răpea somnul și, mai înainte ca deșteptătorul să-și încheie zbârnăitul, el își și vârâse tot capul în lighean, înfiorat de mușcătura înghețată a apei.

Dar de data asta nu-și mai urmă programul obișnuit. Nici o lucrare neisprăvită nu-l chema să ia condeiul în mână și nici o nuvelă nouă nu-și aștepta închegarea, învățase până târziu și acum era aproape ora mesei de dimineață. Încercă să citească un capitol din Fiske, dar nu reuși să-și adune gândurile și închise cartea. Ziua de astăzi era martora începutului unei noi

bătălii, în cursul căreia o vreme nu va mai scrie. În suflet îi stăruia o tristețe asemănătoare cu cea pe care o încerci atunci când te desparți de casă și de ai tăi. Privi spre manuscrise. Vasăzică asta era. De ele se despărțea, de bietele lui odrasle demne de milă, care nicăieri nu erau întâmpinate cu bucurie. Se apropie de ele și începu să le răsfoiască, citind ici și colo câte un fragment care îi plăcea în chip mai deosebit. Cazanul, în semn de cinstitoare, îl citi cu voce tare și la fel făcu și cu Aventura. Dar cel mai mult îi plăcu Bucurie, ultimul lui născut, ivit pe lume abia cu o zi înainte și aruncat la colț din pricina lipsei timbrelor poștale.

— Nu pot să pricep, murmură Martin. Sau poate domniile de la reviste nu sunt în stare să priceapă. În privința asta nu încap în doială. În fiecare lună publică lucruri mult mai slabe. Tot, sau, în orice caz, aproape tot ce publică e mai prost...

După masa de dimineață luă mașina de scris și plecă la Oakland.

— Datoresc chiria pe o lună, îi spuse el funcționarului pe care-l găsi în magazin. Te rog să-i comunicai patronului că mă duc să caut ceva de lucru și cam peste o lună o să vin să achit totul.

Trecu golful cu feribotul până la San Francisco și se duse direct la un oficiu de plasare.

— Orice fel de muncă, muncă necalificată, îi spuse el agentului.

Fu însă întrerupt de un nou-venit, îmbrăcat cam țișător, așa cum se îmbracă uneori oamenii de jos care au slăbiciune pentru îmbrăcăminte cu dichis. Agentul clătină din cap, cu o mutră plouată.

— Nimic nu-i așa? spuse nou-venitul. Ei, totuși trebuie să găsească pe cineva astăzi.

Se întoarse și-l privi pe Martin, iar Martin se uită la el și observă de îndată figura buhăită și fără culoare, deși cu trăsături regulate și plăcute; înțelese atunci că celălalt o făcuse lată în noaptea trecută.

— Cauți de lucru? se interesă necunoscutul. La ce te pricepi?

— Muncă pe brânci. Sunt marinar, mă pricep să scriu la mașină – dar nu știu stenografie – pot să merg călare și sunt gata să pun mâna pe orice și să fac orice muncă, răspuse Martin.

Celălalt dădu din cap.

— Îmi plăci. Pe mine mă cheamă Dawson, Joe Dawson și caut un om pentru spălătorie. Asta nu prea-mi convine. Martin zâmbi, căci pentru o clipă se văzu călcând nimicurile pufoase și albe pe care le poartă femeile. Dar Joe Dawson îi era tare simpatic, așa că adăugă: Aș fi însă gata să mă ocup eu de spălatul propriu-zis. Pe mare am învățat și meseria asta, Celălalt tăcu o vreme; se vedea bine că rămăsese pe gânduri.

— Știi ce? Hai să stăm de vorbă și să vedem ce-i de făcut. Vrei?

Martin încuviință din cap,

— E vorba de o spălătorie mică, la țară, la Shelly Hot Springs, spălătoria hotelului, știi? Muncesc doi oameni acolo: șeful și un ajutor. Șeful sunt eu. N-o să muncești pentru mine, dar sub îndrumarea mea. Ce zici: vrei să-ncerci?

Martin rămase puțin pe gânduri. Propunerea i se părea ispititoare. Ar putea să muncească aici câteva luni în care i-ar mai rămâne și vreme să învețe. Ar putea să muncească zdravăn și să învețe cu îndârjire.

— Haleală pe cinste și cameră separată, zise Joe.

Argumentul a fost hotărâtor: o cameră în care să stea singur și unde să poată ține lampa aprinsă fără să-i ceară nimeni socoteală.

— Da' muncă pe rupte, mai adăugă celălalt.

Martin își mângâie în chip semnificativ mușchii umflați ai umerilor, și zise:

— Uită-te aici. Țștia din muncă au crescut.

— Atunci să trecem la treabă. Joe își duse pentru o clipă mâna la cap.

Tii! Grozav mă mai doare bila. De-abia mai văd cu ochii. Am făcut-o de oaie az-noapte, am fărâmat toți gologanii, toți pân' la unu'. Uite cum o să facem. Plata pentru doi oameni un sutar și întreținerea. Pân' acuma luam eu șazeci și ajutorul patruzeci. Da' ăla vedea meserie, nu glumă. Tu ești ageamiu. Pân' am să te-nvăț o să trebuiască să fac mare parte din munca ta. Ce-ai zice să începi cu treizeci și pe urmă să crești până la patruzeci? Să știi că eu sunt băiat cinstit. De-ndată ce ești în stare să-ți faci meseria, înhați patruzeci de mardei.

— E-n regulă, spuse Martin întinzând mâna pe care celălalt o strânse. Un avans, ceva? Pentru tren și celelalte?

— I-am făcut praf pe toți, răspunse Joe amărât, ducându-și din nou mâna la cap. Nu mi-a mai rămas decât biletul de tren.

— Rămân fără nici un sfanț. După ce plătesc gazda.

— Ușchește-te, îl sfătui Joe.

— Nu se poate. E vorba de soră-mea.

Joe fluieră prelung, a pagubă, apoi stătu și se gândi puțin, dar fără folos.

— Mai am doar cu ce să dau una mică. Hai, că poate ne vine vreo idee.

Martin refuză.

— Da' ce, matale bei numa' apă de ploaie?

De astă dată Martin încuviință din cap, iar Joe porni să se văicărească:

— Ce bine ar fi să fiu și eu tot unu' d-ăștia. Numa' că-i peste puterile mele, se jelui el cu disperare. După ce muncesc de mă stric toată săptămâna, trebuie neapărat să-i trag o pileală. Dacă nu, sunt în stare să-mi tai beregățile sau să dau foc la casă. Da' să știi că-mi pare bine dacă tu nu bei. Las' așa, că-i bine!

Martin își dădea seama de uriașa prăpastie dintre el și omul acesta – prăpastia săpată de cărți; dar nu-i venea deloc greu să treacă îndărăt peste, prăpastie. Toată viața lui trăise în lumea clasei muncitoare și spiritul tovărășesc creat de muncă era pentru Martin o a doua natură. Rezolvă el problema cheltuielilor de drum, prea dificilă pentru capul celuilalt, tulburat de fumul beției. Avea să trimită bagajul la Shelly Hot Springs cu trenul, pe biletul lui Joe. Cât despre el, putea să se ducă și cu bicicleta. Până acolo erau cam 120 de kilometri pe care putea să-i facă duminica, pentru ca luni să se înhame la muncă. Deocamdată trebuia să dea fuga acasă și să împacheteze. De

luat rămas-bun, n-avea de la cine. Ruth cu toată familia plecaseră să petreacă vara pe malul lacului Tahoe în Sierra Nevada.

La Shelly Hot Springs ajunse duminică noaptea, obosit și plin de praf. Joe îl întâmpină cu voie bună. Muncise toată ziua, cu un prosop ud legat în jurul capului care stătea să-i crape.

— O parte din ce trebuia spălat săptămâna trecută a rămas așa și s-a adunat aicea un vraf de rufe cât un munte, fi'ndc-am fost plecat să te caut pe tine, îl lămuri Joe. A sosit și cufărul tău, neatins. E-n cameră la tine. Da' dracu să-i ia, că-i greu ca o piatră de moara. Ce-i fi pus în el? Ai cumva lingouri de aur?

Câtă vreme Martin despacheta, Joe stătu așezat pe marginea patului lada slujise la negoțul domnului Higginbotham, care i-o pusese la socoteală o jumătate de dolar. Două urechi de frânghie, bătute de Martin la fiecare capăt, o transformaseră într-un cufăr care să poată fi primit la vagonul de bagaje. Joe făcu niște ochi mari cât cepele când văzu ieșind din cufăr câteva cămăși și ceva rufărie, după care urmară cărți și iarăși cărți.

— Ce, pân' la fund e burdușit numa' cu cărți? întrebă el.

Martin încuviință cu o clătinare a capului și continuă să aranjeze cărțile pe o măsuță de bucătărie care ținea acolo loc de lavoar.

— Tii! izbucni Joe, după care păstră tăcere, așteptând să i se închege mai bine în minte un anumit gând.

În cele din urmă se lămuri.

Ia spune: fetele nu prea te-ntereșează...chiar atât de mult. Așa-i? întrebă el.

— Nu, răspunse Martin. Până m-am apucat de citit le mai aiuream eu. Dar după asta n-am mai avut timp.

— Aicea o să ai și mai puțin. Tot ce poți face e să muncești și să dormi.

Martin se gândi la cele cinci ceasuri de somn și zâmbi. Camera se afla deasupra spălătoriei și în aceeași clădire cu motorul care acționa pompa de apă, dinamul pentru lumină și curent și mașinile din spălătorie. Mecanicul, care ocupa odaia de alături, veni să-l cunoască și el pe noul angajat, apoi îi ajută lui Martin să pună un bec la capătul unui fir ce trecea ca o frânghie de deasupra mesei până la pat.

A doua zi dimineața, la șase și un sfert, Martin fu anunțat că gustarea de dimineață se servea la șapte fără un sfert. În clădirea spălătoriei era o cadă de baie pentru personalul de serviciu și Joe rămase trăsniț când îl văzu pe Martin că face o baie rece.

— Tii! Da' grozav tip mai ești, dom' le! îi spuse Joe, pe când se așezau la masă, într-un colț al bucătăriei hotelului.

Împreună cu ei mai erau mecanicul, grădinarul, ajutorul grădinarului și vreo doi sau trei rânđași. Mâncau cu toții grăbiți și morocănoși, schimbând între ei doar câteva cuvinte; mâncând și ascultându-i, Martin își dădu seama ce lungă cale străbătuse din vremea când era în aceeași stare ca și comesenii lui de-acum. Sărăcia lor intelectuală îl deprima și simți nevoia să fie cât mai

repede singur. Înfulcă în grabă mâncarea aceea fadă și vâscoasă, iar când ieși pe ușa bucătăriei scoase un adânc suspin de ușurare.

Hotelul avea o mică spălătorie mecanică și perfect pusă la punct, în care cele mai moderne mașini făceau tot ce poate fi în stare să facă o mașină. După ce primi câteva explicații, Martin se apucă să sorteze grămezile de rufe murdare, în vreme ce Joe dădu drumul la cazanul cel mare de spălat, pregăti noi porții de săpun moale din chimicale cu miros atât de înțepător, încât bietul Joe fu nevoit să se lege cu prosoape și peste ochi și peste gură și peste nas, până ajunse să arate ca o adevărată mumie. După ce termină sortarea, Martin dădu o mână de ajutor la storsul rufelor. Pentru treaba asta rufele trebuia îndesate într-uu vas care se rotea cu vreo câteva mii de turații pe minut și scotea apa din rufe prin puterea forței centrifuge. După aceea trebui să alerge de la storcător la uscător, între timp mai dând o raită și printre ciorapi și șosete. Pe la vremea prânzului, se apucară să dea ciorapii și șosetele la sulul de călcat, unul punându-le la sul și celălalt așezându-le perechi, în vreme ce se încingeau fiarele de călcat. Pe urmă puseră mâna pe fiarele de călcat încinse și tăbări asupra lenjeriei de corp până pe la șase către seară, când, Joe clătină din cap cu îndoială.

— Suntem în urmă rău, zise el. O să trebuiască să lucrăm și după cină.

Iar după cină au muncit până la zece, în lumina orbitoare a becurilor electrice, până când și ultima rufă de corp a fost călcată și așezată frumos pe rafturile încăperii alăturate. Era o noapte californiană înăbușitoare și cu toate că lăsaseră ferestrele larg deschise, din pricina grătarului încălzit la roșu pe care se puneau la încins fiarele de călcat, încăperea era un adevărat cuptor. Martin și Joe, numai în maiouri, cu brațele goale, transpirau și abia mai puteau răsufla.

— Mă simt de parcă aș fi încărcat un vapor undeva la tropice, spuse Martin când se duseră sus în camerele lor.

— Ai să faci treabă, răspunse Joe. Ești om de nădejde, când e pe muncă. Dacă răzbești, n-o să stai cu treizeci de dolari decât o lună. Luna cealaltă ai să iei patruzeci. Da' să nu-mi vrăjești mie că n-ai mai călcat rufe până acum. Las' că știu eu.

— În viața mea n-am mai călcat nici măcar o cârpă, îți spun cinstit.

Când ajunse în cameră la el, nu-i venea să creadă că e așa de obosit, nedându-și seama că stătuse în picioare și muncise fără răgaz paisprezece ceasuri încheiate. Puse deșteptătorul să sune la șase și scăzând cinci ore își dădu seama că mai poate citi până la unu noaptea, își scoase pantofii, ca să-și mai ușureze picioarele umflate, și se așeză la masa cu cărți. Deschise cartea lui Fiske acolo unde o lăsase cu două zile mai înainte și începu să citească. Însă nu izbuti să înțeleagă nimic din primul paragraf și îl luă de la capăt. Pe urmă se trezi, căci îl dureau mușchii înțepeniți și dărdăia din pricina vântului de munte, care începuse să bată pe fereastra deschisă. Se uită la ceas. Era ora două. Dormise patru ceasuri. Își scoase repede hainele și se prăvăli pe pat, unde adormi în chiar clipa când puse capul pe pernă.

Martea fu o zi de muncă la fel de încordată. Iuțeala cu care lucra Joe cuceri toată admirația lui Martin. Când muncea, parcă avea în el zece demoni. Toată făptura îi era încordată și urmărea o singură țintă: în permanență se lupta să mai câștige câteva secunde. Se concentra la maximum asupra lucrului pe care îl făcea și asupra posibilităților de a economisi timp, atrăgându-i atenția lui Martiri de câte ori îl vedea că face în cinci mișcări o treabă care putea fi; făcută în trei, sau în trei mișcări una care putea fi terminată în două.

„Suprimarea mișcărilor inutile”, își spuse Martin în vreme ce-l urmărea atent pe Joe și se străduia să-l imite cât mai fidel. Și Martin era un muncitor bun, iute și îndemânic, și totdeauna făcuse o chestiune de onoare din a nu lăsa pe altul să muncească în locul lui, ori mai bine decât el. De aceea își concentră toată atenția, străduindu-se cu încordare să urmeze pilda și sfaturile tovarășului său de muncă. Învață să, sleiască” frumos gulerele și manșetele, izbutind cu mare dibăcie să stoarcă scrobeala dintre pânzele duble în așa fel, încât să nu rămână dungi la călcat și făcând toate astea cu o rapiditate care-i atrase laudele lui Joe.

Nu exista răstimp în care să nu fie ceva de făcut, și de făcut cât mai repede. Joe nu aștepta pe nimeni și nu zăbovea nici o secundă, ci sărea de la o treabă la alta. Scrobiră două sute de cămăși albe, făcând pentru fiecare, doar o singură mișcare și apucând cămașa în așa fel, încât manșetele, gulerul și piepții să se arcuiască pe brațul drept îndoiiT. În același timp mâna stângă apuca poalele și spatele și le ridica în sus, ca să nu intre în scrobeală, și tot în același timp brațul drept se cufunda în scrobeală – scrobeală așa de fierbinte, că de fiecare dată trebuia să-și vâre iute mâinile într-o căldare cu apă rece. În seara aceea a trebuit să lucreze până la zece și jumătate, ca să scrobească „fanteziuri”, adică fel de fel de farafastăcuri cuconești.

— Aș vrea să fiu la tropice, undeva unde nu se poartă nici un fel de îmbrăcăminte, zise Martin râzând.

— Eu aș vrea să trăiesc fără să mai muncesc, răspuse Joe cu toată seriozitatea. Nu mă pricep la nimic decât la spălătorie.

— Dar meseria asta o știi, nu glumă.

— Nici nu s-ar putea altfel. Doar am început la Contra Costa, în Oakland, când aveam unsprezece ani. Pregăteam rufele pentru sulul de călcat. Astă era acum optsprezece ani și de-atunci nici un deget n-am mai mișcat la altă treabă. Dar muncă pe ruptelea, ca aici, n-am mai pomenit nicăieri. Aici ar mai trebui încă cel puțin un om. O să lucrăm și mâine-noapte. Miercuri noaptea totdeauna dăm drumul la sul – călcăm gulerele și manșetele.

Martin potrivește deșteptătorul, se așeză la masă și deschise cartea lui Fiske. Nu izbuti să sfârșească primul paragraf. Rândurile se-ncețoșară și se-amestecară, iar capul îi căzu în piept. Se plimbă în sus și-n jos, se izbi sălbatic cu pumnii în cap, dar nu putu să alunge toropeala. Așeză cartea dinainte și-și propti pleoapele cu degetele, însă adormi cu ochii larg deschiși. Atunci se dădu bătut și, abia dându-și seama ce face, se dezbracă și se vâri în pat. Dormi șapte

ceasuri de somn adânc, animalic și nu se trezi decât în zbârnâitul deșteptătorului, simțind că tot nu dormise îndeajuns.

— Ai citit mult? îl întrebă Joe.

Martin clătină din cap.

— Lasă, că nu-i nimic. În noaptea asta o să trebuiască să dăm drumul la sul, dar mâine o-ntindem de la șase. Poate atuncea o să citești.

În ziua aceea Martin a spălat lucrurile de lână, cu mâna, și cu săpun moale, foarte concentrat, într-o albie largă, ajutat de un aparat alcătuit din butucul unei roți pe vagonet, montat pe-un piston de pompă și prins în tavan cu un arc puternic.

Invenția mea, spuse Joe cu mândrie. E mult mai tare ca planșeta și pumnii – nu? – și pe lângă asta economisești cel puțin cincisprezece minute pe săptămână, iar cincisprezece minute într-o gaură împuțită ca asta nu-s de colea.

Călcatul gulereilor și manșetelor la sul era tot o născocire de-a lui Joe. În noaptea aceea, pe când trudeau amândoi la lumina becurilor electrice, Joe îl lămuri pe Martin:

— Așa ceva nu se mai face în nici o spălătorie, afară noastră. Și trebuie neapărat să le dau la sul, dacă vreau să fiu liber sâmbătă după-masă, la trei. Numai că eu știu cum trebuie date, și aicea-i deosebirea. E nevoie să știi să potrivești căldura și presiunea și să le dai la sul de trei ori. Ia te uită aici! Joe ridică în sus o manșetă. Nici la mână nu iese mai grozav.

Joi, însă, Joe își ieși din fire. Sosise un maldăr neprevăzut de „fanteziuri” dintre cele mai greu de scrobit.

— Gata. Plec. Îi las dracului, strigă el. Nu mai stau nici un ceas. Îi las baltă. Ce rost are să muncesc toată săptămâna ca un rob și să mă lupt pentru fiecare minuțel, dacă ei vin pe urmă și-mi toarnă-n cap maldăre de rufărie despre care habar n-aveam? Trăim într-o țară liberă și să vezi ce mă duc eu să i-o spun de la obraz umflatului ăluia de olandez! Și n-am să-i vorbesc pe franțuzește. I-o torn eu curat, pe limba noastră americană. Îl fac eu pe el să înoate în rufărie de-asta, cu abțibilduri de scrobit în fel și chip... O să trebuiască să muncim la noapte, zise el după o clipă, schimbându-și gândul și plecându-se în fața sortii.

Așa că Martin nu citi nici în seara de joi. Nu văzuse nici măcar un ziar în săptămâna aceea și, lucru care i se părea curios, nici măcar nu simțea dorința să citească. Nu-l interesau știrile. Era prea obosit și prea sleit de puteri ca să-l mai intereseze ceva, deși plănuia să plece sâmbătă după-amiază, dacă terminau la trei, și să se după până la Oakland cu bicicleta. Prin urmare trebuia să facă duminică după-masă peste o sută de kilometri la dus și tot atâția la întors, iar asta numai odihnă pentru treaba de săptămâna viitoare nu însemna. Ar fi fost mult mai ușor să se fi dus cu trenul, însă dus și întors l-ar fi costat doi dolari și jumătate, iar el avea de gând să economisească banii.

CAPITOLUL.

XVII.

Martin învăță să facă o mulțime de lucruri. Prima săptămână, într-o singură după-amiază, el și Joe terminară de spălat cele două sute de cămăși albe. Joe lucra la tiler, o mașină alcătuită dintr-un fier încins purtat de un arc de oțel care-i dădea presiunea. La mașina asta Joe călca umerii, manșetele și gulerul, pe acesta din urmă aranjându-l cât mai frumos, apoi glasa piepții. De îndată ce termina, le așeza vraf între el și Martin care le lua și le „finisa”, adică le lua și călca toate porțiunile nescrobite.

Era o muncă istovitoare, care se cerea făcută fără răgaz, ceasuri și ceasuri în șir, și cu cea mai mare grabă. Afară, pe largile terase ale hotelului, bărbați și femei îmbrăcați în haine albe și răcoroase sorbeau tacticoși băuturi la gheață și se apărau de căldură. Dar în spălătorie aerul sfârâia de fierbințeală. Cuptorul cel mare duduia și se înroșea, iar de sub fiarele încinse care treceau peste pânza umedă se ridicau nori de aburi arzători. Fiarele acelea nu se încălzeau așa cum se încălzesc fiarele de călcat ale gospodinilor. Joe și Martin n-aveau ce face cu un fier care ar fi răspuns cum trebuie la proba degetului umezit în gură. Pentru ei ar fi fost prea rece, așa că nu foloseau proba asta. De fiecare dată apropiiau fierul de obraz, măsurând fierbințeala printr-un proces cerebral necunoscut, pe care Martin îl admira dar nu-l putea pricepe. Dacă erau cumva prea încinse, le prindeau în niște cârlige de fier și le cufundau în apă rece. La rândul ei, și operația aceasta cerea o apreciere rapidă și precisă. Era de ajuns să rămână în apa rece o fracțiune de secundă mai mult decât se cuvenea, pentru ca fierul să nu lase în urma lui suprafața lină și mătăsoasă pe care o lăsa când fusese încins cum trebuie, iar Martin găsi răgaz să se minuneze de dibăcia ce și-o însușise – o dibăcie de automat, bazată pe principii ce acționau mecanic și nu dădeau niciodată greș.

Îi rămânea însă foarte puțin timp ca să se minuneze. Toată energia și toate gândurile îi erau concentrate asupra lucrului. În permanentă acțiune, atât cu mintea cât și cu brațele, alcătuiind doar o mașină dotată cu inteligență, tot ce era uman în făptura lui se încorda pentru a putea să furnizeze inteligența trebuitoare. În mintea lui nu se mai afla loc pentru univers și uriașele lui probleme. Toate largile și spațioasele coridoare ale minții se găseau acum încuiate și pecetluite. Sala de rezonanță a sufletului său se transformase într-o odăiță strâmtă, o turelă de comandă, de unde primeau porunci mușchii brațelor și ai umerilor, cele zece degete îndemânaticе, ca și fierul sprinten care alerga pe potecile lui aburinde, în salturi iuți, în exact atâtea salturi și niciunul mai mult, de fiecare dată pe distanța știută și cu nici un milimetru mai departe, se năpustea de-a lungul nesfârșitelor mâneci, spete, dungi și poale, iar la urmă păluia frumos, fără cea mai mică încrețitură, cămășile ce erau apoi rânduite pe raftul unde trebuia să se afle. Chiar dacă sufletul lui încerca să se dezmoștească, în aceeași clipă brațele i se întindeau să apuce altă cămașă. Și asta dura ceasuri după ceasuri, fără încetare, în vreme ce dincolo de zidurile spălătoriei lumea pirotea sub razele arzătoare ale soarelui californian. Dar în cămăruța aceea suprainfierbântată nu-i era nimănui îngăduit să moțăie. Vioișii vizitatori de pe terasele hotelului aveau nevoie de rufe curate.

Sudoarea curgea în valuri pe trupul lui Martin. Înghițea uriașe cantități de apă, dar atât de mare era căldura aerului dimprejur și cea produsă de propriile lui eforturi, încât apa se scurgea prin interstițiile cărnii și i se revărsa prin toți porii. Cu excepția unor rare răstimpuri, de câte ori fusese pe mare Martin avusese în timpul lucrului destul răgaz pentru a sta de vorbă cu sine însuși. Căpitanul vasului era stăpân pe timpul lui Martin; dar aici mai-marele hotelului era stăpân și pe gândurile lui. Nu mai avea nici un alt gând în afară de cele îndreptate către munca aceea care destrăma nervii și ruina trupul. La altceva era cu neputință să te gândești. Nu mai știa că o iubește pe Ruth. Ruth nici măcar nu mai exista, fiindcă sufletul lui istovit nu mai avea vreme să-și aducă aminte de ea. Numai noaptea, când se târa către pat și dimineața când de abia mai putea ajunge la masă, i se mai arăta în imagini fugare.

— Asta-i iad, nu-i așa? zise Joe o dată.

Martin dădu din cap, dar în adâncul lui începu să fiarbă. Adevărul era evident și observația inutilă. Nu vorbeau niciodată în timpul lucrului. Conversația tulbură ritmul obișnuit și riguros al mișcărilor, cum făcu și de data asta cu Martin, care se văzu silit să execute încă două mișcări inutile până izbuti să reia ritmul normal.

Vineri dimineața dădură din nou drumul spălătorului cel mare. De două ori pe săptămână trebuia să spele rufăria și albiturile hotelului – cearșafuri, fețe de pernă, cuverturi, fețe de masă și șervete. După ce isprăviră cu acestea se întoarseră din nou la „fanteziurile” pretențioase. Era o muncă înceată, migăloasă și gingașă, pe care Martin n-o putea deprinde chiar atât de repede.

În afară de asta, nici nu se putea să-și ia asemenea răspundere căci primejdia era prea mare. Orice greșeală devenea catastrofă.

— Uită-te aici, îi spuse Joe ridicând un corsaj de dantelă fină, pe care l-ar fi putut foarte bine cuprinde în pumn. Pârlește-o puținel și s-au dus douăzeci de dolari din leafă.

Martin reuși să nu pârlească dantela aceea și căută să lucreze mai degajat, relaxându-și mușchii, deși tensiunea nervoasă crescuse mai mult decât oricând, și, în vreme ce trudea și se chinuia cu frumoasele nimicuri purtate de femeile care nu sunt obligate să-și spele singure lucrurile, asculta cu înțelegere blestemele aruncate de celălalt. Nimicurile acestea ce se cereau scrobite în cele mai năstrușnice chipuri erau un adevărat coșmar pentru Martin, ca și pentru Joe de altminteri. Munceau la ele ziua întreagă. Scrobitul acestor zorzoane le fura toate minutele atât de greu câștigate. La șapte seara întrerupseră scrobitul ca să dea la sul rufăria hotelului. La ceasurile zece, când vizitatorii hotelului dormeau, cei doi trudituri de la spălătorie asudau la scrobitul „fanteziurilor” și nu întrerupseră munca nici la miezul nopții, nici la ceasurile unu, nici la două. Abia isprăviră la două și jumătate.

Sâmbătă dimineața avură de lucrat încă o vreme la „fanteziuri”, apoi la o mulțime de mărunțișuri iar la trei după masă munca unei săptămâni fu încheiată.

— Acum nu te-i apuca să mergi o sută de kilometri călare pe bicicletă, până la Oakland, ca să pui vârf la toată cazna asta, zise Joe, în vreme ce stăteau amândoi așezați pe scări și fumau câte o țigară în cinstea victoriei.

— N-am încotro, răspunse Martin.

— Da' de ce te duci? vreo fată?

— Nu. Vreau să schimb niște cărți la bibliotecă și să iau altele noi. Iar cu bicicleta mă duc ca să scutesc doi dolari și jumătate.

— Da' de ce nu le trimiți și nu le ceri recomandat? Nu te costă decât un sfert de dolar încolo și un sfert înapoi.

Martin se gândi puțin.

— Și mâine te mai odihnești, insistă celălalt. Ai mare nevoie. Și eu am. Sunt stors până-n măduva oaselor.

Extenuarea i se citea pe chip. Omul acesta nepotolit, care nu știa ce-i odihna, care o săptămână întreagă lupta să câștige fiecă minut și fiecă secundă, care nu admitea amânări și sfârâma obstacolele, izvor de energie irezistibilă, motor uman de mare randament, acest adevărat demon al muncii – acum, după o săptămână de caznă, era cu desăvârșire prăbușit. Se vedea limpede că Joe e zdrobit și năuc, iar chipul lui atrăgător era tras și fără nici o vlagă. Pufăia din țigară fără chef, iar glasul îi suna într-un chip straniu, stins și monoton. Îl părăsise orice elan și orice vioiciune. Izbânda lui era o izbândă copleșită de tristețe.

— Iar săptămâna viitoare va trebui s-o luăm de la capăt, rosti el cu durere. Și ce rost are, ia zi? Câteodată tare aș vrea să fiu un vagabond, un pierde-vară. Aștia nu muncesc, da' de trăit tot trăiesc. Tii! Ce-aș mai bea acum un pahar de bere; da' nu mai am chef să mă duc până-n sat. Să stai aici și să trimiți cărțile recomandat, altminteri să știi că ești mare nătărău.

— Și ce-o să fac aici toată duminica? întrebă Martin.

— Te odihnești. Habar n-ai cât de ostenit ești. Știi, eu sunt așa de ostenit, că duminica nici jurnalele nu le mai pot citi. Odat-am fost bolnav – febră tifoidă. Am stat la spital două luni și jumătate. N-am mișcat un pai în toată vremea asta. Ce frumos a fost!... Frumos a mai fost! repetă el ca în vis, un minut mai târziu.

Martin făcu o baie, după care văzu că șeful spălătoriei dispăruse. Mai mult ca sigur că plecase după paharul acela de bere, își spuse Martin, dar kilometrul pe care ar fi trebuit să-l străbată ca să se convingă i se păru o călătorie prea lungă. Își scoase pantofii și se întinse pe pat, încercând să-și adune gândurile. Nici măcar nu întinse mâna să ia vreo carte. Era prea istovit ca să-i mai fie somn și zăcu așa, aproape fără gânduri, într-un fel de semisomnolență pricinuită de oboseală, până la vremea cinei. Joe nu se arătă nici la masă, iar când îl auzi pe grădinar spunând că fără nici o îndoială Joe are acum treabă să lustruiască alămurile barului. Martin se lămurii. Se culcă imediat după masă și dimineața hotărî că e complet refăcut. Cum Joe încă nu se arătase, Martin făcu rost de un ziar de duminică și se așeză într-un colț mai retras, la umbra unor copaci. Nici nu și-a dat seama cum a trecut dimineața.

Nu dormise, nimeni nu-i tulburase liniștea și totuși nu isprăvisese de citit ziarul. Îl luă iar, după prânz, dar adormi cu ochii pe el.

Așa trecu duminica, iar luni de dimineață se văzu iar înhămat la muncă, sortând rufăria, în vreme ce Joe, cu un prosop legat strâns în jurul capului, suduind și blestemând de mama focului, dădea drumul spălătorului cel mare și-și pregătea săpunul.

— Uite, n-am încotro, îl lămurii el pe Martin. Cum vine sâmbătă seara, cum mă îmbăt.

Trecu încă o săptămână, bătălie îndârjită purtată în fiecare noapte la lumina becurilor electrice și încheiată sâmbătă după-masă la ceasurile trei, când Joe își trăi clipa lui de searbăd triumf și pe urmă se târî până în sat ca să-și afle uitarea. Duminica lui Martin fu aidoma celei de mai înainte. Dormi la umbra copacilor, răsfoi într-o doară ziarul și petrecu lungi ceasuri întins pe spate, fără să facă nimic și fără să se gândească la nimic. Era prea năucit ca să mai poată gândi, dar își dădea seama că nu-i deloc mulțumit cu starea lui de acum. Se închisese în sine, ca și cum ar fi suferit o cumplită înjosire ori s-ar fi simțit viciat până-n măduva oaselor. Tot ce fusese dumnezeiesc în făptura lui dispăruse. Imboldul ambiției nu se mai făcea simțit: de altminteri nici nu mai avea în el vigoare care să răspundă la îndemn. Murise. Se părea că până și sufletul îi murise. Rămăsese o vită, o vită de povară. Nu mai vedea nici o frumusețe în razele soarelui, care se strecurau printre frunzele verzi, și nici bolta de azur a cerului nu-i mai șoptea ca-n zilele de altădată despre nemărginirea universului și despre tainele ce fremătau de teama dezvăluirii. Viața devenise insuportabil de plicticoasă și idioată și-i lăsa în gură un gust neplăcut. O perdea neagră coborâse înre el și oglinda videniilor, iar închipuirea zăcea într-o bolniță întunecată, unde nu pătrundea rază de lumina. Îl invidia pe Joe care acolo jos, în sat; se cățara la bar și-i lustruia alămurile, petrecând cu mintea răvășită de cele mai năstrușnice gânduri, bucurându-se copilărește de cele mai naive lucruri, măreț și strălucitor în închipuirea lui înfierbântată de băutură și uitând cu desăvârșire truda ucigătoare ce-l aștepta luni dimineața și în săptămâna ce avea sa urmeze.

Trecu și a treia săptămână și Martin ajunse să se urască pe sine și să urască viața. Îl urmărea simțământul unei prăbușiri. Avuseseră dreptate redacțiile când îi respinseseră mazăgălele. Acum vedea limpede și-i venea să rătă de el și de visurile cu care se îmbătase. Ruth îi restituie prin poștă Poemele marine. Scrisoarea ei o citi cu totală indiferență. Se străduia din răspuțeri să-i spună cât de mult îi plăcuseră și cât erau de frumoase. Dar nu știa să mintă și nu izbutea să ascundă adevărul nici față de ea însăși. Ruth știa că poeziile nu erau reușite, iar el îi citea nemulțumirea în fiecare rând politicos, dar lipsit de căldură, al scrisorii. Iar Ruth avea dreptate. Reciti încă o dată poeziile și fu adânc incredințat de dreptatea ei. Entuziasmul și simțul frumosului îl părăsiseră și recitind poemele se trezi întrebându-se ce-o fi fost oare în mintea lui atunci când le scrisese, întorsăturile mai îndrăznețe ale frazelor i se păreau acum cumplit de caraghioase, expresiile cele mai plastice erau monstruoșități și

totul părea absurd, fals, imposibil. Dacă ar fi avut destulă energie ca să le dea foc, ar fi ars pe loc Poemele marine. E-adevărat că avea la îndemână camera cazanelor, dar efortul de a le duce până acolo i se părea o prea mare cheltuială de energie. Întreaga-i energie se irosea spălând rufele murdare ale altora. Pentru treburile lui nu-i mai rămânea nici un strop.

Luă hotărârea ca de îndată ce va veni duminica să facă un efort și să răspundă scrisorii lui Ruth. Numai că sâmbătă după-masă, după ce terminară lucrul și după ce ieși din baie, dorința de uitare fu mai puternică decât el. „Mai bine ar fi să mă duc până-n sat și să văd ce învârtește Joe pe-acolo” – cam astfel s-a încheiat în mintea lui dorința aceea; și în aceeași clipă a știut că minte. Dar nu mai avea energie să cugete asupra minciunii ca atare. Și chiar dacă ar fi avut energie, ar fi refuzat s-o facă, deoarece dorea să uite. Porni spre sat cu pas domol și cumpănit, iuțindu-și fără să vrea mersul, pe măsură ce se apropia de cârciumă.

Credeam că bei numa apă de ploaie, îl întâmpină Joe.

Martin nu se osteni să găsească vreo scuză. Ceru whisky și nu-i trecu sticla lui Joe până nu-și umplu ochi paharul.

— Dă-i mai repede, nu ține sticla la tine toată noaptea, îi spuse el cu glas dogit.

Celălalt își tot făcea de lucru cu sticla, dar Martin nu stătu să-l aștepte pe el. Dădu paharul pe gât dintr-o singură înghițitură și pe urmă îl umplu la loc,

— Ei, acuma te mai pot aștepta puțin, zise Martin încruntat. Dar dă-i bătaie, Joe se grăbi și băură împreună.

— Munca te-a împins la treaba asta, nu-i așa? întrebă Joe.

Martin nu voi să discute.

— E un adevărat iad, îmi dau seama, vorbi celălalt mai departe, dar să știi că mă doare inima dacă te-apuci de băutură, Mart. Ei, să trăiești!

Martin bău tăcut mai departe, cerând doar sticla, cu glas răstit și aspru care-l sperie pe crâșmar, un flăcău de la țară cu ochi albaștri spălăciți și nu prea bărbătos la înfățișare.

— Revoltător în ce hal ne muncesc pe noi, sărmanii; vai și amar de pielea noastră, observă Joe. De nu m-aș face criță, mi-aș ieși din minți și-aș da foc șandramalei. Numa beția mea îi mai salvează, te rog să mă crezi pe mine.

Martin nu răspunse. Mai bău câteva înghițituri și începu să simtă fumurile beției rătăcindu-i prin creier. O! acuma își dădea seama că trăiește, pentru prima oară în trei săptămâni trăgea în piept aerul vieții. Fu iarăși în stare să viseze, închipuirea ieși din bolnița întunecată și-l ispiti din nou cu strălucirea ei orbitoare. Oglinda vedeniilor lui era din nou lucitoare ca argintul, un sclipitor și uluitor palimpsest de noi și vechi vedenii răvășite. Frumusețea și minunățiile lumii erau toate la îndemâna lui, pășeau cu el alături, și toată energia universului se afla strânsă în sufletul său. Încercă să-i spună toate astea și lui Joe, dar Joe avea și el vedeniile lui, planuri ingenioase menite să-i

aducă fără greș eliberarea din robie și să-l facă proprietarul unei uriașe spălătorii complet mecanizate.

— Ascult' aicea, Mart, ascultă-mă pe mine, în spălătoria mea n-o să lucreze nici un copil – d-asta poți să fii sigur. Și n-o să existe picior de om care să muncească după șase seara. Tu auzi ce-ți spun eu? O să iau mașini destule și-o să angajez destui oameni ca să poată termina treaba cât mai devreme... și... Mart... ascultă ici... pe tin' te fac mai-mare peste toată șandramaua... peste tot... peste toată... Acuma ascultă cum o să fac. Mă las complet de băutură... gata, m-am lăsat... și banii îi pun deoparte, vreme de doi ani... îi pun deoparte și pe urmă...

Dar Martin plecă de lângă el lăsându-l să-i spună cârciumarului povestea, până în clipa când bietul cârciumar fu chemat să dea de băut la doi fermieri care, sosind acolo, acceptară invitația lui Martin. În clipa aceea Martin era mărinimos ca un împărat din basme și invita pe toată lumea să bea pe socoteala lui. Se-adunară atunci argați, un grăjdar, ajutorul de grădinar de la hotel, cârciumarul și un vagabond care intrase tiptil și se furișase ca o umbră la coada șirului format în fața barului.

CAPITOLUL.

XVIII.

Luni dimineața, Joe gema aruncând primul rând de rufe în spălătorul cel mare.

— Să știi... începu el.

— Las' mă-n pace, mârâi Martin.

Ochii celuilalt se umplură de lacrimi.

— Te rog să mă ierți, Joe, îi spuse el la prânz, când lăsară lucrul ca să se ducă la masă.

— Nu-i nimic, băiatule, îi răspunse Joe. Suntem în iad și n-avem nici o putere. Numai, știi, eu țin foarte mult la tine. Doar d-asta mi-a cam părut rău. Mi-ai plăcut de când am dat ochi cu tine prima dată.

Martin îi strânse mâna.

— Hai să plecăm de-aici, propuse Joe. Hai s-o dăm dracului și să plecăm în hoinăreală. N-am încercat niciodată, da' cred că nu-i greu, ba chiar cred că trebuie să fie ușor al naibii. Și n-ai nimic de făcut. Ia gândește-te: să n-ai nimic de făcut! Am fost odată bolnav, de tifoidă, și am zăcut într-un spital. A fost grozav. Tare-aș vrea să mă mai îmbolnăvesc o dată.

Săptămâna trecea încet. Hotelul era plin și în fiecare zi curgea pe capul lor rufărie cu scrobeală „fantezi”, peste cea prevăzută. Au făcut adevărate minuni. Au luptat la lumina becurilor electrice până târziu în noapte, la toate mesele au înfulecat în goană mâncarea și au lucrat câte o jumătate de oră chiar și înaintea gustării de dimineață. Martin nu mai făcea baie rece îndată după ce se scula. Fiecare clipă era o clipă de încordare, de asalt, de asalt continuu, de asalt neîntrerupt, iar Joe se dovedi a fi un neîntrecut păstor al secundelor, pe care le mâna cu cea mai mare atenție, fără să piardă niciuna, le număra neîncetat, ca un avar care-și socotește galbenii, muncind într-un soi de delir, ca

un rătăcit, ca un fel de mașină trepidantă ajutată cu pricepere de o altă mașină, care parcă-și aducea aminte că fusese cândva un om, pe nume Martin Eden.

Dar clipele în care Martin putea să se gândească erau foarte rare. Casa gândurilor se afla ferecată, ferestrele fuseseră acoperite cu obloane grele, iar el era negurosul ei păzitor. O umbră era. Avea dreptate Joe. Amândoi erau niște umbre, lumea în care se aflau fiind tărâmul trudei veșnice. Ori poate totul nu era decât un vis? Uneori, în căldura și aburii aceia înăbușitori, pe când mânuia fierul încins înainte și înapoi pe suprafața lenjeriei albe, i se părea ca doar visează. Peste puțină vreme, ori poate peste o mie de ani sau mai mult, avea să se trezească în cămăruța lui cu masa pătată de cerneală și avea să continue să scrie, reluând lucrurile de acolo de unde le lăsase cu o zi mai înainte. Ori poate că și asta era un vis și atunci când avea să se trezească avea să vadă că e ceasul schimbului și va trebui să sară jos din culcușul îngust și să urce pe puntea legănată de valuri, sub stelele tropicelor, să ia în primire timona și să simtă suflarea răcoroasă a alizeului strecurându-i-se prin carne.

Veni sâmbătă și înșelătoarea biruință de la ceasurile trei.

— Eu m-aș duce să beau un pahar de bere, spuse Joe cu glasul acela straniu și monoton care-i trăda prăbușirea de la sfârșitul săptămânii.

Martin păru că se trezește dintr-o dată. Deschise geanta cu chei, unse bicicleta, strânse șuruburile și ajustă șaua. Joe ajunsese cam pe la jumătatea drumului către cârciumă când Martin trecu pe lângă el aplecat asupra ghidonului, pedalând ritmic și viguros, având zugrăvită pe chip hotărârea de a înfrunta cei o sută de kilometri de cale, pantele grele și praful. Dormi în noaptea aceea la Oakland, iar duminică străbătu și cei o sută de kilometri la întors. Luni dimineața începu obosit munca în noua săptămână, dar reușise să nu se mai îmbete.

Trecu o a cincea săptămână, apoi o a șasea, în cursul cărora trăi și munci ca o mașină, păstrând în toată ființa lui doar o mică scânteie, o fărâmiță sclipitoare de suflet, care-l silea ca la fiecă sfârșit de săptămână să înfrunte cei peste două sute de kilometri. Dar asta nu însemna odihnă. Parcă ar fi vrut să se arate mai tare decât o mașină, și în felul acesta să ajute la strivirea fărâmiței sclipitoare de suflet, care era tot ce-i mai rămăsese din viața de odinioară. La sfârșitul săptămânii a șaptea, fără să vrea, neputând să se mai împotrivescă, se târi din nou cu Joe până în sat, unde înecă viața și găsi viață până luni dimineața.

Pe urmă iarăși străbătu la fiecă sfârșit de săptămână câte două sute și ceva de kilometri, scuturând amorțeala unei oboseli cumplite printr-o și mai mare oboseală. La sfârșitul celei de a treia luni se duse a treia oară cu Joe în sat. Uită, apoi trăi din nou și, trăind, văzu limpede ca lumina zilei ce animal nesimțitor făcea el însuși din sine – nu din pricina băuturii, ci dintr-a muncii. Beția era un efect, nu o cauză. Venea cu necesitate după munca aceea, așa cum noaptea vine după zi. Nu transformându-se într-o vită de povară va putea

urca pe creste – acesta era mesajul pe care i-l transmitea băutura, iar el încuviință din cap. Băutura era înțeleaptă. Își dezvăluia propriile-i taine.

Ceru hârtie și cerneală, porunci să se dea de băut tuturor, iar, în vreme ce ceilalți beau în sănătatea lui, el se aplecă peste bar și scrise ceva.

— O telegramă, Joe, zise el când isprăvi. Citește-o.

Joe o citi uitându-se la ea urât, cu priviri crucișe de bețiv. Dar ce văzu scris acolo păru a avea darul să-l trezească. Îi aruncă lui Martin priviri grele de reproș, iar ochii i se umplură de lacrimile ce-i șiroiră apoi pe obraji.

— Doar nu vrei să mă lepezi acolo și să pleci, Mart? întrebă el cu deznădejde.

Martin încuviință din cap și Chemă un băiat din cârciumă, pe care-l trimise să dea telegrama la poștă.

— Stai așa, mormăi Joe. Las' să mă gândesc.

Se sprijini de bar, legănându-se pe picioare, iar Martin îl cuprinse pe după mijloc și-l susținu, în vreme ce el se gândea.

— Pune ici doi pentru spălătorie, zise el deodată. Dă-ncoa să-ndrept eu.

— De ce vrei să pleci? întrebă Martin.

— De ce pleci și tu.

— Bine, dar eu mă imbarc. Tu nu ești marinar.

— Nu, răspunse celălalt, dar pot să umblu haihui, pot să fiu și eu vagabond.

Martin se uită o clipă la el, pe urmă strigă:

— Să fiu al dracului, cred că ai dreptate! Tot mai bine să fii vagabond decât vită de povară. Știi ce, mă, ai să simți și tu că trăiești! Și asta-i mai mult decât tot ce-ai făcut până acum.

— Ba am fost odat într-un spital, îl corectă Joe. Ce bine mai era! Am avut o tifoidă – ce, nu ți-am spus?

În vremea cât Martin modifica telegrama cerând doi oameni pentru spălătorie, Joe vorbi mai departe:

— Cât am stat în spital nu mi-a venit niciodată chef de băătură. Curios, nu-i așa? Da' când am început să muncesc săptămâna toată mai rău ca un rob, a trebuit neapărat să mă îmbăt. Ai băgat vreodată de seamă că bucătarii beau de zvântă? – și brutarii tot așa? Din pricina muncii. N-au încotro, trebuie să se-mbete. Stai, să dau jumătate din cât costă telegrama.

— Mai bine să dăm cu zarul, propuse Martin.

— Hai, să bea toată lumea, strigă Joe, agitând zarurile și aruncându-le pe teigheaua udă.

Luni dimineață Joe era în al nouălea cer. Nu mai simțea că-l doare capul, iar de muncă nu-i păsa nici atât. Cirezi întregi de clipe zburară pe lângă el și se pierdură pentru totdeauna, în vreme ce păstorul lor privea indiferent pe fereastră la soare și la copacii înverziți.

— Ia te uită numai! strigă, el. Și totul e al meu! Sunt liber! Pot să mă culc sub copacii aceia și să dorm o mie de ani, dacă-mi vine gust. Hei, Martin, vino-ncoace și hai s-o-ntindem. Ce rost mai are să așteptăm, chiar și numai o clipă?

Uite, colo începe țara unde nu trebuie să faci nimic și am bilet pentru acolo – de bilet de întors n-am nevoie, să fiu al dracului!

Peste câteva clipe, când umplea coșul cu rufe murdare ca să le ducă la spălătorul cel mare, Joe zări o cămașă a patronului hotelului. Îi cunoștea monograma și cu o superbă conștiință a propriei libertăți o aruncă la pământ și începu să joace cu picioarele pe ea.

— Ce n-aș da eu să fii tu acuma în cămașa asta, olandez cu mutră de porc! strigă el. În cămașă și aicea unde te-am trântit eu. Na! na! na! Lua-te-ar dracu să te ia! Țineți-mă, fraților! Țineți-mă, că-l omor.

Martin râse și-l aduse din nou la treabă. Marți noaptea venură cei doi oameni pentru spălătorie, iar în restul săptămânii îi învățară pe cei doi rostul la spălătoria hotelului. Joe stătea deoparte și le explica celorlalți sistemele lui, dar de muncit nu mai muncea.

— Nici degetul nu-l mai mișc, vesti ej. Nici un deaet. N-au decât să mă dea afară; dacă mă dă, plec imediat. Manda nu mai muncește, vă foarte mulțumim.

Manda se călătorește cu vagoanele de marfă și stă la umbra cea mai deasă, de-acuma. Munciți voi, robilor! Ia, așa. Trudă și sudoare și iar trudă și iar sudoare! Iar când o să mierliți, o să putreziți tot ca mine, și ce contează cum ați trăit? Ai? Ia spuneți-mi mie – ce contează la urma urmei?

Sâmbătă și-au primit plata și a venit clipa când trebuia să se despartă.

— Nu vrei să m-ascuți, dacă te rog eu să-ți schimbi gândurile și să pleci cu mine-n hoinăreală? întrebă Joe fără nădejde.

Martin clătină din cap. Stătea cu bicicleta lângă el, gata de plecare. Își strânseseră mâinile iar Joe i-o reținu pe-a lui Martin o clipă și-i spuse:

— Am să te mai întâlnesc o dată, Mart, înainte ca vreunul dintre noi să se ducă. De asta sunt sigur. Mi-o spune inima. Rămâi cu bine, Mart, și să fii băiat de treabă. Țin grozav de mult la tine, o știi doar.

A rămas acolo, siluetă depărtată, rătăcită în mijlocul drumului, și s-a uitat lung după Martin, până când la un cot al șoselei l-a pierdut din vedere.

— Strașnic flăcău băiatul ăsta, a mormăit el. Strașnic flăcău.

Pe urmă a plecat și el pe șosea în jos, către rezervorul de apă, unde cincisăse cisterne goale așteptau pe-o linie lăturalnică sosirea trenului de marfă.

CAPITOLUL.

XIX.

Ruth și familia se întorseseră acasă și, după ce reveni la Oakland, Martin o văzu foarte des. Își luase, licența și prin urmare nu mai avea de învățat; cât despre Martin, după ce își consumase întreaga vigoare trupească și sufletească nu mai ora în stare să scrie. Aveau deci fiecare mai mult timp liber decât avuseseră vreodată până atunci și cum și-l închinău în mare parte unul altuia, prietenia lor căpătă repede oarecare intimitate.

La început Martin nu făcuse nimic: se odihniise numai Dormise mult și petrecuse ceasuri îndelungi visând eu ochii deschiși, gândindu-se și nefăcând nimic. Era asemeni unui convalescent scăpat dintr-o foarte grea suferință. Își

dădu seama că încep să se arate cele dintâi semne de redresare abia când văzu că jurnalele îi trezesc interes. După asta începu iar să citească – romane ușoare și poezie – iar peste alte câteva zile se afla prins până peste cap în atât de îndelung neglijatul Fiske. Trupul și sănătatea lui de fier, ajutate de vigoarea și forța de regenerare a tinereții îi refăceau vitalitatea.

Când o anunță ca avea să se îmbarce din nou de îndată ce se va simți restabilit, Ruth își arătă pe față nemulțumirea.

— De ce vrei să faci asta? întrebă ea,

— Pentru bani îi răspunse Martin. Trebuie să-mi asigur rezerve pentru viitoarea ofensiva împotriva revistelor. Banii sunt sufletul războiului – în cazul meu banii și răbdarea.

— Dar dacă singurul lucru de care aveai nevoie erau banii de ce n-ai rămas la spălătorie?

— Fiindră spălătorie mă transforma într-o fiară. Prea multă muncă de felul ăsta duce la beție.

Ruth se uită la el cu groaza în priviri.

— Vrei să spui că...? întreba ea înfiorându-se.

I-ar fi fost ușor să iasă din încurcătură; dar exista în firea lui o înclinație înnăscută către sinceritate și pe urmă își mai aduse aminte și de vechea hotărâre de a nu ascunde nimic, orice s-ar întâmpla. Răspunse deci:

— Da. Chiar așa. De câteva ori.

Ruth se cutremură și se depărtă de el.

— Niciunul dintre oamenii pe care i-am cunoscut n-a făcut vreodată un asemenea lucru... niciunul.

— Atunci n-au lucrat niciodată în spălătorie de la Shelly Hat Springs, râse el amar. Munca e un lucru bun. Este indispensabilă sănătății omului, așa spun toți predicatorii, și martor mi-e Dumnezeu că de muncă nu m-am speriat niciodată. Dar i se întâmplă uneori omului să i se urască cu binele și, vezi, mie mi s-a urât cu spălătorie. Iată de ce mă îmbarc încă o dată. Va fi cred ultima mea călătorie pe mare, fiindcă la întoarcere au să mă publice revistele. Sunt sigur.

Ruth păstra tăcere fără să-i arate nici un fel de înțelegere, iar Martin o cercetă cu priviri triste, gândindu-se cât de deplină era neputința ei de a pricepe prin ce trecuse la Shelly Hot Springs.

— Într-o zi am să scriu despre asta – „Degradarea prin muncă” sau „Psihologia beției la clasele muncitoare” așa am să-mi intitulez lucrarea.

Din ziua primei întâlniri, niciodată nu păruseră mai depărtați unul de celălalt. Mărturisirea lui, făcută cu deplină sinceritate și cu un spirit de răzvrătire foarte vizibil, o indignase. Ceea ce o impresionă în primul rând era această indignare luată în sine și nu cauza ei. Îi arăta cât de aproape de el ajunsese, iar această idee, o dată admisă, deschidea calea unei prietenii și mai strânse. În același timp, în sufletul ei se ivise și un simțământ de milă, dimpreună cu nevinovate și idealiste planuri de a-l îndrepta. Avea să-l izbăvească p-acest tânăr necioplit care ajunsese atât de departe. Avea să-l

scape de influența nefastă a vechiului său anturaj și-l va mântui de sine însuși chiar împotriva propriei lui voințe. Toate acestea i se păreau niște porniri cu totul dezinteresate și cum nu se poate mai nobile; nici nu bănuia că în spatele și la baza lor se aflau gelozia și dorințele zămislite de dragoste.

Se plimbau mult cu bicicletele prin minunatul peisaj de toamnă, iar dacă ajungeau pe dealuri citeau cu glas tare, când unul când celalalt, poezii minunate, versuri care avântă inimile către lucruri mărețe. Abnegația, sacrificiul, răbdarea, perseverența și țelurile înalte, iată principiile pe care Ruth le propovăduia indirect – toate aceste abstracțiuni fiind întrupate pentru ea în persoana tatălui, a domnului Butler și a lui Andrew Carnegie, care dintr-un adolescent sărac abia imigrat ajunsese furnizorul de cărți al lumii întregi.

Martin prețuia mult și se bucura de toate astea. Acum înlănțuirea gândurilor ei îi era mult mai limpede, iar sufletul fetei acesteia încetase de a mai fi pentru tainica minune care fusese cândva. Intelectualicește se afla de data asta pe același plan cu ea. Dar neînțelegerile asupra unei chestiuni sau alteia nu izbuteau să-i umbrească simțămintele. Dragostea lui era mai aprinsă ca niciodată, fiindcă o iubea tocmai pentru felul cum era alcătuită și chiar slăbiciunea ei trupească devenea în ochii lui un farmec în plus. Citise despre bolnăvicioasa Elizabeth Barrett, care ani îndelungați nu putuse pune picioarele pe pământ, până în ziua aceea de nestăvilită patimă când fugise cu Browning și se ridicase în picioare, pe pământ și sub cerul liber; ceea ce făcuse Browning pentru Elizabeth va putea face și el pentru Ruth. Dar mai întâi era nevoie ca ea să-l iubească. Restul va fi o treabă ușoară. Îi va da el putere și sănătate. Câteodată întrezărea crâmpie, din viața lor de peste câțiva ani, în care, pe un fundal de muncă, bunăstare și mulțumire, se arătau amândoi citind și discutând despre poezie, și parcă o vedea aieva pe Ruth întinsă printre perne fără număr și o auzea cum citește pentru el cu glas tare. Era prototipul vieții ce-o vor duce. Imaginea aceasta i se arăta mereu înaintea ochilor. Uneori Ruth se rezema de el, în vreme ce-i citea cuprinzând-o cu brațul, și-și odihnea capul pe umărul lui. Alteori stăteau amândoi cu ochii ațintiți pe aceeași pagină plină de frumusețe. Pe urmă, cum și ei îi plăcea natura, imaginația lui generoasă schimba decorul lecturii – câteodată citeau în văi înguste mărginite de coaste abrupte, în poenițe pierdute printre piscuri de munte, ori jos, pe dunele de nisip argintiu cu ghirlande de valuri la picioarele lor, sau la tropice pe vreo insulă vulcanică unde cascadele se prăvăleau prefăcându-se în miliarde de stropi mărunți, din care se țeseau văluri de abur ce lunecau încet către mare, învălătucindu-se și destrămându-se la orice adiere de vânt. Dar totdeauna, în primul plan se aflau el Ruth, stăpâni peste toate frumusețile, veșnic citind și împărtășindu-și toate fericirile, iar în al doilea plan dincolo de natura înconjurătoare, într-o depărtare umbrită și cețoasă, se întrezăreau munca, succesul și banii câștigați, datorită cărora nu erau dependenți nici de lume, nici de comorile ei.

— Aș sfătui-o pe fetița mea să fie cu băgare de seamă, o preveni maică-sa într-o bună zi

— Știu ce vrei să spui. Dar e imposibil. El nu-i...

Ruth roși, dar era roșeața fetei care pentru prima dată ajunge să vorbească despre tainele sfinte ale vieții cu o mamă pe care totdeauna o considerase drept sfântă.

— De seama ta, întregi maică-sa.

Ruth încuviință dând din cap:

— Nu asta am vrut să spun, dar într-adevăr nu este. E necioplit, brutal, puternic... prea puternic. N-a...

Stătu puțin în cumpănă și nu putu să continue. Nu era obișnuită să discute asemenea chestiuni cu mama ei. Și din nou maică-sa fu aceea care-i întregi gândul

— N-a dus o viață respectabila, asta voiai să spui.

Ruth dădu iarăși din cap și iarăși pe obraz se întinse vălul roșeții.

— Întocmai, spuse ea. N-a fost vina lui, dar s-a amestecat prea mult în...

— În noroi?

— Da, în noroi. Și mă sperie. Câteodată mi-e într-adevăr frică de el, când vorbește degajat și pe fața despre lucrurile pe care le-a făcut – ca și cum n-ar avea nici o importanță. Sigur că au importanță, nu-i așa?

Stăteau amândouă, una cu brațul petrecut pe după umerii celeilalte, iar când fiica tăcu mama o bătu încetisor pe mână, îndemnând-o să continue.

— Dar mă interesează grozav de mult, urmă Ruth. Într-un fel, e protejatul meu. Pe urmă e și primul bărbat cu care sunt prietenă – dar nu numai prietenă: pentru mine el e un fel de amestec între prieten și protejat. Uneori, când mă sperie, am impresia că e un buldog cu care vreau să mă plimb, cum obișnuiesc studentele, iar el smucește rău de zgardă, îmi arată colții și e gata-gata să-mi scape.

Maică-sa aștepta să audă mai departe.

— Bănuiesc că mă interesează, cum m-ar interesa un buldog. Are și multe calități dar și foarte multe apucături pe care nu mi-ar plăcea să le aibă... altcineva. Știi, am stat și m-am gândit. Înjură, fumează, bea, de multe ori s-a luat la bătaie cu alții (așa mi-a spus, și-i place să boxeze; așa zice). E tot ce n-ar trebui să fie un bărbat... un bărbat pe care mi l-aș dori ca – glasul i se stinse aproape cu totul – soț. Și pe urmă e prea puternic. Prințul meu trebuie să fie înalt, subțire și oacheș... un prințisor plin de grație și de farmec. Nu, nici o grijă, n-am să mă îndrăgostesc de Martin Eden, primejdia asta nu există. Ar fi cea mai mare nenorocire ce mi s-ar putea întâmpla.

— Bine, dar nu despre asta vorbeam, zise mama mințind. Te-ai gândit la el? E atât de nepotrivit pentru tine, din toate punctele de vedere, dar ia presupune că s-ar îndrăgosti el de tine?

— Păi mă iubește... de mult! exclamă ea.

— Era și de așteptat, spuse încetisor doamna Morse. Ce altceva ar putea face un om care te cunoaște?

— Olney mă urăște! zise ea cu patimă. Și eu îl urăsc pe el. Îmi vine să sfâșii, ca o pisică, de câte ori e pe-aproape de mine. Simt că trebuie să mă port

urât cu el și chiar dacă se întâmplă vreodată să nu simt lucrul acesta, atunci, oricum, se poartă el urât cu mine. Când sunt cu Martin Eden mă simt fericită. Nimeni până acum nu m-a iubit – nici un bărbat, vreau să spun, în felul ăsta. Și-i atât de plăcut să fii iubită... așa. Tu înțelegi ce vreau să spun, mămica mea dragă. E-atât de încântător să simți că ești pe de-a-ntregul și cu adevărat femeie. Își cufundă fața în poala maică-sii și plânse cu sughițuri. Știu, mamă, tu zici că sunt îngrozitoare, dar sunt sinceră și-ți spun exact ceea ce simt.

Doamna Morse încerca un simțământ ciudat; era și fericita, și supărată. Fetița ei, care era licențiată în litere, dispăruse, iar în locul ei se arăta femeia. Experiența reușise. Straniul gol din ființa lui Ruth nu mai exista și fusese îndepărtat fără primejdie și fără durere. Marinarul acela tânăr și necioplit fusese unealta acestei minuni și, cu toate că Ruth nu-l iubea, o făcuse totuși să-și dea seama că era femeie.

— Îi tremură mâinile, mărturisi Ruth cu fața încă înfundată în poala maică-sii, din pricină că nu-și poate stăpâni rușinea. E cum nu se poate mai amuzant și mai caraghios și mi-e milă de el, zău. Iar atunci când văd că mâinile îi tremură prea tare și ochii îi sunt prea strălucitori, știi, încep să-l dăscălesc în tot felul despre viața lui și despre felul nepotrivit în care încearcă să și-o îndrepte. Și el mă adoră, o știu! Mâinile și ochii lui nu pot să mintă. Iar gândul ăsta, numai gândul ăsta singur mă face să mă simt om în toată firea; îmi dau atunci seama că dispun de ceva care de drept este al meu, ceva care mă face să fiu ca celelalte fete... și... și femei tinere. Eu știu că înainte nu eram ca ele și mai știu că asta îți pricinuia multe griji. Tu ai crezut că n-o să am de unde afla grija asta a ta, care mi-e atât de scumpă, dar eu am știut-o și am vrut să... „s-o scot la capăt”, cum spune Martin Eden.

Mama și fiica trăiau clipe sfinte. Stăteau de vorbă în lumina amurgului și aveau ochii umezi. Ruth era întreagă numai nevinovăție și sinceritate, iar mama o priveghea cu dragoste, cu înțelegere, îndrumând-o și explicându-i totul cu răbdare.

— E cu trei ani mai tânăr decât tine, zise mama. N-are nici un rost pe lume. N-are nici ocupație, nici leafă. E lipsit de orice simț practic. Dacă te iubește, după cel mai elementar bun-simț ar fi trebuit să facă ceva care să-i ofere posibilitatea de a se căsători, nu să-și piardă vremea cu istoriile acelea și tot felul de visuri copilărești. Mi-e teamă că Martin Eden n-o să fie niciodată om în toată firea, n-o să-i vină niciodată mintea la cap. Nu-i place să-și asume răspunderea și să-și găsească o treabă de făcut pe lumea asta, cum a făcut tatăl tău și cum au făcut toți prietenii noștri – domnul Butler, de pildă. Mi-e teamă că Martin Eden n-o să se priceapă niciodată sa ca știgelă bani. Iar lumea e astfel alcătuită, încât fericirea nu poate fi obținută fără bani – oh! nu! nu e vorba de averi uriașe, dar de atâția bani câți trebuie pentru a-ți putea îngădui o viață confortabilă și decentă. Dar el...nu ți-a vorbit nimic.

— Nici un singur cuvânt. Nici măcar n-a încercat; dar dacă ar fi făcut-o, nu i-aș fi îngăduit fiindcă, știi, nu-l iubesc.

— Asta mă bucură. N-aș ține deloc s-o văd pe fiica mea, pe singura mea fiică, ființă atât de curată și de pură, îndrăgostită de-un om ca el. Sunt pe lume bărbați distinși, nobili, credincioși și de nădejde. Pe unul dintre aceștia trebuie să-l aștepți. Într-o zi ai să-l găsești, o să-l iubești și el o să te iubească pe tine și o să fii fericită cu el, așa cum am fost eu și tatăl tău fericiți împreună. Și mai exista un lucru pe care niciodată nu trebuie să-l pierzi din vedere...

— Da, mamă.

Vocea doamnei Morse deveni dintr-o dată șoptită și plină de dulceață:

— Despre copii e vorba

— Mă... m-am gândit și eu, mărturisi Ruth, amintiridu-și de gândurile stranii ce-o tulburaseră cândva, înroșindu-se din nou, făindcă-i era rușine sa vorbească despre astfel de lucruri.

— Și tocmai copiii fac ca să nu poată fi nici măcar vorba de domnul Eden, continuă mama pe ton tăios. Copiii aceștia trebuie să aibă o ereditate sănătoasă, curată, și teamă mi-e că el nu prea se bucură de asemenea lucru. Taică-tău mi-a spus anumite chestiuni despre viața marinarilor și... în fine, înțelegi tu.

Ruth strânse mâna mamei în semn de înțelegere, părându-i-se că într-adevăr pricepuse, deși în mintea ei nu era decât ceva nebulos, vag și depărtat, ceva de dincolo de limitele închipuirii,

— Știi doar că nu fac nimic fără să-ți spun, începu ea... Doar că, uneori, ar trebui să mă mai întrebi și tu, cum m-ai întrebat acuma. Voiam să-ți spun, dar nu mă pricepeam în ce chip anume. E un fel de falsă modestie, știu că asta-i, dar tu mă poți ajuta foarte mult. Uneori, ca acum de pildă, trebuie să mă întrebi, să mă ajuți.

Apoi, când se ridicară amândouă în picioare, Ruth exclamă cu nestăpânită bucurie:

— O! mamă, doar ești și tu femeie! apoi luând mâna maică-sii într-a ei și stând dreaptă și privind-o deschis, în lumina amurgului, își dădu seama de o straniu de dulce egalitate între ele. Niciodată nu m-aș fi gândit la tine, dacă n-am fi avut discuția de-adineauri. A trebuit să aflu mai întâi că sunt femeie, ca să pot înțelege că și tu ești femeie.

— Amândouă suntem femei, zise mama, trăgându-și fiica alături și îmbrățișând-o. Amândouă suntem femei, repetă ea pe când ieșeau din cameră, fiecare cu brațul petrecut pe după mijlocul celeilalte, cu inimile pline de-o nouă și caldă simpatie.

O oră mai târziu, ea îi spuse cu mândrie domnului Morse:

— Fetița noastră a devenit om în toată firea.

— Asta înseamnă, spuse el după ce-și privi lung soția, asta înseamnă că iubește.

— Nu, dar e iubită, răspunse doamna Morse zâmbind. Experiența a reușit în sfârșit, s-a deșteptat și fata noastră.

— Atunci trebuie să ne descotorosim de el spuse domnul Morse pe un ton detașat, firesc, de parcă ar fi fost vorba de o banală operație comercială.

Numai că soția lui clătină din cap:

— N-o să fie nevoie. Ruth spune că peste câteva zile pleacă pe mare. Când o să se întorcă, n-o s-o mai săsească. O trimitem la mătușa Clara. De altminteri, un an petrecut în răsărit, pe coasta Atlanticului cu schimbarea de climă, de oameni, de idei și de celelalte este chiar lucrul care îi trebuie.

CAPITOLUL.

XX.

Dorința de a scrie clocotea din nou în sufletul lui Martin. Povestiri și poeme îi răsăreau în chip spontan în minte, iar el le însemna undșva, părăsindu-le pentru o vreme viitoare, când avea să le aștearnă pe hârtie. Dar I de scris, nu scria. Acum se afla într-o scurtă vacanță; hotărâse s-o închine întrșagă odihnei și dragostei și' în amândouă privințele făcea progresE. În curând fu iarăși plin de sănătate și vigoare. Pe Ruth o vedea zi de zi și de fiecare dată în clipa întâlnirii: ea era izbită de forța și sănătatea ce emanau din făptura lui.

— Bagă de seamă, o preveni maică-sa încă o dată. Mi-e teamă că prea îl vezi des pe Martin Eden.

Dar Ruth râse cu nepăsare. Era sigură de sine, și peste câteva zile el avea să plece pe mare. După aceea, când Martin se va întoarce, ea va fi de mult plecată în răsărit, pe coasta Atlanticului. Și totuși exista o vrajă în forța și sănătatea lui Martin Eden. Îi spusese și lui despre plănuita ei călătorie în răsărit, iar el simți că ar trebui să se grăbească. Dar nu știa încă în ce fel trebuie să fie iubită o fată ca Ruth. Pe lângă asta mai era stânjenit și de vasta experiență pe care o avea în legătură cu fete și femei cu totul deosebite de Ruth. Acelea știau totul despre viață, dragoste și cochetărie, pe câtă vreme ea nu știa absolut nimic despre asemenea lucruri. Uriașa ei neștiință îl înspăimânta, îi îngheța pe buze toate cuvintele înaripate și-l convingea, fără voia lui, de propria-i nimicnicie. Mai avea de înfruntat și obstacole de altă natură. Nici el nu mai fusese până atunci îndrăgostit. Îi plăcuseră multe femei în viforosul lui trecut, și unele dintre ele chiar îl încântaseră, dar niciodată nu știuse ce înseamnă dragostea. În vremea aceea era ajuns să dea semn, fluierând ca un stăpân, plin de nepăsare, pentru ca ele să vină de îndată. Era vorba de simple glume, întâmplări mărunte, forme ale jocului pe care-l joacă bărbații, întâmplări fără nici un fel de importanță mai deosebită. Și acum iată că pentru prima oară ajunsese să ceară el, să implore duios, timid și neliniștit. Nu cunoștea tainele dragostei, nu-i știa graiul și îl înfricoșa deplina neștiință a iubitei.

În anii în care, cutreierând lumea în lung și în lat, făcuse cunoștință cu fel de fel de oameni, adoptase o regulă de viață potrivit căreia ori de câte ori s-ar fi văzut prins într-un joc necunoscut, trebuia să-l lase pe adversar să-și descopere jocul. Regula asta nu numai că-l ajutase de mii de ori să iasă din încurcătură, dar îl și învățase să fie un bun observator. Știa cum să cerceteze un lucru pe care nu-l cunoștea, știa să pândească o clipă de slăbiciune, o cale de acces, să lase ca necunoscutul să-și dezvăluie singur tainele. Totul se

asemăna cu așteptarea poziției prielnice într-un meci de box. Iar când se ivea o asemenea poziție, știa dintr-o lungă experiență cum să intervină prompt și să izbească dârz, cu sete. Tot așa aștepta și în jocul cu Ruth, aștepta și pândează, dorind să-și mărturisească dragostea, dar neavând curajul trebuitor. Îi era frică să n-o jignească și nu se simțea sigur pe sine. Dar fără măcar să aibă habar, proceda cu Ruth întocmai așa cum se cuvenea să procedeze. Dragostea a apărut pe lume înaintea graiului și chiar din prima ei tinerețe a învățat anumite căi și mijloace pe care nu le-a mai uitat niciodată. În felul acesta străvechi și primitiv îi făcea Martin curte lui Ruth. La început nu și-a dat seama ce face, deși mai târziu a început să bănuiască. Atunci când îi atingea mâna cu mâna lui îi vorbea într-un fel mult mai convingător decât i-ar fi vorbit prin orice frază, impresia pe care forța emanată din făptura sa o producea asupra imaginației lui Ruth avea o putere, de vrajă mult mai mare decât toate poemele scrise și toate vorbele înflăcărate șoptite de toți îndrăgostiții din o mie de generații. Orice cuvinte ar fi rostit, s-ar fi adresat, cel puțin în parte, rațiunii; dar atingerea mâinii, contactul de-o clipă își croia drum direct către instinct. Rațiunea, judecata ei erau tot atât de tinere ca și ea, instinctele erau vechi ca rasa și chiar mai vechi. Fuseseră și ele cândva tinere, pe vremea când dragostea era și ea tânără, și erau mai înțelepte decât convențiile sociale, decât părerea lumii și toate celelalte lucruri de curând născute. De aceea judecata ei n-a făcut nici cea mai mică mișcare. Nimeni nu se adresase judecății, iar Ruth nu și-a dat seama de forța chemării pe care în fiecare moment Martin o trimitea celor mai adânci resorturi ale ființei ei. Pe de alta parte, faptul că o iubea era limpede ca lumina zilei și Ruth se delecta deplin conștientă, urmărind toate semnele dragostei lui – ochii strălucitori cu chemarea lor duioasă, mâinile care tremurau și nelipsita năvală întunecată a sângelui sub pielea-i bronzată. Merse chiar mai departe, ațâțându-l în mod timid, dar atât de delicat, încât el niciodată n-a bănuțit măcar, și, fiind numai pe jumătate conștientă, în așa fel încât nici ea nu și-a putut da seama decât foarte vag. Neîndoielnicele dovezi ale puterii ei, care o înălțau la rangul de femeie, îi înfiorau sufletul și încerca o desfătare de Evă, chinându-l și jucându-se cu el.

Cu limba ferecată de lipsa lui de experiență și de prea marea dogoare a patimii, făcându-i curte stângaci și mai mult fără să-și dea seama, Martin continuă să se apropie de ea prin atingeri de mână. Atingerile mâinii lui îi plăceau., ba erau penitru ea ceva ce depășea cu mult simpla plăcere. Martin nu știa asta, știa doar că nu-i displac. Nu-și dădeau mâna decât atunci când se întâlneau și pe urmă la despărțire; dar mânuind bicicletele, legând cărțile de versuri pe care le luau cu ei pe dealuri și răsfoind împreună paginile se iveau numeroase prilejuri în care o mână se putea rătăci lângă cealaltă. Se mai iveau de asemenea prilejuri pentru ca părul ei să-i mângâie obrazul și pentru ca umăr să se atingă de umăr, atunci când se plecau, amândoi peste frumusețile cuprinse în cărți. Zâmbea în sine ei la fiecare pornire fugară venită de cine știe unde și care-o îndemna să-și treacă ușor degetele prin părul lui; în același timp, de câte ori oboseau citind, pe Martin îl ardea dorința de a-și așeza capul

în poala ei, ca să viseze cu ochii închiși la viitorul ce-avea să fie al lor. În trecut, cu prilejul întâlnirilor de duminică din Shellmound Park ori Schuetzen Park, de nenumărate ori își odihnise capul în poala fetelor și de cele mai multe dăți dormise zdravăn, cu un egoism cumplit, în vreme ce fetele îi apărau fața de razele soarelui, se uitau la el și-l mângâiau cu priviri pline de patimă, minunându-se de superba nepăsare cu care le primea dragostea. Până acum, a-și pune capul în poala unei fete fusese treaba cea mai ușoară din lume, dar iată că de data asta poala unei fete ca Ruth i se părea o culme inaccesibilă, cu neputință de atins. Și tocmai aici, în această sfială stătea forța cuceritoare a purtării lui. Din pricina acestei sfieli, nu-i trezea în suflet nici un fel de neliniște. Fiind ea însăși nepăsătoare și timidă, nu observă niciodată tendința primejdioasă a relațiilor lor. În chip subtil și fără să-și dea seama, se apropia de el din ce în ce mai mult, iar el, simțind apropierea mereu mai strânsă, ardea de dorința de-a îndrăzni, însă tot se temea.

O dată a îndrăznit, într-o după-amiază, când a găsit-o în salonul pe jumătate întunecat, chinuită de-o teribilă durere de cap.

— Orice aș face e degeaba, îi răspunsese ea lui Martin. Prafuri nu iau niciodată. Nu-mi îngăduie doctorul Hali.

— Eu cred că te-aș putea lecui și încă fără nici un fel de doctorii, răspunse Martin. Nu pot fi sigur, bineînțeles, dar cu dragă inimă aș încerca. E vorba doar de un masaj. Meșteșugul ăsta l-am învățat mai întâi de la japonezi, care-s un neam de masori, după cum probabil știi. Pe urmă l-am mai învățat o dată, de la un cap la altul și cu unele mici deosebiri, în Hawaii. Cei de-acolo îi spun lomi-lomi. E în stare de multe din isprăvile prafurilor și chiar de unele pe care prafurile nu pot să le facă.

De-abia apucaseră degetele să-i atingă fruntea, când Ruth oftă din adâncul inimii.

— E-așa de bine, zise ea.

Mai vorbi doar o singură dată, peste o jumătate de oră, când întrebă:

— N-ai obosit?

Întrebarea era pusă cu nepăsare, ca pentru a împlini o datorie și ea cunoștea de mai înainte răspunsul. Apoi se cufundă în contemplarea aromitoare a balsamului alinător izvorât din puterea lui. Viața curgea prin vârful degetelor lui alungând durerea, ori cel puțin așa i se păru ei, până când o dată cu izbăvirea de durere adormi, iar el se retrase binișor și plecă.

În seara aceea l-a chemat la telefon ca să-i mulțumească.

— Am dormit până la vremea cinei, zise ea. M-ai vindecat deplin, domnule Eden, și nu știu cum mulțumesc.

Când încercă să răspundă îl cuprinse un val de căldură, limba i se împletici în gură, îl copleși fericirea, iar printre cuvintele schimbate la telefon îi apărea mereu înainte imaginea lui Browning și lui Elizabeth Barrett, cea aproape răpusă de boală. Ceea ce se în făptuise cândva putea fi înfăptuit din nou, iar el, Martin Eden, o putea face și o va face pentru Ruth Morse. Se întoarse, în camera lui, la Sociologia lui Spencer, care zăcea deschisă pe pat.

Dar nu fu în stare să citească. Dragostea îl chinuia și-i stăpânea voința, așa că, împotriva oricărei hotărâri de mai înainte, se trezi la măsuța plină cu pete de cerneală. Sonetul scris în noaptea aceea fu primul dintr-un ciclu de cincizeci de sonete de dragoste, încheiat într-un răstimp de două luni. În vreme ce scria avea în minte Sonete de dragoste din partea portughezei și scria în condițiile cele mai prielnice unei mari realizări, într-o teribilă încordare și în frigurile dulcii nebunii a dragostei.

În numeroasele ceasuri pe care nu le petrecea împreună cu Ruth, se consacra Ciclului dragostei, cititului acasă sau în sălile de lectură ale bibliotecilor publice, unde se ținea la curent cu revistele recent apărute, urmărind conținutul lor și politica redacțiilor. Ceasurile petrecute cu Ruth erau toate la fel, înnebunitor de promițătoare și văduve de orice hotărâre. La vreo săptămână după ce îi lecuisse durerea de cap, Norman – susținut de Arthur și Olney – propuse o plimbare la lumina lunii pe lacul Merritt. Cum Martin era singurul în stare să manevreze o ambarcație cu pânze, îl poftiră stăruitor să se ocupe el de treaba asta. Ruth se așeză lângă el, la pupa, iar ceilalți trei tineri rămaseră în mijlocul bărcii, prinși într-o nesfârșită discuție despre treburile asociației studențești din care făceau parte.

Luna nu răsărise încă, și Ruth, privind necuprinsul înstelat al bolții cerești fără să schimbe o vorbă cu Martin, se simți deodată copleșită de senzația singurătății. Se uită la el. O pală de vânt aplecă barca până ce marginea copastiei ajunse aproape de fața apei, iar Martin, cu o mână pe eche și cu cealaltă pe parâma velei, aduse binișor barca sub vânt, scrutând în același timp întunericul, ca să distingă linia țărnelui de miazănoapte, pe lângă care alunecau. Nu știa că e privit, dar ea îi urmărea fiecă mișcare, în vreme ce prin minte îi treceau năstrușnice închipuiri cu privire la ciudata deformație sufletească ce-l împingea pe el, un tânăr înzestrat cu puteri atât de nemăsurate, să-și risipească timpul scriind nuvele și poeme osândite la mediocritate și insucces.

Privirile îi rătăciră peste grumazul puternic ce abia se zărea la lumina stelelor, peste capul viguros, și din nou o cuprinse vechea dorință de a-și așeza mâinile pe gâtul lui. Forța aceea, pe care n-o putea suferi, o atrăgea. Senzația de singurătate deveni mai apăsătoare și se, simți deodată obosită. Poziția în care se afla pe barcă înclinată o enerva și își aduse aminte de durerea de cap, de felul cum o lecuisse și de alinătoarea tihnă ce-o afla prin el. Era lângă ea, chiar alături de ea, iar barca parcă o împingea înspre el. Atunci îi încolți în suflet dorința de-a se rezema de el, de a-i simți puterea – o dorință nelămurită, abia înfiripată dar care, de cum se ivi, puse stăpânire pe ea și o îndemnă să se încline către Martin. Ori era cumva aplecarea bărcii? Nu știa. N-a știut niciodată. Știa doar că se rezema de el și că tihna aceea odihnitoare și binecuvântată era nespus de dulce. Poate că fusese vina bărcii, dar nu făcu nici o efortare ca să se ridice. Se rezema foarte ușor de umărul lui, dar totuși se rezema și continuă să se rezeme chiar și când Martin își schimbă puțin poziția pentru a-i îngădui să se sprijine și mai bine.

Era o nebunie, dar ea nu voia s-o socotească nebunie. Nu mai era ea însăși, ci doar o femeie, cu nevoia ei de a se sprijini; și cu toate că se sprijinea doar atât de ușor, nevoia de sprijin părea satisfăcută. Nu mai simțea oboseala de adineauri. Martin nu scotea nici un cuvânt. Dacă ar fi vorbit, vraja s-ar fi destrămat. Dar sfiala lui o mai prelungi. Era amețit și buimac. Nu putea înțelege ce se întâmplă. Totul i se părea prea minunat ca să fie altceva decât o halucinație. Își învinse dorința nebună de-a da drumul pânzei și cârmei și de-a o cuprinde în brațe. Instinctul îi spunea că gestul acesta nu trebuie făcut și era fericit că pânza și cârma îi țineau mâinile ocupate, punând astfel stavilă ispitei. Dar nu mai manevră pânzele, așa cum ar fi trebuit și, fără nici o rușine, nu folosi decât în mică măsură vântul, ca să ajungă țărm cât mai târziu cu putință. Sosirea la țărm l-ar fi silit să facă manevre complicate și apropierea dintre ei s-ar fi sfârșit. Manevră cu multă pricepere, încetinind mersul bărcii fără a atrage atenția celor prinși în focul discuției, binecuvântând în gând toate grelele încercări întâmpinate vreodată pe mare, pentru că numai ele făcuseră cu putință noaptea asta minunată, învățându-l să stăpânească undele și barca și vântul ca să poată aluneca pe ape alături de ea, cu dulcea ei greutate sprijinită pe umăr.

Când cele dintâi raze ale lunii atinseră pânzele și se răsfrânseră în barcă asemeni unui puhoi sidefiu, Ruth se depărtă de el. Și, chiar în clipa când s-a mișcat, l-a simțit și pe el depărtându-se. Însemna că amândoi se fereau, voiau sa nu fie văzuți. În taină, fără să-și vorbească, hotărâseră că întâmplarea asta trebuia știută numai de ei doi. Stătea deoparte, se retrăsese de lângă el, cu obrazii în flăcări, și deodată întreaga semnificație a întâmplării i se limpezi în minte. Era vinovată de o faptă pe care trebuia s-o ascundă fraților ei, s-o ascundă lui Olney. De ce ajunsese aici? Niciodată în viața ei nu mai făcuse asemenea lucru, și totuși se mai plimbase cu barca la lumina lunii și cu alți băieți. Niciodată nu mai dorise să facă un lucru asemănător. Fu copleșită de rușine, iar taina îmbobocirii ei ca femeie o ului. Aruncă spre Martin o privire furișă. Manevra pânzele pentru a întoarce barca și a o trage la țărm. Ar fi dorit să-l urască, fiindcă numai el o împinsese către un asemenea gest rușinos și necugetat. Tocmai el, între toți bărbații din lume! Poate că maică-sa avea dreptate și poate că într-adevăr prea des se întâlnea cu el. Una ca asta nu se va mai întâmpla niciodată, hotărî ea; și pe viitor îl va întâlni mult mai rar. Îi trecu prin minte gândul năstrușnic de a-i explica totul când va fi prima oară singură cu el, de a-l minți și a-i spune în treacăt că puțin înainte de răsăritul lunii avusese un moment de leșin. Apoi își aminti cum amândoi se trăsese deoparte după ivirea lunii trădătoare și-și dădu seama că această minciună nu stătea în picioare.

În zilele următoare, care trecură ca vântul, Ruth n-a mai fost ea însăși, ci o ființă curioasă și greu de înțeles, peste măsură de încăpățânată și niciodată dispusă să se cerceteze pe sine, să scruteze viitorul ori să-și dea seama ce face și încotro se îndreaptă. Trăia într-o stare de continuă fierbere, chinuită de înfiorări dureroase, când înfricoșată și când încântată, ca într-o neconținută

visare. Păstra însă un gând neclintit, care totuși îi mai ocrotea liniștea. Nu-i va îngădui lui Martin să-și mărturisească dragostea. Atâta vreme cât va reuși să-l împiedice, totul va merge bine. Peste câteva zile el avea să plece pe mare. Și chiar dacă înainte de asta va vorbi, tot nu se va întâmpla nimic. Nici nu s-ar putea să fie altfel, de vreme ce ea nu-l iubește. Totuși avea să fie un moment dureros pentru el și neplăcut pentru ea, fiindcă va fi prima oară când o va cere cineva în căsătorie. La gândul acesta se cutremură de plăcere. Vasăzică era cu adevărat femeie, de vreme ce se găsea cineva dispus s-o ceară. Era o momeală aruncată celor mai puternice forțe din sufletul ei de femeie. Întreaga-i ființă, tot eșafodajul vieții ei, se cutremura și se clătina! Gândul acesta îi flutura în minte ca o găză atrasă de lumina lămpii. Ajunse să-și închipuie chiar felul cum avea să-și rostească Martin cererea, punându-i pe buze propriile ei cuvinte; și își formulă în gând refuzul, îndulcindu-l cu vorbe blânde și îndemnându-l pe Martin să se poarte bărbătește, să fie sincer și nobil. Mai ales trebuia să se lase de fumat. Va insista mult asupra acestui punct. Ba nu, cu nici un chip nu-i putea îngădui să vorbească. Va ști să-l împiedice, așa cum de fapt și făgăduise să facă atunci când vorbise cu maică-sa. Cu obrazii în flăcări și sufletul cuprins de văpăi, cu inima îndoită, alungă de la sine toată scena pe care adineauri și-o imaginase. Prima ei cerere în căsătorie trebuia amânată pentru un timp mai prielnic și un pretendent mai potrivit.

CAPITOLUL.

XXI.

Sosi o frumoasă zi de toamnă, caldă și zâmbitoare, înfiorată de melancolia sfârșitului verii, o zi de toamnă californiană cu soare cuminte și hoinare adieri de vânt lenes ce nu izbuteau să tulbure piroteala aerului. Străvezii cețuri roșietice, nu aburi ci văluri țesute doar din culoare, se pierdeau în depărtări, printre dealuri. San Francisco zăcea ca o pală de fum răsfirată pe culmi. Golful împlântat până în inima orașului părea o pată de metal topit cu strălucire ștearsă, pe întinsul căreia navele stăteau încremenite sau se mișcau purtate de fluxul lenes. În depărtare, Tamalpais de-abia se deslușea din pâcla argintie, siluetă uriașă străjuind Poarta de Aur, ce părea o potecuță cu adevărat aurită, năpădită de razele soarelui coborât către asfințit. Mai departe, pe linia zării, Pacificul nesfârșit și morocănos îngrămădea nori mari care lunecau lin spre uscat, vestind cele dintâi răbufniri furtunoase ale iernii.

Rămășițele verii se zăreau risipite pretutindeni. Vara zăbovea încă, retrăgându-se tiptil și topindu-se printre dealuri, întărind arămiul văilor, țesând din puterile-i istovite și din bucuria împlinirilor zăbranic de cețuri peste culmi, dându-și sufletul cu mulțumirea senină de-A. Fi trăit, și a fi trăit așa cum se cuvine.

Pierduți printre dealuri, pe culmea cea mai dragă lor, Martin și Ruth. Stăteau alături, cu capetele plecate peste aceeași pagină, și el citea cu glas tare din sonetele de dragoste ale femeii ce l-a iubit pe Browning așa cum nu multor oameni le-a fost dat să fie iubiți.

Dar lectura lăncezea. Vraja frumuseții ce se stingea pretutindeni în jurul lor era prea puternică. Vara agoniza așa precum trăise, ca un mairé iubitor de plăceri, frumos și fără nici un gând de pocăință, iar amintirea desfătărilor și bucuriilor stăruia grea în aer. Amintirea aceasta pătrunse în făpturile lor ca un vis galeș, înmuind tăria hotărârilor, acoperind chipul moralei și al judecării cu vâl de aburi și ceață purpurie. Martin își dădea seama că e înduioșat și sfârșit, iar din vreme în vreme valuri fierbinți îi străbăteau tot trupul. Capul îi era foarte aproape de al ei și de câte ori adieri slabe îi clineau firele de păr atingându-le de obrazul lui, paginile tipărite porneau să-i joace prin fața ochilor,

— Cred că nu înțelegi nici un cuvânt din ce citești, îi spuse ea când îl văzu că nu mai știe unde a rămas.

Martin se uită la ea cu ochi arzători și fu cât p-aci să se fâstâcească, dar deodată un răspuns îi veni pe buze.

— Cred că nici tu nu știi. Despre ce era vorba în ultimul sonet?

— Nu știu, răsé ea recunoscând deschis. Am și uitat. Hai să nu mai citim. E prea frumoasă ziua de astăzi.

— O vreme n-o să mai putem veni pe dealuri, o vesti el încrunțat. Se pregătește furtună, colo, unde oceanul se întâlnește cu cerul.

Cartea îi alunecă din mână și căzu pe pământ, iar ei rămaseră nemișcați și tăcuți, privind peste golful acela de vrajă cu ochi ce visau dar nu puteau să și vadă. Ruth privi cu coada ochiului către gâtul lui. Nu se înclină către el. O putere din afara ei, mai tare decât gravitația și neînduplecată ca destinul, o împinse însă. Nu trebuia să se incline decât puțin, puțin de tot, și iată că fără voia ei se înclinase îi atinse umărul cu umărul ei, ușor cum atinge fluturile o floare și tot atât de lină fu și opunerea lui. Ea îi simți umărul apăsându-se pe al ei, și un fior străbătu trupul lui Martin. Apoi veni vremea când ea ar fi trebuit să se tragă îndărăt. Dar devenise un simplu automat. Gesturile scăpaseră de sub controlul voinței și, în fermecătoarea nebunie ce-o cuprinsese, nu s-a mai gândit nici la stăpânire, de sine și nici la voință.

Brațul lui începu să se strecoare pe după ea și s-o cuprindă. Chinuită de desfătare, îi pândi inaântarea domoală. Aștepta fără să știe ce așteaptă, abia respirând, cu buzele uscate și cuprinse de flăcări, cu inima zvâcnind în salturi nebune și tot sângele invadat de frigurile nădejdiei. Brațul încordat în jurul ei urca mereu și o trăgea către Martin, încet și mângâietor. Nu mai putu aștepta. Cu un suspin chinuit și cu o mișcare bruscă, pornită din adâncul ființei, negândită și spasmodică, își așeză capul pe pieptul lui. Atunci capul lui Martin se apleca iute și, în clipa când buzele lui ajunseră aproape, ale ei zburară să le întâmpine.

„Asta trebuie să fie dragostea”, se gândi ea într-una din clipele când mai putu judeca. Ar fi fost ceva prea rușinos de n-ar fi fost dragoste. Nu putea fi altceva de cât dragoste. Iubea bărbatul ale cărui brațe o cuprindeau și ale cărui buze i le striveau pe ale ei. Cu o unduire a trupului, se strânse și mai aproape de el. Peste o clipă se smulse pe jumătate din îmbrățișare, își înălță mâinile,

brusc și cu bucurie turbată, apoi ie așeză pe amândouă peste gâtul ars de soare al lui Martin Eden. Atât de dureroasă fu săgetarea dragostei și a dorinței împlinite, încât gemu stins, mâinile i se înmuiară și rămase în strânsoarea brațelor lui, pe jumătate leșinată.

Nu rostiră nici un cuvânt și încă multă vreme rămaseră muți. De două ori se aplecă și o sărută, și de fiecare dată buzele ei le întâmpinară sfioase pe ale sale, iar trupul făcu aceeași mișcare lină de dulce cuibărire. Stătea lipită de el, neputând să se desprindă, iar Martin, nemișcat, o ținea în brațe, privind cu ochi ce nu vedeau la pata întunecată a marelui oraș de dincolo de golf. De astă dată în minte nu i se mai iveau nici un fel de vedenii. Numai culori, lumini și scânteieri îi jucau prin cuget, calde ca ziua aceea și calde ca dragostea lui. Și plecă înspre buzele ei. O auzi vorbind.

— Când ai început să mă iubești? întreba ea șoptit.

— Din prima clipă, chiar de când te-am cunoscut, din clipa în care te-am zărit. Chiar în clipa aceea am fost nebun de dragoste și, în toată vremea care a trecut de atunci, n-am făcut decât să înnebunesc și mai rău. Acum sunt mai nebun ca niciodată, iubitito. Bucuria mi-a învălmășit atât de tare mințile, încât am ajuns nebun de legat.

— Îmi pare bine că sunt femeie, Martin... iubitule, zise ea după ce suspină din adânc.

O strânse cu putere în brațe, o dată și încă o dată, mereu, apoi întrebă.

— Dar tu? Când ți-ai dat seama prima oară?

— O! Am știut totdeauna, aproape de la început.

— Iar eu am fost orb ca o cârțiță! strigă el cu un tremur de supărare în glas. Niciodată nu mi-am închipuit un asemenea lucru până adineauri, când... când te-am sărutat.

— Nu asta am vrut să spun. Ruth se trase puțin deoparte și-l privi.

Voiam să spun că aproape de la început mi-am dat seama că mă iubești.

— Dar tu? întrebă Martin.

— Cu totul pe neașteptate. Rostea cuvintele rar, ochii îi ardeau sticlind în fel de fel de ape, iar în obraz îi dăinuia o roșeață ușoară ce nu voia să se șteargă. N-am știut nimic până adineauri... când m-ai cuprins în brațe. Și niciodată nu m-am gândit c-o să mă căsătoresc cu tine. Martin, niciodată până în secunda aceea. Cum de m-ai făcut să te iubesc?

— Nu știu, răspunse el râzând. Poate numai prin dragostea mea, fiindcă te-am iubit totdeauna și așa de mult, încât aș fi putut înduioșa până și inima unei stânci, deci cu atât mai mult inima unei femei de carne și oase cum ești.

— E-atât de altfel de cum credeam eu că e dragostea, zise ea pe neașteptate.

— Cum ți-o închipuiai?

— Nu credeam că o să fie așa. Îl privea atunci drept în ochi, dar când continuă, privirile îi coborâră în pământ: Știi, nu cunoșteam nimic din toate astea.

Martin încercă din nou s-o tragă către el, dar de data asta de-abia schiță gestul, temându-se să n-o supere. Simți însă repede că trupul ei răspunde îndemnului și atunci o strânse încă o dată, tare, în brațe, iar buzele lor se împreună.

— Oare ce-or să spună ai mei? se întrebă ea, brusc îngrijorată, într-un moment de răgaz.

— Nu știu. Când om vrea să știm, putem afla foarte ușor.

— Dar dacă mama e împotriva? Mi-e tare teamă să-i spun.

— Lasă-mă pe mine să-i vorbesc, se oferi el cu vitejie. Cred că nu prea sunt pe placul mamei tale, dar izbutesc eu s-o înduplec. Cine te poate câștiga pe tine, poate face orice pe lumea asta. Și dacă n-o să...

— Atunci?

— În orice caz, fiecare avem dragostea celuilalt. Dar nu cred că se poate să n-o convingem pe mama ta să consimtă la căsătoria noastră. Te iubește prea mult. N-aș vrea deloc să-i zdrobesc inima, zise Ruth dusă pe gânduri.

Lui Martin îi trecu prin minte să-i spună că inimile mamelor nai puteau fi chiar așa de ușor zdrobite, dar se trezi spunând:

— Nu uita că dragostea e cel mai mare lucru de pe lume.

— Știi, Martin, câteodată mă sperii. Uite, acum mi-e frică, mi-e teamă când mă gândesc la tine și la ce ai fost tu. Trebuie să fii foarte bun, grozav de bun cu mine. Nu trebuie să uiți, la urma urmei, că sunt abia un copil. Până acum n-am iubit niciodată.

— Nici eu. Amândoi suntem niște copii. Și suntem cum nu se mai poate mai fericiți, fiindcă fiecare suntem la cea dintâi dragoste.

— Dar asta e cu neputință! explodă ea, smucindu-se din brațele lui, cu o mișcare bruscă: În ce te privește, asta-i cu neputință. Ai fost marinăr și despre marinari se spune că... se spune că...

Glasul îi slăbi și se stinse.

— Că au câte o nevastă în fiecare port? sugeră el. Asta voiai să spui?

— Da, răspunse Ruth încet.

— Dar aceea nu e dragoste, îi spuse el liniștit. Am trecut prin multe porturi, dar nici umbra unui fior de dragoste nu mi-a atins inima până în seara aceea, când te-am văzut pentru prima oară. Știi, după ce am spus noapte bună și am plecat, a fost cât pe ce să fiu arestat.

— Arestat?

— Da. Un polițist a crezut că sunt beat; și într-adevăr eram beat de dragoste pentru tine.

— Spuneai însă că amândoi suntem copii, eu am spus că în ce te privește este cu neputință, iar de-aici am alunecat spre altele.

— Eu am spus că n-am iubit niciodată pe nimeni afară de tine, răspunse Martin. Ești prima, ești singura mea dragoste.

— Totuși ai fost marinăr, stăruie Ruth.

— Asta nu înseamnă însă că nu ești într-adevăr prima mea dragoste.

— Dar ai cunoscut femei... alte femei... of!

Spre uimirea lui Martin Eden, Ruth izbucni într-un potop de lacrimi pentru stăvilirea căruia fu nevoie de multe sărutări și mângâieri. Și tot în acest răstimp în minte îi stăruiau versurile lui Kipling: căci Judy O' Grady și nobila lady, Deși servanță una, și-altă stăpâna ei, De fapt sunt amândouă tot femei.

Da, hotărî Martin, Kipling avea dreptate, cu toate că pe el romanele citite îl făcuseră să creadă contrariul. Datorită romanelor, era încredințat că în clasele de sus toate cererile în căsătorie se făceau în mod solemn. În lumea de jos, de unde venise el, i se părea firesc ca băieții și fetele să se înțeleagă direct, fără complicații; dar i se părea de necrezut ca poveștile de dragoste ale oamenilor aceluia bogați, care pluteau în sferele cele mai înalte, să se înfiripe aidoma celor din lumea de jos. Și cu toate acestea romanele greșeau. Avea dovada înaintea ochilor. Aceleași îmbrățișări și săruturi, neîntovărășite de nici o vorbă, care se dovedeau suverane în privința fetelor muncitoare, erau nu mai puțin plăcute fetelor din clasele de sus. Se vedea bine că la urma urmei toate erau plămădite din carne, surori bune sub înfățișările lor deosebite; dacă și-ar fi adus aminte de Spencer, ar fi putut ști și el atâta lucru. În vreme ce-o ținea pe Ruth în brațe și încerca să-o aline, simțea o mare mulțumire la gândul că, de fapt, nobila lady și Judy O'Grady sunt amândouă tot femei. Înseamnă că Ruth e mult mai aproape de el și că poate ajunge până la ea. Carnea ei, care-i era atât de scumpă, era ca a oricărui alt muritor, ca a lui. În calea căsătoriei lor nu exista nici o barieră. Nu existau decât deosebirile de clasă, iar clasele erau lucruri exterioare, neesențiale. Deosebirile de clasă puteau fi înlăturate. Un sclav, citise el undeva, ajunsese să îmbrace purpura imperială a Romei. Dacă așa stăteau lucrurile, atunci putea și el ajunge până la Ruth. Dincolo de puritatea, dincolo de sfințenia, de cultura și vapoasă splendoare a sufletului era și ea în atributele umane fundamentale, la fel ca Lizzie Connolly, 1A. Fel ca toate surorile pe care le avea Lizzie Connolly în lume. Tot ce era ou puțință pentru ele era și pentru Ruth. Și Ruth putea să iubească, ori să urască, ori să-și iasă din fire; fără nici o îndoială că și ea putea fi geloasă, așa cum era de fapt și acum când stătea în brațele lui plângând cu hohote.

— Și pe lângă toate astea sunt și mai în vârstă decât tine, Zise ea deodată, deschizând ochii și uitându-se în sus, către el. Sunt cu trei ani mai mare ca tine.

— Da' de unde. Ești doar un copil și, după cât am trăit, sunt cu patruzeci de ani mai bătrân decât tine, răspunse Martin.

Adevărul e că în ceea ce privește dragostea erau amândoi niște copii și, în ciuda faptului că ea avea educație, universitară iar el își împuiase capul cu filosofie și cunoștea viața din proprie experiență, își exprimau sentimentele cu naivitate și stângăcie copilărească.

Mai întârziară în strălucirea amurgului, vorbind așa cum le e, sortit îndrăgostiților să vorbească, minunându-se de miracolele săvârșite de dragoste, de capriciile sorții care-i aruncase în chip atât de ciudat pe unul în calea celuilalt și crezând orbește că iubeau cu o înflăcărare până la ei niciodată cunoscută. Mereu și mereu se-ntorceau cu încăpățănare la același lucru,

repetându-și descrierea impresiilor lăsate de unul asupra celuilalt, încercând zadarnic să analizeze cât mai amănunțit ce simțeau unul pentru altul și cât de adânci le erau simțămintele.

Norii grei dinspre asfințit primiră între ei soarele, și de jur-împrejur zarea se coloră într-un roz cald, ce se răsfrânse pe întreg înaltul cerului. Lumina roșiatică scâldea totul în jur și se revărsă asupra lor în vreme ce ea cânta „Rămâi cu bine, zi frumoasă”. Cânta încetișor, culcată în leagănul brațelor ce-o țineau înlănțuită, cu mâinile încheștate într-ale lui, iar inima fiecăruia zvâcnea în pumnul celuilalt.

CAPITOLUL.

XXII.

Doamna Morse nici n-ar fi avut nevoie de intuiție maternă pentru a citi vestea înscrisă pe chipul lui Ruth când s-a întors acasă. Roșeața, care nu se îndupleca să părăsească obrajii, spunea toată povestea aceea simplă și mult mai convingător vorbeau ochii, mari și strălucitori, prin care se arăta neîndoielnicul triumf ascuns în suflet.

— Ce s-a întâmplat? întrebă doamna Morse când veni momentul prielnic, adică după ce Ruth se băgă în pat.

— Cum, știi? șopti fata, cu buze tremurătoare.

Drept răspuns, brațul mamei o cuprinse pe după umeri și mâna îi mângâie părul.

— N-a vorbit, izbucni Ruth. N-aș fi vrut să se întâmple, și cu nici un preț nu l-aș fi lăsat să vorbească... numai că n-a spus nici un cuvânt.

— Dar dacă n-a spus nici un cuvânt înseamnă că nu s-a întâmplat nimic, nu-i așa?

— Ba da, totuși s-a întâmplat.

— Pentru numele lui Dumnezeu, fata mamei, ce tot bâigui tu acolo?

Doamna Morse nu mai știa ce să creadă. La urma urmei despre ce întâmplare e vorba, că nu mai pricep nimic. Ce s-a întâmplat?

Ruth se uită mirată la maică-sa.

— Credeam că știi. Știi, da, ne-am logodit, eu și Martin.

Doamna Morse râse jignită, deși încă nu-i venea să creadă.

— Nu, n-a spus nici o vorbă, insistă Ruth. Adevărul însă e ca mă iubea... și asta-i tot. În clipele acelea am fost și eu tot așa de surprinsă cum ești tu acum. N-a rostit nici un cuvânt. Atâta doar că m-a cuprins cu brațul. Și... și eu n-am mai știut ce-i cu mine. Și m-a sărutat și l-am sărutat, și eu. Nu m-am putut stăpâni. N-am mai putut. Și atunci am înțeles că-l iubesc.

Se opri, așteptând cu sufletul la gură sărutul binecuvântării materne, dar doamna Morse se arătă aspră și tăcută.

— E o întâmplare teribilă, știu, începu iar Ruth, cu voce stinsă. Și nu-mi dau seama cum ai să mă poți ierta vreodată. Dar nu m-am putut împotrivi. Până în clipa aceea nici în vis n-aș fi putut crede că-l iubesc. Și trebuie să vorbești tu cu tata în locul meu.

— Nu crezi c-ar fi mai bine să nu-i spunem nimic lui taică-tău? Am să vorbesc eu cu Martin Eden și-am să-i explic. O să înțeleagă și-o să te lase în pace.

— Nu! nu! strigă Ruth sărind în sus. Nu vreau să fiu lăsată în pace. Îl iubesc, și dragostea-i un lucru atât de dulce. Vreau să mă mărit cu el... bineînțeles, dacă-mi dați voie.

— Noi avem alte gânduri cu tine, Ruth, draga mamei, tatăl tău și cu mine... o, nu! nu că ți-am pregătit noi pe altcineva sau lucruri dintr-astea. Nu ne gândim decât să-ți alegi un om de aceeași condiție ca și tine, un om de lume, bun și cinstit, pe care ai să-l alegi tu singură, când ai să-l iubești.

— Dar îl iubesc pe Martin încă de pe acuma, protestă Ruth cu glas plângător.

— Noi n-o să influențăm alegerea ta în nici un fel; dar ești copila noastră și n-am putea suporta să te vedem făcând o astfel de căsătorie. Pentru tot ce-i delicatețe și rafinament în ființa ta, el nu-ți poate oferi în schimb decât asprime și mitocănie. Nu e un om potrivit pentru tine, din nici un punct de vedere. Nu te poate întreține. N-avem idei preconceptionale despre avere, dar un trai omenesc este altceva, și fata noastră trebuie, să ia un om care să-i poată asigura măcar atâta lucru – nu un om fără căpătâi, fără un cent în buzunar, un marinar, un cowboy, un contrabandist sau Dumnezeu mai știe ce, și care, după toate astea, mai e și un flușturatic și un nesocotit.

Ruth tăcu. Recunoștea că fiecare vorbă e adevărată.

Își pierde vremea scriind, încercând să facă un lucru pe care numai geniile și oamenii cu studii universitare reușesc uneori să-l facă. Un bărbat care se gândește la însurătoare trebuie să se pregătească pentru asta. El însă nici nu se gândește. După cum ți-am mai spus, și știu că ești de acord cu mine, e un om într-adevăr fără scaun la cap. Și cum ar putea să fie altfel? Așa-s marinarii. N-a învățat niciodată să fie econom și cumpătat. Anii de dezmăț și risipă au lăsat urme. Nu e vina lui, e drept, dar asta nu schimbă nimic. Te-ai gândit la anii pe care i-a petrecut, desigur, în destrăbălare, până acum? Te-ai gândit la asta, fata mamei? Știi doar ce înseamnă căsătoria.

Ruth se cutremură și se strânse la pieptul mamei.

— M-am gândit. Apoi, după o lungă pauză, în care așteptă, să i se limpezească gândurile, adăugă: Da, și e înspăimântător. Îmi vine să leșin, când mi-aduc aminte. Ți-am spus doar că dragostea mea pentru el e o întâmplare teribilă, dar nu mai am nici o putere. Tu te-ai fi putut stăpâni, ai fi putut face în așa fel ca să nu-l mai iubești pe tata? La fel stau lucrurile și cu mine acum. Există ceva în mine, în el – până astăzi niciodată n-am bănuț existența acestui „ceva” – dar îmi rămâne mereu în suflet și mă face să-l iubesc. Niciodată nu mi-a trecut prin minte să mă îndrăgostesc de el, și cu toate astea vezi că acum îl iubesc, încheie Ruth, purtând în glas o vagă nuanță de triumf.

Au mai vorbit mult și fără nici un rezultat, ajungând în cele din urmă la hotărârea de a aștepta un oarecare timp fără să facă nimic.

Ceva mai târziu, în aceeași seară, tot la această concluzie a ajuns doamna Morse discutând și cu soțul ei, după ce făcuse cuvenita mărturisire asupra eșecului planurilor sale.

— Ar fi fost și greu să se termine altfel, constată domnul Morse. Marinarul ăsta a fost singurul bărbat pe care l-a cunoscut mai îndeaproape. Mai curând sau mai târziu tot aici trebuia să ajungă, tot trebuia să se deștepte în ea femeia, și atunci iată că lângă ea nu s-a aflat decât marinarul dumitale, el era singurul bărbat pe care-l avea în preajmă și desigur că s-a și îndrăgostit de el, ori așa își închipuie – ceea ce de altminteri e cam același lucru.

Doamna Morse își luă deci sarcina de a o influența pe Ruth pieziș și cu încetul, ceea ce socotea că ar fi mult mai potrivit decât o opunere fățișă. Pentru asta va avea timp din belșug, căci Martin nu era în nici un caz în situația de a se putea căsători.

Las-o să-l întâlnească oricât de des vrea, își sfătui domnul Morse soția. Pun rămășag că pe măsură ce l-o cunoaște mai bine o să-l iubească mai puțin. Și oferă-i cât mai dese ocazii de a vedea contrastul. Caută să avem cât mai mult tineret în casă. Băieți și fete de vârsta ei, tot felul de băieți, băieți deștepți, care au realizat ceva ori se ocupă de o treabă serioasă, băieți din lumea noastră, băieți subțiri. Să-l poată compara cu oameni dintr-ăștia. Ei îi vor arăta câte parale face celălalt. Și, la urma urmei nici ăla nu-i decât un puștan de douăzeci și unu de ani. Ruth e doar un copil. Dragostea asta nu-i decât un foc de paie, de care iute or să se lecuiască amândoi.

Și așa au rămas lucrurile. În familie s-a convenit că Ruth și Martin sunt logodiți, dar fără să se spună nimic în afară. Credeau că nici nu va fi vreodată cazul să anunțe logodna în public. Totodată s-a convenit în mod tacit că această logodnă avea să fie foarte lungă. Nu i-au cerut lui Martin nici să se apuce de o treabă serioasă, nici să se lase de scris. N-aveau deloc intenția să-l sprijine ca să se aranjeze în vreun fel. La rândul său, Martin nu făcea decât să-i ajute și să-i susțină în planurile lor perfide, fiindcă ideea de a căuta o slujbă era tot ce putea fi mai străin gândurilor lui.

Sunt curios să văd dacă o să fii încântată de ce am făcut, îi spuse Martin lui Ruth peste câteva zile. Mi-am zis că la soră-mea casa și masa mă costă prea mult și trebuie să mă mut. Am închiriat o cămăruță în North Oakland – e un cartier mărginaș, dar liniștit, unde o să am toată tihna – și mi-am cumpărat o mașină cu gaz, pe care să-mi fac mâncare singur.

Ruth fu în culmea fericirii. Mai presus de toate o încânta mașina de gătit.

— Așa a început și domnul Butler, zise ea.

În sinea lui, Martin se încruntă când o auzi pomenind numele preadistinsului domn, dar continuă să-i spună:

— Am timbrat toate manuscrisele și le-am trimis din nou pe la reviste. Ieri am terminat cu ele, azi mă mut, iar de mâine încep lucrul.

— Ți-ai găsit o slujbă! strigă ea, lăsând să se vadă în toată, ființa bucuria pe care i-o pricinuia o astfel de veste neașteptată, cuibărindu-se și mai

aproape, strângându-l de mână, înălțând spre el chipul numai zâmbet. Și nu mi-ai spus nimic! Ce slujbă ai găsit?

Martin clătină din cap:

— Am vrut să spun că încep lucrul la manuscrisele mele. Chipul fetei se întunecă, iar el continuă cu grabă: Să nu mă înțelegi greșit. De data asta nu mai umblu cu idei siropoase. Mă apuc de treabă fără nici o umbră de sentimentalism, cu sânge rece, pentru a atinge rezultate prozaice, concrete. E mai bine decât să mă imbarc din nou și o să câștig mai mulți bani decât ar putea câștiga un om fără pregătire specială luând orice slujbă aici la Oakland. Știi vacanța asta pe care mi-am îngăduit-o mi-a dat oarecare perspectivă. N-am mai muncit până să dau în brânci și nici n-am mai scris, sau cel puțin n-am mai scris pentru publicare. Tot ce-am făcut a fost să te iubesc și să gândesc. Am și citit puțin, dar cititul făcea parte din șirul gândurilor, și în cea mai mare parte am citit doar reviste. M-am gândit în tot felul și am ajuns la un punct de vedere mai general cu privire la mine însumi și la univers la locul pe care îl ocup în lume și la posibilitatea de-a ajunge, să-mi fac un rost vrednic de tine în același timp am citit cartea lui Spencer, Filosofia stilului, și am mai descoperit câte ceva eu privire la cusururile mele sau mai bine zis ale scrisului meu și totodată ale celor mai multe dintre materialele publicate mereu prin reviste.

Dar rezultatul cel mai de seamă al tuturor acestora – al cugetării, al cititului și al dragostei – este hotărârea mea de a mă muta în Grub Street. Las în plata domnului capodoperele și mă duc să scriu lucruri de umplutură – anecdote, notițe, articole de actualitate, versuri umoristice, poezii ocazionale și alte asemenea fleacuri, care au atât de multă căutare. Pe urmă sunt firmele care se ocupă cu plasarea articolelor și a schițelor și nuvelilor în presa cotidiană, în suplimentele de duminică, și în reviste. N-o să-mi fie deloc greu să ticluiesc fleacuri de astea care le trebuie lor și să câștig astfel echivalentul unei lefi bunișoare. Știi și tu că sunt destui publiciști care scriu de toate și pentru toate ziarele și câștigă până la patru ori cinci sute de dolari pe lună. Nu vreau neapărat să ajung în, situația lor; dar o să-mi pot aranja o viață comoda, și o să am destul timp liber, mai mult decât mi-ar lăsa orice slujbă. Aș avea prin urmare timp suficient pentru studii și pentru muncă serioasă. Printre picături am să încerc și capodopere, am să învăț și am să mă pregătesc să scriu capodopere. Ca să-ți spun drept, sunt uluit de înălțimea la care am putut să ajung încă de pe acum. Când am încercat pentru prima oară să scriu, aveam la îndemână doar câteva banale experiențe de viață, pe care nici nu le înțelegeam, nici nu le prețuiam așa cum trebuie. Dar idei n-aveam. Nu e o exagerare: n-aveam nici un fel de idei. N-aveam nici măcar noțiuni cu care să pot închea judecăți. Experiențele mele de viață erau tot atâtea tablouri lipsite de semnificație. Dar pe măsură ce am început să-mi îmbogățesc cunoștințele și vocabularul, am văzut în acele experiențe de viață, ceva, mai mult decât simple tablouri. Am reținut aceste tablouri și le-am căutat semnificația. Atunci de-abia am început să scriu lucruri ca lumea, atunci am putut scrie Aventura, Bucurie, Cazanul, Vinul vieții, Strada cotită, Ciclul dragostei și Poeme marine. Am să

mai scriu și altele ca astea, și chiar mai bune; am să le scriu însă în timpul liber. Acum stau și eu cu picioarele pe pământ. Mai întâi mărunțișurile și pâinea, și abia după aceea capodoperele. Numai ca să ți le arăt, am scris astă-noapte vreo cinci sau șase poezii, pentru săptămânalele umoristice; când mă pregăteam să mă culc, mi-a trecut prin minte să încerc un triolet – unul umoristic – și într-un ceas am scris patru. S-ar putea să facă vreun dolar bucata. Iată deci patru dolari pentru un joc pe care-l joci în vreme ce te pregătești de culcare. Bineînțeles, n-are nici o valoare, nu-i decât o găngureală jalnică și nesărată; dar nu-i o treabă mai nesărată și mai plictisitoare decât a umple registre pentru șaiszeci de dolari pe lună și a aduna nesfârșite coloane de cifre care nu-ți spun nimic, și așa mai departe până intri în mormânt. Mai mult decât atât, fleacurile astea mă vor ține la curent cu viața literară, lăsându-mi și răgaz să încerc lucrurile cele mari.

— Bine, dar lucrurile astea mari, capodoperele, la ce-or să-ți folosească? interveni Ruth. Tot nu poți să le publici.

— Ba da, pot, încep eu.

Dar Ruth îl întrerupse:

— Dintre toate bucățile pe care le-ai pomenit și despre care tu ai spus că sunt bune, n-ai izbutit să publici niciuna. Nu ne putem căsători pornind de la capodopere nepublicabile.

— Atunci o să ne căsătorim pornind de la triolete care se pot publica, afirmă el cu tărie, cuprinzând pe după umeri și trăgând către sine o iubită cam rece și ursuză. Ascultă-l pe ăsta, continuă el, sforțându-se să pară cât mai voios. Nu e artă, dar e un dolar.

El înăuntru a intrat În clipa când eram plecat.

Vrea bani cu împrumut să-mi ceară, De-aceea-n casă a intrat.

Dar a plecat cu mâna goală, Astfel că eu fui câștigat, Iar el în pierdere-așadară.

Ritmul voios în care recitase poezioara nu se potrivea defel cu amărăciunea ce i se întipări pe față când sfârși. Nu-i smulsese lui Ruth nici măcar un zâmbet. Se uita la el cu o expresie de mirare și adâncă nedumerire.

— O fi făcând un dolar, zise ea, dar e dolarul unui măscărici, simbria unui clown. Tu nu vezi, Martin, că treaba asta este înjositoare? Eu vreau ca omul pe care-l iubesc să fie ceva mai mult decât un biet ticluitor de glume și cuplete.

— Ai vrea să fie... să zicem, ca domnul Butler?

— Știu că nu-ți place domnul Butler... încep eu.

— N-am nimic cu domnul Butler, o întrerupse Martin. Doar cu boala lui de stomac nu mă pot împăca. Dar pentru nimica în lume nu sunt în stare să văd vreo deosebire între a scrie cuplete și versuri umoristice și a scrie la mașina, a stenografia după dictare ori a ține la punct registrele contabile. Toate astea nu sunt decât mijloace pentru a atinge un scop. După tine ar trebui să încep cu registrele contabile, pentru ca să ajuți un mare avocat sau un prosper

om de afaceri. După mine, trebuie să încep să scriu maculatură ca să ajung un scriitor de valoare.

— E totuși o deosebire, insistă Ruth,

— Care anume?

Cum să-ți spun, nici chiar lucrurile izbutite, cele despre care tu crezi că sunt izbutite, nu le poți vinde. Ai încercat – știi doar prea bine – numai că revistele nu vor să le accepte.

Dă-mi numai timp, draga mea, se rugă Martin. Fleacurile astea nu-s decât un expedient, pe care nici nu mă gândesc să-l iau în serios. Dă-mi un răgaz de doi ani. În răstimpul ăsta am să izbândesc, și toți editorii vor fi fericiți să-mi publice scrierile cele bune, cele adevărate. Știu ce spun; am încredere în mine. Îmi cunosc puterile, acuma știu ce înseamnă literatura; cunosc gunoiul obișnuit aruncat pe piață de o mână de pigmei; și mai știu că peste doi ani voi păși pe căile cele mai luminoase ale succesului. În afaceri, n-aș reuși să fac niciodată nimic. N-am nici un fel de înclinație pentru afaceri: Mi se pare o îndeletnicire plicticoasă, stupidă, o treabă de mercenar, o înșelătorie. Dar oricum ar fi, nu mi se potrivește. N-aș ajunge niciodată mai mult decât un funcționar prăpădit, și cum am putea fi noi amândoi fericiți cu mizerul venit al unui conțopist? Doresc pentru tine tot ce poate fi mai bun pe lumea, asta, și singura clipă când ți-aș dori altceva ar fi aceea în care aș putea găsi un lucru și mai bun. Și am să-ți pot da ceea ce vreau, -am să fiu în stare să-ți dau tot ce-i mai bun și mai frumos pe lume. Pe lângă veniturile unui scriitor de succes, ale domnului Butler par sărăcăcioase. O carte de mare succes aduce oricând între cincizeci și o sută de mii de dolari – uneori mai mult, alteori mai puțin; în orice caz, de obicei o sumă apropiată.

Ruth nu scoase nici o vorbă; se vedea limpede că e dezamăgită.

— Ce spui? întrebă Martin.

— Alte nădejdi aveam și alte planuri făcusem. M-am gândit și încă mai cred că cel mai bun lucru pentru tine ar fi să înveți stenografia – dactilografia o știi – și să intri la biroul tatei. Ai un cap bine mobilat și sunt sigură că ai ajunge un avocat cu renume.

CAPITOLUL.

XXIII.

Faptul că Ruth avea atât de puțină încredere în posibilitățile sale de scriitor n-o micșora și n-o umbrea în ochii lui Martin. În acel răstimp de vacanță, petrecuse ceasuri întregi autoanalizându-se, și în felul acesta aflase foarte multe lucruri despre sine însuși. Descoperise că iubea frumusețea mai mult decât faima și că dorința de faimă – atât cât o avea – provenea, în cea mai mare măsură, din dragostea pentru Ruth. Asta era pricina pentru care dorința lui de faimă, de celebritate era totuși puternică. Voia să apară cât mai mare în ochii lumii; voia „s-o scoată la capăt”, cum se exprimase el odinioară, pentru ca femeia iubită să fie mândră de el și să-l socotească vrednic de dragostea ei.

În ceea ce-l privea pe el, iubea cu patimă frumosul, iar bucuria de a-l sluji i se părea răsplătă îndestulătoare. Dar mai puternică decât dragostea

pentru frumos era dragostea lui: pentru Ruth. Consideră dragostea drept cel mai minunat lucru de pe lume. Dragostea fusese pricina revoluției petrecute în ființa lui, care dintr-un marinar necioplit scosese un cărturar și un artist; din această cauză socotea că lucrul cel mai minunat și mai de seamă dintre toate trei, mai mareț decât învățătura și harul de a crea frumosul, era dragostea. Descoperise încă de mai multă vreme că mintea lui putea merge mai departe decât a a lui Ruth, tot așa după cum putea merge mai departe decât î' fraților ori a tatălui ei. În ciuda tuturor avantajelor unei educații universitare și cu toată licența ei în litere, forța inteligenței lui o lăsa cu mult în urmă pe a ei, iar în răstimpul de aproximativ un an, în care se pregătise și învățase singur, căpătase o stăpânire a tainelor lumii, artei și vieții, la care ea n-ar fi putut niciodată nădăjdui să ajungă.

Toate acestea îi erau cum nu se poate mai limpezi, dar nu izbuteau să-i influențeze dragostea pentru Ruth și nici dragostea lui Ruth pentru el. Dragostea era ceva mult prea ales și prea nobil, iar el un îndrăgostit mult prea leal și sincer ca să întineze dragostea cu nemulțumiri și pretenții. Ce legătură putea să aibă dragostea cu faptul că Ruth nu împărtășea părerile lui asupra artei, asupra buneii-cuviințe, asupra revoluției franceze sau asupra votului universal? Toate acestea erau procese raționale, iar dragostea rămânea în afară de rațiune, era suprarățională. El n-ar fi putut subaprecia dragostea. I se închina ca unei zeități. Dragostea sălășluia sus pe creste, deasupra văilor întinse ale rațiunii. Era un fel de sublimare a existenței, cel mai amenințător pisc al vieții, la care doar arareori se putea ajunge. Datorită filosofilor lui favoriți, din școala pozitivistă, cunoștea semnificația biologică a dragostei; dar printr-un raționament foarte subtil, datorat aceleiași școli pozitivistă, ajungea la concluzia că organismul uman își împlinea cele mai înalte rosturi tocmai în dragoste, și prin urmare dragostea nu mai trebuie pusă în discuție, ci trebuie de îndată acceptată drept cel mai de seamă dar al vieții. De aici trecea la concluzia că îndrăgostitul trebuia considerat drept cea mai binecuvântată dintre toate creaturile și simțea o adevărată desfătare când se gândea la felul cum „cel nebun din dragoste” se ridică deasupra tuturor lucrurilor pământeste, deasupra avuției și a rațiunii, a părerii celorlalți și a admirației oamenilor de rând, deasupra vieții înseși, „fiind gata să moară pentru un sărut”.

Multe dintre gândurile acestea Martin le rumegase mai înainte, iar celelalte aveau să se înfiripe în mintea lui mai târziu. Între timp muncea, fără nici un răgaz afară de acela pe care și-l îngăduia când se ducea s-o vadă pe Ruth, și trăia ca un adevărat spartan. Pentru cămăruța închiriată plătea doi dolari și jumătate pe lună unei portugheze, pe nume Maria Silva, o văduvă cât un zdrahon. Și care muncea din greu și era aprigă la mânie, dar își creștea, numai Dumnezeu știe cum, droaia de copii și-și îneca din când în când amarul și oboseala în câte un galon de vin subțire și acru cumpărat cu cincisprezece cenți de la băcănia din colț. Deși la început Martin n-o putea suferi, mai ales din pricina limbii grozav de veninoase, în cele din urmă, când observă cu câtă vitejie lupta femeia asta, ajunse s-o admire. N-avea decât patru încăperi în

toată casa – trei, după ce Martin se mută la ea. Una dintre ele, salonul, înveselită de-un covoraș colorat dar îndoliată de anunțul mortuar și poza unuia dintre numeroșii ei copii răposați, era rezervată cu sfințenie numai musafirilor. Obloanele stăteau totdeauna lăsate, iar liotei ei de desculți nu-i era îngăduit să încalce hotarul juruit decât în ocazii cu adevărat sărbătorești. Maria Silva gătea, și cu toții mâncau în bucătărie, unde de asemenea spăla, scrobea și călca rufe în toate zilele săptămânii, afară de duminică, fiindcă venitul ei era în mare parte alcătuit din ce lua pe spălatul rufelor strânse de pe la vecinii mai înstăriți. Rămânea dormitorul, la fel de strâmt ca și cămăruța lui Martin, în care ea și cei șapte mărunței se culcau claie peste grămadă. Pentru Martin era un mister de nepătruns cum de izbuteau să încapă acolo cu toții și, noapte de noapte, auzea prin peretele subțire fiecare amănunt al urcării în pat, scâncetele și încăierările, zarva taifasului cu glas scăzut și pe urmă zumzetul domolit de somn, ca al păsărilor ce stau să adoarmă. O altă sursă de venituri pentru Maria erau vacile, două la număr, pe care le mulgea dimineața și seara și care-și aflau hrana mai mult pe furate, păscând pe maidane și pe marginea năpădită de bălării a străzilor, păzite fiind totdeauna de unul sau mai mulți dintre zdrențăroșii ei băieți, a căror sarcină principală era de a băga de seamă să nu-i prindă cineva de la poliție.

În cămăruța lui, Martin stătea, dormea, învăța, scria și gospodărea. Dinaintea singurei ferestre, care dădea spre micuța verandă din fața casei, se afla masa de bucătărie ce servea drept birou, bibliotecă și măsuță pentru mașina de scris. Patul, așezat lângă peretele din fund, ocupa două treimi din spațiul încăperii. Masa se învecina într-o parte cu un birou tare arătos dar făcut pentru poză și nu pentru folosință, al cărui furnir, ca foița de țigară, se scorojea din zi în zi mai rău. Biroul stătea o în colț, iar în colțul opus, de cealaltă parte a mesei, se afla bucătăria – lampa de gătit, așezată pe o lădiță în care își ținea farfuriile și uneltele de bucătărie, pe perete avea o poliță pentru alimente și pe podea o găleată pentru apă. Apa trebuia să și-o aducă de la robinetul din bucătărie, fiindcă în odaie la el nu era trasă apa. În zilele când bucătăreala lui prodocea mai mulți aburi, cantitatea de furnir scorojită de pe birou era deosebit de mare. Deasupra patului, ridicată în tavan cu un scripete, atârna bicicleta. La început încercase s-o țină în pivnița casei; numai că tribul Silva s-a apucat ba să-i demonteze ghidonul, ba să-i înțepe cauciucurile, așa că l-au alungat de acolo foarte repede. După aceea a încercat s-o țină în veranda cea mică din fața casei, până când o furtună cumplită dinspre sud-est a ținut-o sub ploaie o noapte întregă. Pe urmă s-a retras cu ea în odaie și a atârnat-o de tavan.

Un dulăpior îi adăpostea hainele și cărțile pe care le strânsese și nu mai încăpeau pe masă ori sub masă. O dată i cu cititul se obișnuise și să ia note și o făcea cu atâta sârguință, încât n-ar mai fi avut loc în odaie din pricina notelor, dacă n-ar fi întins pe sus câteva funii de rufe pe care atârna caietele cu însemnări. Chiar și așa, cămăruța era atât de supraîncărcată, încât deplasarea dintr-un colț într-altul devenise o problemă de navigație dintre cele mai dificile.

Nu putea deschide ușa fără să închidă-mai întâi dulapul și viceversa. În nici un sens nu era cu putință să traversezi camera în linie dreaptă. Pentru a ajunge de la ușa până la capătul patului trebuia să faci o cursă în zigzag, pe care în întuneric nu izbutea niciodată să o încheie fără a se ciocni de ceva. După ce rezolva neînțelegerea celor două uși rivale, trebuia să cotească iute spre dreapta, ca să ocolească lampa de gătit. Îndată după aceea veni la stânga, scăpând astfel de piciorul patului; numai că virajul, acesta, dacă era prea larg, îl făcea să se izbească de colțul mesei. În fine, cu o zăcănire bruscă și o voltă încheia manevrele și se angaja la dreapta de-a lungul unui canal, ale cărui țărături erau, de-o parte, patul, iar de cealaltă, masa. Atunci când singurul scaun din încăperea se afla la locul lui din fața mesei, canalul nu mai era navigabil. Dacă nu era folosit, scaunul se odihnea în vârful patului, dar uneori Martin stătea, pe scaun și când gătea ori citea o carte, așteptând să fiarbă apa, ba ajunsese chiar atât de îndemânat încât era în stare să scrie un paragraf ori două în răstimpul cât se prăjea un cotlet. De altminteri, colțul în care și instalase lampa de gătit era atât de strâmt că așezat pe scaun avea la îndemână tot ce-i trebuia și îi venea mult mai ușor să gătească; în picioare, parcă și stătea singur în cale.

Afară de un stomac de fier, în stare să mistuie orice, Martin mai avea și o mulțime de cunoștințe despre fel de fel de mâncăruri hrănitoare și totodată ieftine. Supa de mazăre împreună cu cartofii și fasolea, mai ales cea cu bobul mare și cafeeniu, preparată după moda mexicană, erau feluri obișnuite în regimul lui alimentar. Orezul, gătit așa cum nu-l gătesc și nu pot cu nici un chip învăța să-l gătească gospodinele americane, apărea pe masa lui Martin cei puțin o dată pe zi. Fructele uscate erau mai ieftine decât cele proaspete și avea totdeauna pregătită o cană cu un fel de marmeladă, pe care o întindea pe pâine în loc de unt. Din când în când își mai împodobește masa cu un biftec ori un rasol. De două ori pe zi bea cafea, fără frișca și fără lapte, seara înlocuind-o cu ceai; dar și cafeaua, și ceaiul erau cum nu se poate mai bine pregătite.

Avea mare nevoie să facă economie. Vacanța îi consumase aproape tot ce câștigase la spălătorie și revistele erau departe, așa încât nu putea nădăjdui să primească vreun răspuns cu privire la mărunțișurile trimise decât după săptămânii. De zile. Afară de cele câteva ceasuri când se ducea să vadă pe Ruth ori mai trecea pe la soră-sa, Gertrude, ducea o viață de pustnic, muncind în fiecare zi cât trei. Dormea cinci ore pe zi și numai un om cu o constituție de fier putea sta zi de zi neclintit, încleștat, într-o muncă de nouăsprezece ceasuri în șir, așa cum ședea Martin. Nu pierdea nici o singură clipă. La oglindă erau atârinate liste întregi de pronunțări și definiții; când se bărbiera, se îmbrăca ori se pieptăna, recitea de mai multe ori de la un capăt la altul toate listele astea. Liste asemănătoare se aflau prinse pe perete și deasupra lămpii de gătit, iar pe acestea le repeta când era ocupat cu gătitul sau cu spălatul vaselor. Și liste noi luau fără încetare locul celor vechi. Orice cuvânt mai curios ori nu îndeajuns de bine cunoscut era de îndată însemnat, iar mai târziu, când se adunau mai multe, erau bătute la mașină și agățate cu bolduri pe perete sau la oglindă.

Purta listele astea și prin buzunare și le repeta în momentele libere, pe stradă sau cât aștepta la măcelărie ori la băcănie, ca să fie servit.

În privința asta a mers chiar mai departe. Citind operele scriitorilor care izbutiseră să ajungă cunoscuți, își însemna fiecă realizare deosebită și cerceta cu de-amănuntul metodele și procedeele folosite – procedeele folosite în povestire, felul de expunere, procedeele de stil, punctele de vedere, contrastele și vorbele de duh; din toate alcătuia liste pentru studiu. Nu încerca să-i maimuțărească. Nu căuta decât principiile. Alcătui liste de procedee și mijloace de expresie care se dovediseră fericite și strânse atât de multe, culese de la atât de mulți scriitori, încât îi fu cu puțință să stabilească prin inducție principiile de bază și astfel să poată născoci procedee noi, proprii, să le cântărească și să le aprecieze la justa lor valoare. În același fel alcătui liste de fraze viguroase din graiul obișnuit al oamenilor de rând, fraze care ardeau ca acidul și pârlăreau ca focul, ori fraze melodioase și alinătoare, ce străluceau în mijlocul tristei pustietăți a vorbirii de toate zilele. Căuta totdeauna cu înfrigurare principiul fundamental și diriguitor. Voia să afle după ce legi se alcătuiău lucrurile; pe urmă putea să le alcătuiască și el singur. Nu se mulțumea doar cu chipul luminos al frumosului. Diseca frumosul în odăița aceea înghesuită, care era și dormitor și laborator, unde mirosurile de bucătărie alternau cu urletele infernale ale tribului Silva; și, după ce diseca frumosul și-i învăța anatomia, făcea un pas înainte, apropiind clipa când va putea făuri el însuși frumusețe.

Era astfel construit, încât nu putea lucra fără să înțeleagă. Nu putea să lucreze ca orbeții, pe întuneric, fără să știe ce anume creează; nu putea să lase doar în seamă întâmplării și a steii geniului său întreaga grijă a unei plăsmui menite să impresioneze prin frumusețe și echilibru. Nu se împăca deloc cu rezultatele obținute la întâmplare. Voia să știe cauzele și să cunoască bine condițiile. Geniul lui creator lucra cu multă chibzuință și, înainte de a începe o nuvelă ori un poem, îl avea încă de mult viu în minte, întrededa sfârșitul și-i erau limpezi în cuget mijloacele cu care urma să ajungă până acolo. Altminteri, orice efort era sortit insuccesului. Pe de altă parte însă aprecia foarte mult efectele întâmplătoare produse de fraze ori de cuvinte ce-i veneau ușor și pe neașteptate în gând, dar mai târziu rezistau la toate probele frumosului și forței, stârnind asociații uimitoare și unice. În fața unor asemenea fapte se prosterna minunându-se, știindu-le că stau deasupra forței conștiente de creație a oricărui om. Dar oricât de atent diseca frumusețea în căutarea principiilor ce-i stau la bază și o fac posibilă, rămânea totdeauna conștient de existența acelei taine ascunse în adâncurile ei cele mai dinăuntru, până la care el nu pătrundea și nici un om nu pătrunsese vreodată. Știa foarte bine, de la Spencer, că omul nu poate niciodată atinge cunoașterea ultimă a nici unui lucru și că taina frumosului nu era cu nimic mai prejos de cea a vieții – ba mai mult că fibrele frumosului se întrețeseau cu ale vieții și el însuși nu era de fapt decât un firșor din această nepătrunsă alcătuire țesută din minune, raze de soare și pulbere de stele.

De fapt, tocmai de aceste gânduri îi era stăpânită mintea când scrisese eseu intitulat Pulbere de stele, în care verva lui se îndrepta nu atât împotriva principiilor criticii, cât împotriva principalilor critici. Era un eseu scânteietor, profund, de o impecabilă ținută filosofică și impregnat cu o delicioasă ironie, care fu de altfel respins cu promptitudine de toate revistele cărora le-a fost oferit. Dar după ce și l-a scos din minte, și-a văzut liniștit mai departe de lucru. Se obișnuise să-și pună la punct gândurile privitoare la o anumită temă, să le lase până când ajungeau la maturitate și pe urmă să le răstoarne peste mașina de scris. Faptul că nu vedeau lumina tiparului avea în ochii lui mai puțină importanță. Așternerea pe hârtie constituia punctul culminant al unui lung proces mintal, strângerea laolaltă a unor crâmpie de gânduri disparate și generalizarea finală făcută pe baza tuturor elementelor ce-i încărcău mintea. Scrierea unui astfel de material reprezenta efortul conștient prin care își elibera mintea, pregătind-o pentru noi fapte de viață și pentru noi probleme. Într-un-fel era ceva foarte asemănător cu obiceiul tuturor oamenilor chinuiți de necazuri, adevărate ori închipuite, care, din vreme în vreme și cu multă aprindere, rup tăcerea și-și „răcoresc inima” spunând tot ce le stă pe suflet, până la ultimul cuvânt.

CAPITOLUL.

XXIV.

Săptămânile treceau. Martin nu mai avea nici un ban și de cecuri de la reviste nici vorba. Toate manuscrisele mari îi fuseseră restituite și le expediase iarăși, iar lucrările mărunte nu aveau nici ele o soartă mai bună. Mica-i bucătărie nu mai era onorată cu mai multe feluri de mâncare. În momentul când se isprăviseră banii încă avea ceva orez într-un săculeț și câteva kilograme de caise uscate de aceea, cinci zile la rând, orezul și caisele uscate alcătuiră cele trei mese zilnice. Pe urmă încercă să cumpere pe credit. Băcanul portughez, căruia până atunci îi plătise cu bani gheață, îi refuză creditul în clipa când datoria, lui Martin ajunse la uriașa sumă de trei dolari și optzeci și cinci de cenți.

— Vedeți, domnia-voastră, îi spuse portughezul, în graiul lui stâlcit, dacă mata nu găsești lucru, eu pierdut banii.

Și Martin n-avu ce răspunde. N-avea cum și ce să-i explice. Nu intra în nici un fel în regulile unei negustorii chibzuite să dai pe datorie unui vlăjgan din clasa muncitoare, voinic cât un munte și care se arăta prea leneș ca să se ducă la muncă.

— Dacă găsești lucru eu, mai da pe datoria, îl asigură portughezul pe Martin. Nu este lucru, nu dau pe datoria. Așa trebe facem negustoria. Iar pe urmă, spre a-i arăta că totul era doar o chibzuință gospodărească și nu o supărare personală: Dacă vreți, bem un păhăruț, facem cinste, noi preten bun este, preten bun rămâne.

Și astfel Martin bău, pentru a arăta că vrea să rămână prieten cu portughezul și pe urmă se culcă fără să mănânce.

Dugheana de unde-și cumpăra fructe și legume aparținea unui american, a cărui prevedere negustorească se dovedi atât de slabă, încât, de-abia după ce contul se ridică la cinci dolari, refuză să-i vândă mai departe pe credit. Brutarul se opri la doi, iar măcelarul la patru dolari. Martin își făcu socoteala datoriilor și ajunsese la concluzia că tot creditul de care se bucura el pe lume ajungea la paisprezece dolari și optzeci și cinci de cenți Pentru mașina de scris nu datora încă nimic, dar presupunea că ar putea-o folosi pe credit încă două luni, ceea ce echivala cu opt dolari. O dată cu asta însemna că-și epuizează orice posibilitate de credit.

Ultima cumpărătură de la dugheana de zarzavaturi fusese un săculeț de cartofi, și o săptămână întreagă a mâncat cartofi, cartofi și nimic altceva, de trei ori pe zi. O invitație ocazională la masă, acasă la Ruth, îl ajută, să-și mai păstreze oarecare vlagă în trup, deși trecu prin chinuri asemănătoare cu cele ale lui Tantal atunci când trebui să refuze ofertele de a mai fi servit, cu toate că: stomacul i se zvârcolea la vederea unor astfel de cantități de mâncare întinse dinaintea lui. Din când în când, deși ros de rușinea ascunsă în suflet, trecea pe la soră-sa chiar la vremea mesei, unde mânca atât cât îndrăznea – în orice caz mult mai mult decât la masa familiei Morse.

În fiecare zi muncea pe rupe și în fiecare zi factorul îi aducea manuscrisele refuzate. Nu mai avea bani pentru mărci, așa că manuscrisele începură să se strângă grămadă, înghesuite sub masă. Într-o bună zi făcu socoteala că se împliniseră patruzeci de ceasuri de când nu mai pusese nimic în gură. Nu mai putea nădăjdui într-o invitație la masă din partea lui Ruth, pentru că ea plecase pe două săptămâni în vizită la San Rafael, iar la soră-sa nu se mai putea duce fiindcă-i plesnea obrazul de rușine. Ca să pună vârf nenorocirilor, în tura de după-masă factorul îi aduse dintr-o dată cinci manuscrise restituite. Atunci plecă Martin la Oakland îmbrăcat cu pardesiul și se întoarse fără el, dar cu cinci monede de câte un dolar, care-i sunau în buzunar. Plăti fiecărui negustor câte un dolar din datorie și pe lampa de gătit își fripse un biftec cu ceapă, făcu o cafea și fierse o oală mare cu prune. După ce mâncă, se așeză la masa de scris și înainte de miezul nopții termină un eseu pe care-l intitula Elogiul cămătăriei. Dar după ce îl bătu la mașină îl aruncă sub masă, fiindcă din cei cinci dolari nu-i mai rămăsese nici o centimă pentru timbre.

Apoi își amanetă ceasul și mai târziu bicicleta, păstrând pentru hrană numai suma care-i rămânea după ce franca toate manuscrisele, expediindu-le din nou la reviste. Și lucrările de umplutură îl dezamăgeau. Nimeni nu se arăta dispus să le publice. Compară scrierile proprii cu cele publicate de ziare, de săptămânale și de revistele ieftine și hotărî că ale lui erau mai bune, mult mai bune decât majoritatea celor publicate; și cu toate astea nu i se publica nimic. Pe urmă află că cele mai multe ziare publicau numeroase materiale tipărite după stereotipuri și-și procură adresa agenției care le furniza. Bucățile trimise de el agenției îi fură restituite cu o notiță șapirografiată, prin care i se făcea cunoscut că toate materialele lor erau redactate de personalul agenției.

Băgă de seamă că într-unul dintre marile periodice pentru tineret se publicau coloane întregi de însemnări și anecdotă. Merita să încerce. Materialele îi fură restituite și, cu toate că încercă de mai multe ori, nu reuși să publice niciunul. Mult mai târziu, când lucrul își pierduse orice însemnătate, află că membrii redacției își rotunjeau lefurile scriind materialele publicate în coloanele revistei. Săptămânalele umoristice îi restituiră snoavele și versurile comice, iar bucățile ușoare în versuri scrise pentru marile reviste nu-i fură nicăieri primite. Pe urmă veni rândul schițelor pentru cotidiene. Știa bine că e în stare să scrie lucruri mult mai bune decât cele care se publicau de obicei. Izbuti să afle adresele a două agenții care furnizau ziarelor schițe și dezlănțui asupra lor o ploaie de asemenea materiale. După ce scrise douăzeci fără a izbuti să publice una măcar, se lăsă păgubaș. Și totuși zi de zi citea în ziare și în revistele săptămânale tot felul de schițe, zeci și zeci de schițe, dintre care nici măcar una nu se putea compara cu ale lui. Cuprins de disperare, ajunsese la concluzia că-i lipsește orice fel de pricepere, că e pur și simplu hipnotizat de ce scrie și că, de fapt, nu-i decât un impostor care se hrănește singur cu iluzii.

Inumanul mecanism al redacțiilor funcționa la fel de lin ca totdeauna. Martin puneă mărcile poștale și manuscrisele în plicuri, le arunca la cutie și după trei săptămâni ori cel mult o lună venea factorul și-i aducea îndărăt manuscrisele. Fără îndoială că la capătul celălalt nu se găseau oameni vii. Erau numai roțițe, angrenaje și cutii de ungere – un mecanism perfecționat condus de automate. Îl apuca disperarea și se îndoia dacă există într-adevăr directori de reviste, în carne și oase. Nu primise niciodată vreun semn care să arate că ar exista cu adevărat asemenea ființe și, judecând după respingerea nemotivată a tuturor lucrărilor scrise de el, putea bănui că directorii nu ar fi decât un mit, un mit fabricat și întreținut de băieții de serviciu de prin birouri, de zețari și jurnaliști.

Ceasurile petrecute împreună cu Ruth rămâneau singurele lui ceasuri fericite, și nu toate erau fericite. Era totdeauna chinuit de-un dureros neastâmpăr, mult mai usturător decât în zilele de odinioară, când încă nu ajunsese stăpânul dragostei ei; și asta fiindcă acum îi stăpâna dragostea, dar ea rămânea la fel de depărtată ca totdeauna. Ceruse un răgaz de doi ani; timpul zbura și iată că nu izbutea să realizeze nimic. Pe lângă asta, îl apăsa în permanență pe suflet, ca o greutate, faptul că Ruth nu era mulțumită de calea pe care apucase el. Nu i-o spunea direct. Cu toate astea în chip ocolit i-o arăta tot atât de limpede și de hotărât ca și când i-ar fi spus-o prin vorbe. Nu era supărată pe el, dar nu putea fi de acord cu alegerea făcută; cu toate astea, o femeie mai puțin blândă, din fire ar fi putut fi supărată pentru aceleași pricini pentru care ea se arăta doar a fi de altă părere. Dezamăgirea ei venea din faptul că acest om, pe rare se apucase să-l modeleze, refuza să se lase modelat. Până la un anumit punct, materialul din care era alcătuit se dovedise destul de maleabil, dar pe urmă dăduse dovadă de îndărătnicie și nu-i mai îngăduise să-l modeleze după chipul și asemănarea tatălui ei ori a domnului Butler.

Îi scăpa, ori și mai rău, înțelegea greșit tot ce era mare și de preț în Martin. Omul acesta, alcătuit dintr-o argilă atât de maleabilă încât ar fi putut lua forma unui nesfârșit număr de tipare omenesti, ei i se părea înțepenit cumplit de îndărătnic doar din pricină că nu-l putea sili să trăiască în tiparul ei propriu, singurul pe care-l cunoștea. Nu era în stare să-i urmărească zborul gândurilor și, de câte ori mintea lui se avânta dincolo de hotarele până la care ea putea ajunge, credea că are de-a face cu o ființă de neînțeles. Până atunci nu întâlnise nici un om a cărui minte să răzbată mai departe decât a ei. Era totdeauna în stare să urmărească gândurile tatălui, ale mamei, ale fraților și ale lui Olney; din pricina asta, de câte ori nu putea ține pasul cu Martin, era sigură că el poartă vina. Se arăta aici vechea dramă a marginirii, care încearcă să stabilească norme de conduită nemărginitului.

— Te închini totdeauna în fața adevărilor dinainte stabilite, servite de-a gata, îi spuse el într-o zi, cu prilejul unei discuții despre Praps și Vanderwater. Recunosc că atunci când vrei să folosești un citat care să se bucure de înaltă autoritate, cei doi sunt cum nu se poate mai potriviți – cei mai de seamă critici literari din Statele Unite. Orice profesoraș din țara asta îl socotește pe Vanderwater pontiful criticii americane. Cu toate astea eu i-am citit cărțile și mi se pare cea mai desăvârșită expresie elegantă a mediocrității. Da, nu-i altceva decât un puternic somnifer, cum spune și Gelett Burgess. Iar Praps nu-i cu nimic mai breaz. Hemlock Mosses al lui Praps, de pildă e frumos scris. Nu există o virgulă care să nu fie la locul ei, iar tonul – o! – tonul e atât de nobil, atât de ales. E criticul cel mai bine plătit din Statele Unite. Cu toate astea – Dumnezeu, să mă ierte! – nu-i critic nici cât negru sub unghie. În Anglia, critica e cu totul altceva. Ceea ce contează însă e că ei dau tonul pentru toată lumea, iar tonul ăsta e atât de frumos, atât de moral și atât de senin! Cronicile lor îmi amintesc totdeauna de o duminică englezească, așa-s de cumiți și de manierate. Domnii aceștia sunt purtătorii de cuvânt ai norodului. Ei îi susțin pe belferii voștri de engleză, iar belferii îi susțin pe ei. Și în căpățânile lor nu există nici măcar o singură idee originală. Nu știu decât ce este dinainte acceptat – de fapt ei sunt „adevărul acceptat”. Sunt slabi de minte și adevărurile acceptate se întipăresc în mintea lor așa cum se stanțează numele fabricii pe sticlele de bere. Iar treaba lor e să-i strângă pe toți tinerii care se duc la universitate, să le alunge din minte orice sclipire de originalitate s-ar afla întâmplător acolo și să le aplice în schimb, ca pe-o pecete, adevărurile luate de-a gata.

— Cu toate astea, răspunse Ruth, eu cred că atunci când îmbrățișez un adevăr acceptat mă găsesc mai aproape de adevărul adevărat decât te afli tu când spumegi de furie iconoclastă, ca un sălbatic din mările Sudului.

— Totuși misionarii, și nu sălbaticii au sfărâmat icoanele, observă Martin râzând. Si, din nefericire, acum toți misionarii sunt printre sălbatici și n-a mai rămas acasă niciunul care să sfărâme și asemenea venerabile icoane cum sunt domnii Vanderwater și Praps.

— Nu numai pe ei, ci și pe profesorii de la universitate, adăugă Ruth.

Martin clătină din cap cu tărie.

— Nu, zise el repede, profesorii de la disciplinele științifice trebuie să rămână. Aștia sunt într-adevăr oameni deosebiți. Dar ar fi o faptă foarte bună dacă s-ar găsi cineva să le sucească gâtul la vreo nouă din fiecare zece profesori de engleză – bieți papagali cu creiere microscopice!

Cuvintele acestea erau cam severe, dar pentru Ruth ele constituiau o adevărată blasfemie. Nu putea să nu facă o comparație între profesorii solemn, erudiți, îmbrăcați elegant, care vorbeau cu voci melodioase și modulate cu artă, răspândind în jur o atmosferă de cultură și rafinement, și acest tânăr ciudat, pe care într-un fel îl iubea, pe trupul cărui hainele n-aveau să cadă niciodată cum trebuie, ai cărui mușchi voluminoși aminteau de munci istovitoare, care se aprindea în discuție, înlocuind argumentarea calmă cu insultele și augusta stăpânire de sine cu izbucnirile pătimașe. Aceia cel puțin aveau lefuri bune și – da! trebuia să privească adevărul în față – erau oameni subțiri; iar el nu se arăta în stare să câștige un gologan și nici nu aducea cu ei.

Nu cântărea cuvintele lui Martin și nu-i cerceta argumentele ca atare. La concluzia că argumentele lui erau neîntemeiate ajungea – e-adevărat, în mod inconștient – printr-o comparație a aspectelor exterioare. Opiniile literare ale acelor profesori, nu puteau fi decât întemeiate, fiindcă profesorii erau oameni cu vază. Opiniile lui Martin erau greșite pentru că el nu era în stare să-și publice scrierile. Pentru a folosi propria lui expresie, aceia „o scoteau la capăt”, pe câtă vreme el nu. Și, de altminteri, nici nu părea cu puțină ca el să aibă dreptate – el care cu atât de puțin timp înainte stătea în chiar salonul acesta, fâstâcit și roșu ca un rac, dând din cap când era prezentat, uitându-se înspăimântat la obiectele gingașe din jur, de teamă să nu le fărâme cu umerii lui în veșnică legănare, întrebând de câtă vreme murise Swinburne și anunțând cu mare fală că citise Excelsior și Psalmul vieții.

Fără să vrea, Ruth însăși dovedi temeinicia afirmației lui Martin cu privire la prosternarea ei în fața adevărurilor acceptate. Martin îi urmărea înlănțuirea gândurilor, dar refuza să meargă mai departe. N-o iubea pentru părerile ei despre Praps, Vanderwater și profesorii de engleză, ba chiar începea să-și dea seama și să fie din ce în ce mai convins că are anumite facultăți intelectuale și că poate pătrunde în unele domenii ale cunoașterii pe care ea n-avea să le înțeleagă niciodată, a căror existență nici nu o bănuia.

În ceea ce privește muzica, în general, socotea că Martin e cu totul absurd, iar în privința muzicii de operă considera că gusturile lui sunt nu numai absurde, ci de-a dreptul anormale.

— Cum ți-a plăcut? îl întrebă ea într-o seară când se întorceau spre casă.

În seara aceea Martin o invitase la operă cu prețul unei luni întregi de drastice economii pe seama cheltuielilor pentru ale gurii. După ce așteptase zadarnic să-l audă vorbind, încă adânc tulburată de ceea ce văzuse și auzise, îi pusese întrebarea.

— Mi-a plăcut uvertura, răspunse Martin. A fost splendidă.

— Da, dar opera în sine?

— Și opera a fost splendidă; adică vreau să spun că orchestra a fost, deși mi-ar fi plăcut mult mai mult dacă toți mușunachii aceia ar fi tăcut ori ar fi părăsit scena.

Ruth rămase trăsniță.

— Doar nu vorbești despre Tetralani sau Barillo? întrebă ea.

— Despre toți... despre toată distribuția.

— Dar sunt niște mari artiști, protestă Ruth.

— Cu toate astea, cu bâțâielile și maimuțările lor au stricat întreg farmecul muzicii.

— Cum, nu-ți place vocea lui Barillo? întrebă Ruth. E cel mai mare după Caruso, așa se spune.

— Bineînțeles că mi-a plăcut, iar Tetralani mi-a plăcut chiar mai mult. Vocea femeii acesteia e într-adevăr minunată... sau cel puțin așa mi s-a părut mie.

— Bine... dar atunci... cu M. Îngăimă Ruth. Atunci nu mai înțeleg deloc ce vrei să spui. Le admiri vocile și cu toate astea spui că au stricat farmecul muzicii.

— Absolut exact. Aș da oricât să-i aud cântând la un concert și aș da chiar ceva mai mult ca să nu-i aud atunci când cântă orchestra. Mi-e teamă că sunt un realist incorijibil. Marii cântăreți nu sunt și mari actori. Să-l auzi pe Barillo cântând o arie de dragoste cu o voce îngerească și s-o auzi pe Tetralani răspunzând ca un alt înger, iar toate astea acompaniate de o adevărată orgie de muzică strălucitoare și plină de culoare – e ceva încântător, ceva cu adevărat încântător. Nu numai că sunt de acord, dar mai mult: o afirm cu toată tăria. Numai că tot efectul se spulberă atunci când mă uit la ei – la Tetralani care desculță are un metru și optzeci și cântărește peste optzeci de chile și la Barillo, care abia măsoară un metru șaiszeci și e bondoc, cu piept de potcovar pitic – și când văd ce pereche alcătuiesc, gesticulând, bătându-se cu pumnii în piept, agitându-și brațele prin aer ca niște bieți nebuni băgați la balamuc; ei bine, dacă mi se cere să iau toate acestea drept o veritabilă scenă de dragoste între o prințesă suavă și frumoasă și un prinț tânăr și romantic – ce să-ți spun, un asemenea lucru nu sunt în stare să fac, nu pot accepta, e mai presus de puterile mele. E o prostie; e absurd; n-are nici o legătura cu realitatea. În asta stă toată problema. N-are nici un fel de legătură cu realitatea. Doar n-o să-mi spui că a existat om pe lumea asta care să facă declarații de dragoste în felul cum se arăta pe scenă. Ce zici, dacă ți-aș face asemenea declarații de dragoste, nu-i așa că n-ai lua de urechi?

— Dar înțelegi lucrurile cu totul greșit, protestă Ruth.

Orice forma a artei are limitele ei. (În clipa aceea se chinuia să-și aducă aminte o prelegere asupra convențiilor în artă, pe care o ascultase cândva la universitate.) În pictură, de pildă, pe pânză nu pot apărea decât două dimensiuni pe care, grație măiestriei sale, pictorul este capabil să le creeze pe pânză. În literatură, de asemenea, scriitorul trebuie să fie atotputernic. Acceptă ca procedeu legitim faptul că autorul îți destăinuiește gândurile ascunse ale

eroinei, deși știi foarte bine că eroina a fost singură în tot răstimpul cât s-a gândit și, prin urmare, nici autorul, nici nimeni altul n-ar fi avut cum să le afle. La fel stau lucrurile cu teatrul, cu sculptura, cu opera și cu toate celelalte forme ale artei. Anumite lucruri cu totul nefirești trebuie acceptate,

— Da, înțeleg, răspunse Martin. Toate formele de artă se bazează pe convenții. (Ruth fu surprinsă când îl auzi că folosește cuvântul. Parcă și el ar fi învățat la universitate și nu s-ar fi mărginit să frunzărească la întâmplare cărțile aflate în biblioteca publică.) Dar chiar și convențiile trebuie să sugereze realitatea. Copacii zugrăviți pe carton plan și puși de o parte și de cealaltă a scenei, îi acceptăm drept pădure. E o convenție. Suficient de realistă. Dar, pe de altă parte, o scenă marină n-o s-o putem lua niciodată drept pădure. Este cu neputință. Ne violentează simțurile. Nici tu n-ai să iei, ori mai bine zis n-ar trebui să iei bățaiala, schimonoselile și zvârcolirile de moarte ale celor doi bieți smintiți din seara astă drept, o convingătoare imagine a dragostei.

— Sper că nu te socotești superior tuturor criticilor muzicali? protestă Ruth.

— Nu, nu. Nici prin cap nu-mi trece. Nu fac decât să-mi exercit un drept. Ți-am împărtășit gândurile mele pentru a-ți explica de ce zburdălniciile de elefant ale doamnei Tetralani mi-au spulberat plăcerea de a asculta orchestra. Toți criticii muzicali din lume pot foarte bine să aibă dreptate. Dar eu sunt eu și nu-s dispus să-mi subordonez gustul nici chiar părerii unanime a întregului rest al lumii. Dacă nu-mi place un lucru, nu-mi place și cu asta am terminat; și nu există pe, lume nici o pricină pentru care ar trebui să mă maimuțăresc, spunând că-mi place numai fiindcă semenilor mei le place sau se prefac că le place. Nu mă pot lua după modă în ce privește lucrurile care-mi plac ori nu.

— Dar muzica, știi, e o chestiune de educație, de pregătire, interveni Ruth, iar opera e într-o și mai mare măsură. Oare nu din pricină...

— Din pricină că-s lipsit de pregătire în ce privește muzica de operă? o întrerupse el grăbit.

Ruth încuviința din cap.

— Chiar așa și este, conveni Martin. Și consider o mare fericire pentru mine că n-am fost supus în copilărie unei asemenea pregătiri. Dacă aș fi fost, poate că în seara asta vărsăm lacrimi sentimentale, iar maimuțările de clown ale valoroasei perechi n-ar fi făcut decât să-mi sublinieze frumusețea vocilor și măiestria orchestrei care-i acompania. Ai dreptate, e în cea mai mare măsură o chestiune de educație. Iar eu, acum, sunt prea bătrân. Acum nu mai pot primi decât adevărul ori nimic. O iluzie care nu convinge e o minciună evidentă și, pentru mine, asta e opera, când pe micuțul Barillo îl apuca năbădăile, o înșfacă în brațe pe maiestruoasa Tetralani (și ea cuprinsa de năbădăi) și-i spune cu ce nepotolită patimă o adoră.

Încă o dată Ruth îi judecă ideile raportându-le la criterii exterioare, superficiale și la credința ei în adevărurile acceptate. Cine era el, ca să poată avea dreptate iar toată lumea cultă să se înșele? Cuvintele și gândurile lui nu făceau asupra-i nici un fel de impresie. Era prea strâns încătușată în țesătura

adevărurilor dinainte stabilite pentru a avea o cât de slabă simpatie față de orice idei revoluționare. Dintotdeauna fusese obișnuită cu muzica, iar spectacolele de operă o desfătaseră încă de pe ea când era copil, așa cum desfătau toată lumea căreia îi aparținea. Atunci cu ce drept se ridica Martin Eden, care până de curând nu auzise decât muzică sincopată și, cântece muncitorești, și-și îngăduia să judece muzica lumii bune? Purtarea lui o ofensase și pe când pășea alături de el avea senzația vagă că fusese insultată. În cel mai bun caz, atunci când era dispusă să fie cât se poate de îngăduitoare, considera exprimarea deschisă a ideilor lui drept un capriciu, o năzdrăvănie excentrică și cam nelalocul ei. Dar la despărțire, când a strâns-o în brațe, i-a urat noapte bună și a sărutat-o cu patima, ca un adevărat îndrăgostit, pentru Ruth totul s-a înecat în șuvoiul dragostei ce-o nutrea pentru el. Iar mai târziu, cu capul așezat pe perna de care somnul nu voia să se apropie, se întreba așa cum se întreba foarte des de la o vreme înapoi, cum oare putea să iubească un om atât de straniu și încă atunci când toți ai ei se arătau potrivnici.

Și a doua zi Martin lăsă baltă toate lucrurile de duzină și, încordat până la paroxism, scrise un eseu pe care îl intitulă Filosofia iluziei. O marcă poștală avu darul de a-l porni în călătorie, dar era sortit ca în lunile următoare să primească multe mărci și să pornească de multe ori în călătorie.

CAPITOLUL.

XXV.

Maria Silva era femeie sărmană și cunoștea bine toate întruchipările sărăciei. Pentru Ruth, sărăcia era un cuvânt care însemna condiții de viață lipsite de frumusețe. Aici se limitau toate cunoștințele ei în această privință. Știa că Martin e sărac și pentru ea condițiile lui de viață erau ceva asemănător cu tinerețea lui Abraham Lincoln, a domnului Butler și a altor oameni care până la urmă izbândiseră în viață. De asemenea, deși convinsă că e departe de a fi ceva plăcut, avea totuși foarte comoda impresie, împărtășită de oamenii din mediul ei, că sărăcia e un fel de pinten ascuțit care zorește către succes pe oricine nu este un ticălos și un netrebnic incorijibil. De aceea, chiar dacă știa că Martin e atât de sărac încât fusese forțat să-și amaneze ceasul și pardesiul, nu era deloc neliniștită. Ba chiar socotea că faptul acesta este de-a dreptul îmbucurător, convinsă fiind că mai curând ori mai târziu avea să-l trezească totuși la realitate și îl va sili să se lase de scris.

Ruth nu citea niciodată foamea pe chipul lui Martin, care se trăsesese și se scofălcise. De fapt observa chiar cu satisfacție schimbările petrecute în fizionomia lui. Păreau că-l spiritualizează și-l curăță în bună parte de zgura cărnii și de acea prea agresivă vigoare care o ademenea, deși îi făcea oroare. Câteodată, când erau singuri, Ruth observa în ochii lui o strălucire neobișnuită, pe care o admira fiindcă îl făcea să pară mai poet și mai cărturar – ceea ce ar fi vrut și Martin să fie și i-ar fi făcut și ei plăcere. Maria Silva citea însă o altă poveste în obrajii scofălciti și ochii strălucitori și urmarea zi cu zi schimbările în ochii lui, dându-și astfel seama de sușurile și coborășurile peste care-l mâna soarta, pardesiul și întorcându-se fără el, cu toate că vremea era

răcoroasă și urâtă, și apoi cum obrajii i se mai rotunjesc puțin și cum foamea îi piere din ochi. La fel bagase de seamă când s-au dus ceasul și apoi bicicleta și cum de fiecare dată prinsese iar putere.

Cam în același fel îi urmărea și truda, măsurând și gazul ars pana în miez de noapte. Muncă! Știa ca muncește mai mult decât ea, deși truda lui era de alt fel. Fu mirată când bagă de seama că totdeauna, cu cât avea mai puțină hrană, cu atât muncea mai îndârjit. Câteodată, când i se ivea prilejul și într-un chip cât mai firesc, atunci când credea ca ghearele foamei sfâșie mai adânc, îi trimitea câte o pâine scoasa proaspăt din cuptor, invocând cu stângăcie pretextul că vrea să-i arate cu cât mai meșteră la aluaturi este ea decât Martin. Alteori îi trimitea cu vreuna dintre odrasle câte o oală de supă fierbinte, după ce stătea și chibzuia în sinea ei dacă se cade s-o rupă de la gura celor ce erau carne din carnea și sânge din sângele ei. Martin era departe de a fi un ingrat și, cunoscând așa cum, cunoștea viața oamenilor sărmani, își dădea seama că, dacă a existat vreodată pe lume milostenie, atunci asta într-adevăr milostenie era.

Într-o bună zi, după ce-și îndestulase odraslele cu ce mai rămăsese prin casă, Maria își cheltui ultimii cincisprezece cenți pe un galon de vin ieftin. Intrând în bucătărie ca să ia apă, Martin fu poftit să stea jos și să cinstească un păhăruț. Închină în sănătatea ei, iar auzind asta, bău și Maria în sănătatea chiriașului. Pe urmă ea ridică paharul pentru sporul treburilor lui, și Martin bău urându-i sa vină curând James Grant și să-i plătească datoria, James Grant era un dulgher care lucra cu ziua, cam rău de plată, și care-i datora Mariei trei dolari pentru spălatul rufelor.

Amândoi au băut vinul acela acru pe stomacul gol și li s-a cam urcat la cap. Oricât, de mari erau deosebiriile dintre ei, fiecare se simțea singur în necazurile lui și, cu toate că în chip tacit, se înțeleseră să le lase la o parte, tocmai necazurile îi apropiiau. Măriei nu-i veni sa creadă când auzi că Martin fusese prin Azore, unde trăise ea până la unsprezece ani. Fu de două ori mai uimită când afla că fusese și prin insulele Hawaii, unde ea emigrase cu toți ai să-i după ce plecaseră din Azore. Dar mirarea depăși orice margini când auzi că fusese chiar și în insula Maui, tocmai insula unde ajunsese ea om în toată firea și unde se măritase. În Kahului Maria se întâlnise prima oară cu bărbatul ei și Martin fusese acolo nu o singură dată, ci de două ori! Da, Maria își aducea aminte de vapoarele care transportau zahăr, iar el, Martin, lucrase pe vapoarele acelea... da, da, mică mai este lumea asta. Și la Wailuku! Și acolo fusese! Da' pe vechilul de pe plantație îl cunoscuse? Da, ba se și cinstiseră de câteva ori.

Așa au urmat să-și depene amintirile și să-și înșele foamea cu vinul acela acru și subțire. Lui Martin viitorul nu i se mai părea atât de sumbru. Avea impresia că succesul îi stă cuminte la îndemână. Mai rămânea să întindă mâna și să-l apuce. Pe urmă cercetă mai îndeaproape chipul brăzdat de cute al femeii istovite de muncă ce stătea în fața lui, își aduse aminte de oalele de supă și de bucățile de aluat scos din cuptor și simți cum îi crește în suflet cea mai fierbinte recunoștință și râvnă de a face bine.

— Maria, exclamă el deodată. Ce-ți dorești tu cel mai mult?

Femeia se uită lung la el, neștiind ce să creadă.

— Ce lucru ai dori tu cel mai mult să ai acuma, chiar acuma, dacă ai putea să-l capeteți?

— Ar vrea să are calțaminte la tot copii – șapte pereche cu totul.

— Ai să le ai, proclamă Martin, în vreme ce femeia încuviință din cap cu gravitate. Dar eu mă gândesc la o dorință mare, la un lucru de seamă pe care ți l-ai dori.

Ochii Măriei sclipiră, plini de voioșie. Tânărului ăstuia îi ardea să glumească acuma cu ea, Maria, cu care foarte puțină lume mai glumea de la o vreme încoace.

— Gândește-te bine, o sfătui Martin tocmai când se pregătea să deschidă gura.

— Gata, răspunse ea. Gândit bine. Eu place casa... asta casa... fie a meu, nu mai plătești chiria, șapte dolari luna.

— Are să fie a ta, îi făgădui Martin, și încă peste foarte scurt timp. Acuma gândește-te la dorința cea mare. Închipuie-ți că eu sunt Dumnezeu și-ți spun să ceri ce vrei, pentru că vei avea. Pe urmă tu îți arăți dorința și eu te ascult.

Foarte gravă, Maria stătu câteva clipe pe gânduri.

— Tu nu are teamă? întrebă ea vrând să-l prevină.

— Nu, nu, răsă Martin. Nu mi-e teamă. Dă-i drumul.

— Este mult, este mult și mare, îl proveni din nou.

— Foarte bine. Dă-i drumul.

— Bine, atunce poftim... Răsuflă adânc, ca un copil, și pe urmă dădu glas celei mai mari dorințe pe care ar fi nădăjduit să și-o îplinească în viață. Ar vrea să am o ferma de lapte... frumoasa ferma de laptele. Cu multe pământ, multe vaci și multe ierba. Ar vrea să fie aproape la San Leandro; acolo locuiește sora a mea. Ar vinde lapte la Oakland. Ar face mulți banii, mulți tare. Joe și Nick nu mai paște vaca. Merge la școala. Încet, încet ajunge mecanici, lucreze la cale de fer. Da, asta bine ar fi, ferma de laptele.

Tăcu și se uită la Martin cu ochi scăpărători.

— Ai s-o ai, îi răspunse el fără o clipă de zăbavă.

Maria încuviință încă o dată din cap și cu multă curtenie își apropie buzele de paharul pe care-l închină în cinstea dăătorului unui dar despre care știa că n-avea să-i fie înmănat niciodată. Sufletul lui era plin de curățenie, și în propriul ei suflet dădea intențiilor celuiilalt aceeași prețuire pe care le-ar fi dat-o dacă ar fi fost însoțite de darul însuși.

— Nu, Maria, vorbi Martin mai departe. Nick și Joe nu vor trebui să distribuie lapte și toți puștii tăi vor putea să se ducă la școală și să umble încălțați în tot timpul anului. O să ai o fermă de mâna întâi, cu absolut tot ce trebuie. O să ai o casă în care să locuiești, grajd pentru cai și mai multe alte grajduri pentru vaci, bineînțeles. O să ai găini, porci, grădină de zarzavat, pomi roditori și toate celelalte; o să ai atâtea vaci că o să-ți dea mâna să angajezi un păzitor sau doi. Atunci n-o să mai ai nici o altă treabă, doar să te îngrijești de

copii. Și atunci, dacă o să găsești un om de treabă, o să te poți mărita și să trăiești ușor, iar bărbatul tău o să se ocupe de fermă.

De la o asemenea dărnicie lăsată pe seama viitorului, Martin reveni în prezent, își luă singurul costum bun de haine și-l duse la muntele de pietate. Îi ajunsese într-adevăr cuțitul la os, căci asta însemna să nu o mai poată vedea pe Ruth. Alte haine bune nu mai avea și, dacă îmbrăcat în hainele ce-i rămâneau se putea duce la măcelar și la brutar ori chiar la soră-sa când era cazul, a intra în casa familiei Morse cu asemenea haine ponosite ar fi fost inimaginabil.

Lucra mai departe, amărât și aproape deznădăjduit, începu să se gândească stăruiitor că și cea de-a doua bătălie era pierdută și că va trebui să-și caute de lucru. Dacă și-ar găsi de lucru i-ar mulțumi pe toți – și pe băcan, și pe Ruth și pe soră-sa și chiar pe Maria, căreia-i datora chiria pe o lună de zile. La mașina de scris rămăsese dator cu chiria pe două luni, iar agenția pretindea plata restanței sau restituirea mașinii. Ajuns la disperare, gata de orice în afară de a se recunoaște învins, hotărî să încheie un armistițiu cu soarta până în clipa când va putea porni la un nou asalt și dăclu examen pentru ocuparea unui post la serviciul poștal al căilor ferate. Spre marea lui mirare, reuși primul. Deci slujba îi era asigurată, cu toate că nimeni nu știa când avea să poată intra efectiv în serviciu.

Tocmai acum, în acest moment critic, impecabilul mecanism al redacțiilor se poticni. Pesemne că se rupsese un dinte de la vreo roțiță ori rămăsese vreun angrenaj neuns, fiindcă într-o dimineață poștașul îi aduse un plic îngust și subțire. Martin își aruncă ochii în colțul din stânga sus și citi antetul și adresa lui Transcontinental Monthly. Inima îi zvâcni cu putere și deodată simți că i se face rău, starea asta fiind întovărășită de un straniu tremur al genunchilor. Se împletici până în cameră și se așeză pe pat, ținând, în mână plicul încă nedeschis și în aceeași clipă înțelese ce se întâmplă cu oamenii care cad lași și-și dau sufletul când primesc o veste extraordinar de bună.

Că era o veste bună nu mai încăpea nici o îndoială. În plic nu se afla nici un fel de manuscris și prin urmare nu putea fi decât o acceptare. Știa ce anume trimisese la Transcontinental: Dangățul clopotelor, una din povestirile lui de groază de cam cinci mii de cuvinte. Și, cum marile reviste plăteau totdeauna la acceptare, în plic se afla un cec. Doi cenți cuvântul... douăzeci de dolari mia; cecul trebuia să fie de o sută de dolari. O sută de dolari! Pe când deschidea plicul îi năvăliră în minte toate datoriile pe care le avea: 3 dolari și 85 de cenți, la băcan; la măcelar, 4 dolari în cap; la brutar, 2; la dughenea de fructe, 5; total 14 dolari și 85 de cenți. Pe urmă venea chiria camerei, 2 dolari și 50 de cenți; pe o lună plata înainte, alți 2 și 50; chiria mașinii de scris, restanța pe două luni, 8 dolari; o lună plata înainte, 4 dolari; total! 31,85. În sfârșit mai rămâneau de pus la socoteală banii luați pe amanet, plus dobânda respectivă: pentru ceas, 5 dolari și 50 de cenți; pardesiul, 5,50; bicicleta, 7,75; costumul de haine, 5,50 (plus 60 la sută dobândă, dar ce mai conta asta?). Total general:

56 de dolari și 10 cenți. Văzu jucându-i prin fața ochilor, în cifre luminoase, suma totalului ca și scăderea ce urmă și care dădu o diferență de 43 de dolari și 90 de cenți. Deci după ce avea să plătească toate datoriile și să scoată toate lucrurile depuse amanet, avea să-i mai rămână încă în buzunar, în bani sunători, princiara sumă de 43 de dolari și 90 de cenți. Iar pe deasupra va avea chiria plătită pe o lună înainte atât pentru cameră, cât și pentru mașina de scris.

Între timp scosese din plic unica foaie a unei scrisori dactilografiate și o despăturise. Nu exista niciun, cec. Căută din nou în plic, îl privi în zare, dar nu-și putea crede ochilor și cu mâinile tremurătoare rupse plicul cu totul. Nu era nici un cec. Citi scrisoarea, alergă în grabă mare cu ochii de-a lungul rândurilor, trecând nepăsător peste aprecierile laudative ale redacției și căutând înfrigurat doar partea importantă a scrisorii – explicația netrimiterii cecului. Nu găsi o astfel de explicație, dar găsi ceva care-l făcu să pălească dintr-o dată. Scrisoarea îi alunecă din mână. Ochii i se împăienjeniră și se întinse pe pat, cu capul pe pernă, și trase pătura peste el, până sub bărbie.

Cinci dolari pentru Dangătul clopotelor – cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte! În loc de doi cenți cuvântul, zece cuvinte la cent! Și unde mai pui că redacția o lăuda. Iar cecul îl va primi la publicare. Vasăzică toată povestea cu minimum doi cenți de cuvânt și cu plata la acceptare nu era decât un basm de adormit copiii. Era o minciună și el se lăsase împins pe căi greșite de minciuna asta. Dacă ar fi știut, n-ar mai fi încercat niciodată să scrie. S-ar fi dus să muncească – să muncească pentru Ruth. Se întoarse cu gândul la prima zi în care se apucase să scrie și se îngrozi când își dădu seama cât de mult timp pierduse – și totul pentru zece cuvinte la cent. Și celelalte înalte răsplăți pe care le primesc scriitorii trebuie să fie tot minciuni. Toate ideile lui despre scriitori, pe care și le făcuse luându-se după spusele altora, erau false. Avea dovada în fața ochilor. Un număr din Transcontinental costa douăzeci și cinci de cenți iar pe coperta lui solemnă și artistic întocmită scria că e una dintre cele mai mari reviste. Era o revistă importantă, serioasă, care apăruse prima oară cu mult înainte de nașterea lui și care de atunci niciodată nu-și întrerupsese apariția. În fiecare lună pe coperta exterioară apăreau cuvintele unuia dintre marii scriitori ai lumii, cuvinte ce subliniau înalta misiune împlinită de Transcontinental, și dedesubt se afla facsimilul semnăturii unei vedete a scrisului, ale cărei prime scripuri de măiestrie ieșiseră la lumină în coloanele revistei. Iar această măreață revistă, Transcontinental Monthly, ce părea inspirată de glasuri cerești, plătea cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte! Martin își aminti de marele scriitor care nu de mult murise în țară străină, în neagră mizerie – lucru ce nu i se mai părea defel surprinzător dacă ținea seamă de princiara răsplată acordată scriitorilor.

Da, căzuse în cursă, luase drept bune minciunile din ziare cu privire la onorariile scriitorilor și din pricina asta pierduse doi ani de zile. Dar acum va ști să se smulgă din capcană. Nu va mai scrie nici un rând. Niciodată. Va face ceea ce Ruth ar fi dorit ca el să facă, ce dorea toată lumea; își va găsi o slujbă.

Gândul acesta îi aduse aminte de Joe – Joe cel care hoinărea acum prin împărăția trândăviei. Un adânc oftat pornit din invidie îi zgudui pieptul. Nenumăratele zile de câte nouăsprezece ore de muncă îl influențau acum cu mare putere. Dar Joe nu era îndrăgostit, nu avea niciuna din răspunderile pe care le creează dragostea și-și putea îngădui să hoinărească prin împărăția trândăviei. El, Martin, are pentru ce să muncească și va munci. Chiar de mâine dimineață, cât mai devreme, va porni să-și caute o slujbă. O va anunța și pe Ruth că apucase acum pe un drum nou și că era gata să intre la biroul tatălui ei.

Cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte, zece cuvinte la cent, iată ce preț avea arta pe piață! Dezamăgirea ascunsă sub acest adevăr, minciuna cuprinsă în el, infamia acestei realități îi acaparaseră toate gândurile; iar în dosul pleoapelor lăsate ardea cu litere de foc cifra de 3 dolari și 85 de cenți, datoria lui la băcan. Se cutremură și un junghi îi străbătu prin oase. Cel mai rău îl dureau șalele. Îl durea capul, creștetul capului îl durea, ceafa îl durea, creierii din țeastă îl dureau, clocoteau parcă, în vreme ce durerea de deasupra sprâncenelor devenise de neîndurat. Iar mai jos de sprâncene, proțâpita în dosul pleoapelor, strălucea neîndurătoare cifra de 3 dolari și 85 de cenți. Deschise ochii ca s-o alunge, dar lumina albă din odaie părea că-i arde globurile ochilor cu un fier roșu și-l sili să coboare pleoapele și să se uite din nou la cifra de foc: 3 dolari și 85 do cenți.

Cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte, zece cuvinte la cent – gândul acesta i se înfipse adânc în creier și nu putu să mai scape de el, așa cum nu putea să alunge din dosul pleoapelor pe acei 3 dolari și 85 de cenți. Dar cifra parcă porni să tremure și el o urmări cu interes, o văzu cum se stinge încetșor și în locul ei se aprinde un 2. Ah, da! se gândi el, asta-i la brutar! Cifra care-i apăru după aceea fu 2 dolari și 50 de cenți. De data asta nu înțelese despre ce e vorba și începu să caute dezlegarea, cu înfrigurare, de parcă de dezlegarea asta ar fi atârnat moartea ori viața lui. Era dator cuiva doi dolari și jumătate, nu încăpea nici o îndoială, dar cui anume? Un întreg univers vrăjmaș îi punea în spate povara asta, îi cerea să afle cui îi datorează, iar el rătăcea pe nesfârșitele coridoare ale minții, intra în tot felul de boxe pline cu vechituri, în camere pline ochi cu crâmpie de amintiri și lucruri cunoscute, și pretutindeni căuta zadarnic. După un lung răstimp, care i se păru o veșnicie, își aduse aminte, fără nici un efort, că Măriei îi datora suma aceea. Cu o imensă ușurare își aduse din nou sufletul în camera de tortură, în dosul pleoapelor lăsate. Dezlegase problema și acum putea să se odihnească. Dar nu, n-avea parte de odihnă, 2 dolari și 50 de cenți se stinse și în loc apăru un 8 de foc. Asta ce mai era? Trebui să ia de la capăt înapăimântătorul ocol al întregii lui minți, ca să poată afla.

Cât timp i-a luat această nouă căutare n-a putut să știe, dar după o vreme, care i s-a părut uriașă, fu readus în fire fie o bătaie în ușa și de glasul Măriei care-l întreba de nu cumva e bolnav. Îi răspunse cu o voce stinsă pe care nu și-o recunoscuse, spunându-i că ațipise puțin. Rămase înmărmurit când văzu

că în odaie pătrunsese întunericul nopții. Scrisoarea o primise la ceasurile două după masă și aducându-și aminte de asta își dădu seama că e bolnav. Pe urmă, în spatele pleoapelor închise, se aprinse din nou acel 8, iar pentru el reîncepu supliciu. Dar acum era mai iscusit. Nu avea nevoie să rătăcească pe coridoarele minții. Fusese un nătărău. Apăsă pe o manetă și mintea începu să se învârtă în fața lui ca o monstruoasă roată a norocului, un fel de călușei ai aducerii-aminte, un glob mare de înțelepciune care se rotea fără încetare. Din ce în ce mai iute se rotea până rotirea îl cuprinse și pe el în iureșul ei și-l aruncă în cercuri nesfârșite prin abisuri de întunecime.

În chip foarte firesc se trezi deodată în fața unui sul de călcat în care vâra mereu manșete scrobite. Dar pe când făcea treaba asta băgă de seamă că pe manșete apăreau niște cifre. Se gândi atunci că era un nou procedeu de a face monograme pe rufărie, dar când privi mai de-aproape văzu că pe una dintre manșete scria 3 dolari și 85 de cenți. Își dădu imediat seama că era nota de la băcan și că toate manșetele nu erau decât notele lui de plată care se tot învârteau pe sulul de călcat. Îi veni o idee grozavă. O să arunce toate notele pe jos și în felul ăsta va scăpa de ele, nu va mai trebui să le achite. În aceeași clipă înșfăcă plin de scârbă toate notele, le mototoli și le aruncă pe podeaua nemaipomenit de murdară. Grămada creștea însă mereu și cu toate că fiecare notă apărea în mii de exemplare, nu găsi printre ele decât una singură de doi dolari și jumătate, pe care îi datora Măriei. Asta însemna că Maria n-avea să-l grăbească cu plata, dar el hotărî plin de generozitate că numai ei o să-i plătească; așa că se apucă să caute prin grămada de jos nota de plată a Măriei. O căută cu disperare, veacuri în șir, și încă o mai căuta când sosi stăpânul hotelului, olandezul cel umflat. Chipul olandezului ardea de mânie și Martin îl auzi cum strigă cu glas de stentor ce răsuna în întreg universul: „Am să-ți opresc din leafă toate manșetele astea!” Grămada de manșete creșu până ajunse cât un munte și Martin își dădu seama că era osândit să trudească o mie de ani ca să le poată plăti. Ei, vasăzică nu-i mai rămânea de făcut nimic altceva decât să-l ucidă pe stăpân și să dea foc spălătoriei. Dar olandezul cel voinic îi spulberă planurile, căci îl prinse de ceafă, îl ridică în sus și începu să-l zgâlțâie. Îl zgâlțâi pe deasupra meselor de călcat, pe deasupra cuptorului și a sulului, apoi prin camera unde se spălau rufe, pe deasupra storcătorului și a spălătorului cel mare. Îl zgâlțâi până începură să-i clănțâne dinții și să-l doară capul, iar lui nu-i venea să creadă că olandezul este așa de voinic. Apoi se trezi iarăși la sulul de călcat, primind manșetele pe care de partea cealaltă le băga la sulul directorului unei reviste. Fiecare manșetă era un cec, iar Martin le cerceta pe toate cu înfrigurare și așteptând cu sufletul la gură, dar toate erau albe. Stătu acolo și primi cecurile albe vreme cam de un milion de ani și nu lăsă pe niciunul să-i scape, de teamă ca nu cumva tocmai acela să fie completat. Și în cele din urmă dădu peste el. Cu degete tremurătoare îl privi în zare. Era un cec de cinci dolari. „Ha! ha! ha!” râse directorul de dincolo de sulul de călcat. „Bine, atuncea am să te ucid”, zise Martin. Se duse dincolo ca să caute toporul și-l găsi pe Joe scrobind manuscrise. Încercă mai întâi să-l convingă să lase puțin

scrobitul, apoi îi smulse toporul din mână. Dar unealta rămase suspendată în aer fiindcă Martin se trezi din nou în camera unde călcau rufe, în mijlocul unei furtuni de zăpadă. Dar nu, nu ninge, nu cădeau fulgi de zăpadă, ci cecuri de sume mari, cel mai mic fiind de o mie de dolari. Începu să le adune și să le rânduiască în pachete de câte o sută și legă zdravăn cu sfoară fiecare pachet.

Își înalță o clipă ochii până atunci ațintiți spre pachete și-l văzu pe Joe jonglând ca un scamator cu fiare de călcat, cu cămăși scrobite și cu manuscrise. Din când în când se mai întindea și lua și câte un pachet de cecuri pe care-l adăuga cercului de obiecte zburătoare ce ajunsese uriaș, spărsese acoperișul și se înalța, până-l pierdeai din ochi, în înaltul cerului. Martin vru să-i dea una cu toporul, dar celălalt i-l smulse și-l adăugă cercului, uriaș. Pe urmă îl înșfăca și pe Martin și-l adăugă și pe el. Martin zbură prin acoperiș prinzând mereu la manuscrise, așa că, revenind jos, avea strâns un braț bunișor. Dar de-abia ajunsese jos că din nou plecă în sus, pe urmă a doua și a treia oară și de nenumărate ori zbură pe roata uriașă a cercului. De departe auzea o voce copilărească de sopran care tot cânta: „Valsează cu mine încă o dată, Willie, încă o dată, încă o dată, mereu”.

Izbuti să prindă din zbor toporul în mijlocul acelei Căi a Laptelui, alcătuită din cecuri, cămăși scrobite și manuscrise și se pregăti să-l ucidă pe Joe când va ajunge iar jos. Dar nu mai ajunsese jos. În schimb, la două dimineața, auzindu-i gemetele prin peretele subțire, Maria veni în odaie la el și-i puse cărămizi calde pe trup și cărpe ude pe ochii care-l dureau cumplit.

CAPITOLUL.

XXVI.

A doua zi de dimineață, Martin Eden n-a plecat să-și caute o slujbă. De-abia în ceasurile târzii ale după-amiezii a ieșit din delir și a privit prin odaie cu ochii care-l dureau cumplit. Mary, unul din membrii tribului Silva, o fetiță de opt ani care-i veghea la căpătâi, scoase un țipăt când văzu că-și vine în fire. Din bucătărie, Maria alergă iute într-acolo, îi puse pe frunte mâna ei bătătorită de muncă și-i cercetă pulsul.

— Nu vrei mănânci ceva? întrebă Maria.

Martin clătină din cap. Nimic nu dorea mai puțin decât să mănânce și nici nu-i venea să creadă că i-a fost foame vreodată.

— Mi-e rău, Maria, sunt bolnav, zise el cu glas stins. Ce-oi fi având? Nu știi cumva?

— Gripa, zise Maria. La două ori trei zile face bine. Mai bine acum nu mănâncă. Pe urma puțin câte puțin poate mânca. Și mâine poate trebuie mâncat.

Martin nu era obișnuit să fie bolnav, așa că, după ce Maria și fetița ei părăsiră camera, încercă să se scoale din pat și să se îmbrace. Capul îi vâjâia și îl dureau ochii atât de tare încât nu era în stare să-i țină deschiși; totuși, cu un suprem efort de voință, se târî din pat dar nu izbuti să ajungă decât până la masă și acolo toate puterile îl părăsiră. Peste o jumătate de oră, cu mare greutate, reuși să se întoarcă în pat, unde fu mulțumit să zacă întins, cu ochii

închiși și să-și cerceteze slăbiciunea și durerile ce-l săgetau prin trup. Maria veni de mai multe ori și-i schimbă cârpele ude de pe frunte. Altminteri îl lăsa în pace, fiind prea înțeleaptă pentru a-l mai tulbura cu vorbe de prisos. Asta îi umplu iar sufletul de recunoștință și murmură numai pentru sine: „Maria, la tine are ferma de laptele, da da, are”.

Pe urmă îi veni în minte de mult apusul său trecut, abia ieri săvârșit. I se părea că o viață trecuse din clipa când primise plicul de la Transcontinental, într-adevăr o viață de om, de vreme ce totul se sfârșise și începuse un capitol nou. Făcuse toate eforturile de care fusese în stare, se străduise din răsuputeri, iar acum se prăbușiseși zăcea lat, întins pe spate. Dacă n-ar fi îndurat atâta foame, gripa nu l-ar fi doborât. Fusese trântit la pământ și nu mai avusese puterea de a goni din trup germeul bolii. Aici ajunsese.

— Ce-i folosește unui om să scrie o întreagă bibliotecă, dacă își pierde viața? întrebă el cu glas tare. Asta nu-i o treabă pentru mine. Am încheiat-o cu literatura. Optez pentru cancelarie, pentru viața de conțopist cu leafă lunară și pentru un menaj modest alături de Ruth.

Peste două zile, după ce mâncase un ou, două felioare de pâine prăjită și băuse o ceașcă de cafea, ceru scrisorile, dar ochii îl dureau prea tare ca să poată citi.

— Citește-le tu, Maria, o rugă el. Scrisorile lungi și groase dă-le deoparte, aruncă-le sub masă. Citește-mi-le numai pe cele mici.

— Nu poate, răspunse Maria. Tereza poate, ea merge la școală.

Prin urmare Tereza Silva, fetița de nouă ani, îi deschise scrisorile și i le citi. Martin ascultă distrat o somație lungă trimisă de agenția de unde închiriasse mașina de scris, în vreme ce-și chinuia mintea să afle un mijloc de a găsi o slujbă. Deodată își adună gândurile.

— Vă oferim patruzeci de dolari pentru toate drepturile asupra nuvelei dumneavoastră... silabisea încetișor Tereza – cu condiția de a ne îngădui să operăm orice modificări vom socoti necesare.

— Ce revistă e asta? strigă Martin. Dă repede hârtia înapoi.

Acuma reuși să citească fără să mai simtă vreo durere. Revista care-i oferea patruzeci de dolari era White Mouse, iar nuvela cu pricina se dovedi a fi tot una dintre vechile lui nuvele de groază, intitulată Vârtejul. Citi de mai multe ori scrisoarea de la un capăt la celălalt. Redacția îi comunica deschis că nu izbutise să realizeze cum trebuie ideea respectivă, dar că ei tocmai ideea voiau s-o cumpere, deoarece o găseau originală. Dacă le îngăduia să taie din ea cam o treime, o cumpărau și urmau să-i trimită patruzeci de dolari la primirea răspunsului său.

Spuse să i se dea imediat toc și cerneală și răspunse pe loc că n-aveau decât; să taie și trei treimi dacă poșteau, dar să trimită de îndată cei patruzeci de dolari.

După ce scrisoarea fu pusă la cutie de Tereza, Martin se întinse în pat și căzu pe gânduri. Vasăzică tot nu era minciună. White Mouse plătea la acceptare. Vârtejul, avea vreo trei mii de cuvinte. Tăind o treime, rămâneau

două mii. La prețul de patruzeci de dolari venea doi cenți cuvântul. Plata la acceptare și doi cenți cuvântul – ziarul spusese adevărul. Și el, care socotise că White Mouse ar fi o revistă de mâna a treia. ErA. Limpede că nu cunoștea revistele. Crezuse că Transcontinental e revistă de mâna întâi și iată că plătea un cent pentru zece cuvinte. Fusesse convins că White Mouse nu merită nici o atenție și iată că plătește de douăzeci de ori mai bine decât Transcontinental și în plus, plătește la acceptare.

În orice caz, un lucru era sigur: când se va face bine nu se va mai duce să caute slujbă. Mai avea în cap multe istorii tot atât de bune ca și Vârtejul, și cu patruzeci de dolari bucată va putea să câștige mult mai mult decât în orice slujbă ori funcție, Tocmai când socotea că bătaia e pierdută, iată că o câștigase. Avea dovada că poate face carieră. Drumul era acum, deschis. După White Mouse, avea să adauge revistă după revistă pe lista editorilor săi. Avea să lase treburile de scrib. Toate fleacurile pe care le scrisese fuseseră într-adevăr timp pierdut, nu-i aduseseră nici un dolar. De aci înainte se va consacra lucrului, lucrului de calitate și va stoarce din el tot ce are mai de preț. Ar fi dorit ca Ruth să fie de față și să-i împărtășească bucuria, iar când cercetă din nou scrisorile întinse pe pat găsi și una de la ea. Pe un ton blând și drăgăstos îi făcea reproșuri, spunându-i că nu izbuteste să înțeleagă ce-l putuse ține departe atâta amar de vreme. Reciti scrisoarea cu un simțământ de adorație, cercetă atent scrisul, rămânând încântat de fiecă trăsătură de peniță, iar la sfârșit sărută semnătura. În răspuns îi mărturisi deschis că nu mai trecuse s-o vadă pentru că hainele lui bune se aflau la muntele – de – pietate. Îi spuse că fusesse bolnav, dar că din nou era aproape definitiv restabilit și că până în zece zile sau două săptămâni (cât face o scrisoare până la New York și îndărăt) își va scoate hainele de la amanet și va trece s-o vadă.

Dar Ruth nu vru să aștepte zece zile ori doua săptămâni. Și pe urmă, iubitul ei era bolnav. A doua zi după-masă veni însoțită de Arthur, cu trăsura familiei Morse, spre nemaipomenita desfătare a tribului Silva și a tuturor mormolocilor de pe strada aceea și spre uimirea Măriei. Biata femeie îi trase zdravăn de urechi pe toți membrii tribului care se îngrămădeau prea tare în jurul musafirilor și într-o englezească mai puțin înfiorătoare decât de obicei încercă să se scuze pentru felul cum era îmbrăcată. Mânele suflecate în susul brațelor acoperite cu clăbuc de săpun și sacul ud legat de talie arătau limpede cu ce anume treabă se îndeletnicise. Așa de tare se fâstăci la vederea celor doi tineri atât de arătoși care întrebau de chiriașul ei, încât uită să-i poftască în micul ei salon. Ca să ajungă în camera lui Martin trecură prin bucătăria supraîncălzită, umedă și plină de aburi de la cazanul cel mare de rufe tocmai atunci pus la fiert. În zăpăceala ei, Maria deschise în același timp și ușa de la odaie și ușa dulăpiorului și vreme de cinci minute în camera bolnavului năvăliră aburii și mirosul de rufe murdare.

Ruth izbuti să facă la dreapta, apoi la stânga și încă o dată la dreapta, să străbată prin coridorul îngust dintre masă și pat și să ajungă la căpătâiul lui Martin; însă fratele ei se înclină prea tare către colțișorul unde-și gătea Martin

și dărâma cu larmă și clinchet un vraf de oale și cratițe. Arthur nu zăbovi prea mult. Ruth ocupase singurul scaun din încăperea, iar el, după ce spuse vorbele de cuviință, ieși afară și rămase lângă gard în centrul unui grup de șapte țânci uluiți, toți din tribul Silva, care se uitau la el ca la urs. De jur-împrejurul trăsorii se strânseseră copii din vreo zece rânduri de case, toți cu gurile căscate de mirare și așteptând să se întâmple cine știe ce poznă. Pe strada lor trăsurile nu se arătau decât la nunți și la înmormântări; de data asta nu era vorba nici de nuntă, nici de înmormântare; prin urmare trebuia să fie ceva nemaivăzut și nemaipomenit pentru care merita să aștepți.

Când o văzu pe Ruth, Martin fu în culmea fericirii. Era o fire profund sentimentală și nevoia lui de căldură și dragoste depășea cu mult măsura comună. Dorea cu aprindere simpatia celorlalți, simpatie care pentru el se confunda cu înțelegerea pe cale rațională: rămânea să afle de acum încolo că simpatia pe care i-o arăta Ruth era de natură în primul rând sentimentală și pornea mai mult din delicatețe sufletească decât din înțelegerea rațională a obiectului simpatizat. De aceea abia când Martin îi luă mâna într-a lui și-i vorbi plin de bucurie, dragostea o făcu pe Ruth să-i strângă și ea mâna și să se uite cu ochi umezi și strălucitori la slăbiciunea și la urmele pe care suferința i le lăsase pe chip.

Dar când el îi povesti despre cele două scrisori de la reviste, despre deznădejdea pe care i-o pricinuiseră cea de la Transcontinental și nemărginita bucurie pricinuită de scrisoarea de la White Mouse, Ruth nu-l mai urmări. Auzea vorbele lui și le pătrundea înțelesul literal, dar era departe de a-i împărtăși deznădejdea ori bucuria. Nu putea să treacă dincolo de interesele imediate. N-o interesa publicarea nuvelor prin reviste. Numai căsătoria o interesa. Totuși nu-și dădea seama de asta, așa după cum nu pricepea că dorința ei ca Martin să-și găsească o slujbă era doar impulsul instinctului matern. Ar fi roșit dacă cineva i-ar fi spus deschis și răs-picat toate acestea, iar pe urmă ar fi cuprins-o indignarea și ar fi afirmat că n-o interesa decât bărbatul pe care-l iubea și realizarea personalității lui. Astfel că în vreme ce Martin își deschidea inima, ridicat pe culmile fericirii de primul succes al muncii pe care și-o alesese, ea nu lua seama decât la cuvinte și arunca din când în când câte o privire prin odaie, surprinsă de ceea ce vedea.

Pentru prima oară vedea Ruth chipul hâd al sărăciei, îndrăgostiții chinuți de foame i se păruseră totdeauna romantici, dar habar n-avea cum trăiesc acei îndrăgostiți flămânzi. Privirile îi alergau întruna de la ce vedea în cameră la chipul lui și pe urmă din nou în cameră. Mirosul jilav de rufe murdare, care intrase în odaie o dată cu ea, îi făcea rău. Martin probabil că era impregnat cu mirosul ăsta, dacă femeia de alături spăla cumva des. Iată în ce chip degradarea devenea contagioasă. Când se uita la Martin, avea impresia că vede necurățenia pe care cele din jur o lasă asupra-i. Nu-l văzuse niciodată nebărbierit, iar acum barba lui de trei zile îi făcea scârbă. Nu numai că îi dădea, înăuntru și în afară, aspectul întunecat și mohorât al întregii case Silva, dar parcă scotea și mai mult la vedere forța aceea a lui, aproape animalică, pe

care ea nu putea s-o suporte. Și iată-l acum și mai adânc cufundat în nebunie, din pricina celor două scrisori cu care atâta se mândrea. Numai puțin lipsise ca el să se dea bătut și să-și ia o slujbă. Acum va rămâne mai departe în casa asta înfiorătoare, scriind și suferind de foame încă vreo câteva luni.

— Ce miroase așa? întreba ea deodată.

— Probabil rufele Măriei, răspuse Martin. M-am obișnuit de mult cu mirosul lor.

— Nu, nu; nu asta. E altceva. Un miros greu, închis, care te îmbolnăvește.

Martin adulmecă aerul înainte de a răspunde.

— Eu nu simt nici un alt miros în afară de cel de fum de tutun stătut, zise el.

— Asta-i. E îngrozitor. De ce fumezi așa de mult, Martin?

— Nu știu. Atâta știu că de câte ori mă simt stingher fumez mult mai mult ca de obicei. Și pe urmă e o obișnuință atât de veche. Am învățat să fumez când eram un copil andru.

— Dar nu-i un obicei frumos, doar știi asta, îl certă ea. Duhnește până la cer.

— E vina tutunului. Nu pot să cumpăr decât din cel mai ieftin. Mai ai răbdare până primesc cecul de patruzeci de dolari. Am să fumez un tutun care să nu le miroasă nici îngerilor. Dar n-a fost ceva prea rău, nu-i așa, două lucrări acceptate în trei zile? Cei patruzeci și cinci de dolari au să acopere aproape toate datoriile pe care le am.

— Asta pentru munca pe doi ani? întrebă Ruth.

— Nu, pentru mai puțin de o săptămână. Fii, te rog, bună și dă-mi carnetul din colțul celălalt al mesei, carnetul acela cu scoarțe cenușii. Martin deschise carnetul și începu să-l răsfoiască grăbit. Da, am avut dreptate. Patru zile pentru Dangătul clopotelor și două pentru Vârtejul. Asta înseamnă patruzeci și cinci de dolari pentru o săptămână de muncă, o sută optzeci de dolari pe lună. Depășește toate lefurile la care m-aș putea eu gândi. Și pe urmă, e doar începutul. O mie de dolari pe lună nu e prea mult pentru ca să-ți cumpăr tot ce aș vrea să ai tu. O leafă de cinci sute de dolari nu mi-ar ajunge. Acești patruzeci și cinci de dolari nu-s decât un modest început. Așteaptă până mi-oi lua vânt. Atuncea le fumez pe toate.

Ruth nu-i înțelese fraza de argou și crezu că tot despre tutun vdrbește.

— Și-așa fumezi mai mult decât trebuie, iar felul tutunului n-are prea mare importanță. Fumatul în sine nu e ceva frumos, indiferent ce fel de tutun fumezi. Ești ca un coș de fabrică, un vulcan viu, un fel de locomotivă, e ceva cum nu se poate mai neplăcut, Martin, dragul meu, doar știi bine.

Se, aplecă înspre el cu ochi grei de rugă, iar când îi privi chipul delicat și ochii puri și limpezi, Martin avu din nou senzația nimicniciei proprii, așa cum o mai avusese de multe ori în trecut.

— Aș vrea să nu mai fumezi deloc, șopti Ruth. Te rog... de dragul meu.

— Bine, nu mai fumez, strigă el. Fac tot ce-mi ceri tu, iubito, orice; doar știi asta.

Atunci o încercă o mare ispită. Văzuse limpede, și nu numai o singură dată, cât de influențabil și ușor de convins se arăta Martin, iar acum era sigură că, dacă l-ar ruga să renunțe la scris, el i-ar împlini rugămintea. O clipă, vorbele îi fluturară pe buze. Dar nu le rosti. Nu era îndeajuns de vitează; de fapt nu îndrăznea. În schimb se plecă în întâmpinarea lui, iar când fu înlănțuită în brațele lui Martin, murmură:

— Știi, Martin, de fapt nu pentru mine te rog, ci pentru binele tău. Sunt sigură că fumatul îți face rău; și în afară de asta, nu e bine să te lași înrobite de nimic.

— Voi fi de-a pururi robul tău, zâmbi Martin.

— În cazul ăsta voi începe să-mi rostesc poruncile.

Îi aruncă o privire sprințară, deși în adâncul sufletului și începuse să regrete că nu dăduse glas mării ei dorințe.

— Nu trăiesc decât pentru a împlini poruncile măriei-tale.

— Bine. Atunci prima mea poruncă este: Strădui-tevei să te bărbierești în fiecă zi. Ia te uită cum m-ai zgâriat pe obraz.

Și astfel totul se încheie cu mângâieri și glume de îndrăgostiți. Câștigase totuși ceva și nu putea să se aștepte la prea multe deodată. Mândria ei de femeie fusese măgulită de hotărârea lui de a nu mai fuma. Data viitoare îl va convinge să-și găsească o slujbă, căci oare nu se obligase el să îplinească tot ce i-ar cere?

Se ridică de lângă el ca să cerceteze camera examină sforile de deasupra capului, încărcate cu note dactilografiate, află taina cârligului ce folosea la atârănarea bicicletei în tavan și se întristă la vederea mormanului de manuscrise de sub masă, care pentru ea reprezenta tot atâta vreme pierdută. Lampa de gătit o umplu de admirație, dar când cercetă rafturile pentru provizii, le găsi goale Bine, dar n-ai nimic de mâncare, dragul meu, zise Ruth cu dureroasă compătimire. Probabil că rabzi de foame?

— Păstrez mâncarea în dulapul Măriei, în cămară, minți el. Stă mai bine acolo. Nu-i nici un pericol să sufăr de foame. Ia uită-te aici!

Venise iarăși lângă el și-l văzu îndoind brațul, iar bicepsul îi umflă mâneca zvâcnind într-un nod de mușchii tari și puternici. Avea oroare de mușchii lui. Nu-i plăceau. Dar inima, sângele și toate fibrele făpturii ei erau încântate și doreau forța; din nou, în același chip inexplicabil ca și în trecut, nu se depărtă ci se înclină către el. Iar în clipa următoare, când el o prinse în brațe și o strânse la piept, mintea ei, preocupată numai de aspectele superficiale ale vieții, fu încă o dată revoltată; dar inima, femeia din ea, preocupată de însăși viața, chiuia de bucurie. În asemenea clipe simțea cu cea mai mare intensitate cât de uriașă era dragostea ei pentru Martin, căci aproape leșina de fericire când se simțea cuprinsă de brațele lui vânjoase, care o strângeau atât de tare încât o durea înlănțuirea lor pătimașă. În astfel de momente afla temeieri pentru faptul că-și trădase principiile, că își călcăse în picioare înalte idealuri

și, mai presus de toate, pentru tacita răzvrătire împotriva voinței tatălui și a mamei. Ei nu voiau ca ea să se mărite cu omul acesta. Nu puteau înțelege cum de-l iubește. Nici ea nu putea înțelege, uneori, când nu se afla în preajma lui și redevenea o ființă rece și calculată. Când se afla alături de el îl iubea – ce-i drept, cu o dragoste adesea jignită și speriată; dar oricum, era dragoste, o dragoste mai tare decât ea.

— Gripa asta nu-i mare lucru, spunea Martin. Te zguduie puțin și mai ales îți dă niște dureri de cap nenorocite, dar nici nu se compară cu febra tropicală.

— Ai avut și așa ceva? întrebă ea distrată, cu gândurile concentrate asupra dumnezeieștii bucurii pe care trăia în brațele lui.

Și astfel, cu întrebări pe care aproape că nici nu le auzea, îl ispitea pe Martin, până în clipa când tresări la auzul vorbelor lui.

Suferise de febră tropicală într-o colonie secretă de leproși, pe insulele Hawaii.

— Dar de ce te-ai dus acolo? întrebă Ruth.

O asemenea lipsă de grijă pentru propria lui ființă i se părea criminală.

Fiindcă nu știam, răspunse el. Nici prin cap nu-mi trecea să mă duc la leproși. După ce am dezertat de pe schooner și am debarcat pe plajă, am pornit către interiorul insulei ca să caut un loc unde să mă ascund. Trei zile am trăit cu guaiave, cu mere ohia și banane care toate cresc sălbatice în junglă. A patra zi am dat peste o cărare, o potecuță pe care nu se putea umbla decât cu piciorul. Ducea către interiorul insulei. Era tocmai direcția în care voiam și eu să merg și existau semne că fusese umblată de curând. Într-un loc cărarea mergea de-a lungul unei creste înguste cât o muchie de cuțit. Nu era mai lată de treizeci de centimetri, iar de o parte și de alta se prăvăleau pereții unor prăpăstii adânci de sute de metri. Un singur om, înarmat și bine aprovizionat cu muniții, ar fi putut ține piept acolo la o sută de mii. Era singura cale care ducea spre ascunzătoare. La trei ceasuri după ce am dat peste cărare, eram acolo, într-o vâlcea, o înfundătură între piscuri de lavă. Vâlceaua era săpată în terase pe care creșteau arbori țaro și pomi fructiferi, la umbra cărora se aflau opt ori zece colibe acoperite cu iarbă. Dar de cum i-am văzut pe locuitorii colibelor, mi-am și dat seama peste ce nimerisem. O singură privire era prea de ajuns.

— Ce-ai făcut? întrebă Ruth cu respirația tăiată, ascultând îngrozită și fascinată, ca orice Desdemonă.

— Nu mai puteam face nimic. Conducătorul lor era un bătrân de treabă, ajuns în ultimul stadiu de boală, dar domnea acolo ca un adevărat rege. El descoperise vâlceaua aceea și întemeiase adăpostul – ceea ce era un lucru cu totul împotriva legii. Dar avea arme, muniții din belșug, iar indigenii aceia, obișnuiți să vâneze vite sălbatice și mistreți, erau niște ochitori care nu dădeau niciodată greș. Nu, nu exista nici o posibilitate de fugă pentru Martin Eden. A rămas acolo... trei luni.

— Dar cum ai scăpat?

— Aș mai fi și astăzi acolo dacă în ascunzătoare nu s-ar fi aflat și o fată jumătate chinezoaică, un sfert albă și un sfert hawaiană. Era o frumusețe de fată, sărmana, și cu educație foarte aleasă. Mama ei era o milionară din Honolulu. Ei, fata asta m-a scos de acolo în cele din urmă. Maică-sa finanța ascunzătorea, înțelege, așa că n-avea de ce să se teamă dacă mă lăsa să fug. Dar mai întâi m-a pus să jur că niciodată nu voi destăinui existența ascunzătorii. Și n-am făcut-o. În clipa asta pomenesc de ea pentru prima oară. Fata nu suferea decât de cele dintâi semne ale bolii. Degetele de la mâna dreaptă erau puțin închircite și pe braț avea o mică pată. Atâta tot. Trebuie să fi murit între timp.

— Dar nu ți-a fost teamă? Și nu te-ai bucurat când ai scăpat de-acolo fără să te molipsești de boala aceea îngrozitoare?

— Ba, la început, am fost cam speriat, mărturisi el. Dar m-am obișnuit. Îmi părea totuși foarte rău de biata fată și asta nu-mi mai dădea răgaz să mă sperii. Era așa de frumoasă, și la trup și la suflet, și nu era decât foarte puțin bolnavă; cu toate astea era condamnată să rămână acolo, să trăiască viața primitivilor sălbatici și să putrezească încetul cu încetul. Lepra e cu mult mai îngrozitoare decât poți să-ți închipui.

— Săraca, murmură Ruth încetișor. E de mirare că te-a lăsat să pleci.

— Cum adică? întrebă Martin fără să vrea.

— Fiindcă probabil te iubea, zise Ruth, tot în șoaptă. Spune drept, așa-i că te iubea?

În răstimpul cât muncise la spălătorie și în ultima vreme, cât trăise mai mult în casă, Martin își pierduse culoarea lui sănătoasă, arămie, iar foamea și boala îi măriseră și mai mult paloarea feței; pe sub paloarea aceasta se întinse încetișor valul roșeții. Tocmai deschidea gura să răspundă, dar Ruth nu-l lăsa să vorbească.

— Lasă, nu-i nevoie să mai răspunzi. Ajunge, râse ea.

Dar lui i se păru că în râsul ei se făcea auzit un sunet metalic și că strălucirea din ochi era rece ca gheața, în clipa aceea își aduse aminte de o furtună prin care trecuse cândva, în nordul Pacificului. Pentru o clipă furtuna de atunci îi apăru înaintea Ochilor – o furtună de noapte, cu cer limpede și sub o lună plină, iar valurile uriașe luceau ca gheața în lumina lunii. Pe urmă revăzu fata din ascunzătorea leproșilor și-și aduse aminte că din dragoste îl lăsase să plece.

— Era o ființă nobilă, zise el simplu. Mi-a redat viața.

Cu asta ar fi vrut să încheie, dar o auzi pe Ruth cum de-abia își gătuie un oftat și o văzu că-și întoarce fața de la el și privește pe fereastră. Când se uită iar la Martin era liniștită și în ochi nu-i mai licărea furtuna.

— Sunt o caraghioasă, se jelui ea. Dar nu pot altfel. Te iubesc atât de mult, Martin, așa de mult. Cu vremea am să fiu mai îngăduitoare, dar acum nu pot să nu fiu geloasă pe fantomele acelea ale trecutului și tu știi că tot trecutul tău e plin de fantome. E și normal, se grăbi ea să adauge, nelăsându-l să protesteze. Nici nu se putea altfel. Dar uite că bietul Arthur îmi face semn să

mergem. Și-a pierdut răbdarea de când așteaptă. La revedere, iubitele... Există o doctorie pe care o fac spițerii și care le ajută bărbaților să se lase de fumat, îi mai spuse ea când ajunse la ușă. Am să-ți trimit și ție.

Ușa se închise, dar se deschise din nou.

— Te iubesc, te iubesc tare, îi șopti ea. Și de data asta plecă într-adevăr.

Cu ochii plini de admirație dar grijulii totuși să observe culoarea îmbrăcămintei lui Ruth și croiala (o croială necunoscută ei și care producea un efect foarte frumos), Maria o conduse până la trăsura. Țâncii dezamăgiți se uitară după trăsura până o pierdură din vedere, pe urmă își îndreptară cu toții privirile spre Maria, care devenise dintr-o dată cel mai important personaj de pe strada aceea. Dar tocmai una dintre odraslele ei îi spulberă toată faima anunțând că nobilii musafiri nu veniseră la ei, ci la chiriaș. După asta, Maria căzu din nou în starea de neînsemnătate în care se aflase, iar Martin începu să bage de seamă purtarea plină de respect a puștanilor din vecinătate. În ceea ce o privește pe Maria, Martin crescă în ochii ei cu o sută la sută, iar dacă băcanul portughez, din colț ar fi fost martorul acestei vizite a unor oameni veniți cu trăsura, mai mult decât sigur că i-ar fi mărit creditul cu încă trei dolari și optzeci și oinci de cenți.

CAPITOLUL.

XXVII.

Steaua lui Martin începu să se înalțe. A doua zi după vizita lui Ruth, primi de la un săptămânal boulevardier din New York un cec de trei dolari pentru trei dintre trioletele lui. Peste alte două zile, un ziar din Chicago îi acceptă Căutătorii de comori, obligându-se să-i plătească zece dolari la publicare. Nu era un preț mare, dar Căutătorii de comori era prima lui scriere, cea dintâi încercare de a-și exprima gândurile într-o pagină tipărită. Iar ca o încununare, înainte de sfârșitul săptămânii, povestirea de aventuri pentru tineret, cea de-a doua încercare pe care-o făcuse, fu acceptată de o revistă lunară pentru adolescenți, numită Youth and Age. E drept că nuvela era mare, și avea cam douăzeci și una de mii de cuvinte iar revista îi oferea șaisprezece dolari la publicare, ceea ce revenea cam la șaptezeci și cinci de cenți pentru o mie de cuvinte; dar tot atât de adevărat era și faptul că nuvela fusese a doua lui încercare literară și el însuși își dădea foarte bine seama că este destul de stângace.

Dar nici chiar primele lui încercări nu purtau pecetea mediocrității. Caracteristica lor se dovedea a fi un fel de stângăcie provenită din exces de forță stângăcia începătorului, care vrea să prindă fluturi cu maiul și să sculpteze arabescuri cu băta. De aceea Martin fu fericit să-și vândă pe nimica toată rodul celor dintâi strădanii de a face literatură. Cunoștea valoarea reală a acelor încercări și nu-i trebuise prea mult timp ca să-și dea perfect seama ce însemnau, ele. Nădejdiile lui erau legate de lucrările din ultima perioadă. Se străduise să nu fie un simplu producător de maculatură literară pentru reviste. Se forțase să lucreze cu uneltele artei. Dar pe de altă parte, nu sacrificase în nici un fel vigoarea. Cu bună știință făcuse eforturi să-și sporească această

vigoare, ferindu-se în același timp de excese. De asemenea pasiunea pentru realitate nu-i slăbise cu nimic. Tot ce scria el era profund realist, deși își dădea în permanență silința să îmbogățească realitatea cu avântul și frumusețile închipuirii. Ținea să scrie opere de un realism înflăcărat, străbătute de năzuințe generoase și încredere în om. Idealul către care tindea era să zugrăvească viața așa cum este ea, cu toate dibuirile spiritului și veșnicele căutări ale sufletului.

În cursul lecturilor sale, descoperise două mari școli literare. Una îl socotea pe om zeu și nu voia să știe de originea lui pământescă; cealaltă îl trata pe om ca pe un pumn de lut, fără să țină seamă de visurile lui inspirate de ceruri și de dumnezeieștile-i posibilități. După părerea lui Martin, atât școala omului-zeu cât și aceea a omului-lut greșeau deopotrivă, prin îngustimea vederilor și năzuințelor. Calea de mijloc se apropia mai mult de adevăr, cu toate că nu se împăca defel cu școala omului-zeu și sfida sălbăticia brutală a omului-lut. După părerea lui, idealul de adevăr în literatură îl atinsese în bucata Aventura, care se dovedise a nu fi deloc pe placul lui Ruth; părerile asupra acestui subiect privit în mare și le exprimase într-un eseu intitulat Zeu și lut.

Dar Aventura și toate celelalte bucăți pe care el le considera drept cele mai realizate încă rătăceau zadarnic de la o publicație la alta. Cele dintâi lucrări nu mai aveau în ochii lui nici un fel de însemnătate, în afara banilor căpătați de pe urma lor, iar povestirile de groază dintre care reușise să vândă două nu le socotea deloc cele mai valoroase ori cele mai izbutite dintre lucrările lui. I se păreau doar pline de fantezie și de fantastic, însă înzestrate cu farmecul și strălucirea adevărului, care era și sursa vigoriei lor. Socotea că a investi fantasticul și grotescul cu forța realului este un simplu artificiu – un artificiu dibaci, în cel mai fericit caz. Literatura de înaltă calitate nu putea fi creată în domeniul acesta. Valoarea lor artistică putea fi deosebită, dar el refuza să acorde însemnătate cu adevărat artistică unor lucruri lipsite de căldura umană. Dibăcia constase tocmai în a arunca peste chipul îndemânării lui artistice o mască de căldură și simțire adânc umană și asta izbutise s-o facă în vreo cinci sau șase povestiri de groază scrise înainte de a se fi urcat pe piscurile unde se aflau Aventura, Bucurie, Cazanul și Vinul vieții.

Cei trei dolari pentru triotele îi folosi pentru a duce de bine, de rău o existență chinuită în așteptarea cecului de la White Mouse. Cecul de trei dolari îl schimbă la neîncredătorul băcan portughez, căruia îi plăti un dolar în contul datoriei, pe ceilalți doi împărțindu-i între brutar și negustorul de fructe. Nu era încă destul de bogat ca să-și îngăduie să dea bani pe carne și ajunsese iar foarte aproape de sfârșitul proviziilor, când în sfârșit sosi cecul de la White Mouse. Nu prea era hotărât unde să-l schimbe. Niciodată în viața lui nu intrase într-o bancă și cu atât mai puțin fusese acolo cu treburi, iar acum avea dorința naivă și copilărească de-a păși în birourile uneia dintre marile bănci din Oakland, la ghișeu să depună foarte senin cecul lui de patruzeci de dolari. Dar pe de altă parte, bunul-simț îi porunca să-l schimbe la băcan

pentru ca în felul acesta să-l impresioneze, ceea ce mai târziu avea să se traducă poate într-o mărire a creditului. Nu cu prea multă încântare s-a înclinat până la urmă în fața argumentelor ce-l împingeau înspre băcan, la care și-a achitat nota în întregime și a primit în schimb un buzunar plin de monede sunătoare. Și-a plătit și toate celelalte datorii pe la negustori, și-a scois de la amanet costumul și bicicleta, a achitat chiria pe o lună pentru mașina de scris și i-a plătit Măriei chiria pe luna pentru care rămăsese dator și pe o lună înainte. După toate astea i-au mai rămas în buzunar, pentru cheltuieli mărunte, aproape trei dolari.

Privită în sine, această sumă modestă reprezenta o avere. De îndată ce-și scoase hainele se duse s-o vadă pe Ruth, iar pe drum nu se putea stăpâni să nu-și sune în buzunar cele câteva monede de argint. Trăise atâta vreme fără nici un ban, încât acum, aidoma omului salvat de la moartea prin foame și care nu-și mai poate lua ochii de la mâncarea rămasă neconsumată. Martin nu mai putea lăsa banii din mână. Nu era nici meschin nici avar, dar banii aceștia însemnau mult mai mult decât suma lor exprimată în dolari și cenți. Era o dovadă a succesului, și pajurile de pe monede reprezentau pentru el tot atâtea izbânzi înaripate.

Fără să-și dea seama cum, îi veni în minte gândul că lumea asta era tare plăcută. În orice caz i se părea mai frumoasă. Săptămâni întregi fusese sumbră și apăsătoare; acum însă, când își plătise aproape toate datoriile, când în buzunar îi sunau cei trei dolari, iar în minte îi stăruia conștiința succesului, soarele strălucea luminos și cald și chiar o bură de ploaie care veni pe neașteptate și-i udă pe drumetii nepregătiți i se păru o întâmplare fericită. Când răbda de foame, gândurile îi fugeau adesea la celelalte mii de oameni, pe care îi știa că flămânzesc pe întinsul pământului; dar acum, când era sătul și mulțumit, existența miilor de flămânzi nu-i mai era prezentă în minte. Îi uită cu totul și, fiind îndrăgostit, își aduse aminte de nenumărații îndrăgostiți de pe lume. Fără să se gândească anume la asta, prin minte îi mișunau tot felul de crâmpeie din poeme de dragoste încă nescrise. Furat de astfel de impulsuri creatoare, coborî din tramvai, fără nici un fel de supărare, cu două stații mai departe decât ar fi trebuit.

La familia Morse găsi lume multă. Cele două veri șoare de la San Rafael veniseră s-o viziteze pe Ruth, iar doamna Morse, sub cuvânt, că vrea să le distreze, își realiza de fapt planul ei de a o ține pe Ruth cât mai mult înconjurată de tineri. Campania asta începuse în vremea absenței forțate a lui Martin, și acum se afla în plină desfășurare. Avusese grijă să strângă în casă la ea doar oameni care se ocupau cu lucruri serioase. Astfel, afară de cele două verișoare – Dorothy și Florence – Martin găsi acolo doi profesori universitari, unul de latină și celălalt de engleză, un tânăr ofițer abia întors din Filipine, care fusese cândva coleg cu Ruth, un tânăr cu numele Melville, secretarul particular al lui Joseph Perkins, directorul lui San Francisco Trust Company, în sfârșit pe Charles Hapgood, un foarte dezghețat casier la o bancă om de vreo treizeci și cinci de ani, licențiat de la Universitatea Stanford, membru al cluburilor Nile și

Unity și un apreciat orator al partidului republican în campaniile electorale – într-un cuvânt, în toate privințele un om de mare viitor. Printre domnișoarele prezente una era portretistă, una muzicantă și alta avea doctoratul în sociologie și era cunoscută prin partea locului pentru activitatea depusă în cadrul instituțiilor de binefacere ce activau în cartierele sărace din San Francisco. În planurile doamnei Morse, femeilor nu le revenea însă un rol de seamă. Nu erau decât niște accesorii necesare. În casă trebuia neapărat atrași bărbați cu ocupații serioase.

— Să nu te aprinzi când vorbești, îl dăscăli Ruth pe Martin, înainte de a-l supune supliciului prezentărilor. La început fu puțin cam țeapăn, muncit de-un simțământ al propriei stângăcii, mai ales în ce privește felul cum își mișca umerii, care parcă reveniseră la vechiul lor nărav de a amenința cu distrugerea mobilele și podoabele din jur. Pe de altă parte prezența atâtor necunoscuți îl stânjenea. Până atunci nu mai fusese niciodată într-o societate atât de distinsă și atât de numeroasă. Hapgood, casierul, îl fascina și Martin se hotărî să-l cerceteze mai îndeaproape de îndată ce i se va ivi prilejul. Căci sub sfioșenia lui Martin pândeau firea lui bătaioasă, care-l îndemna să se măsoare cu bărbații și femeile acelea și să vadă ce lucruri, pe care el încă nu le învățase, putuseră învăța ei din cărți și din viață.

Ochii lui Ruth îl cercetau adesea, căci era foarte doritoare să-l vadă cum se descurcă și fu pe cât de, surprinsă pe atât de bucuroasă observând cât de degajat se întreținea cu verișoarele ei. În orice caz își păstra bine cumpătul și, de când se așezase, umerii nu-i mai pricinuiau îngrijorări. Ruth știa că verișoarele ei erau fete istețe, sclipitoare dar superficiale, de aceea îi veni greu să înțeleagă laudele ce i le aduseră lui Martin la vremea culcării. În ceeace-l privește pe el, care fusese totdeauna încântarea celor din clasa lui, centrul veseliei și buneii dispoziții la balurile și chermesele duminicale, găsi și de data asta că nu e deloc greu să fii spiritual și să întreții vioiciunea discuțiilor într-o astfel de societate. În seara aceea succesul nu se dezlipi de lângă el și nu o dată îl bătu pe umăr, spunându-i că se descurcă bine, așa că reuși să râdă și să-i facă pe alții să râdă, fără a se simți defel stingherit.

Mai târziu însă, aprehensiunile lui Ruth se dovediră întemeiate. Martin și profesorul Caldwell se aflau amândoi într-un loc unde toți ochii erau asupra lor. Deși Martin se dezvățase de obiceiul de a vântura mâinile prin aer, Ruth rămăsese cât se poate de severă față de el și acum găsea că îngăduie ochilor să sticlească prea des și să arunce prea multe fulgere, că vorbește prea repede și cu prea multă înfocare, că se arată prea pățimaș și îngăduie sângelui său năvalnic să-i coloreze prea intens obraji. N-avea ținută și nu știa să se stăpânească, fiind astfel în izbitor contrast, cu tânărul profesor de engleză, cu care stătea de vorbă.

Numai că Martin nu dădea importanță aparențelor! Observase de la bun început că celălalt are o minte foarte bine organizată și poseda un apreciabil bagaj de cunoștințe, pe care știe să le mânuiască. Pe lângă asta, profesorul Caldwell nu corespundea tipului obișnuit al profesorului de engleză, așa cum

și-l închipuia Martin. La început, profesorul nu se arătă dispus să discute lucruri legate strict de specialitatea lui, dar până la urmă Martin izbuti totuși să-l antreneze într-o asemenea discuție. De altfel, Martin nu pricepea cu nici un chip de ce în societate un om nu trebuie să vorbească despre chestiuni ce țin de profesia lui.

— Opreliștea de a discuta chestiuni profesionale este absurdă, și revoltătoare, îi spusese el lui Ruth cu câteva săptămâni mai înainte. Ce alt motiv pe lumea asta poate aduna laolaltă bărbați și femei în afara dorinței de a-și comunica unii altora tot ce au mai bun în ființa lor? Iar lucrul cel mai de valoare este acela care îi interesează cel mai mult, prin care își câștigă existența, problemele în care sunt specializați, asupra cărora stau aplecați zi și noapte și pe care le și visează. Închipuie-ți că domnul Butler s-ar supune cerințelor buneicuvințe și ar începe să debiteze părerile lui despre Paul Verlaine, despre teatrul german ori despre romanele lui D'Annunzio. Ne-am plictisi de moarte. În ce mă privește, dacă sunt silit să-i ascult pe domnul Butler, prefer să-l aud vorbind despre problemele de drept în care e specialist. Asta-i tot ce are mai bun în el, iar viața e atât de scurtă, încât vreau să am numai ce-i mai bun, de la toți bărbații și de la toate femeile pe care le întâlnesc.

— Bine, obiectă Ruth, dar există și subiecte care să poată interesa pe toată lumea.

— Aici te înșeli, răspuse Martin cam repezit. În societate toți indivizii și toate grupurile – sau mai bine zis aproape toți indivizii și toate grupurile – maimuțăresc pe cei din grupul aflat pe treapta imediat superioară. Ia gândește-te: cine stă în fruntea ierarhiei sociale? Trântorii, trântorii bogați. De regulă, aceștia nu știu ceea ce știu cei care muncesc pe lumea asta. A asculta o discuție cu caracter profesional ar fi într-adevăr ceva plicticos pentru domnii trântori, și de aceea domniile lor decretează ca asemenea discuții nu trebuie purtate în societate. Totodată ei decretează și ce subiecte nu sunt de specialitate și pot fi discutate, iar acestea sunt ultimele spectacole de opera, ultimele romane apărute, jocul de cărți, biliardul, petrecerile, automobilele, cursele de cai, pescuitul de păstrăvi și de ton, vânatul, iahtingul și așa mai departe – dar bagă de seamă că toate astea sunt lucruri pe care trântorii le cunosc. De fapt nu sunt altceva decât discuțiile de specialitate ale trântorilor. Partea cea mai hazlie e că foarte mulți oameni inteligenți și toți cei care trec drept inteligenți îngăduie trântorilor să le stabilească reguli. În ce mă privește, vreau de la fiecare om ce-are mai bun, indiferent dacă asta se numește vulgaritate, specialitate, sau oricum altfel.

Dar Ruth nu înțelesese. Acest atac împotriva adevărurilor acceptate i s-a părut simplă încăpățănare.

În felul acesta ajunse Martin să-l molipsească și pe profesorul Caldwell cu avântul lui, îndemnându-l să spună ce avea pe suflet. Într-un moment de tăcere, Ruth care se afla aproape de ei, îl auzi pe Martin spunând:

— Fără îndoială că nu proclamați asemenea erezii de la catedra Universității California.

Profesorul Caldwell înălță din umeri.

— Știți cum spun contribuabilii și politicienii cumsecade. Sacramento ne dă slujbele, deci ne închinăm în fața celor din Sacramento, în fața Consiliului Universitar și în fața presei partidului sau în fața presei ambelor partide.

— Da, asta e limpede. Dar cum vă împăcați cu situația? insistă Martin. Vă simțiți probabil ca peștele pe uscat.

— La universitate nu există, îmi face impresia, decât puțini ca mine. Câteodată mă simt aproape ca un pește pe uscat și sunt convins că locul meu e la Paris, printre scriitori, la Londra pe Grub Street ori în mijlocul boemei triste, unde să beau vin roșu, să mănânc prin birturile din Cartierul Latin și să propovăduiesc. În gura mare vederi radicale despre toate lucrurile de pe lume. Îți spun drept, foarte adesea sunt sigur că am fost anume făcut ca să fiu un radical. Dar, atunci, mi se ivesc atâtea probleme asupra cărora nu mai sunt deloc sigur. Îmi dispare curajul de câte ori sunt pus față în față cu puținătatea puterilor mele omenești, care totdeauna mă împiedică să stăpânesc toți factorii unei anumite probleme – probleme de viață, probleme umane, bineînțeles.

În vreme ce profesorul continua să vorbească, Martin își dădu seama că pe buze îi veniseră versurile din Cântecul alizeului:

Eu suflu la-amiază mai tare, Dar port pe sub razele lunii Corăbii cu pânze, pe mare.

Aproape că șoptea stihurile acestea și deodată înțelese că interlocutorul lui îi aducea aminte de alizeu, de alizeul de nord-est cu suflarea lui statornică și răcoroasă și plină de putere. Profesorul era un om așezat, pe care te puteai bizui, totuși stârnea o anumită nesiguranță. Martin avea impresia că omul acesta nu spune niciodată chiar tot ce are în minte, exact așa cum avusese cândva senzația că alizeul nu bate nicicând cu toată puterea și totdeauna păstrează rezerve de forță pururea nefolosite. Puterea lui Martin de a vedea lucrurile în imagini limpezi rămăsese neatinsă. Mintea îi era o foarte accesibilă magazie de fapte și visuri trecute, iar toată bogăția asta părea a fi veșnic în bună rânduială și gata să se lase cercetată. Orice întâmplare prezentă era întâmpinată de mintea lui cu asociații antitetice ori cu paralele care se înfățișau sub formă de imagini vizuale! Procesul acesta se desfășura în chip automat, iar imaginile se alăturau totdeauna și fără greș vieții prezente. Așa după cum, într-un moment de trecătoare gelozie, chipul lui Ruth îi amintise o furtună sub razele lunii, pe care de mult o uitase, iar profesorul Caldwell îl făcuse să vadă încă o dată alizeul de nord-est gonind valurile alb-înspumate peste marea violetă, acum, clipă de clipă și fără a-i răvăși gândurile, ci mai curând orânduindu-le și limpezindu-le, alte și alte vedenii îi apăreau în fața ochilor, în dosul pleoapelor lăsate ori pe ecranul conștiinței. Vedeniile acestea izvorau din fapte și senzații trecute, din lucruri, întâmplări și cărți de ieri ori de săptămâna trecută și formau serii nesfârșite de imagini care, fie că era în stare de trezie ori de somn, veșnic i se perindau prin minte.

Astfel, pe rând stătea și asculta șirul curgător al vorbelor profesorului Caldwell – vorbele unui om inteligent și cultivat —Martin se vedea pe sine

retrăindu-și trecutul. Se vedea în vremea când era o haimana în toată puterea cuvântului, când umbla cu pălărie cu boruri tari și largi cu haină la două rânduri, croită stângaci, când pășea legănându-și umerii și avea drept ideal să se poarte pe cât de rău îngăduia poliția. Nu-și ascundea acest adevăr și nici nu încerca să-l poleiască. Într-o anumită perioadă din viața lui nu fusese nimic altceva decât o haimana de rând, capul unei bande care dăduse mult de furcă poliției și băgase spaima în oamenii de treabă din cartierul muncitoresc. Dar idealurile lui se transformaseră. Privi în jurul său către femeile și bărbații bine crescuți și bine îmbrăcați și trase adânc în plămâni aerul acesta de cultură și rafinament, dar în chiar acea clipă strigoiul din prima lui tinerețe, cu pălărie cu boruri tari și haină la două rânduri, sfidător și cu mers legănat, păși de-a curmezișul salonului. Văzu spectrul acela al haimanalei obraznice scurgându-se în făptura lui, apoi așezându-se și stând de vorbă cu un profesor universitar.

Pentru că, la urma urmei, spectrul acela nu-și aflase niciodată sălaș statornic. Se acomodase pretutindeni și peste tot fusese un fel de răsfaț, căci se pricepuse să-și pună toate forțele în joc, și să arunce totul în luptă, știuse ca prin voință și îndemănare să-și apere drepturile și să impună respect. Dar niciodată și nicăieri nu prinsese rădăcini. Se acomodase atâta cât trebuia pentru a-și mulțumi semenii, dar nu și pentru a se mulțumi pe sine. Veșnic fusese tulburat de un soi de neliniște, veșnic auzise o chemare venită din depărtări și rătăcise prin lume în neconținută căutare, până când găsisese cărțile și arta și dragostea. Iar acum iată-l în această societate, singurul dintre toți foștii săi tovarăși de aventuri, care a ajuns demn să calce pragul familiei Morse.

Gândurile și vedeniile acestea nu-l împiedicau să ur mărească îndeaproape cuvintele profesorului Caldwell. Și ascultându-l, înțelegându-i adânc și cântărindu-i vorbele își dădu seama de întinderea imensă a câmpului cunoștințelor celuilalt. În ce îl privea pe el, discuția îi arăta în fiecare moment lacune și imense spații albe în cunoștințele lui, domenii întregi care îi rămăseseră străine. Cu toate acestea, datorită lui Spencer, cunoștea în linii mari hotarele cunoștințelor omenești. Umplerea golurilor era doar o chestiune de timp. „Atunci fii cu luare-aminte, ia seama” – gândi el. Îi venea să se așeze la picioarele profesorului, pentru a-i sorbi înțelepciunea, dar, ascultându-l începu să dibuie o slăbiciune în lanțul judecăților celuilalt – o slăbiciune atât de mică și subtilă, încât s-ar fi putut foarte bine să n-o observe, dacă n-ar fi fost permanent prezentă. Din clipa când o observă, se simți îndată egalul profesorului.

Ruth se apropie încă o dată de ei, tocmai în momentul când Martin începea să vorbească.

— Aș vrea să vă spun unde anume greșiți, sau mai bine zis care este gunctul slab al raționamentelor dumneavoastră. Neglijăți biologia. În eșafodajul concepțiilor dumneavoastră nu i-ați rezervat nici un locșor. A! bineînțeles că mă refer la biologia interpretativă, care pornește de jos de tot, de la laborator, eprubetă și de la primele slabe semne de viață ale materiei anorganice până la cele mai largi generalizări de ordin estetic ori sociologic.

Ruth rămase uluită. Ascultase vreme de doi ani prelegerile profesorului Caldwell și-l socotea drept o adevărată. Enciclopedie ambulată.

— N-aș putea spune că te-am înțeles prea bine, zise profesorul cam nesigur.

Martin era însă încredințat că-l înțelesese foarte bine.

— Atunci voi încerca să mă explic, spuse el. Îmi aduc aminte că într-o istorie a Egiptului am citit ceva cu privire la imposibilitatea de a înțelege arta egipteană fără a studia mai întâi problemele proprietății funciare.

— Absolut exact, încuviință profesorul.

— Și atunci am impresia, continuă Martin, că la rândul ei cunoașterea problemei funciare, ca și a altor probleme de felul acesta, presupune cunoașterea prealabilă a substanței și structurii vieții. Cum oare am putea înțelege legile și instituțiile, religia și obiceiurile, fără a cunoaște mai întâi nu numai natura ființelor care le-au creat, dar și natura substanței din care aceste ființe au fost plămădite? Este cumva literatura mai puțin umană decât sculptură și arhitectura Egiptului? Există oare în univers un singur lucru care să nu fie supus legii evoluției? O! știu că evoluția diferitelor arte este migălos cercetată și bine pusă la punct, dar am impresia că toate acestea sunt făcute în chip cam mecanic. Omul este lăsat deoparte. Evoluția uneltei, a harpei, a muzicii, a cântecului și a dansului a fost amănunțit studiată; dar cum rămâne cu evoluția materiei umane înseși, cu dezvoltarea elementelor fundamentale și intrinseci ce existau în om mai înainte ca el să-și fi construit prima unealtă și să fi îngânat cel dintâi cântec? Astea sunt lucrurile pe care dumneavoastră nu le luați în seamă și pe care eu le numesc biologie. Asta este biologia în cele mai largi aspecte ale ei. Îmi dau seama că mă exprim incoerent, dar am încercat totuși să-mi formulez ideea. Am ajuns la ea în vreme ce vorbeați dumneavoastră, așa că n-am fost pregătit să-i dau glas. Dumneavoastră înșivă pomeneți despre puținătatea puterilor omenești, care ne împiedică să cuprindem toate elementele unei anumite probleme. În schim dumneavoastră – sau cel puțin așa am eu impresia – lăsați deoparte factorul biologic, însăși substanța din care s-au plămădit toate artele, urzeala tuturor faptelor și izbânzilor umane.

Spre uimirea lui Ruth, Martin nu fusese imediat strivit de personalitatea profesorului, iar felul cum îi răspundea acesta i se păru că izvorăște numai din spirit de înțelegere și îngăduință față de tinerețe. Profesorul Caldwell tăcu vreo câteva clipe jucându-se cu lanțul de la ceas.

— Știi, zise el în cele din urmă, am mai fost cândva supus unei examinări critice asemănătoare de către un om mare, un savant și un evoluționist de seamă, Joseph Le Conte. Dar a murit, și socoteam că nimeni nu mă va mai judeca: iată însă că acum vii dumneata și din nou mă dai de gol. Îți spun serios – și ar trebui să iei asta drept o confesiune – că în afirmațiile dumitale e ceva adevărat, ba chiar foarte mult adevăr. E drept, sunt prea conservator, nU. Îndeajuns de îndrăzneț în ramurile interpretative ale științei și nu pot invoca drept scuză decât lipsurile din propria-mi pregătire și o anumită trândăvie

temperamentală care m-a împiedicat să lucrez așa cum ar fi trebuit. Nu știu dacă ai să mă crezi că n-am călcat niciodată într-un laborator de fizică ori de chimie. Și cu toate astea așa este. Le Conte avea dreptate, după cum ai și dumneata acum, domnule Eden. Cel puțin într-o anumită măsură – n-aș putea spune cât de mare.

Ruth găsi un pretext și luându71 pe Martin deoparte îi șopti:

— Nu trebuia să-l acaparezi pe profesorul Caldwell chiar în halul ăsta. Poate că mai vor și alții să stea de vorbă cu el.

— Am greșit, recunosc Martin jenat. Dar am izbutit să-l ațâț și s-a arătat a fi atât de interesant, încât nu m-am mai gândit la nimic. Și, e omul cel mai scilpitor și cel mai autentic intelectual cu care am discutat vreodată. Și am să-ți mai spun ceva. A fost o vreme când credeam că oricine a trecut pe la universitate sau ocupă o situație importantă în societate este la fel de scânteietor și inteligent ca profesorul Caldwell.

— Profesorul e o excepție, răspunse Ruth.

— Așa mi se pare și mie. Cu cine ai vrea să mai stau de vorbă acum?! A! Ce-ar fi să mă duci să vorbesc cu domnul Hapgood?

Martin discută cu el cam un sfert de ceas și Ruth, n-ar fi avut cum dori ca logodnicul ei să se poarte mai bine. Nici măcar o singură dată nu i-au scăpărat privirile, nici o clipă nu i s-au îmbujorat obrazii, iar calmul și ținuta pe care le-a păstrat în permanență i-au pricinuit lui Ruth o plăcută surpriză. În ochii lui Martin însă, întreaga tagma a casierilor de bancă pierdu câteva sute de procente, și toată seara rămase cu impresia că nu există nici un fel de deosebire între funcționarii de bancă și palavragiile ce nu debitează decât platitudini, sferele acestor două noțiuni confundându-se. Ofițerul i se păru un om vesel și simplu, un băiat sănătos și voinic care se mulțumea să ocupe în viață locul ce i-l rezervaseră nașterea și norocul. Când află că făcuse și doi ani la universitate, Martin se întrebă foarte mirat cum de izbutea să ascundă așa de bine tot ce învățase acolo. Cu toate acestea, îi plăcu mult mai mult decât anostul Charles Hapgood.

— De fapt n-am nimic împotriva platitudinilor, îi spuse el lui Ruth ceva mai târziu; ceea ce mă scoate însă din fire este siguranța plină de superioritate, îngâmfarea și suficiența cu care sunt rostite, și timpul pierdut pentru a le rosti. Aș fi putut să-l învăț pe domnul ăsta întreaga istorie a Reformei doar în răstimpul cât i-a trebuit dumnealui ca să-mi spună oă Union-Labour Party a fuzionat cu partidul democrat. Îți dai seama că omul ăsta trișează cu cuvintele așa cum trișează un cartofor înrăit? Într-o bună zi am să-ți arăt ce anume vreau să spun.

— Îmi pare rău, că nu-ți place, răspunse scurt Ruth. Domnul Butler ține foarte mult la el. Domnul Butler zice că e un om cinstit și de ispravă – l-a poreclit Petre și spune că pe această piatră se poate rezema și se poate clădi orice instituție bancară.

— N-am nici cea mai mică îndoială... judecând după puținul cât l-am văzut și puținul cât l-am auzit vorbind; numai că în momentul de față nu mai

port băncilor stima pe care le-o purtam înainte. Nu te superi că vorbesc deschis, așa-i, draga mea?

— Nu, nu; mi se pare chiar foarte interesant.

Da, continuă Martin cu sinceritate. Nu sunt de fapt decât un barbar care trăiește primele impresii produse asupra lui de civilizație. Impresiile de acest fel trebuie să fie, teribil de amuzante pentru un om civilizată.

— Ce zici de verișoarele mele? întrebă Ruth.

— Mi-au plăcut mai mult decât toate celelalte invitate, Sunt fete foarte spirituale și în același timp nu-s deloc încredute.

— Dar celelalte ți-au plăcut?

Martin Clătină, din cap.

— Femeia aceea, care se ocupă de binefacere, nu e decât un papagal învățat să debiteze teorii sociologice. Îți jur că nici dacă ai da cu tunul n-ai să găsești vreo idee originală la ea. Cât despre pictorița portretistă, e o pisăloagă în lege. Ar fi o soție minunată pentru Hapgood. Dar muzicanta! Nu mă interesează cât de agere îi sunt degetele, cu câtă iscusință cântă și cât de minunată expresivitate pune în interpretare – adevărul e că nu știe nimic despre muzică.

— Dar cântă foarte frumos, protestă Ruth.

— Da, fără îndoială că e o gimnastă pricepută atunci când e vorba de gesturile exterioare ale muzicii, dar spiritul lăuntric al acestei arte îi rămâne cu totul străin. Am întrebat-o ce înseamnă pentru ea muzica, fiindcă, după cum știi, sunt totdeauna curios să aflu lucrul ăsta: dar nu știa ce anume înseamnă. Pentru ea muzica; știa doar că o adoră, că este cea mai sublimă dintre arte și că pentru ea muzica e mai prețioasă decât viața.

— Pe toți i-ai făcut să vorbească despre specialitatea lor, îi spuse Ruth cu reproș.

— Recunosc. Iar dacă au fost neinteresanti vorbind despre specialitatea lor, închipuie-ți ce-aș fi avut de pățimit dacă am fi discutat despre altceva. Știi, până acum îmi închipuiam că în astfel de cercuri în care oamenii se bucură de toate binefacerile culturii... Tăcu o clipă și privi lung la propria-i umbră din vremea primei tinereți cu haina la două rânduri și cu pălăria cu boruri tari, care tocmai intra pe ușă și străbătea camera împleticindu-se. Și cum îți spuneam, am crezut o vreme că în astfel de cercuri toți bărbații și toate femeile sunt scilipitori și radiază inteligență. Acum însă, din puținul pe care l-am putut afla despre ei, cei mai mulți mi se par niște găgăuți, iar nouăzeci la sută din rest sunt cumplit de plictisitori. E drept însă că există și profesorul Caldwell... cu el e altceva. Profesorul Caldwell e un om, în fiecare fibră și în fiecare celulă a materiei lui cenușii.

Ruth se luminează la chip.

— Vorbește-mi despre profesor, zise ea cu nerăbdare. Nu despre ce are mare și scânteietor... calitățile i le cunosc; vorbește-mi despre deficiențele lui. Sunt foarte curioasă să te aud.

— S-ar zice că m-am vârât singur în belea, zise Martin bine dispus și rămase câteva momente pe gânduri. Ce-ar fi să spui tu mai întâi? Ori ți se pare că profesorul este perfect?

— Eu i-am ascultat doi ani în șir prelegerile și prin urmare sunt doi ani de când îl cunosc. Tocmai de asta și sunt curioasă ca să aflu prima ta impresie.

— Prima mea impresie proastă, vrei să spui. Bine. Are într-adevăr toate calitățile pe care, după câte bănuiesc, i le atribui tu. În orice caz e cel mai fin specimen de intelectual pe care l-am întâlnit eu până acum, dar e un om ros de o tainică remușcare. O! nu, nu! se grăbi el să adauge. Nu mă refer la nimic meschin ori vulgar. Tot ce vreau să spun e că mi se pare un om care a pătruns până în miezul lucrurilor și-i atât de înspăimântat de ce a văzut acolo, încât se prefacă că n-a văzut nimic. Poate că nu mă exprim în chipul cel mai limpede cu putință. Să încerc altfel. E un om care a găsit poteca ce duce spre templul ascuns, dar nu a pășit pe ea până la capăt; e omul care a zărit poate, de departe, templul cel tainic, dar după aceea s-a străduit să se convingă singur că n-a fost decât o vedenie înșelătoare țesută de frunzișul pădurii, încă într-un fel: Un om care ar fi putut face multe lucruri dar n-a dat atenție faptelor și care toată vremea, în adâncul ființei lui, regretă că n-a înfăptuit ceea ce s-ar fi convenit să înfăptuiască; un om care și-a răs în sinea sa de răsplată faptelor și cu toate acestea, încă și mai în taină, a tânjit după răsplată și după bucuria faptei săvârșite.

— Eu nu îl înțeleg așa, zise Ruth. De aceea nici nu pricep prea bine ce vrei să spui.

— De fapt nu e vorba decât de o vagă impresie de-a mea, răspunse Martin dispus să cedeze. N-am nici un fel de argumente. Nu-i decât o impresie și foarte probabil una greșită. Fără îndoială că ai toate șansele să-l cunoști mai bine decât mine.

Martin părăsi în seara aceea casa familiei Morse ducând cu sine o neliniște ciudată și simțăminte contradictorii. Îl deziluzionase obiectivul către care tinsese, ca și oamenii alături de care izbutiseră ajungă numai după un greu urcuș. Pe de altă parte însă, succesul avut în seara aceea îi dădea curaj. Urcușul fusese mai lesnicios decât se așteptase el. Nu fusese un urcuș pe măsura lui și (nu voia să dea dovadă de falsă modestie și nu-și ascundea acest adevăr) era superior celor în mijlocul cărora ajunsese după urcuș – excepție făcând, bineînțeles, profesorul Caldwell. Despre viața și despre cărți știa mai mult decât ei și se întreba cu mirare în ce ascunzișuri și prin ce cotloane izbutiseră să azvârle tot ce căpătaseră prin școli. Nu știa că mintea lui e înzestrată cu o neobișnuită vigoare; nici că oamenii meniți să iscodească în adâncuri și să pătrundă cu gândul tainele cele de pe urmă nu puteau fi găsiți în saloanele unde stăpânesc alde Morse; nici nu bănuia că asemenea oameni sunt rari ca vulturii ce vâslesc singuratici în slăvile de azur ale cerului, mult deasupra pământului și a vietăților ce viermuiesc în turme.

CAPITOLUL.

XXVIII.

Succesul pierdu adresa lui Martin, iar vestitorii lui nu-i mai călcară pragul. Douăzeci și cinci de zile încheiate, lucrând și duminică și sărbătorile, scrise numai la Rușinea soarelui, un eseu lung, de vreo treizeci de mii de cuvinte. Era vorba de un atac energic împotriva misticismului școlii lui Maeterlinck – un atac pornit de pe pozițiile științelor pozitive și contra celor ce visau la minuni, dar un atac care respecta totuși în mare măsură visul și mirajul pornite de la fapte reale. Puțin mai târziu continuă atacul prin două eseuri scurte: Visătorii și Măsura propriului Eu. Și astfel încep din nou să-și dea banii pentru a acoperi spezele de călătorie ale eseurilor scurte ori lungi care voiajau de la o revistă la alta.

În cele douăzeci și cinci de zile cât lucrase la Rușinea soarelui primise șase dolari și cincizeci de cenți pentru maculatură literară. O mică anecdotă îi adusesse cincizeci de cenți, iar o alta, reținută de un mare săptămânal umoristic, produsese un dolar. Pe urmă două poeme umoristice fuseseră prețuite la doi și respectiv trei dolari. Ca urmare, după ce epuiză creditul deschis de negustori (cu toate că băcanul îi ridicase acest credit la cinci dolari), bicicleta și costumul luară din nou calea muntelui-de-pietate. Proprietarii mașinii de scris strigau din nou după bani, insistând asupra faptului că potrivit înțelegerii chiria trebuia achitată totdeauna pe o lună înainte.

Încurajat de cele câteva mici succese, Martin se întoarse la lucrurile de duzină. Poate că la urma urmei tot se putea trăi cu așa ceva. Sub masa lui se aflau îngrămădite cele douăzeci de schițe refuzate de asociația furnizorilor de materiale scurte pentru ziare. Le reciti pe toate pentru a afla în ce fel nu trebuia scrise schițele destinate ziarelor, și în felul acesta reuși să pună la punct formula perfectă. Află astfel că schițele pentru ziare nu trebuie să fie niciodată tragice, să nu se sfârșească niciodată altfel decât în chip fericit, să nu conțină niciodată frumuseți de limbă, subtilități de gândire sau simțăminte cu adevărat delicate. Simțăminte trebuie totuși să exprime și încă din plin, simțăminte alese și nobile de felul acelor pe care, în prima lui tinerețe, le aplaudase și el de la galerie – în piesele de tipul Pentru Dumnezeu, Patrie și Rege sau Nu-mi pasă că-s sărac, căci sunt om cinstit.

Înarmându-se deci cu aceste învățăminte, Martin consultă și revista The Duchess pentru a prinde tonul și începu să dozeze elementele așa cum prevedea rețeta. Iar rețeta cuprindea trei elemente: (1) doi îndrăgostiți sunt smulși unul de lângă celălalt; (2) printr-o faptă sau întâmplare oarecare sunt aduși din nou laolaltă; (3) Isaiia dănuiește. Cel de-al treilea element era folosit în mod invariabil, dar primul și al doilea puteau fi alternate și combinate în fel și chip. Cei doi îndrăgostiți se puteau despărți, de pildă, din pricina unor neînțelegeri, din pricina vitregiilor sortii, a unor rivali roși de gelozie, a unor părinți mâniași, a unor tutori vicleni, a unor rude intrigante și așa mai departe la nesfârșit; puteau fi aduși din nou laolaltă prin fapta eroică a celui îndrăgostit, printr-o faptă asemănătoare a îndrăgostitei, prin schimbări petrecute în inima unuia ori a celuilalt dintre cei doi, prin mărturisirea forțată a tutorelui viclean, a rudei intrigante sau a rivalului gelos, prin mărturisirea de

bunăvoie a aceluiași persoane, prin descoperirea unei taine nebănuite, prin izbânda îndrăgostitului care izbutește să ia cu asalt inima iubitei, prin îndelungatul și nobilul sacrificiu de sine al îndrăgostitului ș.a.m.d. De mare efect era ca, în vreme ce se pregătea reunirea îndrăgostiților, fata să fie prima care propune căsătoria. Și astfel, pas cu pas, Martin mai descoperi și alte șiretlicuri iscusite și pasionante. Numai cu „Isaiia dăntuiește” de la sfârșit nu-și putea îngădui nici un fel de inițiativă personală; chiar dacă se despica cerul și se prăbușeau stelele de pe boltă, nunta tot trebuia să aibă loc. În ce privește cantitatea, rețeta prevedea minimum o mie două sute de cuvinte și maximum o mie cinci sute.

Înainte de a ajunge prea departe în arta ticluirii de istorioare, Martin își alcătui vreo șase scheme pe care le consulta de câte ori scria așa ceva. Schemele acestea erau asemenea tabelelor folosite de matematicieni, formate din zeci de linii și zeci de coloane pe care le puteai cerceta de sus în jos ori de jos în sus, de la stânga către dreapta sau de la dreapta către stânga, ajungând în cele din urmă, fără eforturi de gândire și judecată, la mii de concluzii diferite, toate absolut precise și adevărate. Cu ajutorul acestor scheme, Martin era în stare ca într-o jumătate de oră să construiască, în linii mari, cinci-șase istorioare pe care apoi le completa cum găsea mai bine de cuviință. Trecând la fapte văzu că după o zi întreabă de muncă la lucruri serioase poate scrie o asemenea istorioară într-un singur ceas, înainte de a se vâri în pat. După cum îi mărturisii mai târziu lui Ruth, aproape că ar fi putut să scrie istorioarele acestea și în somn. Singura muncă adevărată era la alcătuirea schemelor și asta o îndeplinea în chip mai mult mecanic.

Nu avea nici un fel de îndoială asupra eficacității schemelor, și pentru prima oară dădu dovadă că înțelesese felul de a gândi al directorilor de reviste, când își spusese că primele două istorioare aveau să-i aducă cecuri. Și într-adevăr, i-au adus cecuri de câte patru dolari fiecare, nu peste mai mult de douăsprezece zile.

Între timp făcu noi și îngrijorătoare descoperiri în privința revistelor. Cu toate că-i publicase Dangătul clopotelor, revista Transcontinental întârzia să-i trimită cecul. Martin avea nevoie de bani și scrisese redacției o scrisoare. Nu primi decât un răspuns în doi peri dimpreună cu rugămintea de a le mai trimite și altceva. Nu mâncase nimic două zile în așteptarea acestui răspuns și, după primirea lui, își duse pentru a doua oară bicicleta la muntele-depietate. Se apucă să scrie regulat, de două ori pe săptămână, la Transcontinental cerând cei cinci dolari, dar nu primi răspuns decât rareori. Nu știa ca de ani de zile Transcontinental abia își mai ducea zilele, că nu era decât o publicație de mana a patra ori a zecea, cu un tiraj infim. Că supraviețuia doar prin mici șantaje sau campanii patriotarde și datorită unor reclame ce aduceau foarte mult a pomeni. Nu știa nici că Transcontinental reprezenta singura sursă de venit a directorului și a administratorului revistei și că aceștia doi nu puteau s-o scoată la capăt decât rnutându-se mereu din loc în loc ca să nu plătească chiria și neachitând onorarii decât dacă se vedeau strânși cu ușa. N-avea de

unde să aflu că cei cinci dolari ai lui fuseseră însușiți de către administrator și folosiți pentru zugrăvirea casei lui din Alameda, pe care și-o zugrăvea singur lucrând după-amiezile, fiindcă nu putea plăti prețul 1 fixat de sindicat și fiindcă spărgătorului de grevă angajat la început îi trăsese cineva scara de sub picioare, iar acum zăcea în spital cu clavicula ruptă.

Cei zece dolari cu care Martin vânduse ziarului din Chicago Căutătorii de comori nu veneau nici ei. Reportajul fusese publicat, de asta se putuse convinge în sala de lectură a bibliotecii publice, dar cu nici un chip nu reușea să capete vreun răspuns din partea redacției. Nimeni nu-i lua în seamă scrisorile. Ca să se convingă dacă ajungeau sau nu la destinație, trimise câteva recomandate. Prin urmare era pur și simplu vorba de hoție, hotărî Martin – jaf cu premeditare. Crăpa de foame și în vremea asta era prădat de munca lui, de bunurile lui a căror vânzare reprezenta singura-i posibilitate de a-și câștiga pâinea cea de toate zilele.

Youth and Age era o revistă săptămânală și apucase să publice două treimi din nuvela lui de douăzeci și una de mii de cuvinte, când se văzu nevoit să tragă obloanele, și toate speranțele lui de a căpăta onorariul de șaisprezece dolari fură spulberate.

Pentru a pune vârf tuturor necazurilor sale, pierduse și Cazanul, socotit de Martin drept unul din cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Ajuns la disperare, nemaștiind la care revistă să-l trimită, îl trimisese la The Billow, un săptămânal din San Francisco. Principalul motiv care îl îndemnase să facă acest lucru era că pentru a ajunge la The Billow nu avea decât să treacă de la Oakland la San Francisco și deci putea afla repede rezultatul. Peste două săptămâni fu în culmea fericirii văzând la chioșc, în ultimul număr al revistei, nuvela lui tipărită în întregime, cu ilustrații și plasată la loc de cinste. Se duse acasă cu inima zvâcnind de bucurie, întrebându-se cât aveau să-i plătească pentru această nuvelă care era unul dintre cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Nu mai puțină plăcere îi pricinuia rapiditatea cu care bucată fusese acceptată și publicată. De asemenea, faptul că redacția nu-i comunicase nimic cu privire la acceptare făcuse ca surpriza să-i fie și mai deplină. După ce așteptă o săptămână, două și apoi încă o jumătate, deznădejdea alungă timiditatea și se hotărî să scrie redacției, atrăgând atenția că poate datorită unei scăpări din vedere a administrației modesta sumă ce i se cuvenea nu-i fusese încă trimisă.

Chiar dacă n-ar fi vorba decât de cinci dolari – își spunea Martin în sinea lui – și totuși cu ei ar putea să cumpere fasole și mazăre, care să-i dea posibilitatea să mai scrie încă vreo cinci asemenea bucăți, poate tot atât de izbutite.

Drept răspuns primi din partea redacției o scrisoare plină de răceală, dar care cel puțin avu meritul de a stârni admirația lui Martin.

„Vă mulțumim – spunea scrisoarea – pentru valoroasa dumneavoastră colaborare. Nuvela ne-a plăcut tuturor în chip cu totul deosebit și după cum

vedeți am publicat-o de îndată, acordându-i locul de cinste. Nădăjduim că ilustrațiile v-au plăcut.

Recitind scrisoarea dumneavoastră rămânem cu impresia că în mod eronat ați presupus că noi am obișnui să plătim și materialele pe care nu le solicităm. La primirea manuscrisului am considerat, cum era și firesc de altminteri, că dumneavoastră cunoașteți condițiile noastre de lucru. În momentul de față nu ne rămâne decât să regretăm profund această nefericită întâmplare și să vă asigurăm de înalta noastră prețuire. Încă o dată, mulțumindu-vă pentru binevoitoarea dumneavoastră colaborare și nădăjduind să primim în viitorul cel mai apropiat și alte materiale, rămânem etc.”

Scrisoarea mai avea și un post-scriptum în care i se făcea cunoscut că, deși The Billow nu acordă gratuități, aveau totuși deosebita plăcere de a-i oferi un abonament gratuit pentru anul viitor.

După această experiență, Martin scrise în capul primei pagini a tuturor manuscriselor: „Oferit la tariful dumneavoastră obișnuit”.

„Într-o bună zi – se mângâie el – le voi oferi la tariful meu obișnuit.”

În vremea asta descoperi în sine o adevărată patimă pentru perfecțiune, sub stăpânirea căreia rescrise și cizelă Strada cotită, Vinul vieții, Bucurie, Poemele marine și alte câteva scrieri mai vechi. Ca și în trecut, nouăsprezece ceasuri de munca pe zi nu izbuteau să-l mulțumească. Scria enorm, citea enorm, uitând în încordarea acestei nedomolite sfortări chinurile pricinuite de renunțarea la tutun. Leacul pe care i-l făgăduise Ruth, ambalat într-un pachetel cu etichete țipătoare, fusese ascuns în colțul cel mai depărtat al mesei de lucru. Lipsa buruienii afurisite îl chinuia mai cu seamă în perioadele de foamete și cu toată trecerea vremii, dorința de a fuma rămânea mereu la fel de puternică. Martin socotea asta drept cea mai mare izbândă a lui. Ruth însă era de părere că nu-și făcea decât datoria. Îi cumpără leacul din banii ei de buzunar, iar peste câteva zile uită cu totul de chestiunea asta.

Istoriorele făcute după șablon, deși disprețuite și zeflemisite de Martin, aveau totuși succes. Datorită lor își scoase toate lucrurile amanetate, plăti majoritatea datoriilor și cumpără anvelope noi pentru bicicletă. Istoriorele aveau cel puțin meritul că-i dădeau posibilitatea să aibă ce pune la foc în fiecare zi și să se poată ocupa de treburile către care îl mâna ambiția; în același timp, ceea ce-l susținea moralicește erau cei patruzeci de dolari primiți de la White Mouse. De acest fapt rămâneau legate toate nădejtile lui și era mai departe convins că marile reviste plăteau chiar și autorilor necunoscuți după tarife cel puțin echivalente, dacă nu chiar mai avantajoase. Problema era cum să ajungi la revistele cele mari, de mâna întâi. Cele mai bune nuvele, eseuri și poeme ale lui rătăceau ca niște cerșetori de la o revistă la alta, și totuși în fiecare lună găsea între felurile coperte ale atâtor reviste maldăre de maculatură plictisitoare, prozaică și lipsită de orice fior artistic. „Dacă s-ar găsi măcar unul dintre acești stăpâni de reviste – se gândea el câteodată – care să coboare din înălțimile mândriei lui și să-mi trimită o vorbă de încurajare! N-are nici o importanță dacă lucrările mele sunt puțin obișnuite, dacă nu se potrivesc, din

cine știe ce considerente de prudență, cu paginile acelor reviste dar fără îndoială că în ele trebuie să existe câteva licăriri, că în anumite pasaje nu se poate să nu se arate scânteii, oricât de puține, care să-i îndemne la o apreciere într-un sens ori altul.” Cu astfel de gânduri lua din când în când un manuscris, de pildă Aventura, și îl recitea de mai multe ori, străduindu-se zadarnic să pătrundă taina tăcerii redacțiilor. O dată cu venirea dulcii primăveri californiene epoca de îndestulare luă sfârșit pentru Martin. În ultimele săptămâni fusese intrigat de curioasa tăcere a agenției de presă care-i cumpăra istorioarele. Până când într-o bună zi, poșta îi aduse înapoi zece dintre manuscrisele lui făcute după șablon. Erau însoțite de o notiță scurtă prin care i se aducea la cunoștință că agenția era supraîncărcată cu material literar și că abia după câteva luni aveau să mai aibă nevoie de lucrări noi. Contând pe aceste zece istorioare, Martin făcuse cheltuieli dezordonate. În ultima vreme agenția îi plătise câte cinci dolari pentru fiecare bucată și reținuse toate istorioarele pe care le trimisese. De aceea socotise cele zece istorioare gata plasate și publicate și trăise pe baza asta ca un om care ar fi avut cincizeci de dolari depozit în bancă. Astfel se trezi din senin într-o perioadă de sărăcie lucie, în cursul căreia își plasă lucrările mai vechi la publicații care nu plăteau și le oferi pe cele mai recente altora, care nu i le publicau. Totodată reîncepu să bată scările muntelui-de-pietate din Oakland. Câteva anecdote și scurte versuri umoristice publicate în unele săptămânale din New York îi dădură puțința să-și târâie zilele de azi pe mâine. În vremea asta scrise celor câteva mari reviste lunare sau trimestriale, cerându-le informații și aflând că foarte rar publicau materiale nesolicitate, cea mai mare parte din cuprinsul lor fiind scrise la cerere de către specialiștii oei mai cunoscuți care deveniseră autorități consacrate în diferite ramuri de activitate.

CAPITOLUL.

XXIX.

Vara a fost vitregă pentru Martin. Redactorii și directorii de reviste erau plecați în concediu, iar publicațiile care, de obicei, răspundeau în trei săptămâni, acum întârziu cu răspunsul trei luni ori chiar mai mult. Singura lui consolare era că în acest fel realiza o economie la capitolul cheltuielilor pentru timbre poștale. Se părea că numai publicațiile care trăiau din operații piraterești își continuau din plin activitatea, așa că lor le trimise Martin scrierile sale de debut: Pescuitorii de perle, Meșteșugul marinăresc, Vânătoarea de broaște țestoase și Alizeele de nord-est. Manuscrisele fură publicate, dar nu primi nici un ban pentru ele. Ce-i drept, însă, după șase luni de corespondență primi totuși o mașină de ras pentru Vânătoarea de broaște țestoase, iar revista Acropolis, care pentru Alizeele de nord-est îi promisese inițial cinci dolari și cinci abonamente anuale, nu împlini decât cel de-al doilea punct al promisiunii.

Pentru un sonet despre Stevenson izbuti să smulgă doi dolari de la un director de revistă din Boston, discipol al lui Matthew Arnold, care nu-și putea îngădui să plătească decât onorarii ca vai de lume. Zâna și perla, un spiritual poem-parodie de două sute de versuri, pe care de-abia îl pusese, la punct,

stârni admirația directorului unei oarecare reviste din San Francisco, subvenționată de o mare companie de căi ferate. Când acesta îi scrisese oferindu-i ca drept de autor un permis de călătorie, Martin îi răspunse întrebându-l dacă permisul era transmisibil. I se aduse la cunoștință că nu, așa încât, nefiind dispus să-și nesocotească munca, ceru să i se restituie poemul. Îl primi îndărăt, însoțit de regretele directorului, și îl trimise tot la San Francisco, de data asta la The Hornet, o revistă lunară de prestigiu, ridicată cândva până în rândul publicațiilor de frunte de strălucitul ziarist care o înființase. Numai că strălucirea acestei reviste începuse să scadă cu mult înainte de nașterea lui Martin. Directorul îi promisese cincisprezece dolari pentru poem, dar după publicare păru a fi uitat cu totul de plată. După câteva scrisori rămase fără răspuns Martin expedie încă una, plină de mânie, la care primi răspuns. Acesta era semnat de un nou director, care îl informa în termeni reci că nu înțelege să fie făcut răspunzător de greșelile predecesorului său și că în orice caz el nu aprecia în chip deosebit poemul Zâna și perla...

Cea mai dureroasă experiență o avu însă Martin cu The Globe, o revistă din Chicago. Nu trimisese nicăieri Poemele marine, dar în cele din urmă foamea îl obligă s-o facă. După ce fură respinse de vreo zece reviste la rând, ajunseră în redacția revistei The Globe, care le reținu. Ciclul era alcătuit din treizeci de poezii și urma să primească un dolar de bucată. În prima lună fură publicate patru și primi imediat un cec de patru dolari; dar când își aruncă ochii pe revistă, rămase înmărmurit. Poeziile fuseseră pur și simplu masacrate. În unele cazuri schimbaseră titlurile: Finiș de pildă, fusese preschimbat în Sfârșitul, iar Balada stâncii singuratice în Balada stâncii de coral. În alt caz, un titlu fusese cu totul schimbat și înlocuit prin altul, complet; nepotriviT. În locul titlului său Luminile meduzei, redacția pusese Drumul întoarcerii. Masacrul din cuprinsul poemelor era însă și mai îngrozitor. Martin gemu, îl trecură sudorile și-și răvăși părul cu degetele rășchirate. Fraze, rânduri și strofe întregi fuseseră eliminate, trecute unele în locul altora sau amestecate într-un chip cu totul de neînțeles. Uneori versuri ori strofe întregi fuseseră înlocuite. Îi era cu neputință să creadă că un redactor în toate mințile s-ar putea face vinovat de asemenea barbarii și nu putea găsi altă explicație în afară de aceea că poemele lui încăpuseră pe mâna băiatului de serviciu sau a dactilografei. Martin scrisese imediat redacției, cerând să se oprească de îndată publicarea și să i se restituie poemele. Scrisese de mai multe ori, cu rugăminți, cu insistențe și cu amenințări, dar nimeni nu-l luă în seamă. Masacrul continuă lună după lună, până când toate cele treizeci de poeme fură publicate, și în fiecare lună primi cecul convenit pentru poemele publicate în numărul respectiv al revistei.

În ciuda atâtor dezamăgiri, amintirea celor patruzeci de dolari de la White Mouse încă îi mai hrănea nădejtile, cu toate că se vedea împins din ce în ce mai mult să scrie maculatură. Descoperi un mănos câmp de activitate în săptămânalele agricole și jurnalele de comerț și constată că dacă s-ar fi lăsat pe seama săptămânalelor religioase ar fi putut crăpa de foame. Într-un moment dintre cele mai critice, când costumul lui închis se afla la mun-tele-de-pietate,

dădu lovitura – sau cel puțin așa i se păru luila un concurs dotat cu premii și organizat de comitetul local al partidului republican. Concursul consta din trei probe, și Martin se înscrise la toate, zâmbind cu amărăciune la gândul că era nevoit să facă și asta pentru ca să poată trăi. Poezia prezentată de el câștigă premiul întâi, în valoare de zece dolari, versurile pentru un marș luară premiul al doilea, în valoare de cinci dolari, iar pentru disertația lui asupra principiilor doctrinei partidului republican i se conferi premiul întâi în valoare de douăzeci și cinci de dolari, ceea ce avu darul să-l umple de bucurie, dar numai până în clipa când încerca să-și încaseze premiile. Se iscaseră neînțelegeri în sânul comitetului local, și, cu toate că din comitet făceau parte un bancher bogat și un senator, plata premiilor întârzia. În timp pe chestiunea aceasta își mai aștepta încă dezlegarea, Martin dădu dovadă că pricepea tot atât de bine și principiile de bază ale doctrinei partidului democrat, căci câștigă premiul întâi la un concurs similar organizat de democrați. Mai mult decât atât: încasă efectiv premiul de douăzeci și cinci de dolari. Cât privește cei patruzeci de dolari câștigați în primul concurs, nu i-a văzut niciodată.

Nevoit să recurgă la mici șiretlicuri pentru ca s-o poată vedea pe Ruth și, ajungând în cele din urmă la concluzia că dacă ar fi străbătut pe jos distanța de la North Oakland până la casa ei și înapoi ar fi pierdut prea mult timp, Martin scoase bicicleta și lăsă costumul amanet. Bicicleta îi oferea puțința de a face mișcare, îi economisea ceasuri întregi pe care le putea consacra muncii și totodată îi permitea s-o vadă pe Ruth. O pereche de pantaloni bufanți și un pulover ceva mai vechi alcătuiau un destul de acceptabil costum de biciclist, așa încât o putea însoți pe Ruth în plimbările de după-amiază. De altminteri, acum nici nu prea avea prilejul s-o vadă mai des acasă la ea, fiindcă doamna Morse își continua cu vigoare campania mondenă. Oamenii „fini” pe care îi întâlnea acolo și pentru care, doar cu puțină vreme înainte, avusese atâta considerație, acum îl plictiseau. Nu i se mai păreau deosebiți. Din cauza lipsurilor, a dezamăgirilor și a muncii încordate, devenise nervos și irascibil, iar flecăreala acestor oameni îl scotea din sărite. Nu din pricină că ar fi fost prea egoist. Le măsură îngustimea minților comparându-i cu gânditorii ale căror cărți le citea. În casă la Ruth nu întâlnea niciodată o minte într-adevăr luminată, cu excepția profesorului Caldwell, dar pe profesor nu-l văzuse acolo decât o singură dată. În ce-i privește pe ceilalți, erau toți niște nătărăi, niște flecuștețe: superficiali, dogmatici și ignoranți. Tocmai ignoranța acestor oameni îi pricinuia nedumerirea cea mai adâncă. Oare ce se întâmplase cu ei? Ce făcuseră cu toată învățătura primită prin școli? Doar avuseseră la îndemână aceleași cărți ca și el. Cum de era cu puțință ca oamenii aceștia să nu aleagă chiar nimic din ele?

Știa că pe lume existau minți uriașe, gânditori profunzi și înțelepți. Dovada i-o furnizau, cărțile, cărțile acelea care-l instruiseră, ridicându-l la un nivel ce depășea pe al oamenilor din mediul familiei Morse. Își dădea seama că în alte cercuri pot fi aflate minți mai luminate decât ale oamenilor din lumea lui Ruth. Citise romane despre lumea bună engleză și din ele putuse cunoaște

bărbați și femei care discutau politică și filosofie. Citise despre saloanele din marile orașe, chiar de aici, din Statele Unite, în care arta și valorile intelectuale își dădeau întâlnire și se înțelegeau de minune. În chip prostesc, crezuse mai înainte că toți oamenii bine îmbrăcați ce se ridicau deasupra clasei muncitoare erau oameni cu minți luminate și cu dragoste de frumos. Pentru el gulerele scrobite mergeau mână în mână cu cultura și se înșelase amarnic atunci când socotise că diploma universitară era totuna cu valoarea, cu talentul și cultura.

Nu-i nimic! El avea să-și continue drumul către mai bine și către mai înalt. Și o va lua și pe Ruth cu sine. Pe Ruth o iubea cu aprindere și era încredințat că, oriunde s-ar afla, ea tot va străluci. Pentru el era limpede că lumea în mijlocul căreia trăise până nu demult îi legase picioare; dar tot atât de limpede vedea acum că Ruth trăgea ponoase asemănătoare. Nu avusese putința să se dezvolte. Cărțile din biblioteca tatălui, ta-blourile de pe pereți, cântatul la pian – totul era doar fanfaronadă deșartă. Față de literatura adevărată, față de muzica și pictura adevărată, familia Morse și cei de teapa lor rămâneau totdeauna muți și surzi. Dar mai presus de toate acestea stătea viața, și în ceea ce privește viața erau de-o ignoranță desăvârșită și definitivă. În ciuda înclinațiilor către principiile sectei unitariene și a măștilor cu ajutorul cărora încercau să treacă drept oameni luminați și cu vederi largi, se dovedeau a fi rămas cu două generații în urmă față de nivelul științelor interpretative; felul lor de a gândi era medieval, iar concepțiile cu privire la cele mai de seamă date ale existenței și universului i se păreau lui Martin încleștate în cătușele metafizice care încorsetaseră mințile trogloditilor, concepții vechi ca și viața în caverne sau chiar mai vechii – identice cu cele ce treziseră spaima de întuneric în creierul maimuței antropoide din pleistocen; cu cele care-i îndemnaseră pe iudeii primitivi să-și închipuie că Eva fusese plămădită din coasta lui Adam; cu cele ce îi sugeraseră lui Descartes construirea unui sistem idealist, care nu vedea în universul întreg decât o proiectare a plăpândului său „eu”; și cu cele care îl determinaseră pe un vestit cleric britanic să îndrepte împotriva evoluționismului o satiră otrăvită menită să câștige aplauze prompte și să facă din numele lui o rușinoasă mângălitură pe paginile istoriei.

Astfel gândea Martin și, gândindu-se tot așa mai departe, ajunse la concluzia că deosebirea dintre avocații, ofițerii, oamenii de afaceri și funcționarii de bancă, a căror cunoștință o făcuse, și lumea muncitorească în mijlocul căreia trăise, corespundea cu deosebirea dintre mâncarea pe care o consumau, veșmintele pe care le îmbrăcau și casele în care locuiau. Fără îndoială că toți erau lipsiți de acel „ceva” deosebit pe care Martin îl simțea în cărți și în sine însuși. Familia Morse îi arătase tot ce rangul lor social le putea pune la dispoziție, dar toate aceste lucruri nu izbutiseră să-l impresioneze. Deși era sărac lipit pământului rob vândut cămătarului care-i împrumuta pe amanet, se considera mai presus decât toți cei întâlniți în casa familiei Morse; iar atunci când unicul lui costum decent nu era la muntele-de-pietate, se învârtea în mijlocul lor ca un stăpânitor al vieții, cutremurat în toată făptura de

un simțământ de jignire, asemenea unui principe osândit să trăiască printre ciobani.

— Îi urâți pe socialiști și vă temeți de ei, îi spusese într-o seara la cină Martin domnului Morse, dar care e pricina? Nu-i cunoașteți nici pe ei, nici doctrina lor.

Discuția fusese provocată de doamna Morse care, nu fără perfidie, îl ridicase în slăvi pe domnul Hapgood. Martin nu-l putea suferi pe casier și de câte ori venea vorba despre acest declamator de banalități, i se urca tot sângele la cap.

— Da zise Martin. Charlie Hapgood e ceea ce se cheamă un tânăr de viitor, cel puțin așa mi s-a spus. Și s-ar părea că e adevărat. Mai mult ca sigur că înainte de a muri o să ajungă guvernator al statului California și – cine știe? – poate și membru în senatul Statelor Unite.

— Ce te face să crezi asta? întrebuse doamna Morse.

— L-am auzit vorbind în cursul unei campanii electorale. Discursul lui era atât de încântător de idiot și lipsit de orice originalitate, dar totuși atât de convingător, încât liderii nu pot să nu-l considere un om de nădejde și de înaltă valoare, iar platitudinile pe care le debitează sunt atât de asemănătoare cu platitudinile cetățeanului de rând, încât... ei, știți, orice om se simte măgulit atunci când iei propriile lui gânduri, le împopoțonezi și pe urmă i le înfățișezi înaintea ochilor.

— Am impresia că ești gelos pe domnul Hapgood, interveni Ruth.

— Ferească Dumnezeu!

Expresia de dezgust zugrăvită pe chipul lui Martin o scoase din fire pe doamna Morse și o făcu să. Devină agresivă.

— Desigur, nu vrei să spui că domnul Hapgood e un prost? întrebă dânsa cu voce de gheață.

— Nu e mai prost decât membrii de rând ai partidului republican, fu răspunsul, său, dacă vreți, ai partidului democrat. Sunt toți niște prostănaci când nu-s vicleni, și foarte puțini dintre ei se pot lauda cu această calitate. Singurii republicani deștepți sunt milionarii și oamenii lor de casă conștienți de treaba pe care o îndeplinesc. Țștia cel puțin știu care le sunt interesele și cum și le pot satisface.

— Eu sunt republican, spuse domnul Morse într-o doară. Fii bun și spune-mi în ce categorie mă pui.

— O! Dumneavoastră nu sunteți un slujitor care nu-și dă seama de rolul ce-i revine.

— Slujitor?

— Da, bineînțeles. Dumneavoastră sunteți avocatul marilor companii. Nu aveți procese de drept muncitoresc sau penal. Veniturile dumneavoastră nu vin de la nefericiții care-și maltratează nevestele sau de la hoții de buzunare. Veniturile dumneavoastră toate vin de la stăpânii societății și omul care hrănește pe altul este stăpânul celui hrănit. Da, și dumneavoastră le sunteți un

slujitor. Sunteți interesat în prosperitatea grupurilor capitaliste pe care le slujiți.

Chipul domnului Morse se cam congestionase.

— Îți mărturisesc, stimat domn, spuse dânsul, că vorbești întocmai ca șarlatanii aceia de socialiști.

Atunci Martin făcuse observația pomenită mai sus.

— Îi urâți pe socialiști și vă temeți de ei, dar care e pricina? Nu-i cunoașteți nici pe ei, nici doctrina lor.

— În orice caz ideile dumitale sunt foarte apropiate de socialism, răspuse domnul Morse, în vreme ce Ruth privea îngrijorată când la unul, când la celalalt, iar doamna Morse de-abia își mai stăpânea bucuria pricinuită de această întâmplare din care ar fi putut izvorî mânia domnului și stăpânului ei.

— Dacă afirm că republicanii sunt niște prostănaci și susțin că libertatea, fraternitatea și egalitatea nu mai sunt decât niște baloane de săpun care de mult au crăpat, asta nu înseamnă că aș fi socialist, zise Martin zâmbind. Dacă pun la îndoială vederile lui Jefferson și ale franțuzului lipsit de spirit științific care l-a influențat, prin asta nu am devenit socialist. Vă rog să mă credeți, domnule Morse, că dumneavoastră sunteți mult mai aproape de socialism decât mine, care-s dușmanul lui declarat

— De data asta te ții de glume, fu tot ce putu răspunde celălalt.

— Nici vorbă de așa ceva. Sunt cât se poate de serios. Dumneavoastră încă mai credeți în egalitate și totuși munciți pentru prosperitatea marilor companii, iar marile companii sunt din zi în zi mai ocupate cu înmormântarea egalității. Mie îmi spuneți că sunt socialist fiindcă neg existența egalității și afirm tocmai idealul dumneavoastră de viață. Republicanii sunt dușmanii egalității, cu toate că. Cei mai mulți dintre ei luptă împotriva egalității fluturând mereu acest cuvânt ca pe o lozincă. În numele egalității lichidează egalitatea. Asta este pricina pentru care am spus că sunt niște prostănaci. În ceea ce mă privește, sunt un individualist. Cred că la fugă câștigă cel mai iute de picior și la trântă cel care e mai tare. Acesta este cei mai de seamă lucru pe care l-am învățat din biologie, sau cel puțin îmi închipui că l-am învățat. După cum v-am spus, eu sunt individualist, iar individualismul este vrăjmașul ereditar și etern al socialismului.

— Dar te duci totuși la mitingurile socialiștilor, izbucni domnul Morse.

— Bineînțeles, exact așa cum o iscoadă se duce în tabăra vrăjmașului. Altfel cum ai putea afla câte ceva despre dușman? De alltminiteri, îmi face și o deosebită plăcere. Sunt niște vajnici luptători și, indiferent dacă au sau nu dreptate, cel puțin sunt oameni citiți. Oricare dintre ei știe mai multă sociologie și se descurcă în științe mai bine decât orice cavalier de industrie. Da, am fost vreo cinci sau șase mitinguri de-ale lor, dar asta n-a putut să mă preschimbe în socialist tot așa cum nici un discurs al domnului Hapgood nu mă poate transforma în republican.

— Cu toate acestea, zise domnul Morse cu glas moale, cred că înclini spre socialism.

„Doamne-dumnezeule – își zise Martin în sinea lui – ăsta habar n-are despre ce anume e vorba. N-a priceput o iotă din tot ce i-am spus. Oare ce-o fi făcut cu toată educația pe care a primit-o prin școli?”

Și astfel, în cursul dezvoltării personalității sale, Martin se trezi față în față cu morala economică sau mai bine zis cu morala de clasă care în ochii lui deveni repede un monstru înspăimântător. Personal, el rămânea un moralist intelectual, dar concepțiile morale ale celor din jurul lui, alcătuite dintr-un talmeș-balmeș de considerații economice, metafizice, sentimentale și din manifestări ale spiritului de imitație, i se păreau mult mai respingătoare decât banalitatea emfatică.

O pildă de asemenea amestec bizar și năclăit întâlni Martin la oameni care-i erau foarte apropiați. Sora lui Mariana, fusese de mai multă vreme în vorbă cu un tânăr mecanic foarte întreprinzător, neamț de origine, care, după ce învățase toate tainele meseriei, hotărâse să deschidă un atelier de reparat biciclete. Cum în același timp devenise și agent al unei firme producătoare de biciclete ieftine, se descurca destul de bine. Cu puțin timp înainte, Mariana îi făcuse o vizită lui Martin, în odăița lui, anunțându-l că în scurtă vreme avea să se logodească și cu prilejul vizitei acesteia îi cercetase mai mult în joacă palma și-i citise viitorul. Data următoare venise împreună cu Hermann von Schmidt. Martin îi primi cu multă plăcere și-i felicită pe amândoi în cuvinte atât de alese și cu fraze atât de frumoase, încât izbuti să impresioneze în chip neplăcut sensibilitatea de țăran a alesului soră-sii. Această impresie proastă fu și mai mult accentuată atunci când Martin se apucă să le citească cele cinci ori șase strofe pe care le scrisese în cinstea primei vizite a Mariane. Era o poezioară spirituală și plină de agerime și delicatețe pe care o intitulase „Ghicitoarea”. Când termină de citit, văzu cu multă surprindere că pe chipul fetei nu se arată nici un fel de veselie. Ba mai mult decât atât băgă de seamă că se uită cu ochi plini de îngrijorare către logodnic și, urmărindu-i privirile, observă că pe figura colțuroasă a bravului flăcău nu se arată decât întunecată și mânioasă dezaprobare. După asta cei doi tineri nu mai zăboviră mult și-și luară rămas-bun, iar Martin uită cu totul întâmplarea, deși în clipa aceea numai cu mare mirare văzuse că este cu puțință ca o femeie – fie ea chiar o femeie din clasa muncitoare – să nu fie încântată și măgulită de faptul că cineva îi închinase versuri.

Peste câteva zile Mariana îl vizită din nou pe Martin, de data asta singură. De cum intră pe ușă, începu să-l certe cu multă amărăciune pentru ceea ce făcuse.

— Dar cum se poate, Mariana, se supără Martin, după felul cum vorbești s-ar spune că ți-e rușine cu neamurile tale, sau în orice caz, ți-e rușine că ai un frate ca mine.

— Păi așa și este, izbucni fata.

Martin rămase trăsniț când văzu că ochii soră-sii sunt înecați în lacrimi amare. Durerea fetei, din orice pricină ar fi venit, era sinceră.

— Bine, Mariana, dar ce motiv are Hermann al tău să fie gelos pentru că eu scriu niște versuri în cinstea surorii mele?

— Nu-i gelos, rosti fata printre suspine. Spune numai că a fost un lucru necuviincios, un lucru de... de rușine.

Martin șuieră prelung printre dinți în semn de adâncă mirare, apoi se apucă să caute o copie a Ghicitoarei, pe care o reciti.

— Eu nu pot vedea aici nimic rușinos, zise el în cele din urmă, întinzându-i și ei copia. Te rog citește-o și tu și spune-mi ce ți se pare a fi de rușine... așa ai zis, nu?

— Hermann așa a spus și el știe totdeauna ce vorbește, răspuse fata dând la o parte manuscrisul la care se uită plină de scârbă. Hermann spune că trebuie s-o rupi. Zice că el n-o să ia o nevestă despre care sunt scrise astfel de lucruri ce pot fi citite de oricine. Cică n-o să îndure el asemenea rușine.

— Bine, Mariana, dar cum se poate? Asta nu-i decât o copilărie nemaipomenită, începu Martin, dar într-o clipă își schimbă gândul.

Văzu dinaintea lui o fată nefericită, își dădu seama cât de zadarnică ar fi orice încercare de a-l convinge pe logodnicul ei sau chiar pe ea și, cu toate că întreaga situație era absurdă și caraghioasă, hotărî să se dea bătut.

— Bine, rosti el atunci rupând manuscrisul în bucățele și aruncându-l la coș.

Se mângâia cu gândul că în orice caz originalul dactilografiat se odihnea pe birourile unei reviste din New York. Mariana și viitorul ei soț n-aveau să afle niciodată nimic și nici el, nici Hermann von Schmidt, nici Mariana și nimeni de pe lume n-avea să piardă ceva dacă mica și nevinovata poezioară ar fi fost vreodată publicată.

Mariana se aplecă să caute în coșul de hârtii, dar se opri.

— Pot s-o iau? îl rugă ea.

Martin încuviință din cap și dus pe gânduri o privi cum adună bucățelele împrăștiatate ale manuscrisului și le îndeasă în buzunarul hainei – dovadă palpabilă a succesului misiunii primite. Mariana îi aducea acum aminte de Lizzie Connolly, deși în ființa ei era mai puțină pasiune, iar viața clocotea mai domol decât în făptura celeilalte fiice a clasei muncitoare, cu care el se întâlnise de două ori în viață. Dar erau deopotrivă amândouă în ce privea îmbrăcămintea și purtările, iar Martin surâse veselindu-se pe ascuns de toanele imaginației lui, care acum i le arăta pe amândouă pătrunzând în salonul doamnei Morse. Însă veselia îi pieri și în locul ei se ivi conștiința unei cumplite singurătăți. Sora aceasta a lui și salonul doamnei Morse erau pietre de hotar pe drumul străbătut de el. Și pe amândouă le lăsase în urmă. Privi în jurul lui, cu multă dragoste, la cele câteva cărți care-i aparțineau. Erau singurii tovarăși ce-i rămăseseră.

— Cum, cum? Ce-ai spus? întrebă el tresărind surprins.

Mariana repetă întrebarea.

— De ce nu cauți un serviciu?

Martin izbucni într-un hohot de râs forțat.

— Hermann al tău ți-a spus asta?

Fata clătină din cap.

— Nu minți, îi porunci el și îndată o ușoară înclinare a capului surorii îi arată că avusese dreptate. Bine, să-i spui lui Hermann al tău să nu se mai amestece acolo unde nu-i fierbe oala; atunci când scriu poezii despre fata cu care s-a logodit, asta îl privește, dar altminteri n-are de ce să se amestece. Ai înțeles? Prin urmare nu crezi c-am să pot face vreo treabă ca scriitor, nu-i așa? continuă Martin. Crezi că nu sunt bun de nimic?... Că am decăzut de tot și acum am ajuns rușinea familiei?

— Cred c-ar fi mai bine dacă ți-ai găsi un serviciu, spuse fata cu tărie și Martin își dădu seama că e sinceră. Hermann zicea că...

— Dă-l dracului pe Hermann! izbucni Martin plin de voie bună. Ce vreau să știu acum e când te măriți. De asemenea, dacă Hermann al tău va binevoi să-ți îngăduie să primești un dar de nuntă din partea mea.

După plecarea soră-sii cugetă îndelung la întâmplarea asta și o dată sau de două ori izbucni în răs amar gândindu-se la Mariana și la logodnicul ei, la clasa din care făcea parte și la cei din clasa lui Ruth, care-și duceau viața lor strâmtă, supunându-se unor formule meschine – ființe nesimțitoare strânse în turme, gata să-și croiască viața unul după părerile celuilalt, incapabile de independență și niciodată în stare să-și trăiască într-adevăr viața din pricina șabloanelor copilărești de care se lăsau robiți. Se gândi la toți și-i puse să se perinde ca niște umbre pe dinaintea lui: Bernard Higginbotham braț la braț cu domnul Butler, Hermann von Schmidt alături de Charlie Hapgood. Îi cercetă unul câte unul și perechi-perechi, îi cântări și-i aruncă deoparte – îi cântări cu balanța inteligenței și moralității învățate din cărți. Zadarnic se întrebă: Unde-oare sufletele cele mari, unde-s oamenii mari? Nu izbutea să-i afle printre arătările acelea nesimțitoare, grosolane și lipsite de inteligență care răspunseseră chemării lui și se înfățișaseră în odaia-i strâmtă. Față de toți aceștia nu încerca decât scârbă, scârba pe care trebuie c-o simțea și Circe față de porcii ei. Când în sfârșit îl alungă de la sine și pe cel din urmă și se crezu singur, în încăpere pătrunse un întârziat care nu era așteptat și pe care nimeni nu-l poftise. Martin se uită la el și văzu pălăria cu boruri tari, haina la două rânduri de croială îndoielnică și umerii ce se legăjiau întruna, ai tinerei pușlamale care fusese el odinioară.

— Erai la fel ca toți ceilalți flăcăule, îi spuse Martin zâmbind batjocoritor. Te purtai și judecai exact la fel ca ceilalți. Nu gândeai și nu acționai prin tine însuși. Părerile, ca și hainele tale, erau „de gata”; faptele tale se modelau după nevoia de-a câștiga aplauzele gloatei. Erai starostele bandei fiindcă ceilalți te unseseră. Te băteau și erai în fruntea bandei, nu fiindcă ți-ar fi făcut plăcere – știi bine că de fapt nu simțeau decât scârbă – ci pentru că ceilalți te băteau pe umăr în semn de prețuire. L-ai făcut zob pe Brânzosu fiindcă nu voiai să-ți pleci grumazul, și nu voiai să-l pleci, în parte pentru că erai o fiară sălbatică, dar mai ales pentru că erai convins, ca toți cei din jurul tău, că demnitatea umană se măsoară după cruzimea sângeroasă de care ești în stare să dai

dovadă mutilând și terciuind anatomia semenilor. Ia seama, năzdrăvanule, de multe ori ai luat chiar iubitele altora, și asta nu fiindcă le-ai fi dorit, ci pentru că în măduva oaselor celor din jurul tău, a celor după măsura cărora îți potriveai principiile morale, zăceau instinctele armăsarului sălbatic și ale morsei neîmblânzite. Și iată, anii au trecut. Ce mai crezi acum despre toate astea?

Drept răspuns, vedenia suferi o rapidă metamorfoză. Pălăria cu boruri tari și haina de croială îndoielnică dispărură, fiind înlocuite de altele mai puțin bătătoare la ochi; expresia de brutalitate îi dispăru de pe chip și asprimea i se șterse din priviri; chipul întreg, purificat și îmblânzit, era iluminat de-o strălucire interioară izvorâtă din comuniunea cu frumosul și cunoașterea. Umbra semăna foarte mult cu dânsul așa cum arăta acum și, uitându-se la ea, băgă de seamă lampa mică de masă care o lumina și cartea asupra căreia stătea aplecată. Se uită la titlul cărții și citi: Știința Esteticii. În clipa următoare pătrunse în conturul vedeniei, aranjă mai bine lampa și continuă el însuși să citească Știința Esteticii.

CAPITOLUL.

XXX.

Într-o frumoasă zi de toamnă, într-o zi de toamnă târzie asemănătoare aceleia în care cu un an mai înainte își mărturisiseră unul altuia simțămintele, Martin îi citi lui Ruth Ciclul dragostei. Era după-amiază și, la fel ca odinioară, veniseră cu bicicletele până la colina lor preferată, pierdută printre dealuri. De mai multe ori Ruth îi întrerupsese lectura cu exclamații de desfătare, iar după ce așeză și ultima foaie a manuscrisului deasupra celorlalte, Martin așteptă să-i audă părerea.

Fata rămase tăcută o vreme și abia într-un târziu vorbi rar și cu greutate, neputându-se hotărî să toarne în cuvinte asprimea gândului.

— Mi se par frumoase, tare frumoase, dar nimeni nu se arată dispus să îți le cumpere, nu-i așa? Înțelegi ce vreau să spun, zise ea cu aprindere. Scrisul ăsta al tău n-are nici o valoare practică. Există un anumit lucru – s-ar putea ca vina să fie a publicului – care nu-ți îngăduie să poți trăi de pe urma scrisului. Și te rog, dragul meu, să nu mă înțelegi, greșit. Sunt măgulită, sunt mândră și încântată – dacă n-ar fi așa ar însemna că nu sunt într-adevăr femeie – de faptul că scrii și-mi închini mie poeziile astea. Dar cu ele nu vom ajunge niciodată să ne putem căsători. Tu nu pricepi, Martin? Să nu crezi că sunt meschină și interesată. Din pricina dragostei, din pricina gândului la viitorul nostru mă zbucium atâta. Un an întreg a trecut din clipa când am aflat că ne iubim și ziua căsătoriei noastre nu e cu nimic mai aproape. Să nu mă socotești lipsită de rușine pentru că vorbesc așa despre căsătoria noastră; o fac numai fiindcă inima și toată ființa mea e în joc. Dacă ții așa de mult la scris, de ce nu încerci să găsești de lucru la un ziar? De ce să nu intri undeva ca reporter... măcar așa, pentru o vreme?

— Mi-ar strica stilul, răspunse el cu voce joasă, monotonă. Nici nu-ți poți da tu seama cât am muncit ca să-mi creez un stil.

— Dar istorioarele acelea, insistă Ruth. Tu singur spuneai că sunt fleacuri, maculatură. Ai scris o mulțime de asemenea nimicuri. Astea nu-ți stricau stilul?

— Nu, sunt două lucruri eu totul deosebite. Istorioarele luau ființă, se închegau la sfârșitul unei zile întregi de strădanii depuse în căutarea stilului. Dar munca unui reporter e toată închinată fleacurilor, lucrurilor de duzină, din zori și până-n noapte, și fleacurile astea ajung să-ți copleșească toată viața. Viața devine un fel de vârtej, limitată la clipa prezentă, lipsită și de trecut și de viitor, iar atunci, fără îndoială, nici nu mai poate fi vorba de vreun stil în afară de cel reportericesc, ceea ce numai literatură nu poate fi. Dacă m-aș face reporter acum, chiar în momentul când stilul meu începe să se formeze, să se cristalizeze, din punct de vedere literar ar însemna că mă sinucid. În orice caz, fiecare istorioară, fiecă cuvânt din fiecare istorioară a fost o pângărire a propriei mele ființe, a respectului față de mine însumi, a respectului meu pentru frumos. Îți mărturisesc că a fost cumplit. Păcătuiam adânc. Mă bucuram în ascuns de câte ori erau respinse, chiar dacă asta însemna că trebuia să-mi duc hainele la muntele-de-pietate. Dar ce fericire a fost să scriu Ciclul dragosiei! Bucuria creației în forma ei cea mai pură! Și asta răscumpăra toate necazurile.

Martin nu știa că Ruth n-are nici un fel de înțelegere pentru bucuria creației. Folosea cuvintele astea, și de la ea le auzise Martin prima oară. Citise și ea despre ele, învățase multe cu privire la ele în vremea cât urmărise cursurile universitare, ca să-și ia licența în litere; dar nu era înzestrată cu originalitate, cu har creator, și la ea toate manifestările culturii nu erau decât ecouri ale ecourilor altora.

— Oare n-or fi avut dreptate cei care ți-au modificat Poemele marine? întrebă ea. Nu trebuie să uiți că pentru a putea ajunge în redacția unei reviste trebuie să dovedești oarecare pricepere.

— Asta se împacă de minune cU. Venerația pentru adevărurile luate de-a gata, răspunse Martin copleșit deodată de ostilitatea lui față de întreaga tagmă a redactorilor. Totul este spre bine în această lume care e cea mai bună din câte sunt posibile. Existența este justificarea deplină a dreptului de a exista – de a exista, bagă bine de seamă, căci așa crede, chiar fără să-și dea seama, orice om obișnuit – nu numai în condițiile prezente, ci în orice alte condiții. Bineînțeles că numai ignoranța îi poate face să creadă asemenea baliverne — ignoranța lor care nu e nici mai mult, nici mai puțin decât procesul mental al ucigașului descris de Weininger. Își închipuie că gândesc, și asemenea ființe necugetătoare sunt judecătorii celor puțini care într-adevăr gândesc.

Se opri, căci își dădu seama că spusese lucruri care depășeau puterea de înțelegere a lui Ruth.

— Nu știu cine e acest Weininger și sunt sigură că nici n-am auzit de el, răspunse Ruth. Și mergi cu generalizările așa de departe, încât nici nu te pot urmări. Eu nu vorbeam decât despre faptul că redactorii revistelor au o calificare...

Îți spun eu, o întrerupse Martin. Calificarea cea mai importantă a nouăzeci și nouă la sută dintre oamenii de prin redacțiile revistelor este insuccesul. N-au izbutit să facă nimic ca scriitori. Nu-ți închipui că preferă corvoada biroului și robia față de cititori și față de patron, în locul bucuriei de a scrie. Au încercat să scrie și nu au izbutit. Și tocmai în asta stă blestematul paradox al situației. Fiecare porțiță pe care se poate ajunge la succesul în literatură este străjuită de acești câini de pază, de faliții literaturii. Majoritatea directorilor, redactorilor și adjuncților lor, și aproape toți cei care referă asupra manuscriselor prezentate revistelor ilustrate și editurilor sunt oameni care au vrut să scrie și n-au reușit. Și totuși tocmai ei, dintre toate ființele de sub soare cei mai puțin indicați să facă o astfel de treabă, sunt cei care hotărăsc ce anume va putea și ce nu va putea răzbi până la lumina tiparului – ei, care au arătat că nu-s înzestrați cu nici un pic de originalitate, care au dovedit că sunt lipsiți de scânteia divină, tocmai ei sunt chemați să judece originalitatea și geniul. Pe urmă vin cronicarii de la reviste, care-s tot atâția faliți. Să nu-mi spui că nu s-au legănat niciodată cu visul de a scrie și că n-au încercat să scrie poezii ori romane; au încercat și au dat greș. Nu vezi că tot ce se publică de obicei prin reviste e mai greu de înghițit decât untura de pește? Știi ce cred despre cronicari și despre așa-ziii critici. Există și critici mari, dar aceștia sunt mai rari decât cometele. Dacă nu voi reuși ca scriitor, înseamnă că m-am dovedit apt pentru cariera de redactor. Acolo am și pâine, și unt, și miere.

Mintea lui Ruth lucră repede, iar dezacordul ei față de părerile bărbatului iubit fu și mai mult întărit de contradicția descoperită în filipica lui.

— Bine, Martin, dar dacă așa stau lucrurile, dacă toate porțile sunt închise, după cum atât de convingător ai arătat tu, cum a fost cu puțință ca vreunul dintre marii scriitori să ajungă acolo unde a ajuns?

— Au ajuns acolo realizând imposibilul, răspunse el. Au creat lucruri atât de înflăcărate, atât de strălucitoare, încât au izbutit să transforme în scrum tot ce le stătea împotriva. Izbânda lor are în ea și ceva ce ține de miracol, căci au câștigat când nu aveau decât una la mie șanse de câștig. Au ajuns acolo pentru că s-au dovedit a fi uriașii căliți în lupte, despre care vorbește Carlyle, și care nu se lasă niciodată răpuși. Asta trebuie să fac și eu; trebuie să înfăptuiesc imposibilul.

— Și dacă n-ai să reușești? Ești dator să te gândești și la mine, Martin.

— Dacă nu reușesc? Martin se uită la ea o clipă, ca și cum gândul căruia îi dăduse glas ar fi fost cu neputință de gândit. Pe urmă în ochii lui răsări lumina înțelegerii. Dacă nu reușesc, am să mă fac redactor și atunci ai să fii soția unui editor.

Văzându-l pornit pe glumă, Ruth se încruntă, iar lui încruntarea asta i se păru minunată, încântătoare, așa că întinse brațul pe după umerii ei și cu sărutări îi șterse încrun tarea.

— Gata, ajunge, zise apoi Ruth, cu un efort de voință izbutind să se smulgă de sub vraja puterii lui. Am discutat cu tata și cu mama. Până acum niciodată nu m-am purtat așa față de ei. Am cerut să fiu ascultată. M-am

arătat tare nesupusă. Ei sunt împotriva ta, asta o știi. Dar de nenumărate ori i-am asigurat că dragostea mea pentru tine rămâne mereu neclintită, iar până la urmă tata s-a arătat dispus să te primească la biroul lui chiar de mâine, dacă vrei. Pe urmă din propria lui inițiativă a spus că de la început o să te plătească destul de bine ca să ne putem căsători și să luăm o căsuță undeva. Mie mi s-a părut că asta foarte drăguț din partea lui... nu-i așa?

Cu inima strânsă în ghearele disperării, Martin băgă cu un gest mecanic mâna în buzunar, căutând tutun și foiță (pe care de multă vreme nu le mai folosea) ca să răsucescă o țigară, mormăi doar câteva cuvinte neînțelese, iar Ruth urmă:

— Cu toate astea, îți spun sincer – și te-aș ruga să nu te superi, fiindcă ți-o spun tocmai ca să știi ce părere are despre tine —, tatei nu-i plac ideile tale radicale și crede că ești un leneș. Bineînțeles, eu știu că nu ești. Știu că muncești din greu.

„Cât de greu, nici,nu-și închipuie ea”, se gândi Martin.

— Așa, zise Martin, și ce spuneai despre ideile mele? Crezi că sunt chiar atât de radicale?

O privi drept în ochi și așteptă răspunsul.

— Mi se par... cum să-ți spun... foarte neliniștitoare, spuse Ruth.

Căpătase răspunsul, dar viața i se părea atât de cenușie încât uită cu totul ispititoarea propunere cu privire la intrarea în slujbă pe care i-o făcuse Ruth. Cât despre ea, după ce îndrăznise să-i vorbească atât de deschis, se hotărî să aștepte până se va ivi prilejul să repete propunerea și întrebarea.

N-a trebuit să aștepte prea mult. Martin avea și el o întrebare de pus. Voia să verifice în ce măsură Ruth își păstra încrederea în el și, o săptămână mai târziu, amândoi au căutat răspuns la întrebările care-i frământau. Martin grăbi explicația citindu-i lui Ruth Rușinea soarelui.

— De ce nu vrei să te faci reporter? întrebă ea când Martin termină de citit. Îți place așa de mult să scrii și sunt sigură că ai avea succes ca reporter. Ai putea să faci carieră în ziaristică și să ajungi un reporter renumit. Există nu puțini corespondenți speciali foarte vestiți. Au lefuri mari și câmpul lor de activitate e lumea cea largă. Sunt trimiși pretutindeni, în inima Africii, ca Stanley, să ia interviuri papei la Vatican sau să exploreze regiunile neumblate din Tibet.

— Vasăzică nu-ți place eseul meu? spuse Martin. Crezi că aș avea oarecare șanse în ziaristică, dar că n-am niciuna în literatură?

— Nu, nu; îmi place. E o bucată de mare efect. Mi-e teamă însă că depășește puterea de înțelegere a cititorilor. În orice caz, pe mine mă depășește. Îmi place cum sună, dar de înțeles n-o înțeleg. Argoul tău științific rămâne mai presus de înțelegerea mea. Știi doar că-ți place să împingi lucrurile la extrem și ceea ce pentru tine, dragul meu, poate fi perfect inteligibil, pentru noi ceilalți poate rămâne taină de nepătruns.

— Cred că ceea ce te supără e argoul filosofic, atât putu răspunde Martin.

Stârnit de lectura celor mai adânci cugetări pe care le exprimase vreodată, Martin ardea ca o flacără și verdictul lui Ruth îl uluise.

— Lăsând la o parte faptul că poate e prost scrisă, insistă el, nu vezi nimic deosebit în bucata asta? În ideile cuprinse în ea, vreau să spun?

Ruth clătină din cap.

— Nu. E-atât de diferită de tot ce am citit eu până acum. L-am citit pe Maeterlinck și l-am înțeles...

— Cu tot misticismul lui, îl poți înțelege? izbucni Martin.

— Da, însă eseul ăsta al tău, care ar vrea să fie un atac împotriva lui, nu-l înțeleg. Bineînțeles, dacă e să căutăm numai originalitatea...

Martin îi curmă șirul vorbelor cu un gest de nerăbdare, dar nu zise nimic. Apoi dintr-o dată își dădu seama că Ruth îi spune ceva și că vorbea de mai multă vreme.

— La urma urmei scrisul a fost pentru tine un fel de joc, spunea ea. Te-ai jucat destulă vreme, în privința asta nici nu mai încapе vorbă. A venit vremea să privești viața în față și cu seriozitate – viața noastră, Martin. Până acum ți-ai trăit numai viața ta.

— Vrei deci să-mi gădesc o slujbă? întrebă el.

— Da. Tata ți-a oferit...

— Lasă, știu eu asta, interveni brusc Martin. Ceea ce vreau e să-mi spui acum e dacă ți-ai pierdut sau nu încrederea în mine.

Ea îi strânse mana fără să scoată o vorbă și privirile îi erau tulburi.

— Numai în scrisul tău, iubitele, șopti ea în cele din urmă cu glas abia auzit.

— Ai citit multe din lucrurile pe care le-am scris, vorbi Martin cu brutalitate. Ce părere ai? Sunt într-adevăr lipsite de orice valoare? Cum ți se par, în comparație cu ceea ce scriu alții?

— Dar ceilalți își pot publica lucrările, iar tu... nu.

— Asta nu e un răspuns la întrebarea mea. Crezi cumva că n-am nici un fel de chemare pentru literatură?

— Atunci am să-ți răspund. Își adună toate puterile, ca să poată vorbi. Nu cred că ai fost făcut să fii scriitor. Iartă-mă, iubitul meu. Tu m-ai silit să ți-o spun; și știi bine că mă pricep mai mult decât tine la literatură.

— Da, tu ești licențiată în litere, spuse Martin dus pe gânduri; tu ar trebui să știi. Dar mai sunt încă multe de spus, continuă el după o pauză pentru amândoi greu de îndurat. Eu știu ce se ascunde în mine. Nimeni nu poate să știe asta mai bine decât o știu eu. Știu că am să izbutesc. Nu mă voi lăsa răpus. Ard ca un rug în flăcările frumuseților pe care le am de spus în poezie, în roman și în eseuri. Totuși nu în asta îți cer să ai încredere. Nu-ți cer să ai încredere în mine sau în scrisul meu. Ceea ce-ți cer e să mă iubești și să ai încredere în dragoste. Acum un an te-am implorat să-mi acorzi un răgaz de doi ani. Dintre acești doi, unul încă n-a trecut. Și sunt adânc încredințat, îți spun pe cinstea și pe conștiința mea, că înainte ca anul acesta să se încheie, am să izbutesc. Îți mai aduci desigur aminte cum mi-ai spus cândva, e mult de

atunci, că va trebui să-mi fac ucenicia în ale scrisului. Iată, mi-am încheiat ucenicia. M-ăm zbatut cu furie și am îndesat cunoștințele în cap cu disperare. Și n-am gemut niciodată, pentru că tu mă așteptai la capătul drumului. Știi cumva că am și uitat ce înseamnă un somn liniștit? Acum câteva milioane de ani știam ce va să zică să dormi până te sature și să te trezești fără nici o efortare, după ce ți-ai împlinit somnul. Acum mă trezește întotdeauna deșteptătorul. Indiferent dacă adorm devreme sau târziu, pun ceasul să sune după același număr de ore; treaba asta și stinsul lămpii sunt ultimele mele acțiuni conștiente. Când începe să mă toropească somnul, schimb cartea prea grea pe care o citeam cu una mai simplă. Iar când încep să moțai și deasupra ei, mă izbesc cu pumnii în cap ca să-mi alung, somnul. Am citit undeva despre un om căruia-i era frică să doarmă. O istorisire scrisă de Kipling. Omul acela a așezat un pinten în așa fel, încât, dacă adormea trupul lui gol se lăsa peste colțul de fier al pintenului. Și eu am făcut la fel. Mă uit la ceas și hotărâsc că până la douăsprezece noaptea sau până la unu, până la două ori până la trei dimineața pintenul nu va fi mișcat de la locul lui. Și astfel colțul pintenului mă țin treaz până la ceasul hotărât. Luni de zile pintenul mi-a fost tovarăș de pat. Am ajuns până acolo încât cinci ceasuri și jumătate de somn sunt pentru mine o extravaganta. Dorm patru ceasuri pe zi. Sunt cumplit de înfometat de somn. Există clipe în care mă cuprind amețeli din pricina lipsei de somn, clipe în care moartea, cu odihna și somnul ei, devine pentru mine o ispită irezistibilă, clipe în care nu-mi mai ies din minte versurile lui Longfellow:

Adâncă-i marea, liniștea-i adâncă, În sânul ei de ape toate dorm;
Un singur pas și te afunzi în somn, Un salt, un plescăit, și pieri sub stâncă.

Bineînțeles, astea sunt prostii fără nici un sens. Vin doar de la nervii prea încordați și de la mintea surmenată. Important este numai atât: pentru ce am făcut toate acestea? Pentru tine. Ca să scurtez ucenicia. Ca să silesc Succesul să se grăbească. Și iată că acum mi-am încheiat ucenicia. Îmi cunosc posibilitățile. Îți jur că în fiecare lună învăț mai mult decât învață un student obișnuit într-un an întreg. Știi asta și te rog să mă crezi. Dacă n-aș simți atât de cumplit nevoia ca tu să mă înțelegi, nu ți-aș spune-o. Nu e o înfumurare. Măsor rezultatele cu ajutorul cărților. În clipa de față frații tăi sunt niște barbari ignoranți în comparație cu mine și cu cunoștințele pe care le-am smuls din cărți în ceasurile când ei dormeau. Cu multă vreme în urmă doream să ajung celebru. Astăzi celebritatea mă interesează foarte puțin. Tot ceea ce vreau, ești tu; sunt mai mult flămând de tine decât de hrană și îmi lipsești mult mai mult decât îmbrăcămintea ori considerația semenilor. Visez să-mi așez odată capul pe sânul tău și să dorm un veac sau mai mult, iar visul acesta va deveni realitate mai înainte ca zilele unui alt an să-și încheie șirul.

Forța lui Martin se revărsa asupra ei val după val și, tocmai în momentele când voința lui se împotriva cu mai multă înverșunare voinței ei, Ruth se simțea cu cea mai mare putere atrasă către el. Forța aceea care totdeauna se revărsase din făptura lui și o copleșise izvora acum în întreaga-i

splendoare din glasul lui plin de patimă, din ochii strălucitori, din vigoarea vieții și forței intelectuale ce-i clocotea în piept. În clipa aceea și numai în clipa aceea își dădu seama de o mică breșă deschisă în convingerile ei – și prin acea breșă îl zări pe adevăratul Martin Eden, superb și invincibil; iar atunci – așa după cum împlânzitorii de fiare au momentele lor, de îndoială – fu și Ruth gata; pentru o clipă, să se îndoiască de putința ei de a stăpâni cugetul neîmplânzit al acestui bărbat.

— Și mai e încă ceva, vorbi el mai departe. Mă iubești. Dar de ce mă iubești? Acel ceva care se ascunde în mine și care mă silește să scriu e chiar lucrul care ți-a câștigat dragostea. Mă iubești pentru că sunt oarecum, diferit de bărbații pe care i-ai cunoscut și de care ai fi putut să te îndrăgostești. Eu nu sunt făcut pentru birou și pentru ghișeul casieriei, nici pentru josnicele șiretlicuri negustorești și mărunțele chițibușării ale oamenilor de legi. Silește-mă și pe mine să fac treburile pe care le fac ei, fă-mă să fiu deopotrivă cu toți aceștia, să mă ocup cu ce se ocupă ei, să respir aerul pe care-l espiră ei, să susțin aceleași păreri ca și ei și dintr-o dată ai șters toată deosebirea, m-ai nimic pe mine, ai distrus tocmai ce iubeai. Dorința de a scrie este tot ce am mai viu în mine. Dacă aș fi fost doar un nătărău oarecare, n-aș fi dorit să scriu și nici tu n-ai fi dorit să fiu soțul tău.

— Numai că uiți un lucru, îl întrerupse ea, căci gândurile sprintene de la suprafața minții ei observaseră o anumită paralelă. Au existat inventatori excentrici care și-au lăsat familiile să moară de foame în vreme ce ei alergau după himere, cum ar fi un perpetuum mobile. Desigur că nevestele îi iubeau și sufereau împreună cu ei și alături de ei, nu din pricina, ci în ciuda nebuniei care-i mâna în căutarea unui perpetuum mobile.

— Ai dreptate, fu răspunsul lui Martin. Dar au fost și inventatori care n-au fost excentrici și care totuși au îndurat foamea în timp ce căutau să pună la punct lucruri practice și, uneori, după câte se spune, au reușit. Nu încapă nici o îndoială că eu nu umblu după ceva imposibil...

— Chiar tu ai numit asta „a înfăptui imposibilul”, interveni din nou Ruth.

— M-am folosit de o imagine. Eu încerc să fac ceea ce oamenii au mai făcut și înaintea mea – să scriu și să trăiesc din scrisul meu.

Tăcerea ei îl ațâță și mai tare.

— Prin urmare pentru tine ținta mea e tot atât de himerică și nesocotită ca și un perpetuum mobile? întrebă el.

Îi citi răspunsul în căldura cu care mâna ei o strânge pe a lui – mâna duioasă a mamei care alină durerea copilului. Deci în clipa aceea el era pentru Ruth un copil în suferință, bărbatul încăpățânat care arde de dorința de-a îndeplini ceva cu neputință de îndeplinit.

Către sfârșitul discuției, Ruth îi pomeni din nou despre împotrivirea tatălui și mamei ei.

— Dar tu mă iubești? întrebă Martin.

— Da! Te iubesc! Te iubesc! strigă ea.

— Și eu te iubesc. Pe tine te iubesc, nu pe ei; și orice ar face părinții tăi, pe mine nu mă pot supăra. În glasul lui se deslușea o notă de triumf. Căci eu am încredere în dragostea ta și nu mi-e teamă de vrăjmășia lor. Totul poate apuca pe căi greșite în lumea asta, numai dragostea nu. Dragostea nu poate greși decât dacă e o biată făptură becisnică și firavă care se poticnește și cade pe cale.

CAPITOLUL.

XXXI.

Martin se întâlnește întâmplător pe Broadway cu soră-sa, Gertrude, iar întâmplarea asta se dovedește a-i fi deosebit de prielnică, însă în același timp îl mâhni. Gertrude aștepta tramvaiul la un colț de strada și ea îl zări mai întâi pe Martin, observând din prima clipă neliniștea și chinul foamei ce i se citeau pe chip, ca și strălucirea plină de tristețe și disperare ce-i stăruia ochi. Martin era într-adevăr chinuit și disperat. Tocmai avusese o discuție fără rezultat cu cămătarul de la care se împrumutase pe amanet și căruia încercase să-i smulgă o sumă suplimentară în contul bicicletei. Cum o dată cu venirea toamnei vremea se stricase, Martin își amanetase de câțiva timp bicicleta retrăgându-și costumul negru.

— Mai ai hainele acelea negre, îi răspunsese cămătarul care îi cunoștea în amănunt avutul. Să nu cumva să-mi spui că te-ai dus și le-ai amănatat la ovreiuil ăla, la Lipka. Dacă aud c-ai făcut treaba asta...

Amenințarea se putea citi și în ochii cămătarului, iar Martin se grăbise să tăgăduiască:

— Nu, nu! Le am. Dar trebuie să mă îmbrac cu ele pentru anumite treburi.

— Bine, zisese atunci cămătarul pe un ton mai blând. Numai să știi că până nu le aduci nu pot să-ți mai dau nici un ban. Nu-ți închipui că sunt dispus să-mi arunc așa banii pe fereastră.

— Bine, dar bicicleta mea face patruzeci de dolari și e în stare perfectă, obiectase Martin. Nu mi-ați dat pe ea decât șapte dolari. Ba nu, nici măcar șapte. Șase și douăzeci și cinci de cenți; ați oprit dobânda înainte.

— Dacă mai vrei bani, adu costumul, fusese verdictul care-l scosese pe Martin din dugheana cu aer irespirabil și-l aruncase într-o stare de disperare atât de adâncă încât i se citea de departe pe chip și trezise mila soră-sii.

De-abia se întâlniseră când apărură și tramvaiul de pe Telegraph Avenue și se opri în colț ca să îngăduie mulțimii să se urce. După felul cum îi strânse brațul, pentru a o ajuta să se urce, doamna Higginbotham pricepu că Martin n-avea de gând s-o urmeze. Oprindu-se pe scara vagonului, întoarse capul și se uită la el. Figura lui răvășită făcu să i se topească inima de milă.

— Nu vii? îl întrebă Gertrude. Și într-o clipă coborî pe trotuar, alături de el.

— Nu, merg pe jos... mai fac puțină mișcare, explică Martin.

— Atunci merg și eu cu tine o bucată, îi spuse femeia. Poate îmi face și mie bine. De-o vreme încerc să nu prea mă pot lăuda cu agerimea.

Martin o privi și se convinse de adevărul acelor cuvinte de cum văzu cât de neîngrijit arată, de cum observă grăsimea nesănătoasă, umerii căzuți, chipul obosit acoperit de cute și călcătura greoaie, lipsită de elasticitate – adevărată caricatură a mersului caracteristic unei făpturi libere și fericite,

— Mai bine ai aștepta aici, îi zise Martin cu toate că ajungând la primul colț ea se și oprise. Să stăm aici și să iei primul tramvai.

— Ei, doamne! N-am cum fi mai obosită decât sunt, oftă Gertrude. Dar pot să merg tot așa de bine ca și tine, cu ghetele alea pe care le ai în picioare. Așa-s de paradite, c-or să-ți cadă din picioare cu mult înainte de-a ajunge tu pe jos până la North Oakland.

— Am acasă altele mai bune, răspuse Martin.

— Vii mâine la noi la masă? întrebă ea fără nici o legătură cu ce vorbiseră până atunci. Domnul Higginbotham n-o să fie acasă. Se duce la San Leandro cu niște treburi.

Martin clătină din oap, dar nu izbuti să-și ascundă lucirea înfometată, ca de lup, care-i sticli în ochi când auzi pomenindu-se de masă.

— N-ai para chioară, Mart, și de asta mergi pe jos. Ha, faci mișcare! Încercă să pufnească disprețuitoare, dar nu reuși decât să scoată un smiorcăit slab. A, ia stai puțin.

Apoi, după ce căută iute în geantă, îi vârî în mână o monedă de cinci dolari.

— Mi se pare c-am uitat când a fost ultima dată ziua ta de naștere, Mart, îngăimă ea cu jumătate de glas.

Martin strânse instinctiv în palmă moneda de aur. În aceeași clipă își dădu seama că ar trebui să nu primească și se trezi zbătându-se în lațul nehotărârii. Bucățica aceea de aur însemna hrană, viață și lumină în trupul și în mintea lui, putere ca să poată scrie mai departe și – cine știe – poate chiar să scrie ceva care să-i aducă multe monede de aur. În fața ochilor lui străluceau cu lumină arzătoare manuscrisele a două eseuri de curând terminate. Le revedea sub masă, deasupra maldărului de manuscrise restituite pentru care nu mai avea mărci poștale, și le recitea titlurile exact așa cum le scrisese la mașină: Marii pontifi ai tainelor și Leagănul frumuseții. Nu le trimisese încă la nici o revistă. Erau dintre cele mai bune lucruri pe care le scrisese în genul acesta. O, dacă ar avea cu ce cumpăra mărci poștale? Apoi inima i se umplu de certitudinea izbânzii finale, aliat de nădejde al foamei, și cu o mișcare iute strecură moneda în buzunar.

— Am să ți-i dau înapoi, Gertrude, am să ți-i dau înapoi însutit, îi spuse Martin cu glas spart, sugrumat de emoție și cu ochii acoperiți de-un vâl umed. Ține minte vorbele mele! strigă el deodată, cu tărie și siguranță neașteptată. Nu va trece un an și-ți voi pune în mână o sută de bucălați deăștia galbeni la chip. Nu-ți cer să mă crezi. Nu trebuie decât să stai și să aștepți.

De altminteri, ea nici nu credea. Neîncrederea asta o făcu să se simtă prost și, neștiind cum să iasă din încurcătură, îi spuse:

— Știi bine că ți-e foame, Mart. Se vede cât de colo, e de ajuns să se uite cineva la tine. Vino când vrei la noi la masă. Am să trimit pe unul dintre copii să te anunțe ori de câte ori domnul Higginbotham n-o să fie acasă. Dar... știi... Mart...

Martin așteptă, cu toate că în adâncul inimii lui știa ce vrea să spună soră-sa, căci gândurile ei erau pentru el prea limpezi.

— Nu crezi că a venit vremea să-ți cauți o slujbă?

— Tu nu crezi c-am să izbândesc până la urmă? Întrebă el.

Gertrude clătină din cap.

— Nimeni n-are încredere în mine, Gertrude, numai eu am. În glasul lui clocotea răzvrătirea. Chiar și până acum am scris lucruri minunate și, mai curând ori mai târziu, am să le pot totuși publica.

— De unde știi că-s minunate?

— Știu, fiindcă... Glasul i se stinse în clipa când meleagurile necuprinse ale literaturii și istoriei literare i se desfășurară în minte și-i arătară zădărnicia încercării de a înfățișa Gertrudei temeiurile credinței lui. În fine, știu pentru că sunt mai bune decât nouăzeci și nouă la sută din, ce se publică de obicei prin reviste.

— Tare aș vrea să fii om de înțeles, răspunse Gertrude cu glas șovăitor, dar păstrându-și neclintită convingerea că ghicise exact pricina, necazurilor lui. Tare aș vrea să fii om de înțeles, repetă ea, și să vii mâine la noi la masă.

După ce o ajută să se urce în tramvai, Martin alergă până la oficiul poștal și investi în mărci trei dintre cei cinci dolari; și când, cu câteva ceasuri mai târziu, în drum către casa familiei Morse, se opri încă o dată la oficiul poștal ca să predea un mare număr de plicuri lungi și umflate, aplică pe ele toate mărcile, cu excepția a două bucăți de câte doi cenți.

Noaptea aceea se dovedi decisivă pentru Martin, fiindcă după cină îl întâlni pe Russ Brissenden. Cum de nimerise în casa familiei Morse, cu cine era prieten sau care dintre musafiri îl adusese acolo, Martin habar n-avea. Nici măcar nu avu curiozitatea s-o întrebe pe Ruth cine era tânărul. Într-un cuvânt, Brissenden îi păru lui Martin un om slab și cam superficial, așa încât nu îi acordă prea multă atenție. Peste vreun ceas ajunse la concluzia că acest Brissenden era și cam necioplit, căci prea se tot preumbla dintr-o cameră într-alta zgâindu-se la tablouri ori vârandu-și nasul prin cărțile și revistele pe care le lua de pe mese sau le scotea din rafturi. Deși nu făcea parte dintre ai casei, se izolă de restul societății, ghemuindu-se într-un fotoliu mare și confortabil și rămânând cufundat în lectura unei cărțuluii subțiri pe care o scosese din buzunar. În timp ce citea, își trecea cu un gest degajat degetele prin păr, de parcă s-ar fi mângâiat singur. În seara aceea Martin nu mai dădu cu ochii de el decât o singură dată, când îl văzu glumind, după câte se părea cu mare succes, în mijlocul unui grup de fete.

La plecare se întâmplă ca Martin să-l ajungă, din urmă pe Brissenden, cam la jumătatea aleii ce ducea spre stradă.

— A, dumneata erai? zise Martin.

Celălalt răspunse cu un mormăit lipsit de orice grație, dar își potrivi pasul după al lui Martin. Pe urmă Martin nu mai încercă să lege conversație, și câtăva vreme între ei domni tăcere deplină:

— Dobitoc înfumurat!

Bruschețea și vehemența exclamației îl făcură pe Martin să tresară. Îi veni să râdă, dar în același timp își dădu seama că aversiunea pe care o simțea pentru omul acela e din ce în ce mai mare.

— Ce cauți într-o casă ca asta? izbucni iarăși Brissenden, după un răstimp de tăcere.

— Dar dumneata ce cauți? spuse Martin.

— Să mă ia naiba dacă știi. Cel puțin eu mă aflu la prima imprudență de acest fel. Sunt câte douăzeci și patru de ceasuri în fiecare zi și trebuie să le omor într-un fel. Hai să bem ceva.

— S-a făcut! răspunse Martin.

În clipa următoare fu cum nu se poate mai mirat de promptitudinea cu care acceptase. Acasă îl așteptau mai multe lucrări dintre cele de maculatură cărora trebuia să le închine câteva ceasuri înainte de a se vâri în pat, iar după aceea ar fi trebuit să urmeze un volum de Weismann, ca să nu mai vorbim de Autobiografia lui Herbert Spencer, care i se părea mai captivantă decât orice roman de aventuri. De ce să piardă fie și numai un minut cu omul ăsta care nu-i era deloc simpatic? se gândi el. Dar ceea ce-l atrăgea nu era nici omul și nici băutura, ci mai cu seamă toate cele care veneau pe lângă băutura – luminile strălucitoare, oglinzile și șirurile de pahare cu scânteieri nenumărate, chipurile pasionate și pline de bucurie și freământul nepotolit al glasurilor omeneste. Da, asta era, glasurile oamenilor, ale oamenilor bine dispuși, ale oamenilor care cunoșteau succesul și-și cheltuiau banii pe băutura, cum fac oamenii. El era singur, și de la însingurare porneau toate; de aceea se năpustise asupra invitației așa cum se năpustește bonita la cârpa prinsă de cârligul undiței. Din ziua când se îmbătase cu Joe la Shelly Hot Springs, afară de vinul oferit; de băcanul portughez, Martin nu mai băuse nimic într-un local. Epuizarea nervoasă nu trezește dorința de a bea, așa cum o trezește sleirea fizică, și nu simțise nevoia băuturii. Dar în clipa aceea simțea dorința să bea, sau, mai degrabă, să se afle în atmosfera locului unde se consumă și se servește băutura. Un asemenea loc era Grotto și acolo s-au dus Martin și Brissenden, s-au așezat în fotolii largi de piele și au băut whisky cu sifon.

Au stat de vorbă. Au discutat despre multe, comandând pe rând, când unul, când altul, whisky și sifon. Deși rezista foarte bine la băutura, Martin trebui să se minuneze cât de tare se ținea celălalt; dar și mai mult îl minuna felul cum discuta Brissenden. Nu trecu mult și Martin ajunse la convingerea că omul acela știa totul și că fără îndoială era al doilea intelectual adevărat pe care-l cunoscuse. Își dădu însă seama că Brissenden avea și ceea ce lipsea profesorului Caldwell – adică focul sacru, o iuțea de fulger în cercetare și înțelegere, degajarea uluitoare a geniului; cuvintele lui parcă prindeau viață, ca roțile unei mașinării, buzele lui subțiri modelau fraze care scrijeleau și

înțepau; alteori, unduindu-se ca într-un alint în jurul sunetelor de-abia articulate, aceleași buze subțiri dădeau glas unor lucruri duioase și încântătoare, unor fraze melodioase pline de farmec și de strălucire, de frumuseți ametoare în care se oglindeau toate tainele și adâncurile greu de pătruns ale vieții; în alte dăți însă buzele cele subțiri deveneau o trâmbiță din care răsună vacarmul și involburarea încleșărilor cosmice, fraze ce sunau limpezi ca argintul, fraze luminoase ca țăriile înstelate, fraze ce sintetizau ultimele cuceriri ale științei și totuși aduceau ceva în plus: cu vântul poetului, adevărul mai presus de viața zilnică, acel adevăr care scapă printre degete și pentru exprimarea căruia nu se află cuvinte, dar care totuși își găsește expresie în puterea de sugestie ascunsă în jocul măiestru al cuvintelor obișnuite. Datorită unei miraculoase puteri a imaginației, omul acela era în stare să vadă până dincolo de avanposturile cele mai înaintate ale datelor experienței, pe tărâmurile unde cuvintele devin neputincioase, și, cu toate acestea, folosind o uluitoare însușire a graiului omenesc, izbutea să înzestreze vorbele cunoscute cu semnificații nemaîntâlnite și să comunice conștiinței lui Martin mesaje care nu puteau fi transmise sufletelor comune.

Martin uită cu totul aversiunea din primul moment. Avea în fața lui, în carne și oase, tot ceea ce cărțile pot da mai bun, se afla în preajma unei inteligențe adevărate și a unui om viu pe care putea să-l admire. „Mă târâi în țărână, la picioarele tale”, își spuse Martin de nenumărate ori.

— Ai studiat cumva biologia? întrebă el cu glas tare, făcând o aluzie străvezie.

Spre mirarea lui, Brissenden clătină din cap.

— Bine, dar afirmi o serie de adevăruri care nu pot fi fundamentale decât în biologie, insistă Martin, și privirea uluită a celui alt îl răsplăti de îndată. Concluziile pe care le susții sunt de bună seamă în spiritul cărților pe care le-ai citit.

— Vorbele astea mă bucură, răspunse celălalt. Ideea că bruma de cunoștințe pe care le am mi-ar putea ajuta să ajung la adevăr pe o cale mai scurtă e foarte încurajatoare. În ceea ce mă privește, nu-mi dau niciodată osteneala să aflu dacă am ori nu am dreptate. Oricum ar fi, n-are nici o importanță. Omul nu poate niciodată ajunge la adevărul ultim.

— Ești deci un discipol al lui Spencer! strigă Martin triumfător.

— Nu l-am mai citit pe Spencer de când eram în prima tinerețe și chiar atunci n-am citit decât Educația.

— Tare aș vrea să-mi pot și eu însuși cunoștințele cu aceeași ușurință, observă Martin, după vreo jumătate de oră. Cercetase cu multă luare-aminte bagajul intelectual al lui Brissenden. Ești un dogmatic de cea mai pură speță și tocmai asta este partea cea mai interesantă. Dumneata stabilești în chip dogmatic adevărurile cele mai noi, pe care știința n-a fost capabilă să le stabilească decât prin raționamente a posteriori. Dintr-un salt, ajungi la concluziile corecte. Este limpede că scurtezi drumul și faci asta cu o

înverșunare furioasă. Îți alegi calea cu iuțeala luminii și ajungi la adevăr datorită unui proces suprarational.

— Da, de obicei tocmai asta îi necăjea pe pater Joseph și pe cucernicul Dutton, răspunse Brissenden. O, nu! adăugă el, eu nu fac parte din nici o tagmă. Datorită unui binevoitor capriciu al destinului am învățat la o universitate catolică... Dar dumneata unde ai învățat?

În vreme ce-i răspundea, Martin îl cerceta pe Brissenden purtându-și privirile de la fața lui prelungă, subțiratică și distinsă la umerii căzuți și la pardesiul cu buzunarele deformate și lărgite de povara cărților, așezat pe scaunul de-alături. Chipul și mâinile lungi și fine ale lui Brissenden erau arse de soare, chiar excesiv de bronzate, își spuse Martin. Lucrul acesta îl puse pe gânduri. Se vedea limpede că Brissenden nu era un om trăit în aer liber. Atunci cum ajunsese atât de bronzat? Bănui că trebuie să fie vorba de ceva bolnăvicios, apoi continuă să-i cerceteze fața îngustă, cu pomeții masivi și obraji scofâlciți, dar înzestrată cu cel mai fin și mai delicat nas acvilin pe care-l văzuse vreodată Martin, Mărimea, forma și culoarea ochilor nu aveau nimic deosebit. Nu erau nici mari, nici mici, de un castaniu greu de descris; dar în ei mocnea focul, sau, mai curând, stătea mereu la pândă o expresie oarecum dublă și în chip straniu contradictorie. Sfidători, răzvrățiți, prea duri chiar, ochii aceia trezeau totuși milă. Martin își dădu seama că îl compătimentește pe Brissenden fără să știe din ce pricină, deși avea s-o afle foarte curând.

— Sufăr, de plămâni, spuse Brissenden puțin mai târziu și cu cea mai desăvârșită nepăsare, după ce mărturisise că vine din Arizona. Am stat acolo vreo doi ani, la aer.

— Și nu te temi că poate clima de aici o să-ți facă rău?

— Să mă tem?

Repetase cuvintele lui Martin fără nici un pic de emfază. Dar Martin putu să vadă pe chipul ascetic al celuilalt că nu există nimic care să-l poată înfricoșa. Ochii i se îngustaseră până ce ajunseseră mici, ca de vultur, și Martin aproape își pierdu răsuflarea când observă ciocul de vultur sfidător, neînduplecat, agresiv, cu nările dilatate. E într-adevăr măreț, își spuse Martin în gând, impresionat până în adâncul sufletului. Cu glas tare, recită:

Sub crunta lovitură-a Sorții-am stat, Cu capu-nsângerat, dar neplecat.

— Îți place Henley, zise Brissenden și expresia chipului i se schimbă repede într-una plină de bunătate și duiosie. Bineînțeles că nici nu trebuia să mă aștept la altceva din partea ta. Henley! Ce suflet mare! Stă plin de măreție în mijlocul poetașilor contemporani – a poetașilor oare publică prin reviste – ca un gladiator în mijlocul unei șleahțe de eunuci.

— Nu-ți plac revistele, îi spuse Martin cu o umbră de mustrare în glas.

— Dumitale îți plac? se răsti celălalt cu atâta înverșunare, încât îl făcu pe Martin să tresară.

— Eu... cum să spun? eu scriu... sau mai bine zis încerc să scriu pentru reviste, zise Martin cu glas stins.

— Atunci e ceva mai bine, răspunse Brissenden potolit. Încerci să scrii, dar nu reușești. Îți respect și-ți admir insuccesul. Știi ce anume scrii. Pot să-mi dau seama de asta chiar și cu ochii, închiși, iar în scrisul dumitale există un anumit ingredient care nu-i îngăduie să se apropie de reviste. E vorba de vigoare, iar revistele n-au ce face cu asemenea marfă. Lor le trebuie apă de ploaie și vorbe de clacă, iar Dumnezeu mi-e martor că au mai mult decât le trebuie, însă nu de la dumneata.

— Eu nu disprețuiesc lucrurile astea de duzină, mărturisi Martin.

— Ba dimpotrivă... Brissenden se opri și cu o privire obraznică cercetă sărăcia evidentă a lui Martin, trecând de la cravata roasă și gulerul cam zdrențuit la mânecile lucioase și la manșetele cu țesătura rărită, apoi înălțându-se și zăbovind asupra obrazilor scofâlciți. Dimpotrivă, lucrurile de duzină te disprețuiesc pe dumneata, și te disprețuiesc atât de adânc, încât nu poți nădăjdui să ajungi vreodată până la ele. Ia spune, amice, așa-i că te-aș jigni dacă te-aș ruga să mănânci ceva?

Martin simți cum îi ard obrazii din pricina năvalei nestăpânite a sângelui, iar Brissenden răsă triumfător:

— Un om sătul nu e niciodată jignit de-o astfel de invitație, încheie el.

— Ești diabolic, strigă Martin furios.

— În orice caz, nu te-am invitat.

— N-ai îndrăznit.

— O! Nu știi dacă-i chiar așa. Te invit acum. Vorbind, Brissenden se ridicase pe jumătate de pe scaun, lăsând să se vadă că vrea să meargă imediat la restaurant.

Pumnii lui Martin se încleștară dureros de tare, iar sângele îi zvâcnea cumplit în tâmple.

— Boșco, mâncătorul de șerpi! Li mănâncă de vii îi înghite cu totul!", exclama Brissenden imitând pe omul care striga în pâlnie dinaintea dughenei unui vestit mâncător de șerpi de prin partea locului.

Fii sigur că pe dumneata aș putea să te mănânc de viu, zise Martin cercetând la rândul lui cu priviri obraznice făptura bolnăvicioasă a celui alt.

— Numai că nu merit atâta osteneală.

— Ba dimpotrivă, incidentul în sine nu merită osteneală, replică Martin izbucnind într-un hohot de râs sănătos și pornit din toată inima. Recunosc c-ai izbutit să râzi de mine, Brissenden. Nu-i nimic extraordinar în faptul că mie mi-e foame și că tu ai înțeles asta, așa că aici nu încap nici o supărare. Știi, îmi bat joc de măruntele conveniențe ale turmei; dar iată că ai venit dumneat și ai rostit un cuvânt ceva mai tare, un adevăr, și într-o clipă am devenit sclavul acelorași meschine conveniențe.

— Te-ai simțit jignit, insultat chiar, afirmă Brissenden.

— Fără îndoială că am fost, cu câteva clipe mai înainte. Prejudecăți din prima tinerețe, îți dai seama. Am învățat atunci lucrurile astea, și acum iată-le cum vin să întunece tot ce-am mai învățat de-atunci încoace. Astea sunt micile mele taine, din pricina cărora aș putea roși.

— Și-acum ai reușit să le ascunzi la loc sigur?

— Fără îndoială că da.

— Precis?

— Precis.

— Atunci hai să mergem și să mâncăm ceva.

— Ia-o înainte, răspuse Martin încercând să plătească el ce băuseră, cu mărunțișul ce-i rămăsese din cei doi dolari, dar îl văzu pe Brissenden că-l silește pe chelner să pună banii la loc pe masă.

Martin îi băgă în buzunar încruntându-se, și pentru o clipă simți pe umăr greutatea mângâietoare a mâinii lui Brissenden.

CAPITOLUL.

XXXII.

Foarte curând, chiar a doua zi după masă, Maria se trezi cu cel de-al doilea musafir al lui Martin. De data asta însă nu-și mai pierdu firea și îl invită pe Brissenden în preaimpozantul ei salon.

— Nădăjduiesc că nu te deranjez, începu Brissenden.

— Nu, nu, nici vorbă, răspuse Martin strângându-i mâna și poftindu-l să ia loc pe singurul scaun din odaie el așezându-se pe marginea patului. Dar cum de-ai aflat unde stau?

— M-am interesat la familia Morse. Domnișoară Morse a răspuns la telefon și acum iată-mă aici. Băgă mâna în buzunarul de la piept, scoase un volum subțirel și-l aruncă pe masă. E cartea unui poet. Citește-o și păstrează-o. Apoi, răspunzând protestelor lui Martin, adăugă: Ce să mai fac eu cu cărțile? Azi-dimineață am avut o nouă hemoptizie. Ai ceva de băut? Nu, bineînțeles că n-ai. Stai puțin.

Peste o clipă ieși din cameră. Martin îi urmări cu privirea silueta prelungă, în vreme ce cobora treptele de la intrare, apoi, când Brissenden se întoarse ca să închidă poarta, observă cu strângere de inimă umerii odinioară largi care acum se curbaseră peste ruinele pieptului. Martin scoase două păhăruțe, apoi se apucă să citească volumul de versuri, ultimul publicat de Henry Vaughan Marlow.

— N-are whisky scoțian, zise Brissenden de cum intră pe ușă. Prăpăditul ăsta nu ține în prăvălie decât whisky american. Oricum, tot am luat un sfert.

— Trimit pe unul dintre copiii gazdei să cumpere niște lămâi și facem un grog, propuse Martin. Oare cât o fi primit Marlow pentru cartea asta? întrebă el ridicând în sus volumul.

— Poate vreo cincizeci de dolari, răspuse celălalt.

Cu toate astea cred că trebuie să se socotească fericit dacă își scoate cheltuielile, sau dacă e în stare să-l convingă pe vreun editor să-și asume riscurile tipăririi.

— Prin urmare nu-i cu putință ca cineva să trăiască de pe urma poeziilor lui?

Atât chipul cât și glasul lui Martin trădau dezamăgirea.

— Bineînțeles că nu. Cine-i prostul acela care să-și închipuie una ca asta? Din potriveală de cuvinte sunătoare, da. Ai pilda lui Bruce, a Virginiei Spring și a lui Sedgwick. Ăștia o duc foarte bine. Dar poezie adevărată... Știi din ce trăiește Vaughan Marlow? Predă la o școală pentru elevi arierăți, în fundul Pennsylvaniei, și să știi că dintre toate școlile astea păcătoase, care-s adevărate unghere de iad, cea unde lucrează Marlow e tot ce poate, fi mai înfiorător. N-aș schimba cu el nici dacă ar mai avea cincizeci de ani de trăit de-acum încolo. Dar cu toate astea versurile lui se deosebesc de balivernele versificatorilor contemporani ca un rubin veritabil de o legătură de morcovi. Și ce spune critica despre el! Dă-i dracului pe toți, imbecili siniștri!

— Prea multe scriu oamenii care nu-s în stare să scrie despre cei care scriu cu adevărat, încuviință și Martin. Ce să-ți spun, m-a înspăimântat noianul de prostii care s-au scris despre Stevenson și opera lui.

— Niște strigoi și niște harpii! strigă Brissenden scrâșnind din dinți. Da, cunosc murdăriile astea... fără nici o strângere de inimă îl tot loveau cu ciocurile din pricina Scrisorii către părintele Damien îl cercetau, îl cântăreau...

— Îl măsurau cu măsura calpă a propriilor lor suflete, întări și Martin.

— Da, așa este, ai spus o frază cum nu se poate mai potrivită... Morfolesc între gingii și îmbăloșează Adevărul, Frumosul și Binele, iar la urmă îl bat protector pe umăr și-i spun: „Bravo, cu ție! Bine!” Vai! îmi vine greață! În seara când și-a dat sufletul, Richard Realf a spus despre ei: „Gaițele limbute ale speciei umane”.

— Ciugulesc din pulberea de stele, adăugă și Martin cu înfrigurare; croncănesc împotriva avântului meteoric al oamenilor superiori. Am scris cândva un pamflet împotriva lor, împotriva criticilor, sau mai bine zis împotriva cronicarilor.

— Dă-mi-l să-l citesc și eu, îl ruga Brissenden cu nerăbdare.

Așa se făcu atunci că Martin dezgropa o copie a Pulberii de stele și, în vreme ce o citi, Brissenden râse încetișor, își frecă mâinile și uită să mai soarbă din paharul cu grog.

— Văd limpede că tu însuși ești un pumn din pulberea stelelor, aruncat în mijlocul unei lumi de pitici îmbrobodiți, incapabili să vadă, zise Brissenden când termină de citit. Bineînțeles că prima revistă la care l-ai prezentat ți l-a smuls din mână.

Martin căută în caietul unde înscrisa manuscrisele.

— A fost respins de douăzeci și șapte de reviste...

Brissenden izbucni într-un hohot prelung și voios, curmat însă de-un acces de tuse.

— Știi, nici să nu încerci să-mi spui că nu te-ai apropiat de poezie, zise el când își veni în fire. Dă-mi și mie să citesc vreo câteva.

— Nu le citi acuma, îl rugă Martin. Aș vrea să mai stăm de vorbă. Ți le fac pachet și ți le dau acasă.

Brissenden plecă de acolo cu Ciclul dragostei și Zâna și perla, iar a doua zi se întoarse și-l salută pe Martin cU. Vorbele:

— Mai dă-mi!

Nu numai că-l asigură pe Martin de valoarea versurilor lui, dar tot atunci îi dădu să înțeleagă că și el a scris poezie. Calitatea acestor poezii ale lui Brissenden îl uimi la culme pe Martin și nu mai mică îi fu mirarea când află că, nu încercase niciodată să le publice.

— Ah, ciurma cadă pe ale lor case! răspunse Brissenden. Când Martin se oferi să încerce el să-i publice versurile undeva. Iubește frumusețea numai de dragul frumosului – îl sfătui el – și lasă-le încolo de reviste, întoarce-te la meșteșugul marinăresc, asta-i cel mai bun sfat pe, care ți-l pot da, Martin Eden. Ce cauți aici, în orașele roase de boală și pline de putregai ale oamenilor? Te ucizi câte puțin în fiecare zi pe care-o pierzi încercând să prostituezi frumusețea, supunând-o canoanelor impuse de reviste. Cum sună oare citatul acela folosit de tine ieri? A, da. „Omul, cea de pe urmă dintre ephemere. Ei, ce nevoie ai tu, găză sortită, a trăi o singură zi, cea de pe urmă dintre ephemere, de renume? Chiar dacă izbutești să-l cucerești, nu va fi pentru tine decât o otravă. După câte cred eu, ești prea simplu, prea nealterat și prea rațional ca să poți progresa în condițiile astea. Nădăjduiesc că n-ai să publici niciodată vreun rând prin reviste. Frumusețea este singurul stăpân pe care merită să-l slujești. Slujește-o și dă naibii tot restul! Succesul?! Ce sens mai poate avea succesul, dacă sonetul tău despre Stevenson, care depășește Stafia lui Henley, nu e un succes, dacă Ciclul dragostei și Poemele marine nu constituie succese? Satisfacția nu constă în succesul repurtat de creația realizată, ci în însuși actul creației. Să nu-mi spui că. Nu-i așa. O știu cu certitudine. O știi și tu. Frumusețea te torturează. Pentru tine este o durere veșnic vie, o rană fără vindecare, un pumnal de foc înfipt între coaste. De ce să te tot târguiești cu revistele? Frumosul trebuie să-ți fie unicul țel. De ce să prefaci frumosul în aur? De altminteri, nici n-ai putea, tocmai de asta n-are nici un rost să pledez cu atâta aprindere. Poți să citești revistele o mie de ani în șir și tot n-ai să găsești în ele valoarea unui singur vers din Keats. Lasă în plata domnului bani și renume, întoarce-te chiar mâine la meseria ta, imbarcă-te și pornește-o pe mare.

— Nu pentru renume, ci pentru dragoste, răspunse Martin râzând. În cosmosul tău dragostea pare să nu-și afle nici un locșor; într-al meu, Frumusețea este slujitoarea Dragostei.

Brissenden se uită la el cu milă și admirație.

— Ești așa de tânăr, Martin băiatule, atât de tânăr! Ai să zbori sus de tot, dar aripile tale sunt făcute din voalul cel mai fin și înflorite de culorile cele mai gingașe. Vezi să nu ți le arzi. Dar bineînțeles că ți le-ai și i ars. Numai înflăcărarea pentru o fustă oarecare poate explica acel Ciclu al dragostei, și doar de asta ar avea să se rușineze ciclul tău.

— Slăvesc dragostea tot atât cât și fusta despre care vorbeai, zise Martin râzând.

— Asta-i filosofia nebuniei, răspunse Brissenden. Tot așa îmi spuneam și eu când hașișul mă purta în lumi de vis. Dar bagă de seamă! Marile orașe

burgheze au să te ducă la pierzare. Uită-te de pildă, la vizuina aceea de afaceriști în care te-am cunoscut. A spune că acolo totul e putred înseamnă a înfrumuseța realitatea. Într-o astfel de atmosferă nimeni nu poate rămâne necorupt. E ceva degradant. Nu există niciunul dintre oamenii de acolo, fie bărbat, fie femeie, care să nu degradeze pe cei din jur; toți sunt doar niște burdihane însuflețite, care se călăuzesc după înaltele criterii intelectuale și artistice ale moluștelor...

Se opri deodată și se uită la Martin. Apoi, ca într-o fulgerare, în minte i se făcu lumină și înțelese. Pe chip i se întipări o expresie de dezgust și de adâncă mirare.

— Tu ai scris acest minunat Ciclu al dragostei pentru ea... pentru femeia aceea palidă, ștearsă!

În clipa următoare, mâna dreaptă a lui Martin îi cuprinse ca un cerc de fier beregata și-l scutură până ce începură să-i clănțane dinții. Dar, privind în ochii lui, Martin nu văzu nici urmă de teamă, nu putu zări acolo decât o licărire drăcească, batjocoritoare și stranie. Își veni în fire și-l îmbrânci pe Brissenden pe pat, descleștându-și mâna din grumazul lui.

Brissenden gemu și gâfâi dureros câteva clipe, apoi începu să radă încetișor.

— Ți-aș fi rămas îndatorat până la sfârșitul veacurilor, dacă ai fi reușit să stingi flacăra care mai pâlpâie în mine, zise el.

— De-o vreme încoace nu mai sunt stăpân pe nervii mei, se scuză Martin. Sper că nu ți-am făcut nici un rău. Ei, hai să mai turnăm un păhărel.

— O! june atlet! continuă Brissenden. Mă întreb dacă ești într-adevăr mândru de vânjosul tău corp. Ești grozav de puternic. Vânjos ca o panteră tânără, ca un pui de leu. Da, da, numai că pentru forța asta va trebui să plătești.

— Ce vrei să spui? întrebă Martin curios, întinzându-i paharul. Hai, ia-l de-aici și dă-l binișor de dușcă.

— Din pricina... Brissenden își sorbi paharul și zâmbi cu încântare. Din pricina femeilor. N-au să te lase în pace până în ziua când o să-ți dai sufletul, așa după cum nu te-au lăsat nici până acum, iar dacă n-am dreptate înseamnă că-s eu un papă-lapte. N-are nici un rost să mă strângi de gât: tot o să spun ce am de spus. Fără îndoială că e vorba de o dragoste copilărească și trecătoare; dar, în numele Frumosului, te conjur ca data viitoare să arăți că ai mai mult bun-gust. Ce Dumnezeu vrei să faci cu o fiică a burgheziei? Lasă-i în pace. Alege-ți o femeie zdravănă, veselă și focoasă, care-și râde, de viață, dă cu tifla morții și iubește de câte ori are prilejul. Există pe lume femei de astea care te vor iubi cu tot atâta încântare ca și oricare dintre odraslele becisnice ale închistate; vieți burgheze.

— Becisnice?! protestă Martin.

— Exact, becisnice, care fac paradă de meschine precepte morale învățate din bâlbâielile altora și căroră le este frică să trăiască viața. Și astea au să te iubească, Martin, dar totdeauna vor iubi mai mult meschinele reguli morale.

Ceea ce cauți tu este mărețul sacrificiu de sine, marile suflete descătușate, fluturii cu strălucire de soare și nu moliile cenușii. O! dacă ești îndeajuns de ghinionist ca să trăiești, are să-ți fie și ție silă de ele, de toate femeiuștile de felul ăsta. Dar n-ai să trăiești. N-ai să te întorci pe mare, la vapoarele tale; de aceea ai să rătăcești prin văgăunile astea ciumate care sunt orașele, până când or să putrezească oasele în tine și atuncea ai să mori.

— Poți să mă, dăscălești cât vrei, dar tot n-ai să mă faci să mă cert cu tine, îi spuse Martin. La urma urmei nu dispui decât de înțelepciunea care se potrivește cu temperamentul tău, ceea ce nu înseamnă că înțelepciunea mea nu ar fi la fel de desăvârșită ca și a ta.

Aveau păreri deosebite despre dragoste, despre reviste și despre multe alte lucruri, dar fiecare îi plăcea celuilalt, iar, în ce îl privea pe Martin, era vorba de o simpatie cu adevărat profundă. Zi de zi stăteau de vorbă, dacă nu mai mult, cel puțin în ceasul pe care Brissenden îl petrecea în odăița cu aer închis unde trăia Martin. Nu venea niciodată fără sfertul lui de whisky, iar când mâncau împreună în oraș, Brissenden bea whisky cu sifon în tot timpul mesei. Totdeauna plătea pentru amândoi și prin el făcu Martin cunoștință cu mâncărurile rafinate, datorită lui bău prima dată șampanie și află ce înseamnă vinurile din viță de Rin.

Brissenden rămânea însă o enigmă. Cu figura lui de ascet și în ciuda sănătății atât de grav șubreze, era un veritabil epicurian. Nu știa ce înseamnă teama de moarte și trata toate aspectele vieții cu amărăciune și cinism; și cu toate astea, muribund fiind, iubea viața până, în ultima ei fărâmiță. Era stăpânit de un fel de nebunie de a trăi, de a se zbuciuma „pentru a-și săpa, așa cum spuse el însuși o dată, micuțul lui culcuș în pulberea cosmică din care a purces”. Încercase să folosească și stupefiante și făcuse multe alte lucruri stranii în căutare de noi emoții și noi senzații. După câte îi spusese lui Martin, într-un rând stătuse trei zile fără să bese apă și făcuse asta de bunăvoia lui, numai ca să cunoască sublima desfătare de a potoli o sete fără seamăn. Cine și ce era, n-a aflat Martin niciodată. Era un om fără trecut, ai cărui viitor se arăta a fi doar mormântul foarte apropiat și al cărui prezent se mărginea la o înfrigurată dorință de a trăi.

CAPITOLUL.

XXXIII.

Era din ce în ce mai limpede că Martin avea să piardă bătălia. Oricâtă economie ar fi făcut, cu ceea ce câștiga de pe urma maculaturii nu-și putea acoperi cheltuielile. Ziua Recunoștinței îl prinse cu costumul negru la muntele-de-pietate și deci fără puțința de a primi invitația la masă în casa familiei Morse. Motivarea refuzului său nu izbuti deloc s-o mulțumească pe Ruth, iar lucrul acesta avu darul de a-l arunca într-o stare de neagră deznădejde. În cele din urmă îi făgădui că va veni totuși; se va duce la San Francisco, la redacția revistei Transcontinental, va ridica cei cinci dolari ce i se cuveneau și cu ei își va scoate hainele de la amanet.

Dimineața împrumută zece cenți de la Maria. Dacă ar fi fost după el, ar fi preferat să împrumute banii ăștia de la Brissenden, dar incorigibilul hoinar dispăruse. Nu-l mai văzuse de două săptămâni și degeaba își muncise creierii ca să afle ce l-ar fi putut supăra. Ca cei zece cenți Martin plăti feribotul până la San Francisco și, în vreme ce urca la deal pe Market Street, se gândea la încurcătura în care avea să se afle dacă nu reușea să încaseze banii. În cazul acesta n-ar fi avut cum să se mai întoarcă la Oakland, întrucât în San Francisco nu cunoștea pe nimeni de la care să fi putut împrumuta alți zece cenți.

Ușa de la intrarea în birourile revistei Transcontinental era întredeschisă și, când să pătrundă înăuntru, Martin fu ținut locul de-un glas puternic care se auzea din birou și care striga:

— Nu despre asta e vorba, domnule Ford. (Martia știa din corespondența cu Transcontinental că Ford era directorul revistei.) Problema este: plătiți sau nu plătiți? Bani, bani gheață. Puțin îmi pasă de proiectele dumneavoastră de viitor și de ce perspective are Transcontinental-ul în anul care vine. Ce mă interesează pe mine e să fiu plătit pentru ceea ce fac. Și iată, vă spun de pe acum că numărul de Crăciun al revistei nu intră la tipar până nu am banii în mână. Bună ziua! Când faceți rost de bani, poftiți pe la mine.

Ușa fu trântită cu violență și cel care strigase trecu furios pe lângă Martin și o luă drept înaintea pe coridor, cu pumnii strânși și mormăind tot felul de injurături. Martin hotărî să nu intre imediat și mai zăbovi pe coridor vreun sfert de ceas. După asta deschise ușa și pătrunse înăuntru. Pentru el era un lucru cu totul nou, căci până atunci nu mai călcase în nici o redacție. Pesemne că aici nu era nevoie de cărți de vizită, fiindcă băiatul de serviciu se duse să-l anunțe pe domnul Ford că cineva dorește să stea de vorbă cu dânsul. Când se întoarse, băiatul îi făcu semn încă de departe și îl conduse în biroul directorului, sanctuarul redacției. Ceea ce-l izbi mai întâi fu dezordinea și totala neorânduială ce domneau în cameră. Îndată după asta observă un tânăr cu favoriți așezat la un birou american și care se uita la el plin de curiozitate. Martin fu uimit de liniștea și calmul ce i se citeau pe figură. Se vedea limpede că cearta cu tipograful nu reușise nici pe departe să-i tulbure liniștea sufletească.

— Sunt... Martin Eden, începutu Martin. (Și am venit să-mi iau cei cinci dolari —ar fi dorit el să adauge.)

Dar se afla în fața directorului primei reviste care-l publicase și n-ar fi vrut să fie prea brutal cu el. Spre marea lui mirare, domnul Ford sări de-un metru de pe scaun, exclamând:

— Ce spui, domnule?!

Se repezi la el și în clipa următoare apucă dreapta lui Martin cu amândouă mâinile, scuturându-i-o de zor.

— Nici nu vă puteți închipui cât de bucuros sunt ca vă văd, domnule Eden. De multe ori m-am întrebat cum veți fi arătând.

Zicând acestea, se dădu un pas înapoi și cercetă cu ochi strălucitori cel de-al doilea și în același timp cel mai purtat costum al lui Martih, mototolit și cu neputință fie reparat, deși pantalonii mai păstrau încă dunga pe care o înprospătase cu fierul de călcat al Mariei.

— Mărturisesc însă că m-am așteptat să fiți mult mai în vârstă decât sunteți. Știți, nuvela dumneavoastră trăda atâta lărgime de vederi, atâta vigoare, maturitate și putere de pătrundere. O adevărată capodoperă... mi-am dat seama după primele zece rânduri. Dați-mi voie să vă spun cum am citit-o prima dată. Ba nu; mai întâi să vă prezint în redacție.

Vorbind mereu, domnul Ford îl conduse în biroul redacției unde îl prezentă adjunctului sau, domnul White, un omuleț subțiratic și plăpând, cu favoriți rari și mătăsoși, a cărui mână părea straniu de rece și-ți dădea senzația că omul tremură de frig.

— Domnul Ends... domnul Eden. Știți, domnul Ends este administratorul nostru.

Martin se pomeni dând mâna cu un om chel și cu ochi ageri, al cărui chip părea destul de tânăr, după cât se putea vedea, fiindcă era în cea mai mare parte acoperit de-o barbă albă colilie, pieptănată cu cea mai mare îngrijire – de nevasta sa care în fiecă duminică îi mai și rădea părul de pe ceafă.

Cei trei îl înconjurară pe Martin vorbind toți deodată, plini de admirație și atât de repede, încât lui Martin i se păru că au pornit la un fel de întrecere.

— De multe ori ne-am întrebat din ce pricină nu treceți pe la noi, spunea domnul White.

Locuiesc de partea cealaltă a golfului și n-am avut bani de tramvai, răspunse Martin deschis, hotărât să le arate celorlalți cât de mare nevoie avea de bani.

„Fără îndoială, își spuse el în gând, că țoalele mele de gală arată ele singure în chipul cel mai elocvent în ce lipsuri mă zbat.” în repetate rânduri, de câte ori se avi prilejul, pomeni despre scopul vizitei lui. Numai că admiratorii din jur se arătau cu desăvârșire surzi. Îi cântau osanale, îi spuneau ce anume au crezut despre nuvela lui încă din prima clipă, ce-au crezut mai pe urmă, ce impresie a făcut nuvela asupra nevestelor lor și asupra celorlalți membri ai familiei; despre intenția de a-i plăti ceva pentru ea nu suflau însă nici un cuvânt.

— V-am spus cum am citit prima dată nuvela dumneavoastră? întrebă domnul Ford. Bineînțeles că nu v-am spus. Mă întorceam de la New York și când s-a oprit trenul la Ogden a venit băiatul de serviciu și mi-a adus ultimul număr din Trdnsccontinental.

„Doamne sfinte, își zise Martin, prin urmare dumneata îți poți îngădui să te plimbi în trenuri de lux, în vreme ce eu stau și crăp de foame așteptând nenorociții de cinci dolari pe care mi-i datorezi.” Un val de mânie se abătu asupra lui. Răul pe care i-l făcuse Transcontinental i se părea acum uriaș, căci în minte îi năvălise amintirea atâtor îngrozitoare luni de speranțe zadarnice, de foame și lipsuri, iar foamea ce-l chinuia în clipa aceea deveni și mai cumplită

și-i mușcă și mai adânc măruntaiele, amintindu-i că din ajun nu mai mâncase nimic și chiar atunci abia gustase ceva. Văzu roșu înaintea ochilor. Creaturile acestea nu erau nici măcar bandiți: erau pur și simplu niște găinari. Cu minciuni și făgăduieli deșarte îl păcăliseră și-i luaseră nuvela. Dar nu-i nimic, o să le arate el! Voința lui capătă o tărie de nezdruncinat și în clipa aceea hotărî că nu va părăsi biroul până ce nu-și va căpăta banii. Își aduse aminte că dacă nu-i capătă, nu mai are cum se întoarce acasă, la Oakland. Deși cu mare greutate, izbuti totuși să „se stăpânească, dar nu mai înainte ca expresia de fiară dezlănțuită, care i se oglindi pe chip, să-i neliniștească și să-i sperie pe cei trei.

Deveniră atunci mai volubili decât oricând. Domnul Ford începu din nou să-i povestească în ce împrejurări citise prima oară Dangătul clopotelor, iar domnul Ends ardea de nerăbdare să-i comunice ce părere avea despre Dangătul clopotelor nepoata lui, care nepoată era profesoară la o școală din Alameda.

— Am să vă spun pentru ce am venit la dumneavoastră, zise Martin în cele din urmă. Ca să-mi plătiți nuvela care v-a plăcut tuturor așa de mult. Dacă nu mă înșel, cinci dolari mi-ați promis, la publicare.

Trăsăturile mobile ale figurii domnului Ford arătară de îndată mare fericire și promptă încuviințare și domnia-sa schiță gestul ducerii mâinii către buzunar, dar deodată se întoarse către domnul Ends și spuse că a uitat, banii acasă. Se vedea cât de colo că domnului Ends nu-i venea deloc la îndemână; Martin observă crisparea mâinii lui, care parcă se pregătea să apere buzunarele pantalonilor, și atunci știu că acolo se aflau banii.

— Îmi pare foarte rău, zise domnul Ends, dar nu-i nici un ceas de când am plătit tipografului și am rămas fără nici un ban. N-a fost deloc cuminte că am luat la mine numai atâția bani, dar nota asta nu ajunsese încă la scadență și cererea tipografului de a-i face un hatâr și a-i plăti mai înainte m-a găsit cu totul nepregătit.

Amândoi s-au uitat întrebător la domnul White, dar dumnealui s-a mulțumit să râdă și să înalțe din umeri. În orice caz, el era cu conștiința curată. Venise la Transcontinental ca să-și facă ucenicia literară și în loc de asta învățase mai mult chestiuni de tehnică financiară. Transcontinental îi datora leafa pe patru luni, dar știa foarte bine că tipograful trebuia plătit neapărat înaintea redactorului adjunct.

— E-ntr-adevăr ridicol, domnule Eden, că ne-ai găsit într-o asemenea situație, rosti domnul Ford cu un aer foarte degajat. Te rog însă să fii sigur că e vorba de o simplă neglijență. Îți spun eu ce ne rămâne de făcut. Mâine dimineată, la prima oră, o să-ți expediem prin poștă cecul respectiv. Ai adresă domnului Eden, nu-i așa, domnule Ends?

Da, domnul Ends cunoștea adresa și chiar la prima oră avea să trimită cecul. Cunoștințele lui Martin în legătură, cu băncile și cecurile erau destul de vagi, dar nu putea să vadă nici o pricină pentru care domniile aceia nu i-ar putea înmâna cecul astăzi, tot atât de bine ca și mâine.

— Atunci ne-am înțeles, domnule Eden, îți trimitem mâine cecul prin poștă? întrebă domnul Ford.

— Eu am nevoie de bani chiar azi, răspunse Martin cu hotărâre.

— Împrejurarea asta nefericită... dacă s-ar fi întâmplat să treci în orice altă zi... începu să explice domnul Ford cu drăgălășenie, dar fu întrerupt de domnul Ends, în ai cărui ochi neastâmpărați se putea vedea limpede că își pierduse răbdarea.

— Domnul Ford v-a mai arătat o dată care-i situația, spuseel cu asprime în glas. Același lucru l-am făcut și eu. Trimitem cecul...

— Și eu v-am explicat, interveni Martin luându-i vorba din gură, și v-am spus lămurit că vreau banii chiar astăzi. Auzind glasul aproape răstit al administratorului, Martin simțise că inima începe să-i bată mai tare și după asta nu-și mai luase privirile de la el, deoarece bănuia că toți banii revistei Transcontinentāl se află în buzunarele acelui domn.

— E foarte regretabil... începu domnul Ford.

Dar în clipa aceea domnul Ends se întoarse în loc, cu o mișcare nervoasă, ca și când ar fi avut de gând să iasă din încăpere. În același moment Martin sări la el și-i înfipse mâna în gâtlee, în așa fel încât barba albă colilie a domnului Ends, păstrându-și neclintită toată buna orânduială, se îndreptă cu vârful spre tavan într-un unghi de patruzeci și cinci de grade. Spre marea lor spaimă, domni White și Ford își văzură administratorul scuturat așa cum se scutură un covor de angora.

— Scoate banii, preastimate gropar de tinere talente? strigă Martin. Scoate banii, sau te scutur până ce-or pica toți din tine, chiar dacă ar fi să curgă para cu para. Apoi se adresă celor doi spectatori îngroziți: Vedeți-vă de treabă. Dacă vă amestecați, aveți toate șansele să ieșiți de-aicea cocoșați.

Domnul Ends își pierduse răsuflarea și nu fu în stare să facă semn de încuviințare decât după ce Martin îi dădu drumul din strânsoare. Și astfel, după mai multe scormoneli, buzunarele pantalonilor săi dădură la iveală patru dolari și cincisprezece cenți.

— Întoarce buzunarele pe dos, porunci Martin.

Mai căzu încă o monedă de zece cenți. Ca să fie mai sigur, Martin numără încă o dată foloasele trase de pe urma incursiunii.

— Acuma treci tu la rând îi strigă el domnului Ford. Îmi mai trebuie încă șaptezeci și cinci de cenți.

Domnul Ford nu stătu deloc pe gânduri și-și scotoci buzunarele, izbutind să strângă șaizeci de cenți.

— Ești sigur că nu mai ai? întrebă Martin amenințător, după ce luase și banii aceia. Ce ai în buzunarele de la vestă?

Ca semn al bune sale credințe, domnul Ford întoarse pe dos două dintre buzunare. Dintr-unul din ele căzu pe podea o bucățică de carton. Domnul Ford o ridică de jos și tocmai se pregătea s-o pună la loc în buzunar, când Martin strigă:

— Cei acela? Un bilet de feribot? Ia, dă-1 încoa'. Face zece cenți. Vi-l trec la socoteală. Prin urmare am primit până acum patru dolari și nouăzeci și cinci de cenți, cu bilet cu tot. Mi se mai cuvin încă cinci cenți.

Se uită încruntat către domnul White și văzu că ființa aceea plăpândă tocmai îi întindea o monedă de cinci cenți.

— Mă mulțumesc, spuse Martin adresându-se tuturor deodată. Rămâneți cu bine.

— Tâlharule! mormăi domnul Ends în urma lui.

— Găinarule! îi răspunse Martin trântind ușa.

Martin era nespus de bucuros, atât de bucuros încât, aducându-și aminte că și revista The Hornet îi datora cincisprezece dolari pentru Zâna și perla, hotărî pe loc să se ducă să-și ia banii. Numai că la The Hornet erau câțiva vlăjgani tineri, fercheși și voinici, niște pirați în toată puterea cuvântului gata să jefuiască orice și pe oricine, ba chiar să se prade unul pe altul. După ce sfărâmară ceva mobilă prin birouri, directorul revistei (fost membru într-o formație athletică studentească), cu sprijinul plin de pricepere al administratorului, al unui agent de publicitate și al portarului, izbutiră să-l scoată pe Martin din birou și să-i accelereze, prin impuls inițial, ritmul în care coborî scările până la primul-palier.

— Mai poftiți pe la noi, domnule Eden; vă primim oricând cu brațele deschise, îi strigară ei din capul scării, prăpădindu-se de răs.

Martin rânji în tâmp ce-și aranja ținuta.

— Ptiu! mârâi el cu glas scăzut. Gașca de la Transcontinental e-alcătuită din mielusei, dar voi aștia de-aici văd că sunteți adevărați luptători de circ.

Ceilalți râseră și mai cu poftă.

— Trebuie să-ți spun, domnule Eden, îi strigă directorul lui The Hornet, că pentru un poet ce ești, parcă ai totuși ceva vlagă. Unde-ai învățat directa aceea cu dreapta, dacă mi-e îngăduit să te întreb?

— Acolo unde-ai învățat și dumneata nelson-ul, răspunse Martin. În orice caz, la un ochi tot ai să porți ochelar negru.

— Și eu trag nădejde că n-o să ți se înțepenească gâtul, îi spuse redactorul, plin de solitudine. Ce zici, mergem cu toții să bem ceva pe chestia asta – nu pentru gâtul dumatăle, asta te cred, da pentru această mică trântea?

— Dăm cu banul și dacă oi cădea pe plătit fac eu cinste, conveni Martin.

Așa încât hoții și păgubașul băură împreună, căzând prietenește la înțelegere și hotărând că dreptatea era totdeauna de partea celui mai tare și că deci cei cincisprezece dolari pentru Zâna și perla se cuveneau de drept redacției revistei The Hornet.

CAPITOLUL.

XXXIV.

Arthur rămase la poartă, iar Ruth urcă treptele din fața casei Măriei. Auzi țacănitul rapid al mașinii de scris și, după ce Martin îi deschise ușa și ea pătrunse înăuntru, îl văzu că se afla la ultima pagină a unui manuscris. Venise

ca să afle sigur dacă Martin avea sau nu să vină la ei la masă de Ziua Recunoștinței, dar mai înainte ca să poată pomeni despre treaba asta, Martin începu să-i vorbească despre alt subiect de care îi era plină inima.

— Stai puțin să-ți citesc ce-am scris aici, strigă el dând la o parte copiile și aranjând filele manuscrisului. E ultimul lucru pe care l-am scris și mi se pare cu totul deosebit de celelalte. E atât de profund deosebit de tot ce am scris până acum încât aproape că mă tem de el, dar cu toate astea mi se pare că e un lucru bun. Hai, judecă tu. E o nuvelă hawaiană. Am intitulat-o Wiki-Wiki.

Chipul îi era luminat de flacăra creației, deși Ruth se-nfiora în aerul rece al odăii, iar când îi strânsese mâna băgase de seamă cu mirare cât de rece era mâna lui Martin. Ascultă cu luare-aminte tot timpul cât el îi citi. La sfârșit, cu toate că ridicând din când în când ochii nu văzuse decât dezaprobare pe fața ei, Martin o întrebă:

— Spune sincer, cum ți se pare?

— Nu știu... nu știu ce să-ți spun, răspuse Ruth. Ce crezi... crezi c-o s-o poți publica?

— Mi-e teamă că nu, mărturisi el. E prea tare pentru reviste. Dar e plină de adevăr, îți dau cuvântul meu că e plină de adevăr.

— Bine, dar de ce continui întruna să scrii lucruri dintr-astea pe care știi că n-o să le poți publica? urmă ea fără nici un fel de îndurare. Motivul pentru care scrii e ca să ai cu ce trăi, nu-i așa?

— Da, așa este, dar afurisita asta de nuvelă a fost mai tare decât mime. Nu m-am putut opri să o scriu. Se cerea neapărat scrisă.

— Dar pe personajul acela, acel Wiki-Wiki, de ce l-ai făcut să vorbească așa de grosolan? Poți fi sigur că o să-i impresioneze neplăcut pe cititori și de asta directorii de reviste au dreptate când refuză să-ți publice lucrările.

— Dar adevăratul Wiki-Wiki ar fi vorbit chiar așa.

— Poate, dar e cu totul lipsit de gust.

— Asta e viața, răspuse el tăios. E ceva real. E ceva adevărat. Iar eu trebuie să zugrăvesc viața așa cum o văd.

Ruth nu răspuse nimic și timp de câteva clipe domni o tăcere penibilă. Tocmai pentru că o iubea, Martin nu izbutea s-o înțeleagă pe deplin, iar ea nu era în stare să-l înțeleagă fiindcă era uriaș și depășea orizontul ei.

— Știi, am încasat banii de la Transcontinental spuse Martin încercând să abată conversația pe un făgaș mai prielnic. Imaginea celor trei domni cu favoriți, așa cum îi văzuse în scena din urmă,. Văduviți de patru dolari și nouăzeci de cenți și de un bilet de feribot, îl făcu să râdă încetișor.

— Atunci înseamnă c-ai să vii! exclamă ea plină de veselie. Chiar de asta venisem, ca să știu ce faci.

— Să vin? murmură Martin dus pe gânduri. Unde să vin?

— Cum unde să vii? Măine, la masă. Doar știi bine, mi-ai promis că, dacă iei banii, îți scoți costumul de la amanet.

— Am uitat cu totul, spuse el rușinat. Numai, vezi... azi-dimineață gardianul a prins cele două vaci ale Măriei, împreună cu vițelul și... știi, s-a

întâmplat că Maria nu avea nici un ban, așa că a trebuit să plătesc eu amenda. Iată unde s-au dus banii de la Transcontinental. Dangățul clopotelor a intrat în buzunarul curcanului.

— Și-atuncea n-ai să vii?

Martin se uită în jos, cercetându-și hainele de pe el.

— Nu pot.

În ochii albaștri ai lui Ruth licăriră lacrimi de dezamăgire și muștrare, dar nu spuse nici o vorbă.

— Anul viitor de Ziua Mulțumirii ai să iei masa cu mine la Delmonico, spuse el plin de voie bună, sau o să fim la Londra, la Paris ori altundeva, unde ai să vrei tu. De asta sunt sigur.

— Am citit acum câteva zile în jurnale, spuse ea deodată, că s-au făcut o serie de numiri la poștă. Tu ai reușit primul la examen, nu-i așa?

Fu nevoit să recunoască deschis că primise invitația să se prezinte la post, dar refuzase.

— Eram atât de sigur... sunt atât desigur... de mine, încheie el. Peste un an de zile am să câștig mai mult decât zece funcționari de la poștă. Așteaptă și-ai să vezi.

— O! fu tot ce spuse Ruth după ce el tăcu. Se ridică apoi în picioare și-și trase mănușile. Trebuie să plec, Martin. Mă așteaptă Arthur.

El o luă în brațe și o sărută, dar Ruth nu răspunse în nici un fel semnelor lui de dragoste. În trupul ei nu se simți nici cea mai mică încordare, brațele-i nu îl cuprinseseră și buzele-i le întâlniră pe ale lui fără obișnuita apăsare.

Întorcându-se de la poartă, Martin ajunsese la concluzia că era supărată pe el. Dar de ce? Faptul că polițistul prinsese vacile Mariei nu putea fi socotit decât ca o întâmplare nefericită. O simplă întâmplare. Nimeni nu putea fi făcut răspunzător de asta. Nici nu-i putea trece prin minte că ar fi putut proceda altfel decât așa cum procedase. Ba da, de fapt i s-ar fi putut reproșa ceva, un lucru de nimic, își spuse el îndată după aceea, anume faptul că refuzase slujba de la poștă. Și afară de asta, ei nu-i plăcuse Wiki-Wiki.

Din capul scării se întoarse ca să-l întâmpine pe factorul care aducea scrisorile. Când primi maldărul de plicuri mari, din nou îl cuprinsese febra atât de cunoscută a așteptării și nădejzii. Unul dintre ele nu era mare. Era scurt și subțire, iar în colț stătea scrisă adresa lui New York Out-view. Începu să rupă plicul și de mai multe ori se opri. Nu putea fi o acceptare. Nu trimisese nici un manuscris la publicația asta. Poate că – și la gândul acesta inima i se opri pe loc – poate că îi cereau un articol; în clipa următoare însă alungă această presupunere, socotind-o cu desăvârșire neverosimilă.

Era o scurtă notă semnată de secretarul de redacție prin care se făcea cunoscut că alăturat se înaintează o scrisoare anonimă primită de redacție, dându-i-se în același timp asigurări că redacția de la Outview nu punea niciodată și în nici un fel de împrejurări temei pe corespondența anonimă.

Scrisoarea anonimă era scrisă de mână, scrisul autorului fiind cum nu se poate mai necioplit. Era un talmeș-balmeș de injurii josnice la adresă lui Martin printre care și afirmația că „individul Martin Eden”, care publica povești în reviste, nici nu era scriitor și că, de fapt, nu făcea altceva decât să copieze la mașină articole de prin revistele vechi și să le trimită la alte reviste, dându-le drept ale sale. Scrisoarea aceea purta pe ea ștampila poștei din San Leandro. Martin n-avu nevoie să se frământa mult ca să descopere autorul. Gramatica lui Higginbotham, vorbele lui Higginbotham, ironia și felul de a gândi ale lui Higginbotham erau lesne de recunoscut la tot pasul. Fiece trăsătură de condei trăda mâna grosolană de băcan a cumnatului său.

„Dar pentru ce?” se întrebă Martin zadarnic. Ce rău îi făcuse el lui Higginbotham? Povestea asta era atât de lipsită de rațiune, arăta atâta ticăloșie, încât n-avea cum fi explicată. În cursul săptămânii. Martin primi vreo duzină de asemenea scrisori de la diferite reviste de pe coasta Atlanticului. Redacțiile se dovedeau a fi foarte binevoitoare și corecte, își spuse în cele din urmă Martin. El le era cu desăvârșire necunoscut și cu toate astea unele îi arătară chiar simpatie. Se vedea cât de colo că detestau scrisorile anonime. Martin vedea că încercarea plină de răutate de a-l lovi nu reușise. De fapt, dacă toată ticăloșia avea să aibă vreo urmare, nu putea fi decât un lucru bun, fiindcă numele lui ajunsese cel puțin la urechea unui număr de conducători de reviste. Poate că vreodată, citind un manuscris de-al său, aveau să-și aducă aminte de el ca fiind tânărul cu privire la care primiseră o scrisoare anonimă. Și cine ar fi în stare să afirme că o astfel de amintire n-ar putea înclina cât de cât balanța în favoarea sa?

Cam în vremea asta Martin pierdu mare parte din stima Mariei. Într-o dimineață o găsi în bucătărie gemând de durere și cu lacrimi de deznădejde scurgându-i-se pe obraji, stând dinaintea unui maldăr de rufe necălcate pe care zadarnic se străduia să le termine. Martin își dădu imediat seama că are gripă, îi dădu să bea whisky fiert (ce mai rămăsese pe fundul sticlelor aduse de Brissenden) și îi porunci să se bage în pat. Dar Maria nici nu se gândea la una ca asta. Trebuia cu orice chip să termine de călcat și să ducă rufele chiar în seara aceea, căci altminteri n-ar fi avut ce da a doua zi de mâncare celor șapte mici și flămânzi membri ai tribului Silva.

Spre marea-i mirare (și asta avea să fie o întâmplare pe oare nu va conțeni s-o povestească până la sfârșitul zilelor ei), îl văzu pe Martin Eden luând un fier de călcat de pe plită și aruncând pe masă o bluză „fantezi”. Era cea mai bună bluză de sărbătoare a Caterinei Flanagan, cea mai bine și mai pretențios îmbrăcată dintre toate clientele Măriei. De asemenea, domnișoara Flanagan îi ceruse în mod special ca bluza aceea să-i fie trimisă chiar atunci seara. După cum știa toată lumea, Caterina se ducea la plimbare cu John Collins, fierarul, și, așa cum numai Maria știa, domnișoara Flanagan și domnul Collins aveau să se ducă a doua zi împreună la Golden Gate Park. Degeaba încercă Maria să ia îndărăt bluza. Martin o conduse pe Maria până la un scaun de unde ea îi urmări cu ochii căscați toate mișcărilor. Într-un sfert din timpul de

care ar fi avut nevoie ea și cu rezultate cel puțin tot atât de bune, Maria văzu bluza gata călcată.

— Aș putea lucra chiar și mai repede, îi explică Martin, dacă fiarele de călcat ar fi mai fierbinți.

Și pentru Maria, fiarele cu care lucra Martin erau mult mai fierbinți decât cele cu care îndrăznise ea vreodată să s-apuce de călcat.

— Și pe urmă să știi că nu le dai deloc perdaf așa cum trebuie, îi spuse Martin îndată după aceea. Ia uită-te puțin aici, dă-mi voie să-ți arăt eu cum trebuie să dai perdaf. E nevoie să ții rufele presate bine. Dă perdaf cum trebuie dacă vrei să calci repede.

Luă o lădiță de lângă stiva de lemne din magazie, îi potrivi un fund și alese niște greutăți din grămada de fierărie pe care tribul Silva o strânsese pentru negustorul de fiare vechi. Dădu perdaf rufelor, și le așeză în lădiță, după care puse peste ele capacul de scândură și greutatele, completând astfel întreaga mașinărie și punând-o în funcțiune.

— Acuma uită-te aici la mine, Maria, zise Martin dezbrăcându-se până la maiou și înșfăcând un fier de călcat care după câte spunea el era „într-adevăr fierbinte”.

— Și când fost gata cu călcat, apoi, spălat lânurile, povestea Maria mai târziu. Zicea: „Maria, tu ești mare proastă. Eu arată la tine cum trebuie spălat lânuri” și chiar mi-a arătat. Zece minut făcut mașina – una butoiaș, una butuc de roata și doi pari și asta-i tot.

Martin văzuse acest dispozitiv la Joe, la Hot Springs. Butucul de roată, fixat în capătul parului de sus, alcătuia axul principal. Legând după asta axul cu celălalt par legat strâns de grinzile bucătăriei în așa fel, încât butucul să se învâртеască deasupra materialelor de lână băgate în butoi, putea cu o singură mână să le amestece de zor.

— De-atuncea Maria nu mai spala lânuri, se încheia totdeauna povestea. Pus copii să rotească par și sucit iute butuc înăuntru butoiului. Om tare cumsecade, dom' Eden.

Și cu toate acestea, în ciuda marelui său meșteșug și a instalației puse le punct în bucătăria-spălătorie, Martin pierdu foarte mult din admirația Măriei. Strălucirea aceea ca de basm, cu care îl înconjurase imaginația ei, dispăru cu totul la lumina faptului că fusese muncitor într-o spălătorie. Toate cărțile lui, toți prietenii din lumea mare, care veneau cu trăsura să-l viziteze sau îi aduceau nenumărate sticle de whisky, nu mai făceau nici un ban. La urma urmei nu era decât un muncitor, un membru al propriei sale clase și categorii sociale. Era acum mai uman și mai la îndemâna ei, dar încetase de a mai fi o taină.

Relațiile lui Martin cu familia sa continuau să fie foarte reci. După atacul neprovocat al domnului Higginbotham, se amestecă în treburile astea și Hermann von Schmidt. Împrejurarea fericită a publicării câtorva schițe, a câtorva versuri umoristice și a câtorva scheciuri îi oferi lui Martin aparența vremelnică a prosperității. Nu numai că-și plăti o parte din datorii, dar avu

chiar posibilitatea să-și scoată de la amanet bicicleta și costumul negru. Din pricina unei pedale îndoite, bicicleta avu nevoie de reparații și, ca o dovadă de prietenie față de viitorul cumnat, Martin o trimise la atelierul lui Hermann von Schmidt.

În după-amiaza aceleiași zile văzu cu plăcere că un băietan îi aduce bicicleta acasă. „Vasăzică și von Schmidt e dispus să păstrăm relații amicale”, își spuse Martin în fața acestui favor neobișnuit. De obicei bicicletele reparate trebuia ridicate de proprietar. Dar când cercetă bicicleta, văzu că nu i se făcuse nici un fel de reparație. Peste câteva ceasuri îi telefona logodnicului surorii și află că respectivul domn nu voia să aibă de, a face cu el „în nici un fel și sub nici o formă”.

— Hei-hei, Hermann von Schmidt, îi răspunse Martin foarte bine dispus, cum aș mai veni eu acuma să-ți turtesc puținel nasul tău de nemțoi.

— Cum calci în atelierul meu, cum chem poliția, răspunse celălalt. Și să știi că am cum te-ncondeia. Lasă că te cunosc eu, dar să nu crezi că poți să te iei la gâlceava cu mine. Nu vreau să am nici în clin, nici-în mânecă, deloc, cu de-alde tine. Văd eu cu cine am de-a face, ești un pierde-vară, asta ești, și să nu crezi c-am să mă las dus de nas de unul ca tine numai fiindcă vreau să mă însor cu soră-ta. De ce nu vrei să muncești și să-ți câștigi pâinea ca un om cinstit, ia spune? Spune-mi să știu și eu!

Filosofia proprie lui Martin interveni atunci și-i alungă furia. Agăță receptorul în furcă fluierând prelung și cu o veselie plină de mirare. Dar după veselie veni reacția și se simți tare apăsător de singurătate. Nimeni nu-l înțelegea, nimeni nu avea nevoie de el în afară de Brissenden, iar Brissenden dispăruse Dumnezeu știe unde.

Pe inserat, Martin tocmai pleca de la ghereta cu fructe purtând în mână cumpărăturile, când la colț se opri un tramvai. Inima îi tresăltă de bucurie la vederea unei siluete subțiratică bine cunoscute, care coborâse în stație. Era Brissenden, iar în bătaia luminilor tramvaiului care pornise, Martin văzu că buzunarele pardesiului erau umflate, unul cu cărți iar celălalt cu obișnuita litră de whisky.

CAPITOLUL.

XXXV.

Brissenden nu dădu nici un fel de lămuriri asupra lungii sale absențe și nici Martin nu aduse vorba despre asta. Era mulțumit că, prin aburii ce se ridicau din pahatul de grog fierbinte, putea să vadă iar chipul livid al prietenului său.

— Nici eu n-am stat degeaba, anunță Brissenden după ce ascultă lămuririle lui Martin cu privire la ce scrisese în ultima vreme.

Scoase un manuscris din buzunarul de la piept al hainei și i-l întinse lui Martin, care privi titlul și apoi înălță curios ochii către prietenul său.

— Da, despre asta e vorba, confirmă Brissenden râzând. Strașnic titlu, nu-i așa? Ephemera – iată exact cuvântul care trebuie. Și pentru asta tu ești răspunzător, tu și acel om al tău totdeauna dârz, materie anorganică vitalizată,

ultima dintre efemere, creatură a temperaturii, găză a cărei scurtă viață se desfășoară între puncte nu prea depărtate pe scara termometrului. Imaginea asta mi-a pătruns în minte și ca să pot scăpa de ea a trebuit s-o aștern pe hârtie. Te rog să-mi spui cum ți se pare.

Obrajii lui Martin se împurpurară mai întâi, iar apoi, pe măsură ce citea, se îngălbeniră. Era artă fără cusur. Forma triumfa asupra conținutului, dacă triumf se poate numi starea în care ultima părțică de conținut își afla expresia într-o formă atât de desăvârșită, încât Martin se simțea cuprins de o desfătare ce-i dădea amețeli, lacrimi arzătoare îi năpădiseră în ochi și fiori îi furnicau prin trup. Era un poem lung de șase ori șapte sute de versuri, un lucru fantastic, tulburător și supraomenesc. Era înspăimântător, de neconceput și totuși iată că exista acolo, scris cu cerneală neagră de-a curmezișul foilor de hârtie. Vorbea despre om și despre cele mai cumplite zbateri ale sufletului său, când se-arunca în necuprinsele abisuri ale spațiului pentru a putea afla mărturia celor mai îndepărtați dintre sori și a spectrelor acestora. Era o orgie nebună a imaginației, ce se destrăbăla în tigva unui muribund care scâncea abia auzit, dar se-avânta în slăvi o dată cu cele de pe urmă zvâcniri aprige ale inimii sfârșite. În ritm maiestuos poemul se înălța până la vacarmul înghețat al catastrofelor cosmice, pornea la asaltul puzderiilor de stele, devenea martor ciocnirii dintre galaxiile moarte și spectator la exploziile nebuloaselor în întunecimile fără margini; iar în mijlocul tuturor acestora, lin dar fără conținere, ca un clinchet argintiu, se-auzea firavul și unduosul glas al omului, ca un ciripit îndărătnic printre urletele planetelor și trosnetul sistemelor solare.

— Nu mai există nimic asemănător în literatură, spuse Martin când în cele din urmă fu în stare să vorbească. E încântător! încântător! M-a amețit! Parcă sunt beat! Nu mai sunt în stare să-mi scot din gând această mare și infinitezimală problemă. Încă îmi răsună în urechi iscoditorul, veșnicul, mereu repetatul, și plăpândul biet glas al omului. Parcă ar fi marșul funebru al vreunei mărunte găze, cântat printre mugetele elefanților și răgetele leilor. Este veșnic nesățios și chinuit de dorințe ce-abia la microscop pot fi deslușite. Știu că devin ridicol, dar lucrul acesta m-a obsedat. Ești... nu știu ce ești... ești încântător, asta-i. Dar cum de-ai scris un astfel de lucru? Cum ai făcut?

Martin își întrerupse aici rapsodia, doar ca să reînceapă cu și mai multă înflăcărare.

— Nu mai pun niciodată mâna pe condei. Nu-s decât un biet cârpaci. Tu mi-ai arătat ce înseamnă lucrul făcut de un meșter adevărat. Geniu! Ce mi-ai dat să citesc adineauri e mai mult decât genial. Depășește geniul. E adevărul care și-a ieșit din minți. Omule, fiecare vers de aici este adevărat. Mă-ntreb chiar dacă, așa dogmatic cum ești, îți poți da seama de lucrul ăsta. Știința nu poate dezminți nimic din ce spui tu aici. Este adevărul clamat de un prooroc, adevăr durat din metalul negru al Cosmosului și întreșut cu mărețe cadențe de sunet, într-o superbă alcătuire de splendori și frumusețe. Și acum gata, nu

mai spun nici un cuvânt. Sunt copleșit, strivit. Ba nu, totuși am să spun. Îngăduie-mi să mă ocup eu de publicarea lui.

Brissenden râse acru:

— Nu există în toată creștinătatea nici o singură revistă care ar îndrăzni să publice poemul acesta o știi... foarte bine.

— Ba nu știi nimic. Sunt sigur că nu există nici o revistă pe lume, care să nu se repeadă să-l publice. Asemenea lucruri nu li se oferă în fiecare zi. Poemul acesta nu este numai poemul zilei. Este poemul secolului.

— Mi-ar face plăcere să știi că și tu crezi ce spui.

— Nu fi cinic, îi spuse Martin. Nu toți directorii de reviste sunt idioți. Eu știu asta. Sunt gata să pun rămășag cu tine. Uite, pariez pe orice vrei că poemul Ephemera va fi publicat de prima, sau cel mult de a doua revistă căreia îl vei oferi.

— Un singur lucru mă împiedică să țin rămășagul. Brissenden tăcu un moment. Poemul acesta e izbutit... e cel mai reușit lucru pe care l-am scris eu vreodată. Asta o știu. E cântecul meu de lebedă. Și sunt teribil de mândru de el. Îl invidiez. Mi-e mai drag decât whisky-ul. E opera la care am visat... opera aceea mare și fără cusur... la care am visat pe vremea când eram doar un simplu flăcăiandru cu iluzii dulci și idealuri curate. Și iată că acum, în clipa ultimei suflări, am reușit s-o creez și nu vreau ca o turmă de porci să pună labele pe ea și s-o terfelească. Nu, n-o să țin rămășagul. E opera mea. Eu am făurit-o și ți-am împărtășit-o și ție.

— Dar gândește-te și la ceilalți oameni, protestă Martin. Rostul frumuseții e să zămislească bucurie.

— Frumusețea asta îmi aparține.

Nu fi egoist.

— Nu sunt egoist, tăgădui Brissenden zâmbind răutăcios și stăpânit, cum zâmbea de câte ori se pregătea să spună un lucru care-i făcea plăcere. Sunt altruist cum e porcul flămând.

Zadarnic se luptă Martin ca să-l înduplece. Îi spuse că prea era turbată și fanatică ura lui împotriva revistelor și că o asemenea purtare era de o mie de ori mai condamabilă decât cea a tânărului care dăduse foc templului din Efes al Dianei. Sub atâtea reproșuri amare, Brissenden sorbea liniștit din paharul cu grog și din când în când recunoștea că tot ce spunea celălalt era adevărat, cu excepția celor cu privire la directorii de reviste. Ura lui împotriva acestora rămânea fără margini și de câte ori pomenea despre ei, folosea cuvinte mai tari decât ale lui Martin.

— Te-aș ruga să mi-o bați la mașină, zise Brissenden. Poți face lucrul acesta de o mie de ori mai bine decât orice dactilografă. Iar acum aș vrea să-ți dau câteva sfaturi. Tăcu o clipă și scoase un manuscris voluminos din buzunarul hainei. Uite, am aici eseul tău Rușinea soarelui. L-am citit nu o singură dată, ci de două, ba chiar de trei ori... acesta fiind cel mai înalt omagiu pe care ți-l pot aduce. După cele ce mi-ai spus tu despre Ephemera, nu-mi rămâne decât să tac. Dar eu toate astea o să-ți spun numai atât: în clipa când

Rușinea soarelui va vedea lumina tiparului; ai dat lovitura. Va stârni discuții aprinse care-ți vor face o neprețuită publicitate.

Martin râse:

— Presupun că sfatul următor va fi s-o ofer revistelor.

— Asta în nici un caz... cel puțin dacă vrei într-adevăr să-ți vezi eseul tipărit. Oferă-l numai editurilor de mâna întâi. Poate că vreunul dintre recenzenți va fi îndeajuns de smintit, ori suficient de beat, ca să-ți facă un referat favorabil. Ai citit mult. Esența celor citite trecută prin alambicul minții lui Martin Eden ai concentrat-o în Rușinea soarelui, iar într-o bună zi Martin Eden va deveni celebru și nu mică parte din această celebritate se va datora lucrării despre care vorbim acum. Prin urmare trebuie să găsești o editură care să ți-o publice și asta cât mai repede cu putință.

În noaptea aceea Brissenden plecă târziu spre casă. Chiar în clipa când punea piciorul pe scara tramvaiului, se întoarse repede către Martin și-i vârî în palmă un mic ghemotoc de hârtie.

— Uite, ține asta, zise el. Am fost astăzi la curse și mi-a vândut cineva un pont.

Tocmai atunci sună clopotul și tramvaiul se urni din loc lăsându-l pe Martin să se întrebe ce-o fi însemnând ghemotocul acela boțit și unsuros pe care-l strângea în palmă. De cum ajunse acasă îl despătură și văzu că era o bancnotă de o sută de dolari.

Se putea folosi de banii aceia fără să-și facă nici un fel de scrupul. Știu că prietenul său avea întotdeauna bani destui după cum tot atât de bine știa, fără să se îndoiască nici o clipă, că apropiatul lui succes îi va da putința să restituie banii. Dimineața își plăti toate datoriile, achită Mariei chiria pe trei luni înainte și scoase tot ce depusese la muntele-de-pietate. Apoi cumpără un frumos dar de nuntă pentru Mariana și daruri de Crăciun pentru Ruth și Gertrude. În cele din urmă, cu banii rămași, mână întregul trib Silva la Oakland. Iarna trecută nu își ținuse făgăduiala, dar acum și-o împlini pe de-a-ntregul cumpărând ghete tuturor copiilor și Măriei însăși. Afară de asta, le cumpără și trompete, păpuși, fel de fel de alte jucării precum și pachetele și punguțe cu acadele și fructe, încercând până la refuz brațele tuturor membrilor tribului Silva.

În momentul când, împreună cu Maria și urmat de toată liota ei, dădeau să intre într-o cofetărie ca să cumpere cea mai mare căpățână de zahăr-candel din câte s-au pomenit vreodată, se întâlniră cu Ruth și cu mama ei. Doamna Morse fu foarte prost impresionată. Și Ruth se burzului căci avea oarecare respect pentru conveniențe, iar iubitul ei mergând alături de Maria și în fruntea unei armate de coate-goale portughezi nu i se păru o priveliște prea plăcută. Dar nu asta o supără cel mai mult, ci faptul că, după părerea ei, umblând astfel, Martin dădea dovadă de o totală lipsă de mândrie și respect față de sine însuși. Mai mult decât asta și mai tare decât orice o durea concluzia la care ajunse în urma acestei întâmplări, și anume că Martin era incapabil să se ridice deasupra mediului din care se trăgea. Desigur, originea lui umilă era

îndeajuns de rușinoasă prin ea însăși, dar să o mai și afișeze fără nici un fel de jenă în ochii lumii – în ochii lumii din care făcea ea parte – asta era prea mult. Cu toate că logodna ei cu Martin fusese păstrată în secret, îndelungatele lor relații nu putuseră să nu dea naștere la vorbe; iar acum, acolo în magazin, observase mai mulți cunoscuți care trăgeau cu ochiul pe furiș la logodnicul ei și la droaia de copii care-l însoțea. Lipsită de generozitatea și lărgimea de vederi ale lui Martin, Ruth nu era în stare să se ridice deasupra oamenilor din jur. De aceea fu adânc jignită și întreaga ei făptură atât de simțitoare tremura de rușine. Din pricina asta, când mai târziu în aceeași zi se duse s-o vadă, Martin nu scoase din buzunarul de la piept darul pe care i-l pregătise, ci îl păstră pentru o ocazie mai potrivită. Ruth cu ochii plini de lacrimi – lacrimi izvorâte din patimă și din mânie – fu pentru el o revelație. Spectacolul suferinței ei îl convinse că se purtase ca o brută, cu toate că în adâncul sufletului nu putea să înțeleagă nici cum și nici din ce pricină. Niciodată nu-i trecuse prin minte că ar putea să se rușineze din cauza oamenilor pe care îi cunoștea, iar a lua toată familia Mariei în oraș pentru cumpărături de Crăciun – i se părea lui – n-avea cum dovedi în vreun fel lipsă de considerație față de Ruth. Pe de altă parte, după ce Ruth îi dădu toate lămuririle, Martin înțelese și punctul ei de vedere; îl socoti însă doar o slăbiciune femeiască, una dintre acele slăbiciuni de care nu e scutită nici o femeie, nici chiar cele mai deosebite.

CAPITOLUL

XXXVI

— Hai cu mine... Am să-ți arăt oameni adevărați, îi spuse Brissenden într-o seară de ianuarie.

Mâncaseră împreună la San Francisco și se aflau în stația feribotului, gata să se reîntoarcă la Oakland, când lui Brissenden îi veni în gând să-i prezinte prietenului său pe „adevărații oameni”. Se întoarse în loc și o porni repede de-a lungul cheiurilor, umbră subțiratică împrejurul căreia se zbăteau pulpanele pardesilului, iar Martin se strădui să se țină după el. La un magazin de băuturi cumpără două damigene de vin negru și vechi și, ducând câte una în fiecare mână, se urcă în tramvaiul care mergea pe Mission Street, urmat îndeaproape de Martin, și el încărcat cu câteva sticle de câte un sfert de litru de whisky.

„Ce-ar fi dacă m-ar vedea Ruth acum” – se gândi el și apoi se întrebă cine erau „adevărații oameni”.

— S-ar putea să nu găsim pe nimeni, spuse Brissenden după ce coborâră din tramvai și apucară pe o stradă la dreapta, către inima cartierului muncitoresc, la sud de Market Street. În cazul ăsta ar însemna să nu găsești ce cauți tu de atâta amar de vreme.

— Dar ce naiba o mai fi și asta? întrebă Martin.

— Oameni, oameni inteligenți și nu o adunătură de nulități bâlbâite ca aceea în mijlocul căreia te-am găsit eu, acolo, în vizuina afaceriștilor acelora. Ai citit mii de cărți și la urmă te-ai trezit tot singur. Ei, iată că în seara asta, ca să nu te mai simți niciodată singur, am să-ți arăt și alți oameni care au citit. Să

nu crezi cumva că îmi bat prea mult capul cu nesfârșitele lor discuții, continuă Brissenden cânci ajunse la capătul unui rând de case. Nu mă interesează filosofia livrescă. Ai să vezi că oamenii ăștia sunt cu adevărat luminați-și nu niște porci burghezi. Dar bagă bine de seamă: nu există subiect pe lume despre care să nu fie în stare să discute până în ziua de apoi. Să sperăm că Norton e acasă, găfâi el peste câtăva vreme, împotrivindu-se încercărilor lui Martin de a-l ușura de povara celor două damigene. Norton e un idealist... licențiat de la Harvard. Are o memorie prodigioasă. Idealismul l-a dus la filosofia anarhismului și familia l-a pus pe goană. Taică-său e președintele unei companii de căi ferate și e multimilionar, dar feciorul crapă de foame la Frisco scoate o foaie anarhistă și câștigă douăzeci și cinci de dolari pe lună.

Martin nu cunoștea prea bine orașul San Francisco și nu călcase mai deloc prin cartierul situat la sud de Market Street, așa că habar n-avea unde îl duce celălalt.

— Dă-i drumul, îl îndemnă el pe Brissenden; mai spune-mi câte ceva despre ei înainte de a ajunge acolo. Din ce trăiesc? Cum de s-au adunat laolaltă?

— Să sperăm că-l găsim și pe Hamilton. Brissenden se opri puțin, ca să-și mai dezmoștească mâinile. Strawn-Hamilton îl cheamă – știi, scris cu o liniuță de unire —, se trage dintr-o veche familie din Sud. E un om fără căpătâi, un fel de pierde-vară, cel mai leneș om pe care mi-a fost dat să-l văd vreodată, cu toate că lucrează, sau mai bine zis încearcă să lucreze, în biroul unei cooperative socialiste de consum, pentru șase dolari pe săptămână. Dar e un hoinar incorijibil. A nimerit la oraș din întâmplare. L-am văzut cu ochii mei stând toată ziua pe o bancă, fără să pună nimic în gură, iar seara, când l-am invitat la masă – restaurantul era coala, la doi pași – mi-a spus: „E greu, nenicule, să mergem pân-acolo. Mai bine cumpără-mi un pachet de țigări. Până când a venit Kreis și l-a convertit la monismul materialist, era, ca și tine, un înfocat discipol al lui Spencer. Dacă o să pot, am să-l stârnesc să vorbească despre monism. Norton e și el monist... numai că el nu recunoaște altă existență decât cea a spiritului. Știe însa tot atâtea lucruri ca și Hamilton ori Kreis, dacă nu chiar mai multe.,

— Cine-i Kreis? întrebă Martin.

La el mergem. A fost cândva profesor... l-au dat afară de la universitate... vechea poveste. Minte ascuțită ca tăișul unui brici. Își câștigă și el viața cum poate. Știu că în vremuri de mare cumpănă a fost și fachir ambulant. N-are nici un fel de scrupule. E în stare să fure și giulgiul unui mort. Deosebirea dintre Kreis al nostru și burghezie e că el fură fără să-și facă nici un fel de iluzie. Poate să discute despre Nietzsche, despre Schopenhauer, despre Kant sau despre orice alt subiect, inclusiv despre Mary, dar singurul lucru din lume oare, într-adevăr, îl interesează e monismul. Haeckel e idolul lui. Singurul mijloc de a-l face să se simtă insultat e să-i spui o vorbă rea despre Haeckel. Iată, aici e sediul. Mai înainte de a porni să urce, Brissenden așeză damigeana pe ultima treapta de la intrare. Se aflau dinaintea unei clădiri cu etaj, care, ca

mai toate clădirile situate la colț de stradă, avea la parter o cârciumă și o băcănie. Aici locuiește toată șleahta... ocupă tot etajul de sus, dar numai Kreis are două camere. Hai să mergem.

Pe coridorul de la etaj nu exista nici un fel de lumină, dar Brissenden pășea prin beznă ca o fantomă obișnuită cu locurile. La un moment dat se opri și-i spuse lui Martin:

— Aici sade unul... Stevens îi zise. E teozof. Îți face capul tobă când se dezlănțuie. Pentru moment muncește într-un restaurant, spală vesela. Se dă-n vânt după o țigară de foi bună. L-am văzut mâncând într-o locantă unde plătește zece cenți meniul fix, și dând cincizeci pe cenți pe țigara de foi pe care o fumează după masă. Mi-am pregătit în buzunar două bucăți, pentru cazul când binevoiește să se arate. Mai e unul, pe nume Parry, un australian; statistician de meserie și o adevărată enciclopedie ambulantă, mai ales în materie de sport. Întreabă-l care a fost producția de cereale a Paraguay-ului în 1903, sau ce cantitate de pânză exportat Anglia în China în 1890, ce greutate avea Jimmy Britt când a boxat cu Battling Nelsom ori cine a fost campionul Statelor Unite la categoria semimijlocie în '68 și îți răspunde cu promptitudinea unui automat. Apoi e Andy, un meșter pietrar, care are ideile lui cu, privire la orice chestiune și e un foarte dibaci jucător de șah; și Harry, un brutar, socialist înfocat și vajnic sindicalist. Apropo, îți aduci aminte de greva sindicatului bucătarilor și chelnerilor. Hamilton cel care a organizat accst sindicat și a grăbit izbucnirea grevei... a pregătit-o până în cel mai mic amănunt, aici, în locuința lui Kreis. A făcut toate astea numai așa, de amorul artei, dar a fost prea leneș ca să rămână mai departe în sindicat. Și cu toate astea ar fi putut să ajungă departe, dacă ar fi vrut. Omul ăsta are posibilități nelimitate... păcat că e chiar atât de leneș.

Brissenden înaintă prin întuneric până în locul unde o dungă de lumină le arată că au ajuns la un prag. După un ciocănit și un răspuns, ușa se deschise iar Martin se trezi dând mâna cu Kreis, un bărbat arătos și smolit, cu dinți albi sclipitori, mustață neagră pe oală și ochi negri scânteietori. Mary, o blondă tânără dar cam voluminoasă, spăla vasele în odaia de alături care servea de bucătărie și sufragerie. Camera din față era în același timp dormitor și salon. De-a curmezișul odăii erau atârinate rufele spălate în săptămâna aceea și ajungeau atât de aproape de podea, încât la început Martin nici nu-i putu vedea pe ceilalți doi bărbați oare discutau în partea cealaltă. Îl întâmpinără însă cu aclamații pe Brissenden și cete două damigene ale lui, iar cu prilejul prezentărilor, Martin află că cei doi erau Andy și Parry. Se apropie de ei și ascultă cu multă atenție descrierea unui meci de box la care Parry asistase cu o seară mai înainte; între timp Brissenden, care se simțea în al nouălea cer, se apucase să pregătească un grog și în așteptare, îi servea pe toți cu vin și whisky cu sifon. La porunca lui: "Adu încoace to' Poporul!", Andy plecă să dea o raită prin casă și să-i adune pe locatari.

— Avem mare noroc că cei mai mulți sunt acasă îi șopti Brissenden lui Martin. Uite-i pe Norton și Hamilton hai încoace să ți-i prezint. După câte aud,

Stevens nu acasă. Dacă pot, am să-i ațâț să discute despre monism. Stai numai puțin, până apucă să bea o dușcă, două, că pe urmă se-ncălzesc ei.

La început discuția a cam lăncezit. Cu toate astea Martin își dădu îndată seama de ascuțimea minții acestor oameni. Toți aveau convingeri ferme care veneau deseori în conflict și, cu toate că erau ageri și plini de spirit, se vedea limpede că nu-s deloc superficiali. Martin observă numaidecât că ori despre ce ar fi discutat, știau să folosească legile gândirii logice și aveau totodată idei bine stabilite și o concepție serioasă și unitară despre societate și univers. Nu foloseau idei gata făcute, idei de împrumut; într-un fel sau altul, erau toți niște răzvrățiți și cu nici un chip buzele lor nu rosteau platitudini în casa familiei Morse, Martin nu avusese niciodată ocazia să asculte discuții privitoare la un atât de mare număr de subiecte și s-ar fi zis că numai timpul putea pune stavilă chestiunilor pe care doreau să le dezbată. Discuția trecu de la noua carte a doamnei Humphry Ward la ultima piesă a lui Bernard Shaw, se opri puțin asupra viitorului dramei pentru ca apoi să treacă la amintiri despre Mansfield. Lăudau sau luau peste picior articolele de fond din zi rele de dimineață, săreau de la condițiile de viață ale muncitorilor din Noua Zeelandă la Henry James și Brander Matthews, treceau apoi la țelurile politicii germane, în Extremul Orient și la aspectele economice ale Pericolului galben, intrau într-o controversă despre alegerile din Germania și despre ultimul discurs al lui Bebel pentru ca să se oprească apoi la problemele politice locale, la ultimele proiecte și scandaluri izbucnite în sânul conducerii partidului muncitoresc sindical și la ultimele acțiuni menite să dezlănțuie o grevă a marinarilor de pe coasta Pacificului. Profunzimea cunoștințelor de care dispuneau oamenii aceia îl ului pe Martin. Știau lucruri despre care nu se scria niciodată în ziare – cunoșteau tertipurile și sforăriile, ca și mâinile care din umbră mânuiau marionetele. Spre marea lui mirare, Martin văzu că și Mary, fata cea blondă, se amestecă în discuție dând dovadă de o inteligență pe care el niciodată n-o mai întâlnise la puținele femei cunoscute până atunci. Martin discută cu ea despre Swinburne și Rossetti, dar după aceea, apucând pe cărările literaturii franceze, fata îi vorbi despre lucruri de care habar nu avea. Dar Martin își luă revanșa când Mary încercă să-l apere pe Maeterlinck, ceea ce îi dădu puțința să valorifice opiniile îndelung gândite din Rușinea soarelui.

Mai veniseră încă vreo câțiva bărbați, iar aerul era îngroșat de fumul de țigară, când deodată Brissenden dădu semnalul:

— Ți-am adus aici o nouă victimă, Kreis, strigă el. Un tânăr curat ca o floare și care are pentru Herbert Spencer o pasiune de adevărat îndrăgostit. Fă din el un adept al lui Haeckel...dacă ești în stare.

Kreis păru că de-abia atunci își vine în fire, iar în ochi îi apăru o sticlire metalică și totodată magnetică. În aceeași clipă Norton îndreptă spre Martin o privire plină de simpatie și zâmbi dulce, ca o fată, vrând parcă să-l asigure că va primi un ajutor de nădejde.

Kreis i se adresă direct lui Martin, dar pas cu pas Norton interveni în discuție, până când între el și Kreis se încinse o adevărată bătălie. Martin

asculta și mereu îi venea să se frece la ochi. Era cu neputință ca o astfel de discuție să aibă loc aievea și încă în mahalaua muncitorească situată la sud de Market Street! Prin oamenii aceia cărțile prindeau viață. Discutau cu aprindere și cu entuziasm, iar pasiunea intelectuală îi ațâța așa cum văzuse Martin cândva că băutura și supărarea îi ațâțau pe alți oameni. Ceea ce auzea el acum nu mai era filozofia seacă a cuvântului tipărit, scris de semizeii pe jumătate legendări care era Kant ori Spencer. Era o filosofie vie, cu sânge roșu și cald, încarnată în așa măsură în cei doi preopinenți încât se părea că înseși elementele ei de bază se-nșuflețesc și participă la înclăștare. Din când în când se mai amestecau și alții, lăsând țigările să li se stingă între degete și urmărind discuțiile cu încordarea zugrăvită pe chip.

Idealismul nu-l atrăsese niciodată pe Martin, dar forma pe care o căpăta acum în expunerea lui Norton era pentru el o adevărată revelație. Soliditatea logică a argumentării sale, atât de ispititoare pentru structura intelectuală a lui Martin, părea a nu fi în aceeași măsură la îndemâna lui Kreis și a lui Hamilton, care îl luau de sus pe Norton, categorisindu-l drept metafizician, deși la asta Norton le răspundea pe același ton, susținând că ei sunt metafizicieni. O controversă aprinsă se încinse în jurul noțiunilor de fenomen și noumen. Kreis și Hamilton îl sfidau pe Norton cerându-i să-ncerce a explica în vreun fel conștiința prin ea însăși. Norton răspundea acuzându-i că nu fac decât să jongleze cu vorbele, că raționează pornind de la cuvinte la teorie și nu de la fapte către teorie. O astfel de acuzație le lua graiul. Căci principiul de bază al sistemului lor de gândire era tocmai sprijinirea pe fapte și pe identificarea riguroasă a fenomenelor.

Când Norton se aventură pe potecile spinoase ale filosofiei kantiene, Kreis îi reaminti numaidecât că toate mărunțelele școli filosofice germane; de îndată ce își dau duhul, la Universitatea din Oxford se refugiază. Peste puțin, Norton le aminti de legea economiei forțelor, a lui Hamilton, iar în clipa aceea toți se grăbiră să proclame că o aplică până și în cele mai mărunte raționamente.

Martin își cuprinsese genunchii cu brațele și se bucura adânc de tot ce auzea. Dar Norton nu era un adept al lui Spencer și dorea și el să cucerească sufletul filosofic al lui Martin, așa că i se adresa în aceeași măsură ca și celor doi potrivnici.

— Știi doar că nimeni n-a fost în stare să-i răspundă lui Berkeley, zise el uitându-se țintă la Martin. Herbert Spencer s-a apropiat cel mai mult de răspunsul cuvenit, dar fără să ajungă nici el prea aproape. Nici chiar cel mai viguros dintre discipolii lui Spencer nu va fi în stare să meargă mai departe. Acum câteva zile am citit un eseu al lui Saleeby și am văzut cum tot ce poate spune mai mult în privința asta este că Herbert Spencer aproape, a reușit să-i dea lui Berkeley răspunsul cuvenit.

— Dar tu știi ce-a spus Hume? întrebă Hamilton. Norton încuviință din cap, însă Hamilton spuse totuși cu glas tare, ca să audă ceilalți: Hume a spus că nimeni nu poate răspunde argumentelor lui Berkeley, iar argumentele lui Berkeley nu pot convinge pe nimeni.

— Nu-l pot convinge pe el, pe Hume, răspunse Norton. Iar voi, voi sunteți aidoma lui Hume, cu o singură diferență însă: Hume era îndeajuns de înțelept ca să recunoască deschis că argumentele lui Berkeley nu admit replică.

Norton era o fire sensibilă și iute la mânie, deși niciodată nu-și pierdea cumpătul, pe câtă vreme Kreis și Hamilton păreau doi sălbatici sângeroși care căutau numai împrejurarea prielnică, gata oricând să lovească fără milă. Către un ceas târziu al nopții și nemaiputând îndura repetatele acuzații că ar fi metafizician, Norton își încleșta mâinile de scaun ca nu cumva să sară în picioare, ochii lui cenușii aruncară fulgere, iar chipul ca de fată deveni grav și parcă cioplit în piatră. Atunci dezlănțui atacul hotărâtor împotriva adversarilor.

— Bine, fie și așa, haeckelienilor, să admitem, ca judec ca marele vrăjitor al unui trib de sălbatici, dar, mă rog dumneavoastră, domniile voastre în ce fel raționați? Cu toată știința voastră pozitivă, pe care neîncetat o târâți prin locuri unde nu are ce căuta, voi, bieți dogmatici neștiințifici, n-aveți, nici o bază. Cu mult înaintea apariției monismului materialist v-a fost furat pământul de sub picioare, așa că vă este cu neputință să vă durați temelii proprii serioase. Omul care v-a tras pământul de sub picioare este Locke, John Locke. Sunt două sute de ani – ba chiar mai mult – de când în al său Eseu asupra intelectului uman Locke a dovedit că nu există idei înnăscute. Partea amuzantă este că tocmai asta susțineți și voi. În astă seară ați afirmat de nenumărate ori inexistența ideilor înnăscute. Dar oare ce înseamnă asta? înseamnă că realitatea ultimă nu poate fi cunoscută niciodată. Când venim pe lume, creierul nostru e gol. Minte noastră, prin cele cinci simțuri, nu poate percepe decât aparențele, cu alte cuvinte fenomenele. Noumenele, care nu există în creier la naștere, n-au cum pătrunde în el nici...

— Nu este adevărat... încercă să-l întrerupă Kreis.

— Așteaptă până termin, tuna Norton. Din toate acțiunile și interacțiunile ce au loc între forță și materie nu putem cunoaște decât ceea ce cade, într-un fel ori într-altul, direct sub simțuri. După cum vedeți, în cadrul și de dragul discuției noastre, sunt dispus să admit ipoteza existenței materiei; acum am de gând să vă zdrobesc cu ajutorul propriilor voastre argumente. Altfel nu este cu puțință deoarece amândoi sunteți funciarmamente incapabili să înțelegeți orice abstracțiuni de ordin filosofic.

Prin urmare: ce anume date despre materie vă furnizează propria voastră știință pozitivă? O cunoașteți nu mai prin ceea ce numim fenomene, prin aparențe. Nu vă dați seama decât de schimbările pe care ea le suferă, sau mai bine zis de acele schimbări care determină schimbări în conștiința voastră. Știința pozitivă se ocupă numai de fenomene, cu toate astea voi sunteți atât de nătărăi încât vă străduiți din răspuțeri să vă ocupați de ontologie și vorbiți despre noumene. Totuși, prin însăși definiția științelor pozitive, știința se ocupă numai cu aparențele. Așa după cum s-a spus, cunoașterea fenomenologică nu poate depăși limitele experienței și fenomenelor. Chiar dacă l-ați fi desființat pe Kant, nu sunteți în stare să răsturnați argumentele lui Berkeley, și totuși, atunci când faceți afirmația că știința ar dovedi inexistența lui Dumnezeu, sau,

ce-ea ce revine la același lucru, existența materiei, considerați că Berkeley ar fi greșit... Știți bine că nu am admis ipoteza existenței materiei decât pentru a mă putea exprima pe înțelesul vostru. N-aveți decât să fiți oameni de știință pozitivă, dacă așa vă place; dar ontologia nu-și poate afla locul printre științele pozitive, așa că lăsați-o în pace. Agnosticismul lui Spencer este justificat, dar dacă Spencer...

Se-apropia însă ora de plecare a ultimului feribot, către Oakland, așa că Brissenden și Martin plecară, lăsându-l pe Norton să vorbească mai departe, pândit de Kreis și Hamilton, care stăteau ca doi copoi, gata să se repeadă asupra lui în clipa când avea să termine.

— Mi-ai arătat un colțișor din Țara basmelor, spuse Martin pe feribot. Când întâlnești oameni ca ăștia, viața merită să fie trăită. Sunt entuziasmat. Până azi nu pricepusem ce este de fapt idealismul. Și nici acum nu-l pot accepta. Știu bine că voi rămâne întotdeauna un realist. Bănuiesc că așa sunt construit. Dar tare mi-ar fi plăcut să răspund lui Kreis și lui Hamilton, ba cred c-aș fi vrut să-i spun câteva cuvinte și lui Norton. N-am impresia că Spencer a ieșit micșorat din această discuție. Sunt emoționat ca un copil care s-a dus pentru prima dată la circ. Îmi dau seama că mai trebuie să citesc. Am să fac cât mai repede rost de cărțile lui Saleeby. Încă sunt convins că Spencer este inatacabil, și data viitoare voi avea și eu ceva de spus.

Dar Brissenden adormise și respira anevoios, cu bărbia cufundată în fular și sprijinită pe pieptu-i scobit, cu trupul înfășurat în pardesiul lung, scuturat de vibrațiile elicei.

CAPITOLUL.

XXXVII.

Primul lucru pe care îl făcu Martin a doua zi dimineața fu să procedeze pe de-a-ntregul împotriva sfatului și poruncii lui Brissenden. Împachetă Rușinea soarelui și o trimise prin poștă revistei Acropolis. Era încredințat că va reuși să-și publice eseul în vreo revistă și socotea că afirmarea pe calea aceasta va sfârși prin a-l impune și editurilor. În același timp împachetă și Ephemera și-o expedie pe adresa unei alte reviste. În ciuda prejudecăților lui Brissenden împotriva revistelor, lucru care, după: câte se vedea, ajunsese pentru el un fel de manie, Martin era convins că poemul trebuie să fie publicat. În orice caz, nici nu se gândea să-l publice fără încuviințarea autorului. Planul lui era să primească mai întâi acceptarea din partea unei mari reviste și pe urmă, astfel înarmat, să se întoarcă la Brissenden și să-i smulgă consimțământul.

În aceeași dimineață, Martin începu o nuvelă, pe care o avea în minte de câteva săptămâni și care încă de pe atunci îl chinuia cerând stăruitor să fie scrisă. La prima vedere părea să fie o pasionantă nuvelă cu temă marină, o nuvelă de aventuri și dragoste din secolul al douăzecilea, cu personaje reale care trăiesc într-o lume reală și în împrejurări reale. Dar dincolo de aceste întâmplări obișnuite trebuia să se afle altceva – un lucru pe care cititorul superficial niciodată nu l-ar fi deslușit, dar care, pe de altă parte, chiar rămânând ascuns, n-ar fi micșorat cu nimic interesul și bucuria unui astfel de

lecturi. Lucrul acesta și nu nuvela în sine îl îndemna cu cea mai mare putere la scris. Din această pricină, tema importantă, de valoare universală, era totdeauna cea care îi sugera fabulațiile. După ce găsea o astfel de temă, începea să caute personajele individualizate, încadrarea în timp și în spațiu, cu ajutorul și prin intermediul cărora să poată exprima acel adevăr de valoare universală. Hotărâse să intituleze nuvela *Prea târziu* și socotea că nu va număra mai mult de șaiszeci de mii de cuvinte, ceea ce pentru el, cu extraordinara lui putere de creație, era un simplu joc. Încă din prima zi se așternu la scris cu râvnă și cu nemărginita bucurie prilejuită de conștiința desăvârșitei stăpâniri a uneltelor de lucru. Nu-i mai era deloc teamă că o mișcare, greșită, făcută cu o unealtă, prea ascuțită, ar putea să strice tot ce încerca să făurească. Lungile luni de studiu și de exerciții își arătau acum roadele. Se putea consacra în întregime și putea lucra cu mână sigură la pasajele cele mai delicate ale nuvelei pe care o scria; și ceas după ceas, pe măsură ce lucrul înainta, devenea mai mult decât oricând conștient de puterea și siguranța cu care stăpânea viața și toate lucrurile ce au legătură cu ea. *Prea târziu* avea să fie o nuvelă cu personaje și întâmplări reale; dar Martin era convins că pe lângă asta nuvela va spune cititorului adevăruri mari și fundamentale, valabile pentru orice epocă, pentru toate latitudinile și pentru orice formă de viață, „Toate acestea le dătoresc lui Herbert Spencer”, își spuse el lăsând o clipă lucrul și rezemându-se de spătarul scaunului. „Da, toate le dătoresc lui Herbert Spencer și cheii universale cu care se pot descuia toate tainele vieții: evoluția, iar cheia aceasta tot Spencer mi-a pus-o la dispoziție.”

Își dădea seama că scrie un lucru de o valoare cu totul deosebită. Un singur refren îi suna neîntrerupt în auz: „Am s-o public! Am s-o public!” Fără îndoială că avea s-o publice. În sfârșit, reușise să scrie un lucru pe care revistele, i-l vor smulge din mână. Întreaga acțiune i se arăta dinaintea ochilor, în străfulgerări de lumină. Întrerupse lucrul numai atât cât avu nevoie ca să scrie un paragraf în caietul lui de note. Acest paragraf urma să fie sfârșitul nuvelei, dar atât de limpede i se arăta în minte întreaga povestire, încât ar fi putut să scrie sfârșitul cu săptămâni de zile înainte de a ajunge la capăt. Compară nuvela lui, așa cum o avea în minte, cu povestirile altor autori de scrieri cu tematică marină și-și dădu seama că le este infinit superioară. „Numai un singur om ar mai fi putut scrie un astfel de lucru – spuse el cu glas tare – iar acel om este Conrad. Da, nuvela asta l-ar putea face și pe el să se ridice în picioare, să-mi strângă mâna și să-mi spună: <Foarte frumos, Martin băiatule.>”

Scrise toată ziua și abia în ultimul moment își aduse aminte că trebuia să se ducă la masă la familia Morse... Mulțumită lui Brissenden, hainele lui negre fuseseră răscumpărate de la muntele-de-pietate și prin urmare din nou se putea înfățișa într-o casă cu, pretenții. Se opri în oraș numai atât cât avu nevoie ca să se ducă la bibliotecă și să caute cărțile lui Saleeby. Luă de la bibliotecă *Ciclul vieții* și în tramvai căută eseul cu privire la Spencer, despre care pomenise Norton. Pe măsură ce citea, îl cuprindea mânia. Se înroși la față,

își încheștă fălcile și fără să-și dea seama strângea pumnii, îi desfăcea, apoi îi strângea din nou ca și cum de fiecare dată ar fi gătit o ființă pe care o ura de moarte și din care voia să stoarcă până și ultimul strop de viață. Când coborî din tramvai, o luă pe jos pe trotuar cu pasul unui om aflat în culmea furiei și sună la casa Morse cu atâta insistență, încât zgomotul soneriei îl trezi la realitate și-l făcu să-și dea seama de starea în care se afla, așa că păși pragul bine dispus, răsând de sine însuși. Totuși, de cum se văzu înăuntru, se simți dintr-o dată cumplit de abătut. Se prăbușise brusc de la înălțimile la care plutise toată ziua, purtat pe aripile inspirației. Cuvintele lui Brissenden: „burghezi”, „viziună de afaceriști” îi reveneau mereu în minte. „Și ce importanță are?”, se întrebă el cu ciudă. Doar cu Ruth avea să se căsătorească, nu cu familia ei.

Avu impresia că n-o văzuse niciodată pe Ruth atât de frumoasă, de spiritualizată și vapoasă și în același timp parcă niciodată nu arătase mai plină de sănătate. Era îmbujorată la față și Martin nu putea rezista atracției ochilor ei – ochii în care pentru prima oară văzuse nemurirea. Trecuse multă vreme de când uitase despre nemurire și orientarea științifică a lecturilor lui îl ținuse departe de astfel de gânduri; dar aici, în ochii lui Ruth, Martin văzu un argument mut: care zdrobea – cea mai elocventă argumentare formulată în cuvinte. În ochii ei citea un argument care îndepărta orice posibilitate de discuție — căci în ei citea dragostea. În ochii lui tot dragoste era; iar dragostei nu se poate să-i stai împotriva. Acesta era crezul lui de îndrăgostit.

Jumătatea de oră petrecută împreună cu Ruth înainte de a trece la masă îl făcu pe Martin să se simtă în culmea fericirii și să fie cum nu se poate mai mulțumit de viață. Dar cu toate astea, la masă, urmările de neînălțurat ale unei întregi zile de muncă încordată se făcură simțite. Vedea el singur că-l ustură ochii și că e foarte irascibil. Își aduse aminte că chiar la masa asta, la care acum zâmbea silit și unde de atâtea ori se plictisise, la aceeași masă mâncase prima oară alături de niște ființe civilizate și într-un cadru ce se păruse atunci de înalt rafinament și aleasă cultură. Pentru o clipă îi apărură înaintea ochilor înduioșătoarea figură pe care o făcuse atunci, cu atât de multă vreme în urmă, când își dădea singur seama că e un sălbatic și când de teamă ce-i era asuda prin toți porii, când se vedea că e cu totul zăpăcit de complicatele rosturi ascunse ale tacâmurilor, când îl tortura căpcăunul acela de fecior și când dorea din toată ființa ca dintr-un salt să se ridice la astfel de amețitoare înălțimi sociale, iar în cele din urmă hotărî să se poarte așa cum îi venea la îndemână și să nu se prefacă a ști mai multe decât știa sau a fi mai șlefuit decât era.

Ca să se liniștească, aruncă o privire spre Ruth, așa cum un călător, cuprins deodată de spaima naufragiului, privește către colacii de salvare. Da, nu se alesese decât cu dragostea și cu Ruth. Toate celelalte nu rezistaseră confruntării cu cărțile. Însă Ruth și dragostea rezistaseră; pentru ele Martin găsea o explicație de ordin biologic. Dragostea era cea mai înflăcărată expresie a vieții... Natura avusese grijă să-l clădească – așa cum făcuse cu toți oamenii normali – înainte de toate pentru dragoste. Realizarea asta ceruse zece mii de

secole – nu, o sută de mii și un milion de secole – iar el era cea mai perfectă creație a naturii. Natura făcuse ca dragostea să fie elementul cel mai puternic din întreaga lui ființă și, înzestrându-l și cu darul imaginației, mărise această putere cu un miliard la sută și pe urmă îl aruncase în mijlocul celor trecătoare ca să vibreze, să se topească și să se împreuneze cu ele. Mâna lui o căută pe a lui Ruth, care se afla alături de el, și, sub masă, dădu și prirni o strângere caldă, ascunsă vederii celorlalți Ruth îi aruncă o privire scurtă și ochii îi erau strălucitori și umezi. La fel erau și ochii lui, aprinși de patima ce-l stăpânea; dar el n-avu cum să-și dea seama în ce mare măsură strălucirea și umezeala ochilor lui Ruth izvorau din tot ce ea văzuse în ochii lui.

În colțul celălalt al mesei, în diagonală, la dreapta domnului Morse, ședea judecătorul Blount, consilier la Curtea de Apel. Martin îl mai întâlnise de câteva ori, și omul acesta nu-i fusese niciodată simpatic. Judecătorul discuta cu tatăl lui Ruth despre politica sindicatelor, despre treburile locale și despre socialism, iar domnul Morse se străduia să-l atragă și pe Martin în discuția asupra acestui din urmă subiect. În cele din urmă judecătorul Blount privi de-a curmezișul mesei cu o expresie de binevoitoare și părintească milă. Martin zâmbi în sinea lui.

— O să-ți treacă și duminică, tinere, spuse judecătorul cu voce moale. Timpul rămâne cel mai bun leac împotriva bolilor, ăstora de tinerețe. Apoi se întoarse către domnul Morse: Cred că în cazuri dintr-astea discuția n-are nici un sens. Îl face pe bolnav și mai îndărătnic.

— Este foarte adevărat, declară celălalt cu gravitate.

E totuși bine ca atunci când se ivește ocazia să-i atragi bolnavului atenția asupra stării lui.

Martin râse vesel, dar oarecum silit. Ziua fusese prea lungă, eforturile din timpul zilei prea încordate și Martin se afla acum cu totul sub stăpânirea urmărilor firești ale oboselii.

— Fără îndoială că sunteți amândoi medici excelenți, zise el. Dacă însă vă interesează cât de cât părerea pacientului, atunci îngăduiți-i să vă spună că sunteți totuși foarte slabi diagnosticieni. În fond amândoi suferiți de boala de care vi se pare că sunt atins eu. În ce mă privește, sunt imun. Filosofia socialistă, care numai pe jumătate asimilată se zbate acum în vinele dumneavoastră, pe mine m-a ocolit.

Iscusit, foarte iscusit, murmură judecătorul. Inversarea pozițiilor este o manevră excelentă în cadrul unei controverse.

— Dumneavoastră o spuneți. Ochii lui Martin aruncau fulgere, totuși reuși să se stăpânească. Vedeți, domnule judecător, am ascultat discursurile rostite în campania electorală. Printr-un oarecare proces de ordin henidic – „henidic” e o expresie favorită de-a mea pe care nimeni nu o înțelege —, printr-un proces henidic zic, pe de o parte, vă convingeți singur că dumneavoastră credeți în libertatea concurenței și în supraviețuirea celor mai tari, dar, pe de altă parte, aplicați cu ultima energie tot felul de măsuri menită să răpească forța celor puternici.

— Ascultă, tinere...

— Vă rog să nu uitați că v-am auzit discursurile din timpul campaniei electorale. Este foarte bine cunoscută poziția dumneavoastră în problema comerțului dintre statele membre ale Uniunii, în privința reglementării activității trustului de cale ferată, în problema companiei Standard Oil, în privința apărării fondului silvic și în legătură cu o mie de alte probleme în care măsurile respective preconizate nu sunt nimic altceva decât urmări ale filosofiei socialiste.

— Vrei cumva să spui că nu ești de acord eu stăvilirea acestor inadmisibile și revoltătoare abuzuri de putere?

— Nu despre asta e vorba. Vreau numai să vă spun că sunteți un slab diagnostician. Vreau să vă spun că nu sunt contaminat de virusul socialismului. Vreau să vă spun că tocmai dumneavoastră sunteți cel care suferiți ravagiile emascuante produse de acest virus. În ceea ce mă privește, sunt un înverșunat adversar al socialismului, tot așa după cum sunt un înverșunat vrăjmaș al hibridei dumneavoastră democrații care nu-i nimic altceva decât pseudosocialism mascat sub o mantie de vorbe ce nu poate rezista confruntării cu dicționarul. Sunt reacționar, un reacționar atât de vajnic încât poziția mea rămâne de neînțeles pentru dumneavoastră, cei ce trăiți sub vâlul de minciuni al unei anumite organizări sociale și n-aveți ochi destul de pătrunzători ca să puteți străpunge acest vâl. Vă prefaceți că ați crede în supraviețuirea celor puternici și în domnia celor puternici. Eu însă cred cu adevărat. Aici e deosebirea. Când eram puțin mai tânăr – doar cu câteva luni mai tânăr – credeam tot așa ca și dumneavoastră. Mă influențaseră ideile dumneavoastră și ale celor ca dumneavoastră. Dar negustorii și oamenii de afaceri nu-s, în cel mai bun caz, decât niște stăpâni lași; grohăie toată ziua și răscolesc în troaca de unde se scot bani, dar eu – dacă îmi îngăduiți să v-o spun – am făcut la stânga-mprejur și m-am întors către aristocrație. Eu sunt unicul individualist din această încăpere. Nu aștept nimic de la stat. Aștept doar omul cel tare, cavalerul fără teamă și fără prihană care va veni să elibereze statul de propria lui blestemată inutilitate. Avea dreptate Nietzsche. Nu voi zăbovi ca să vă spun cine a fost Nietzsche. Dar a avut dreptate. Lumea aparține celor puternici... celor puternici care sunt în același timp și nobili și care nu se bălăcesc în cloaca negustoriei și a jocului de bursă. Lumea aparține oamenilor cu adevărat nobili, lumea „bestiilor blonde”, celor ce nu fac compromisuri și știu să spună „da”. Iar aceștia vă vor înghiți, vă vor înghiți de vii pe toți socialiștii care vă temeți de socialism și care vă socotiți individualiști. Morala voastră de sclavi, care vă face să vă prosternați în fața a tot ce e mic și josnic, nu vă va putea salva... O! știu, știu că nu pricepeți o iotă din tot ce vă spun și n-am să vă mai plictisesc. Dar să țineți minte un singur lucru. În Oakland nu există individualiști câte degete la o mână, dar Martin Eden este unul dintre ei.

Lăsa să se înțeleagă că socotește discuția închisă și se întoarse spre Ruth.

— Astăzi sunt sleit de oboseală, îi spuse el în șoaptă. Tot ce doresc eu este să te iubesc, nu să discut.

Nu-l luă în seamă pe domnul Morse, care spunea:

— Nu m-a convins defel. Toți socialiștii sunt niște iezuiți. După asta îi recunoști.

— Totuși o să scoatem un bun republican din dumneata, spune judele Blount.

— Cavalerul cel fără teamă și fără prihană are să v-o ia înainte, răspunse Martin bine dispus și se întoarse iar către Ruth.

Însă domnul Morse nu era mulțumit. Nu-i plăceau cu nici un chip lenevia și lipsa de înclinații pentru o muncă serioasă și cinstită, de care dădea dovadă acest viitor ginere al său, pentru ideile căruia nu avea nici un fel de respect și pentru firea căruia nu avea nici un fel de înțelegere. De aceea abătu discuția către Herbert Spencer. Judele Blount îl susținu cu îndemănare, iar Martin, care prinse în urechi numele filosofului chiar în clipa când fu pronunțat pentru prima oară, ascultă diatriba, emfatică și găunoasă îndreptată de judecător împotriva, lui Spencer. Din vreme în vreme domnul Morse se uita la Martin, ca și când ar fi vrut să-i spună: „Iacă, băiatule, ascultă aicea!”

— Toacă mereu ca o gaiță, mormăi Martin numai pentru sine și continuă să discute cu Ruth și cu Arthur.

Dar lungă zi de trudă, și „oamenii adevărați” pe care-i cunoscuse în ajun îl tulburaseră. Și, pe lângă toate astea, în minte îi mai stăruiau cele citite în tramvai, din pricină, căroră se înfuriase.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Ruth deodată, speriată de efortul făcut de Martin pentru a se stăpâni.

— Nu există alt dumnezeu decât Incognoscibilul și Herbert Spencer este profetul său, tocmai, rostea judecătorul Blount în clipa aceea.

Martin se întoarse înspre jude.

— Asta-i o judecată ieftină, rosti el calm. Am auzit-o prima oară în City Hall Park, din gura unui muncitor care ar fi avut datoria să fie mai bine informat. De atunci am mai auzit-o de nenumărate ori și de fiecare dată solemnitatea și găunoșenia ei îmi fac greață. Ar trebui să vă fie rușine de dumneavoastră înșivă. Când auzi numele acestui mare și nobil om pe buzele dumneavoastră parcă vezi o picătură de rouă într-o hazna. Mi-e scârbă!

A fost că o lovitură de trăsnet. Judecătorul Blount s-a uitat la Martin cu o figură ce arăta că e pe punctul de a avea un atac de apoplexie și în încăperea s-a așternut tăcerea. Domnul Morse se bucura în ascuns. Vedea limpede că fiică-sa e uluită. Era tocmai ceea ce voia el să realizeze – să scoată la iveală grosolănia înnăscută a acestui om pe care nu-l putea suferi.

Mâna lui Ruth o căută cu înfrigurare pe a lui Martin sub masă, dar el își ieșise din fire. Îl înfuriaseră la culme pretențiile intelectuale și ipocrizia acestor oameni sus-puși. Judecător la Curtea de Apel! Doar cu câțiva ani mai înainte el stătea în noroi și privea în sus la aceste personaje ilustre socotindu-le niște adevărate zeități.

Judecătorul Blount își veni în fire și încercă să continue discuția, adresându-se lui Martin cu o politețe afectată, pe care acesta din urmă înțelese de îndată că o folosește doar pentru urechile delicate ale femeilor aflate de față. Asta îl înfurie și mai rău. Oare nu exista cinste pe lumea, asta?

— Nu puteți discuta cu mine despre Spencer, strigă el. Nu știți despre Spencer mai mult decât știu compatrioții lui. Recunosc însă că nu e nici vina lor, nici vina dumneavoastră. Este numai un aspect al cumplitei ignoranțe din vremea noastră. Am mai întâlnit o mostră chiar în seara asta, venind încoace. Am citit un eseu al lui Saleeby despre Spencer. Ar trebui să-l citiți și, dumneavoastră. E la îndemâna oricui. Îl puteți cumpăra de la orice librărie sau îl puteți împrumuta de la o bibliotecă publică. Vă asigur că vă veți rușina de puținătatea ignoranței și injuriilor de care ați dat dovadă și pe care le-ați folosit în legătură cu acest mare om, când o veți compara cu ce a putut aduna Saleeby în legătură cu această temă. Este un record de nerușinare care va rușina propria dumneavoastră rușine. „Filosoful semidoctilor” – așa i-a spus lui Spencer un filosof de catedră care nu era vrednic nici măcar să vicieze aerul pe care îl respira marele om. Nu cred că ați citit vreodată zece pagini din Spencer, dar au existat critici, probabil mai inteligenți decât dumneavoastră, care n-au citit din Spencer nici măcar atât, însă. I-au provocat pe discipolii marelui filosof să le arate măcar o idee în toate scrierile lui – în scrierile lui Herbert Spencer, omul care a pus amprenta geniului său asupra întregului domeniu al cercetărilor științifice și asupra întregii gândiri moderne; părintele psihologiei; omul care a revoluționat pedagogia în așa măsură încât astăzi, când copilul țăranului francez învață să citească, o face pe baza principiilor stabilite de el. Toți mucoșii aceștia, toți oamenii aceștia de duzină încearcă să-i terfelească memoria, cu toate că-și scot pâinea de toate zilele de pe urma punerii în practică a ideilor lui. Orice grăunte mai de doamne-ajută exista în scâfârlia lor e datorat lui Spencer. Este în afară de orice îndoială că, dacă acest uriaș n-ar fi trăit, aproape tot ce e adevărat din puțina lor știință papagalicească n-ar mai avea de unde veni. Și cu toate acestea s-a găsit un om ca decanul Fairbanks de la Oxford – un om cu o situație mai înaltă decât a dumneavoastră, domnule judecător Blount – care să spună, că Spencer va fi respins de generațiile viitoare și considerat mai mult poet și visător decât cugetător. Penibilă fanfaronadă și jalnică impostură! Primele principii, a spus unul dintre domnii ăștia, nu sunt totuși complet lipsite de „oarecare valoare literară”. Alții au afirmat că e mai curând un compilator priceput decât un gânditor original. Fanfaroni și impostori! Da, fanfaroni și impostori! Martin tăcu brusc, lăsând loc unei tăceri mormântale. Toți membrii familiei lui Ruth îl socoteau pe judele Blount om de mare valoare și cu multă autoritate, așa că izbucnirea lui Martin îi consternase. Din acea clipă masa se desfășură ca o înmormântare. Domnul Morse și judele Blount discutară numai între ei, iar ceilalți abia dacă mai schimbă câteva vorbe. Pe urmă, când Ruth și Martin rămaseră singuri, între ei avu loc o mică scenă.

— Ești cu totul insuportabil, îi spuse Ruth plângând.

Lui încă nu-i trecuse furia, așa încât continuă să murmure printre dinți:

— Ce bestii! Ce bestii!

Când Ruth îi atrase atenția că îl insultase pe judecător, Martin replică:

— Fiindcă i-am spus adevărul despre el însuși?

— Nu mă interesează dacă era sau nu adevărat, insistă Ruth. Există anumite limite ale buneicuviințe și n-ai dreptul să insulti pe nimeni.

— În cazul acesta de unde a căpătat judele Blount dreptul să terfelească adevărul? întrebă Martin. Fără îndoială că călca adevărul în picioare constituie o fărădelege cu mult mai gravă decât insulta adusă unei personalități de pigmeu, cum este judecătorul. El a comis o nelegiuire și mai cumplită. A ponegriț memoria unui om mare și nobil, care nici măcar nu mai este în viață. O! Ce bestii! Ce bestii!

Cumplita lui mânie se-nvolbură din nou și lui Ruth îi fu frică de el. Nu-i văzuse niciodată atât de furios și pentru ea toată mânia lui părea simulată, lipsită de orice temeii. Totuși, prin însăși teama aceasta se amestecau fibrele fascinației care o atrăsese și încă o mai ținea lângă Martin, acea fascinație care o silise să se plece către el și, în acel suprem moment de nebunie, să-și așeze palmele pe gâtul lui. Fusesse rănită și ofensată de tot ce se petrecuse acolo, dar rămânea încă în brațele lui și tremura în vreme ce el continua să murmure: Ce bestii! Ce bestii! Și tot în brațele lui rămase când îl auzi spunând:

— N-am să mai tulbur niciodată tihna meselor voastre, draga mea. Ai tăi nu mă pot suferi și eu nu procedez bine când îi silesc să suporte prezența persoanei mele pline de cusururi. De altminteri, nici eu n-aș putea spune că-i suport mai ușor. Uf! Grețoși mai sunt! Și când te gândești că nu demult îmi închipuiam, în neștiința mea, ca oamenii sus-puși, care trăiesc în case frumoase, au învățat în școli înalte și au cont la bancă, sunt cine știe ce!

CAPITOLUL.

XXXVIII

— Haide! Hai să mergem la sindicat.

Așa vorbi Brissenden, sleit de puteri din pricina hemoptiziei avute cu o jumătate de ora mai înainte – a doua în ultimele trei zile. Ținea în mână nelipsitul pahar de whisky și-l ducea la gură cu degetele tremurătoare.

— Ce am eu cu socialismul? întrebă Martin.

— Străinilor li se îngăduie să vorbească cinci minute, insistă bolnavul. Scoal' de-aici și hai să le vorbești. Spune-le de ce n-ai nevoie de socialism. Spune-le ce părere ai despre ei și despre etica lor de ghetou. Dă-le la cap cu Nietzsche și pentru osteneala asta fii gata să încasezi cât îți poate duce pielea. Fă tãmbãlãu mare. O să le prindă foarte bine. Discuția este un lucru de care au nevoie, și de care și tu simți lipsă. Știi, aș vrea să te văd socialist înainte de-a apuca să dau ortul popii. În felul acesta existența ta ar căpăta un sens. Este singurul lucru care te-ar putea scăpa la vreme de dezamăgirile crunte ce te așteaptă.

— Pentru mine are să rămână totdeauna un mister cum de tocmai tu poți să fii socialist, zise Martin cu mirare. Urăști atât de mult gloata. Nu încape

îndoială că gloata ticăloasă nu poate avea nici o trăsătură care s-o recomande sufletului tău prin excelență îndrăgostit de frumos. Cu un gest acuzator îndreptă arătătorul către paharul de whisky pe care celălalt tocmai îl umplea, și adăugă: Nu s-ar spune că socialismul te salvează.

— Sunt tare bolnav, răspuse celălalt. Cu tine este altceva. Tu ești sănătos și ai o mie de motive pentru care să trăiești, așa că într-un fel oarecare trebuie să fii legat de viață. În ceea ce mă privește, zici că nu poți înțelege de ce sunt socialist. Am să-ți spun. Sunt socialist pentru că socialismul este inevitabil; pentru că putreda și iraționala orânduire prezentă nu mai poate dăinui; pentru că vremea cavalerului tău fără teamă și fără prihană a trecut de mult. Sclavii nu vor îngădui un asemenea lucru. Sunt prea mulți și vrând-nevrând ți-l vor lua pe sus pe presupusul cavaler, mai înainte ca el să se poată ridica în șa. Nu te poți feri din calea lor și vei fi silit să accepți o întreagă mentalitate specifică sclavilor moderni. Nu este ceva foarte plăcut, recunosc. Dar asta este realitatea și va trebui s-o accepți. În orice caz, să știi că ești într-adevăr antediluvian cu ideile tale nietzscheene. Trecutul a apus, iar cine spune că istoria se repetă, este un mincinos. Ai dreptate, nu iubesc gloatele, dar ce poate face un biet om singur? Cavalerul fără teamă și fără prihană este o imposibilitate și orice soluție este mai bună decât domnia acestor rămători sperioși care ne cârmuiesc acum. Dar hai să mergem odată. M-am îndopat cu whisky și dacă mai rămân aici mă-mbăt cumplit. Iar după cum știi, doctorul spune. Dă-l dracului de doctor! Am să-l păcălesc și de rândul ăsta.

Era duminică seara și găsiră mica sală ticsită de socialiștii din Oakland, cei mai mulți dintre ei fiind muncitori. Vorbitorul, un evreu deștept, trezi admirația lui Martin dar în același timp și dorința de a-l contrazice. Umerii înguști și aduși ai vorbitorului, pieptul lui scofâlcit arătau fără greș că este odrasla ghetoului suprapopulat și în el Martin vedea limpede lupta milenară a robilor slabi și nenorociți împotriva unui pumn de stăpâni care îi împilaseră și voiau să-i asuprească până în veacul veacurilor. Pentru Martin, ființa aceasta firavă și ofilită era un simbol. În fața lui stătea un exemplar reprezentativ al întregii mase mizerabile de slăbănogi și neputincioși care pier la hotarele spinoase ale vieții, supunându-se legilor biologice. Erau niște inadaptabili. În ciuda filosofiei lor subtile și a tendinței lor de a coopera care îi aducea la nivelul furnicilor. Natura însăși îi dădea la o parte ca să deschidă calea omului excepțional. Din mulțimea germenilor de viață pe care îi aruncau brațele ei mănoase. Natura alegea numai lamura. În exact același fel, maimuțărind Natura, omul creștea cai de rasă și cultivă castraveți. Fără îndoială ca un alt creator al Cosmosului ar fi putuț născoci o metoda mai fericita; dar creaturile Cosmosului nostru trebuie să se împace cu metoda existentă. Desigur că, înainte de a pieri, creaturile acestea pot se zbată și, să urle, așa cum se zbăteau socialiștii așa cum se zbučia oratorul de la tribună și cum se zbučia mulțimea înădușită în clipa aceasta, când se sfătuiau ca să găsească o nouă stratagemă spre a micșora neplăcerile vieții și a eluda astfel legile Cosmosului.

Așa gândea Martin și așa le vorbi atunci când Brissenden îl îndemnă să le tragă o săpuneală. Se supuse dorinței celui alt înaintând până la tribună, cum era obiceiul, și adresându-se președintelui. Începu să vorbească cu glas domol și oprindu-se din când în când ca să-și pună în ordine ideile ce-i veniseră în minte în vreme ce vorbea celălalt. La astfel de întruniri fiecărui vorbitor i se acordau cinci minute; dar când se împliniră cele cinci minute ale lui Martin, el se afla în plin avânt și atacul împotriva concepțiilor celorlalți era abia pe jumătate schițat. Le trezise tuturor interesul, așa că auditoriul ceru prin aclamații președintelui să-l lase să continue. Îi socoteau un adversar demn de forțele lor intelectuale și-l ascultau cu pasiune, sorbindu-i fiecare cuvânt. Martin vorbea cu aprindere și neștrămutată convingere, neîncercând în nici un fel să folosească vorbe blajine în atacul pornit împotriva moralei și tacticii de luptă a sclavilor, lăsând să se înțeleagă limpede că ascultătorii săi erau sclavii la care se referea. Îi cită pe Spencer și pe Malthus și enunță legea evoluției biologice.

— Și iată de ce, conchise el într-un scurt rezumat, nici un stat alcătuit din sclavi nu poate dăinui. Străvechea lege a dezvoltării încă mai e în vigoare. În lupta pentru existență, așa cum am arătat, cei puternici și progeniturile lor tind să supraviețuiască, în vreme ce slăbănogii și progenitura lor sunt striviți și tind să dispară. Rezultatul este că cei puternici și progenitura lor supraviețuiesc și, pe măsura ce lupta se întetește, forța fiecărei noi generații crește. Aceasta este legea evoluției. Dar voi, sclavilor – și este foarte trist să fii sclav, recunosc —, dar voi, sclavilor, visați o societate în care legea evoluției să fie anihilată, în care slăbănogii și neputincioșii să nu piară, în care fiecare neputincios va avea să mănânce atâta cât pofteste și de câte ori pe zi dorește și în care toți se vor căsători și vor avea copii – cei puternici ca și cei slăbănogi. Unde se va ajunge atunci? Puterea și forța vitală a fiecărei generații nu vor mai crește. Dimpotrivă, vor scădea. Iată deci ce înfățișare ia Nemesis în cadrul filosofiei voastre de sclavi. Societatea voastră de sclavi – a sclavilor, prin sclavi și pentru sclavi – va slăbi și se va descompune în mod inevitabil, pe măsură ce forța vitală care îi stă la bază va slăbi și se va descompune. Nu uitați că eu vorbesc de legi biologice și nu fac aici etică sentimentală. Nici un stat de sclavi nu poate dura...

— Ce părere ai despre Statele Unite? strigă un glas din sală.

— Ce cred despre Statele Unite? repetă Martin întrebarea. Cele treisprezece colonii i-au dat jos pe stăpâni și au alcătuit o așa-zisă republică. Sclavii au ajuns propriii lor stăpâni. Nu mai existau stăpâni care să se sprijine pe puterea săbiei. Dar voi, sclavii, nu vă puteați descurca fără stăpâni de un soi sau altul, așa că s-a ridicat atunci o nouă tagmă de stăpâni – nu falnicii oameni, puternici, virili, și nobili, ci șireții și meșterii în sforării, oamenii de afaceri și cămătarii. Iar aceștia v-au redus din nou la sclavie – dar nu pe față, cum ar fi făcut oamenii sinceri și nobili, care v-ar fi silit să vă plecați sub apăsarea brațului lor drept, ci în ascuns, cu ajutorul unor complicate rețele de combinații, prin amăgeli, vorbe mieroase și minciuni sfruntate. I-au cumpărat

pe judecătorii voștri sclavi, au denaturat legiurile voastre de sclavi și i-au silit pe flăcăii și fetele voastre, sclavi și ei, să se supună unei împilări mult mai rele decât sclavia trupească. Două milioane de copii de-ai voștri trudesc astăzi sub călcâiul acestei oligarhii a negustorilor care s-a înstăpânit în Statele Unite. Zece milioane de sclavi dintre voi n-au un adăpost omenesc și nu se pot hrăni ca oamenii. Dar să revin la subiect. Am arătat că nici o societate de sclavi nu poate dăinui, fiindcă prin însăși structura ei o astfel de societate tinde să anuleze efectele legilor evoluției. O societate de sclavi începe să se descompună din chiar clipa în care începe să se organizeze. Vă vine foarte ușor să vorbiți despre anularea legii evoluției, dar unde este noua lege a evoluției care va veni să susțină puterea voastră? Formulați-o. A și fost formulată? Atunci proclamați-o.

Martin se întoarce la locul lui și se așează, în vreme ce sala era stăpânită de vacarm. Vreo douăzeci de oameni se ridicaseră în picioare și cereau cuvântul. Apoi, unul câte unul, încurajați de strigătele aprobatoare ale asistenței. Vorbind cu patos și entuziasm, și făcând gesturi energice, răspundeau atacului. Seara aceea se dovedea a fi o seară furtunoasă – dar furtuna era intelectuală, o luptă de idei. Câțiva se mai abătură de la problema în discuție, dar cei mai mulți îi răspunseră direct lui Martin. Spre marea lui mirare, veniră cu idei absolut noi pentru el; îi deschiseră orizonturi noi, nu în privința unor noi legi biologice, ci cu privire la noi aplicații ale celor vechi. Erau prea porniți ca să poată fi totdeauna politicoși și în mai multe rânduri, președintele se văzu nevoit să folosească ciocănelul și să-i cheme la ordine.

Din întâmplare se afla de față și un tânăr reporter, trimis acolo pentru că era o zi săracă în evenimente și pentru că presa este totdeauna setoasă de senzații. Era un începător nu prea dotat. N-avea decât o oarecare ușurință la scris și ceva imaginație. Era prea tont ca să poată urmări discuția. Adevărul este, că îl stăpânea un simțământ foarte plăcut, care-l încredința că e cu mult superior acestor flecari maniaci din clasa muncitoare. De asemenea purta un deosebit respect celor așezați în locuri sus-puse și care dictau politica țărilor și ziarelor. Afară de asta, avea și el un ideal, și anume să se poată ridica la măiestria reporterului perfect, care și din nimic este în stare să scoată ceva – și câteodată chiar foarte mult.

Nu știa despre ce anume se discută. Nici n-avea nevoie să știe. Cuvinte cum ar fi de pildă revoluție îl lămureau pe deplin. Ca un paleontolog în stare să reconstituie un întreg schelet pornind de la un oscior fosilizat, reporterul nostru era capabil să reconstituie un întreg discurs pornind de la unicul cuvânt revoluție. Așa procedă în seara aceea și cu foarte mult succes; iar cum Martin fusese vorbitorul care stârnise cea mai mare fierbere în sală, reporterul puse tot ce avea de spus doar în gura lui, transformându-l astfel în cel mai înverșunat și incendiar anarhist dintre toți participanții la ședință și transformând individualismul lui reacționar într-un extremism revoluționar înfricoșător și fanatic. Reporterul nostru, având un temperament de artist, reuși să imprime din belșug articolului culoare locală – oameni cu ochi dilatați și plete lungi,

tipuri de degenerați și neurastenici, glasuri sugrumate de ură, pumni încleștați ridicați deasupra capului, toate acestea proiectate pe un fond de înjurături, blesteme, urlete și sunete guturale emise de gâtlejurile unor oameni furioși.

CAPITOLUL.

XXXIX.

A doua zi dimineața Martin citi ziarele în vreme ce-și lua cafeaua, în cămăruța lui. Era într-adevăr o experiență nouă faptul de a-și vedea numele scris cu verzale într-un titlu, și încă pe prima pagină a unui ziar; de asemenea nu mica îi fu mirarea când se trezi, dintr-o dată cel mai de seama conducător al socialiștilor din Oakland. Citi repede discursul incendiar pe care reporterul îl alcătuisese pentru el și, cu toate că la început falsificarea asta îl înfurie, până la urmă aruncă ziarul deoparte, râzând.

— Omul ăsta ori a fost beat, ori a făcut-o din răutate criminală, îi spuse el în după-amiaza aceleiași zile, stând cocoțat în pat, lui Brissenden care venise și se prăbușise istovit pe singurul scaun din încăpere.

— Dar ce-ți pasă? întrebă Brissenden. Fără îndoială că nu râvnești la aplauzele rămătorilor burghezi care citesc ziarele.

Martin rămase puțin pe gânduri, apoi zise:

— Nu, ai dreptate, nu râvnesc aplauzele lor, nu mă interesează absolut deloc. Pe de altă parte este foarte probabil că articolul ăsta va pricinui o oarecare încordare în relațiile dintre mine și familia lui Ruth. Tatăl ei a susținut totdeauna că sunt socialist, iar porcăria asta de articol îi va întări convingerile. Nu că m-ar interesa convingerile lui... dar ce importanță are? Vreau să-ți citesc ce am scris astăzi. E vorba, bineînțeles, despre Prea târziu și acuma am ajuns cam pe la jumătate.

Martin citea cu voce tare când Maria deschise ușa și lăsă să intre în cameră un tânăr elegant care aruncă o privire ageră în jur, luând seama la lampa de gaz și la mașina de gătit din colțul camerei, mai înainte de a-și opri ochii asupra lui Martin.

— Stați jos, îl pofti Brissenden.

— Martin se trase la o parte ca să-i facă loc pe pat noului venit și așteptă să audă ce anume îl adusesese acolo.

— V-am auzit vorbind aseară, domnule Eden, și am venit să vă iau un interviu, începu tânărul.

Brissenden izbucni într-un hohot de râs.

— Dânsul e un tovarăș socialist? întrebă reporterul după ce dintr-o ochire își dăduse seama că într-un articol de gazetă omul acela cu aspect de cadavru putea să constituie un element senzațional.

— Vasăzică ăsta a scris reportajul, spuse atunci Martin cu jumătate de glas. Bine, dar e de-abia un adolescent.

— De ce nu-l plesnești? întrebă Brissenden. Aș da o mie de dolari să mai am o dată plămâni, doar pentru cinci minute.

Tânărul reporter nu prea mai știa ce să creadă despre discuția asta purtată în prezența lui și despre el. Fusese însă felicitat pentru strălucita

descriere a adunării socialiștilor și trimis să-i ia un interviu lui Martin Eden, conducătorul acestei amenințări organizate îndreptate împotriva societății.

— Ați avea ceva împotriva dacă am dori să vă fotografiem, domnule Eden? întrebă el. Am venit cu un fotograf de la redacție și, știți, a rămas afară dar mi-a spus c-ar fi bine să vă pozăm chiar acum, până nu scapătă soarele. Am putea să ne ocupăm de interviu după aceea.

— Un fotograf, rosti Brissenden dus pe gânduri. Altoiește-l, Martin, dă-i una peste bot!

— Mi pare c-am început să îmbătrânesc, răspunse Martin. Știu c-așa ar trebui să fac, dar n-am curaj, zău că nu îndrăznesc. Nu mi se pare că merită osteneala.

— Fă-o așa, de dragul mă-sii, îl îndemnă Brissenden.

— La asta ar merita să ne gândim, răspunse Martin. Totuși parcă tot n-ar fi chiar așa de important încât s-ajungă să trezească în mine energia necesară. Îți dai seama, ca să-l altoiești, cum trebuie pe un amic dintr-ăștia e nevoie de oarecare energie. Și pe urmă, ce rost ar avea?

— Adevărat, foarte exact, așa trebuie privită chestiunea, interveni volubil și tânărul reporter, cu toate că încă din clipa aceea începuse să tragă cu ochiul înspre ușă.

— Dar nu era adevărat, nici un cuvânt din ce a scris nu este adevărat, continuă Martin adresându-se lui Brissenden.

— A fost numai așa... o descriere în linii generale, înțelegeți dumneavoastră, îndrăzni să îngame reporterășul. Dar afară de asta, este excelentă. Asta-i tot ce contează, A-ți avut mare noroc.

— E o reclamă excelentă, Martin băiatule, repetă Brissenden solemn.

— Și am avut mare noroc... ia gândește-te puțin completă Martin.

— Ia să începem... unde v-ați născut, domnule. Eden? întrebă reporterul, luându-și un aer preocupat și prefăcându-se că așteaptă răspunsul cu mare nerăbdare.

— Nici nu ia note, spuse Brissenden. Ține minte tot și nu uită nimic.

— Pentru mine e destul atât. Reporterașul se trudea să-și stăpânească îngrijorarea. Nici un reporter care își cunoaște meseria n-are nevoie să-și ia note.

— Desigur, n-ai luat note nici... seara trecută.

Dar Brissenden, care nu era un partizan al pasivității, își schimbă deodată atitudinea și izbucni:

— Martin, dacă nu-l pocnești să știi că-l pocnesc eu, chiar dac-ar fi ca în clipa următoare să cad lat la pământ și să-mi dau sufletul.

— Ce-ar fi să-i dăm vreo câteva la pardon? întrebă Martin.

Brissenden cugetă câteva clipe și pe urmă încuviință din cap.

În secunda următoare Martin se afla la marginea patului, iar reporterul stătea întins cu fața în jos, pe genunchii lui.

— Ai grijă să nu cumva să muști, îl preveni Martin, fiindcă atunci aș fi nevoit să te plesnesc peste gură. Ar fi păcat de nutrișoara ta, că tare dragălaşă mai e.

Mâna lui ridicată se lăsă repede în jos, iar după aceea, se ridică și coborî în ritm iute și susținut. Reporterul se smuci, înjură și se zbatu, dar nu încercă să muște. Brissenden urmărea toată scena cu multă gravitate, deși la un moment dat se enervă și înhăță sticla de whisky, rugându-se:

— Hai, lasă-mă și pe mine... măcar una să-i dau.

— Îmi pare rău că nu mă mai ajută mâna, zise Martin când în cele din urmă se opri. Uită-te aici, mi-a amortit complet.

Îl ridică în sus pe reporter și-l așeză pe pat.

— Pentru asta o să pun să vă aresteze, scânci reporterașul în vreme ce lacrimi copilărești, de indignare, i se scurgeau pe obraji aprinși. O să plătiți voi cu vârf și îndesat pentru asta... Lasă... că vă arăt eu.

— Dragul de el! observă Martin. Nici nu-și dă seama, c-a apucat pe un drum greșit. Este necinstit, este nedrept, este un lucru josnic să spui minciuni cu privire la un semen de-al tău, mai ales în felul cum a făcut-o el, și bietul băiat nu înțelege nimic.

— Tocmai de asta a și venit la noi, ca să i-o spunem, zise Brissenden într-o clipă de răgaz.

— Da, la mine a venit, la cel pe care l-a nedreptățit și defăimat. Fără îndoială că de astăzi înainte băcanul n-o să-mi mai dea nimic pe credit. Ce e mai rău e că bietul băiat o să meargă mai departe pe calea asta până când s-a strica într-atât încât s-ajungă un ziarist de mâna întâi și un pungaș de prima clasă.

— Până atunci mai e însă timp, interveni Brissenden. Cine știe dacă nu te vei dovedi chiar tu a fi unealta modestă menită să-l izbăvească. De ce nu m-ai lăsat să-i dau și eu una? Aș fi vrut să contribui și eu cu ceva.

— O să am eu grijă să vă aresteze pe amândoi b-b-bestiilor ce sunteți, scânci iarăși, printre sughituri, tânărul reporter.

— Nu, gurița asta a lui e prea micuță și prea delicată, spuse Martin clătînând din cap cu un aer sumbru. Tare mi-e teamă că degeaba mi-a amortit mâna. Tinerelul n-are cum să se schimbe. Se poate prea bine să ajungă un ziarist foarte mare. Și foarte vestit. N-are nici un pic de conștiință. Numai calitatea asta și ar putea face din el un om mare.

Pe când Martin rostea aceste cuvinte, reporterașul o zbughi pe ușă, încă tremurând de spaimă ca nu cumva Brissenden să-l pocnească pe la spate cu sticla pe care tot o mai ținea în mână.

Din ziarul de a doua zi dimineața, Martin află despre sine alte lucruri pe care până atunci nici nu le bănuise. „Noi suntem dușmanii jurați ai societății”, văzu că ar fi declarat el într-un interviu care ocupa o coloană întreagă. „Nu, noi nu suntem anarhiști, ci socialiști.” Totuși, atunci când reporterul îi spusese că deosebirea între cele două linii ar fi neînsemnată, Martin se mulțumise să înalțe din umeri într-o tăcere aprobativă. Figura lui era descrisă ca dublu

asimetrică și se mai adăugau și alte amănunte, semne specifice de degenerescență. Cu totul remarcabile păreau să fie mâinile lui de ucigaș înrăit și lucirile sinistre din ochii injectați.

Află de asemenea că în fiecare seară le vorbea muncitorilor în City Hall Park și că dintre toți anarhiștii și agitatorii care zăpăceau mințile poporului, el avea întotdeauna cel mai numeros auditoriu și ținea cuvântările cele mai incendiare. Reporterul alcătuiuse un tablou impresionant al odăiței lui mizerabile, scoțând în relief lampa de gătit, unicul scaun din încăperea și vagabondul cu cap de mort care-i ținea tovărășie și care părea chiar atunci ieșit dintr-o hrubă ascunsă a vreunei fortărețe sinistre, după douăzeci de ani de detenție solitară.

Reporterul fusese foarte întreprinzător. Scotocise peste tot, dăduse de urma familiei lui Martin și-i aflase toată istoria, ba mai făcuse rost și de o fotografie a „Băcăniei Higginbotham” cu însuși domnul Bernard Higginbotham în fața intrării. Acest gentleman cu numele de Higginbotham era înfățișat ca un om de afaceri, foarte inteligent și plin de demnitate, care nu se putea împăca nici în ruptul capului cu vederile socialiste ale cumnatului său, ca de altminteri nici cu acest, cumnat în persoană, socotindu-l – în articol erau citate propriile lui cuvinte – un leneș și un pierde-vară care nu voia să se apuce de nici o treabă atunci când i se oferea posibilitatea și care fără îndoială va sfârși prin a înfunda pușcăria. I se luase un interviu și lui Hermann von Schmidt, bărbatul Marianei, și acesta spusese că Martin este rușinea familiei și că el refuzase să aibă vreun fel de relații cu un asemenea individ. „A încercat să trăiască pe spinarea mea, dar i-am tăiat-o scurt și definitiv”, îi spusese Hermann von Schmidt reporterului. „Acuma se ferește ca de foc să mai calce pe-aici. Un om care nu vrea să muncească nu face nici cât o ceapă degerată, asta s-o știți de la mine.”

De data astă Martin se înfurie de-a binelea Brissenden socotea toată povestea un fel de glumă reușită, dar nu izbutea deloc să-l domolească pe Martin, care își dădea seama că nu va fi lucru ușor s-o liniștească pe Ruth. Cât despre tatăl ei, Martin știa că toate cele petrecute îl aduseseră fără îndoială în culmea fericirii și, că avea să facă tot ce-i va sta în putință ca să rupă logodna. În ce măsură avea să reușească urma să se vadă foarte curând. Cu poșta de după-amiază primi o scrisoare de la Ruth. Martin rupse plicul stăpânit de un fel de presimțire a dezastrului; după ce o primise din mâna poștașului, rămăsese în pragul ușii deschise, ca s-o citească. În timp ce citea, mâna i se îndreptă mecanic spre buzunar, în căutarea tutunului și a foiței cafenii din care-și răsucea odinioară țigările. Nu-și dădea seama dacă buzunarul e gol sau dacă a găsit acolo cele trebuitoare pentru răsucitul unei țigări.

Nu era o scrisoare mâniaoasă. Nu exista în ea nici o urmă de reproș. Dar de la prima și până la ultima propoziție se făcea în permanență simțită o nota de amărăciune și dezamăgire. Se așteptase la altceva din partea lui. Crezuse că a reușit să se lepede de apucăturile lui din tinerețe, că în tot acest lung răstimp dragostea ei ar fi meritat ca el să-și dea osteneala să trăiască o viață serioasă și

decentă. În momentul de față însă tatăl și mama ei luaseră o atitudine foarte hotărâtă și-i ceruseră să rupă logodna. Ea nu putea decât să recunoască deschis că hotărârea părinților era îndreptățită. Căsnicia lor n-ar fi putut fi niciodată o căsnicie fericită. Legăturile lor stătuseră încă de la început sub zodia nefericirii. O singură părere de rău își arăta în toată scrisoarea și această părere de rău îl mârșea pe Martin foarte tare. „Dacă cel puțin te-ai fi hotărât să ieși un serviciu și să încerci să faci ceva – îi scria Ruth. Dar a fost cu neputință. Viața ta din trecut a fost prea aspră și prea răvășită. Înțeleg foarte bine că nu tu ești de vină. Tu nu puteai să te porți decât așa cum îți îngăduiau firea și felul în care ai fost crescut. De aceea nu-ți fac nici un reproș, Martin. Te rog să nu uiți acest lucru. A fost pur și simplu o greșală. Așa cum au susținut totdeauna tatăl și mama mea, nu eram făcuți unul pentru celălalt și amândoi ar trebui să fim fericiți că nu ne-am dat seama de asta când ar fi fost prea târziu”... „N-are nici un rost să încerci să mă mai vezi, scria Ruth către sfârșit. Ar fi un lucru foarte dureros atât pentru fiecare dintre noi, cât și pentru mama. Acum îmi dau seama că i-am pricinuit multe neazuri și multă durere. Va fi nevoie de lungă vreme, ca să pot răscumpăra toate astea.”

Martin mai citi o dată, cu mare atenție, scrisoarea până la sfârșit, după care se așeză la masă și-i răspunse, îi expuse amănunțit tot ce spusese la ședința socialiștilor, arătându-i limpede că ceea ce susținuse el era tocmai opusul afirmațiilor pe care ziarul i le punea în seamă. Către sfârșitul scrisorii deveni însuși, cel nebun din dragoste” care se zbate cu înfrigurare pentru dragostea lui. „Te rog să-mi răspunzi – îi scrisese el – și în răspunsul tău nu e nevoie să-mi spui decât un singur lucru. Mă iubești? Asta e totul... răspunsul la această întrebare.”

Dar nu primi nici un răspuns, nici a doua și nici a treia zi. Manuscrisul nuvelei Prea târziu zăcea neatins, și maldărul de manuscrise restituite de sub masă creștea în fiecă zi. Pentru prima oară somnul faimos al lui Martin fu tulburat de insomnie, și insomnia îl chină nopți lungi în care nu cunoscuse tihna. De trei ori se duse la casa familiei Morse, dar de fiecare dată feciorul refuză să-i deschidă. Brissenden zăcea bolnav la hotel nemaiavând destule puteri ca să iasă din casă, și, cu toate că se ducea deseori să-l vadă, Martin nu voia să-l mai tulbure cu neazurile lui.

Iar neazurile lui Martin erau multe la număr. Urmările isprăvii reporterului aceuia se dovediră mult mai grave decât se așteptase vreodată. Băcanul portughez refuză să-i mai dea pe datorie, iar zarzavagiul, care era american get-beget și foarte mândru de asta, îi strigă că e un trădător de patrie și refuză să-i mai vândă ceva, ba chiar merse cu patriotismul atât de departe încât trase o linie de-a curmezișul contului lui Martin și-i interzise să-ncerce vreodată să-l achite. Discuțiile dintre vecini oglindeau o stare de spirit asemănătoare și indignarea împotriva lui Martin creștea mereu. Nimeni nu mai voia să aibă în vreun fel de-a face cu un trădător socialist. Biata Maria era speriată și nu știa ce să mai creadă, dar îi rămase devotată. Copiii de prin împrejurimi uitaseră impresia adâncă pe care le-o făcuse trăsura ce-l vizitase

cândva pe Martin și, de la o distanță care îi punea la adăpost de orice represalii, îi strigau „găinarul” și „vagabondul”. Cu toate acestea tribul Silva îi lua apărarea, purtând în cinstea lui multe bătălii crâncene, așa că ochii învinețiți și nasurile sângerate ajunseseră lucruri obișnuite, sporind frământările și amărăciunea Măriei.

Într-o zi Martin se întâlnește la Oakland, pe stradă, cu Gertrude și află de la ea un lucru pe care-l bănuise – anume că Bernard Higginbotham era furios pe el fiindcă-l făcuse de râsul lumii și interzisese să le mai calce vreodată pragul.

— De ce nu pleci undeva, Martin? îl implorase Gertrude. Du-te undeva mai departe, găsește-ți o slujbă și apucă-te serios de treabă. Mai târziu, când o trece toată zarva de-acum, ai să poți veni înapoi.

Martin clătină din cap dar nu-i dădu nici un fel de explicație. Ce i-ar fi putut explica? Îl înspăimânta adâncă prăpastie intelectuală ce se căscase între el și ai lui. Niciodată nu va putea trece peste această prăpastie ca să le explice atitudinea lui – atitudinea nietzscheeană – față de socialism. Nu existau destule cuvinte în limba engleză și în nici o altă limbă, cu ajutorul cărora să-i poată face pe oamenii aceștia să înțeleagă atitudinea și purtarea lui. Cea mai înaltă idee la care se puteau ridica ei cu privire la o purtare recomandabilă, în cazul lui, era aceea de a-și găsi o slujbă. Acesta era primul și ultimul lor cuvânt. La asta se reducea tot bagajul lor intelectual. Ia-ți o slujbă! Apucă-te de muncă! Sclavi, sărmani și mărginiți, se gândea el în vreme ce soră-sa vorbea. Nu-i nici o mirare că lumea aparține celor puternici. Sclavii sunt obsedați de propria lor, servitute. Slujba era pentru ei un idol de aur în fața căruia se prosternau și se închinau.

Clătină din nou din cap când Gertrude îi oferi niște bani, deși știa bine că în aceeași zi trebuia să facă un, drum până la muntele-de-pietate.

— Ferește-te să dai ochi cu Bernard acuma, îl sfătui Gertrude. După vreo câteva luni, când i-o mai trece furia, dacă o să vrei, poate-o să-ți găsești un rost umblând cu camionul nostru. Oricând ai nevoie de mine; trimite-mi vorbă că vin îndată. Să nu uiți!

Gertrude plecă plângând zgomotos, iar Martin simți cum durerea i se revarsă în toată ființa, la vederea trupului mățăhălos și a mersului dizgrațios al surorii lui. Pe când o privea cum se îndepărtează, i se păru că edificiul nietzscheean se clatină și trosnește din încheieturi. Luată în abstract, noțiunea de clasă a sclavilor nu-l impresiona deloc, dar când era vorba de propria lui familie lucrurile nu mai stăteau chiar așa. Și cu toate astea, dacă a existat vreodată sclav strivit de cei puternici, acela era sora lui, Gertrude. În fața acestui paradox zâmbi cu amărăciune. Teribil nietzscheean mai era și el, dacă îngăduia ca concepțiile intelectuale fundamentale să-i fie zdruncinate de cel dintâi sentiment ori de prima emoție ce i se trezea în suflet, - ba mai mult decât atât, să fie zdruncinate de înseși concepțiile morale ale sclavilor, căci mila lui față de starea surorii nu era nimic altceva decât un sentimentalism de sclav. Adevărații oameni aleși sunt mai presus de milă și compătimire. Mila și compătimirea s-au zămislit în bordeiele subpământene ale sclavilor și nu erau

nimic altceva decât rezultatul spaimei și sudorii nenorociților, slăbănogilor și neputincioșilor.

CAPITOLUL.

XL.

Manuscrisul nuvelei Prea târziu rămânea mai departe pe masa, neatins. Toate celelalte manuscrise care fuseseră cândva expediate pe la reviste se aflau îngrămădite sub masă. Numai pe unul singur îl tot trimitea mereu și acela era Ephemera lui Brissenden. Bicicleta și hainele negre se aflau din nou la muntele-de-pietate, iar proprietarii mașinii de scris își cereau din nou în mod insistent chiria cuvenită. Lucrurile astea însă nu-l mai impresionau. Căuta o cale nouă și până avea s-o găsească toate puteau să rămână în starea în care se aflau.

Peste mai multe săptămâni se întâmplă și evenimentul pe care-l aștepta de mult. Se întâlnește cu Ruth pe stradă. Ce-i drept, era însoțită de fratele ei Norman și amândoi încercară să se facă a nu-l băga în seamă, iar Norman îi făcu chiar semn să se dea la o parte.

— Dacă n-o lași în pace pe soră-mea să știi că chem poliția, îl amenință Norman. Nu vrea să stea de vorbă, cu tine și orice insistență din partea ta este de-a dreptul insultătoare.

— Dacă nu-ți vezi de treabă va trebui să chemi poliția iar mâine au să urle toate ziarele, răspunse Martin încruntat. Acuma dă-te la o parte și du-te de cheamă poliția dacă poțtești. Eu am să stau de vorbă cu Ruth.

Apoi, îi spuse lui Ruth:

— Vreau să aud răspunsul chiar din gura ta.

Era palidă și tremura toată, dar se uită drept în ochii lui, cu o întrebare mută.

— Răspunsul la întrebarea pusă în scrisoare, preciză el.

Norman schiță o mișcare de nerăbdare, dar Martin îl țintui pe loc cu o privire fulgerătoare.

Ruth clătină din cap.

— Toate astea le-ai făcut din propria și libera ta voință? întrebă Martin.

— Da. Vorbea cu hotărâre și cu voce joasă, fermă. Totul este din propria mea dorință. M-ai făcut de rușine în așa hal, încât îmi este rușine să mai dau ochi cu prietenii. Toți discută pe seama mea, și eu o știu. Asta-i tot ce pot să-ți spun. M-ai făcut cum nu se poate mai nefericită și nu vreau să te mai văd niciodată.

— Prietenii! Clevetirile! Informațiile mincinoase din ziare! Sunt sigur că lucrurile astea nu pot fi mai tari decât dragostea! Nu pot să cred decât că nu m-ai iubit niciodată.

Un val de roșeață alungă paloarea din obrajii fetei.

— Asta după tot ce-a fost între noi? zise ea cu glas abia șoptit. Martin, tu nu știi ce vorbești. Eu nu sunt o ființă de duzină.

— Vezi bine că nu mai vrea să stea de vorbă cu dumneata, izbucni atunci Norman, pornind cu Ruth în josul străzii.

Martin se dădu la o parte și le făcu loc să treacă. Fără să-și dea seama scotoci în buzunarul hainei ca să dea de tutunul și foița cafenie care nu se aflau acolo.

Era cale lungă până la North Oakland, dar numai după ce urcă treptele din fața casei și intră în odaie își dădu seama că străbătuse pe jos toată distanța asta. Se trezi stând pe marginea patului și privind în jurul lui ca un somnambul trezit din transă. Văzu pe masă foile manuscrisului Prea târziu, trase scaunul și întinse mâna după toc. Exista în firea lui ceva care-l împingea, către lucrurile împlinite, duse la bun sfârșit. Și acesta era un lucru neisprăvit. Fusese lăsat deoparte pentru ca între timp altceva să fie dus până la capăt. Acum acel ceva fusese încheiat și trebuia să se ocupe de lucrul lăsat la jumătate, trebuia să-l îplinească. Ce anume avea să facă după aceea, nu știa. Tot ce știa era că ajunsese la o răscruce. O perioadă de viață se încheiase, iar acum el stătea ca un meșteșugar și-i punea la punct, ultimele amănunte. Nu era curios să afle ce-i rezervă viitorul. Nu va trece prea mult și va afla totul. Orice ar fi fost, nu mai avea nici o importanță. Nimic nu mai părea să aibă importanță.

Cinci zile în șir munci la nuvela pe care-o intitulase Prea târziu, fără să iasă din casă, fără să vadă pe cineva și mâncând doar pe apucate. În dimineața celei de-a șasea zile factorul îi aduse un plic subțirel din partea redacției revistei Parthenon. Dintr-o privire înțelese că Ephemera fusese acceptată. „Am încredințat poemul spre lectură domnului Cartwright Bruce – comunica redactorul șef – iar domnia sa ne-a referit într-un chip atât de favorabil încât nu ne mai rămâne nimic altceva decât să-l reținem. Ca o dovadă a dorinței noastre de cât mai neîntârziată publicare, îngăduiți-ne să vă facem cunoscut că am inclus poemul în numărul nostru pe august, deoarece numărul pe iulie este gata cules. Vă rugăm să fiți bun și să transmiteți domnului Brissenden omagiile și mulțumirile noastre. De asemenea, v-am fi recunoscători dacă ne-ați trimite chiar cu prima poștă o fotografie și datele biografice ale domnului Brissenden. În cazul în care onorariul oferit de noi vi se pare nesatisfăcător, vă rugăm să binevoiți a ne telegrafia de îndată, comunicându-ne onorariul pe care l-ați socoti corespunzător.”

Cum onorariul oferit de revistă era de trei sute și cincizeci de dolari, Martin socoti că nu mai are rost să telegrafieze. Mai rămânea totuși de obținut asentimentul lui Brissenden. Da, dar în orice caz însemna că avusese dreptate. Iată deci că exista și un redactor de revistă care recunoștea poezia adevărată din chiar clipa când dădea cu ochii de ea. Iar prețul plătit de revistă i se părea superb, cu toate că era vorba de marele poem al secolului. Cât despre Cartwright Bruce, Martin știa că era singurul critic pentru ale cărui opinii Brissenden avea oarecare considerație.

Martin plecă repede în oraș cu tramvaiul și în vreme ce privea casele și străzile laterale care alunecau în urma, își dădu seama că încearcă un anumit simțământ de regret pentru faptul că nu se bucură îndeajuns de succesul prietenului și de marea lui victorie. Singurul critic adevărat din Statele Unite se

pronunțase favorabil asupra poemului, iar afirmația lui, că literatura de calitate poate totuși găsi recunoaștere din partea revistelor, se dovedise întemeiată. În sufletul lui însă entuziasmul nu se mai trecea cu vechea vigoare și Martin își dădu seama că e mult mai nerăbdător să-l vadă pe Brissenden, decât să-i comunice vestea cea bună. Acceptarea venită din partea revistei Parthenon îi aduse aminte că în cele cinci zile consacrate nuvelei Prea târziu nu auzise nimic despre Brissenden și nici măcar nu se mai gândise la dânsul. Pentru prima oară își dădu seama de starea de zăpăceală în care trăise cele cinci zile și îi fu rușine că-și uitase într-atât prietenul. Dar nici rușinea nu-l ardea prea rău. Ajunsesse refractar la orice emoții, cu excepția celor artistice legate de nuvela pe care o scrisese. Trăise ca într-o transă și uitase cu desăvârșire tot ce nu avea legătură cu nuvela. S-ar fi zis însă că și acum se afla în transă. Toată viața aceea clocotitoare prin mijlocul căreia alerga tramvaiul i se părea depărtată și ireală și, chiar dacă uriașa turlă de piatră a bisericii pe lângă care trecea s-ar fi năruit deodată în capul lui, tot n-ar fi încercat o emoție prea puternică.

De îndată ce ajunse la hotel urcă în goană până la camera lui Brissenden și coborî tot atât de repede. Camera era goală. Nu exista nici cea mai mică urmă de bagaje.

— A lăsat domnul Brissenden vreo adresă? îl întrebă el pe portarul care câteva clipe îl privi cu mirare.

— Cum, n-ați auzit? exclamă portarul uimit.

Martin clătină din cap.

— Bine, dar ziarele aproape că numai despre asta au scris. A fost găsit mort. Sinucidere. Și-a zburat creierii.

— A și fost înmormântat? Martin își auzea propria voce ca pe vocea altuia, venind de la mare distanță.

— Nu. După cercetări sicriul a fost expedit pe coasta Atlanticului. Avocații angajați de familie s-au îngrijit de toate formalitățile.

— Trebuie să recunosc că au lucrat repede, comenta Martin.

— De, nu știu ce să spun. A murit acum cinci zile.

— Acum cinci zile?

— Da, acum cinci zile.

— Aha, zise Martin și se întoarse în loc îndreptându-se către ieșire.

La colț intră într-un birou al companiei Western Union și telegrafie directorului revistei Parthenon informându-l că poate publica poemul. Nu mai avea la el decât cinci cenți pentru tramvai, așa că trimise telegrama cu taxă inversă.

Pe cum ajunse acasă, se așează la scris. Zilele și nopțile treceau una după alta, dar el rămânea tot la masa de lucru și scria întruna. Nu se ducea nicăieri în afară de muntele-de-pietate, nu ieșea niciodată la plimbare și mânca tacticos când îi era foame și avea ce să gătească, după cum tot atât de tacticos se lipsea de masă când nu avea ce să mănânce. Cu toate că nuvela fusese compusă capitol cu capitol mai înainte de a se fi apucat s-o aștearnă pe hârtie, Martin

imagină totuși și compuse în amănunt o introducere care să-i mărească forța emotivă, deși această introducere avea să adauge nuvelei încă douăzeci de mii de cuvinte. Nu era neapărat necesar ca lucrul pe care-l scria să fie desăvârșit, dar crezul lui artistic îl obliga să nu lase din mână un lucru nepus la punct. Lucra ca prin vis, cu totul rupt de lumea din jur, simțindu-se un fel de strigoi obișnuit să sălășluiască în mijlocul decorului literar al vieții lui trecute. Își aduse aminte de vorba cuiva care spusese că un strigoi este spiritul unui om mort dar care n-are destulă minte ca să-și dea seama că a murit; în momentul acela se opri pentru o clipă din lucru ca să se întrebe dacă într-adevăr a murit și încă nu-și dă seama.

Veni și ziua când nuvela fu în sfârșit gata. Funcționarul magazinului de mașini de scris venise să-i ia mașina și stătu pe pat până când Martin, așezat pe unicul său scaun, scrise cele din urmă pagini ale ultimului capitol. La sfârșit adăugă cu litere mari „Finis” și pentru el asta însemna într-adevăr sfârșitul. Încercând un adânc simțământ de ușurare, urmări funcționarul care părăsea camera cu mașina de scris, apoi se întoarse și se întinse pe pat. Era istovit de foame. De treizeci și șase de ceasuri nu mai pusese nimic în gură, dar nu la asta se gândea acuma. Stătea întins pe spate, cu ochii închiși, și nu se gândea la nimic în vreme ce îl învăluia treptat o buimăceală care lăsă fără cunoștință. Pe jumătate delirând, începu să murmure versurile unui poem anonim pe care lui Brissenden îi plăcea mult să le recite. Maria, care de dincolo de ușă asculta plină de neliniște, fu alarmată de sporovăiala aceea monotonă. Cuvintele în sine nu-i spuneau nimic, dar nu se putea îndoi că Martin este cel care vorbește. Refrenul poemului era: „S-a sfârșit”...

S-a sfârșit...

Lira mi-am lăsat deoparte.

Cântările pier prea degrabă-n moarte
Ca umbrele ușoare ce se scurg Lin,
prin trifoiu-nsăngerat de-amurg.

S-a sfârșit...

Lira mi-am lăsat deoparte.

Ca ciocârliă-n zorii zilei am cântat
Cum cântă ea în crângu-nrourat.

Acum am amuțit.

Mă simt ca pițigoii, obosit, Căci gol de cântec pieptul mi-a rămas;

Vremea cântării mele e departe.

S-a sfârșit Și lira a rămas deoparte.

Maria nu mai putu îndura și fugi repede la plită, unde umplu pe sfert un castron de supă punând în el și cea mai mare parte din bucățelele de carne dimpreună cu mult zarzavat, așa cum îi căzură la lingură din fundul oalei. Martin se ridică în capul oaselor și începu să mănânce, asigurând-o pe Maria, printre înghițituri, că nu vorbise în somn și că nu avea temperatură.

După ce Maria plecă, Martin rămase trist pe marginea patului, cu umerii căzuți, privind în jurul său cu ochii stinși care nu vedeau nimic, până în clipa când banderola ruptă a unei reviste sosite în dimineața aceea și rămasă nedeschisă aruncă o rază de lumină în creierul lui întunecat. „E revista

Parthenon – gândi el – numărul pe august și trebuie să cuprindă și Ephemera. De ce nu-i Brissenden. Aici, să vadă?”.

Răsfoia paginile revistei, când deodată se opri. Ephemera era publicată la loc de frunte, cu un titlu de-o șchioapă și cu ilustrații marginale. Deasupra titlului, într-o parte, se afla fotografia lui Brissenden iar în partea cealaltă fotografia lui Sir John Value, ambasadorul Marii Britanii. O notă redacțională de introducere cita cuvintele lui Sir John care afirmase că în America nu există poeți, publicarea poemului lui Brissenden fiind ca un răspuns al revistei, un fel de „Ce spuneți de asta, Sir John? Cartwright Bruce era prezentat drept cel mai de seamă critic din America și nota reproducea cuvintele lui prin care arăta că Ephemera este cel mai mare poem scris vreodată în Lumea Nouă. Nota redacțională se încheia astfel: „Până în momentul de față redacția nu și-a putut forma o părere definitivă asupra meritelor poemului; poate că niciodată nu vom putea ajunge la o astfel de opinie. În orice caz, am citit și am recitat poemul, minunându-ne în fața cuvintelor și a felului cum sunt aranjate, întrebându-ne unde le-o fi găsit domnul Brissenden și cum o fi izbutit să le adune laolaltă”. După asta urma poemul.

— Ce bine e c-ai murit, Briss, prietene, murmură Martin lăsând revista să cadă jos, alunecându-i printre genunchi.

Vulgaritatea și banalitatea procedului era de-a dreptul dezgustătoare, dar Martin băgă de seamă fără prea mult interes că greața pe care i-o provoca nu era chiar atât de violentă. Ar fi vrut să se înfurie, dar n-avea destulă energie ca să încerce. Amortise aproape cu totul. Sângele îi era prea înghețat ca să poată fi mânat iute de valul fierbinte al indignării. La urma urmei, ce importanță avea? Era un fapt la fel ca toate celelalte stări de lucruri din societatea burgheză, pe care Brissenden le condamnase de atâtea ori.

— Bietul Briss, vorbi Martin iarăși. Niciodată nu mi-ar fi iertat-o.

Cu un efort se ridică și luă în mână o cutie în care se aflase cândva hârtie pentru mașina de scris. Scotoci în ea și scoase de acolo unsprezece poeme scrise de prietenul său. Le rupse în lung, apoi în curmeziș și le aruncă la coș. Făcu toate astea cu gesturi obosite și, când isprăvi, se așeză pe marginea patului și rămase nemișcat, privind fix înainte.

Câtă vreme o fi rămas așa, n-a știut niciodată. Dar pe neașteptate în fața ochilor lui, care până în clipa aceea nu văzuseră nimic, apăru o linie orizontală albă și prelungă. Era ceva straniu. Mai apoi, pe măsură ce linia aceea se arăta mai limpede, văzu că este vorba de un recif de corali ce se înălța ca un fum printre valurile albe ale Pacificului. Pe urmă, printre valurile înspumate ce se spărgeau de stâncile țărmlui, observă o pirogă ușoară, în partea din urmă a pirogii văzu un tânăr zeu bronzat, cu un șorț purpuriu legat în jurul coapselor și mânuind o vâslă pe luciul căreia săgetau razele soarelui. Martin îl recunoscuse. Era Moți, feciorul mezin al lui Tati, căpetenia, iar el se afla acum în Tahiti, și dincolo de stâncile fumegătoare se întindea țărmlul de încântare ce se cheamă Pajara, iar la locul unde pârâiașul se varsă în mare stătea coliba de verdeață a căpeteniei. Era înspre amurg și Moți se întorcea de la pescuit. Aștepta năvala

unui val uriaș pentru ca pe coama lui înspumată să poată sări peste recif. Apoi Martin se văzu pe sine stând în partea dinainte a pirogii, așa cum de-atâtea ori stătuse în trecut, și ținând în mână o vâsla cu care la semnalul lui Moți era gata să lovească apa ca un nebun, când s-ar fi văzut de partea cealaltă a brâului purpuriu de coral, îndată după asta încetă să mai fie un simplu privitor și se afla el însuși în pirogă, Moți țipa cât putea, amândoi vâsleau din răspuțeri pe creasta valului de peruzea. La prova pirogii apa clocotea ca frământată de aburi fierbinți, aerul era plin de picături fine de spumă, apoi forfota, freamătul și zbuciumul valurilor rămaseră în urmă ca un ecou prelung, iar piroga plutea liniștit pe apele line ale lagunei. Moți râse și-și șterse apa sărată de pe ochi, apoi amândoi vâsliră către plaja de nisip de coral pe care se zăreau, aurii în bătaia celor de pe urmă raze ale soarelui, printre palmieri, pereții de iarbă ai casei lui Tati.

Tabloul acesta se topi și înaintea ochilor lui. Martin apărură neorânduiala ce domnea în sărăcicioasa lui locuință. Degeaba se strădui să vadă iar locurile din Tahiti. Știa bine că printre palmieri răsunau acum cântece și că fetele dansau sub razele lunii, dar nu putu să le vadă. Vedeau numai dezordinea de pe masă, locul gol unde stătuse mașina de scris și geamurile nespălate închise ochii, gemu din adâncul rărunchilor și adormi.

CAPITOLUL.

XLI.

Dormi somn greu toată noaptea și nu se deșteptă decât a doua zi dimineața, când îl trezi poștașul. Se simțea obosit și n-avea chef de nimic, așa că frunzări scrisorile fără nici un interes. Un plic subțirel, cu antetul unei reviste de scandal, conținea un cec de douăzeci și doi de dolari. Vreme de un an și jumătate Martin ceruse zadarnic revistei să-i plătească drepturile care i se cuveneau. Suma nu-l impresionă cu nimic. Vechea emoție cu care primea un cec din partea vreunei reviste aparținea trecutului. Spre deosebire de cele primite până atunci, cecul acesta nu îi aprinse în suflet mari speranțe. Nu era decât un cec de douăzeci și doi de dolari – atât și avea să-i dea puțința să-și cumpere ceva de mâncare. Cu aceeași poștă venise și un alt cec, trimis de un săptămânal din New York, drept plată pentru câteva versuri umoristice acceptate cu luni în urmă. Un cec de zece dolari. Îi veni atunci un gând pe care îl cumpăni îndelung și la fel de apatic. Nu știa ce anume avea să facă și nu era deloc grăbit să facă ceva. Dar de trăit, trebuia să trăiască. De asemenea, avea multe datorii. Oare n-ar face o investiție remuneratorie dacă ar timbra din nou maldărul de manuscrise ce zăceau sub masă și le-ar trimite încă o dată pe la reviste? Poate că unul sau două dintre ele vor fi acceptate. Asta i-ar da posibilitatea să trăiască. Se hotărî să facă această investiție și, după ce încasă cecurile la banca din Oakland, cumpără de zece dolari numai mărci poștale. Gândul că s-ar putea întoarce acasă ca să-și gătească ceva pentru masa de dimineață, acolo, în cămăruța lui înăbușitoare, îi era nesuferit. Pentru prima oară refuză să se gândească la datorii. Știa că acasă și-ar fi putut găti o masă substanțială cheltuind numai cincisprezece ori douăzeci de cenți. În loc de asta

însă, intră la Forum Cafe și comandă o masă care-l costă doi dolari. Dădu chelnerului bacșiș douăzeci și cinci de cenți și cheltui cincizeci de cenți pe un pachet de țigări egiptene. De când îl rugase Ruth să se lase de fumat, nu mai pusese țigară în gură. Acum însă nu mai vedea nici un motiv pentru care să nu fumeze, și, afară de asta, îi era dor de o țigară. Parcă ce importanță aveau banii? Cu cinci cenți ar fi putut cumpăra un pachet de mahorcă și o cărticică de foiță cafenie din care i-ar fi ieșit patruzeci de țigări – dar ce importanță avea? Banii nu mai reprezentau pentru el nimic altceva decât puțința de a-și cumpăra imediat ceva. Rămăsese fără cârmă și fără busolă și n-avea către ce port să se îndrepte, iar a se lăsa în voia valurilor însemna a trăi cât mai puțin, adică a suferi cât mai puțin.

Zilele treceau una după alta și dormea în fiecare noapte câte opt ceasuri. Deși deocamdată, în așteptarea unor noi cecuri, mânca la un restaurant japonez, cu zece cenți, trupul lui istovit începu să se întremeze și obrajii scofâlciți să se împlinescă. Nu-și mai sleia forțele dormind puțin, muncind peste puteri și învățând fără măsură. Nu mai scria nimic și nu mai deschidea nici o carte. Mergea mult pe jos, mai ales afară din oraș, printre coline și zăbovea ceasuri întregi prin parcurile cele mai liniștite. N-avea nici prieteni și nici cunoștințe, nu voia să mai cunoască pe nimeni. Nu dorea nimic. Aștepta să vină de udeva un imbold, nici el nu știa de unde, care să miște viața-i oprită în loc și s-o pună din nou în mers. Până atunci viața lui urma să se scurgă mai departe fără țintă, goală și trândavă.

O singură dată se duse la San Francisco ca să-i mai vadă pe „adevărații oameni”. Dar în ultima clipă, la capătul scării, tocmai când pășea peste pragul de la intrare, se răzgândi, se-ntoarse pe călcâie și se grăbi să iasă cât mai repede din cartierul acela care-i amintea de un ghetou suprapopulat. Îl înspăimânta gândul că ar putea să mai asiste la discuții filosofice și se strecură pe străzi încercând să treacă neobservat, ca nu cumva să se-întâlnească în drum cu vreunul dintre cei care l-ar fi putut recunoaște.

Uneori se uita în fugă prin reviste și ziare ca sa mai vadă în ce fel era maltratată Ephamera. Stârnise într-adevăr zarvă. Dar ce fel de zarvă! Toată lumea citise poemul și discuta dacă era sau nu era poezie. Ziarele locale se ocupau pe larg de poem și în fiecă zi apăreau coloane întregi scrise de critici foarte învățați, articole editoriale ironice și scrisori foarte serioase venite din partea cititorilor. Miss Helen Della Delmar (proclamată cu surle și trompete ca cea mai mare poetă din Statele Unite) îi contestă lui Brissenden dreptul de a călări alături de ea pe Pegas și scrise lungi scrisori adresate publicului spre a dovedi tuturor că Brissenden nu era poet.

În următorul număr, redacția revistei Parthenon se autocomplimentă felicitându-se pentru zarva stârnită, luându-l peste picior pe Sir John Value și speculând moartea lui Brissenden în cel mai neobrăzat spirit comercial. Un ziar care avea un tiraj verificat de o jumătate de milion de exemplare publică un poem original semnat de Helen Della Delmar în care poeta îl lua în zeflema și

făcea haz pe socoteala lui Brissenden. Tot ea se făcu vinovată de un al doilea poem în care parodia Ephemera.

Martin avu numeroase prilejuri să se bucure că Brissenden e mort. Urâse atât de cumplit gloata și iată că acum tot ce era mai bun și mai sfânt în el fusese aruncat pradă gloatei. Vivisecția Frumosului continua zi după zi. Nătărăii din țara întreagă se năpusteau să scrie și, cocoțați pe culmile măreției lui Brissenden, fluturau în fața ochilor publicului otrepele sufletelor lor mărunte. Un ziar scria următoarele: „Am primit la redacție scrisoarea unui domn care cu câteva vreme în urmă a scris un poem identic cu Ephemera, numai că ceva mai izbutit”. Un alt ziar, pe un ton cum nu se poate mai serios, îi reproșa lui Helen Della Delmar parodia publicată, scriind: „Este însă neîndoielnic că miss Delmar a scris poemul într-un moment de bună dispoziție și nu cu întregul respect pe care un mare poet este dator să-l aibă față de altul, poate de cel mai mare dintre ei. În orice caz, chiar dacă miss Delmar este sau nu este geloasă pe autorul Ephemerei, apare limpede că și dânsa, ca și mii alții, a fost fascinată de poem și poate că va veni ziua când va încerca să scrie versuri ca acestea”.

Popimea începu să țină predici împotriva Ephemerei, iar un preot care își arătă prea pe față admirația față de poem fu răspopit pentru erezie. Marele poem își dădea obolul la înveselirea oamenilor. Plăsmuitorii de versuri comice și caricaturiştii nu pierdură ocazia și se repeziră ca șacalii: rubrica de ecouri a săptămânalelor mondene era plină de anecdote pe tema Ephemerei, care mergeau până la specimene de felul următor: Charley Frensham îi spune în mare taină lui Archie Jennings că cinci versuri din Ephemera sunt în stare să îmbolnăvească un om de boala copiilor iar zece îl fac cu siguranță să s-arunce de la etaj.

Martin nu făcea haz; nici nu scrâșnea din dinți de mânie. Singura lui reacție era o nemărginită tristețe. În clipa când întreg universul lui se năruia și în primul rând dragostea i se prăbușea la pământ, spulberarea iluziilor privitoare la reviste și la judecata publicului era într-adevăr un lucru de nimic. Părerea lui Brissenden despre reviste fusese pe deplin întemeiată, iar el, Martin Eden, pierduse zadarnic ani întregi de zbucium ca să poată ajunge la acest adevăr. Revistele se dovedeau a fi întocmai așa cum spusese Brissenden, ba chiar mai rău. În fine, acum s-a sfârșit, se consola Martin. Țintise să ajungă până la stele și iată că se trezea în mijlocul unor mlaștini puturoase. Vedeniile din Tahiti – din dulcele și fermecătorul Tahiti – i se arătau din ce în ce mai des. La fel i se părea uneori că se află în Paumotu sau în Marquesas; în vremea din urmă se vedea pe sine la bordul unor schoonere de comerț sau pe cutere micuțe, lunecând în zori printre stâncile de coral care închid laguna de la Papeete și pornind la drum lung și anevoios prin mijlocul atolilor către Nukahiva, către golful Taiohae unde știa bine că Tamari avea să taie un porc în cinstea sosirii lui și unde fiicele înveșmântate în flori ale lui Tamari îi vor lua mâinile într-ale lor și în cântec și veselie îi vor prinde de gât ghirlande de flori, îl

chemau mările Sudului și el știa că mai curând sau mai târziu avea să răspundă acestei chemări.

Până atunci se lăsa în voia soartei, odihnindu-se și refăcându-și forțele după lunga lui călătorie prin împărăția cunoașterii. Când primi de la Parthenon cecul de trei sute și cincizeci de dolari, Martin se duse la avocatul angajat de familia lui Brissenden și-i încredința cecul. Ceru o confirmare scrisă și în același timp lăsă și el avocatului o chitanță pentru cei o sută de dolari primiți cândva din mâna răposatului său prieten. Nu trecu mult și Martin părăsi restaurantele japoneze. În momentul când el abandona lupta, norocul începu să-i suradă. Dar începu să-i suradă prea târziu. Fără cea mai mică emoție deschise un plic subțire cu antetul revistei Millennium și cercetă un cec de trei sute de dolari, observând că reprezenta plata făcută la acceptare pentru Aventura. Toate datoriile pe care le avea pe lume, socotindu-le și pe cele de la muntele-de-pietate cu respectivele dobânzi cămătărești, se ridicau la mai puțin de o sută de dolari. Așa încât, după ce-și achită toate datoriile și luă îndărăt și chitanța de la avocatul familiei Brissenden, rămase totuși cu peste o sută de dolari în buzunar. Își comandă un costum de haine la croitor și începu să ia masa la cele mai mari restaurante din oraș. Dormea tot în mica lui cămăruță din casa Măriei, dar, văzându-l cu haine noi, ștregarii cartierului nu-l mai strigară „găinarul” și „vagabondul”, nici chiar dacă se aflau la adăpost sigur pe acoperișurile caselor sau ascunși în dosul gardurilor.

Wiki-Wiki, nuvela lui cu subiect hawaian, fu reținută de Warren's Monthly și plătită cu două sute cincizeci de dolari. Northen Review îi publică eseul Leagănul frumuseții, iar Mackintosh's Magazine îi acceptă Ghicitoarea, poezia pe care o închinase cândva Marianeii. Redactorii și recenzentii se întorseseră din vacanța de vară și manuscrisele erau cercetate repede. Martin nu izbutea să priceapă prin ce straniu capriciu ajunseseră toți să accepte aceste bucăți pe care doi ani încheiați le refuzaseră cu atâta stăruință. Nu i se publicase doar nimic de seamă. Nu era deloc cunoscut în afară de Oakland, iar puținii oameni din Oakland care credeau că-l cunosc socoteau că este un socialist sângeros și anarhist roșu. Prin urmare nu exista nici o explicație a acestor subite acceptări ale lucrărilor lui. Era pur și simplu o scamatorie a destinului.

Văzând că Rușinea soarelui a fost respinsă de câteva reviste, Martin urmă sfatul odinioară neluat în seamă al lui Brissenden și trimise manuscrisul la editori. După ce mai mult edituri îl respinseră, Singletree, Darnley & CO. Acceptă lucrarea promițând s-o publice în întregime. Când Martin ceru un avans asupra drepturilor de autor, editura îi răspunse că un astfel de procedeu nu intra în practica lor, că pentru lucrări de asemenea natură rareori se puteau recupera banii, iar ei se îndoiau că din lucrarea lui Martin s-ar putea vinde o mie de exemplare.

Făcând socoteala cam la cât s-ar ridica drepturile lui în acest caz, Martin văzu că la prețul de un dolar exemplarul și la drepturi de autor de cincisprezece la sută i s-ar cuveni o sută cincizeci de dolari. Atunci hotărî că dacă ar fi să se

mai întoarce vreodată la scris, nu s-ar mai ocupa decât de beletristică. Pentru nuvela Aventura, care era cam de patru ori mai mică Millennium îi plătitese de două ori mai mult. Vasăzică până la sfârșit tot se dovedea că notița pe care o citise el în ziar cu atâta amar de vreme în urmă spunea totuși adevărul. Revistele de mâna întâi plăteau la acceptare și plăteau bine. Millennium nu-i plătitese cu doi ci patru cenți cuvântul. Și, afară de asta, s-ar fi părut că erau amatoare de literatură bună, căci oare nu-i acceptaseră lucrările? La acest din urmă gând, Martin zâmbi cu amărăciune.

Scrise din nou editurii Singletree, Darnley & CO. Oferindu-i toate drepturile asupra Rușinii soarelui pentru suma de o sută de dolari plătită cu anticipație, dar editura nu se arată dispusă să-și asume un astfel de risc. Deocamdată nu avea nevoie de bani fiindcă vreo câteva din nuvelele scrise în vremea din urmă îi fuseseră acceptate și plătite. Își deschise chiar și un cont la bancă și, fără să mai fie dator cuiva vreun ban, ajunsese să aibă un sold de câteva sute de dolari. După ce fusese refuzată de mai multe reviste, nuvela Prea târziu fu reținută de Meredith-Lowell Company. Martin își aminti de cei cinci dolari pe care i-i dăduse odinioară Gertrude și de promisiunea că i-i va da înapoi însutit; de aceea scrise la editură și ceru uri avans de cinci sute de dolari asupra drepturilor ce i se cuveneau pentru Prea târziu. Spre mirarea lui, cu prima poștă primi un cec pentru suma cerută, dimpreună cu un contract. Încasă cecul în monede de aur de câte cinci dolari și-i telefonă Gertrudei, spunându-i că ar dori s-o vadă.

Gertrude sosi la locuința lui Martin tremurând toată și cu răsuflarea tăiată din pricina grabei cu care venise. Bănuind că trebuie să fie vorba de ceva neplăcut, strânsese din fugă cei câțiva dolari pe care îi găsisese la îndemână și-i adusesese cu ea în poșetă; atât de sigură era că lui frate-său i se întâmplase o mare nenorocire, încât de cum îl văzu se prăbuși plângând în brațele lui întinzându-i totodată, fără nici o vorbă, poșeta în care ținea banii.

— Aș fi venit eu la tine, îi spuse Martin. N-am vrut să risc vreo ceartă cu domnul Higginbotham și e mai mult ca sigur că ne-am fi certat dacă aș fi venit la voi.

— Lasă c-o să-i treacă lui cu vremea, îl liniști Gertrude, întrebându-se în același timp ce i s-o fi întâmplat lui frate-său. Mai înainte de asta ar fi însă bine să-ți iei o slujbă și să te pui serios pe treabă. Lui Bernard îi place să vadă oamenii înhămați la muncă cinstită. Articolele acelea din jurnale l-au scos din fire. Nu l-am văzut niciodată așa de furios.

— N-o să-mi iau nici o slujbă, spuse Martin zâmbind. Poți să-i comunicai asta din partea mea. N-am nevoie de nici o slujbă și uite că ți-o pot și dovedi.

Martin îi turnă în poală șuvoiul strălucitor și plin de clinchet voios al celor o sută de monede de aur.

— Îți aduci aminte de moneda de cinci dolari pe care mi-ai dat-o într-o vreme când n-aveam bani de tramvai? Iată, ți-o dau înapoi însoțită de nouăzeci și nouă de surori de vârste diferite, dar toate de aceeași mărime.

Dacă la sosire fusese speriată, acum Gertrude era de-a dreptul înspăimântată. Iar spaima ei era atât de cumplită fiindcă provenea din certitudine. Nu bănuia. Era convinsă. Se uită la Martin cu groază și picioarele ei butucănoase tremurau sub apăsarea șuvoiului de aur ca și cum monedele acelea i-ar fi ars carnea.

— Sunt ai tăi, râse Martin.

Gertrude izbucni în plâns și începu să geamă:

— Bietul meu frățior! Sărmanul meu copil!

La început Martin nu înțelese nimic. Pe urmă bănuia care ar putea să fie pricina zbuluciumului ei și-i dădu să citească scrisoarea editurii Meredith-Lowell, venită o dată cu cecul. Femeia o silabisi încetișor, oprindu-se din când în când ca să-și ștergă lacrimile, și, când termină de citit, zise:

— Și asta înseamnă că ai câștigat atâta bănet în chip cinstit?

— Mult mai cinstit decât dacă i-aș fi câștigat la loterie. Am muncit pentru ei.

Încet, încet Gertrude își recăpătă încrederea și citi din nou scrisoarea, cu mare luare-aminte. Îi trebui multă vreme lui Martin ca să-i explice de pe urma cărui fel de negustorie ajunseseră banii aceia în stăpânirea sa și încă mai multă ca, s-o convingă că banii erau într-adevăr ai ei și că lui nu-i făceau trebuință.

— Am să-i depun la bancă pe numele tău, zise ea în cele din urmă.

— Ba n-ai să-i depui deloc. Sunt ai tăi și poți să faci ce vrei cu ei, iar dacă nu-i iei tu, să știi că i-i dau Mariei. Ea o să știe cum să-i folosească. Te-aș sfătui totuși să-ți angajezi o servitoare și în sfârșit să te poți și tu odihni o vreme.

— Am să-i povestesc și lui Bernard, anunță Gertrude la plecare.

Martin se încruntă, pe urmă zâmbi ironic.

— Bine, povestește-i, zise el. Poate că după asta o să mă invite la voi la masă.

— Da, o să te invite... sunt sigură c-o să te invite! exclamă Gertrude entuziasmată, trăgându-l pe Martin către ea, sărutându-l și strângându-l în brațe.

CAPITOLUL.

XLII.

Într-o buna zi Martin își dădu seama că-l apasă singurătatea. Era sănătos și voinic și n-avea nici o treabă de făcut. Părăsirea scrisului și a studiului, moartea lui Brissenden și despărțirea de Ruth lăsaseră în viața lui un mare gol; iar viața lui refuza să se lase îngrădită și să se mărginească la trai bun în restaurante de lux și la țigări egiptene. Este drept că auzea adesea chemarea mărilor Sudului, dar parcă ceva îi spunea că nu și-a încheiat încă toate treburile aici, în Statele Unite. Două cărți de-ale lui urmau să apară în curând și mai erau încă și altele pe care le-ar fi putut publica. De la aceste cărți avea să încaseze mulți bani și de aceea voia să mai aștepte și să plece spre mărilor Sudului încărcat cu un sac de aur. Cunoștea undeva în Marquesas o vâlcea și un mic golf pe care le-ar fi putut cumpăra cu o mie de dolari chilieni.

Vâlceaua aceea se întindea de la golful în formă de potcoavă și înconjurat cu un brâu de câmpie până departe către crestele estompate și străjuite de nori ale munților din spate, având cu totul cam zece mii de acri. Peste tot se găseau arbori încărcăți cu fructe tropicale, găini și porci mistreți, câteodată se abătea pe-acolo și câte o turmă de bivoli sălbatici, iar mai sus, printre culmi și piscuri hălăduiau turme de capre sălbatică, hărțuite de câini sălbatici. Toate împrejurimile erau sălbatică. Nici o făptură omenească nu trăia pe-acolo. Iar el ar fi putut cumpăra vâlceaua și golful cu o mie de dolari chilieni.

Dacă-și mai aducea bine aminte, golful era cu adevărat încântător, cu ape îndeajuns de adânci ca să poată primi și cel mai mare vapor și atât de liniștite încât Călăuza Pacificului de Sud îl recomanda drept cel mai potrivit popas pentru revizuire și reparații, pe o rază de sute de mile. Avea de gând să-și cumpere un schooner – unul dintre acele vase mici, asemănătoare cu iahturile și tot atât de pline de alămuri, care alunecă pe valuri ca o nălucă – să pescuiască perle și să facă negoț cu copra prin insulele vecine. În vâlceaua și golful acela urma să-și așeze cartierul său general. Avea să-și clădească acolo o casă rustică și cu pereți de verdeață, asemenea casei lui Tati, și va umple casa, ca și vâlceaua și schoonerul, de slujitori cu pielea smolită. Acolo avea să le ofere ospitalitate directorului comptuarului din Taiohae, căpitanilor vaselor comerciale care cutreierau mările acelea precum și celor mai de seamă aventurieri ai Pacificului de Sud. Va ține casă deschisă și-și va primi musafirii ca un prinț. În felul acesta va uita de cărțile pe care le răsfoise cândva și de lumea care se dovedise a fi o amăgire.

Ca să poată aduce la îndeplinire toate acestea, trebuia să mai zăbovească în California spre a-și umple sacul de aur. Încă de pe acum aurul începuse să curgă. Dacă vreuna dintre cărți avea să aibă succes, se prea poate că faptul acesta i-ar da posibilitatea să-și plaseze tot maldărul de manuscrise. De asemenea mai putea să-și strângă nuvelele și versurile în mai multe volume și să-și asigure stăpânirea vâlcele, a golfului și a schooner-ului. De scris, nu va mai scrie niciodată. În privința asta era ferm hotărât. Totuși până atunci, până când i se vor publica și cărțile, va trebui să facă ceva, ceva mai mult decât să trăiască așa, apatic și prost, în starea aceea de indolentă în care căzuse.

Într-o duminică dimineață află că sindicatul constructorilor organiza o petrecere la iarbă verde la Shell Mound Park chiar în ziua aceea și la Shell Mound Park se duse și el. Fusese, mai înainte de prea multe ori la chermese ca să nu știe exact cum, anume erau și de îndată ce pătrunse în parc își dădu seama că trăiește iarăși, și încă mai puternic, senzațiile de odinioară. La urma urmei erau frații lui toți muncitorii aceștia. Printre ei se născuse, printre el trăise și, cu toate că se înstrăinase pentru o vreme, îl bucura întoarcerea printre ai săi.

— Ia te uită, fratel Să fiu al naibii dacă ăsta nu e Mart! auzi el pe cineva strigând și în clipa următoare o mână grea i se lăsă pe umăr. Un mi-ai umblat, fârtate atâta amar de vreme? Pe mare-ai fost? Ia, hai încoace să bem ceva.

În felul acesta se trezi în mijlocul vechii lui cete, căci vechea ceată era, cu câte o lipsă ici și colo și cu câteva chipuri noi în alte locuri. Prietenii lui nu erau zidari, dar ca și odinioară se duceau la toate chermesele duminicale, numai ca să danseze, să se încaiere și să se distreze. Martin bău cu ei și începu să se simtă din nou om. Își spuse atunci că fusese un prost când plecase de lângă ei; nu se îndoia nici o clipă că, dacă ar fi rămas alături de ei și, ar fi lăsat în plata Domnului cărțile și oamenii sus-puși, ar fi avut parte de mult mai multă fericire. Dar cu toate astea berea nu i se mai părea tot atât de bună ca pe vremuri. Nu mai avea gustul pe care-l avusese altădată. Brissenden îi răpise plăcerea de-a mai savura berea ieftină – își spuse el – iar cărțile erau de vină că nu se mai simțea bine în tovărășia prietenilor din tinerețe. Hotărî că la urma urmei n-avea să se simtă mult mai puțin bine ca în trecut și se duse în pavilionul de dans. Acolo se întâlni cu Jimmy, instalatorul, întovărășit de-o fată înaltă și blondă care numaidecât îl lăsă baltă ca să danseze cu Martin.

— Ia te uită, nu s-a schimbat deloc, le spuse Jimmy celor din jur, care făceau mare haz pe socoteala lui, în vreme ce Martin se învățea cu blonda în ritmul unui vals. Da pe cinstea mea dacă-mi pasă, așa de tare mă bucur că s-a întors. Ia te uită ce vals vede, hai, ce zici? Clasa una. Ce poți să-i mai spui fetei?

Dar Martin veni îndărăt cu blonda și i-o încredință lui Jimmy, iar pe urmă toți, dimpreună cu vreo încă cinci-șase prieteni, priviră perechile care dansau, râseră și glumiră împreună. Toți se bucurau de întoarcerea lui Martin. Încă nu-i apăruse nici o carte; prin urmare în ochii lor nu era îmbogățit cu nici un fel de merit artificial. Îl iubeau numai pentru ce era el însuși. Martin avea impresia că e un prinț înapoiat din exil, iar sufletul lui chinuit de singurătate îmbobocea acum, cufundat în această baie de afecțiune sinceră. Petrecu de minune și se simți într-adevăr în largul lui. Pe de altă parte, avea și buzunarele pline de bani, așa că urmând obiceiurile de-odinioară, când se întorcea de pe mare și-avea la el leafa pe câteva luni, aruncă banii în stânga și-n dreapta.

O zări o dată pe Lizzie Connolly trecând prin dreptul lui în brațele unui tânăr muncitor; ceva mai târziu, când făcu ocolul pavilionului de dans, dădu peste ea stând la o masă unde se serveau gustări. După prima surpriză și cuvintele de salut, Martin o conduse afară în parc, unde puteau discuta fără a fi siliți să vorbească mai tare decât muzica. Din clipa când i-a vorbit, a fost sclava lui. Iar el a înțeles. Se vedea limpede din smerenia plină de mândrie care-i lucea în ochi, din fiecă mișcare unduioasă a trupului cu ținută maiestuoasă și din felul cum îi sorbea cuvintele. Nu mai era fetița nevârstnică pe care o cunoscuse el. Acum era femeie în toată puterea cuvântului și Martin băgă de seamă că sălbatica și sfidătoarea ei frumusețe câștigase mult în vremea din urmă, fără să piardă nimic din sălbăticie, cu toate că focul și sfidarea de altădată păreau mai stăpânite. „E o frumusețe, o frumusețe adevărată”, murmură Martin în șoaptă, plin de admirație. Știa bine că este a lui, că n-avea nimic de făcut decât să-i spună „Haide!” și ar fi venit după el până la capătul lumii.

În clipa când aceste gânduri îi treceau prin minte, primi în tâmplă o lovitură neașteptată, cumplită și fu cât pe-aci să se prăbușească. Pumnul îi fusese dat de un om atât de furios și atât de grăbit, încât nu reușise să-l nimerească în falcă, acolo unde țintise. Clătinându-se, Martin se răsuci în loc și văzu pumnul venind spre el cu forță amețitoare. Din obișnuință, printr-o mișcare reflexă se apleca și pumnul zbură pe lângă el fără să-l atingă, dar răsucindu-l în loc pe cel care încercase să lovească. Martin izbi cu stânga, aruncând asupra celui ce se răsucise în loc toată greutatea trupului său, adăugată la puterea pumnului. Omul se întinse la pământ, căzând pe o coasta, dar sări imediat în picioare și se-aruncă asupra lui Martin cu o înverșunare turbată. Martin observă chipul schimonosit de ură al celui alt, fără a putea înțelege pricina acestei furii. Îi aplică totuși o directă de stânga, adăugând din nou la forța pumnului întreaga greutate a trupului. Flăcăul se răsturnă pe spate și căzu grămadă la pământ. Jimmy și ceilalți prieteni veneau în goană către el.

Martin se dezlănțuise. Retrăia din plin vremurile de altădată cu dansurile, încăierările și distracțiile de atunci. Trăgând totuși cu coada ochiului către adversar, se uită la Lizzie. De obicei, fetele țipau când bărbații se luau la bătaie, dar ea nu țipase. Privea scena cu răsuflarea tăiată, stătea ușor aplecată înainte, lăsând astfel să se vadă aprinderea cu care urmărise totul, ținea o mână apăsată pe piept, avea obraji în flăcări și o nețărmită admirație i se oglindea în priviri.

Flăcăul se ridicase în picioare și acum se zbătea să scape de opreliștea brațelor care-l înlănțuiau.

— M-a aștepta pe mine să mă întorc! striga el în gura mare. Pe mine m-aștepta fata și a venit deșteptul asta să mi o sufle. N-auziți să-mi dați drumu'? Dați-mi drumu' că' i arăt eu lui!

— Ce-ți veni, măi frate-miu, chiar așa pe chelie? îl întreba Jimmy în vreme ce dădea și el o mână ele ajutor ca să-l stăpânească pe flăcău. Asta-i Mart Eden. Vede un box de te lasă tuț, ascultă tu la mandea, că te mănâncă fript ca pe-un pui de vrabie dacă te iei de el.

— Că doar n-am să-l las să mi-o sufle când vrea el! strigă celălalt.

— L-a făcut pilaf pe Olandezul Zburător, și doar știi și tu cine-i ăla, îi dădu Jimmy înainte cu povețele. În cinci runde l-a isprăvit. Tu nu rămâi pe cotoaie nici un minut. Bagă de seamă!

Informațiile astea pârură a avea un efect liniștitor și flăcăul cel furios îl învrednici pe Martin cu o privire sfidătoare care-l măsură de sus până jos.

— Nu prea l-arată mutra, rânji el. Dar rânjetul era lipsit de patimă.

— Așa a crezut și Olandezul Zburător, îl asigură Jimmy. Ei, hai acum a s-o-ntindem, gata! Las' ca sunt fete cât lumea. Haida!

Flăcăul se lăsă dus către pavilion și toată ceata se luă după el.

— Cine-i ăsta? o întrebă Martin pe Lizzie. Și de unde i s-a năzărit așa deodată?

Încă de pe acum pasiunea luptei, altădată atât de puternică și stăruitoare, se topise și Martin își dădu seama că-i plăcea să se autoanalizeze, că plăcerea asta era prea puternică și nu-i îngăduia să ducă, singur și însingurat cum era, o viață atât de primitivă.

Lizzie clătină din cap.

Asta? E un terchea-berchea, răspunse ea. M-a condus până aici și a dansat cu mine. N-am avut încotro, știi, explică Lizzie după o scurtă pauză. Mă simțeam grozav de singură. Dar nu te-am uitat nici o clipă. Glasul aproape i se stinsese și privea drept înaintea ei. Îl las și rămân cu tine oricând vrei.

Privind-o din profil și știind că n-ar avea decât să întindă mâna și s-o culeagă, Martin se întreba dacă vorbirea corectă, gramaticală și aleasă, avea de fapt vreo însemnătate și, furat de gânduri, uită să-i răspundă.

— Da' l-ai întors pe dos, zise Lizzie cu un râs ușor, încercând să învioreze discuția.

— Să știi însă că e un vlăjgan zdravăn, nu glumă, răspunse Martin cu generozitate. Dacă nu l-ar fi tras amicii deoparte, tare mi-e teamă că mi-ar fi dat de furcă.

— Cine era fata aceea cu care te-am văzut atunci seara? întrebă Lizzie pe neașteptate.

— Ei, o fată, răspunse Martin.

— E-atât de mult de-atunci, murmură Lizzie dusă pe gânduri. Parc-au trecut o mie de ani.

Dar Martin nu vru să vorbească despre asemenea lucruri, așa că abătu discuția pe alte căi. Mâncară împreună la restaurant, unde el comandă vin și mâncăruri scumpe, iar după aceea dansă cu ea și numai cu ea, până o părăsiră puterile. Martin dansa foarte bine și fata îi rămase mereu în brațe, cufundată într-un ocean de fericire, cu capul sprijinit de umărul lui și dorind din inimă ca fericirea asta să nu se mai sfârșească niciodată. Către seară se rătăciră amândoi printre copaci și acolo, după bunul și vechiul obicei de altădată, Lizzie se așeză jos iar el se întinse pe spate și-și puse capul în poala ei. Rămase așa și picoti o vreme iar ea îi mângâie părul, îi privi îndelung ochii închiși și-l iubi cu dragoste nețârmurită. Deschizând deodată ochii, Martin citi pe fața ei mărturisirea curată a acestui simțământ. Ochii fetei coborâră mai întâi clipind iute, apoi se deschiseră mari și plini de curaj căutând adânc și duios în ochii lui.

— Am fost cuminte în toți anii ăștia, spuse ea cu voce atât de stinsă încât de-abia se auzi, ca o șoaptă depărtată.

În adâncul sufletului său, Martin știa că aude un adevăr ce ține de miracol. Și în adâncul sufletului său se făcea acum simțită o ispită puternică. Stătea în puterea lui s-o facă fericită. Dacă el nu mai avea parte de fericire, de ce ar lipsi-o și pe ea de darul acesta? Ar putea să se însoare cu ea și s-o ia cu sine, să sălășluiască amândoi în castelul cu pereți de verdeață din Marquesas. Dorința de a face acest lucru era puternică, dar și mai puternică fu însăși firea lui, care-i porunci să nu facă așa. Chiar fără voia lui, încă rămăsese credincios

Dragostei. Trecutele vremi de crailâc și nepăsare apuseseră pentru totdeauna. Nu le mai putea aduce îndărăt și nici el nu se mai putea întoarce la ele. Se schimbase mult... până în clipa asta nici nu-și dăduse seama cât de mult se schimbase.

— Eu nu sunt făcut pentru însurătoare, Lizzie, spuse el cu nepăsare.

Mâna care-i mângâia părul stătu pe loc o clipa, apoi continuă să-l dezmierde cu aceeași duioșie. Martin observă cum i se încruntă chipul, dar era încruntarea hotărârii, căci îmbujorarea nu-i pieri din obraji, iar toată ființa ei strălucea și se topea de dragoste.

— Nu la asta m-am gândit... încep ea, dar glasul i se stinse. Sau, în orice caz, puțin îmi pasă! Puțin îmi pasă! repetă Lizzie. Sunt mândră dacă pot fi prietena ta. Pentru tine sunt în stare de orice. Ce să fac, probabil că așa mi-e firea.

Martin se ridică în capul oaselor. Îi luă mana într-a lui. I-o luă cu bună știință, cu căldură dar fără patimă; și căldura aceea o îngheță.

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse ea.

— Ești o femeie de ispravă, și ai un suflet ales, șopti Martin. Eu ar trebui să fiu mândru că te cunosc. Și chiar sunt, să știi că sunt. Pentru mine ești o rază de lumină într-o lume de adânc întuneric și trebuie să fiu cinstit cu tine, tot atât de cinstit cât ai fost și tu.

— Nu mă interesează dacă ești cinstit sau nu cu mine. Poți să faci din mine ce vrei. Poți să mă arunci în mocirlă și pe urmă să calci peste trupul meu. Dar ești singurul bărbat de pe lumea asta care ar putea să facă așa, adăugă ea cu o sclipire mândră în priviri. Nu degeaba mi-am purtat singură de grijă încă de pe vremea când eram copil.

— Și tocmai de asta eu n-am să-ți fac niciodată un astfel de rău, spuse Martin cu blândețe. Ești atât de sinceră și de generoasă, încât mă obligi și pe mine să fiu tot atât de generos. Eu nu-s făcut pentru însurătoare și nici nu pot... da, și nici nu pot iubi fără să mă însor, cu toate că am făcut-o cu prisosință în trecut. Îmi pare rău c-am venit astăzi aici și că te-am întâlnit. Dar acum nu mai avem cum o drege și niciodată nu m-am așteptat să ajungem în situația asta. Dar te rog fii bună și ascultă-mă, Lizzie. Nu găsesc cuvinte să-ți spun cât de mult îmi plăci. Nu numai că îmi plăci.

Dar te respect și te admir. Ești minunată și ești neasemuit de bună. Dar ce rost au cuvintele? Și cu toate astea aș vrea foarte mult să fac ceva. Ai dus o viață foarte grea, Lizzie; îngăduie-mi să ți-o fac mai ușoară. (în ochii ei izbucni deodată o mare bucurie, care se risipi repede.) Sunt sigur că în curând am să pun mâna pe niște bani... mulți bani.

În clipele acelea își luase gândul de la vâlcea și de la golf, de la castelul cu pereții de iarbă și de la schooner-ul elegant și lucitor. La urma urmei, ce importanță avea? Putea să se angajeze pe vreun vapor, așa cum făcuse de atâtea ori mai înainte, și să se ducă în orice parte a lumii.

— Aș vrea să ți-i dau ție. Trebuie să ai și tu, de bună seamă, vreo dorință... să mai înveți carte, sau să te înscrii la școala comercială. Poate vrei

să te faci stenografă. Te-aș putea ajuta. Ori poate că-ți mai trăiesc părinții. Aș putea să le deschid o băcănie, sau altceva. Orice ai dori, spune-mi și de rest mă îngrijesc eu.

Lizzie nu răspunse ci rămase nemișcată, privind drept înainte, cu ochi goi, înecată de un nod dureros care i se urcase în gât, senzație pe care Martin o intui cu atâta limpezime încât simți și el o durere ascuțită, în exact același loc. Îi părea rău că vorbise. Ceea ce-i oferise el – bani – i se părea acum atât de mic și de vulgar față de ce-i oferise ea. El îi oferise un lucru străin de ființa lui și de care se putea lipsi fără nici un fel de durere, pe câtă vreme ea se oferise pe sine, riscând batjocura și rușinea și păcatul și toate nădejtile în răsplata de pe tărâmul celălalt.

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse ea, având în glas un tremur pe care-l preschimbă în tuse. Apoi se ridică. Hai să mergem acasă. Sunt moartă de oboseală.

Ziua se sfârșise și aproape toată lumea plecase acasă. Dar Lizzie și Martin, când ieșiră dintre copaci, văzură că ceata întreagă îi aștepta. Martin înțelese imediat despre ce era vorba. Se pregătea vreun scandal și ceata rămăsese acolo ca să-l apere. Ieșiră cu toții din parc, urmați îndeaproape de o altă ceată alcătuită din prietenii pe care flăcăul lui Lizzie îi strânsese ca să se răzbune pentru pierderea suferită. Câțiva sergenți de stradă și câțiva comisari, care ghiciseră cum stau lucrurile, interveniră conducând separat cele două cete către trenul de San Francisco. Martin îi spuse lui Jimmy că avea să coboare la stația de la Sixteenth Street ca să ia tramvaiul către Oakland. Lizzie rămânea nemișcată și nu dădea nici o atenție celor ce se petreceau în jurul ei. Trenul intră în stația Sixteenth Street și chiar din tren putură vedea tramvaiul care aștepta în stație și auziră când vatmanul suna nerăbdător din clopot, gata de plecare.

— Uite tramvaiul, îi îndemnă Jimmy, Dați fuga să-l prindeți că îi ținem noi oleacă în loc. Gata, fuga! Dați-i bătaie!

Ceata vrăjmașă fu puțin dezorientată de manevra celorlalți; dar nu trecu mult și săriră toți din tren ca să se ia după cei doi. Cetățenii liniștiți și cuminiți din Oakland care se suiseră mai înainte în vagon aproape nici nu-i luară în seamă pe tinerii veniți în goană ca să nu scape tramvaiul și grăbiți să-și ocupe locurile pe platforma din față. Nu făcură nici o legătură între cei doi și Jimmy, care sărise pe scară și striga la vatman:

— Dă-i bătaie, nenicule, bagă cărbuni și ia-o din loc!

În clipa următoare Jimmy se răsuci în loc și călătorii din tramvai îl văzură proptindu-și pumnii în muștra unui tânăr care venea în goană și încerca să se urce în tramvai. Însă în tot lungul tramvaiului pumnii începuseră să se proptească în nasuri și fălci. În felul acesta Jimmy și ceata lui, așezați pe scara tramvaiului, opriră năvala următorilor. Tramvaiul se urni din loc, în sunetele furioase ale clopotului bătut de vatman, iar Jimmy și ceata rămaseră în stație să ducă la bun sfârșit treaba începută. Tramvaiul se depărta repede, lăsând mult în urmă cetele încăierate, iar călătorii uluiți nu bănuiră niciodată că

tânărul cel liniștit și frumoasa muncitoare așezați pe platforma din față fuseseră pricina încăierării.

Pe Martin îl amuzase încăierarea și simțise cum se trezesc în el vechiile emoții ale luptei. Dar emoțiile acestea se șterseră repede, înlocuite fiind de o mare tristețe. Se simțea îmbătrânit cu veacuri întregi mai bătrân decât tinerii, nepăsătorii și voioșii lui tovarăși de altădată. El se dusese prea departe, prea departe ca să se mai poată întoarce îndărăt. Felul lor de viață, care fusese cândva și al său, nu-i mai plăcea deloc. Totul, totul și toate îl dezamăgeau. Se schimbaseră și ajunsese străin. Așa cum berea ieftină i se păruse rea la gust, și tovarășia lor îi era acum neplăcută. Prea mult se depărtase. Prea multe mii de cărți deschise se-ntindeau acum între el și foștii lui prieteni. Se exilase singur. Se-ndepărtase atât de mult în nemărginita împărăție a științei, încât îi era cu neputință să se mai întoarcă acasă. Pe de altă parte însă era om și atavica lui nevoie de prietenie rămânea nesatisfăcută. Nu-și aflase un nou sălaș. Așa după cum vechea lui ceată nu-l mai putea înțelege, după cum propria lui familie nu era în stare să-l înțeleagă, după cum burghezii nu puteau ajunge să-l înțeleagă, tot astfel fata asta care stătea alături de el și pentru care avea foarte multă prețuire nu va putea niciodată să-l înțeleagă, nici pe el și nici înalta considerație ce-o avea pentru ea. Și în vreme ce astfel de gânduri îi alergau prin minte, tristețea nu-i rămânea străină de amărăciune.

— Împacă-te cu el, o sfătui pe Lizzie, la despărțire, în fața mizerului bloc unde locuia fata, la colțul dintre Market Street și Sixth Street. Vorbea despre flăcăul al cărui loc îl uzurpase el în ziua aceea.

— Nu pot... acum, zise Lizzie.

— A, nici să nu te gândești, îi spuse el plin de veselie. N-ai decât să fluieri și vine în goana mare.

Nu asta am vrut să spun, zise ea simplu.

Și Martin știa ce voise să spună.

Când era pe punctul să-și ia rămas-bun de la ea, Lizzie se aplecă înspre el și se sprijini de pieptul lui. Dar nu se aplecă nici poruncitor, nici cu gândul de al cuceri, ci plină de nostalgie și de smerenie. Simți că i se topește inima. Marea lui putere de înțelegere i se ivi iarăși în suflet. O luă în brațe, o sărută și știu chiar atunci că nici un om nu primise vreodată un sărut mai sincer decât cel ale cărui urme îi rămăseseră lui pe buze.

— Doamne-dumnezeule! hohoti ea. Mi-aș da viața pentru tine! Viața mi-aș da-o!

Se smulse brusc din brațele lui și alergă în sus pe scări. Martin simți dintr-o dată că i s-au umezit ochii.

— Martin Eden, șopti el. Nu ești o brută și ești departe de a fi un vrednic discipol al lui Nietzsche. Te-ai însura cu ea dacă ai putea și i-ai umple de fericire inima înfiorată, Dar nu poți! Nu poți! Iar asta e o ticăloșie!

„Dă vagabondul lămuriri despre-a' lui biete răni murdare”, murmură Martin amintindu-și un vers de Henley, „Mi se pare un nonsens, și-o ticăloșie, viața.”

CAPITOLUL.

XLIII.

Rușinea soarelui apăru în octombrie. În clipa când desfăcu pachetul recomandat trimis de editură și pe masă se împrăștiară cele șase exemplare gratuite ce i se cuveneau, Martin fu cuprins de o neagră tristețe. Se gândi la cutremurătoarea bucurie pe care ar fi încercat-o dacă lucrul acesta s-ar fi petrecut numai cu câteva luni mai devreme, și compară bucuria ce-ar fi putut fi cu răceala și nepăsarea de acuma. Era cartea lui, prima lui carte, și cu toate acestea nu simțise în inimă nici cea mai slabă tresărire, nu simțea nimic altceva decât tristețe. Evenimentul de astăzi nu mai însemna pentru el nimic. Lucrul de cea mai mare însemnătate era că apariția cărții trebuia să-i aducă niște bani, și acum prea puțin îl mai interesau banii.

Luă un exemplar și se duse în bucătărie să i-l arate Mariei.

— Eu am scris-o, îi explică Martin, ca să-i risipească uimirea zugrăvită pe chip. Am scris-o în cămăruța asta de alături și cred că un sfert din supa ta de atunci s-a consumat pentru scrierea ei. Ia-o. E a ta. Știi, doar așa, ca să-ți mai aduci aminte de mine. Nu era fanfaronadă ori năzuință de a face pe grozavul. Nu dorea decât s-o facă fericită, s-o facă să fie mândră de el, să-i ofere un temei pentru încrederea pe care atâta amar de vreme o avusese în puterile lui. Maria puse cartea în odaia cea bună, deasupra Bibliei. Cartea aceasta scrisă de chiriașul ei era un lucru sfânt, un fetiș al prieteniei. Ștergea întrucâtva urmele decepției pe care o încercase când își dăduse seama că el muncise într-o spălătorie și, cu toate că nu înțelegea nici o iotă din acea carte, știa cu certitudine că fiecă rănd ascunde ceva mareț. Era o femeie muncitoare, simplă și modestă, dar înzestrată cu o mare putere de sacrificiu.

Cu aceeași nepăsare cu care primise apariția Rușinii soarelui citi și recenziile decupate din ziare și reviste, pe care i le trimitea săptămânal o agenție de presă. Cartea stârnise vâlvă, asta era limpede. Ceea ce însemna un spor în sacul cu aur. Putea deci să-i facă o situație lui Lizzie, să-și împlinească toate făgăduielile și să mai aibă și cu ce-și clădi castelul cu pereții de verdeață.

Din prudență, Singletree, Darnley & CO. Trăsese doar o mie cinci sute de exemplare în prima ediție, dar îndată după cele dintâi recenzii editura dădu la tipar o nouă. Ediție, cu un tiraj de două ori mai mare. Curând după asta începu tipărirea unei a treia ediții, în cinci mii de exemplare. O editură londoneză își asigură telegrafic dreptul de a scoate o ediție în Anglia și, imediat după aceea, sosi vestea că se pregăteau în grabă versiuni franceze, germane și scandinave. Atacul împotriva școlii lui Maeterlinck venea în cel mai potrivit moment cu putință. Se porni îndată o discuție aprinsă. Saleeby și Haeckel susținură și apărură Rușinea soarelui, aflându-se astfel pentru prima oară de acord. Crookes și Wallace se situară pe pozițiile potrivnice, în vreme ce Sir Oliver Lodge încercă să realizeze un compromis cu propria sa filosofie cosmică. Adeptii lui Maeterlinck se raliară în jurul vechiului stindard al misticismului. Chesterton stârni un hohot de râs universal cu câteva eseuri, așazis imparțiale, despre problema respectivă, și toată tevatura asta, cu ceartă și preopinenți cu

tot, fu înecatã în ridicol de un fulminant pamflet al lui George Bernard Shaw. Nu mai e nevoie sã se arate cã arena era plinã pânã la refuz și cu alți competitori mai puțin însemnați și cã prãfãraia, sudoarea și tãmbãlãul ajunseserã la culme.

„Este un caz dintre cele mai suprinzãtoare – îi scria lui Martin Singletree, Darnley & Co. – ca un eseu critico-filozofic sã se vândã la fel ca romanele. V-ați ales subiectul într-un mod cum nu se poate mai fericit și toate elementele de conjuncturã s-au dovedit a fi deosebit și neașteptat de prielnice. Credem cã nu mai este nevoie sã vã asigurãm cã noi batem într-adevãr fierul cât e cald. Pana în prezent s-au și vândut peste patruzeci de mii, de exemplare în Statele Unite și în Canada, iar actualmente avem în pregãtire o nouã ediție într-un tiraj de douãzeci de mii de exemplare. Cu mare greutate izbutim sã facem fațã cererilor. Este însã neîndoielnic cã am contribuit și noi la crearea acestei cereri. Pânã în prezent am și cheltuit cinci mii de dolari pe publicitate. Cartea dumneavoastrã are toate șansele sã batã recordurile în ceea ce privește vânzarea.

Alãturat vã înaintãm în dublu exemplar un contract pentru viitoarea dumneavoastrã lucrare, pe care ne-am îngãduit a nãdãjdui cã o veți publica tot în editura noastrã. Vã rugãm sã binevoiți a observa cã am urcat drepturile dumneavoastrã la 20%, ceea ce reprezintã cel mai ridicat procent pe care o casã de editurã serioasã poate cuteza sã-l acorde. În cazul în care sunteți dispus sã primiți oferta noastrã, vã rugãm sã binevoiți a completa spațiul respectiv cu titlul viitoarei lucrãri. Înțelegem a vã lãsa întreaga libertate asupra conținutului și naturii acesteia, fiind dispuși a vã publica orice carte, cu orice subiect. În cazul în care aveți o lucrare gata scrisã, o vom întãmpina cu toatã cãldura. Acum ar fi timpul sã lansãm încã o lucrare. Împrejurãrile nu ne vor putea fi niciodatã mai prielnice.

La primirea contractului semnat, vom avea plãcerea de a vã pune la dispoziție un avans asupra drepturilor dumneavoastrã în sumã de cinci mii dolari. Dupã cum veți binevoi a observa, avem cea mai mare încredere în opera dumneavoastrã și înțelegem a privi lucrurile în mare. De asemenea, vã facem cunoscut cã am fi dispuși sã încheiem cu dumneavoastrã un contract pe termen mai lung, de pildã zece ani, în cursul cãrora am avea dreptul exclusiv de a publica sub formã de volum tot ce veți scrie. Asupra acestei probleme ne rezervãm dreptul de a relua discuția cu un alt prilej.”

Martin lãsã jos scrisoarea și fãcu în gând un calcul aritmetic, ajungând sa constate cã produsul dintre cincisprezece cenți și șazeci de mii este nouã mii de dolari. Semnã noul contract, punând în spațiul gol Fumul bucuriei și-l trimise cu poșta la editurã, dimpreunã cu douãzeci de schițe scrise înainte de a fi descoperit formula schițelor potrivite pentru ziare. Cu cea mai mare vitezã cu care poșta din Statele Unite poate duce un mesaj și aduce rãspuns, sosi și cecul de cinci mii de dolari din partea editurii Singletree, Darnley & Co.

— Te-aș ruga sã mergi cu mine în oraș, Maria, azi dupã-amiazã, pe la douã, îi spuse Martin gazdei, în dimineața când primi cecul. Sau mai bine sã ne

întâlnim la două în colțul dintre Broadway și Fourteenth Street. Te-aștept acolo.

La ora stabilită, Maria se afla la locul întâlnirii. Singura explicație pe care mintea ei se arată capabilă s-o găsească în legătură cu tainica purtare a lui Martin erau ghetetele, așa că încercă o foarte amară dezamăgire când îl văzu pe Martin trecând repede prin fața unui magazin de încălțăminte și intrând în birourile unei agenții de vânzări imobiliare. Toate cele ce se petrecură după aceea rămaseră veșnic în mintea ei ca un fel de nălucire. Niște domni mari îi zâmbeau plini de bunăvoință, în vreme ce vorbeau cu Martin sau discutau între ei; o mașină de scris țacănea; se puseră tot felul de iscălituri pe un înscris important; până și proprietarul ei se afla de față și-și puse iscălitura; iar când totul s-a sfârșit și ieșise afară, pe trotuar, proprietarul i-a vorbit astfel:

— Și-așa, Maria, luna asta nu va mai trebui să-mi dai șapte dolari și jumătate.

Maria era prea zăpăcită ca să poată răspunde ceva.

— Și nici luna cealaltă, nici următoarea, nici următoarea, adăugă proprietarul.

Maria îi mulțumi cu vorbe abia bolborosite, ca pentru un mare hatâr. De-abia când a ajuns îndărăt acasă în North Oakland, și după ce a stat de vorbă cu vecinii, iar băcanul portughez a cercetat îndeaproape cum stau lucrurile, a înțeles Maria că era proprietara căsuței în care locuia și pentru care plătise chirie atât amar de ani.

— De ce nu mai cumpărați nimic de la mine? îl întrebă băcanul portughez pe Martin în seara aceea, ieșindu-i în întâmpinare când îl văzu coborând din tramvai.

Atunci Martin îi spuse că nu-și mai gătește singur și pe urmă primi invitația portughezului, intră în băcănie și ciocni cu el un pahar. Martin băgă de seamă că portughezul deschisese o sticlă din cel mai bun vin pe care-l avea în prăvălie.

— Maria, îi spuse el în seara aceea, am să mă mut de la tine. Și tu ai să te muți de-aici foarte curând. După asta poți să închiriezi casa și sa fii proprietăreasa. Mi-ai spus că ai un frate la San Leandro sau la Haywards și că frate-tău are o lăptărie. Vreau să trimiți toate rufele astea îndărăt nespălate – înțelegi? nespălate și chiar mâine să te duci la San Leandro ori la Haywards sau unde o fi și să dai de frate-tău. Spune-i să vină repede să stea de vorbă cu mine. Eu mă mut la hotel Metropole, la Oakland. El trebuie să știe cum arată o bună fermă de produse lactate.

Și astfel ajunse Maria proprietăreasă și stăpâna unei ferme cu vite de lapte, la care avea angajați doi oameni; își deschise chiar și un cont la bancă, iar contul acesta creștea mereu, în ciuda faptului că acum toți copiii erau încălțați și se duceau la școală. Foarte puțini oameni au dat vreodată ochi cu zânele cele darnice văzute în vis, dar Maria, care muncise din greu, care nu era prea luminată la minte și care niciodată nu visase zâne darnice, cunoscute pe buna ei zână întruchipată într-un fost muncitor de spălătorie.

Între timp lumea începea să se întrebe: „Cine-i acest Martin Eden?” Refuzase să dea date biografice revistelor și editurilor, dar nu putu să împiedice activitatea ziarelor. Se știa că orașul lui de baștină e Oakland și reporterii descoperiră zeci de oameni bucuroși să dea informații. Tot ceea ce Martin era și nu era, tot ce făcuse și mai cu seamă ce nu făcuse apăru în presă, pentru delectarea publicului, dimpreună cu fel de fel de fotografii, acestea din urmă fiind furnizate mai ales de fotografii din localitate, care îi făcuse cândva o poză lui Martin, iar acum se grăbise să-și asigure dreptul de proprietate și s-o arunce pe piață în mii de exemplare. La început, mânat de marele dezgust pe care î-l pricinuiău revistele și tot ce ținea de societatea burgheză, Martin luptă împotriva publicității; dar în cele din urmă, deoarece era mai ușor să capituleze decât să lupte, capitulă. Își dădu seama că i-ar fi fost aproape cu neputință să refuze să stea de vorbă cu corespondenții speciali care străbăteau distanțe uriașe ca să ajungă până la el. Pe lângă asta, fiecare zi avea atât de multe ceasuri și, de vreme ce nu mai era ocupat nici cu scrisul și nici cu învățatul, ceasurile acestea trebuia totuși folosite în vreun fel; de aceea se supuse unor astfel de solicitări care pentru el erau acum un simplu capriciu, acordă interviuri, își exprimă părerile în problemele de literatură și filosofie și chiar acceptă invitații la masă în casele burghezilor. Ajunsese într-o stare sufletească stranie, dar foarte comodă. Nu-i mai păsa de nimic. Iertase pe toată lumea, chiar și pe tânărul reporter care-l înfățișase ca pe un socialist fanatic și căruia îi acordă un interviu de o pagină întregă, cu fotografii speciale.

Pe Lizzie o mai întâlnește din când în când, întâmplător, dar era limpede că fata regreta faima lui de acum. Însemna că distanța dintre ei crește și mai mult. Poate că tocmai în speranța de a micșora distanța asta se înduplecase în fața insistențelor lui, se înscrișese mai întâi la un curs seral și apoi la școala comercială și primise să se îmbrace la unul dintre cei mai buni croitori, care lua prețuri înspăimântătoare. Progresele ei zilnice erau atât de evidente, încât Martin ajunse să se întrebe dacă într-adevăr proceda bine, căci își dădea seama că toate strădanii și toate gesturile fetei erau făcute doar de dragul lui. Încerca să pară înzestrată cu cât mai multe calități – și calități dintre acelea pentru care el părea să aibă deosebită considerație. Martin însă nu-i dădea nici un fel de speranțe, se purta față de ea ca un frate și căuta s-o vadă cât mai rar.

Nuvela *Prea târziu* fu lansată de editura Meredith-Lowell într-un moment când faima lui era bine stabilită și, fiind o povestire, avu un mult mai mare succes comercial decât *Rușinea soarelui*. Săptămâni de-a rândul reuși să câștige o performanță nemaîntâlnită până atunci, aceea de a avea două cărți pe primele locuri în lista lucrărilor cu cel mai mare succes de librărie. Nuvela nu câștigă numai sufragiile cititorilor de beletristică, dar chiar cei ce citiseră *Rușinea soarelui* cu mare interes se văzură atrași și cuceriți de nuvela cu temă marină, tocmai prin forța deosebit de puternică și multilaterală dovedită de autor. Prin urmare mai întâi pornise la atac împotriva misticismului și condusesse acest atac cu o rară măiestrie; apoi, îndată după aceea, scrisese ceva foarte valoros, tocmai pe linia literară pe care o apăruse, dovedindu-se

altfel un geniu de o factură cu totul rară: critic și creator în același timp, Bani curgeau și faima lui creștea mereu; strălucea ca o cometă în lumea literară, dar era mai mult amuzat decât interesat de zarva din jur. Un singur lucru îl nedumerea, un lucru de nimic, dar care ar fi năucit pe toată lumea, dacă ar fi fost cunoscut. Numai că lumea ar fi fost uluită mai mult de nedumerirea lui decât de lucrul acela neînsemnat, dar care lui i se părea gigantic. Judecătorul Blount îl invită la masă. Acesta era lucrul acela de nimic, sau mai bine zis începutul acelui lucru de nimic sortit să devină în curând lucrul hotărâtor. Prin urmare el îl insultase pe judele Blount, se purtase față de el într-un mod incalificabil, iar judele Blount întâlnindu-l pe stradă, îl invitase la masă! Martin trecu în revistă toate prilejurile, foarte numeroase, în care judele îl întâlnise în casa Morse dar nu-l invitase la masă. De ce nu-l invitase atunci? se întrebă el. De-atunci și până acum nu se schimbase. Era același Martin Eden. De unde venea deosebirea? Din faptul că ceea ce scrisese el apăruse acum strâns între copertele unor cărți? Bine, dar pe vremea când judele nu-l invita, lucrurile acestea fuseseră scrise. Nu era vorba de vreo realizare dusă la bun sfârșit de atunci încoace. Toate erau scrise și definitiv puse la punct în chiar vremea când judele Blount împărtășea părerea generală și-l lua în răs pe Spencer și pe Martin și toate ideile susținute de el. Prin urmare, nu pentru valoarea lui intrinsecă, autentică, ci doar pentru valoarea lui aparentă, convențională, îl invita la masă judele Blount.

— Martin zâmbi amar și acceptă invitația, în același timp minunându-se de propria lui politețe. Iar cu ocazia dineului, la care împreună, cu soțiile lor se aflau cel puțin o jumătate de duzină, de domni sus-puși, în mijlocul cărora Martin era invitatul de onoare, judele Blount, susținut cu aprindere de judele Hanwell, îl luă deoparte și insistă ca Martin să facă o cerere de înscriere la Styx – clubul ultraselect, din care făceau parte nu numai oamenii bogați, ci și oamenii cu faimă. Dar Martin refuză și fu mai nedumerit decât oricând.

Distribuirea manuscriselor îi lua foarte mult timp. Era mereu asaltat de cererile editorilor. Se descoperise că e un valoros stilist, și încă unul sub al cărui stil se ascundea o substanță de mare adâncime. După ce publică Leagănul frumuseții, Northern Review îi scrise solicitându-i încă cinci ori șase eseuri similare, pe care Martin le-ar fi putut furniza imediat, dacă anterior Burton's Magazine, o revistă pusă pe speculații îndrăznețe, nu s-ar fi oferit să-i cumpere cinci eseuri la prețul de cinci sute de dolari bucata. Martin răspunsese că poate satisface comanda, dar numai la o mie de dolari bucata. Își adusese aminte că toate acele manuscrise fuseseră refuzate de chiar revistele care acum le cereau cu atâta insistență. Și refuzul lor de atunci fusese rece, mecanic, stereotip. Atunci îl împinseseră până în pragul disperării, dar acum voia și el să le scoată sufletul. Burton's Magazine plăti prețul cerut pentru cele cinci eseuri, iar restul de patru îi fură luate, la același preț, de Mackintosh's Monthly, deoarece Northern Review fiind prea săracă abandonă cursa. În acest fel văzură lumina tiparului Marii pontifi ai tainelor, Visătorii de minuni, Măsura propriului Eu, Filosofia iluziei, Zeu și lut, Artă și biologie,

Critici și eprubete, Pulbere de stele și Elogiul cămătăriei – și toate stârniră furtuni, discuții și controverse îndelungate.

Editorii îi scriau acum cerându-i să fixeze propriile lui condiții, ceea ce el și făcu, dar numai pentru ceea ce avea gata scris. Refuză cu hotărâre să se angajeze în vreo lucrare nouă. Numai gândul că ar mai putea pune vreodată condeiul pe hârtie îl scotea din minți. Îl văzuse pe Brissenden sfâșiat în bucăți de gloata dezlănțuită și, în ciuda faptului că pe el gloata îl aclama, încă nu uitase acea lovitură și nu putea să aibă nici un respect pentru gloată. Propria lui popularitate i se părea o trădare și o jignire adusă lui Brissenden, îi făcea greață, dar se hotărî să continue, ca să strângă bani.

Primi de la directorii de edituri sau reviste și scrisori de felul acesteia: „Cam cu un an în urmă, spre marea noastră părere de rău, ne-am văzut nevoiți să refuzăm publicarea volumului dumneavoastră de poeme de dragoste. La vremea respectivă am fost adânc impresionați de valoarea acestor poeme, dar anumite considerente imperative ne-au împiedicat să le reținem. În cazul în care ele se mai află încă la dispoziția dumneavoastră, și dacă veți binevoi să ni le înaintați, am fi foarte fericiți să le publicăm în întregime și în condițiile pe care veți înțelege să le stabiliți. Suntem, de asemenea, dispuși să vă oferim cele mai avantajoase condiții pentru tipărirea lor în volum”.

Martin reluă vechea lui tragedie în versuri albe și le-o trimise în locul poemelor de dragoste. Înainte de a o pune la poștă o reciti și fu foarte adânc impresionat de stângăciile care trădau pe începător și de evident slabă ei realizare. Totuși o trimise; și fu publicată spre eternul regret al redacției respective. Publicul fu indignat și nu-i veni să creadă. Era prea uriașă distanța de la înalta măiestrie a lui Martin Eden și până la amestecătura aceea de cuvinte seci. Se spuse chiar că nu el o scrisese, că revista o contrafăcuse cu destul de multă stângăcie, sau că Martin Eden pornise pe urmele lui Dumas-tatăl și după ce ajunsese în culmea gloriei pune pe alții să scrie în locul lui. Când însă explică limpede că tragedia nu era decât o prima încercare din copilăria sa de scriitor și că revista nu se declarase mulțumită până nu o căpătase, lumea făcu haz pe socoteala revistei, în a cărei redacție se făcură o serie de schimbări. Tragedia nu apăru niciodată în volum, cu toate că Martin încasase un avans asupra drepturilor de autor.

Coleman's Weekly îi trimise lui Martin o telegramă lungă de tot, care costa cam trei sute de dolari, oferindu-i o mie de dolari de articol pentru o serie de douăzeci de articole. Pentru asta, Martin ar fi trebuit să călătorească prin Statele Unite, toate cheltuielile urmând să fie suportate de revistă, și să scrie despre ce ar fi găsit el de cuviință. În telegramă erau menționate o serie de teme, numai cu titlu de exemplu, pentru a-i arăta cât de larg i-ar fi fost câmpul de alegere. Singura obligație era aceea de a se limita la teritoriul Statelor Unite. Martin răspunse telegrafic că regretă dar nu poate accepta oferta; telegrama o expedie însă cu taxă inversă.

Wiki-Wiki, publicată în Warren's Monthly, avu un succes fulgerător. După aceea apăru și într-un volumaș separat, tipărit în condiții excepționale și

frumos ilustrat, făcând o vâlvă nemaipomenită și vânzându-se ca pâinea caldă. Criticii erau unanimi în a afirma că nuvela aceasta avea să-și ocupe locul cuvenit alături de cele două vestite bucăți scrise de doi marinari clasici a literaturii: Spiridușul din sticlă și Pielea de sâgri.

Cu toate acestea publicul întâmpină volumul Fumul bucuriei cu răceală și eu îndoieli. Morala și prejudecățile burgheze erau jignite de îndrăzneala și originalitatea schițelor din volum; dar după ce la Paris traducerea făcută imediat stârni un entuziasm de nedescris, cititorii britanici și americani urmară exemplul parizian și cumpărară atât de multe exemplare, încât Martin izbuti să determine o editură așa de conservatoare ca Singletree Darnley & CO. Să-i acorde douăzeci și cinci la sută neto pentru o a treia și treizeci la sută neto pentru o a patra carte. În aceste două volume fură incluse toate schițele și nuvelele mai scurte pe care le scrisese, atât cele apărute, cât și cele care erau în curs de apariție în ziare sau reviste. Dangătul clopotelor și povestirile lui de groază alcătuiau un volum; celălalt cuprindea Aventura, Cazanul, Vinul vieții, Vârtejul, Strada cotită și alte patru nuvele. Editura Meredith-Lowell reuși să pună mâna pe colecția de eseuri, iar editura Maximilian obțină Poemele marine și Ciclul dragostei, dar poeziile din, acest de pe urmă grup fură publicate mai întâi în Ladies' Home Companion, care-i plăti drepturi exorbitante.

Când ajunse să vândă și ultimul manuscris, Martin scoase un oftat de ușurare. Castelul cu pereți de verdeață și schoonerul alb și plin de alămuri erau la îndemâna lui. În orice caz dovedise netemeinicia părerii lui Brissenden, care socotea că nici un lucru de valoare nu poate ajunge să vadă lumina tiparului în reviste. Succesul său arăta limpede că Brissenden se înșelase. Și totuși, fără să înțeleagă nici el prea bine de ce, Martin avea impresia că până la urmă tot Brissenden avusese dreptate. Pricina de căpetenie a succesului era Rușinea soarelui și nu meritul scrierilor lui. Succesul acestor scrieri era ceva cu totul întâmplător. Toate fuseseră respinse de nenumărate ori de reviste. Publicarea Rușinii soarelui dăduse loc la o controversă și prin asta silise oarecum soarta să treacă de partea lui. Dacă n-ar fi existat Rușinea soarelui n-ar fi existat nici cotitura în atitudinea sorții față de el și dacă nu s-ar fi produs acel miracol cu vâlva stârnită în jurul Rușinii soarelui, din nou acea cotitură nu ar fi avut loc. Singletree, Darnley & CO. Recunoscuseră că era vorba de un miracol. Nu tipăriseră întâi decât o ediție de o mie cinci sute de exemplare, pentru că nu puteau fi siguri că vor reuși s-o vândă. Erau oameni cu experiență în branșa asta și nimeni nu fusese mai surprins decât ei de succesul neașteptat al cărții. A fost un adevărat miracol. Niciodată n-au izbutit să înțeleagă cum se produsese miracolul și în fiecare scrisoare pe care i-o scriau, Martin regăsea urmele respectului deferent stârnit de acea primă întâmplare misterioasă. Era inexplicabil. Pur și simplu se întâmplase. În ciuda experienței care părea să indice că așa ceva era imposibil, lucrul se întâmplase totuși.

Judecând astfel, Martin ajunsese să se îndoiască de realitatea popularității lui. Burghezia și nu altcineva îi cumpăra curțile și-i umplea

buzunarele cu aur, iar din puținul pe care-l știa el despre burghezie nu izbutea să-și dea seama cam ce ar fi putut aprecia sau înțelege burghezii din scrierile lui. Adevărata frumusețe și forța a celor scrise de el nu însemnau nimic pentru sutele de mii de oameni care-l aclamau și-i cumpărau cărțile. El nu era decât un capriciu trecător, aventurierul care năvălise în Parnas într-un moment când pe zei îi furase somnul. Sutele de mii îl citeau și-l aclamau cu aceeași animalică lipsă de înțelegere cu care tăbărâseră asupra Ephemerei lui Brissenden și hăcuiseră poemul – nu erau decât o haită de lupi care-i lingeau mâna în loc să-l sfășie. Lingerea mâinii sau sfășierea rămâneau doar o chestiune de întâmplare. Un singur lucru știa cu deplină certitudine: Ephemera era infinit mai valoroasă decât tot ce scrisese el. Infinit mai mare decât tot ce avea el în făptura lui. Era un poem sortit să răzbată peste veacuri. Prin urmare tributul pe care i-l plătea gloata se dovedea cu adevărat un tribut jalnic și de nimic, fiindcă aceeași gloată terfelise Ephemera, tăvălind întreg poemul în mocirlă. Oftă din adâncul rărunchilor, dar cu satisfacție. Era fericit că vânduse până și ultimul manuscris și că în sfârșit toată povestea asta avea să se încheie.

CAPITOLUL.

XLIV.

Domnul Morse îl întâlnește pe Martin în birourile hotelului Metropole. Dacă se afla acolo numai din întâmplare, venit pentru alte treburi, sau dacă venise cumva în scopul anumit de a-l invita la masă, Martin nu reuși să afle cu precizie niciodată, deși înclina către cea de-a doua ipoteză. Oricum, se trezi invitat la masă de domnul Morse, de însuși domnul Morse, tatăl lui Ruth, care îi interzisese să-i mai calce în casă și care rupsesese logodna.

Martin nu era supărat. Nu se simțea nici măcar ofensat. De aceea îl suportă pe domnul Morse, întrebându-se tot timpul cum s-o fi simțind cineva care se umilește în halul acesta. Nu refuză invitația. O amână pentru mai târziu, în chip vag și fără să-și ia nici un angajament precis, interesându-se însă de starea familiei, mai cu seamă de doamna Morse și de Ruth. Rosti numele lui Ruth fără nici o ezitare, cu tonul cel mai firesc, deși în sinea lui fu surprins că nu e străbătut de nici un fior și nu mai simte vechea și atât de obișnuita zvâcnire a inimii și năvală a sângelui fierbinte.

Era foarte des invitat la masă – și câteodată accepta invitațiile. Existau oameni care căutau prilejul să-i fie prezentați numai pentru a-l putea invita. Între timp Martin continua să se minuneze din pricina aceluia lucru de nimic, care începuse să devină foarte important. Bernard Higginbotham îl invită la masă. De data asta mirarea lui fu fără margini. Își aduse aminte de zilele în care crăpa de foame și când nimeni nu-l invita la masă. În acele zile ar fi avut nevoie să i se dea mese, atunci era sleit de puteri și aproape leșinat de foame și atunci slăbea din pricină că n-avea ce să mănânce. În asta consta întreg paradoxul. Pe vremea când avea nevoie de mese, nimeni nu i le oferea; acum însă, când ar fi putut să-și plătească singur și o sută de mii de ospete și când începea să-i piară pofta de mâncare, plouau invitațiile la masă. Dar de ce? Nu exista aici nici un fel de dreptate și el n-avea nici cel mai mic merit. El nu se

schimbare cu nimic. Tot ce realizase el era împlinit încă de pe vremea aceea. Domnul și doamna Morse îl osândiseră, spunând că e un leneș și un pierdevară, iar prin intermediul lui Ruth îl îndemnaseră să intre funcționarăș într-un birou. Ba mai mult decât atât, cei doi cunoscuseră ce scrisese el încă de pe vremea de-atunci. Ruth le dăduse toate manuscrisele lui, unul după altul. Le citiseră. Exact aceleași manuscrise îl făcuseră să umple coloanele ziarelor cu numele lui și tocmai numele lui răspândit pe toate paginile ziarelor îi îndemna acum să-l invite la masă.

Un lucru era sigur: familia Morse nu catadicsise să-l accepte pentru ceea ce reprezenta el sau scrisul lui. Prin urmare nici acum nu puteau sări dorească pentru el însăși ori pentru ce scrisese el, ci pentru faima de care era înconjurat, fiindcă acum ajunsese să fie „cineva” și – de ce nu? – pentru că avea o sută de mii de dolari sau cam atât. În felul acesta evalua societatea burgheză oamenii, dar cine era el ca să poată pretinde să fie măsurat după alt etalon? Dar el era un om mândru. Disprețuia acest sistem de măsurătoare. Dorea să fie prețuit pentru ceea ce reprezintă el însuși, sau pentru munca lui care, la urma urmei, era o expresie a personalității sale. În felul acesta îl prețuia Lizzie. Ba pentru ea scrisul lui nu avea nici o însemnătate. Lizzie îl prețuia numai pe el. În același fel îl aprecia și Jimmy, instalatorul, dimpreună cu vechea lui ceată. Îi dovediseră lucrul acesta de nenumărate ori, pe vremea când trăia în mijlocul lor; i-o dovediseră în duminica aceea de la Shell Mound Park. De scrisul lui puțin le păsa. Omul pe care-l iubeau ei și pentru care se arătau oricând gata să se bată era doar el, Mart Eden, unul de-ai lor și un flăcău de ispravă! Mai era pe urmă Ruth. Îl iubise pentru el însuși, despre asta nu încăpea îndoială. Și totuși, oricât de mult l-ar fi iubit, iubise mult mai temeinic scara burgheza de valori. Se împotrivise proiectelor scriitoricești ale lui Martin și, după părerea sa, în primul rând pentru că prin ele nu câștiga bani. La asta se mărginiseră aprecierile ei asupra Ciclului dragostei. Și ea îl îndemnase stăruitor să-și găsească o slujbă. Ce-i drept, știuse să îndulcească pilula pomenind despre o „situație”, dar în fond era vorba despre același lucru și formularea de atunci îi rămăsese în minte. Îi citise tot ce scria – poeme, nuvele, eseuri – Wiki-Wiki, Rușinea soarelui, absolut tot. Iar ea îl îndemnase totdeauna și cu mare insistență să-și găsească slujbă, să se apuce de muncă... Doarane-dumnezeule, ca și cum n-ar fi muncit, renunțând la somn, sleindu-și însăși puterea de viață numai și numai ca să fie demn de ea.

Și așa lucrul cel de nimic începu să crească. Martin era voinic și se simțea bine, mânca regulat, dormea mult, dar cu toate astea lucrul acela de nimic devenea o obsesie. Scrierile lui erau atunci lucru împlinit. Expresia asta îi răsuna mereu în creier. Într-o zi se afla la etajul de deasupra „Băcăniei Higginbotham” și ședea la masă, vizavi de Bernard Higginbotham, cu ocazia unuia dintre prânzurile îmbelșugate de duminică, străduindu-se din răspuțeri să se stăpânească și să nu urle: „La vremea aceea opera era realizată! Și acum mă hrănești, dar pe atunci mă lăsați să crăp de foame, îmi interziceai să-ți calc pragul și mă înjurai pentru ca nu voiam să-mi găsesc o slujbă. Iar munca mea

era cu totul împlinită, scrisesem aproape tot ce am scris. Și acum, dacă spun ceva, vorbele pe care voiai să le rostești îți mor pe buze; îmi sorbi cuvintele și ascuți cu atenție plină de respect orice aș spune. Îți spun că partidul din care faci parte este plin de putreziciune și de șperțari iar în loc să te înfurii faci doar <hm> și <de!> și admiți că este mult adevăr în ce spun eu. Și de ce? Pentru că am ajuns un om cu faimă; pentru că am bani, bani mulți. Nu pentru că sunt Martin Eden, un flăcău de isprava și nu tocmai prost. Aș putea să-ți spun că luna e făcută din brânză verde și te-ai declara îndată de acord, sau cel puțin n-ai face nici o obiecție, pentru că acum am dolari, maldăre de dolari. Și tot ce-am creat eu era terminat; totul era împlinit, crede-mă, încă pe vremea când mă scuipai, da parc-aș fi fost un gunoi”.

Dar Martin nu urlă. Gândurile acestea i se învolburau în minte într-un vârtej necurmat, dar el zâmbea și izbutea să rămână îngăduitor. Când Martin tăcu, scufundat în gânduri, Bernard Higginbotham prinse a vorbi. Și el izbândise, și el era un om de succes și se mândrea cu asta. Și răsbătuse singur. Nimeni nu-i dăduse nici o mână de ajutor. Nu era dator nimănui nimic. Își împlinea conștiincios datoriile cetățenești și întreținea o familie numeroasă. Iar pe lângă toate acestea exista pe lume și „Băcănia Higginbotham”, acest monument al propriei sale priceperi și hărnicii. El unul iubea „Băcănia Higginbotham” așa cum alții își iubesc nevestele. Își deschise inima în fața lui Martin, arătându-i cu câte strădanii și cu câtă grijă înjghebase el băcănia. Iar de-acum înainte avea și alte planuri cu ea, planuri mari. Cartierul se dezvolta repede și prăvălia lui devenea mult prea mică. Dacă ar avea ceva mai mult spațiu, ar putea să aducă prăvăliei o mulțime de îmbunătățiri, care să-i ușureze munca și să-i sporească deverul. Dar n-o să se lase el până n-o ajunge și aici. De pe acum făcea toate eforturile ca să apropie ziua când va fi în stare să cumpere terenul de alături ca să ridice o altă clădire cu etaj. Camerele de la etaj le-ar da cu chirie, iar în ambele clădiri la parter s-ar întinde „Băcănia Higginbotham”. Ochii îi sticliră când pomeni de firma cea nouă care avea să se întindă peste fațadele ambelor clădiri.

Martin uită să-l mai asculte. Refrenul „lucru împlinit” îi răsuna mereu în minte și acoperea vorbele celuilalt. Dar refrenul acesta îl aducea în pragul nebuniei și de aceea se strădui să scape de el.

— Cât spuneați că ar costa? întrebă el deodată.

Cumnată-său se opri la mijlocul unei fraze prin care explica avantajele comerciale oferite de cartier. Nu spusese cât l-ar fi costat Dar de știut, știa. Socotise de zeci de ori.

— La prețul de astăzi al materialelor, răspunse el, cred că patru mii de dolari ar fi de ajuns.

— Cu firmă cu tot?

— Firma n-am mai pus-o la socoteală. Asta vine de la sine, din moment ce înălțăm clădirea.

— Dar terenul?

— Încă trei mii.

Domnul Higginbotham se aplecă înainte, lingându-și buzele și frământându-și degetele, cu ochii țintă la Martin, care se apucase să completeze un cec. Când cecul îi fu înmănat, domnul Higginbotham se uită repede la sumă – șapte mii de dolari.

— Da'... știi... n-aș putea să plătesc mai mult de șase la sută... spuse el cu voce spartă.

Lui Martin îi veni să râdă, dar nu răsese ci întrebă:

— Și cât face asta?

— Păi să vedem. Șase la sută... vasăzică șase ori șapte... patru sute și douăzeci de dolari.

— Asta înseamnă treizeci și cinci de dolari pe lună, nu?

Higginbotham încuviință din cap.

— Ei, atunci, dacă n-ai nimic împotriva, o să aranjăm în felul următor. Martin aruncă o privire către Gertrude. Poți să-ți păstrezi capitalul, cu condiția să folosești cei treizeci și cinci de dolari pe lună pentru plata gătitului, spălatului și călcatului. Cei șapte mii de dolari sunt ai dumitale dacă garantezi că Gertrude n-o să se mai ocupe niciodată cu treburile astea. S-a făcut?

Domnul Higginbotham înghiți în sec. Perspectiva ca nevasta să nu se mai ocupe cu treburile gospodărești era un ultraj, adus zgârceniei lui. Darul acela princiar îndulcea pilula, dar pilula era cumplit de amară. Să nu mai muncească nevastă-sa! Îi pierise graiul.

— Bine, zise Martin. Atunci am să dau eu câte treizeci și cinci de dolari pe lună și...

Se întinse peste masă ca să ia îndărăt cecul. Dar Bernard Higginbotham puse repede mâna pe el, strigând:

— S-a făcut! S-a făcut!

Când se urcă în tramvai, Martin se simțea rău și era foarte obosit. Mai ridică o dată ochii și citi firma băcăniei cumnatului său.

— Nerușinatul! gemu el. Porcul! Porcul nerușinat! După ce Ghicitoarea apăru în Mackintosh's Magazine, cu vignete de Berthier și cu două ilustrații de Wenn, Hermann von Schmidt uită că odinioară versurile acelea i se păruseră obscene. Le spuse tuturor că fuseseră inspirate de nevastă-sa, având grijă ca noutatea asta să ajungă la urechile ziariștilor, după care dădu un interviu unui foarte cunoscut reporter, însoțit de un fotograf tot atât de cunoscut și de un desenator nu mai puțin vestit. Rezultatul fu o pagină întreagă într-un supliment de duminică, plină de fotografii și portrete idealizate ale Mariane și înțesată cu detalii intime despre Martin Eden și familia lui, dimpreună cu textul integral al poeziei, cules cu litere de o șchioapă, publicat cu autorizația specială a lui Mackintosh's Magazine. Pagina asta provocă mare zarvă în cartier și soții și mame de familie dintre cele mai cumsecade se arătau mândre că o cunosc pe sora marelui scriitor, în vreme ce acelea care n-o cunoșteau făceau tot ce le stătea în putință ca să-și asigure și ele acest privilegiu. Hermann von Schmidt râdea bucuros stând în micul lui atelier și hotărî să comande încă-un strung.

— Asta-i ceva mai grozav decât orice reclamă, îi spuse el Marianei, și unde mai pui că nu costă nimic.

— Ar fi bine să-l invităm o dată la masă, propuse ea.

Și Martin veni la masă și se strădui să fie pe placul grăsanului de măcelar și încă mai voluminoasei lui neveste, căci aceștia erau oameni de vază și fără doar și poate aveau să aibă prilejuri de a da o mână de ajutor unui tânăr de viitor ca Hermann von Schmidt. De altminteri, numai folosind o astfel de momeală, cum era celebrul lui cumnat, îi putuse tânărul neamț hotărî să-i facă cinstea de a pofți în casa lui. Un alt domn care mușcase din aceeași momeală era inspectorul rețelei de reprezentanțe al firmei așa Bicycle Company de pe coasta Pacificului. Hermann von Schmidt dorea să fie în cât mai bune raporturi cu acest domn, deoarece numai prin el ar fi putut căpăta reprezentanța, bicicletelor „Asa” pentru Oakland. De aceea socotea că a-l avea pe Martin cumnat este totuși un atu de seamă, deși în adâncul inimii lui nu putea înțelege cum de ajunsese ruda asta a lui acolo unde se afla. În veghea tăcută a nopților, când nevestă-sa dormea, răsfoise și el cărțile și poemele lui Martin și ajunsese la concluzia că oamenii își pierduseră mințile dacă erau în stare să dea banii pe asemenea lucruri. La fel, în adâncul inimii sale, Martin înțelegea prea bine cum stau lucrurile. Rămânea rezemat de speteaza, scaunului și cerceta cu ochii capul lui von Schmidt, închipuindu-și că-l pisează cu pumnii atâta cât îi place lui și trimite directă după directă exact acolo, unde trebuia mai cu putere aplicate – în mutra aceea zâmbăreață de nemțoi! Cu toate acestea neamțul avusese un gest care lui Martin îi plăcuse. Oricât era de sărac, și de hotărât să răzbată, angajase totuși o servitoare ce s-o scutească pe Mariana de treburile cele mai grele. Martin discută cu inspectorul reprezentanțelor firmei „Asa”, iar după masă se retrase împreună cu el și cu Hermann, căruia îi dădu tot sprijinul financiar ca să poată lua cea mai bună reprezentanță de biciclete și accesorii din Oakland. Merse chiar mai departe și într-o discuție intimă îi spuse lui Hermann să caute cât mai repede un garaj și o reprezentanță de automobile, fiindcă el nu vedea nici o pricină pentru care n-ar putea foarte bine conduce amândouă întreprinderile. La despărțire, cu lacrimi în ochi și cu brațele încolăcite după gâtul lui, Mariana îi spuse cât de mult ține la el și cât de mult îl iubise totdeauna. Ce-i drept, pe la mijlocul acestei declarații interveni o pauză foarte lesne perceptibilă, pe care Mariana încercă s-o umple cu încă mai multe lacrimi, sărutări și vorbe încurcate, și pe care Martin o interpretează ca pe o cerere de iertare pentru vremea când își pierduse încrederea în el și insistase îndemnându-l să-și caute o slujbă.

— Nu știe ce să facă și cum să-și țină banii, asta-i fără discuție, îi mărturisii după aceea Hermann von Schmidt nevestei. S-a înfuriat cumplit când i-am pomenit de dobândă, mi-a spus că nici capitalul nu-l interesează și că dacă-i mai pomenesc vreodată de asta îmi face zob mutra asta a mea de nemțoi. Chiar așa mi-a spus... mutra mea de nemțoi! Da să știi că-i băiat bun, chiar dacă nu se pricepe la afaceri. M-a ajutat foarte mult și-i băiat tare de treabă.

Invitațiile la masă curgeau gărlă; și cu cât veneau mai multe, cu atât creștea nedumerirea lui Martin. Fu oaspete de onoare la banchetul de la Bohemian Club și stătu alături de oameni de seamă despre care auzise și citise toată viața lui; iar oamenii aceștia îi explicau pe larg cum în chiar clipa când au citit Dangățul clopotelor în Transcontinental și Zâna și perla în Hornet își și dădu-seră seama că au de-a face cu un mare scriitor. „Doamne-dumnezeule! iar eu muream de foame și umblam în zdrențe! gândea Martin. De ce pe vremea aceea nu-mi ofereați nici o masă? Atunci ar fi fost vremea potrivită. Tot ce-am realizat eu era lucru împlinit. Dacă mă îndopați acum pentru treaba făcută atunci, de ce nu-mi dădeți să mănânc pe vremea când aveam nevoie? Nici măcar o literă din Dangățul clopotelor sau din Zâna și perla n-a fost schimbată. Dar nu; voi nu mă îndopați acum pentru munca mea. Mă îndopați pentru că toată lumea vrea să-mi dea să mănânc și pentru că a-mi da mie să mănânc este o cinste. Îmi dați astăzi să mănânc deoarece sunteți niște animale care trăiesc în turmă; pentru că, faceți și voi parte din gloată; pentru că singurul gând, automat și orb, din mintea mulțimii este acum să mă ospăteze. Dar ce rol au aici Martin Eden și munca depusă de Martin Eden?” se întrebă el deznădăjduit, apoi se ridică să răspundă fin și spiritual unui fin și spiritual toast.

Și lucrurile continuau să se desfășoare mai departe în același fel. Oriunde s-ar fi aflat – la Clubul presei, la Sequoia Club, la o foarte selectă reuniune, ori la vreun simpozion literar – peste tot se pomenea despre prima apariție a celor două bucați: Dangățul clopotelor și Zâna și perla. Și de fiecare dată în mintea lui Martin se pornea vârtejul înnebunitor al aceleiași întrebări fără răspuns: „De ce nu m-ați îndopat atunci? Doar totul era lucru împlinit. Din Dangățul clopotelor și din Zâna și perla nu s-a schimbat nici o iotă. Erau la fel de artistice și la fel de valoroase și pe vremea aceea. Dar nu pentru valoarea lor mă hrăniți voi pe mine și nici din considerație pentru vreun rând din tot ce-am scris eu. Mă ospătați pentru că acum e moda ospătăturii, pentru că toată gloata a înnebunit, obsedată de ideea de a-l îndopa pe Martin Eden”.

Adesea, în astfel de împrejurări, îi apărea deodată înaintea ochilor o tânără haimana îmbrăcată într-o haină la două rânduri prost croită și având pe cap o pălărie cu boruri tari. Iar haimanaua asta pășea greoi prin mijlocul distinsei asistențe. Așa i se întâmplă într-o după-amiază la Gallina Society din Oakland. În clipa când se ridică de la locul lui și păși pe scenă înspre pupitrul de la care trebuia să vorbească, văzu apărând pe ușa cea mare din fundul sălii tânăra haimana în haină prost croită și cu pălărie cu boruri tari. Atât de încordată și plină de interes era privirea lui Martin, încât cinci sute de doamne îmbrăcate după ultima modă întoarseră capul ca să vadă la ce anume se uită. Nu văzură însă decât culoarul pustiu dintre cele două rânduri de fotolii. Dar Martin îl văzu pe tânărul cel necioplît înaintând cu mers apăsător pe culoarul acela și se întrebă dacă își va scoate cumva pălăria cu boruri tari, care în vedeniile lui niciodată nu-i lipsise de pe cap. Iar tânărul înainta drept pe culoar și apoi sus pe scenă. Dacă s-ar fi gândit la tot ce avea de înfruntat de-atunci

înainte acea tânără fantomă a lui, poate că Martin ar fi plâns cu hohote de mila ei. Dar fantoma păși legănat de-a curmezișul scenei, direct către Martin, și se scurse în conștiința lui. Cele cinci sute de femei aplaudară delicat, cu palmele înmănușate, dorind să dea curaj sfiosului om celebru, care era musafirul lor. Atunci Martin alungă din minte vedenia aceea, zâmbi și începu săr vorbească.

Inspectorul școlilor din oraș, un om bătrân și de treabă îl opri o dată pe Martin pe stradă și-i aduse aminte de cele petrecute cândva în chiar cabinetul lui, când Martin fusese eliminat din școală pentru că se bătuse cu băieții.

— Încă de multă vreme am citit într-o revistă nuvela ta intitulată Dangățul clopotelor, îi spuse apoi directorul. Parcă ar fi scrisă de Poe. E splendidă. De cum am citit-o, am spus că e un lucru splendid.

„Da, și în lunile de după ce-a apărut în revistă, de două ori ne-am întâlnit pe stradă și nu mi-ai răspuns la salut, spuse Martin aproape cu voce tare. De amândouă dățile eram lihnit de foame și mă duceam la muntele-de-pietate. Și totuși nuvelele acelea erau lucru împlinit. Dar nu-mi răspundeai la salut, nu mă cunoșteai. Astăzi cum de mă cunoști.

— Chiar zilele astea îi spuneam nevesti-mii, vorbea înainte celălalt, că ar fi bine să te rugăm să vii la masă la noi într-o zi. Nevastă-mea a fost încântată. Da, da, de-a dreptul încântată.

— La masă? întrebă Martin pe un ton atât de tăios încât sună mai degrabă ca o amenințare.

— Cum... sigur... da, la masă... știi... mănânci și tu ce s-o găsi... să stai cu fostul tău director, neastâmpăratule ce ești, vorbi directorul nervos, bătându-l cu teamă pe umăr, într-o încercare de-a face un gest prietenesc.

Martin plecă pe stradă, pășind ca într-un vis. Se opri la colț și privi aiurit în jurul lui.

— Da, să mă ia naiba! șopti el după o vreme. Bătrânelului i-a fost frică de mine.

CAPITOLUL.

XLV.

Într-una din zile veni să-l viziteze Kreis – Kreis cel de la „adevărații oameni”; Martin îl primi simțind o adevărată ușurare și ascultă cu interes ispititoarele amănunte ale unor proiecte îndeajuns de îndrăznețe ca să-l pasioneze pe un autor de scrieri fantastice, mai puțin însă pe un capitalist în căutare de plasament. Kreis făcu o pauză destul de lungă în expunere, pentru a-i spune că în cea mai mare parte din Rușinea soarelui se dovedise a fi un naiv.

— Dar n-am venit aici ca să discutăm filosofie, continuă el. Ceea ce vreau să aflu este dacă te arăți sau nu dispus să plasezi o mie de dolari în întreprinderea asta.

— Nu, chiar atât de naiv nu sunt, răspunse Martin. Dar uite ce-am să fac. Dumneata mi-ai dat prilejul să trăiesc cea mai măreață noapte din viața mea. Mi-ai dat un lucru pe care banii nu-l pot oferi. În momentul de față am bani și pentru mine banii nu au nici o valoare. Aș vrea deci să-ți dau dumitale

o mie de dolari, care pentru mine nu prețuiesc nimic, în schimbul bunului fără preț pe care mi l-ai dat în noaptea aceea. Dumneata ai nevoie de bani. Eu am mai mulți decât îmi trebuie. Vrei bani. După bani ai venit. N-are rost să-mi înfățișezi nici un fel de proiecte. Ia-i!

Kreis nu se arătă, deloc surprins. Luă cecul și îl vârî în buzunar.

— La prețul ăsta m-aș putea angaja să-ți ofer foarte multe nopți ca aceea, zise el.

— Prea târziu. Martin clătină din cap. Pentru mine noaptea de atunci va fi unică. M-am simțit în paradis. Știu că pentru dumneata este ceva obișnuit. Dar pentru mine n-a fost. Niciodată în viață nu voi mai trăi asemenea momente sublime. Am terminat cu filosofia. Nu vreau să mai aud niciodată vreo vorbă despre ea.

— Este primul dolar pe care l-am câștigat cu filosofia de când mă știu pe lume, comentă Kreis, oprindu-se în prag. Și cum am pus eu mâna pe-un ban, s-a și stricat piața.

Trecând într-o zi cu trăsura pe lângă Martin, doamna Morse îl salută și-i zâmbi. Martin zâmbi și el și-și ridică pălăria. Întâmplarea nu-l impresiona deloc. Cu o lună înainte poate l-ar fi scârbit, sau poate i-ar fi trezit curiozitatea și l-ar fi îndemnat să facă fel de fel de presupuneri cu privire la starea ei sufletească din momentul când îi zâmbise. Acum însă nu-i provocă nici un gând. În chiar clipa următoare uită cu totul întâmplarea. Uită de ea, așa cum uita de primărie sau de palatul lui Central Bank după ce trecea de ele. Dar mintea lui fusese totdeauna neobișnuit de activă. Gândurile i se învârteau mereu în cerc, iar centrul aceluia cerc era alcătuit din cuvintele „lucru împlinit”; și expresia asta îi rodea creierul ca un vierme neadormit. Dimineața cu ea în minte se trezea. Noaptea îi tulbura visele. Orice senzație venită de la viața din jur, din clipa în care îi pătrundea în conștiință, se transforma în „lucru împlinit”. Mergând pe drumul celor mai strânse construcții logice ajungea la concluzia că era un nimic, că nu avea nici un fel de valoare. Mart Eden-haimanaua și Mart Eden-marinarul existaseră cu adevărat și existaseră în ființa lui; însă. Martin Eden-marele-scriitor nu exista. Martin Eden-marele-scriitor era ca un fel, de abur ridicat din mintea gloatei și tot gloata întruchipase acest abur în făptura lui Mart Eden-haimanaua și marinarul. Dar pe el nu-l putea păcăli. Nu el era mitul strălucitor căruia gloata i se închina și-i aducea ca prinos mese îmbelșugate. El știa mult mai multe decât gloata.

Citea articolele privitoare la el publicate prin reviste și-și privea lung portretele, până când ajungea să nu mai poată face nici o legătură între el și pozele acelea. El era omul care trăise, se zbuciumase și iubise; care fusese băiat de treabă, plin de îngăduință față de toate nimicniciile vieții; care slujise în teugă, hoinărise pe meleaguri îndepărtate și-și condusesse ceata la luptă în zilele de odinioară. Era omul care mai întâi rămăsese fără glas în fața miilor de volume din biblioteca publică și după aceea știuse să se descurce printre ele și ajunsese să le stăpânească; era omul care zăbovise până la miezul nopții lângă lampa cu gaz și pusese în pat un pinten și scrisese el însuși cărți. Un singur

lucru nu putea fi cu nici un chip: acea uriașă poftă de mâncare pe care gloata se zbătea ca de ceasul morții s-o îndestuleze.

Citea totuși și lucruri care-l amuzau. Toate revistele își disputau gloria de a-l fi descoperit. Cel de la Warren's Monthly făceau cunoscut cititorilor că în permanență se străduiseră să descopere talente noi și că ei îl prezentaseră mai întâi publicului, printre alții, pe Martin, Eden. The White Mouse revendica aceeași onoare; la fel și Northern Review și Mackintosh's Magazine, până ce fură reduse la tăcere atunci când Globe scoase triumfător la iveală paginile în care zăceau înmormântate masacratele Poeme ale mării. Youth and Age, care izbutise să apară din nou după ce aranjase în așa fel lucrurile, încât să nu-și mai plătească creditorii, revendică de asemenea prioritatea, publicând o notă care nu fu citită decât de copiii nevârstnici ai fermierilor. Transcontinental făcu o declarație sobră și convingătoare despre modul cum l-a descoperit pe Martin Eden, dar această declarație fu dezmințită cu vehemență de Hornet care scoase gălăgios la iveală numărul cu nuvela Zâna și perla. Modestele merite ale editurii Singletree, Darnley & CO. Se pierdură cu totul în zarva generală. De altminteri, editura nici nu avea o revistă în care să-și poată revendica mai zgomotos drepturile.

Ziarele calculau sumele încasate de Martin ca drepturi de autor. Pe o cale sau alta, ofertele formidabile pe care i le făceau revistele ajunseseră cunoscute și popii din Oakland îi făceau vizite de curtoazie, în timp ce milogii de profesie îi trimiteau zilnic teancuri de scrisori. Dar pacostea cea mai mare erau femeile. Fotografiile lui fuseseră publicate în nenumărate exemplare și scribii specializați îi exploatară pe scară largă figura dârză și bronzată, cicatricele, umerii largi, ochii săi luminoși și adânci și obrajii ușor scofâlciți, ca de ascet. Citind mai ales indicațiile din urmă, Martin își aminti de sălbatica lui tinerețe – și zâmbi. Foarte adesea, printre femeile pe care le întâlnea, observa când pe una, când pe alta cum îl cercetează, îi apreciază puterile și-l găsește pe plac. Atunci râdea în sinea lui. Își amintea de avertismentul lui Brissenden și iarăși râdea. Femeile nu mai aveau cum să-l târască în prăpastie, de asta era încredințat. Trecuse de faza primejdioasă.

Într-o seară, pe când o conducea pe Lizzie la școala serală, fata observă privirea aruncată către Martin de o femeie frumoasă și bine îmbrăcata din clasa burgheză. Privirea aceea fusese puțin cam prea insistentă și cam prea aprinsă. Lizzie știa ce vrea să spună o astfel de privire și toată ființa i se crispă de mânie. Martin observă și, dându-și seama care fusese pricina, îi spuse că începuse să se obișnuiască de mult cu ocheadele astea și că îl lăsa total indiferent.

— Ba ar trebui să te intereseze, îi spuse ea privindu-l cu ochi scânteietori. Ești bolnav, să știi că asta-i pricina.

— În viața mea n-am fost mai sănătos decât acuma. Cântăresc cu trei kilograme mai mult decât am avut vreodată.

— Nu la trup ești bolnav. La cap. A sărit o rotiță de la mașinărie. Chiar și eu, care nu mă pricep, văd treaba asta.

Martin păși mai departe alături de ea, cufundat în gânduri.

— Aș da orice să văd că te smulgi din starea asta, izbucni deodată Lizzie. Ar trebui să te intereseze când femeile se uită la tine în felul acela și când ești un om așa cum ești. Nu e firesc să faci altfel. Purtarea ta este purtarea unui fătălău. Dar tu numai fătălău nu ești. Nu știi dacă mă crezi, dar aș vrea din tot sufletul și aș fi bucuroasă dacă s-ar ivi o femeie care să te intereseze.

După ce o lăsă pe Lizzie la școala serală, se întoarse la Metropole.

De cum intră în apartament, se trânti într-un fotoliu și rămase nemișcat, privind drept înaintea lui. Nu picotea. Nici nu se gândea. Minte îi era pustie, afară de momentele în care amintiri nechemate prindeau formă, culoare și strălucire chiar sub pleoapele lui. Vedea acele imagini, dar numai foarte vag își dădea seama de existența lor – cel mult ca prin vis. Și totuși nu dormea. O singură dată se ridică în capul oaselor și se uită la ceas. De-abia opt. N-avea nimic de făcut și era prea devreme ca să se vâre în pat. Apoi mintea i se goli din nou și imaginile începură iar să-i apară și să-i dispară de sub pleoape. În imaginile acelea nu era nimic limpede. Fără greș i se arătau țesături de frunze și tufișuri printre care se strecurau razele fierbinți ale soarelui. Îl trezi o bătaie în ușa. Nu adormise, așa încât mintea lui legă de îndată ciocănitul în ușa de sosirea vreunei telegrame, a vreunei scrisori sau a vreuneia dintre fetele de serviciu care aducea rufăria curată de la spălătorie. Când răspunse „Intra”, se gândea la Joe și se-ntreba pe unde o-fi rătăcind acum.

Se gândi mai departe la Joe și nu se întoarse spre ușa. O auzi cum se închide încetitor. Apoi urmă o tăcere lungă. Uită că bătuse cineva, începu să privească din nou cu ochi goi drept înaintea sa și atunci auzi suspinele unei femei. Erau suspine involuntare, spasmodice, stăpânite și înăbușite – de toate acestea își dădu seama în timp ce se întorcea spre ușa. În clipa care urmă sări drept în picioare.

— Ruth! strigă el amețit și incremenit de mirare.

Ruth era albă și trasă la față. Rămăsese lipită de ușa cu o mână sprijinindu-se de ea și cu cealaltă apăsată de-a lungul trupului. Întinse amândouă brațele către el, într-un gest de rugă, și păși înainte, să-l întâmpine. Când Martin îi apucă palmele, ca s-o conducă înspre fotoliu, văzu că erau reci ca gheața. Trase un alt fotoliu lângă cel în care ședea Ruth și se așeză pe brațul lui lat. Era prea tulburat ca să poată vorbi. În cugetul său, povestea cu Ruth era încheiată și pecetluită. Se simțea exact așa cum s-ar fi simțit dacă spălătoria de la Shelley Hot Springs ar fi năvălit dintr-o dată în hotelul Metropole, cu toată rufăria care trebuia spălată într-o săptămâna, așteptându-l pe el să treacă de îndată la lucru. De mai multe ori fu cât pe aci să deschidă gura și să vorbească, dar de fiecă dată șovăi.

— Nimeni nu știe că sunt aici, zise Ruth cu glas stins și zâmbind rugător.

— Ce-ai spus? întrebă Martin.

Fu surprins de sunetul propriului său glas.

Ruth repetă aceleași cuvinte.

— A! spuse el, apoi se întrebă cam ce ar mai putea să adauge.

— Te-am văzut intrând, apoi am așteptat câteva minute.

— A! făcu Martin din nou.

Niciodată în viață n-avusese limba așa de împiedicată, în capul lui nu mai exista nici măcar o singură idee. Se simțea prostănac și fricos, dar cu nici un preț nu putea chema în minte un gând pe care să-l exprime în vorbe. Ar fi fost mai simplu dacă peste el ar fi năvălit spălătoria de la Shelley Hot Springs. Și-ar fi suflecat mânecile și s-ar fi apucat de treabă.

— Și pe urmă ai intrat înăuntru, zise el în cele din urmă.

Ruth încuviință din cap, făcând o figură puțintel poznașă, și-și slăbi legătura baticului de la gât.

— Te-am văzut mai întâi de pe partea cealaltă a străzii, când erai cu fata aceea.

— A, da, zise Martin cu simplitate. Am condus-o la școala serală.

— Ei, ce spui? Nu-ți pare bine că mă vezi? întrebă ea la sfârșitul unei alte perioade de tăcere.

— Ba da, cum nu, zise el grăbit. Dar nu e cam imprudent să vii aici?

— M-am strecurat fără să mă vadă nimeni. Nimeni nu știe unde sunt. Voiam neapărat să te văd. Am venit să-ți spun că am fost o proastă. Am venit pentru că nu mai puteam să îndur, pentru că inima îmi porunca să vin, pentru că... pentru că voiam să vin.

Se aplecă puțin înainte, se ridică din fotoliu și veni către el. Își lăsă o clipă mâna pe umărul lui, respirând repede și greoi, apoi i se strecură în brațe. Iar atunci se trezi firea lui bună și mărinimoasă, care nu-i îngăduia să facă rău; știind că a o respinge în clipele când se oferă singură înseamnă a da cea mai grea și dureroasă lovitură unei femei, își petrecu brațele pe după frumosul ei trup și o strânse către sine. Dar îmbrățișarea era lipsită de căldură și brațul care strângea nu aducea mângâiere, nu dezmiarda. Venise în brațele lui și el o cuprinsese, atâta tot. I se cuibări la piept și pe urmă, schimbându-și poziția, mâinile îi alunecară în sus și se opriră pe gâtul lui. Dar carnea nu i se mai aprinse la atingerea mâinilor acelora și rămase sfios și încurcat.

— De ce tremuri așa? întrebă el. Ți-e frig? Vrei să aprind gazul?

Făcu o mișcare, încercând să se desprindă, dar Ruth se strânse și mai tare lângă trupul lui, dârdâind.

— Din pricinti nervilor, zise ea clănțănind din dinți. Într-o clipă îmi trece. Uite, mi-e mult mai bine.

Tremurul o părăsi treptat. Martin o mai ținea încă în brațe, dar îi pierise orice nedumerire. Acum știa pentru ce venise la el.

— Mama voia să mă mărit cu Charley Hapgood, i se destăinui Ruth.

— Charley Hapgood, tipul acela care nu spune decât platitudini? mormăi Martin. Apoi adaugă: Iar acuma am impresia că ar vrea să te măriți cu mine.

Nu spusese asta cu ton de întrebare. O rostise ca pe o certitudine și înaintea ochilor începură să-i joace coloanele de cifre ale drepturilor lui de autor.

— N-ar avea nimic împotriva, astă știu sigur, zise Ruth.

— Crede că aş fi o partidă bună?

Ruth încuviinţă din cap.

— Şi cu toate astea, nu sunt acum cu nimic mai bun decât eram pe vremea când a rupt logodna, vorbi Martin dus pe gânduri. Nu m-am schimbat deloc. Sunt acelaşi Martin Eden, deşi într-o anume privinţă. Sunt ceva mai rău... acuma fumez. Nu miros a tutun?

În loc de răspuns, Ruth îi puse pe buze degetele răşchirate făcând gestul acesta cu graţie şăgalnică, aşteptând pe urmă sărutul care altădată urma fără greş. Dar buzele lui nu făcură nici o mişcare de alint. Aşteptă până ce Ruth îşi retrase degetele, apoi urmă:

— Nu m-am schimbat. Nu mi-am găsit nici o slujbă. Nici măcar nu umblu să caut una. Ba mai mult, nici n-am de gând să umblu de-acum încolo. Şi încă mai cred şi astăzi că Herbert Spencer este un om mare şi nobil, iar judecătorul Blount un măgar ca toţi măgarii. Am luat masa cu el seara trecută, așa că am de unde şti.

— Dar când te-a invitat tata, n-ai vrut să primeşti, îl certă Ruth.

— Vasăzică ştii de povestea asta! Cine l-a trimis? Mama ta?

Nici un răspuns.

— Prin urmare ea l-a trimis. M-am gândit eu. Iar acuma am impresia că te-a trimis şi pe tine.

— Nimeni nu ştie că sunt aici, protestă ea. Îţi închipui cumva că mama mi-ar îngădui să fac una ca asta?

— Dar să te măriţi cu mine ți-ar îngădui, nu mă îndoiesc nici o clipă.

Ruth scoase un ţipăt ascuţit:

— Oh, Martin, nu fi așa de crud. Nu m-ai sărutat nici măcar o singură dată. Eşti țeapăn ca o stană de piatră. Gândeşte-te numai la ce am cutezat eu să fac. Privi în jurul ei cu o tresărire, dar privirea aceea era plină mai mult de curiozitate. Gândeşte-te măcar unde mă aflu.

„Mi-aş da viaţa pentru tine! Viaţa mi-aş da-o!” Vorbele lui Lizzie îi răsunau în auz.

— Dar de ce n-ai îndrăznit înainte? întrebă el aspru. Când n-aveam slujbă? Când crăpăm de foame? Când eram exact cel care sunt acum şi ca om, şi ca artist, acelaşi Martin Eden? Întrebarea asta mi-am pus-o şi mi-am răspuns-o de mii de ori... nu numai cu privire la tine, dar cu privire la toată lumea. Vezi bine că nu m-am schimbat cu nimic, deşi neaşteptata măsură în care astăzi, deodată, sunt apreciat, mă sileşte să verific neîncetat lucrul acesta. Am aceeaşi carne pe oase, aceleaşi zece degete şi la mâini şi la picioare. Sunt acelaşi. N-am dat dovadă de nici o nouă forţă şi de nici o nouă virtute. Creierul meu e acelaşi creier al meu de demult. N-am emis nici o nouă teorie în literatură ori filosofie. Persoana mea reprezintă exact aceeaşi valoare ca şi pe vremea când nimeni nu mă băga în seamă. Iar întrebarea care mă chinuieşte este: de ce mă iau acum toţi în seamă? Desigur că nu pentru mine însumi, fiindcă eu sunt exact acela căruia nu-i acordau nici o atenţie. Prin urmare înseamnă că mă apreciază pentru altceva, pentru ceva în afară de mine, pentru ceva care nu sunt eu. Vrei

să-ți spun ce este acel ceva? Este faima pe care am câștigat-o. Și faima asta nu sunt eu. Ea stă în mintea celorlalți. Pe urma vin la rând banii pe care i-am câștigat și-i câștig. Dar banii aceștia nu sunt eu. Bani se găsesc și la bancă și în buzunarele celor mai feluriți oameni. Și pentru asta, pentru faima și pentru banii mei ai revenit acum la mine?

— Îmi zdrobești inima, hohoti Ruth. Știi doar că te iubesc, că mă aflu aici pentru că te iubesc.

— Mi-e teamă că nu m-ai înțeles prea bine, zise el blând. Iată despre ce este vorba: dacă mă iubești, cum se face că astăzi mă iubești de atâtea ori mai temeinic decât mă iubeai pe vremea când dragostea ta era îndeajuns de firavă pentru a-ți îngădui să te lepezi de mine?

— Iartă și uită, strigă ea cu patimă. Te-am iubit totdeauna, să nu treci peste asta nici o clipă. Și iată că acum sunt aici, în brațele tale.

— Tare mi-e teamă că sunt un negustor cam cusurgiu, care se uită de zece ori la cântar și-ți măsoară dragostea ca să-și dea seama cu ce soi de marfă are de-a face.

Ruth se smulse din brațele lui, se ridică în picioare și se uită la el lung și cercetător. Deschise gura să vorbească, dar nu scoase nici un cuvânt.

— Știi, iată cum văd eu lucrurile, continuă Martin. Pe vremea când eram exact ceea ce sunt și astăzi, nimeni dintre cei situați în afara clasei mele sociale nu părea să-mi dea vreo atenție. În vremea când toate cărțile mele erau scrise, niciunul dintre cei care le-au citit în manuscris nu mi-a părut că le acordă vreo importanță. Ba, mai mult decât atât, s-ar fi zis că din pricina lucrurilor pe care le scriam considerația lor pentru mine scădea și mai mult. Scriind acele, lucruri se părea că făptuisem niște acte cel puțin reprobabile. „Caută-ți o slujbă!” – asta îmi spuneau toți.

Ruth schiță un gest care voia să spună că nu e așa.

— Da, da, întări Martin; excepție ai făcut numai tu... Tu mi-ai cerut să-mi găsesc o „situație”. Un cuvânt atât de nevinovat cum este cuvântul slujbă, ca de altminteri multe dintre cuvintele scrise de mine, te supără. E brutal. Te asigur însă că pentru mine a fost la fel de brutal acest cuvânt pe vremea când toți cunoscuții îmi recomandau să-mi caut slujbă, așa cum unei fapturi certate cu morala i se recomandă buna purtare. Dar să revenim. Publicarea lucrurilor pe care le-am scris și consacrarea publică pe care am primit-o au reușit să producă o transformare în esența dragostei tale. Cu Martin Eden, cel ale cărui scrieri erau toate lucru împlinit, nu erai dispusă să te căsătorești. Dragostea ta pentru el nu era îndeajuns de puternică pentru ca să-ți dea putința de a-l accepta ca soț. Astăzi însă, dragostea ta e destul de puternică și mi-e cu neputință să ocolesc concluzia că puterea ei se trage din publicarea manuscriselor și din succesul pe care l-au avut. În cazul tău nu pomenesc despre drepturile de autor, deși sunt sigur că nu au rămas străine de schimbarea petrecută în sufletul tatălui și mamei tale. E de la sine înțeles că toate astea nu pot avea darul de a mă încânta. Dar lucrul cel mai dureros dintre toate este că am ajuns să mă îndoiesc de Dragoste, de Dragostea care-i

darul dumnezeirii. Este oare dragostea un lucru atât de netrebnic încât trebuie hrănit cu laurii consacării publice? Așa s-ar părea. Am stat și m-am gândit la asta până au început să-mi fiarbă creierii în cap.

— Vai, săracul de el. Ruth întinse mâna și-și trecu încetișor degetele prin părul lui. Nu te mai gândi la lucruri dintr-astea. Hai s-o luăm de la început, acum chiar. Te-am iubit totdeauna. Știu c-am fost slabă atunci când m-am supus voinței mamei. N-ar fi trebuit să mă supun. Totuși, de-atâtea ori te-am auzit vorbind cu înțelegere despre greșelile și slăbiciunile omenești. Prelungește această îngăduință și asupra mea. Am mers pe un drum greșit. Iartă-mă.

— O... Bineînțeles că te iert, zise Martin nerăbdător. E foarte ușor să ierți atunci când nu ai chiar nimic de iertat. Nimic din ce ai făcut tu nu are nevoie de iertare. Fiecare se poartă cum îl duce capul și nimeni nu poate face mai mult decât atât. Tot așa te-aș putea eu ruga să mă ierți pentru că nu mi-am căutat o slujbă.

— Dar eu nu ți-am vrut decât binele, protestă Ruth. Știi asta. Nu se putea să te iubesc și să nu-ți vreau binele.

— E-adevărat; dar m-ai fi putut distruge voindu-mi binele. Da, da, zise el repede, pentru a-i preveni obiecțiile. Mi-ai fi distrus vocația scriitoricească și mi-ai fi distrus cariera. Realismul este marea poruncă a spiritului meu, iar spiritul burghez urăște realismul. Burghezia e lașă. Se teme de viață. Și toate strădaniile tale ținteau să facă din mine un om care se teme de viață. M-ai fi împins către convenționalism. M-ai fi silit să duc o viață banală, meschină, ale cărei valori sunt înșelătoare, false și vulgare. Își dădu seama că Ruth se zbuciumă și vrea să protesteze. Vulgaritatea – o vulgaritate sufletească, sunt de acord – stă la baza rafinamentului și culturii burgheze. După cum ți-am spus, ai încercat să faci din mine un om convențional, să mă transformi într-un specimen din propria ta clasă, să-mi impui idealurile clasei tale, valorile clasei tale și prejudecățile clasei din care faci parte. Clătină trist din cap. Și nici măcar în clipa de față nu înțelegi ce-ți spun. Pentru tine cuvintele mele nu au înțelesul pe care mă străduiesc etu să li-l dau. Pentru tine tot ce spun este un produs al fanteziei. Dar pentru mine este o realitate vitală. Tu ești în cel mai bun caz capabilă să te miri puțin și să te înveselești totodată din pricină că acest copil prost-crescut, care de-abia s-a târât în patru labe din mocirla abisului, îndrăznește să cheme la judecată clasa căreia-i aparții și s-o acuze de vulgaritate.

Ruth își sprijini, obosită, capul pe umărul lui și tot trupul îi era scuturat de un tremur nervos. Martin așteptă câteva clipe ca să vadă dacă vrea să spună ceva, apoi continuă:

— Și-acum ai vrea să reinnoim dragostea. Ai vrea să ne căsătorim... Vrei să te măriți cu mine. Și totuși, să știi... dacă scrierile mele nu ar fi avut succes, aș fi fost, fără nici un fel de îndoială, tot cel care sunt acum. Tu însă ai fi rămas departe de mine. Dacă toate cărțile astea, fir-ar ele ale...

— Nu înjura, îl întrerupse Ruth.

Dojana îl făcu să tresară. Izbucni într-un râs batjocoritor.

— Iată, urmă el apoi, într-un moment ca acesta, când este în joc ceea ce pare a fi fericirea vieții tale, te temi de viață la fel ca în zilele de odinioară... ți-e frică de viață și de o înjurătură zdravănă.

Cuvintele acestea o treziră la realitate și o făcură să înțeleagă cât de copilărește se purtase, dar socotea totuși că Martin umflase importanța faptului într-un chip prea lipsit de bunăvoință și de aceea se supără. Rămaseră multă vreme tăcuți, ea gândind cu înfrigurare, iar el cercetându-și cu mintea dragostea care-i pierise din suflet. Acum știa că nu o iubise cu adevărat. Ceea ce iubise el fusese o Ruth idealizată, o ființă vapoasă creată de el însuși, înflăcăratul și luminosul spirit care plutea în poemele lui de dragoste. Pe adevărata Ruth, burgheza, împovărată de toate păcatele burgheziei și cu mintea, încleștată în toate idioatele tipare ale burgheziei, n-o iubise niciodată.

Pe neașteptate, Ruth începu să vorbească.

— Știi că o bună parte din ce ai spus este adevărat. Mi-a fost frică de viață. Nu te-am iubit destul de mult. Acum am învățat mai bine ce înseamnă aceea dragoste. Te iubesc pentru ceea ce ești, pentru ce ai fost și chiar pentru felul cum ai știut să ajungi la starea de astăzi. Te iubesc pentru tot ce te deosebește de ceea ce numești tu clasa din care fac eu parte, pentru ideile tale pe care nu le înțeleg dar pe care știu că voi ajunge să le înțeleg. Nu voi cunoaște tihnă până ce nu voi izbuti să le înțeleg. Până și fumatul și înjurăturile... fac parte din tine și te voi iubi și pentru ele. Pot încă să măl. Învăț. În ultimele zece minute am învățat nespus demult. Însuși faptul că am venit aici este un semn al lucrurilor pe care le-am învățat. Oh' Martin...

Hohotea de plâns și i se ghemuia la piept înfrigurată. Pentru prima oară brațele lui o strânseseră încet și cu duioșie, iar ea simți și-i întâmpină gestul cu o tresărire de bucurie și cu fericirea revărsată pe chip.

— E prea târziu, spuse el. Îi veniră în minte vorbele pe care i le spusese Lizzie. Sunt un om bolnav... o, nu, nu la trup. Sufletul, mintea. Mi se pare că am pierdut orice sens al valorilor. Nu mă mai interesează nimic. Dacă mi te-ai fi înfățișat așa acum câteva luni, poate că ar fi fost altceva. Acum, e prea târziu.

— Nu e prea târziu, strigă Ruth. Am să-ți arăt. Am să-ți dovedesc că dragostea mea a crescut, că acum pentru mine e mai presus decât clasa din care fac parte și decât toate lucrurile care îmi sunt scumpe. Îmi voi bate joc de tot ce are burghezia mai drag. Nu-mi mai este frică de viață. Mă voi despărți de tata și de mama și voi lăsa ca numele meu să fie luat în răs de cei ce mi-au fost prieteni. Voi veni la tine aici și acum, fără să ne căsătorim dacă vrei, și am să fiu fericită și mândră că sunt cu tine. Dacă odinioară am trădat dragostea, acum, în numele dragostei și pentru dragoste, voi trăda tot ce m-a împins cândva către trădarea dintâi.

Apoi rămase neclintită. În fața lui, cu ochii în flăcări.

— Aștept, Martin, șopti ea, pe tine te aștept ca să mă primești. Uită-te la mine!

Martin se uită la ea și-și spuse că e un lucru minunat să o privești. Își răscumpărase toate greșelile trecutului și în sfârșit stătea dreaptă, femeie

adevărată, înălțată deasupra opreliștilor rigide ale conveniențelor burgheze. Era o priveliște splendidă, măreață, deznădăjduită. Și totuși... ce se petrecea cu el? Nu era înfiorat, nu-l impresiona deloc transformarea ei. Era ceva splendid și măreț numai din punct de vedere intelectual. Într-o clipă în care ar fi trebuit să fie mistuit de patimă, el o cerceta cu indiferență. Inima îi rămânea nesimțitoare. Nici o dorință nu-l împingea către ea. Din nou își aminti de cuvintele lui Lizzie.

— Sunt bolnav, foarte bolnav, spuse el făcând un gest de disperare. Până în momentul de față n-am știut cât de bolnav sunt. Ceva a zburat din ființa mea. Niciodată nu mi-a fost frică de viață, dar nici n-am visat că va veni cândva clipa când voi fi sătul de ea. Viața s-a îngrămădit atât de tare în mine, încât nu mi-a mai lăsat loc pentru nici un fel de dorință, pentru niciuna. Dacă ar mai încăpea vreo dorință în ființa mea, pe tine te-aș dori... acum. Vezi dar cât sunt de bolnav.

Se răsturnă în fotoliu, își sprijini capul pe spetează și închise ochii, apoi, asemenea unui copil care plânge și-și uită durerea când privește razele soarelui filtrate prin perdeaua de lacrimi ce-i acoperă ochii, își uită și Martin boala, uită de prezența lui Ruth, uită totul și se cufundă în contemplarea maselor de verdeață străbătute de razele fierbinți ale soarelui, așa cum se proiectau ele pe fondul pleoapelor lui lăsate. Frunzișul acela verde nu era odihnitor. Razele soarelui erau prea dese și prea strălucitoare. Suferea când se uita la ele dar continua totuși să se uite, fără să știe de ce.

Își reveni în fire abia când auzi scârțâitul clanței de la ușă. La ușă era Ruth.

— Cum am să ies de-aici? întrebă ea printre lacrimi. Mi-e frică.

— O, iartă-mă, strigă Martin și sări în picioare. Nu mai știu ce e cu mine, cred că îți dai seama. Am uitat că ești aici. Își duse mâna la cap. Știi, nu mă simt prea bine. O să te conduc acasă. Putem ieși pe scara de serviciu. N-o să ne vadă nimeni. Trage-ți vâlul și poți fi fără nici o grijă.

Ruth se atârână de brațul lui când trecură pe coridoarele slab luminate și pe urmă când coborâră pe scara îngustă.

— Acum nu mai am nici o teamă, îi spuse ea când ieșiră pe trotuar, încercând totodată să-și retragă mâna de sub brațul lui.

— Nu, nu, te conduc până acasă, răspunse Martin.

— Nu, te rog să nu mă conduci, se împotrivi ea. Nu e nevoie.

Din nou încercă să-și retragă mâna. Pentru o clipă, în cugetul lui Martin se trezi curiozitatea. Tocmai acum, când ajunsese în afară de pericol, lui Ruth îi era teamă. O cuprinsese o adevărată panică și nu știa cum să scape mai repede de el. Nu putea înțelege de unde venea panica asta și o puse pe seama nervozității. De aceea nu-i dădu totuși drumul la mână și porni mai departe cu ea la braț. Cam pe la jumătatea corpului alăturat de clădiri văzu cum un bărbat îmbrăcat într-un pardesiu lung se trage repede în umbra unui mic gang. Când trecu pe acolo, Martin aruncă doar o singură privire și, în ciuda gulerului ridicat, fu sigur că-l recunoscuse pe fratele lui Ruth, pe Norman.

Pe drum vorbiră foarte puțin; Ruth era buimăcită, Martin, apatic. Îi spuse în treacăt că avea de gând să plece îndărăt în mările Sudului, iar ea îl rugă s-o ierte pentru că venise să-l vadă. Atâta tot. Ajungând în fața casei unde locuia familia Morse, se despărțiră în chipul cel mai convențional. Își strânseseră mâinile, își spuseră noapte-bună și el își ridică pălăria. Ușa se închise, iar Martin aprinse o țigară și porni îndărăt către hotel. Când ajunse la gangul unde-l zărise pe Norman, se opri în loc și privi departe, pierdut în gânduri.

— A mințit, rosti el cu glas tare. M-a lăsat să cred că a dat dovadă de mare curaj și toată vremea știa că fratele care a adus-o o aștepta s-o ducă și îndărăt. Izbucni în răs. Of! Burghezii ăștia! Când n-aveam un ban în buzunar, nu se cădea să fiu văzut cu ea pe stradă. De când am cont la bancă, mi-o aduce el singur.

Chiar în clipa când se întorcea pe călcâie ca să plece, un vagabond care mergea în aceeași direcție îi spuse, ajungându-l din urmă:

— Domnule, vă rog, nu vreți să fiți bun și să-mi dați douăzeci și cinci de cenți, ca să am cu ce-mi plăti un pat?

Dar nu cuvintele ci vocea îl făcu pe Martin să se întoarcă. În clipa următoare îl ținea de mână pe Joe.

— Îți mai aduci aminte de vremea când lucram amândoi la Hot Springs? întrebă vagabondul. Ți-am spus eu de-atuncea c-o să mai dăm noi ochi unul cu celălalt. Știam eu. Iaca, vezi că ne-am întâlnit?

— Arăți foarte bine, spuse Martin plin de admirație, și să știi că te-ai îngrășat.

— Sigur că m-am îngrășat, răspuse Joe cu fața strălucind de mulțumire. Habar n-am avut ce-i aia viață până nu m-am luat de hoinăreală. M-am îngrășat cu cincisprezece chile și m-am simțit toată vremea ca un nou-născut. Ce vorbești, eram muncit grozav, ieșise untul din mine! Hoinăreala îmi priește de minune.

— Numai că n-ai un pat în care să te culci noaptea asta, îl muștră Martin, și afară-i cam răcoare.

— Eu? N-am eu unde să mă culc? Joe își afundă mâna în buzunarul pantalonilor și o trase de acolo plină cu mărunțiș. Cerșitul e meserie bănoasă, adăugă el ve sel. Mi s-a părut ca arăți foarte bine, de aceea ți-am cerut și ție.

Martin râse și se dădu bătut.

— Cu banii aceia poți să-i tragi câteva duști zdravene, insinua el. Joe vârî banii la loc. În buzunar.

— Nu fac eu treburi d-astea. Acum nu mă mai pilesc, cu toate c-aș putea s-o fac oricând, numai că nu vreau eu. O singură dată m-am mai aghezmuț de când nu ne-am văzut, și atuncea așa, fără veste, fiindcă am băut pe burta goală. Când muncesc ca un drac, beau ca un drac. Dacă trăiesc ca un om, beau și eu tot ca un om... mai trag așa câte-un gât din când în când, și gata.

Martin se înțelese cu el să se vadă a doua zi și se întoarse la hotel. Se opri la birou ca să cerceteze plecările vapoarelor. Mariposa pleca peste cinci zile în Tahiti.

— Vă rog să telefonați mâine și să-mi rezervați o cabină de clasa întâi, îi spuse el funcționarului. Dar să nu fie pe punte, ci jos, și pe partea dinspre care bate vântul... la babord, vă rog să nu uitați, la babord! Ați face mai bine să notați.

De îndată ce ajunsese în cameră se vâri în pat și adormi ușor ca un copilăș. Întâmplările din seara aceea nu-i făcuseră nici o impresie. Minteaa lui rămânea insensibilă la orice impresie de natură afectivă. Izbucnirea de bucurie cu care îl întâmpinase pe Joe fusese foarte trecătoare, în minutul următor fostul muncitor din spălătorie îl plictisea și discuția cu el i se părea o povară. Faptul că peste cinci zile avea să plutească înspre atât de dragile lui mări ale Sudului nu mai însemna pentru el nimic. De aceea închise ochii și dormi liniștit și adânc opt ceasuri încheiate. Nu era agitat. Nici măcar nu se întoarse pe partea cealaltă și nu visă nimic. Somnul devenise uitare și în fiecare zi, când se trezea, se trezea cu părere de rău. Viața îl tulbura și-l plictisea, iar timpul devenise o povară.

CAPITOLUL XLVI

— Ce zici, Joe, îl întâmpină Martin a doua zi dimineață pe tovarășul său de muncă din vremurile de odinioară, am aflat că e un franțuz pe Tweety-eighth Street. Se spune că și-a făcut suma și acum vrea să se întoarcă în Franța. Are o spălătorie cu aburi bine pusă la punct, micuță dar cu clietelă. Pentru început ți s-ar potrivi de minune, dacă te hotărăști să te-așezi locului undeva. Uite, ia de aici; cumpără-ți ceva îmbrăcăminte și pe la zece să fii la agenție. Au fost și au vizitat spălătoria și azi au să te ducă și pe tine să ți-o arate. Dacă îți place și crezi că face cât cere franțuzul pe ea – douăsprezece mii – spune-mi și-i a ta. Acuma ia-o din loc. Am treabă. Ne vedem la zece.

— Ia ascultă-ncoace, Mart, vorbi celălalt domol, deși se vedea bine că începe să se înfurie. Am venit încoace az' dimineață ca să te văd. Pricepi? N-am venit pentru nici o spălătorie. Am venit să mai stăm de vorbă, ca niște prieteni vechi, și tu numaidecât îmi dai cu spălătoria peste ochi. Am să-ți spun eu ce să faci. Să-ți iei spălătoria și să te duci dracului cu ea cu tot!

Era gata să și iasă din încăpere, când Martin îl înșfăcă de umăr și-l răsuci în loc, cu fața spre el.

— Ascultă, Joe. Dacă te porți așa, să știi că te și plesnesc. Și în cinstea vechii noastre prietenii am să-ți dau vreo două, de-o să vezi stele verzi! Pricepi? Ți-a intrat în cap? Ai priceput, sau nu?

Joe se-ntorsesese spre Martin și încercase să-l zvârle la o parte, iar acum se zbătea încă să scape din mâna celuiilalt, care tot îl mai ținea strâns. În felul acesta se învărtiră prin cameră, încleștați unul în brațele celuiilalt, până când cu o trosnitură stridentă se prăvăliră la podea, peste sfărâmăturile unui fotoliu de răchită. Joe era la pământ, cu brațele întinse în lături și ținute zdravăn de Martin, care-i pusese și genunchiul pe piept. Era istovit și de-abia își mai trăgea sunetul când Martin îi dădu drumul.

— Ei, acuma o să stăm puțințel de vorbă. Să nu faci pe nebunul, că nu-ți merge cu mine. Mai întâi să terminăm treaba asta cu spălătoria. Pe urmă n-ai

decât să vii îndărăt și să stăm de vorbă până când ni s-o duce gura la ceafă. Ți-am spus doar că am treabă. Ia te uită aici.

Omul de serviciu tocmai intrase aducând poșta de dimineață, un teanc uriaș de reviste și scrisori.

— Cum vrei să citesc toate astea și să stau și de vorbă cu tine? Te duci acuma și vezi ce faci cu spălătoria aceea, iar pe urmă ne vedem.

— E-n regulă, conveni Joe cam cu jumătate de gură. Mi s-a părut că mă cam dai afară, dar pesemne că m-am înșelat. Da' una să știi, Mart, la box nu mă dai tu niciodată gata pe mine. Am brațul mai lung decât tine,

— Lasă că punem noi o dată mânușile și vedem care pe care, zise Martin zâmbind.

— S-a făcut; cum pun spălătoria pe roate, facem încercarea. Joe întinse brațul. Vezi aicea lungime? Lasă cĂ. Te joc eu pe tine.

Când ușa se închise în urma lui Joe, Martin scoase un suspin de ușurare. Începea să nu mai poată îndura tovărășia oamenilor. De la o zi la alta îi venea tot mai greu să se poarte cuviincios cu lumea. Prezența oricui îl enerva, iar efortul de a sta de vorbă cu cineva îl scotea din sărite. Oamenii îl tulburau, și de cum dădea ochii cu cineva începea să caute pretexte ca să scape de el.

Nu se apucă să cerceteze scrisorile și o jumătate de oră încheiată moțâi în fotoliu, fără să facă nimic și fără ca în mintea lui să se perinde altceva decât gânduri disparate, nelămurite și trunchiate, care nu intrau de fapt în cercul conștiinței, ci erau mai degrabă rare sclipiri ale înțelegerii sale.

Se ridică din fotoliu și începu să frunzărească scrisorile. Erau cam o duzină de cereri de autografe – le recunoștea de la prima vedere; dădu peste câteva scrisori ale milogilor profesioniști; găsi de asemenea scrisori venite de la tot felul de trăsniți, mergând de la unul care realizase în mic un sistem de perpetuum-mobile și un altul care dovedea că suprafața pământului era interiorul unei sfere goale, până la cel ce căută fonduri pentru a cumpăra California de Jos, ca să înjghebeze acolo o societate comunistă, așa cum o vedea el. Erau de asemenea scrisori de la femei care voiau să-l cunoască, iar una dintre ele îl făcu chiar să zâmbească fiindcă în plic se afla și chitanța de plată a chiriei pentru strana de la biserică, folosită drept dovadă că era respectabilă și de bună-credință.

Directorii de reviste și edituri își aduceau, obolul la maldărul zilnic de scrisori, primii cerșind în genunchi să le dea noi manuscrise, ceilalți implorându-l tot în genunchi să le pună la dispoziție alte cărți – sărmanele lui manuscrise atât de disprețuite, care îl obligaseră să-și amaneze luni de-a rândul tot ce avea pe lumea asta, ca să aibă cu ce le franca și încredința poștei. Veneau și cecuri neașteptate pentru lucrările publicate în Anglia sau avansuri asupra drepturilor cuvenite pentru traduceri aflate în pregătire. Agentul său din Anglia îl vestea că vânduse drepturile asupra traducerilor germane a trei cărți ale sale și îl informa că edițiile suedeze se aflau pe piață, dar că pentru ele nu urma să primească nici un drept, deoarece Suedia nu aderase la Convenția de la Bema. Mai era și o cerere de a autoriza publicarea unei versiuni în limba

rusă; cerere mai mult simbolică, deoarece Rusia era și ea în afara Convenției de la Berna.

Luă apoi vraful de tăieturi din ziare și reviste, trimis de agenția de presă și citi despre sine și despre voga lui, care ajunsese o adevărată furie. Tot ce scrisese era aruncat publicului într-un iureș continuu. Se părea că asta era explicația. Luat prin surprindere, publicul rămăsese uluit, așa cum rămăsese la apariția subită a scrierilor lui Kipling, pe vremea când acesta zăcea aproape în pragul morții și gloata se-apucase să-l citească. Martin își aduse de asemenea aminte cum câteva luni mai târziu gloatei după ce-l citise și-l aclamase pe Kipling fără să-l înțeleagă câtuși de puțin, doar peste câteva luni, se năpustise asupra lui și-l făcuse fărâme. La gândul acesta, Martin zâmbi disprețuitor. Cine era el ca să nu fie tratat la fel peste câteva luni? Da, dar el își va bate joc de gloata. Până atunci avea să fie departe, în mările Sudului, ocupat să-și dureze castelul de verdeață și să facă negoț eu perle și copra, să treacă peste recifele de coral cu bărcile cele ușoare, să prindă rechini și bonitas, să vâneze capre sălbatice pe piscurile ce străjuiau vâlceaua de lângă valea Taiohae.

Și gândul acesta îi deschise ochii asupra stării deznădăjduite în care ajunsese. Văzu limpede de tot că pășise în „Valea Întunericului Celui de pe Urmă”. Toată viața ce mai sălășluia în el se risipea, se topea împirigându-l spre moarte. Își dădea seama cât de mult dormea și cât de mult dorea să doarmă. În vremea dinainte urâse somnul, îi fura prețioase clipe de viață. Pe atunci, a dormi patru ceasuri din douăzeci și patru însemna că irosește patru ceasuri de viață. Cu câtă înverșunare urâse somnul! Acum ura viața. Viața nu era un lucru bun; gustul pe care i-l lăsa în gură era lipsit de savoare, era amar. Aici pândeau primejdiile. Dacă viața nu tânjește după viață, înseamnă că se apropie iute de neființă. O rămășiță a spiritului de conservare licări în ființa lui și atunci știu că trebuie să plece cât mai degrabă. Privi în jurul său prin cameră, dar gândul că ar trebui să se apuce de împachetat îi era insuportabil. Poate că o mai bine să lase treaba asta pentru ultimul ceas. Până atunci, mai degrabă s-ar echipa cu cele de trebuință:

Își luă pălăria și ieși în oraș, oprindu-se mai întâi la o armurărie, unde-și petrecu tot restul dimineții cumpărând puști automate, muniție și unelte de pescuit. Mărfurile care aveau căutare se schimbau după modă și Martin știa că numai după ce va ajunge în Tahiti va fi în stare să comande articolele cu care avea să facă negoț. În orice caz, le va putea foarte bine aduce din Australia. Soluția asta îi făcu chiar plăcere. Se ferise mereu să întreprindă ceva, și însuși gândul că ar putea să se ocupe serios de un anumit lucru îi era nesuferit. Cu mare bucurie porni îndărăt către hotel, fericit la gândul că fotoliul cel confortabil îi așteaptă sosirea; și gemu în adâncul ființei sale, când pătrunse în cameră și-l găsi pe Joe instalat în fotoliu.

Joc era încântat de spălătorie. Totul era aranjat și urma s-o ia în stăpânire chiar de-a doua zi. Martin se întinse pe pat și rămase așa, cu ochii închiși, tot timpul cât vorbi celalalt. Gândurile îi fugeau departe – atât de departe încât numai rareori își dădea seama că se gândește. Doar cu mari

eforturi izbutea să răspundă din când în când. Și totuși, acolo de față se afla Joe, omul care totdeauna îi fusese simpatic. Dar Joe era prea plin de viață. Exuberanța lui lovea dureros în cugetul istovit al lui Martin și parcă îi sfâșia nervii oboșiți. Când Joe îi aduse aminte că într-o bună zi trebuia să-și pună mânușile și să-și încerce puterile, de-abia se stăpâni să nu urle.

Să nu uiți, Joe, că va trebui să conduci spălătoria după regulile pe care tu singur le stabileai încă de pe vremea când era la Shelley Hot Springs, spuse Martin. Fără muncă peste puteri. Fără muncă de noapte. Fără copii puși să supravegheze calandrul de călcat. Să nu existe nici un copil, nicăieri. Și lefuri omenеști.

— Joe încuviință și scoase din buzunar un carnet de note.

Ascultă aici. Cum m-am sculat azi-dimineață m-am și apucat și-am stabilit regulile astea. Ia să vedem ce-ai de zis.

Le citi cu glas tare și Martin se declară pas cu pas de acord, întrebându-se mereu când oare se va milostivi Joe să plece.

Se trezi de-abia către seară. Încet-încet își dădu seama că trăiește. Privi în jur, prin cameră. De bună seamă că Joe plecase după ce pe el îl furase somnul. Foarte frumos din partea lui, se gândi Martin. Apoi închise iar ochii și adormi din nou.

În zilele următoare Joe fu prea ocupat cu organizarea și luarea în primire a spălătoriei, ca să-l poată plictisi peste măsură; pe de altă parte, ziarele anunțară că Martin Eden se imbarcă pe Mariposa de-abia cu o zi înainte de plecare. Într-una din zile, când instinctul de conservare licări din nou, se duse la un doctor și se supuse unui examen general. Doctorul nu fu în stare să-i găsească absolut nici un beteșug. Îi spuse că inima și plămânii lui sunt. Cu adevărat teribili. Toate organele, în măsura în care putea s-o știe doctorul, erau în stare bună și funcționau normal.

— Sunteți perfect sănătos, domnule Eden, îi spuse doctorul în mod absolut sigur nu suferiți de nimic. Sunteți sănătos tun Vă spun drept că vă invidiez pentru sănătatea dumneavoastră. E strașnică. Priviți singur ce torace! În torace și în stomac stă tot secretul remarcabilei dumneavoastră constituții. Din punct de vedere fizic sunteți un exemplar rar... unul dintr-o mie... ba poate chiar unul la zece mii. Excluzând accidentele, veți trai o sută de ani.

Dar Martin știa că diagnosticul pus de Lizzie era cel corect. Trupește, nu suferea de nimic. O,roțița de la mașinărie” se deranjase, și pentru asta nu exista alt leac decât să plece către mările Sudului. Din nenorocire însă, tocmai acum, în ajunul plecării, nu mai dorea să plece. Marile Sudului nu-i surâdeau mai atrăgător decât civilizația burgheză. Gândul plecării nu avea nimic ispititor, iar actul plecării îl înspăimânta, fiind o oboseală a trupului. S-ar fi simțit mult mai bine dacă s-ar fi aflat de pe acum pe bord, gata plecat.

Ultima zi fu un adevărat calvar. Citind în ziarele de dimineață despre plecarea lui, Bernard Higginbotham, Gertrude și toată familia veniră să-și ia rămas-bun, așa cum făcură de altminteri și Hermann von Schmidt împreună cu Mariana. În afară de asta mai erau chestiuni bănești de aranjat, note de

achitat și nenumărați reporteri, pe care se vedea silit să-i suporte. Își luă rămas-bun de la Lizzie Connolly pe neașteptate, în fața școlii serale, și plecă în grabă. La hotel dădu peste Joe, care fusese prea ocupat la spălătorie ca să poată veni mai devreme. Era suprema încercare, dar Martin își înfipise degetele în brațele fotoliului și rămase așa, vorbind și ascultând vorbele celuiilalt, vreme de o jumătate de ceas.

— Sper că știi, Joe, că nu ești definitiv legat de spălătoria asta. Nu-ți stă în cale nici un fel de piedică. Poți s-o vinzi când vrei și să faci cu banii ce ți-o trăsni prin cap. Când începe să-ți fie lehamite de ea și te-apucă iar dorul de hoinăreală, fă-i vânt. Poartă-te cum îți vine ție mai bine.

Joe clătină din cap.

— Mulțămim frumos, dar pentru mine unul s-a sfârșit cu hoinăreala. Hoinăreala e strașnică în toate privințele, da' numa' într-una nu: fetele. Cu fetele e prost, și eu mă dau în vânt după fete. Nu pot deloc fără ele, iar când umbli hoinar n-ai încotro și trebuie să te lași păgubaș. De multe ori am trecut pe lângă case în care petreceau oamenii și dansau și am auzit femei râzând și le-am văzut prin geamuri cu veșmintele lor albe și cu fețele lor strălucitoare... Doamne, doamne! Mărturisesc că momentele acelea au fost canon, nu glumă. Îmi place să dansez, îmi plac chermesele, îmi place să mă plimb la lumina lunii... și toate celelalte. Mie de-acuma îmi treb'e spălătoria, obraz curat și ceva pitaci care să-mi sune în teșcherea. Am și cunoscut o fată, chiar ieri, și... uite-ți spun drept... parcă mi-ar veni să mă-nsor cu ea chiar în ceasul asta. Toată ziulica mai mult la ea mi-au fugit gândurile. E o fată grozavă, cu cei mai frumoși ochi și cel mai dulce glas pe care l-ai auzit de când ești pe lume. M-aș potrivi de minune cu ea, ascultă tu la mine. Da' ia spune-mi, măi, de ce naiba nu te-nsori când ai atâta gologănet de păpat? Ai putea să-ți alegi cea mai grozavă fată din țara asta.

Martin zâmbi și clătină din cap, dar în adâncul cugetului său se întreba cum de se poate gândi vreun bărbat la însurătoare. I se părea ceva uluitor și de neînțeles.

De pe puntea vaporului Mariposa, la ora plecării, Martin o zări pe Lizzie Connolly ascunzându-se în mulțimea de oameni strânși pe chei. „Ia-o cu tine”, îi trecu deodată prin gând. „E atât de ușor să fii bun. Ai face-o cum nu se poate mai fericită.” O clipă gândul l-a ispitit; dar în secunda următoare l-a înspăimântat. Îl cuprinse o adevărată panică. Sufletul lui istovit se împotrivi, strigând din toate puterile. Gemu și plecă de lângă parapet murmurând: „Omule, ești bolnav, ești bolnav rău”.

Se refugie în cabina lui și rămase ascuns acolo până când vaporul se desprinsese de chei. La masă, în sufrageria luxoasă; văzu că i s-a rezervat locul de cinste, chiar la dreapta căpitanului; nu trecu mult și descoperi că era omul cel mai de vază de pe vapor. Dar n-a existat niciodată pe vreun vapor om de vază care să fie mai rece cu tovarășii săi de călătorie. Își petrecea toată după-amiaza pe punte, trântit într-un fotoliu, cu ochii închiși, moțâind aproape fără încetare, iar seara se ducea devreme la culcare.

După două zile, când le trecu răul de mare, toți pasagerii se arătară pe punte, dar cu cât îi vedea mai mult, cu atât îi plăceau mai puțin. Totuși știa că e nedrept cu ei. Deseori se sforța să recunoască singur că erau oameni drăguți și cumsecade, dar în aceeași clipă adăuga: în măsura în care burghezii pot fi drăguți și cumsecade, rămânând meschini la suflet și sterpi intelectualicește. Îl plictiseau când vorbea cu ei, atât de sărace erau bieteles lor minți superficiale; în același timp însă, veselie zgomotoasă și energia turbulentă a tineretului îi făceau rău. Niciodată nu stăteau liniștiți, toată ziua jucau jocuri de bord, se plimbau ori alergau grămadă la parapet, ca să vadă cum sar delfinii peste valuri sau cum trec în goană primele cărduri de pești zburători.

Dormea foarte mult. După masa de dimineață se trântea în fotoliu, ținând în mână o revistă pe care n-o termina niciodată. Paginile tipărite îl oboseau. Era foarte mirat când vedea despre câte sunt în stare oamenii să scrie și tot mirându-se moțâia în fotoliu. Când îl trezea gongul, care chema pasagerii la masa de prânz, era furios că trebuia să se scoale. Nu simțea nici o bucurie.

Într-o zi încercă să se smulgă din letargia în care căzuse și se duse la teugă cu marinarii. S-ar fi zis însă că tagma marinarilor se schimbese, nu mai era cea din zilele când și el fusese marinar. Nu reuși să găsească nici afinitate între el și creaturile acelea brutale, cu figuri stupide și minte de patruped. Ajunsese la disperare. În lumea înaltă nimeni nu-l voise pe Martin Eden pentru ceea ce era el, pentru el însuși, iar înapoi la cei din clasa cărora făcea parte și care în trecut îl iubiseră pentru el însuși nu se mai putea întoarce. Nu-i voia el pe ei. Nu putea să-i suporte, la fel cum nu-i putea suferi nici pe neghiobii din cabinele de clasa întâi ori pe tinerii gălăgioși.

Pentru el viața era ca lumina prea puternică și prea albă care străpunge dureros ochii unui om bolnav și obosit. În fiecare moment de veghe viața strălucea în jurul lui și se năpustea asupra-i ca o cascadă de lumină strălucitoare. Și îl făcea să sufere. Îi pricinuia o suferință insuportabilă. Pentru prima oară în viața lui călătorea cu clasa întâi. Mergând cu vaporul pe mare nu stătuse decât în teugă, în dormitorul comun, la timonerie sau în adâncurile întunecate ale sălii mașinilor, alimentând focarele. Pe atunci, când urca scările de fier ieșind din pânțele vasului, unde domnea o căldură înăbușitoare, aruncase adeseori câte o privire către pasagerii care, îmbrăcați în răcoroase costume albe, n-aveau altă grijă decât să se înveselească, stând sub perdelele largi, la adăpost de soare și vânt, serviți de stewarzi supuși, totdeauna grijulii să le împlinească orice dorință și orice capriciu, și în zilele de-atunci se păruse că împărăția în care oamenii aceia se mișcă și-și duc viața nu poate fi altceva decât însuși paradisul. Da, și iată că acum el era pasagerul cel mai de seamă, centrul atenției tuturor, așezat la dreapta căpitanului, dar se zbătea să se întoarcă înapoi, în teugă și în sala mașinilor, căutând zadarnic paradisul pe care îl pierduse. Peste altul nou nu dăduse și pe cel de-odinioară nu-l mai afla.

Se strădui să-și vină în fire și să găsească ceva în stare să-i trezească interesul. Se duse la careul subofițerilor și fu fericit să plece cât mai repede. Discută cu ofițerul timonier, un băiat inteligent, care de îndată începu să-i

expună idei socialiste și-i dădu un vraf de broșuri și foi volante. Luă aminte la omul acela care-i vorbea de ceea ce el considera a fi concepția despre lume a sclavilor și pe când asculta își aduse aminte cu scârbă de propria-i filosofie nietzscheeană. Dar ce importanță avea, la urma urmei? Își aminti una dintre cele mai uluitoare afirmații ale lui Nietzsche, în care bietul nebun punea la îndoială existența adevărului. Dar cine știe? Poate că Nietzsche avea dreptate. Poate că nu există nimic adevărat, poate că adevărul nu este adevărat, poate că adevărul nici nu există. Dar mintea îi obosi repede și Martin fu fericit să se întoarcă la fotoliul său și să moțâie din nou.

Ca și cum toate chinurile acestea n-ar fi fost de ajuns, alte griji veniră să-i facă și mai grea existența pe vapor. Ce avea să facă după ce va ajunge în Tahiti? Va trebui să coboare pe uscat. Va trebui să-și comande mărfurile cu care intenționa să facă negoț, să găsească un schooner și cu el să plece înspre Marquesas, să facă o mie și una de treburi și chiar numai gândul acesta i se părea înspăimântător. De câte ori reușea sași încordeze voința și să se gândească, își dădea seama de cumplita primejdie în care se găsea. Cu adevărat, în Valea Întunericii Celui de pe Urmă” se afla, și primejdia venea din faptul că nu simțea nici urmă de teamă. Dacă i-ar fi fost cel puțin teamă, și-ar fi schimbat drumul și ar fi cotit înspre viață. Dar cum teamă nu-i era, se afunda și mai adânc în întuneric. Nu găsea nici o bucurie în vechile și obișnuitele delicii ale vieții. Mariposa se afla acum în calea alizeului de nord-est și adierea îmbătătoare a vântului acestuia, când îi susura în jur, nu izbutea decât să-l enerveze. Puse să i se mute fotoliul, ca să scape de îmbrățișările acestui viguros prieten din zilele și nopțile de demult.

În ziua când Mariposa pătrunse în zona ecuatorului. Martin era mai nefericit decât oricând. Nu mai putea să doarmă. Era suprasaturat de somn și de aceea acum se vedea silit să rămână treaz și să îndure alba strălucire a vieții. Se plimba mereu și nu-și găsea nicăieri locul. Aerul era vâscos și umed iar rafalele ploii nu-i aduceau răcoare. Viața îl durea ca o rană. Se plimba întruna pe punte, până când durerea asta devenea insuportabilă, apoi se cufunda în fotoliu și rămânea acolo, până ce se vedea din nou silit să se plimbe. În cele din urma se sili să termine de citit revista și își alese câteva volume de poezii din biblioteca vasului. Dar nici poeziile nu fură în stare să-i rețină atenția și iarăși porni să se plimbe pe punte.

După cină rămase încă multă vreme afară pe punte, însă nici asta nu-i sluji la nimic, fiindcă atunci când coborî în cabină, tot nu putu să doarmă. Nici cu această suspendare a vieții nu se mai putea ajuta. Era prea mult. Aprinse lumina și încercă să citească. Unul dintre volumele luate de la bibliotecă era un volum de Swinburne. Rămase întins pe pat, aruncându-și privirile peste pagini până în clipa când, deodată, își dădu seama că citește cu interes. Termină de citit strofa aceea, încercă să meargă mai departe, dar se întoarse îndărăt. Așeza pe piept cartea deschisă și căzu pe gânduri. Asta era. Chiar asta! Nu putea înțelege cum de nu-i venise în minte mai devreme! Aici se concentra tot sensul întâmplărilor; către asta se îndreptase toată vremea și acum venea Swinburne

să-i arate că se află pe drumul cel bun, pe drumul izbăvirii. Dorea odihnă, iar odihna era aici și-l aștepta. Se uită la fereastra rotundă, rămasă deschisă. Da, era îndeajuns de largă. Pentru prima oară, de săptămâni încoace, se simți fericit. În fine, descoperise leacul suferințelor. Ridică din nou cartea și citi strofa rar, cu glas tare:

De-a vieții preastatornică iubire, De teamă și nădejdi eliberați, Cu scurte rugăciuni de mulțumire Cinstim pe zeii risipiți în fire Ca nici o viață nu e veșnicie, Ca morții niciodată nu învie, Iar râul cel mai ostenit sub soare Tot află, undeva, odihnă-n mare.

Se uită din nou la fereastra deschisă. Swinburne îi dăduse soluția. Viața era un rău, sau, mai bine zis, devenise un rău – ceva insuportabil.

Că morții niciodată nu învie!

Versul acesta îi trezea în suflet un simțământ de adâncă recunoștință. Era singurul lucru binefăcător din tot universul. Când viața devenea chinuitoare oboseală, moartea se arăta mereu gata să aducă alinarea somnului fără deșteptare. Dar ce mai aștepta? Era timpul să plece.

Se ridică și scoase capul pe fereastră, apoi privi în jos spre valurile lăptoase. Mariposa era încărcată din greu și carena se afundase adânc în apă, așa încât, dacă ar fi stat prins cu mâinile de marginea de jos a ferestrei, cu picioarele ar fi atins suprafața mării. Își putea da drumul în apă fără să facă nici un zgomot. Nimeni n-avea să audă. O pală de spumă sări din valuri și-i udă fața. Îi aduse pe baze gustul ei sărat, și gustul acesta i se păru bun. Se gândi dacă nu cumva s-ar cuveni să scrie un cântec de lebedă, dar râse și alungă iute acest gând. Nu mai avea vreme. Era prea grăbit să plece.

Stinse lumina din cabină, ca să nu-l trădeze, și ieși pe fereastră cu picioarele înainte. Umerii i se înțepeniră în tocul ferestrei, așa că trebui să se tragă îndărăt ca să încerce din nou, cu o mână întinsă de-a lungul trupului. O legănare a vasului îi veni în ajutor și se trezi afară, agățat cu mâinile de marginea ferestrei. Când picioarele îi intrară în valuri, își dădu drumul. Se afla într-o apă lăptoasă și acoperită de spumă. Carena Mariposei alunecă pe lângă el ca un zid întunecat, străpuns ici și colo de petele rotunde ale ferestrelor luminate. De bună seamă că mergea cu motoarele în plin. Aproape fără să-și dea seama, se trezi în urma vasului, înotând încetișor pe suprafața înspumată.

Un bonita, atras de trupul lui alb, se repezi și-l mușcă, dar Martin râse cu glas tare. Rupsesse o bucată din el și durerea venea să-i amintească pricina pentru care se afla acolo. Ocupat cu împlinirea faptei, uitase care-i e rostul. Luminile de pe Mariposa se topeau în depărtare iar el se afla aici, înotând plin de încredere, ca și când ar fi avut de gând să se îndrepte către portul cel mai apropiat, aflat la vreo două mii de kilometri.

Instinctul de conservare lucra automat. Nu mai înotă, dar în clipa când simți că apa i s-a urcat mai sus de gură mâinile i se agitară viguros, ridicându-l deasupra. Se gândi atunci la dorința de viață, și gândul îi fu însoțit de un rânjel. Da, avea voință... desigur, o voință destul de tare pentru ca într-o ultima încordare să se poată distruge pe sine și să înceteze de a mai fi.

Își schimba poziția, și trecu la cea verticală. Privi stelele nemișcate, în același timp golindu-și tot aerul din plămâni. Cu mișcări iuți și viguroase ale mâinilor și picioacelor își înălța deasupra apei umerii și jumătate din piept. Asta pentru ca să se poată afundă mai cu putere. Apoi își dădu drumul și se scufundă fără să mai facă nici o mișcare, statuie albă în apele marii. Trase adânc apă în plămâni, cu hotărâre, așa cum ia cineva un anesteziec. Dar când se sufoca, fara nici o legătură cu voința lui, mâinile și picioarele se-agățară de apă și-l ridicară la suprafață și în lumina limpede a stelelor.

Dorința de viața, se gândi el disprețuitor, încercând zadarnic să nu inspire aer în plămâni gata să plesnească. Nu-i nimic, va trebui să încerce în alt fel. Își umplu plămâni cu aer, îi umplu cât putu mai bine. Cu o asemenea provizie va putea ajunge adânc de tot sub valuri. Se întoarse în apă și coborî cu capul înainte înotând din toate puterile și eu toată voința. Cobora mereu și mereu mai în adânc. Ținea ochii deschiși și urmarea dărele fantomatice și fosforescente ale peștilor bonita care săgetau prin apă. Pe când înota avea și putere să spere că niciunul dintre peștii aceia nu se va rezezi la el, ca nu cumva să-i destindă încordarea voinței. Dar niciunul nu se rezezi asupra-i și el găsi timp să încerce un simțământ de recunoștință pentru acest ultim hatâr pe care i-l făcea viața. Înotă în jos, mereu spre adânc, până ce mâinile și picioarele îi obosiră și abia mai putea mișca. Știa că a ajuns la mare adâncime. Presiunea simțită în urechi devenise durere și tot capul îi huiă. Rezistența i se topea, dar își sili brațele și picioarele să-l duca și mai adânc, până ce voința i se frânse și aerul îi izbucni din plămâni în iureș de explozie. Bășicile clocoteau și-i apăsau obrazii și ochii ca niște baloane micuțe, înainte de a-și lua zborul spre suprafață. După aceea veniră durerea și sufocarea. Dar durerea asta nu era moartea, așa spunea gândul care se mai împleticea prin conștiința lui plină de umbre. Moartea nu doare. Asta era viața, senzația aceea oribilă, de sufocare, era cea din urmă împunsătură a vieții; era ultima lovitură pe care viața mai putea sa i-o dea.

Cu cea de pe urma licărire de voință, mâinile și picioarele începură să se agite și să se zbată, spasmodic și fără vlagă. Dar le păcălise, pe ele și dorința de viața care făcea să se zbată și să se agite. Se afla mult prea în adânc. Niciodată nu vor mai putea să-l readucă la suprafață. Părea că plutește lin într-o mare de priveshti ca de vis. Felurite culori și străluciri îl înconjurau, îl scaldau și-l pătrundeau în toată ființa. Dar oare acum ce i se arăta? S-ar fi zis că e un far; era însă înăuntrul creierului său – o fulgerare de lumină albă și strălucitoare. Lumina aceea creștea mereu și era din ce în ce mai strălucitoare. Se auzea un ropot prelung și zgomotos, iar lui i se părea că se prăvălește pe o scară largă și fără sfârșit. Iar undeva, la capăt, se prăbuși în întuneric. Atâta a știut. Că se prăvălise în beznă. Și în clipa când a știut, a încetat să mai știe.

SFÂRȘIT

